

ประชุมจารึก
ภาคที่ ๘
จารึกสุโขทัย

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี
วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพ ครบ ๒๐๐ ปี
มอบให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่
พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๔๘ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ศิลปจารึก

ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย. -- กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

๖๕๖ หน้า.

1. ศิลปจารึก. 2. จารึกสุโขทัย. I. กรมศิลปากร. คณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. II. กรมศิลปากร. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
III. ชื่อเรื่อง.

๔๑๗.๗

ISBN 974-417-759-4

ที่ปรึกษา	อธิบดีกรมศิลปากร (นายอารักษ์ สังหิตกุล) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ (นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตะวันออก (นายเทิม มีเต็ม) ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ (นางสาวอรพินท์ ลิ้มสกุล)
คณะทำงาน	นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์ นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ นางสาวเอมอร เซาวันสวน นายสมภพ มีสบาย นางสาวศิวพร ฮาชันนารี
ผู้ถ่ายภาพ	นางจันทร์ฉาย ประพันธ์พจน์ นางสาวสุประวิทย์ นงค์สูงเนิน
พิมพ์ที่	บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๘๘๒-๑๐๑๐, ๐ ๒๔๒๒-๕๐๐๐ โทรสาร ๐ ๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔-๑๓๘๕ E-Mail : info@amarin.co.th Homepage : http://www.amarin.co.th

คำปรารภ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ทรงเป็นพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม ทรงทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองเป็นอเนกประการ พร้อมกับทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่งในสรรพวิชาการ ทรงศึกษาวิจัยจนทรงคำนวณการเกิดสุริยุปราคาล่วงหน้าได้ถูกต้องแม่นยำ เป็นที่เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลก พระเกียรติคุณที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ พระบรมราโชบายด้านการต่างประเทศ ทรงเปิดประเทศและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมนานาชาติ ทรงนำพาบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤติชาติได้อย่างสง่างาม จนที่สุดประเทศไทยเป็นชาติเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถดำรงคงความเป็นเอกราชไว้ได้

ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ รัฐบาลและประชาชนชาวไทยจึงพร้อมใจจัดงานเฉลิมพระเกียรติเพื่อประกาศพระเกียรติคุณให้แผ่ไพศาล และในโอกาสเดียวกันนี้ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ร่วมเฉลิมฉลองประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร นับเป็นเกียรติภูมิสูงส่งของประเทศไทยและของชาวไทยทั้งชาติที่จะจารึกพระเกียรติประวัติอันงดงามนี้ไว้ไปตราบนิจนิรันดร์กาล

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี

คำนำ

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ได้รับมอบหมายให้พิจารณาดำเนินการจัดทำหนังสืออนุสรณ์เนื่องในพระเกียรติคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ในการที่รัฐบาลและประชาชนชาวไทยแสดงกตเวทิตาธรรมสมควรสมานจัดงานรัฐพิธีเฉลิมฉลองน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นราชสักการะ สอนองพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงนำประเทศรอดพ้นจากลัทธิล่าอาณานิคม ทรงนำสันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองสู่ประเทศชาติ ตลอดจนทรงพระปรีชาสามารถจนเป็นที่เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลก และยังเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ของชาติในท่ามกลางมิตรประเทศปัจจุบัน เมื่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร ประจำปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗

หนังสืออนุสรณ์ทุกสาขาจำนวนมาก มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตั้งความปรารถนา ร่วมกันจัดพิมพ์ขึ้นเฉลิมพระเกียรติในโอกาสสำคัญนี้ เฉพาะภาครัฐบาลประกอบด้วย สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงวัฒนธรรม รวมจำนวน ๑๖ รายการ เป็นหนังสือพระราชนิพนธ์ และเอกสารวิชาการอันเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศในรัชสมัย ล้วนเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีคุณค่าแสดงวัฒนธรรมของแผ่นดิน ซึ่งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก จะได้เผยแพร่ไปสู่สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ทุกระดับทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยได้รับรู้และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะ อย่างยิ่งไว้แก่แผ่นดิน เพื่อจะได้บังเกิดความรักและหวงแหนประเทศชาติ ก่อให้เกิดพลังร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองให้ยั่งยืนสืบไป

(นายอนุรักษ จูริมาศ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระนามเดิม เจ้าฟ้าปิณฑะรัษฎา พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๓๔๗ ณ พระราชวังเดิม เมืองธนบุรี มีสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาร่วมสมเด็จพระบรมราชชนนี ๒ พระองค์คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

๒. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มศึกษาอักษรสมัยตั้งแต่เสด็จประทับที่พระราชวังเดิม ในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และสำนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยาราม เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จเข้าประทับในพระบรมมหาราชวังพร้อมกับสมเด็จพระบรมราชชนนี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๕ พระชนมายุ ๘ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีฉัตรมงคล เสด็จพระราชดำเนินในพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติวงศ์พงศ์อิศวรลักษณฤทัย ชาติดิยราชกุมาร” ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษา ทรงได้รับมอบหมายให้คุมกองทัพอาวและเสบียงอาหารออกไปรับครอบครัวมอญที่เมืองกาญจนบุรี มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี พระปิตุลา ตามเสด็จด้วย

พุทธศักราช ๒๓๕๙ พระชนมายุ ๑๓ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้มีพระราชพิธีโสกันต์ครั้งใหญ่ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วประทับจำพรรษา ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทรงบรรพชาอยู่ ๗ เดือนจึงลาพระผนวช หลังจากนั้นเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงศึกษาวิชาความรู้ต่างๆ ตามราชประเพณีสำหรับพระราชกุมาร เช่น การฝึกหัดอาวุธ และวิชาดาราศาสตร์ สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้บัญชาการกรมมหาดเล็ก

* ข้อมูลจากสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๓๖๗ พระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระนามฉายาในขณะทรงผนวชคือ “วชิรญาณโณ” เสด็จไปประทับแรมที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๓ วัน แล้วเสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาสวิหาร) ได้ ๑๕ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตโดยมิได้ทรงมอบราชสมบัติแก่เจ้านายพระองค์ใด พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ประชุมปรึกษากันแล้ว ได้อัญเชิญพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ พระเชษฐาต่างพระมารดาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ด้วยทรงเจริญพระชนมายุกว่าถึง ๑๗ พรรษา และทรงมีประสบการณ์มากทั้งด้านการค้า การสงครามและการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ เป็นเวลา ๒๗ ปี แรกเสด็จจำพรรษา ณ วัดสมอราย ทรงศึกษาอบรมวิปัสสนาธุระ ต่อมาทรงย้ายกลับมาจำพรรษา ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทรงศึกษาภาษาบาลี พระปริยัติธรรม ทรงสอบได้เปรียญ ๕ ประโยค และเชี่ยวชาญรอบรู้พระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแม่กองสนามหลวง ตรวจสอบภาษาบาลี และพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในพุทธศักราช ๒๓๗๒ ต่อมาทรงย้ายมาประทับ ณ วัดสมอรายอีกครั้งหนึ่ง ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นผู้นำในการชำระวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยยิ่งขึ้น มีภิกษุสามเณรเลื่อมใสปฏิบัติตามเป็นอันมาก ได้รวมตัวจัดตั้งเป็นพระสงฆ์คณะใหม่เรียกคณะธรรมยุตหรือธรรมยุติกนิกาย ส่วนพระสงฆ์ในนิกายเดิม คือ มหานิกาย ก็ปรับปรุงวัตรปฏิบัติให้เคร่งครัดเช่นกัน ยังผลให้การพระศาสนาเรียบร้อยขึ้น

พุทธศักราช ๒๓๗๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนาให้เสด็จมาเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร พระอารามแห่งใหม่ที่เพิ่งสร้างเสร็จ ขณะมีพระชนมายุ ๓๒ พรรษา และทรงผนวชได้ ๑๒ พรรษาแล้ว พระองค์ทรงจัดระเบียบการคณะสงฆ์ การปกครองวัด ตลอดจนอบรมฝ่ายฆราวาสที่เข้าวัด ระเบียบที่สำคัญทั้งหลายเหล่านี้ได้ยึดถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน ทรงเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทั่วไปในพระปรีชาญาณ ทรงตั้งโรงเรียนสอนภาษาบาลีขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงส่งสมณทูตไปยังเมืองแคนดี้ในเกาะลังกาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และนำมาประพจน์ปฏิบัติและเผยแพร่ให้เจริญรุ่งเรืองในบ้านเมือง ทรงคิดตัวอักษรอริยكة ทั้งแบบตัวพิมพ์และตัวเขียนไทยใช้พิมพ์ตำราภาษาบาลี ทรงตั้งโรงพิมพ์ของคนไทยขึ้นเป็นแห่งแรกที่วัดบวรนิเวศวิหาร และโปรดให้ตีพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาขึ้นหลายเล่ม เช่น หนังสือพระปาติโมกข์ หนังสือสวดมนต์ ทรงริเริ่มการเทศนาเป็นภาษาไทยแทนการยกคาถาภาษาบาลีมากล่าวก่อนอธิบายความ

ขณะทรงผนวชมหาอำมาตย์วันตกกำลังขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการคบค้าสมาคมกับชาวตะวันตกและการเรียนภาษาต่างประเทศ จึงทรงศึกษาภาษาละตินกับสังฆราชปาลเลอกัวซ์ และภาษาอังกฤษจากหมอสอนศาสนา ดร. แคนบิช บรัดเลย์ ดร. เรโนลด์ แฮลล์ และมิสเตอร์ เจสซี่ แคลเวล เป็นผลให้ทรงศึกษาวิทยาการความก้าวหน้าของตะวันตกหลายแขนง อาทิ วิชาภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ จนทรงสามารถรู้เท่าทันความคิดอ่านตลอดจนความผันแปรของสถานการณ์โลกในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น การที่ได้เสด็จจุดธูปจาริกไปบูชาปูชนียสถานตามหัวเมืองต่างๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ทำให้ทอดพระเนตรเห็นสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างแท้จริง ประการสำคัญคือในพุทธศักราช ๒๓๗๖ ทรงพบ “ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑” ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่เมืองสุโขทัยเก่าโปรดให้นำมาไว้ที่วัดสมอราย พร้อมกับพระแท่นมั่งคิลบาตรและศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๔ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้โปรดให้ย้ายไปไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้วยพระปรีชาสามารถด้านอักษรศาสตร์ ประกอบกับทรงสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์ จึงทรงอ่านจารึกทั้ง ๒ หลักได้ เป็นการวางรากฐานและแนวทางให้กับการศึกษาอักษรโบราณ รวมทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีในยุคต่อๆ มา พระองค์ทรงได้รับประกาศนียบัตรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ จากราชสมาคมโบราณคดีเหนือในกรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก ถวายพระเกียรติยศว่า ทรงเป็นกษัตริย์ในเอเชียที่ทรงรอบรู้ในอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อีกทั้งยังถือว่าพระองค์เป็นสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งราชสมาคมดังกล่าวด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญขึ้นครองราชย์ จึงทรงลาผนวช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๙๓* และมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๙๔ ทรงสถาปนาเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ สมเด็จพระอนุชาธิราช ผู้ทรงรอบรู้ด้านการต่างประเทศ การทหาร และการเดินเรือ ขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงพระอิสริยยศเสมอพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่ง ตลอดรัชสมัยของพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ และทรงสนพระราชหฤทัยใฝ่ศึกษาวิทยาการของประเทศตะวันตก ทรงนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างอนเอนอนันต์ และสามารถธำรงเอกราชไว้ได้ตราบนานเท่านาน

* ตามโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตแผ่นดินจะว่างพระมหากษัตริย์มิได้ ผู้ที่สืบราชสมบัติต่อมา คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงผนวชอยู่ จึงทรงรับราชสมบัติและถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๙๓ แล้วรอฤกษ์ลาผนวช วันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๙๓ ซึ่งปฏิทินทางจันทรคติยังเป็น จ.ศ. ๑๒๑๒ โทศก

ด้านการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักปกครองที่ทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักนิติศาสตร์พระองค์หนึ่ง ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น ๒ ลักษณะควบคู่กันไป คือ ไม่โปรดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่มีพระราชประสงค์อย่างยิ่ง ให้มีการปกครองที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจโดยจำกัดตามแบบอย่างการปกครองของประเทศอังกฤษในเวลานั้น นับว่าทรงริเริ่มระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขขึ้นเป็นปฐมในประเทศไทย และทรงปรับปรุงแก้ไขธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และรับอารยธรรม วิทยาการตะวันตกมาใช้ ได้แก่ ปรับปรุงพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา โปรดให้สวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาวต่างชาติยืนเฝ้าได้ในท้องพระโรง แม้ว่าการหมอบคลานจะยังมีได้ยกเลิกไป พระราชทานพระหัตถ์ให้แก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจับ การชักธงประจำพระองค์และธงชาติมีขึ้นอย่างแพร่หลาย ประเพณีการยิงสลุตเล็กธรรมเนียมบังคับให้บ้านเรือนสองข้างทางเสด็จปิดประตูหน้าต่าง และมีพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนได้เฝ้าอย่างใกล้ชิด

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรเข้าเฝ้าถวายฎีกาได้ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ซึ่งจะเสด็จออกเดือนละ ๔ ครั้ง เมื่อทรงรับฎีการ้องทุกข์ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ตุลาการชำระความให้เสร็จโดยเร็ว ทรงออกประกาศและพระราชบัญญัติที่เป็นข้อความที่เข้าใจง่ายแสดงถึงความอาทรห่วงใยหรือเป็นโอวาท แนะนำสั่งสอนประชาชนในเรื่องต่างๆ เช่น ออกประกาศตักเตือนเกี่ยวกับมลพิษทั้งทางน้ำและทางอากาศไม่ให้ราษฎรทิ้งซากสัตว์และสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง การส่งกลิ่นเวลาเผาศพในวัด และควั่นไฟกับเสียงรบกวนของโรงงาน กำหนดการก่อเตาไฟในครัวแบบใหม่เพื่อไม่ให้ เป็นเชื้อเพลิงลุกลามทำให้เกิดไฟไหม้เสียหายแก่ทรัพย์สินของราษฎร ประกาศแนะนำให้ราษฎรระวังรักษาบ้านเรือน เพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายด้วยการทำลิ่มสลักประตูหน้าต่าง แนะนำให้ปลูกฝ้ายเพื่อป้องกัน ไข้ทรพิษระบาด ประกาศคุ้มครองไม่ให้ขายเงินกดขี่ข่มเหงไพร่ ข่มเหงทาส หรือพยายามหน่วงเหนี่ยวมิให้ทาสไถ่ถอนตนเป็นอิสระ ออกพระราชบัญญัติลดเงินนาโคโค ทรงเริ่มกิจการตำรวจแนวใหม่ ทรงแก้ไขกฎหมายและตรากฎหมายขึ้นไว้ตลอดรัชกาล เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มั่นคง และเริ่มตีพิมพ์ประกาศให้ทราบในหนังสือ “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของทางราชการ ฉบับแรกที่โปรดให้พิมพ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๑ จำนวนประกาศ พระราชบัญญัติ และกฎหมายต่างๆ ที่ออกใช้บังคับมีจำนวนเกือบ ๕๐๐ ฉบับ ซึ่งกฎหมายรัชกาลที่ ๔ เปรียบเสมือนภาพของชีวิตและความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ที่ถ่ายทอดแสดงให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างชัดเจน

ด้านการพระศาสนาและศิลปกรรม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ทรงวางพระองค์เป็นกลางระหว่างสงฆ์มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย พระราชทานเสรีภาพในการนับถือศาสนา พระราชทานที่ดินและวัดถ้ำในการก่อสร้างศาสนสถานของศาสนาอื่น ๆ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเพิ่มเติมขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิมหลายประการ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงนำพระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องในการพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมพระราชพิธีทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเรื่องของพิธีพราหมณ์เพียงอย่างเดียว เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีจรดพระนังคัล ทรงริเริ่มจัดให้มีการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และการบำเพ็ญกุศลตามเทศกาลต่าง ๆ ทรงสร้างวัดที่สร้างค้างมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดที่ชำรุดทรุดโทรม ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองกว่า ๔๐ วัด เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดชนะสงคราม วัดบวรเม่งคล วัดราชโอรสาราม วัดสระเกศ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดปรีณายก วัดสุวรรณดาราราม วัดปทุมคงคา วัดเสนาสาราม วัดกระวิศยาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชาธิวาส ฯลฯ ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ ๕ วัด คือ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสวรวิหาร วัดปทุมวนาราม วัดมกุฏกษัตริยาราม และวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ซึ่งเป็นวัดประจำรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระพุทธรูปซึ่งมีพุทธลักษณะแตกต่างไปจากพุทธศิลป์ทั่วไป คือ มีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ทั่วไปมากขึ้น เช่น พระสัมพุทธพรหมนิรันตราย พระพุทธอังคีรส ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พุทธเจดีย์ขึ้นใหม่ตามแบบพระราชนิยม คือ พุทธเจดีย์ทรงลังกา เช่น พระปฐมเจดีย์ พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร พระเจดีย์วัดราชสิทธิธาราม พระธาตุจอมเพชร พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระสมุทราเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทรงสร้างและบูรณะพระราชวัง เช่น พระอภิเนาวนิเวศน์ ซึ่งเป็นหมู่พระมหามณเฑียร ที่นอกจากเป็นที่ประทับแล้ว ยังเป็นที่รับรองราชทูตและมีพระที่นั่งที่จัดพิเศษสำหรับเก็บรวบรวมโบราณวัตถุและประติมากรรมจากทวีปยุโรปในลักษณะการเริ่มต้นจัดพิพิธภัณฑ์ พระราชวังพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี

นอกจากนี้ยังโปรดให้ซ่อมแซมเรือสุพรรณหงส์ และสร้างเรืออนันตนาคราช เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคอีกด้วย

ด้านเศรษฐกิจและการคลัง

การเก็บภาษีอากรอันเป็นรายได้ของแผ่นดินในต้นรัตนโกสินทร์ ๔๖ อย่าง โดยราชการจัดเก็บเองเฉพาะภาษีที่สำคัญบางอย่าง นอกนั้นให้เอกชนเป็นผู้ประมูลรับผูกขาดไปจัดเก็บโดยแต่งตั้งให้เป็นเจ้าภาษีนายอากร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ยกเลิกภาษีอากรที่ซับซ้อนเป็นภาระแก่ประชาชน เช่น อากรค่าน้ำ อากรรักษาเกาะ ภาษีเกวียน เปลี่ยนแปลงพิภพอัตราภาษีให้ลดหย่อนลง เช่น อากรตลาด เปลี่ยนเป็นเก็บภาษีโรงเรือน เรือนแพ เพื่อเกื้อหนุนการทำมาหากินของราษฎร ทรงดำเนินนโยบายเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศด้วยการกำหนดพิภพภาษีสินค้าเข้า อนุญาตให้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้เป็นครั้งแรก ค่าฝิ่นได้โดยผ่านระบบเจ้าภาษีนายอากร แต่ห้ามชาวไทยเสพยาฝิ่น และในพุทธศักราช ๒๓๙๘ ได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ซึ่งต่อมาได้โปรดให้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าตามแนวเดียวกับที่ทำกับอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และประเทศสำคัญๆ ทางตะวันตกอีกหลายประเทศ จัดตั้งกงสุลสยามขึ้นในประเทศต่างๆ เพื่อส่งเสริมการค้ากับประเทศนั้นๆ ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงไป มีการค้าขายกันอย่างกว้างขวาง ต้องปรับปรุงระบบการเงินของประเทศ โดยทรงจัดตั้งโรงกษาปณ์สิทธิการขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๓ เพื่อผลิตเหรียญกษาปณ์ขึ้นแทนเงินพดด้วง และเบี้ยหยด เงินที่ผลิตจากโรงกษาปณ์ทำด้วยโลหะต่างๆ กัน คือ เหรียญเงิน เหรียญดบุก เหรียญทอง และเหรียญทองแดง การผลิตเหรียญได้ดำเนินการมาจนพุทธศักราช ๒๔๐๘ จึงถือได้ว่าประเทศไทยมีเงินตราเป็นรูปเหรียญแร่ต่างๆ ตามแบบสากลนิยม นอกจากนั้นทรงตั้งโรงสีไฟสำหรับสีข้าว โรงเลื่อยจักร จัดตั้งที่ทำการศุลกากรขึ้นทำหน้าที่จัดเก็บภาษี เป็นการวางพื้นฐานสำหรับหารายได้เข้าประเทศเพิ่มขึ้น

ด้านการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ที่สำคัญยิ่งพระองค์หนึ่งของไทย มีพระอัจฉริยภาพในภาษามคธหรือภาษาบาลี อันเป็นภาษาจารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงทรงพระปรีชารอบรู้เชี่ยวชาญในพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากที่เป็นภาษามคธ และรู้จักกันแพร่หลายทั่วไป คือบทสวดทำวัตรเช้า - ทำวัตรค่ำ ที่ภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนใช้สวดกันทั่วไปในปัจจุบัน พระราชนิพนธ์ภาษาไทยที่สำคัญ เช่น เรื่องอุโบสถศีล การนับถือพระพุทธศาสนา พรหมจรรย์กถา วิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ทรงพระราชดำริแบบอักษรไทยสำหรับเขียนภาษาบาลีขึ้นเป็นครั้งแรกเรียกว่าแบบ “การยุด” ซึ่งได้ใช้เป็นแบบในการพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยครั้งแรกและฉบับแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖ ในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการปรับปรุงบ้านเมือง และพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเป็นที่ยอมรับของประชาคมนานาชาติ ทรงสนับสนุนริเริ่มจัดการศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะการศึกษาภาษาอังกฤษ ทรงจ้างมิชชันนารีมาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และความรู้ทั่วไปในพระบรมมหาราชวัง ในด้านการศึกษาของราษฎร ทรงสนับสนุนให้มิชชันนารีอเมริกันตั้งโรงเรียนขึ้นทั้งในพระนครและหัวเมือง จัดส่งข้าราชการไทยไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศเป็นครั้งแรก จัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน รวบรวมศิลปวัตถุที่ทรงนำมาเมื่อครั้งเสด็จจรดงค์ไปในชนบทมาจัดแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของบ้านเมือง

พระราชกรณียกิจทางการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์เป็นการวางพื้นฐานช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจริญก้าวหน้าในเวลาต่อมา

ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานการคมนาคมสมัยใหม่ให้แก่ชาวไทย ขยายบ้านเมืองให้ทันสมัย โปรดให้ขุดคลองคูเมืองรอบนอก ริมคลองสร้างป้อมขึ้นหลายป้อม สร้างถนนเพื่อใช้ในการคมนาคมหลายสาย ได้แก่ ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเพ็ญนคร ถนนสีลม และถนนตรง (ถนนพระราม ๔) ได้มีการตั้งบ้านเรือนขึ้นสองข้างถนนเป็นจำนวนมาก ทำให้เมืองขยายออกไปกว่าเดิม การพัฒนาทางน้ำโปรดให้ขุดคลองเพิ่มขึ้นหลายสาย เช่น คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองบางลี่ คลองบางยี่สาน และคลองเจดีย์บูชา เพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่งทางน้ำ และยังช่วยให้เกษตรกรได้อาศัยน้ำในคลองมาใช้ในการเพาะปลูกด้วย

นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนให้ต่อเรือกลไฟขึ้นใช้ในการเดินทางขนส่ง และป้องกันประเทศ ทรงอนุญาตให้อังกฤษสร้างสายโทรเลขผ่านประเทศไทยไปยังเมืองสิงคโปร์ ซึ่งทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การติดต่อค้าขาย และเป็นการช่วยให้ชาวไทยได้รู้เห็นวิทยาการใหม่ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ด้านการป้องกันประเทศและการทหาร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่สำคัญที่สุดในการป้องกันรักษาประเทศให้ปลอดภัยจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งแข่งขันกันทั้งในด้านการค้าและการเมือง การเผชิญหน้ากับมหาอำนาจตะวันตกนับเป็นปัญหาใหญ่หลวงสำหรับผู้ปกครองประเทศในสมัยนั้น เพราะชาติตะวันตกมีความรู้ในวิทยาการ มีกำลังอาวุธสมัยใหม่ และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำประเทศผ่านช่วงเวลาวิกฤตเข้าสู่

ยุคใหม่ ด้วยพระปรีชาญาณมองเห็นการณ์ไกล โดยทรงยอมรับศิลปวิทยาการด้านต่าง ๆ และริเริ่มปรับปรุงประเทศ ตามแบบตะวันตก ทรงจ้างนายร้อยเอกอิมเป นายทหารอังกฤษมาเป็นครูฝึกสอนกิจการทหารบก โปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์คนกรมอาสาลาวและเขมรมาฝึกหัดทหารเรียกว่า “ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป”

พุทธศักราช ๒๓๙๔ โปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว รับนายร้อยเอกโทมัส ยอร์ซ นีอกซ์ นายทหารอังกฤษนอกราชการจากอินเดียมาเป็นครูฝึกทหารวังหน้า ฝึกหัดกรมทหารรักษาพระองค์เป็นทหารอย่างยุโรป โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมทหารราบ กรมทหารปืนใหญ่ กรมพรคนาวิกโยธิน ปรับปรุงกิจการกองทัพเรือ โปรดให้ต่อเรือรบกลไฟใช้จักรหลายลำ เช่น เรือราญรุกไฟรี เรือศรีอยุธยาเดช เรือสงครามครรชิต เรือสยามประสัคมภ์ เรืออาสาวดิรส และทรงจ้างชาวตะวันตกมาเป็นต้นหน เป็นต้น

ด้านการต่างประเทศ

ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงเวลาแห่งการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมตามส่วนต่างๆ ของโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมด้วยการอาศัยข้อได้เปรียบของสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศและการแข่งขันชิงดีระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสเป็นแรงผลักดัน และส่งผลให้ไทยมีฐานะเป็นดินแดนกันกระหนบ ระหว่างอาณานิคมของอังกฤษที่พม่าและอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน ในขณะเดียวกันได้ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนข้อเรียกร้องทางการเมืองและการทูตจากมหาอำนาจตะวันตก ปรับปรุงบ้านเมืองให้ก้าวหน้าทันสมัยเอียงอารยประเทศ ยอมเปิดประเทศ ทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับชาติตะวันตกถึง ๑๓ ประเทศ มากกว่าพระมหากษัตริย์ไทยแต่ก่อนทุกพระองค์ แม้จะมีข้อเสียเปรียบแต่ก็ทำให้ไทยรอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ทรงแต่งตั้งชาวต่างประเทศเป็นกงสุลไทยประจำต่างประเทศ ทรงส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และทรงติดต่อกับสหรัฐอเมริกา แม้ว่าในรัชสมัยนี้ ไทยจะถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกอย่างหนัก จนต้องเสียดินแดนภายใต้อำนาจให้แก่ฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๑๐ แต่ก็นับว่านโยบายการทูตประสบผลสำเร็จ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านขณะนั้น ไทยเป็นชาติเดียวเท่านั้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นภัยพิบัติจากการล่าอาณานิคมและสามารถดำรงรักษาเอกราชไว้ได้

ด้านวิทยาศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใฝ่พระทัยการศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ของโลก ตะวันตกเป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านภาษาต่างประเทศ ภูมิศาสตร์ แผนที่ เคมี ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ที่ทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาค้นคว้ามากคือ ดาราศาสตร์ ทรงรอบรู้และเชี่ยวชาญใน วิชาดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และคณิตศาสตร์ชั้นสูง ทรงกำหนดเวลามาตรฐานสากลสำหรับ ประเทศไทยขึ้นไว้ และทรงสามารถคำนวณ วัน เวลา และสถานที่เกิดสุริยุปราคาล่วงหน้าถึง ๒ ปี ได้อย่างถูกต้องแม่นยำว่าจะเกิดสุริยุปราคาหมดทั้งดวงในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๑๑ เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๖ นาที ๒๐ วินาที ใช้เวลาเต็มดวง ๖ นาที ๔๖ วินาที และสามารถเห็นได้ชัดเจนที่ บริเวณคลองวาฬ ตำบลห้วยกอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ตำบล ห้วยกอ โดยทรงเชิญคณะทูตานุทูต นักดาราศาสตร์ชาวต่างประเทศ และเซอร์ แฮร์รี ออด ผู้สำเร็จ ราชการสิงคโปร์ ไปร่วมพิสูจน์ด้วย ซึ่งปรากฏว่าทรงคำนวณได้ถูกต้อง เป็นการพิสูจน์ผลการศึกษา วิจัยครั้งยิ่งใหญ่และครั้งแรกของชาติไทย จนเป็นที่เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลกถึงพระนาม “คิงมังกูฎ” ซึ่งนับเป็นประวัติศาสตร์ที่ภาคภูมิใจยิ่งของประเทศชาติ

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ แล้ว ทรงประจวบด้วยพระโรคไข้จับสั่นอย่างรุนแรง และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๖๕ พรรษา ทรงดำรง สิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๘ ปี มีพระราชโอรสพระราชธิดา ๘๒ พระองค์ เป็นต้นราชสกุลเนื่องในรัชกาล ที่ ๔ สืบเชื้อสายมา ๒๘ ราชสกุล

พระปรีชาสามารถด้านวิทยาศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่ ประจักษ์แก่ชาวโลก เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเกิดพระเกียรติ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะทรงเป็น “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” และ กำหนดให้วันที่ ๑๘ สิงหาคม ของทุกปีเป็น “วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ”

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มนุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร

คำแถลง

เนื่องในปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ เป็นมหามงคลสมัยครบ ๒๐๐ ปี พระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศสดุดีพระเกียรติคุณให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญของโลก ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวง ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งไว้แก่แผ่นดิน อันเป็นรากฐานและแนวทางในการพัฒนาชาติบ้านเมืองให้ยั่งยืนสืบไป

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดี คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๙ ตุลาคม ๒๕๔๗ จึงมอบหมายให้กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย เพื่อน้อมสดุดีพระเกียรติคุณ และพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพบศิลปจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง และได้ทรงพากเพียรอ่านศึกษาด้วยมีพระราชวินิจฉัยว่า จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่ให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณคดี และประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย กับได้รวบรวมจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ ที่พบในสมัยต่อมา ทั้งที่เคยพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว และที่ยังไม่พิมพ์เผยแพร่ เป็นการประมวลจารึกสุโขทัยทั้งหมดไว้ด้วยกัน เพื่อให้นักเรียน นักศึกษานักวิจัย และประชาชนทั่วไปสามารถใช้เป็นหลักฐานขั้นต้นในการเก็บข้อมูล ศึกษา วิเคราะห์ และวิจัยได้กว้างขวางต่อไป

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย เป็นราชสักการะสนองพระมหากรุณาธิคุณแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างอเนกอนันต์ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ให้แก่เยาวชน นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปได้ตามสมควร

(นายอารักษ์ สัจจิตกุล)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

	หน้า
คำปรารภ	
คำนำ	
พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	(๗)
คำแถลง	(๑๖)
สารบัญ	(๑๗)
บทนำ	๑
จาริกสุโขทัยพบใหม่ที่ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่	๕
หลักที่ ๓๑๙ จาริกเจดีย์พิหาร	๖
หลักที่ ๓๒๐ จาริกวัดพญาคำ	๑๕
หลักที่ ๓๒๑, ๓๒๒ จาริกเขาพิโทน (ชั้นที่ ๑, ชั้นที่ ๒)	๑๘
หลักที่ ๓๒๓ จาริกเถรธรรมไตรโลกย์	๒๑
หลักที่ ๓๒๔ จาริกญาณทัสสี	๒๔
หลักที่ ๓๒๕ จาริกธรรมศรียศ	๒๗
หลักที่ ๓๒๖ จาริกปลายรอยพระพุทธบาทศิลา วัดเชิงคีรี	๓๐
หลักที่ ๓๒๗ จาริกวัดเส้าหินราษฎร์บำรุง	๓๒
จาริกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จาริกอักษรไทยสุโขทัย	๓๕
จาริกพ่อขุนรามคำแหง	๓๖
จาริกวัดบางสนุก	๕๒
จาริกนครชุม	๕๖
จาริกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๑	๗๑
จาริกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๒	๘๑
จาริกเขาสุนนุกูญ	๘๗
จาริกวัดศรีชุม	๙๘
จาริกวัดเขากบ	๑๒๐
จาริกวัดพระยืน	๑๒๗
จาริกแผ่นดินบุกวัดมหาธาตุ	๑๓๗
จาริกวัดช้างล้อม	๑๔๒

สารบัญ

	หน้า
จารึกปูชนจิตุนจอด	๑๕๒
จารึกคำปู่สภ	๑๖๒
จารึกกฎหมายลักษณะโจร	๑๖๘
จารึกเขตพน	๑๘๑
จารึกบ้านางเมาะ	๑๘๕
จารึกวัดสรศักดิ์	๑๙๕
จารึกวัดหินตั้ง	๒๐๓
จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย	๒๐๗
จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดไส	๒๑๑
จารึกฐานพระพุทธรูปทิดไสหง	๒๑๕
จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง	๒๑๗
จารึกพระยาศรียศราช วัดหงส์รัตนาราม	๒๒๐
จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑	๒๒๖
จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒	๒๓๐
จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓	๒๓๓
ศิลาจารึกจากจังหวัดแพร่ ๓ หลัก	๒๓๖
จารึกอุทิศสิ่งของ	๒๓๗
จารึกพระปิฎก	๒๓๙
จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน	๒๔๑
จารึกฐานพระพุทธรูปพระนายคัมกอง	๒๔๔
จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตา	๒๔๗
จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน	๒๕๑
จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียว วัดข้าวสาร	๒๕๔
จารึกคำอธิษฐาน	๒๕๘
จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (นายญี่ปุ่น)	๒๖๕
จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (เจ้าสอรัต)	๒๖๗
จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร	๒๖๙
จารึกที่ฐานพระพุทธรูป (ออกหมื่นโปศเทพ)	๒๗๖
จารึกวัดเขมา	๒๗๘

สารบัญ

	หน้า
จารึกสุโขทัยที่เคยมพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรขอมสุโขทัย	๒๘๗
จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร	๒๘๘
จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี	๓๑๑
จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑	๓๑๙
จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒	๓๒๖
จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓	๓๒๙
จารึกรอยพระพุทธรูปวัดบวรฯ	๓๓๔
จารึกรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ	๓๓๙
จารึกนายศรีโยธาทอกบวช	๓๔๔
จารึกพระธรรมกาย	๓๕๑
จารึกคาถาป้องกันอันตราย	๓๕๖
จารึกพระอิศวรรร	๓๕๙
จารึกสุโขทัยที่เคยมพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย	๓๗๕
จารึกพ่อขุนรามพล	๓๗๖
จารึกบ้านางคำเยีย	๓๘๔
จารึกวัดอโศการาม	๓๙๔
จารึกวัดบูรพาราม	๔๑๑
จารึกวัดกำแพงงาม	๔๒๗
จารึกเจดีย์น้อย	๔๓๕
จารึกสุโขทัยที่เคยมพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย	๔๔๕
จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์	๔๔๖
จารึกสองแคว	๔๕๖
จารึกวัดตาเถรซึ้งหนึ่ง	๔๖๕
จารึกเจ้าธรรมรังสี	๔๖๙
จารึกวัดพระเสด็จ	๔๗๓
จารึกสุโขทัยที่เคยมพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ธรรมล้านนา	๔๘๗
จารึกลานทองสมเด็จพะมหาเถรจุฬามุณี	๔๘๙
จารึกเจ้าวัดบริพัตรภิกษุ	๔๙๓

สารบัญ

	หน้า
จารึกภาพชาดกวัดศรีชุม	๔๙๗
จารึกลานเงินสุโขทัย	๕๕๖
อธิบายศัพท์	๕๖๙
ครรรชนี	๕๙๗
ภาคผนวก	๖๑๕
คณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ	๖๑๖
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๔๔๗	
คณะกรรมการฝ่ายโครงการและกิจกรรม	๖๑๙
คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก	๖๒๓
คณะกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์	๖๒๖
คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์	๖๒๙
คณะทำงานกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก	๖๓๓
คณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย	๖๓๕

บทนำ

จารึกเป็นเอกสารชั้นต้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ และภาษาศาสตร์ เรื่องราวที่บันทึกในจารึกทุกหลัก ล้วนถ่ายทอด วัฒนธรรม และอารยธรรมของชนชาติที่สั่งสมในอดีตแต่ละยุคสมัยมาช้านาน จารึกสมัยสุโขทัยนับว่า เป็นข้อมูลหลักฐานที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษา วิเคราะห์ และวิจัย เพื่อให้เกิดความรู้ และความกระจ่างเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอารยธรรมความเจริญของชาติไทยครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

เนื่องในโอกาสวันพระราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อน้อมสดุดีพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพบและพากเพียรอ่านศึกษาศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักแรก คือ จารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นพระองค์แรก ด้วยทรงมีพระปรีชาญาณเล็งเห็นว่าเป็น จารึกหลักสำคัญของชาติ ดังนั้น กรมศิลปากร โดยคณะกรรมการพิจารณาจารึกที่เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ร่วมกับกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ จึงพิจารณารวบรวมข้อมูลจารึกสุโขทัย มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ “ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย” ต่อเนื่องจากหนังสือชุด “ประชุม ศิลาจารึก ภาคที่ ๑ - ๗” ซึ่งแต่เดิมเริ่มจัดพิมพ์เผยแพร่จารึกสมัยสุโขทัย และจารึกสมัยต่างๆ โดยคณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมา เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และปัจจุบัน ได้ถ่ายโอนภารกิจของคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าวนี้มาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร

จารึกที่นำมาจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ ได้รวบรวมจารึกสุโขทัยทั้งหมด ได้แก่ จารึกสุโขทัยพบ ใหม่ที่ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่มาก่อน และจารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่แล้วจากหนังสือหลายเล่ม เป็นการประมวลความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับจารึกสุโขทัยทุกหลักไว้ในแหล่งอ้างอิงเดียวกัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักศึกษา นักวิจัย และประชาชนผู้สนใจทั่วไปสามารถศึกษา วิเคราะห์ วิจัยและเก็บ ข้อมูลได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยกำหนดว่า **จารึกสุโขทัย** หมายถึง จารึกที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย จารึกที่ใช้อักษรไทยสุโขทัย จารึกที่ใช้อักษรขอมสุโขทัย รวมทั้งจารึกที่ใช้อักษรซึ่งมีวิวัฒนาการ หรือ ได้รับอิทธิพลจากอักษรไทยหรือขอมแบบสุโขทัยด้วย และเนื่องจากบรรดาจารึกที่กล่าวมานี้ มีรูปแบบ ลักษณะทั้งที่เป็นหลักศิลาจารึก และจารึกที่ทำขึ้นจากวัสดุอื่น ในรูปแบบต่างๆ จึงปรับเปลี่ยนชื่อ หนังสือจากเดิมที่ใช้ว่า “ประชุมศิลาจารึก ภาคที่.....” เป็น “ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย”

ส่วนแรกของหนังสือ “ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย” เป็นจารึกพบใหม่ที่คณะกรรมการพิจารณาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยได้ประชุมพิจารณาอ่านวิเคราะห์ จัดทำคำอ่าน เชิงอรรถและคำอธิบายศัพท์ จำนวน ๙ รายการ จัดเรียงลำดับตามอายุศักราช และกำหนดให้เลขลำดับ “หลักที่ ๓๑๙” จนถึง “หลักที่ ๓๒๗” ต่อเนื่องจากหนังสือ “ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗” ซึ่งพิมพ์เผยแพร่จารึกไว้ถึงหลักที่ ๓๑๘

ส่วนที่สองเป็นจารึกสุโขทัยที่เคยจัดพิมพ์เผยแพร่แล้วในหนังสือเล่มสำคัญๆ ได้แก่

๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัยซึ่งได้สำรวจพบก่อน พ.ศ. ๒๔๖๗ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑

๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลาง ของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ขอม มอญ บาลีสันสกฤต คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

๓. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลาง ของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ขอม มอญ บาลีสันสกฤต คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓

๔. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๕ ประมวลจารึกอักษรไทย ภาพลายเส้น จำหลักบนแผ่นหิน เกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ในชาดกห้าร้อยชาติที่ประดับไว้ในเจดีย์วัดศรีชุม สุโขทัย คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

๕. จารึกสมัยสุโขทัย กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย พุทธศักราช ๒๕๒๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗

๖. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ ประมวลจารึกที่พบในประเทศไทยและต่างประเทศ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๓๖ พรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔

ในส่วนของจารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่แล้วนี้ บางหลักคณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยได้ตรวจสอบชำระเพิ่มเติม หรือแก้ไขใหม่ เพื่อให้ข้อมูลถูกต้อง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ดีการจัดลำดับจารึกยังยึดตามแบบที่เคยจัดพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ “จารึกสมัยสุโขทัย” คือ แบ่งจารึกตามกลุ่มอักษรที่ใช้เป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. จารึกอักษรไทยสุโขทัย	จำนวน	๓๙	รายการ
๒. จารึกอักษรขอมสุโขทัย	จำนวน	๑๑	รายการ
๓. จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย	จำนวน	๖	รายการ
๔. จารึกอักษรขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย	จำนวน	๕	รายการ
๕. จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ธรรมล้านนา	จำนวน	๒	รายการ

โดยในแต่ละกลุ่มอักษรได้จัดเรียงลำดับจารึกตามอายุศักราช

ส่วนที่สามเป็นจารึกภาพชาดกวัดศรีชุม จำนวน ๔๑ รายการ และตอนท้ายของจารึกกลุ่มนี้ได้้นำเรื่อง “จารึกลานเงินสุโขทัย” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับภาพชาดกมาผนวกไว้ด้วย

จารึกพ่อขุนรามคำแหง จารึกสุโขทัย หลักที่ ๑
 ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ ณ พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

จารึกสุโขทัยพบใหม่ที่ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่

หลักที่ ๓๑๙ จารึกเจดีย์พิหาร

หลักที่ ๓๒๐ จารึกวัดพญาดำ

หลักที่ ๓๒๑, ๓๒๒ จารึกเขาพิโทน (ชั้นที่ ๑, ชั้นที่ ๒)

หลักที่ ๓๒๓ จารึกเถรธรรมไตรโลกย์

หลักที่ ๓๒๔ จารึกญาณทัสสี

หลักที่ ๓๒๕ จารึกธรรมศรียศ

หลักที่ ๓๒๖ จารึกปลายรอยพระพุทธบาทศิลา วัดเชิงคีรี

หลักที่ ๓๒๗ จารึกวัดเส้าหินราษฎร์บำรุง

จารึกสุโขทัยพบใหม่ที่ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่

จารึกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๑

จารึกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๒

จารึกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๔

หลักที่ ๓๑๙
จารึกเจดีย์พิหาร
ประมาณพุทธศักราช ๑๘๕๐ - ๑๙๐๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๘๕๐ - ๑๙๐๐
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๒๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๖ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๖ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๙ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทราย เนื้อปานกลาง
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยม สภาพหักชำรุด
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๖ เซนติเมตร สูง ๘๔ เซนติเมตร หนา ๑๖.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	อธ. ๑
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๗๓
สถานที่พบ	วัดเจดีย์วิหาร ตำบลนาโปล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	

จารึกนี้มีข้อมูลบันทึกไว้ว่าชุดได้ที่หน้าวิหารวัดเจดีย์วิหาร ตำบลนาโปล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มหาอำมาตย์ตรี พระยานครพระราม ส่งเข้ามาถวาย เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ สภาพหักชำรุดมาแต่เดิม เนื้อหินหักหายไปไม่เต็มหลัก และรูปอักษรลบเลือน ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้ความเห็นว่าเนื้อหาจารึกน่าจะกล่าวถึงตั้งแต่เมื่อพระยาสิทธิไชยเสวยราชย์

จาริกเจดีย์พิหาร
ด้านที่ ๑
(จาริกนี้ส่วนบนชำรุดหักหายไป)

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____	_____
๒. _____	_____
๓. ปี่เมสญแด(มา)ไคเจตปีจึง	ปี่เมสญ ^(๑) แต่มาได้เจตปีจึง
๔. กพระเจดีย์มีเนื้อมิไจบนน	ก่พระเจดีย์ มีเนื้อมิไจบนน
๕. ดาลสรวธากลาเห่นผลกรร	ดาลสรวธา กล้าเห่นผลกรร
๖. มณีนเชือนนกหนาควยใจ	ม ยินเชือนนกหนา ด้วยใจ
๗. สรวธากลาในพระพุทศาสน์	สรวธากล้าในพระพุทศาสน์
๘. อาจเล็กรรรมดงชวพระ	อาจเล็กรรรมดงชวพระ
๙. ผานฝูงชนชวก่อนแลครึง	ผานฝูงชนชวก่อนแลครึง
๑๐. กลวงเนื้อกลวงใจไฟไครปรา	กลวงเนื้อกลวงใจ ไฟไครปรา
๑๑. รณากทำบุญกระทำธรรมมี	รณากกระทำบุญกระทำธรรม มี
๑๒. เนื้อไจอนนสรวธาจึงจาริต	เนื้อไจอนนสรวธา จึงจาริต
๑๓. ดวย(นาย)จาเมืองไพรฝ้าล.	ดวยนายจำเมืองไพรฝ้า ^(๒) ล(ก)
๑๔. .จาลูกขุนทวย_____	.จาลูกขุนทวย_____
๑๕. _____	_____
๑๖. ทงสินทงหลา_____	ทงสินทงหลา(ย)_____
๑๗. นีแลวจิง(ช)วนกน	นีแลวจิงชวนก-
๑๘. นกทำ ... ปราช	นกระทำ ... ปราชญ์
๑๙. ดวยส . ม ... โ	ดวยส . ม ... โ-
๒๐. อยทุกแห่งสิน	อยทุกแห่งสิน
๒๑. ทุกปากปตูพน	ทุกปากประตูปน-
๒๒. งสบุดูงามแล	งสบู ^(๓) ดูงามแล

^(๑) ปี่เมสญ - (อ่าน มะ - เสญ) หมายถึง ปี่มะเส็ง

^(๒) ไพฝ้า - น่าจะเป็น ไพร์ฟ้า (ตามข้อความในจารึกอื่นๆ คือไพร์ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน หรืออาจเป็นชื่อเมืองก็ได้)

^(๓) สบู - ปิ่นใหญ่ / ดอกไม้ ?

จารึกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ..ระธ_____	..ระธ_____
๒. รแลว_____	รแลว_____
๓. (ค)รวณัญ(อ)_____	(ค)รวณัญ(อ)_____
๔. .กุดิพิ_____	.กุกิพิ(หาร)_____
๕. กเหนือล(ก)_____	กเหนือล(ก)_____
๖. นาขวางท_____	นาขวางท_____
๗. งกุดิพิท_____	งกุกิพิท(าร)_____
๘. แลวจิงท_____	แลวจิงท_____
๙. มเสนแดเมือ....	มเสนแดเมือ....
๑๐. มาฉลองโอย(ท)...	มาฉลองโอย(ทาน)...
๑๑. ผูญิงผู้ชายววคุนิ(ง)	ผู้หญิงผู้ชาย วัวคู่หนึ่ง
๑๒. กวยนอนนิงคราดไถ	เกวียนอันหนึ่ง คราดไถ
๑๓. คานทา(ม)แทนสองอน	คานทาม แทนสองอัน
๑๔. นพจพิพรสำหรับ	ผ้าจีวรสำหรับ
๑๕. . (ข)านหมอ(ร)นบบวส	. ขารหมอ(น)นบบวช
๑๖. .. สองคนนาหาร(อ)	.. สองคนนาห้ำร้อ-
๑๗. ยหมากสามสิบ	ยหมากสามสิบ
๑๘. ตน(นา)เชือกเขาท	ต้นนาเชือกเขา ท-
๑๙. มีเขาหม่มแกง(อ)	มีอเข้าหม่มแกง อ-
๒๐. (า)นบพบบนบ	านบพับนบ
๒๑. บถวนเลยแล	บถ่วน ^(๑) เลยแล-

^(๑) อ่านบพับนบถ่วน - ใช้คำซ้ำความหมาย เป็นสำนวนหมายถึง ไม่สามารถนับได้หมด

คำจารึก	คำอ่าน
๒๒. วังเวนท์	ว จังเวนท์
๒๓. ฤทธิพิหารไร	ฤทธิพิหารไร
๒๔. นาสวนหมา	นาสวนหมา-
๒๕. กแต่ซียงแก	ก แต่ซียงแก
๒๖. วไ้เป็นเจ้า	ว ไ้เป็นเจ้า

จาริกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____	_____
๒. _____กให้ ..	_____กให้ ..
๓. นายญาณ_____มิ	นายญาณ_____มิ
๔. งชนใน_____	งชนใน_____
๕. มาร_____	มาร_____
๖. . ส่วย_____	. ส่วย_____

จารึกเจดีย์พิหาร ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____เข	_____เข
๒. _____ . บีย ..	_____ บีย ..
๓. _____มนผัจพิ	_____มนผัจพิ(ร)
๔. _____ . มลัรบ	_____ . มลัรบ
๕. _____ . นนงทก	_____ . นนงทก
๖. _____ . นนอท	_____ . นนอท
๗. _____ . เทาณีจา	_____ . เทาณีจา
๘. _____ดดแลแม	_____ดดแลแม
๙. _____แอคแลชี	_____แอคแลชี
๑๐. _____วผู้เปนครู	_____วผู้เปนครู
๑๑. _____ทงหลาย	_____ทงหลาย
๑๒. _____ลบนาบุญไ	_____ลบนาบุญไ-
๑๓. _____ .. กมนนเปน	_____ .. กมนนเปน
๑๔. _____ไทไคเมื่อเก	_____ไทไคเมื่อ(เกิด)
๑๕. _____มืองฟ้าที่ดี	_____ (เมื่)องฟ้าที่ดี
๑๖. _____ . ดหลงแกบุญ	_____ . ดหลงแกบุญ
๑๗. _____ (๕) คาบแด	_____ (๕) คาบแด
๑๘. _____นาง . ทำพระ	_____นาง . ^(๑) ทำพระ
๑๙. _____ . นิงนางพนทา	_____หนึ่ง นางพนทา
๒๐. _____นิงเจ้าเองทำ	_____หนึ่ง เจ้าเองทำ
๒๑. _____พระบุดพระพุ	_____พระบฏ พระพุ(ทธ)

^(๑) รูปอักษรตัวนี้ ไม่สามารถเปรียบเทียบกับรูปอักษรอื่นๆ ได้ ในที่นี้ น่าจะเป็นพยัญชนะตัว “ก” แต่มีรูปแปลกไปกว่าที่เคยมีปรากฏใช้ สันนิษฐานว่าอาจจารึกพลาดไป

คำจารึก

๒๒. _____นายญีครุพิม
๒๓. _____พระเปนเจ้าลิบ
๒๔. _____(น)โอยทานนา
๒๕. _____ . นายสามถำทำ
๒๖. _____พุทรูปอนนิง
๒๗. _____ญีชวณปลุก
๒๘. _____สริมหาโพ
๒๙. _____दनนิง

คำอ่าน

- _____นายญีครุ พิม
_____พระเป็นเจ้า ลิบ
_____ (น)โอยทานนา
_____ . นายสามถำ ทำ
_____พุทรูปอันหนึ่ง
_____ญีชวญปลุก
_____ศรีมหาโพ(ธิ์)
_____ต้นหนึ่ง

หลักที่ ๓๒๐
จารึกวัดพญาคำ
ประมาณพุทธศักราช ๑๙๔๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๙๔๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน ๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายเนื้อละเอียดสีเทา
ลักษณะวัตถุ	รูปลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขำรุดหักหายไป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๐ เซนติเมตร สูง ๗๐ เซนติเมตร (วัดขนาดจากสภาพที่คงเหลืออยู่)
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๖๖
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๕๓๙
สถานที่พบ	โบราณสถานวัดพญาคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	เจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย
ปัจจุบันอยู่ที่	สถานที่เก็บตำราแผนโบราณ บ้านหนองช้าง ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	

นายเมธา วิจักขณะ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ส่งสำเนาจารึก และภาพถ่ายมาให้หอสมุดแห่งชาติดำเนินการอ่าน แปล เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๙ เดิมคงเป็นแผ่นที่สมบูรณ์ ภายหลังแตกชำรุดหายไปเหลืออยู่เพียง ๓ บรรทัด ซึ่งน่าจะเป็นตอนท้ายของเรื่อง ข้อความจารึกบอกถึงเรื่องการแต่งตั้งพระมหาเถรที่ประกอบไปด้วยศิลาจารวัตร ให้เป็นเจ้าอาวาสในกัลยาณาวาส เมื่อสิ้นท่านรูปนั้นแล้ว (มรณภาพ) ขอให้สงฆ์ประชุมกันเพื่อปรึกษาพิจารณาเลือกพระเถรรูปที่ประกอบไปด้วยศิลาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาสแทนต่อไป

จารึกวัดพญาคำ พิจารณาแล้วเป็นเรื่องเดียวกับจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑ แผ่นที่ ๒ และแผ่นที่ ๓ ซึ่งเป็นจารึกที่ว่าด้วยเรื่อง พระบรมครู ดิโลกดิลกดิรัตนศีลคันทวนาวาสี ธรรมกิตติ สังฆราช มหาสวามีเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหลาย และพระมหาธรรมราชาธิราช พระศรีราชมาตา และปู่พระยา ตั้งพระมงคลวิลาสมหาเถร เป็นเจ้าอาวาสในกัลยาณวนาวาส ดังข้อความจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ (หลักที่ ๙) ว่าดังนี้

“ถัดนั้นไช้เราและพระสงฆ์ทั้งหลายพร้อมด้วยมหาธรรมราชาธิราช และศรีราชมาตาและปู่พระยา จิงปร . . มงคลวิลาสมหาเถระ ไว้ในกัลยาณวนาวาส ด้วยสุขบริโภค บริบูรณ์สิทธิทุกอันแล ๐ ผิสิ้นมงคลวิลาสมหาเถรไช้ให้สงฆ์ทั้งหลายอยู่ในสวรคาราม และสงฆ์อันอยู่ในกัลยาณวนาวาสนี้ สมุขตาด้วย . . ง . . .”

ลักษณะรูปพยัญชนะ อักษรวิธี คำบางคำที่ใช้ในประโยค ตลอดจนเรื่องในจารึกวัดพญาคำ เหมือนจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ ดังนั้น อายุกาลจารึก น่าจะอยู่ประมาณ พ.ศ. ๑๙๔๙ รัชสมัยพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๓ พระยาไสยลือไทย (พ.ศ. ๑๙๔๒ - ๑๙๖๒)

จารึกวัดพญาคำ

จารึกวัดพญาคำ

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ฆ . ตรแลเกาปรตุยสี่ลธมม มยาทไวในกัลยาณว ..	ฆ . ตร ^(๑) แลกอปรด้วยศีลธรรม ม(ร)ยาท ^(๒) ไว้ในกัลยาณว(นา)
๒. วาสนิตุยสุขบริภาคพิสินทานตน นมนไสโหสงฆทั้งหลา	วาส ^(๓) นี้ ด้วยสุขบริโภค ^(๔) พิสินทานตน นนั้นไซ้ ^(๕) ให้สังฆะ ^(๖) ทั้งหลาย-
๓. ยุกทำตังกุลาวไวนี้แล ะพะระ	ย กระทำตังกล่าวไวนี้แล ะพะระ

^(๑) ฆ . ตร - ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าเป็น สังฆวัตร

^(๒) ม(ร)ยาท - มรรยาท

^(๓) กัลยาณวนาวาส - ชื่อวัดซึ่งมีปรากฏในจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ (หลักที่ ๙)

^(๔) ด้วยสุขบริโภค - ใช้ในความหมายว่าเป็น “เจ้าอาวาส” ประโยคนี้นี้ใช้ในจารึกวัดป่าแดง

^(๕) พิสินทานตนนั้นไซ้ - หากทำนุรูปนั้นสิ้นไปแล้ว, หากทำนุรูปนั้นมรณภาพไปแล้ว

^(๖) สังฆะ - สังฆ์

หลักที่ ๓๒๑, ๓๒๒
จาริกเขาพิโทน (ชั้นที่ ๑, ชั้นที่ ๒)
ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐
จาริกอักษร	ชั้นที่ ๑ จำนวน ๑ ด้าน มี ๕ บรรทัด ชั้นที่ ๒ จำนวน ๑ ด้าน มี ๒ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	หินทรายสีแดง
ลักษณะวัตถุ	เศษชิ้นส่วนหักชำรุดแตกจากศิลาจาริก
ขนาดวัตถุ	ชั้นที่ ๑ กว้าง ๘.๕ เซนติเมตร สูง ๗.๓ เซนติเมตร หนา ๑.๕ เซนติเมตร ชั้นที่ ๒ กว้าง ๗ เซนติเมตร สูง ๘ เซนติเมตร หนา ๒ - ๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พล. ๑๒, พล. ๑๓
พบเมื่อ	เดือนมีนาคม ๒๕๔๗
สถานที่พบ	โบราณสถานบนเขาพิโทน บ้านท้องโหลง ตำบลท้องโหลง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
ผู้พบ	นายสม คำศรีเพชร
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดสวนอธิษฐานบารมี ตำบลท้องโหลง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	นายสม คำศรีเพชร อยู่หมู่ที่ ๙ บ้านเขาปริง ตำบลดงประจำ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้พบชิ้นส่วนจาริกทั้งสองนี้บริเวณซากโบราณสถานบนเขาพิโทน และได้นำมาถวายไว้กับเจ้าอาวาสวัดสวนอธิษฐานบารมี ตำบลท้องโหลง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

จารึกเขาพิโทน (ชั้นที่ ๑)

จารึกเขาพิโทน (ชั้นที่ ๒)

จาริกเขาพิโทน (ขั้นที่ ๑)

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ (อ)ต _____	_____ (อ)ต _____
๒. _____ งงเมือง _____	_____ งง ^(๑) เมือง ^(๒) _____
๓. _____ งชริเมือ _____	_____ (เมือ)งชริ ^(๓) เมือ(ง) _____
๔. _____ เมืองรา(ด) _____	_____ เมืองรา(ด) ^(๔) _____
๕. _____	_____

จาริกเขาพิโทน (ขั้นที่ ๒)

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ สรทธ _____	_____ สรทธ _____
๒. _____ ศรปส _____	_____ ศรปส _____

(ขั้นส่วนมีรูปอักษรเพียงเท่านี้)

^(๑) . งง - การใช้พยัญชนะตัว “งง” โดยกำหนดตัว ง ตัวหลังเป็นไม้หันอากาศนั้น ได้แก่อักษรวิธินำมาจากจารึกพ่อขุนรามคำแหง

^(๒)เมือ - รูปลักษณะอักษร สระ และอักษรวิธินำเหมือนกับที่ใช้อยู่ในจารึกวัดศรีชุม

^(๓)(เมือ)งชริ - ชริ หรือ ชรี น่าจะตรงกับ เซลียง?

^(๔)เมืองราด - ในจารึก พยัญชนะตัว “ด” เห็นแต่เส้นหน้า พิจารณาแล้วเป็นลักษณะเส้นหน้าของพยัญชนะตัว “ด” เมืองราดมีปรากฏอยู่ในจารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๐ - ๒๑ ดังข้อความจารึกว่า

“ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถุมผู้หนึ่งชื่อพระยาผาเมืองเป็นขุนในเมืองราด เมืองลุม...”

หลักที่ ๓๒๓ จารึกเถรธรรมไตรโลกย์ พุทธศักราช ๒๐๑๒

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๑๒
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ลักษณะวัตถุ	ชิ้นส่วนหักชำรุด (อาจมาจากจารึกแผ่นเดียวกับหลักที่ ๓๒๔ และ ๓๒๕)
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗๖
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ रामคำแหง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	

จารึกนี้คณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ได้นำสำเนาจารึกของภาควิชาภาษา ตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เข้าประชุมพิจารณาคำจารึก คำอ่าน ซึ่งนายเทิม มีเต็ม เป็นผู้อ่าน - จัดทำ

จาริกเถรธรรมไตรโลกย์

คำจาริก	คำอ่าน
๑. //๐// นม_____	//๐// นม_____
๒. นหากาสง_____	นหากสร้าง_____
๓. ไรในดำน_____	ไรในดำน_____
๔. ไรเบนจหนั_____	ไรเป็นจหนั_____
๕. ..ิงห(นิ)อาราม_____	..ิงหนีอาราม_____
๖. _____ธรรมไตรโลก(ย) . ุ . ปา_____	_____ธรรมไตรโลกย์ . ุ . ปา_____
๗. _____(๘)๓๑ ฉลุนกัศัศ_____	_____๘๓๑ ฉลุนกัษัศ_____
๘. _____ฤกษไคนนทาคิต_____	_____ฤกษไคนนทาคิต_____
๙. _____จิงยกเสาพระพิ(หา) .	_____จิงยกเสาพระพิหา(ร)
๑๐. _____(บุ)ประญาภิกขุ(เจ) .	_____บุญประญาภิกขุเจ้า(า)
๑๑. _____ทั้งหลายชอยสง_____	_____ทั้งหลายชอยสร้าง_____
๑๒. _____//เจ้าเถรธรรม .	_____//เจ้าเถรธรรม .
๑๓. _____(ท)เจ้าพระ(อ)ง	_____ทเจ้าพระองค์
๑๔. _____(พ)ระหัดดี(พา).	_____ (พ)ระหัดดีพา(ร)
๑๕. _____บูรณตติ_____	_____บูรณตติ_____
๑๖. _____สินประใจสี_____	_____สินประใจสี_____
๑๗. _____กชท_____	_____กชท_____

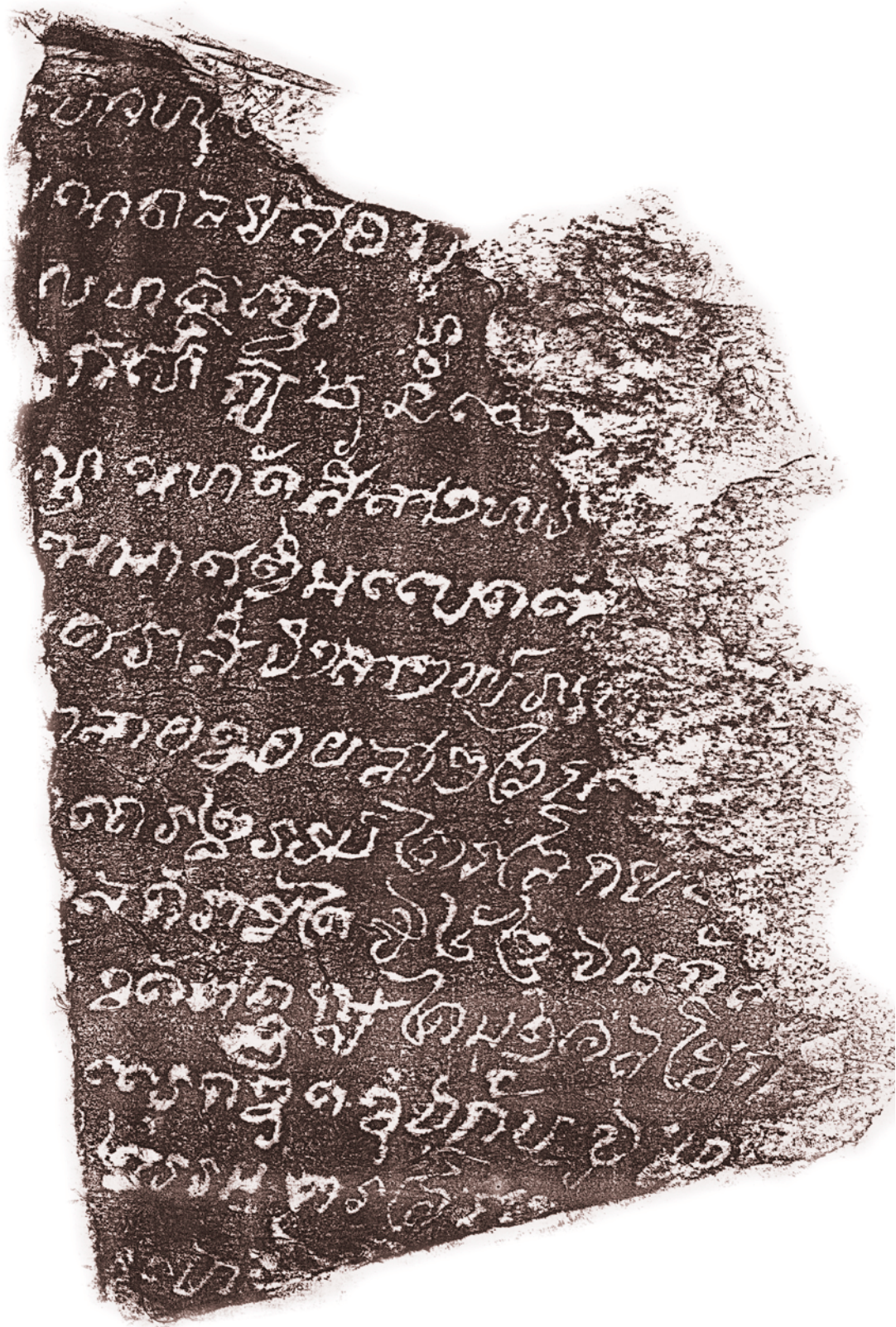

จารึกเถรธรรมไตรโลกย์

หลักที่ ๓๒๔
จารึกญาณทัสสี
พุทธศักราช ๒๐๓๓

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๓๓
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ลักษณะวัตถุ	ชิ้นส่วนหักชำรุด (อาจมาจากจารึกแผ่นเดียวกับหลักที่ ๓๒๓ และ ๓๒๕)
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗๕
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	จารึกนี้คณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ได้นำสำเนาจารึกของภาควิชา ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เข้าประชุมพิจารณา คำจารึก - คำอ่านปัจจุบันที่นายเทิม มีเต็ม เป็นผู้อ่าน - จัดทำ

จารึกญาณทัสสี

จาริกญาณทัสสี

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ เทาพุท(ท)_____	_____ เทาพุท(ธ)_____
๒. _____ ณาด้วยสอก_____	_____ ณาด้วยสอก_____
๓. _____ (ส)หตุถจุเจา ห_____	_____ สหตุถจุเจา ห_____
๔. _____ กสากยมุณีเลา_____	_____ กสากยมุณีโล_____
๕. _____ ญาณทตีสี่สร้างพระ(ะ)_____	_____ ญาณทัสสีสร้างพระ_____
๖. _____ ฆมาศขึ้นแปดคำ_____	_____ (มา)ฆมาศ ขึ้นแปดคำ_____
๗. _____ ศราสีจิงสร้างพระ(พ)_____	_____ ศราสี จิงสร้างพระพ_____
๘. _____ (ท)ลายชอยสร้างไวกับ_____	_____ หลายชอยสร้างไว้กับ_____
๙. _____ เถรธรรมไตรโลกย_____	_____ เถรธรรมไตรโลกย์_____
๑๐. _____ สักราชได้ ๘๕๒ จนกัล_____	_____ ศักราชได้ ๘๕๒ จอนักษัตร_____
๑๑. _____ ขัตตฤกษ์ไคมงคลโชค_____	_____ (นัก)ขัตตฤกษ์ ไคมงคลโชค_____
๑๒. _____ แรกขุดขุมจัก(ะ)จุ(พ)_____	_____ แรกขุดขุมจักประจุพ_____
๑๓. _____ ธรรมตรโลก(ย)_____	_____ ธรรม(ไ)ตรโลกย์_____
๑๔. _____ (ร)เจา_____	_____ รเเจ้า_____

หลักที่ ๓๒๕
จารึกธรรมศรียศ
พุทธศตวรรษที่ ๒๑

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๒ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ลักษณะวัตถุ	ชิ้นส่วนหักชำรุด (อาจมาจากจารึกแผ่นเดียวกับหลักที่ ๓๒๓ และ ๓๒๔)
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗๔
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	

จารึกนี้คณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย
ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ได้นำสำเนาจารึกของภาควิชา
ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เข้าประชุมพิจารณา
คำจารึก - คำอ่าน ซึ่งนายเทิม มีเต็ม เป็นผู้อ่าน - จัดทำ

จารึกธรรมศรียศ

จารึกธรรมศรียศ

คำจารึก

๑. _____ .. _____
๒. _____ .. เจตนิไฉแล้ว .
๓. _____ .. เทนประเวณีพระมหา
๔. _____ ศหนาในลงกาเดิมท้งมวนนิจิง
๕. _____ ซีเจ้าเทพจินดาเปนช่างกัมกา_____
๖. _____ นวาเจานี้ไสรธรรมศรียศเจ้า_____
๗. _____ น्हนอุปาสกใสผาขาวเจดนา_____
๘. _____ (พ)รุจิ ทงหลายชอยเปนการอิ_____
๙. _____ (เอ)จติเจ้าตนนีแดจา(ยเปน)_____
๑๐. _____ (.)นเจ้าเมือง(พ)_____
๑๑. _____ ช เดช(มา)ปจ_____
๑๒. _____

คำอ่าน

- _____ .. _____
- _____ .. เจตนิไฉแล้ว .
- _____ .. เทนประเวณีพระมหา
- _____ (ศ)หนาในลงกาเดิมท้งมวนนิจิง
- _____ ซีเจ้าเทพจินดาเปนช่างกัมกา_____
- _____ นว่าเจานี้ไสรธรรมศรียศเจ้า_____
- _____ น्हนอุปาสกใส ผาขาวเจดนา_____
- _____ พรุจิทงหลายชอยเปนการอิ_____
- _____ เจตนิเจ้าตนนีแด จ่ายเป็น_____
- _____ นเจ้าเมืองพ_____
- _____ ช เดชมาปจ_____
- _____

หลักที่ ๓๒๖
จารึกปลายรอยพระพุทธรูปศิลา วัดเชิงคีรี
พุทธศักราช ๒๐๕๓

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๕๓
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ศิลา
ลักษณะวัตถุ	ปลายรอยพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗๗
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดเชิงคีรี อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	เจ้าหน้าที่สำนักงานศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดเชิงคีรี อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	สำนักงานศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย สืบค้นพบและจัดทำสำเนาส่งมาให้ หอสมุดแห่งชาติ

จารึกปลายรอยพระพุทธรูปบาทศิลา วัดเชิงคีรี

คำจารึก

๑. ๑ พระพุทธเจ้านิพพานแล้วได้
 ๒(๐๕๓) พรรษา ๓ เดือน
 (๒)๐ วัน วันศุกร์เดือน
๒. สิบขึ้น ๕ ค่ำเมษยนักษัตร
 โทศกได้จิตรฤกษ์กอดปรด้วย_____
๓. ไชย_____สถาปนาพระบาท
 ลักษณ ยังจะมาพายนหน้า ๒๙๔๖
 พรรษา ๘ เดือน ๑(๐) วัน

คำอ่าน

๑. ๑ พระพุทธเจ้านิพพานแล้วได้
 ๒๐๕๓ พรรษา ๓ เดือน
 ๒๐ วัน วันศุกร์ เดือน
๒. สิบ ขึ้น ๕ ค่ำ เมษยนักษัตร
 โทศกได้จิตรฤกษ์ กอดปรด้วย_____
๓. ไชย_____สถาปนาพระบาท
 ลักษณะ ยังจะมาพายนหน้า ๒๙๔๖
 พรรษา ๘ เดือน ๑๐ วัน

หลักที่ ๓๒๗

จารึกวัดเสาทินราษฎร์บำรุง

พุทธศักราช ๒๐๗๑

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทย (รูปแบบที่พัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัย)
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๗๑
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นแตกออกเป็น ๒ ชิ้น
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗๓
พบเมื่อ	๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗
สถานที่พบ	วัดเสาทินราษฎร์บำรุง ตำบลไกรโน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	ในกุฏิเจ้าอาวาส วัดเสาทินราษฎร์บำรุง ตำบลไกรโน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	—
ประวัติ	

จารึกนี้มีสภาพชำรุดมากแตกออกเป็น ๒ ชิ้น เนื้อศิลาบางส่วนหายไป พิจารณาจากสภาพพื้นที่โดยรอบวัด สันนิษฐานว่าน่าจะพบแผ่นจารึกในบริเวณวัด เนื่องจากยังมีร่องรอยโบราณสถานซึ่งอาจเป็นโบสถ์หรือวิหารเก่าที่ปรักหักพัง ปัจจุบันเหลือส่วนฐาน

จารึกวัดเสาทินราษฎร์บำรุง

จารึกวัดเสาทินราชภูร์บำรุง

คำจารึก

๑. _____พระเจ้า
๒. _____นี้(ร)พานแล
๓. _____ชใด ๒๐๗๑
๔. _____าคต ๒๙๒๙
๕. _____(สั)กราช ๘๙(๐)
๖. _____(า)สักรัช ๑๔๕(๐)
๗. ชวด(โน)เดือนหกขึ้น ..
๘. คำ วันพุธมีพระส ...
๙. กะธาตุสามอง .. อ(ยู)
๑๐. เลือกแลเมดส่อ ..
๑๑. มหาไชยมงคลกิต(ติ)
๑๒. (พ)เจ้าวรสิริรักษ
๑๓. พระใสสุริยจัน

คำอ่าน

- _____พระเจ้า
- _____นี้รพานแล
- _____ (พุทธศักราช)ชใด ๒๐๗๑
- _____ (อน)าคต ๒๙๒๙
- _____ ศักราช ๘๙๐
- _____ ศักราช ๑๔๕๐
- ชวดในเดือนหกขึ้น ..
- คำ วันพุธ มีพระส (วริ)
- กะธาตุ สามองค์ .. อยู่
- เลือกแลเมดส่อ ..
- มหาไชยมงคลกิต(ติ)
- พระเจ้าวรสิริรักษ
- พระใสสุริยจัน

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

จารึกพ่อขุนรามคำแหง

จารึกวัดบางสนุก

จารึกนครชุม

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๑

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๒

จารึกเขาสุมนกูฏ

จารึกวัดศรีชุม

จารึกวัดเขากบ

จารึกวัดพระยืน

จารึกแผ่นดินบุกวัดมหาธาตุ

จารึกวัดช้างล้อม

จารึกปู่ขุนจิตขุนจืด

จารึกคำปู่สภ

จารึกกฎหมายลักษณะโจร

จารึกเขตพน

จารึกบ้านางเมาะ

จารึกวัดสรศักดิ์

จารึกวัดหินตั้ง

จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย

จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดไส

จารึกฐานพระพุทธรูปทิดไสหง

จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง

จารึกพระยาศรียศราช วัดหงส์รัตนาราม

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓

ศิลาจารึกจากจังหวัดแพร่ ๓ หลัก

จารึกอุทิศสิ่งของ

จารึกพระปิฎก

จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน

จารึกฐานพระพุทธรูปพระนายคัมกอง

จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตา

จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน

จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียว วัดข้าวสาร

จารึกคำอธิษฐาน

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (นายญี่บุญ)

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (เจ้าสอรัต)

จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร

จารึกที่ฐานพระพุทธรูป (ออกหมื่นโปศเทพ)

จารึกวัดเขมา

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกอักษรไทยสุโขทัย

จารึกพ่อขุนรามคำแหง พุทธศักราช ๑๘๓๕

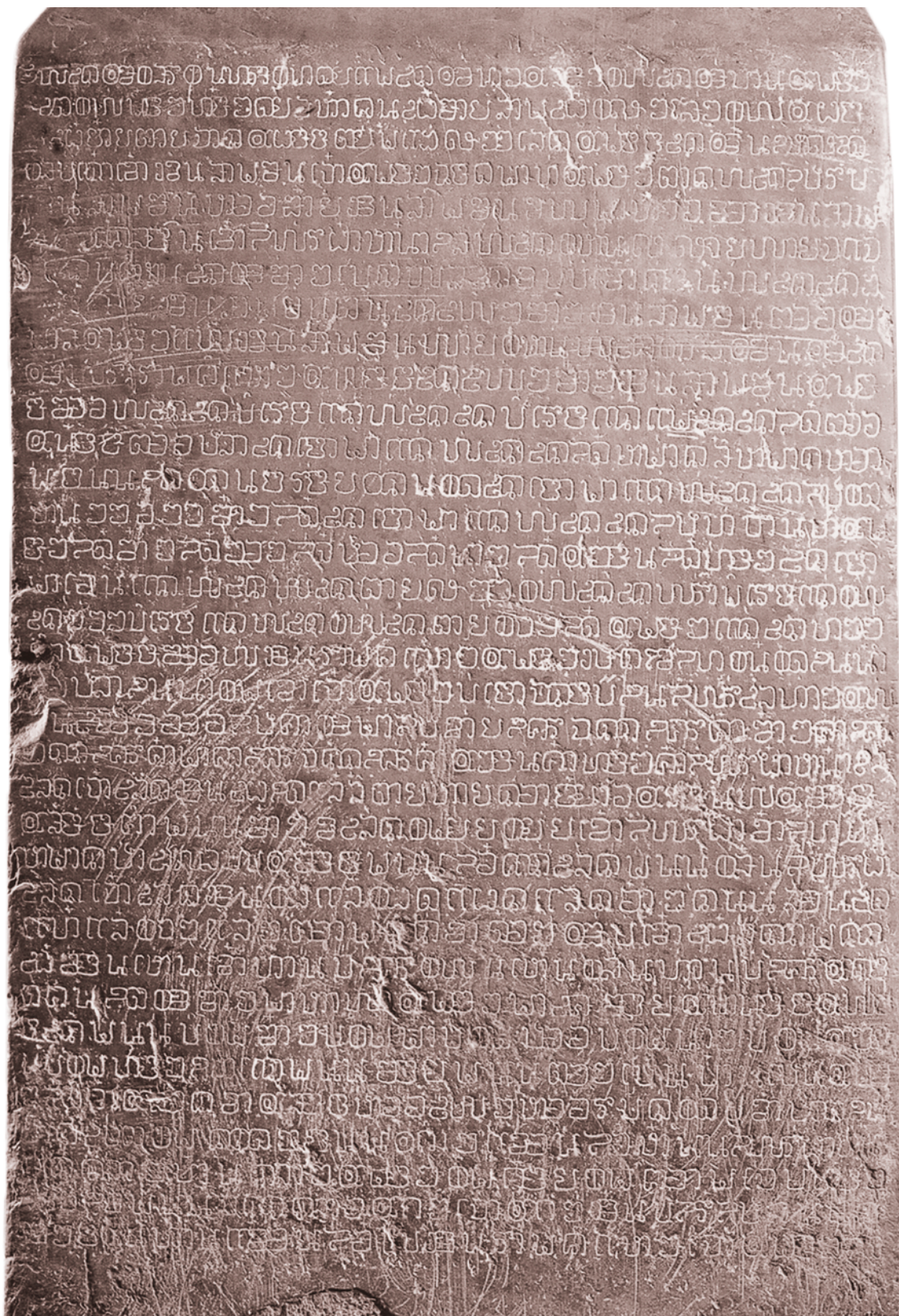
ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๘๓๕
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ และ ๒ มีด้านละ ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ และ ๔ มีด้านละ ๒๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายแปง
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยมด้านเท่า ทรงกระโจม หรือทรงย่อ
ขนาดวัตถุ	กว้างด้านละ ๓๕ เซนติเมตร สูง ๑๑๑ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑) เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๓๗๖
สถานที่พบ	เนินปราสาทเมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย, พ.ศ. ๒๔๖๗ ๒. จารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการ, พ.ศ. ๒๔๗๗ ๓. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๔. ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง อ่านและจัดทำคำอธิบายโดยที่ประชุมสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง, พ.ศ. ๒๕๒๐ ๕. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ๖. ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง, พ.ศ. ๒๕๓๓ ๗. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๓๙ ๘. ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง, พ.ศ. ๒๕๔๗

ประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะผนวชได้เสด็จจาริกธุดงค์ไปทางหัวเมืองเหนือ ในปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ ได้ทรงพบจาริกพ่อขุนรามคำแหงที่เมืองเก่าสุโขทัย จึงโปรดให้นำลงมากรุงเทพฯ พร้อมกับจาริกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร และพระแท่นมณีศิลาบาตร ได้เก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาสเป็นแห่งแรก ต่อมาเมื่อเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ก็โปรดให้ย้ายศิลาจาริกทั้งสองหลักไปด้วย ครั้นในปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ เสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้นำศิลาจาริกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจาริกทั้งสองมารวมกับศิลาจาริกหลักอื่นๆ ที่พบภายหลังซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ส่วนพระแท่นมณีศิลาบาตรยังคงอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามตลอดมา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียนและศิลาจาริกมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล และใช้เป็นี่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครด้วย ส่วนตึกถาวรวัตถุนั้น ใช้เป็นที่เก็บหนังสือตัวพิมพ์และพระราชทานนามใหม่ว่า หอพระสมุดวชิราวุธ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ กรมศิลปากรได้ย้ายศิลาจาริกทั้งหมดกลับไปไว้ ณ หอพระสมุดวชิราวุธตามเดิม จนกระทั่งปลายปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ จึงได้เคลื่อนย้ายเฉพาะจาริกพ่อขุนรามคำแหง ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และนำออกจัดแสดง ณ ห้องแสดงพิพิธภัณฑสมัยสุโขทัย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๒ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ย้ายไปจัดแสดง ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ในพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน จนถึงปัจจุบัน

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๑

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. พูกี่ศรีอินทราทิตย์แม่กษี
นางเลื่องพูกี่ชำนเมือง
๒. ตูพี่น้องทองคยพาคณผู้ชายสาม
ผู้ญิงโสงพี่เผอ
๓. อู้อ้ายตายจากเผอตยมญ์ญิงเลก
เมื่ออูกี่ขึ้นใหญ่ได้
๔. สิบเก้าเข้าขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด
มาที่เมืองตากพูกี่ไปรบ
๕. ขุนสามชนท้าวชัยขุนสามชนขับ
มาท้าวขวขุนสาม
๖. ขนเกลื่อนเข้าไพร่ฟ้าหน้าใสพูกี่หน
ญ่ญายพายจแจ้ง
๗. (น)กบ่หนูกี่ช้ข้างเบกพล^(๑)กขบ
เข้าก่อนพูกี่กฏ
๘. (ข้าง)ด้วยขุนสามชนตณูกูฟ่งข้าง
ขุนสามชนทวี่ช้
๙. มาสเมืองแพ่ขุนสามชนพ่ายหนีพ
ูกี่จ้งขึ้นชู้ก
๑๐. ช้พระรามคำแหงเพื่ออูกูฟ่งข้างขุน
สามชนเมื่อ
๑๑. อชั่วพูกูกบ่เรอแก่พูกูกบ่เรอแก่แม่
กูกูได้ตัว

คำอ่าน

พอกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อ
นางเลื่อง พูกูชื่อบานเมือง
ตูพี่น้องทองคยพาคณ ผู้ชายสาม
ผู้ญิงโสง พี่เผอ-
อู้อ้าย ตายจากเผอตยมญ์ญิงเลก
เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้
สิบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด
มาที่เมืองตาก พอกูไปรบ
ขุนสามชนท้าวชัย ขุนสามชนขับ
มาท้าวขว ขุนสาม-
ชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใสพอกู หนี
ญ่ญายพายจแจ้ง-
น กบ่หนี กูช้ข้างเบกพล กูขับ
เข้าก่อนพอกู กูต่อ
ข้างด้วยขุนสามชน ตณูกูฟ่งข้าง
ขุนสามชนทวี่ช้อ
มาสเมืองแพ่ ขุนสามชนพ่ายหนี พอ
กูจ้งขึ้นช้อกู
ช้อพระรามคำแหง เพื่อกูฟ่งข้างขุน
สามชน เมื่อ-
อชั่วพอกู กูบ่าเรอแก่พอกู กูบ่าเรอแก่แม่
กู กูได้ตัว

(๑) คำนี้ เดิมศาสตราจารย์เชเดสส์ อ่านว่า “เนกพล”

คำจารึก

๑๒. ีเน้อตวปลา กูเอามาแก้ฟูกูได้
หมากลั้หมากหวา
๑๓. นอนนใด กิณอ้อย กิณ ีดู กูเอามาแก้
ฟูกู ไปตี
๑๔. หนงวงงข้างได้ กูเอามาแก้ฟูกู ไป
ที่บ้านบ่ ีเม
๑๕. องได้ข้างได้วงได้ปัวได้นางได้
ีเงอนได้ทอง กูเอา
๑๖. มาเวนแก้ฟูกู ฟูกูตายยง ีฟูกู ก
พร้าบ่เรอแก้ ีฟ
๑๗. กูจูงบ่เรอแก้ฟูกู ีฟูกูตาย ีจิงได้
ีเมืองแก้ กูทง
๑๘. (ก)ล ีเมืออชัวฟูกู ชนรามคัแห่ง ีเมือง
ุชโขไท ีนี้ ีดินน้ำ
๑๙. (ี)ปลาในนา ีเมเจ้า ีเมืองบ่เอา
จกอบไนไพร ูท่าง ีเพ
๒๐. (อ)น จงรววไปค้า ีฆ่าไปขายใคร
จกใครค้าข้างค้าใคร
๒๑. จกใครค้ำมาค้าใครจกใครค้ำ ีเงอน
ค้ำทองค้ำไพรฟ้าหน้าใส
๒๒. ูกเจ้า ูก ุชน ีผู้ใดลั้ตายหายกว่า
อัยว ีเรอนฟูกู ีเชื้อ
๒๓. ีเลืออคำมนข้างชูลูก ีมย ียเข้า
ไพรฟ้าข้าไท ป่า
๒๔. ีหมากป่าฟูกู ีเชื้ออมนไว้แก้ ูก
มน ีสิ้นไพรฟ้า
๒๕. ูกเจ้า ูก ุชน ีผู้ใด ีผดแพกแสก
ว่างกนสวนดู

คำอ่าน

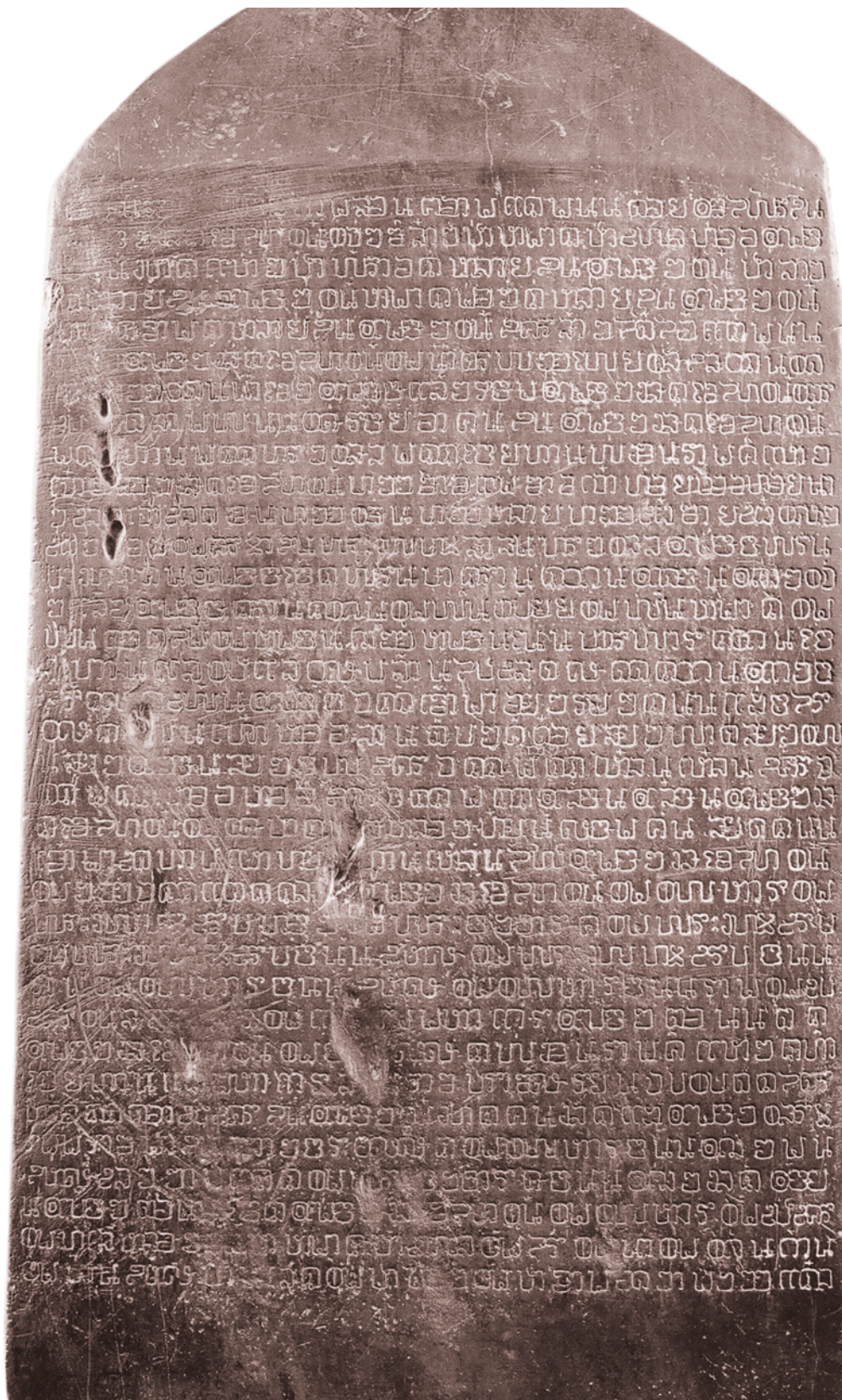
- เนื้อตวปลา กูเอามาแก้ฟูกู ได้
หมากลั้หมากหวา-
- น อันใดกินอ้อยกินดี กูเอามาแก้
ฟูกู กูไปตี
- หน้งวังข้างได้ กูเอามาแก้ฟูกู กูไป
ที่บ้านบ่มี-
- อง ได้ข้างได้วง ได้ปัวได้นาง ได้
เงือนได้ทอง กูเอา
- มาเวนแก้ฟูกู ฟูกูตายยังฟูกู กู
พร้าบ่าเรอแก้ฟูกู
- กู ดั่งบ่าเรอแก้ฟูกู ฟูกูตาย จิงได้
เมืองแก้กูทั้ง
- กลม เมือชัวฟูกูชนรามค้ำแห่ง เมือง
สุโขทัยนี้ดี ในน้ำ
- มีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอา
จกอบไนไพร ูกูท่างเพ-
- อนจรววไปค้า ีฆ่าไปขาย ใคร
จกใครค้ำข้าง ค้ำ ใคร
- จกใครค้ำมา ค้ำ ใครจกใครค้ำเงือน
ค้ำทอง ค้ำ ไพรฟ้าหน้าใส
- ูกเจ้า ูก ุชน ีผู้ใดลั้ ลั้ตายหายกว่า
เหี้ยเรอนฟูกูเชื้อ
- เลืออคำมน ข้างชูลูกเมียเยี่ยข้าว
ไพรฟ้าข้าไท ป่า
- หมากป่าฟูกูฟูกูเชื้ออมน ไว้แก้ ูก
มันสิ้น ไพรฟ้า
- ูกเจ้า ูก ุชน ีผู้ใด ีผดผดแพกแสก
ว่างกัน สวนดู

คำจารึก

๒๖. แท้แล้ จ้งแล้งความ(แ)ก่ชาด้วย ชีบ
เข้า ผลกมก
๒๗. ผู้ซ่อนเห่นเข้าท่านบไคร่ ีพนเห่น ีสน
ท่านบไคร่ ีเดอ
๒๘. ดคนใด ีช้างมาหาพา ีเมืองมา ีช้อย
ีเห่นออ ีเพื่อ
๒๙. อูกัมนนบ ีมีช้างบ ีมีม้าบ ีมีปั่วบ
ีมีนางบ ีมีเง(อ)
๓๐. นบ ีมีทองให้แก่มนช้อยมนนตวง
เป็นบ้านเป็น ีเมอ
๓๑. งได้ข้า ีเสอกข้า ีเสอกหาว ูพ่งหวรบ
ก ีดี บ่ข้าบ ีดีใน
๓๒. ปากูปด ีมีก ีดงอนน ีถ่งแขวนไว้
หั่นไพร่ฟ้าหน้า
๓๓. ปกกลางบ้านกลาง ีเมือง ีมีถ้อย ีมี
ความ เจ็บท้อง
๓๔. (ช)องใจมนนจกกล่าว ีเงงเจ้า ีเง
ุชนบไรร ีไปลนบก
๓๕. ีดงอนนท่านแขวนไว้ ีพุ ีชนรามคัแห่ง
เจ้า ีเมืองได้

คำอ่าน

- แท้แล้ จ้งแล้งความแ่ก่ชาด้วยชีบ บ
เข้าผู้ล็กมก
- ผู้ซ่อน เห่นเข้าท่านบไคร่พิน เห่นสิน
ท่านบไคร่เดื่อ-
- ด คนใดชีช้างมาหา พาเมืองมาลู่ช้อย
เห่นออเพื่อ-
- อูกั มนบมีช้างบมีม้า บมีปั่วบ
มีนาง บมีเงื่อ-
- นบมีทอง ให้แก่มัน ช้อยมันตวง
เป็นบ้านเป็นเมือ-
- ง ได้ข้าเสอกข้าเสื่อ หัวพ่งหวรบ
กิดี บ่ม้าบดี ใน
- ปากประคุมิกะดิ่งอันถ่งแขวนไว้
หั่น ไพร่ฟ้าหน้า
- ปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมี
ความ เจ็บท้อง
- ช้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึง
ชนบไรร ีไปลันกะ-
- ดิ่งอันท่านแขวนไว้ พื่อชนรามคัแห่ง
เจ้าเมืองได้

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๒

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. ญาณราย(ก)มอถามสวนความแก้
มนนด้วยชีไพรใน
๒. (เม)อง สุโขทัยนี้จึงสร้างป่า
หมากป่าพลทั่วเมอ
๓. งนี้ทุกแห่งป่าพรวกหลายในเมือง
นี้ป่าลาง
๔. กหลายในเมืองนี้หมากม่วงกหลาย
ในเมืองนี้
๕. ห(มา)กขามกหลายในเมืองนี้ใครสร้าง
ได้ไว้แก่นน
๖. กลางเมืองสุโขทัยนี้มีน้ำตรพวง
โพยสีสีกินดี
๗. ...ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้งรอบ
เมืองสุโขทัยนี้ดี
๘. บุ(ร)ได้สามพันสี่ร้อยวาคนใน
เมืองสุโขทัยนี้
๙. มก(ก)ทานมกทรงศีลมกโอยทาน
พ่อขุนรามคำแหง
๑๐. เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ทั้งชาวแม่ชาว
เจ้าท่วยปั่วท่วยนา
๑๑. งลูก(ก)เจ้าลูกขุนทั้งขึ้นทลงหลาย
ทงผู้ชายผู้ญ
๑๒. ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา
ทรงศีลเมื่อพรน

คำอ่าน

ยินเรียกเมื่อถาม สวนความแก้
มันด้วยชื่อ ไพรใน
เมืองสุโขทัยนี้จึงชม สร้างป่า
หมากป่าพลทั่วเมอ-
งนี้ทุกแห่ง ป่าพรวกหลายในเมือง
นี้ ป่าลาง
ก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลาย
ในเมืองนี้
หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้าง
ได้ไว้แก่นน
กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตรพวง
โพยสีสีกินดี
...ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบ
เมืองสุโขทัยนี้ ดี-
บุรได้สามพันสี่ร้อยวา คนใน
เมืองสุโขทัยนี้
มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน
พ่อขุนรามคำแหง
เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาว
เจ้า ท่วยปั่วท่วยนา-
ง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย
ทั้งผู้ชายผู้ญ
ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา
ทรงศีลเมื่อพรน-

คำจารึก	คำอ่าน
๑๓. ษาทุกคนเมื่อออกพรรษากราน กิณเดอนนี้จ	ษาทุกคน เมื่อออกพรรษากราน กฐิน เดือนนี้จ
๑๔. งแล้วเมื่อกรานกิณมีพนบัยมี พนมหมากมี	งแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี้ย มี พนมหมาก มี
๑๕. พนดอกไม้มีหมอนนั่งหมอนโนน บริพารกิณโอ	พนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนโนน บริพารกฐินโอ
๑๖. ยทานแลปีแลญบถ่านไปสุดญติ กิณเือง	ยทานแลปีแลญบถ่าน ไปสุดญติ กฐินเือง
๑๗. ไรญกพุนเมื่อจกเข้ามาวงเรียง กนนญ่อไร	ไรญกพุน เมื่อจกเข้ามาเรียงเรียง กันแต่ไร
๑๘. ิญก(พุน)ทำหวลานดบงค้กลอง ^(๒) ด้วยสยงพาดสยงพิ	ญกพุนทำหวลาน ดบงคมกลอง ด้วยเสียงพาดเสียงพิ
๑๙. นสยงเลื่อนสยงชบไบโครจกมก เหล่นเหล่นโครจ	ณ เสียงเลื่อนเสียงชบ ไครจกมก เล่น เล่น ไครจ
๒๐. กมกมหวหวไโครจกมกเลื่อน เลื่อนเมืองสุ	กมกห้ว ห้ว ไครจกมกเลื่อน เลื่อน เมืองสุ
๒๑. กโขไทนี้มีค้ปาก(ป)ตหลวง ท้นญอมคนสยดคน	โขทัยนี้ มีค้ปากประตูหลวง เที้ยรยอมคนเสียดกัน
๒๒. เข้ามาดูท่านเผาทย(น)ท่านเหล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้	เข้ามาดูท่านเผาทย(น) ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้
๒๓. มีญ่งจกแตกกล(าง)เมืองสุโขไท นี้มีพิหารมี	มีดั่งจกแตก กลางเมืองสุโขทัย นี้ มีพิหาร มี
๒๔. พระพุทธรูปทองมีพระอัฐารสีมี พระพุทธรูป	พระพุทธรูปทอง มีพระอัฐารสี มี พระพุทธรูป
๒๕. มีพระพุทธรูปอนนใหญ่มีพระ พุทธรูปอน	มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระ พุทธรูปอัน

^(๒) เดิมอ่านว่า กลอย สบถานแล้วเป็นกลอง

คำจารึก

๒๖. รามมีพิหารอนนใหญ่มีพิหารอนน
รามมีปู
๒๗. คุกรีนสไ(สยุม)คิม(เถร)มมหาเถร
เบื่องตวันตก
๒๘. เมืองสุโข(ไท)นี้เมือง(ไร)ัญญก
พูนรามคัแห่งท่า
๒๙. โอยทานแก่มหาเถร(งม)ราชปราชญ์
เรียนจบปิฎกไตร
๓๐. หลวกกว่าปูครูในเมืองนี้ ทุกคน
ลูกแต่เมืองศรีธ-
๓๑. รรมราชมาใน(ก)กลางอรัญญิกมีพิ
หารอนนนี้ณมณ
๓๒. ใหญ่สูงงามแก่กิมพระอัฐฐารศอนน
นี้ณ ลุกีย
๓๓. นเบื่องตวัน(น)โอกเมือง(ง)สุ(โข)
ไทนี้มพิหารมีปูครู
๓๔. มีทะเลหลวง(มีป่า)หมากป่าพลมีไร่
มีนา มีถันถ่าน
๓๕. มีบ้านใหญ่บ้านเล็กมีปาม(ว)งมี
ป่าขาม งามดังแกล

คำอ่าน

- ราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอัน
ราม มีปู
- ครุณิสัยมุตก มีเถร มีมหาเถร
เบื่องตวันตก
- เมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก
พูนรามคัแห่งกระทำ
- โอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์
เรียนจบปิฎกไตร
- หลวกกว่าปูครูในเมืองนี้ ทุกคน
ลูกแต่เมืองศรีธ-
- รรมราชมา ในกลางอรัญญิก มีพิ-
หารอันนี้ณมณ
- ใหญ่ สูงงามแก่กม มีพระอัฐฐารศอัน
นี้ณ ลุกีย-
- น เบื่องตวันโอกเมืองสุโข-
ทัยนี้ มีพิหาร มีปูครู
- มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพล มีไร่
มีนา มีถันถ่าน
- มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีปาม่วงมี
ป่าขาม งามดังแกล-

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓

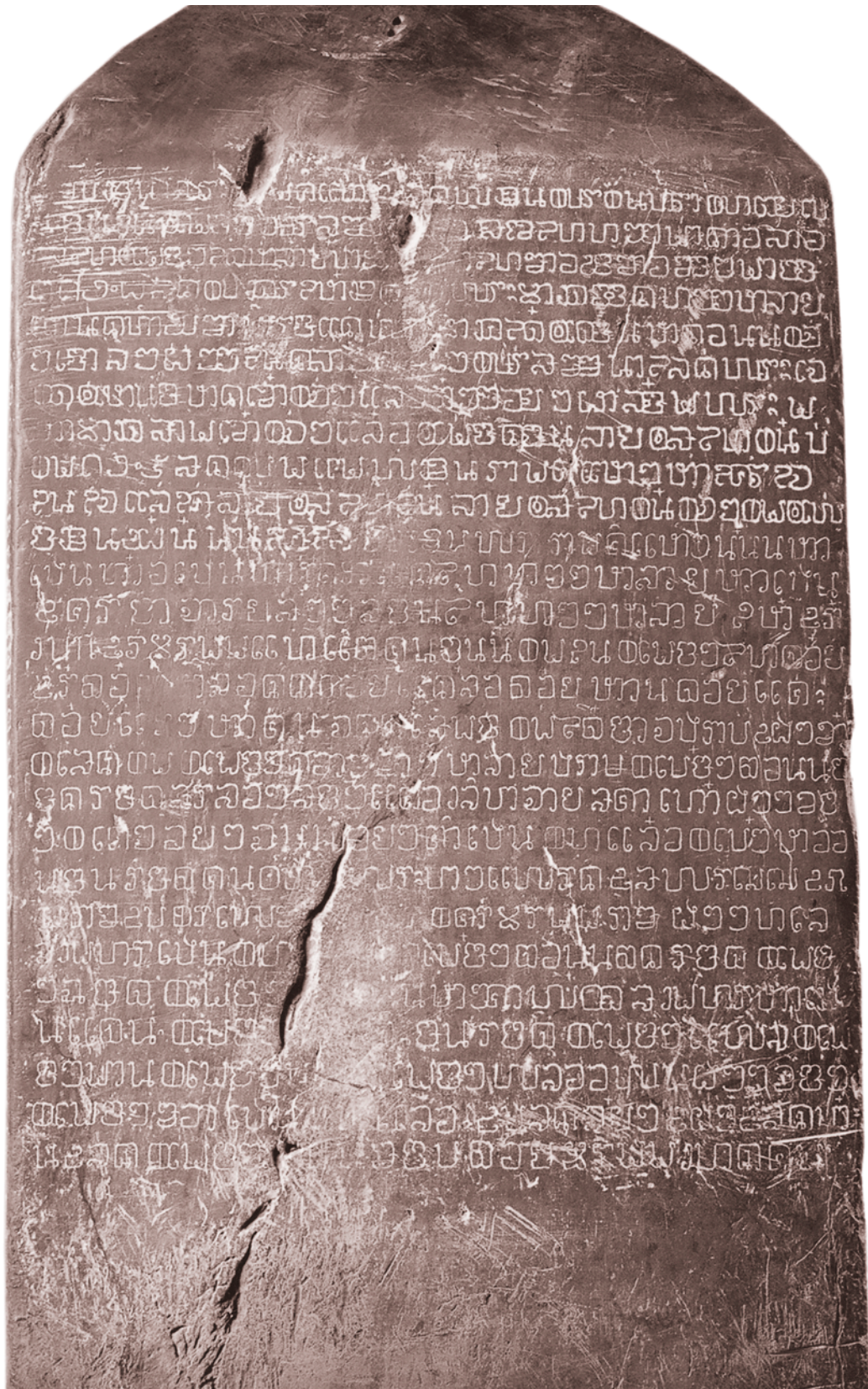
จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. (งแง)ง เบื้องตีนอนเมืองสุโขทัย นี้มีตลาดป	(งแต่)ง เบื้องตีนอนเมืองสุโขทัย นี้มีตลาดป-
๒. (สา)น มีพระอนะ มีปราสาท มีป่า หมากพร้าวป่าหมาก	สาน มีพระอนะ มีปราสาท มีป่า หมากพร้าว ป่าหมาก
๓. ลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถ่าน มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก เป้	ลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถ่าน มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก เป้-
๔. องหวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีภู พินาร ภูคร	องหวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีภู พินาร ภูคร
๕. อยุ่ มีสิริคองส์ มีป่าพร้าว ปาลาง มี ปาม่วง ปาขาม	อยู่ มีสิริคองส์ มีป่าพร้าว ปาลาง มี ปาม่วง ปาขาม
๖. มีน้ำโคก มีพระขพุ พิเทพดาใน เขอนนนั้น	มีน้ำโคก มีพระขพุ พิเทพดาใน เขอนนั้น
๗. เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุน ผู้ใดถือเมือง	เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุน ผู้ใดถือเมือง
๘. สุโขทัยนี้แลให้วัดพิล ถูก เมือง นี้เที่ยง เมือง	สุโขทัยนี้แล ให้วัดพิลถูก เมือง นี้เที่ยง เมือง
๙. นี้วัดพิลให้วัดพิล ถูก ผีในเขา อนนบ่ คุ่มบ่	นี้วัด พิลให้วัด พิลถูก ผีในเขา อนนบ่ คุ่ม บ่
๑๐. เกรงเมืองนี้หาย ๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำ	เกรง เมืองนี้หาย ๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำ-
๑๑. แห่งเจ้าเมืองศรีสขชนาลัยสุโขทัย นี้ ปลุกไม้ตา	แห่งเจ้าเมืองศรีสขชนาลัยสุโขทัย นี้ ปลุกไม้ตา-
๑๒. นี้นี้ได้สืบ ศีเข้า จึงให้ช่างพน ขดานหิน ตั้งหว่าง	ลนี้ ได้สืบสี่เข้า จึงให้ช่างพน ขดานหิน ตั้งหว่าง
๑๓. กลางไม้ตานี้ นวนน เดือนดับ เดือนโอกแปดวัน	กลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโอกแปดวัน ว-

คำจารึก	คำอ่าน
๑๔. นีเอนเต็ม เอนบ่างแปดวัน ฝูง ปู่ ภูเถร มหาเถ	นเคอนเต็ม เอนบ่างแปดวัน ฝูง ปู่ครู เทร มหาเถ-
๑๕. รี่ขึ้นถ่ง ีเหนอชดา ีหน ุสตรมม แก ูอบาสก ูฝ	ร ขึ้นนั่งเหนอชดานหินสุตรมม แกอุบาสก ฝู-
๑๖. งท่วยจำ ี สล ีฝัใช้วนน ุสตรมมพ ุชนรามค้แหง	งท่วยจำศีล ฝัใช้วันสุตรมม พ่อ ุชนรามค้ำแหง
๑๗. เจ้า ีเมอง ีศรีสชชนนาไล ุสโขไท ีชน ถ่ง ีเหนอชดา	เจ้าเมืองศรีสชชนาลัยสุโขทัย ขึ้น นั่งเหนอชดา-
๑๘. รี่หนให้ ูฝงท่วย ุลกเจ้า ุลก ุชน ูฝง ท่วย ีถบ้าน ีถ	นหิน ให้ ูฝงท่วยลูกเจ้าลูก ุชน ูฝง ท่วยถือบ้านถือ
๑๙. ีเมอง คนน ^(๓) วนน ีเอนคบบ ีเอน เต็มท่านแก่งข้าง ีเฝ	เมือง ครั้นวันเอนคดับเคอน เต็ม ท่านแต่งข้างเฝ-
๒๐. (อ)กรรพดลยางท้ยญ่อมทองงา... ชาว ีช ูรจา ีคร ^(๔)	อกระพดลยาง เที้ยรย่อมทองงา (ซ้าย) ชาว ชื่อรจาครี
๒๑. (พ) ุชนรามค้แหง ีชน ีชีไปนบพระ(ง) ...อร ิญญกแล้	พ่อุชนรามค้ำแหงขึ้นชีไปนบพระ (เถิง) อริญญกแล้-
๒๒. (ว)เข้ามา ว จาริกอนน ีถ่ง ีมีใน ีเมองชลงสถาบกไว้	วเข้ามา ว จาริกอันถ่ง มีใน เมืองชลงย สถาบกไว้
๒๓. (ด)้วยพระ ีศรีรัตนธา ุดจาริกอนน ีถ่ง ีมีในถ้ำ ีชถ้ำ	ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จาริกอัน ถ่ง มีในถ้ำช้อถ้ำ
๒๔. (พ)ระราม ู้อยฝ่งน้ำสำพายจาริกอนน ีถ่ง ีมีในถ้ำ	พระราม อยู่ฝ่งน้ำสำพาย จาริกอัน ถ่ง มีในถ้ำ
๒๕. (ร)दनธารในกลวงป่าตาน ีนี้ ีมีขาลา สองอนนอนน ีถ่ง ีชี	รัตนธาร ในกลวงป่าตาลนี้ มีศาลา สองอัน อันถ่งช้อ
๒๖. (ชา)ลาพระมาสอนน ีถ่ง ีช ุพทชลา (ข)ดาร์ ีหน ีนี้ ีช่ม	ศาลาพระมาส อันถ่งช้อพุทธศาลา ชดานหินนี้ ช้อม-
๒๗. นง ีขลาบาตรสถาบกไว้ ีหน ี(จ่ง) ทงทหลายเเห็น	นังศิลาบาตร สถาบกไว้นี้ จัง ทังทหลายเเห็น

^(๓) เดิมอ่านว่า กนน สอบทานแล้วเป็น คนน

^(๔) เดิมอ่านว่า ศรี สอบทานแล้วเป็น ครี

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๔

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พ่อขุนพระ(รา)มคำแหง ลูกพ่อขุนศรี อินทราทิตย์เป	พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรี อินทราทิตย์เป-
๒. (น)ขุน(ใน)เมืองศรีสชชนาลัย สุโขทัย ทั้งมาลาว	นขุนในเมืองศรีสชชนาลัย สุโขทัย ทั้งมาลาว
๓. (แล)ไท้เมืองได้หล้าฟ้าภู...ไท	แลไทยเมืองได้หล้าฟ้าภู...ไทย
ชาวอุขาวของมาออ	ชาวอุขาวของมาออ-
๔. ก ๑๒๐๗ สกปีกรให้ชุด(เอา)พระ ธาตุดอกทองหลาย	ก ๑๒๐๗ ศกปีกรให้ชุดเอาพระ ธาตุดอก ทั้งหลาย
๕. เห็นการทำบาบเรอแก่พระธาตุดได้ เดือนหกวัน จี่	เห็น กระทำบาบเรอแก่พระธาตุดได้ เดือนหกวัน จี่-
๖. งเอาลงฝังในกลาง(เมอ)งศรีสชช นาลัยก่อพระเจ	งเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสชช- นาลัยก่อพระเจ-
๗. ดี่เห็นอกเข้าจี่งแล้วตั้งวงยงพา ล้อมพระม	ดี่เห็นอกเข้าจี่งแล้ว ตั้งวงยงพา ล้อมพระม-
๘. หาธาตุดสามเข้าจี่งแล้ว เมื่อก่อนลาย สือไทยนี้บ่	หาธาตุด สามเข้าจี่งแล้ว เมื่อก่อนลาย สือไทยนี้บ่
๙. มี ๑๒๐๕ สกปีมแม่พ่อขุนรามคำแหง หาใครใจ	มี ๑๒๐๕ ศกปีมะแม่ พ่อขุนรามคำแหง หาใครใจ
๑๐. ในใจแลใส่ลายสือไทยนี้ลายสือไทยนี้ จี่งมีเพ	ในใจ แลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้ จี่งมีเพ-
๑๑. อขุนผู้นั้นใส่ไว้พ่อขุนพระรามคำแหง นั้นนา	อขุนผู้นั้นใส่ไว้ พ่อขุนพระรามคำแหง นั้นนา
๑๒. เปนท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลายหา เปน	เป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หา เป็น

คำจารึก

๑๓. ุครอาจารย์สั่งสอนไททองหลายให้ ุรู้
๑๔. ุบน ุรัฐธรรมนูญแต่คนอนน ีมใน ีเมือง
ไทด้วย
๑๕. ุรู้ด้วยหลวกกด้วยแก้ลวด้วยทานด้วย
แคะ
๑๖. ด้วยแรงหาคนจกเสมอ ีมได้อาจ
ปราบ ุฝูงข้า
๑๗. ีเสก ีม ีเมืองกว้างข้างหลายปราบ
ีเบื้องตวนนอ
๑๘. อกรอดสรลงสองแคว ลุ่มบาจายสคา
เท่าฝั่งขอ
๑๙. ง ีเถรวงจนนวนยงคำเปนน ีทแล้ว ีบึง
หว
๒๐. นอนรอดคน ีทพระบางแพรกุส
พรรณณ ุภ
๒๑. มราช ุบ ีรเพชร (ุบ ี)ร ีศรัทธมมราช
ฝั่งทะเล
๒๒. สุมทรเปนน ีท(แล้ว ี)เบื้องตวนนคก
รอด ีเมอ
๒๓. งฉอด ีเมือง .. นทศัพ ีตสุมทร
หาเป
๒๔. นแดนว ีเบอง(ีต)นอนรอด ีเมือง
แพล ีเม
๒๕. องม่าน ีเมืองน... ีเมืองพลวพันฝั่ง
ของ
๒๖. ีเมืองชาวเป(น ีท)แล้วว ุปลกลย้ง
ุฝูง ุลูกบ้า
๒๗. น ุลูก ีเมือง(นน)นชอบด้วยธรรม
ุทุกคน

คำอ่าน

- ครุอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้
บุญรัฐธรรมนูญแต่ คนอันมีในเมือง
ไทยด้วย
รู้ด้วยหลวก ด้วยแก้ลวด้วยทาน ด้วย
แคะ
ด้วยแรง หาคนจักเสมอมีได้ อาจ
ปราบฝูงข้า
เล็ก มีเมืองกว้างข้างหลาย ปราบ
เบื้องตะวันออก-
อก รอดสรลง สองแคว ลุ่มบาจาย สคา
เท่าฝั่งขอ-
งเถิงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เป็(อ)ง
หัว
นอน รอดคนที่ พระบาง แพรก สุ
พรรณภู-
มิ ราชนบุรี เพชรบุรี ศรัทธมมราช
ฝั่งทะเล
สมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก
รอดเมื่อ-
งฉอด เมือง .. น ทศาวดี สมุทร
หาเป็-
นแดนว เบื้องคันทนอน รอดเมือง
แพล ีเม-
องม่าน เมืองน...เมืองพลว พันฝั่ง
ของ
เมืองชาว เป็นที่แล้วว ปลุกเลี้ยง
ฝูงลูกบ้า-
นลูกเมืองนั้น ชอบด้วยธรรม
ทุกคน

จารึกวัดบางสนุก ประมาณ พุทธศักราช ๑๘๘๒

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลีและไทย
ศักราช	ประมาณ พุทธศักราช ๑๘๘๒
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๒๙ บรรทัด
วัดที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา (บางส่วนชำรุดหักหายไป)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๘ เซนติเมตร สูง ๕๒ เซนติเมตรหนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พร. ๑ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๐ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๙) เรียกศิลาจารึก หลักนี้ว่า “ศิลาจารึกวัดบางสนุก” และคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสาร ทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔. (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓), เรียกศิลาจารึก หลักนี้ว่า “หลักที่ ๑๐๗”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๘๔
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	พระครูอดุลรัตนญาณ เจ้าอาวาสวัดบางสนุก จังหวัดแพร่
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๐ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๙) ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้ พระครูอดุลรัตนญาณ เจ้าอาวาสวัดบางสนุก และ เจ้าคณะอำเภอวังชิ้น (ขณะนั้นเป็นกิ่งอำเภอ) จังหวัดแพร่ นำมามอบให้กอง หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ศิลาจารึกวัดบางสนุก นับว่าเป็นเอกสารอันสำคัญที่บ่งบอกหลักฐานเกี่ยวกับอักษรไทยสุโขทัย รูปลักษณะอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึกส่วนใหญ่มีรูปลักษณะแบบเดียวกันกับรูปอักษรในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

ข้อความที่จารึก คำขึ้นต้นของจารึกเป็นภาษาบาลีและภาษาไทย เป็นคำกล่าวนมัสการพระรัตนตรัย ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงเจ้าเมืองตรอกสลอบได้ชักชวนบรรดาลูกเจ้าลูกขุนมูลนาย ไพรไทย ตลอดจนทั้งชาวแม่ชาวเจ้าทั้งหลาย สร้างพระพุทธรูปด้วยคิบุกด้วยดิน และได้กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลอื่นๆ อีก

จารึกวัดบางสนุก

จารึกวัดบางสนุก

คำจารึก	คำอ่าน
๑. วนนเทศมนุชงส์	วนเทศมนุชี่ ส
๒. มหนตงจรตคตคต (ยี่ ปว)	มหนตฺ รตตคตตยี่ ปว-
๓. กขามิมหาทานงสนาถ (สาธ)	กขามิ มหาทานํ สฺนาถ สาธ-
๔. โว ๐ // ๐ // กุชาญมินบพระ สรีรด(คต)	โว ๐ // ๐ // กุช้ายอมิอนบพระ ศรีรัตนค-
๕. ไรอนนติพิเสดกวาอินทพ...	รยั อันติพิเศสกวาอินทพ...
๖. รมหาชนคนทงหลาย (จิงสุขาวเจ้าช)	ร มหาชนคนท้งหลาย จิงสุขาวเจ้าช-
๗. นมนนายไพรไททุกคนฟงงญ (งงธรร)	น มุนนายไพรไทยทุกคนฟ้งย้งธรร-
๘. มบุญอนน (คตเท) นนกกลาว เลิงขุน (อุ)...	มบุญ อัน (คตเท) นันกกลาว เลิง ขุน (อุ)...
๙. วเจ้าเมืองตรอกสlobแลแซงน แผใจ (ร)	ว เจ้าเมืองตรอกสlob แลแซงน แผใจรั-
๑๐. กกมกขุนธรรมเปนขุนผู้ใจดีชวน ลูกเจ้า	กมกบุญธรรมเป็นขุนผู้ใจดี ชวน ลูกเจ้า
๑๑. ลูกขุนมนนายไพรไททงขาวแม่ ขาวเจ้าท	ลูกขุนมนนายไพรไทย ท้งขาวแม่ ขาวเจ้าท-
๑๒. (งง) หลายพิมพ์รูปพระดวยหยก ดวยดินไค	งหลายพิมพ์รูปพระด้วยหยก ด้วยดินไค
๑๓. (หมี) นพนนรอยแปดอนนพระธาต อนนนิ่ง	หมิ่นพนร้อยแปดอัน พระธาต อันหนึ่ง
๑๔. ...คสองพระงาสองทงขนนหมาก เงิ-	...คสอง พระงาสอง ท้งขนนหมาก เงิ-
๑๕. (น) ขนนหมา (ก) ทอจจองทงรอบ ชอบดวยสย	น ขนนหมากทอ จ้อง ธง รอบ ชอบด้วยเสีย-
๑๖. (ง) พาดสยงกลองแลขนนเขาตอก ตอกไม้ไค	งพาทย์เสยงกลอง แลขนนข้าวตอก ตอกไม้ไค

คำจารึก

๑๗. (ท) ยนธูปจนวนนทมนนหอม
ค่อมตนนบบา
๑๘. (ท) เบญจางทงนนวนเอนไทเปน
พุทธบูชา
๑๙. ธรรมบูชาสังฆบูชาแลวจึงยอลงใส่
ในอ่าง
๒๐.ยามตีวันเม็งเป้า เดือนเจด
ออกลี
๒๑. (บหา) คำปัดคดหมาแลโละ
แต่ก่หินแลงสืบ
๒๒.ทงสหายปูนเดือนนิงแลว
จึงปลุกท
๒๓. (งง) สาลาดวยแลจึงแต่งหากระยาทา
๒๔. (น)...คนครอกนิงให้ดูพระขางค
๒๕. (วณิงมาตว) นิงววตวณิงควาย
ตวณิง
๒๖.สำหรับเจ้าพายสลอบซีพร
๒๗. ...แปดแสนหกหมื่น (มิน) ท...
๒๘. ... (หมอ) นนอนทาลิบ
๒๙. _____หมาก_____

คำอ่าน

- เทียนธูป จันทน์ (น้ำ)มันหอม
ค่อมตน นบบา-
- ท เบญจางค์ทั้งนั้นเอนให้เปน
พุทธบูชา
- ธรรมบูชา สังฆบูชา แล้วจึงยอลงใส่
ในอ่าง
-ยามตี วันเม็งเป้า เดือน ๗
ออก ลี-
- บห่า คำ ปัดคดหมา และโละ
แต่ก่หินแลงสืบ
-ทังสหายปูน เดือนหนึ่ง แล้ว
จึงปลุกท-
- งศาลาด้วย แลจึงแต่งหากระยาทา-
- น...คนครอกหนึ่งให้ดูพระ ข้างค-
- วหนึ่ง ม้าตัวหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง ควาย
ตัวหนึ่ง
-สำหรับเจ้าพายสลอบ ซีพร
- ...แปดแสนหกหมื่น ท...
- ...หมอนนอนทาลิบ
- _____หมาก_____

จารึกนครชุม พุทธศักราช ๑๙๐๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	สันนิษฐานว่า พุทธศักราช ๑๙๐๐
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๗๘ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๕๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายแป้น แทรกสลักกับหินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๗ เซนติเมตร สูง ๑๙๓ เซนติเมตร หนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กพ. ๑

จารึกนครชุม ด้านที่ ๑

พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๖๔
สถานที่พบ	วัด(พระ)บรมธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ผู้พบ	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ
ศิลาจารึกหลักนี้ มีสภาพค่อนข้างชำรุด คือ ด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๖๙ ไปอ่านไม่ใคร่ได้ ด้านที่ ๒ มี ๕๘ บรรทัด แต่ด้านนี้ยังชำรุดยิ่งไปกว่านั้นอีก คือตั้งแต่ยอดลงมาจนถึงบรรทัดที่ ๔๓ ซีกข้างซ้ายของหลัก หินได้กะเทาะออกเสียจนไม่มีตัวอักษรเหลืออยู่ อ่านไม่ได้เลย

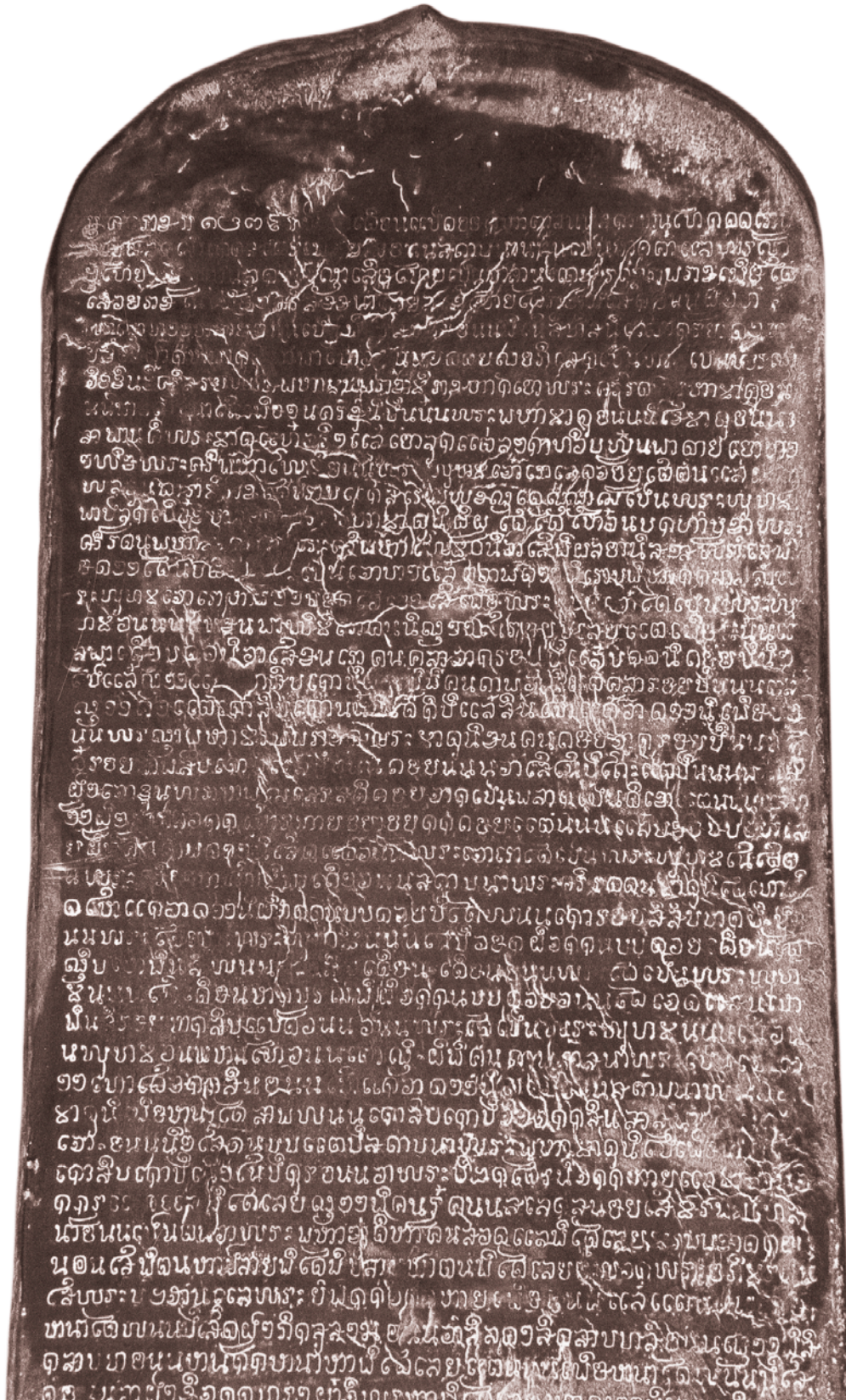
เดิมไม่ปรากฏหลักฐานว่าอยู่ที่ไหน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพยายามสืบหาอยู่เป็นเวลานาน จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ พระองค์เสด็จกลับจากเชียงใหม่มาประทับที่เมืองกำแพงเพชร จึงได้ความจากพระครูธรรมวิมล (ศรี) เจ้าอาวาสวัด (พระ) บรมธาตุ

ซึ่งอยู่ในวัดนั้นมา ๔๐ ปีเศษ ยังจำได้เมื่อศิลาหลักนี้อยู่ในวัดนั้น และยังมีฐานทำด้วยแลงอันมีขนาดพอเหมาะกะกับศิลาหลักนี้อยู่จนเดี๋ยวนี้ ตั้งแต่นั้นมา (พ.ศ. ๒๔๖๔) จึงทราบได้ว่า ศิลาหลักนี้เดิมอยู่ที่วัด(พระ)บรมธาตุ ริมแม่น้ำปิงข้างทิศใต้ หน้าเมืองกำแพงเพชร

ที่วัดนี้แต่ก่อนมีพระเจดีย์ ๓ องค์ องค์กลางเป็นรูปพระเจดีย์ไทย ฝีมือครั้งพระธรรมราชาที่ ๑ แต่เดี๋ยวนี้เป็นรูปพระเจดีย์พม่า เพราะรัฐบาลได้อนุญาตให้คนพม่า ชื่อพญาตะกาซ่อมเมื่อ ๓๐ ปีเศษมาแล้ว บางทีจะเป็นพระเจดีย์องค์นี้เองที่ได้กล่าวไว้ในศิลาจารึกนครชุมนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เมืองนครชุมซึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๘ เรียกว่านครพระชุม เดิมคงอยู่ริมแม่น้ำปิงทิศตะวันตกในบริเวณใกล้เคียงกับวัดพระบรมธาตุเดี๋ยวนี้

ศิลาจารึกนครชุมหลักนี้ได้นำลงมากรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ พร้อมกับรูปพระอิศวร ที่นายรัสต์มัน ชาวเยอรมันได้พบที่ศาลพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร (จารึกหลักที่ ๑๓) และได้ตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ จึงได้ส่งมายังหอพระสมุดฯ

ศิลาจารึกนครชุมนี้ ได้จารึกเมื่อมหาศักราช ๑๒๗๙ ปีระกา (พ.ศ. ๑๙๐๐) เป็นเรื่องพระยาภุชายุทธหรือพระธรรมราชาที่ ๑ ได้ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุและได้ปลูกพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้มาจากลังกาทวีป เรื่องนี้มีในด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๑๔ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๕ ถึง ๖๓ กล่าวถึงเรื่องสัตถธรรมอันตรธาน ๕ และเป็นคำตักเตือนสัดบุรุษให้รับเร่งทำบุญกุศลเมื่อพระพุทธศาสนายังมีอยู่ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๖๔ ถึงด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๔๗ เป็นคำสรรเสริญพระธรรมราชาที่ ๑ ว่าเป็นกษัตริย์ผู้ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมและเป็นธรรมิกะมหาราช ที่สุดกล่าวถึงศิลาจารึกและรอยพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่พระธรรมราชาทรงสร้าง ในหัวเมืองต่างๆ ในอาณาเขตของพระองค์

จารึกนครชุม ด้านที่ ๑ (ข้อความบรรทัดที่ ๑ - ๔๒)

จารึกนครชุม ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ศกราช ๖ ๑๒๗๙ ปีร(ก)าเดือนแปด ออกทำค่านนสุกรหนไทกตดเราบู	ศักราช ๑๒๗๙ ปีระกา เดือน ๘ ออก ๕ คำ วันศุกร์ หนไทย กัดเล้า บู-
๒. รพพลคุณินกกสตรเมือยามอนน สถาปน่านนเปนทกคำแล้พรญา	รพพลคุณิ นักษัตร เมือยามอัน สถาปน่านนั้นเป็น ๖ คำแล พระยา
๓. ภาไทยราชผู้เปนลูกพรญาเลือไทยเปน หลานแก่พรญารามราชเมือได้	ลือไทยราช ผู้เป็นลูกพระยาเลือไทย เป็น หลานแก่พระยารามราช เมือได้
๔. เสวยราชในเมืองศรีสขนาไสยสุโขไทย ไคราชาภิเศกอนนฝูงท้าว	เสวยราชย์ในเมืองศรีสขนาไสยสุโขทัย ไคราชาภิเศก อันฝูงท้าว
๕. พรญาทงหลายอนนเปนมิตรสหายอนนมิ ในสิทิสนิต่างกรยาตงวา	พระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหาย อันมิ ในสิทิสันี้ ต่างกระยาตงวา-
๖. ยของฝากหมาก(ป)ลามากไหว ^(๑) (อ)นนยดดยอญอภิเศกเปนท้าวเปนพรญา	ย ของฝากหมากปลามากไหว อันยดยอญอภิเศกเป็นท้าวเป็นพระยา
๗. จิงขึ้นชื่อศรีสุรยพงศมทادمราชธาธิราช หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอน	จิงขึ้นชื่อศรีสุรยพงศมทادمราชธาธิราช หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอัน
๘. นนิมาสสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ป็นน พระมหาธาตุอนนนี้ไชธาตุอน	นนิมาสสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ป็นน พระมหาธาตุอันนี้ไชธาตุอัน
๙. สามานศิพระธาตุแท้จิงแล้เอาลูกแต่ ลังกาทวีปพูนมาตายเอาทง	สามานย์ คือพระธาตุแท้จิงแล้ เอาลูกแต่ ลังกาทวีปพูน มาตาย เอาท-
๑๐. งพิชพระศรีมหาโพธิอนนพระพุทเจ้าเรา เสด็จอยู่ใต้ต้นแลผ (จ) ญ	งพิชพระศรีมหาโพธิ อันพระพุทเจ้าเรา เสด็จอยู่ใต้ต้นแลผจญ
๑๑. พลขุนมาราธิราชได้ปราบแกสเรพพชญ เคยญานเปนพระพุท	พลขุนมาราธิราช ได้ปราบแกสพัชญ ตญานเป็นพระพุท

^(๑) เดิมอ่านว่า “หมาก (ป) ลา ไหว”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๒. มาปลูกเบื้องหลังพระมหาธาตุนี้ผิผู้ใดได้ ไหว่นบกระทำบูชาพระ	มาปลูกเบื้องหลังพระมหาธาตุนี้ ผิผู้ใดได้ ไหว่นบกระทำบูชาพระ
๑๓. ศรีรัตนมหาธาตุแล้วพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่า ใสมีผลอันสงสพรำเสมิ	ศรีรัตนมหาธาตุแล้วพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่า ใสมีผลอันสงสพรำเสมิ-
๑๔. อดองไคนบต (น) พระเปนเจ้าบางแล ความดงนี้เราบมิหากกล่าวคำพ	อดองไคนบตพระเป็นเจ้าบางแล ความดงนี้เราบมิหากกล่าว คำพ-
๑๕. ระพุทธเจ้าเราทรงบอกไว้เองใสเมื่อ พระเปนเจ้าได้เป็นพระพุ	ระพุทธเจ้าเราทรงบอกไว้เองใสเมื่อ พระเป็นเจ้าได้เป็นพระพุ-
๑๖. ทวณนนั้นชนมาพิธีเรากันในร่อย ปีเลยแต่เมื่อนั้นแ	ทวณนั้น ชนมาพิธีเรากันในร่อย ปีเลยแต่เมื่อนั้นแ-
๑๗. ลมาถึงบัดนี้ว่าใสชนเรากันคลา จากรอยปีแล้วคณิถอยปีนึ่ง	ลมาถึงบัดนี้ว่าใสชนเรากันคลา จากรอยปีแล้วคณิถอยปีนึ่ง
๑๘. ไปแลยังแต่เกาส์เกาปีตายผิมี คนถามว่านี้แต่คลารอยปีนั้นแล	ไปแลยังแต่เกาส์เกาปีตาย ผิมี คนถามว่านี้แต่คลารอยปีนั้นแล
๑๙. ญองคแต่เกาส์เกานันไดกปีแลลัน ไทแควดงนี้เมื่อป้อ	ยังคแต่เกาส์เกานัน ไดกปีแลลัน ไทแควดงนี้ เมื่อป้อ-
๒๐. นนพญามหาราชก่พระธาตุนี้ชนคน ถอยจากรอยปีนั้นไ	นพญามหาราชก่พระธาตุนี้ ชนคน ถอยจากรอยปีนั้นไ-
๒๑. ด้อยสามสิบเกาปีแล้วป้อนถอยนนั้นว่า ใสในปีเถาะแตปีนั้นมาแล	ด้อยสามสิบเกาปีแล้ว ป้อนถอยนั้นว่า ใสในปีเถาะแตปีนั้นมาแล
๒๒. ฝูงเจ้าขุนพราหมณ์เสรสถิถอยจากเป็น มลากเป็นดิเข้าแต่นั้นแลญ	ฝูงเจ้าขุนพราหมณ์เสรสฐิ ถอยจากเป็น มลาก เป็นดิเข้าแต่นั้นแล ย-
๒๓. งฝูงรู้หลวกโครทหายยาชุกก็ถอยแต นนั้นแลบชอบบ่ออย่าเล	งฝูงรู้หลวก โครทหายยาชุกก็ถอยแต นั้นแล บชอบบ่ออย่าเล-
๒๔. ยผิมีคนถามดงนี้ไสดแตวนนพระเจ้าเรา ไคเป็นพระพุทในไคต์	ย ผิมีคนถามดงนี้ไสด แต่วันพระเจ้าเรา ไคเป็นพระพุทในไคต์-
๒๕. นพระศรีมหาโพธิมาถึงวันสถาปนา พระศรีรัตนธาตุนี้ไค ^๑ เทาไ	นพระศรีมหาโพธิ มาถึงวันสถาปนา พระศรีรัตนธาตุนี้ได้เท่าไ-

^(๑) เดิมอ่านว่า “รัตนธาตุไค”

คำจารึก

๒๖. ดัไทแควดงนิฝักกนบด้วยปีได
พนนการอยสืลืบทปี ๐ ปีอ
๒๗. นนพระไดเปนพระพุทธรนั้ในปืวอก
ฝักกนบด้วยเดือนได
๒๘. ญิบหมื่นสืพนทกลีบเดือน ๐ เดือน
อนนพระไดเปนพระพุท-
๒๙. ธนนในเดือนทกบุรณมิฝักกนบด้วย
วนนไดเจดแสนเท
๓๐. มีนสืร่อยทกลีบแปดวนนวนนพระไดเปน
พระพุทธรนั้ในวน
๓๑. นพุทธรวนนทไทวนนเตาญี ๐ ฝิมิคนถาม
สาสนาพระเปนเจาญ
๓๒. งงเทาดิจกกลินอนนไทแควดงนิแตปี
อนนสถาปนาพระมหา
๓๓. ธาตุนี้เมื่อหน้าไดสามพนนเกาสืบทเกापิจิง
จกกลินสาสนาพระเปน
๓๔. เจา ๐ อนนนิงโสตนบแต่ปีสถาปนาพระ
มหาธาตุนี้ไปเมื่อหน้าได
๓๕. เกาสืบทเกापิจิงในปีกุนอนนวา
พระปิฎกไตรนิจกทหายแลหาคนจ
๓๖. กกรูแทแลมิได้เลยญงมิคนรู้คนสเลก
สนอยไสธรรมเทศ
๓๗. นอนนเปนตนวาพระมหาชาติหาคนสวด
แลมิได้เลยธรรมชาดกอน
๓๘. นอนนไสมิตนหาปลายมิได้มิปลายหาตนมิได้
เลยจำพวกพระอภิธรรม
๓๙. ไสพระบัญญัติแล้วพระย่มกักจกทหายเมื่อ
นนั้นแลแต่นนเมื่อ

คำอ่าน

- ด ให้แควดงนี้ ฝักกนบด้วยปี ได้
พนนการ้อยสืลืบทปี ๐ ปีอ-
- นพระได้เป็นพระพุทธรนั้ในปืวอก
ฝักกนบด้วยเดือน ได้
- ญิบหมื่นสืพนทกลีบเดือน ๐ เดือน
อนนพระได้เป็นพระพุท-
- ธนั้ในเดือนทกบุรณมิ ฝักกนบด้วย
วันได้เจ็ดแสน-
- มีนสืร่อยทกลีบแปดวัน วันพระได้เป็น
พระพุทธรนั้ในวั-
- นพุท วันทนไทยวันเตาญี ๐ ฝิมิคนถาม
สาสนาพระเป็นเจ้าย-
- งเทาดิจกกลินอน ให้แควดงนี้ แต่ปี
อนนสถาปนาพระมหา
- ธาตุนี้เมื่อหน้า ได้สามพนนเกาสืบทเกापิจิง
จกกลินสาสนาพระเป็น
- เจ้า ๐ อนนนิงโสตนบแต่ปีสถาปนาพระ
มหาธาตุนี้ไปเมื่อหน้า ได้
- เกาสืบทเกापิจิงในปีกุน อนนว่า
พระปิฎกไตรนี้จักทหายแล หาคนจ-
- กรูแทแลมิได้เลย ยังมีคนรู้คนสเลก
สนอยไส ธรรมเทศ-
- นอนนเป็นตนว่าพระมหาชาติ หาคนสวด
แลมิได้เลย ธรรมชาดกอ-
- นอนนไส มีตนหาปลายมิได้ มีปลายหาตนมิได้
เลย จำพวกพระอภิธรรม
- ไส พระบัญญัติแล้วพระย่มกักจกทหาย เมื่อ
นั้นแล แต่มันเมื่อ

คำจารึก	คำอ่าน
๔๐. หนาไดพนนปีโสคฝูงภิกษุสงฆอนนจำสัล คณสิกาบทลือนนญงมิลิ	หน้า ได้พนปีโสค ฝูงภิกษุสงฆอนนจำสัล คณสิกาบทลือนนญงมิลิ-
๔๑. กสาบทอนนหนกทนามิไคเลยแตนน เมือหนาไดพนนปีโส	กขาบทอนนหนกทนามิไคเลย แตนน เมือหน้าได้พนปีโส-
๔๒. คอนนวาฝูงซิกทงผำจิพรหามิไคเลย เทาญงมิลิผำเหลือนนอ	ค อันว่าฝูงซิกทงผำจิพรหามิไคเลย เทายังมีผำเหลือนนอ-
๔๓. ยนิงเหนบในหูละจกคกศาสนาพระเปนเจ้า คายนนนเมือหนา	ยหนึ่งเหนบในหู แลรู้จักศาสนาพระเป็นเจ้า คายนนนเมือหน้า
๔๔. ไคพนนปีโสคคอนนวาจกกรูจกผำจิพร จกกรูจกคสมณน(อย)นิ	ได้พนปีโสค อันว่าจกรูจกผำจิพร จกรูจกคสมณนน้อยหน-
๔๕. งหามิไคเลยธาตุพระเปนเจ้าทนิทกดี แทงอื่นกดีญงค(ง) เล	งหามิไคเลย ธาตุพระเป็นเจ้าที่นี้กดี แทงอื่นกดียังคงเล-
๔๖. ยเมือปอนนจกคสันศาสนาพระพุทเปน เจ้าที่สุดทงหลายอน	ย เมือปอันจักสันศาสนาพระพุทเป็น เจ้าที่สุดทงหลายอ-
๔๗. นปี(ช)วดเดือนทก บุรณมวินนเสาร วนนไทวนนรายสนนไพสาชฤ	น ปีชวดเดือนทกบุรณม วินเสาร วันไทยวันระวายสัน วันไพสาชฤ-
๔๘. ก (ษ) ถึง ^(๑) เมือวนนคองนนนแต่พระธาตุ ทงหลายอนนมิในแผ่น	กษถึงเมือวันดงนน แต่พระธาตุ ทงหลายอนนมิในแผ่น
๔๙. (ดิ)นนิทกดีในเทพโลกกดีในนาคโลกกดี โทะไปกลางทาวแลไปผซึก	ดินนี้กดี ในเทพโลกกดี ในนาคโลกกดี เหะไปกลางทาว แลไปประชุมก-
๕๐. นนในลึงกาทวิบเขาอยู่ในกลวงรัตนมัลลิก มหาศคูปแลวจิงจก	นในลึงกาทวิบ เข้าอยู่ในกลวงรัตนมัลลิก มหาศคูป แลวจิงจก
๕๑. โทะไปอยู่ในตณพระศรีมหาโพธิ พระพุ(ท)ธเปนเจ้าตรัสแก	เหะไปอยู่ในตณพระศรีมหาโพธิ ที่ พระพุทเป็นเจ้าตรัสแก
๕๒. สรรเพชญคชญาณเปนพระพุทเมือกอน อนนจิงจกกาล	สรรเพชญคชญาณเป็นพระพุทเมือก่อน อัน จิงจกกาล

^(๑) เดิมอ่านว่า “ก(ษ)ถิ”

คำจารึก	คำอ่าน
๕๓. ไฟไหม้พระธาตุทองอนนสันแลเปลวพุ่ง ขึ้นคองพรหมโลก	ไฟไหม้พระธาตุทั้งอันสันแล เปลวพุ่ง ขึ้นคองพรหมโลก
๕๔. ศาสนาพระพุทจักกสันในนวนดงกลาว อนนแลแตนนเมื่อ	ศาสนาพระพุทจักกสันในวันดงกลาว อันแล แต่นั้นเมื่อ
๕๕. หนาฝูงคนอนนจกกรบุญธรรมหามีได หลายเลยย้อมจกก	หนา ฝูงคนอันจกบุญธรรมหามี ได้หลายเลยย้อมจกกระ
๕๖. ทำบาปกรรมแลจกเอาตนไปเกิดในนรก ใสแตนิเมื่อหนาผู้	ทำบาปกรรม แลจกเอาตนไปเกิดในนรก ไซ้ แต่นั้นเมื่อหนา ผู้-
๕๗. งสาธุดบุรุษทั้งหลายจูงแรงกระทำบุญ ธรรมในศาสนาพระพุ	งสาธุดบุรุษทั้งหลายจูงแรงกระทำบุญ ธรรมในศาสนาพระพุ-
๕๘. ทธเมือญง(มิ)เทาวนชวเราบคณิมิ บุญหนกหนาจึงจ	ทธเมือยังมีเทาวน ชวเราบคณิมี บุญหนกหนา จึงจ-
๕๙. (ก)ไคมาเกดทณศาสนาพระเปนเจ้าใส จูงทั้งหลายหม่น	กได้มาเกดทณศาสนาพระเป็นเจ้าไซ้ จูงทั้งหลายหม่น
๖๐. กทำบูชาพระสฤบเจดีย์พระศรีมหาโพธิ อนนเสมอดงตน	กระทำบูชาพระสฤบ เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ อันเสมอดงตน
๖๑. พระเจ้าเราผิผู้ใดได้ปรารถนาด้วยใจ สรธาตงอนนซิงกปรารถ	พระเจ้าเรา ผิผู้ใดได้ปรารถนาด้วยใจ ศรัทธาดงอันซิง จักปรารถ-
๖๒. นาไปเกิดในเมืองฟ้า...ตรอดพระศรีอารย ไมตรีลงมาเป็น	นาไปเกิดในเมืองฟ้า...ตรอดพระศรีอารย ไมตรีลงมาเป็น
๖๓. พระพุทเธียมาเกิดในเมืองดินนี้คาบเดียว กไดคายผิมิคนธา	พระพุทเธียมาเกิดในเมืองดินนี้คาบเดียว ก็ได้คาย ผิมิคนธา-
๖๔. มดงนิโสคดงริแลไปรบบบปีเดือนวน คินอนนถอยแท้	มดงนี้โสค ดงฤแลไปร้ระบบปีเดือนวัน คินอันถอยแท้
๖๕. ดงอนนผู้ใดหารงพิจารณาสังขยาคุณดู แลรู้แตดงอันลี	ดงอัน ผู้ใดหารงพิจารณาสังขยาคุณดู แลรู้แตดงอันลี-
๖๖. นให้ชานวาดงนิผู้คุณสังขยาพิจารณา อนนคิตนพราศรัสุ	น ให้ชานว่าดงนี้ ผู้คุณสังขยาพิจารณา อันคือตนพราศรัสุ-

คำจารึก	คำอ่าน
๖๗. รยพงสมหาธรรมราชาธิราชแลพรญามหา ธรรมราชนน	รียพงศ์มหาธรรมราชาธิราชแล พระยามหา ธรรมราชนน
๖๘. ญงมีคุณอนนรุดงฤบางอนนไชชานวา ดงนิพรญาธรรม	ยังมีคุณอันรู้ดั่งฤบางอัน ไชชานว่า ดั่งนี้ พระยาธรรม
๖๙. ราชนนคงบญจลิลทุกเมื่อนบพ...ส... รร..ในราชมน(ทิ)	ราชนันคงบัญจลิลทุกเมื่อ นบพ...ส... รร..ในราชมนเทีย-
๗๐. รบหอนชาดสกกวนนสกกคีน ...ง (เด็)อนเพญ.	รบห่อน ชาดสัควันสัคคีน ...ง..... เดือนเพ็ญ.
๗๑. ไปนบพระธาตุอนนตนท..... ทงหลาย(สค)	ไปนบพระธาตุอันตนท..... ทั้งหลายสค-
๗๒. บบธรรมเทศนาโอยทานเซ..... งอนนอ.....	บธรรมเทศนาโอยทาน เซ..... ง อันอ.....
๗๓. นอสฎางคิกคิลทุกเมื่อนนิงโสคพ....	พ อษฎางคิกคิลทุกเมื่อ อันหนึ่งโสค พ....
๗๔. พระปิฎกไตรอาจบรยนภิกษุสงฆทง หลายไท.....	พระปิฎกไตรอาจเบรียน ภิกษุสงฆ์ทั้ง หลายไท.....
๗๕. มุดเปนเถรมทาเถรอน....ไ..หลาย ปรการทนกทนา(า)..	มุดเป็นเถรมทาเถรอัน....ไ..หลาย ประการทนกทนา..
๗๖. ทิคณนาแลมิไครุจกค.....ฟ้าหลาย กว่าพนนชื้อคน..	ที่คณนาแลมิไครู้จัก ค.....ฟ้าหลาย กว่าพนนชื้อคน..
๗๗. นดาวไสจกคเปน.....จกกล จกคไฟจกค..	น ดาวไสรู้จักเป็น.....จักลม จักไฟจัก..
๗๘. มจกคเปน..ปากดง...ขึ้นจกคค..ต.... นผู้..เ	ม จักเป็น..ปากดง...ขึ้นจักคค..ต.... น ผู้..เ

จารึกนครชุม ด้านที่ ๒

จาริกนครชุม ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. เมืองอนนไศกรูสินอนนรุสสตร อ_____	เมืองอันไศกรูสินัน อนุรักษ์สตร อ_____
๒. อยุคตสกาจตุรงคกทำยนตรชชา(ง)_____	อยุคตสกาจตุรงค์กระทำยนตรชี่ช้าง_____
๓. คลองขางเปนพรทธปาสสสตร(ร)_____	คลองช้าง เปนพฤตนิบาตศาสตร์_____
๔. กนบบ ^๑ ดวงถ่วนไสญงมกกลา_____	กัณบถวงถ่วนไสร้ ยังมกกลา_____
๕. ดวยเกลวดวยทานหาทิกส_____	ด้วยเกล้าด้วยหาญหาทิกส_____
๖. แพตนแพท่านกรูหมน(น)_____	แพต่นแพท่านกรูหมัน_____
๗. เหมืองแปลงฟายรูปรา_____	เหมืองแปลงฟายรูปรา_____
๘. พาเมืองมาออกญอ(ม)_____	พาเมืองมาออก ย่อม_____
๙. คู่ลกกเขาลกของบห(อน)_____	คู่ลักข้าวลักของบ่ห่อน_____
๑๐. นโทะระเกตนหยมบา_____	นโทะระเกตนเทียม บา_____
๑๑. นดาลไมตรีกรุณาเพื่อ_____	ดานไมตรีกรุณาเพื่อ_____

^(๑) เดิมอ่านว่า “คนบบ”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๒. เมื่อชวพรญารามรา(ช)_____	เมื่อชัวพระยารามราช_____
๑๓. งกวางขวางรอดทุกแห(ง)_____	กว้างขวางรอดทุกแห่ง_____
๑๔. ไหวมาคนนทุกแหงเม_____	ไหว้ม้าคัลทุกแห่ง เม_____
๑๕. อทุกแหงเพื่อพลูกพ_____	ทุกแห่งเพื่อพ่อลูกพ่อ_____
(เปน)	_____เป็น
๑๖. เจาเปนขุนอุยบันเมืองชาด_____	เจ้าเป็นขุนอยู่บ้านเมืองชาด_____
๑๗. หลายบนนหลายทอนแซว_____	หลายบนหลายท่อนแซว_____
(หลา)	_____หลา
๑๘. ยบนนหลายทอนดงเมืองพ_____	ยบนหลายท่อนดงเมืองพ_____
๑๙. นกเปนขุนนิงเมืองคนทีพร(ะบางหาเปน	นกเป็นขุนหนึ่ง เมืองคนที พระบางหาเป็น
ขุนนิง)	ขุนหนึ่ง
๒๐. เมืองชยงทองหาเปนขุนนิง (เมือง)_____	เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่ง เมือง_____
(หา)	_____หา
๒๑. เปนขุนนิงเมืองบางพานหาเปนขุนนิง	เป็นขุนหนึ่ง เมืองบางพานหาเป็นขุนหนึ่ง
เมือง)_____ (หาเปนขุน)	เมือง_____หาเป็นขุน
๒๒. นิงเมืองบางฉลงงหาเปนขุนนิ(ง)_____	หนึ่ง เมืองบางฉลงงหาเป็นขุนหนึ่ง_____
๒๓. งตางทำเนื่อทำตนเขาอยูเมือล_____	งต่างทำเนื่อทำตนเขาอยู่ เมือล_____
๒๔. นไคเสวยราชแทนทีปุยาพแม_____	น ไคเสวยราชย์แทนที่ปุยาพ่อแม่_____

คำจารึก	คำอ่าน
๒๕. เปนเจาเปนขุนนควยกัลง(ง)_____	เป็นเจ้าเป็นขุนนั้นด้วยกำลัง_____
๒๖. ราชชอบควยทศพิธราชธรรม(ม)_____	ราชชอบด้วยทศพิธราชธรรม_____
๒๗. คนทืพระบางกโรมโนดินพินิ_____	คนที่พระบางกโรม โนดินพินิ_____
๒๘. ปลุกหมากพร้าวหมากกลางทุก(เหง)_____	ปลุกหมากพร้าวหมากกลางทุกแห่ง_____
๒๙. เปนป่าเปนดงไผ่ผัวไถถาง_____	เป็นป่าเป็นดง ให้แผ้วไถถาง_____
๓๐. มมิกราชนนบานเมืองอยู่เชสมร_____	มิกราชนัน บ้านเมืองอยู่เชสม ร_____
๓๑. งแต่งให้ขุนพิขุนนงลูกหลาน_____	แต่งให้ขุนพิขุนนงลูกหลาน_____
๓๒. งไพรฟ้าชาไทชีเรือไปค้ำขีมาไป(ขาย)_____	ไพร่ฟ้าชาไทยชีเรือไปค้ำขีมาไปขาย_____
๓๓. งตองใจมิไคเพือควยอำนาจ_____	งตองใจมิไคเพือด้วยอำนาจ_____
๓๔. ราชนนเมือชวลุนนิผิขุนผู้ไค_____	ราชนนั้นเมือชวลุนนี้ ผิขุนผู้ไค_____
๓๕. ในเมืองนิวาไสจุใหญ่บุญรุธ(รมม)_____	ในเมืองนี้ว่าไสร จุ้ใหญ่บุญรุธธรรม_____
๓๖. (ส)ดุษเจดีย์พระศรีมหาโพธิ_____	สถูป เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ_____
๓๗. แม่พินินยาชาดสกกเมือไหญ่าปู่(ครู)_____	แม่พินินยาชาดสกกเมือ ไหญ่าปู่ครู_____
๓๘. นองย่าผู้เถาผู้แก่ให้รูปรานีไพรฟ้า_____	นองย่าผู้เถาผู้แก่ให้รูปรานีไพรฟ้า_____

คำจารึก

คำอ่าน

๓๙. งานไสหิขิขบเมือไซไสญาพาไซ_____
๔๐. นางจุงเขาเหลือเกลือกุนในเมืองตนพิวา_____
๔๑. นตางบานตางเมืองกจกมาเพิงมาอิงตนผ_____
๔๒. วาไสตนไปขอเพิงเมืองทานทานกุดแคนไ_____
๔๓. นิสิยตนโสโตไพรผ่าชาไทลูกเจ้าลูกขุนผู้ใด_____
๔๔. ไคข้าเอาอวยาวนาเอาเรือนเขาพตายไท
ไวแ(กลูกพิตตายไทไวแ)
๔๕. นองขุนผู้ใดกทำชอบด้วยธรรมดงอนน
ขุนผุ(นน)_____
๔๖. กินเมืองเทิงนานแกกผู้ใดกทำชอบ
ด้วยธรรม(มดงอนนขุนผุน)
๔๗. นบมียินเอิงเทิงนานเลยค่านิกลาวคนน
สเลกส(นอยแลคำอ)
๔๘. นนพิสดารไสกลาวไว้ในจาริกอนนมีใน
เมืองสุโข(ท)_____
๔๙. นกพระมหาธาตุพุนแลจาริกอนนมี
มีในเมือง_____
๕๐. อนนมีมีในเมืองฝางอนนมีมีในเมือง
สรลง(ง)_____
๕๑. หมทลาประดิษฐาไคด้วยพระบาทลักษณ
ทันน(พระบาทลักษ)
๕๒. ถนนวนไสพญารมมิกราชไทไปพิมเอา
รอยตืน (พระเป)

- งานไซริไซ หิขบ เมือไซไซริ อายาพาไซ_____
- นางจุ่งข้าวเหลือเกลือกุนในเมืองตน พิวา_____
- นตางบ้านตางเมือง ก็จักมาเพิงมาอิงตน_____
- ว่าไซริ ตนไปขอเพิงเมืองทาน ทานก็ดูแคลนไ_____
- นิสิยตนโสโต ไพรฟ้าชาไทยลูกเจ้าลูกขุนผู้ใด_____
- ไคข้าเอาเหยานาวเอาเรือนเขา พอตายให้
ไวแ่ลูก พิตตายให้ไวแ่
- น้อง ขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดั่งอัน
ขุนผุนี้_____
- กินเมืองเทิงนานแกกม ผู้ใดกระทำชอบ
ด้วยธรรมดั่งอัน ขุนผุนี้-
- นบมียินเอิงเทิงนานเลย ค่านีกกล่าวคัน
สเลกสน้อย แลคำอ-
- นนพิสดารไซริ กล่าวไว้ในจาริกอันมีใน
เมืองสุโขทัย_____
- นักพระมหาธาตุพุนแล จาริกอันหนึ่ง
มีในเมือง_____
- อันหนึ่งมีในเมืองฝาง อันหนึ่งมีในเมือง
สรระหลวง_____
- หมทลาประดิษฐาไคด้วยพระบาทลักษณะ
ทัน พระบาทลักษ-
- ถนนวนไซริ พญารมมิกราชไทไปพิมพเอา
รอยตืน พระเป็น-

คำจารึก

๕๓. นเจ้าเถิงสิงหลอนนอยยบหนี(อจ)อม
เขาสุ(มนกฎบรรพต)
๕๔. รมาณเท่าใดเอามาพิมพ์ไว้จูงคนทั้งหลาย
. แท้.....(อ)
๕๕. นนิงประดิษฐาไว้ในเมืองศรีสขนาไลย
หนีจ(อมเขา...อน)
๕๖. นนิงประดิษฐาไว้ในเมืองสุโขทัยหนีอ
จอมเขาสุมน(นกฎอนนิงประดิษฐาไว้)
๕๗. ในเมืองบางพานหนีจจอมเขานางทอง
อนนนิ(งประดิษฐาไว้ในหนีจ)
๕๘. มเขาที่ปากพระบางจารึกกญงไว้ด้วย
ทุกแห่ง

คำอ่าน

- นเจ้าเถิงสิงหลอันเหยียบหนีจจอม
เขาสุมนกฎบรรพต ป-
ระมาณเท่าใดเอามาพิมพ์ไว้ จูงคนทั้งหลาย
. แท้.....อ-
นหนึ่งประดิษฐาไว้ในเมืองศรีสขนาลัย
หนีจจอมเขา...อ-
นหนึ่งประดิษฐาไว้ในเมืองสุโขทัยหนีอ
จอมเขาสุมนกฎ อันหนึ่งประดิษฐาไว้
ในเมืองบางพานหนีจจอมเขานางทอง
อันหนึ่งประดิษฐาไว้ในหนีจ-
มเขาที่ปากพระบาง จารึกก็ยงไว้ด้วย
ทุกแห่งฯ

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๑

พุทธศักราช ๑๙๐๔

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๐๔
จารึกอักษร	ศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ได้แก่ มหาศักราช ๑๒๘๓ ถ้านับปีพุทธศักราชตามคติลังกา (๑๒๘๓ + ๖๒๒) จะตรงกับปีพุทธศักราช ๑๙๐๕ แต่ถ้านับปีพุทธศักราชตามแบบอย่างของไทย (๑๒๘๓ + ๖๒๑) จะตรงกับปีพุทธศักราช ๑๙๐๔ ในที่นี้ได้ใช้วิธีเทียบนับปีตามแบบอย่างของไทย จึงเป็นปีพุทธศักราช ๑๙๐๔
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๘ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๔๒ บรรทัด ด้านที่ ๔ ขำรุด
วัตถุที่จารึก	หินทราย
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยม ทรงกระโจม หรือทรงย่อ
ขนาดวัตถุ	กว้างด้านละ ๒๘ เซนติเมตร ๒ ด้าน ด้านละ ๒๙ เซนติเมตร ๒ ด้าน สูง ๑๑๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	อย. ๑ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๕”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๔๘
สถานที่พบ	วัดใหม่ (ปราสาททอง) อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้พบ	พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๔๑๑, ๒๔๑๕ และ ๒๔๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๔๓๗ ๓. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๓๙

ประวัติ

ศิลาจารึกหลักนี้มีขนาดและลักษณะคล้ายคลึงกันกับหลักศิลาที่จารึกด้วยอักษรเขมร แต่สั้นกว่า สูง ๑ เมตร ๑๕ เซนติเมตร กว้าง ๒๘ เซนติเมตร หนา ๒๙ เซนติเมตร ส่วนอักษรที่จารึกตัวอักษรไทยโบราณซึ่งใช้เมื่อครั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี และความที่จารึกเป็นภาษาไทย เป็นเรื่องเดียวกันกับที่จารึกเป็นภาษาเขมร เชื่อได้ว่าหลักภาษาไทยนี้จารึกพร้อมกับหลักศิลาที่จารึกเป็นภาษาเขมร

หลักศิลานี้พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้ไปพบอยู่ที่วัดใหม่ (ปราสาททอง) อำเภอนครหลวง ในแขวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สืบถามว่าใครได้มาแต่เมื่อใด ก็หาได้ความไม่ พระยาโบราณฯ จึงให้ย้ายมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จขึ้นไปทอดพระเนตร ทรงพยายามอ่านหนังสือซึ่งยังเหลืออยู่ ได้ความว่าเป็นศิลาจารึกของพระธรรมราชาไทย คู่กับหลักภาษาเขมร ซึ่งอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือจารึกความอย่างเดียวกัน เป็นภาษาเขมรหลัก ๑ เป็นภาษาไทยหลัก ๑ เดิมคงตั้งไว้เป็นคู่กัน จึงตรัสสั่งให้ส่งศิลาจารึกนั้นลงมาไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วยกันกับหลักภาษาเขมร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้มาจากเมืองสุโขทัย ศิลาจารึกหลักนี้อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ จึงย้ายมาไว้ที่หอพระสมุดฯ

คำจารึกภาษาเขมรกับคำจารึกภาษาไทยผิดกันบ้างเล็กน้อย ยกเป็นตัวอย่างคำจารึกภาษาไทยไม่กล่าวถึง เรื่องพรญาฎไทยเสด็จไปปราบจลาจลในเมืองสุโขทัย เมื่อมหาศักราช ๑๒๖๙ และไม่กล่าวถึงเรื่องประดิษฐานรูปพระอิศวร พระนารายณ์ในหอเทวาลัยป่ามะม่วง ส่วนเรื่องพระยารามราช คือ พ่อขุนรามคำแหง ได้ปลุกต้นมะม่วงมีแต่ในคำจารึกภาษาไทย ในคำเขมรไม่มี นอกจากนั้น คำจารึกทั้งสอง มีเนื้อความอย่างเดียวกันทุกๆ ประการ

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. (เม) ออก่อนทีหนีเป็นราช...
๒. ..พรญารามราชผู้เปนปู่.
๓. (ลูก)ไม่ม่วงผู้นี้เป็นถ้องดู..
๔. ..แกกเมือลุนนี่พรญาภ(ไทย)
๕. ..รู้พระปิฎกไตรได้ขึ้น (ส่วย)
๖. ราชในเมืองศรีสขนาไลย(สุโข)
๗. (ไทย)แทนปู่แทนพู่เป(นทา)
๘. วเปนพรญาเบืองตวนนอก(กตว)
๙. นนตกหวนอนตึนออนตา(งคน)
๑๐. ต่างมีใจใคร่ใจรักกเอาจกฏขึ้น
๑๑. ชี^(๑)ยศรีเสวตรจตรมายคดยญ(อภิ)
๑๒. เสกให้เปนท้าวเปนพรญาทง(ง)
๑๓. หลายจึงสมมติขึ้นชีศรีสุรยพ
๑๔. งศร้ามมหารธรรมราชาธิราชเสว(ย)
๑๕. ราชชอบด้วยทศพิธราชธรรม
๑๖. รูปรานีแกไพร่ฟ้าข้าไททงท
๑๗. ลายเห็นเขาท่านบไคร่พินเห็น
๑๘. สีนท่านบไคร่เดิดตายไวกแลดู
๑๙. (ก) พิตายไวก่นองชีผู้ใดผิดวาง
๒๐. .งรามเท่าใดก็ดีบ่หอนฆ่าพิน
๒๑. ..สกกคาบชีใดชาเล็กชาเลือท
๒๒. (ว) พูงหวัรบก็ดีบ่ฆ่าบตีญอมเอา

คำอ่าน

เมื่อก่อนทีหนีเป็นราช...
..พระยารามราชผู้เป็นปู่ (ป-)
ลูกไม่ม่วงผู้นี้เป็นถ้องดู..
..แกกเมือลุนนี่พระยาธิไทย
..รู้พระปิฎกไตร ได้ขึ้นส่วย
ราชย์ในเมืองศรีสขนาลัยสุโข-
ทัย แทนปู่แทนพู่ เปนท้า-
วเป็นพระยาเบืองตวันออกตะวั-
นตก หวนอนตึนออนต่างคน
ต่างมีใจใคร่ใจรัก เอาจกฏ(ขรรค์
ชัยศรีเสวตรจตรมายคดยญอภิ-
เชกให้เป็นท้าวเป็นพระยา ทั้ง
หลายจึงสมมติขึ้นชื่อศรีสุริยพ-
งศร้ามมหารธรรมราชาธิราช เสว
ราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม
รูปรานีแกไพร่ฟ้าข้าไททั้งท-
ลาย เห็นข้าท่านบไคร่พิน เห็น
สีนท่านบไคร่เดิด ตายไวกแลดู-
ก พิตายไวก่นอง ชื่อผู้ใดผิดวาง
.งรามเท่าใดก็ดี บ่หอนฆ่าพิน
..สกกคาบ ชื่อได้ข้าเล็กข้าเลือ ท-
วพูงหวัรบก็ดี บ่ฆ่าบตี ย่อมเอา

^(๑) เดิมไม่ได้อ่าน (ขันช)

คำจารึก

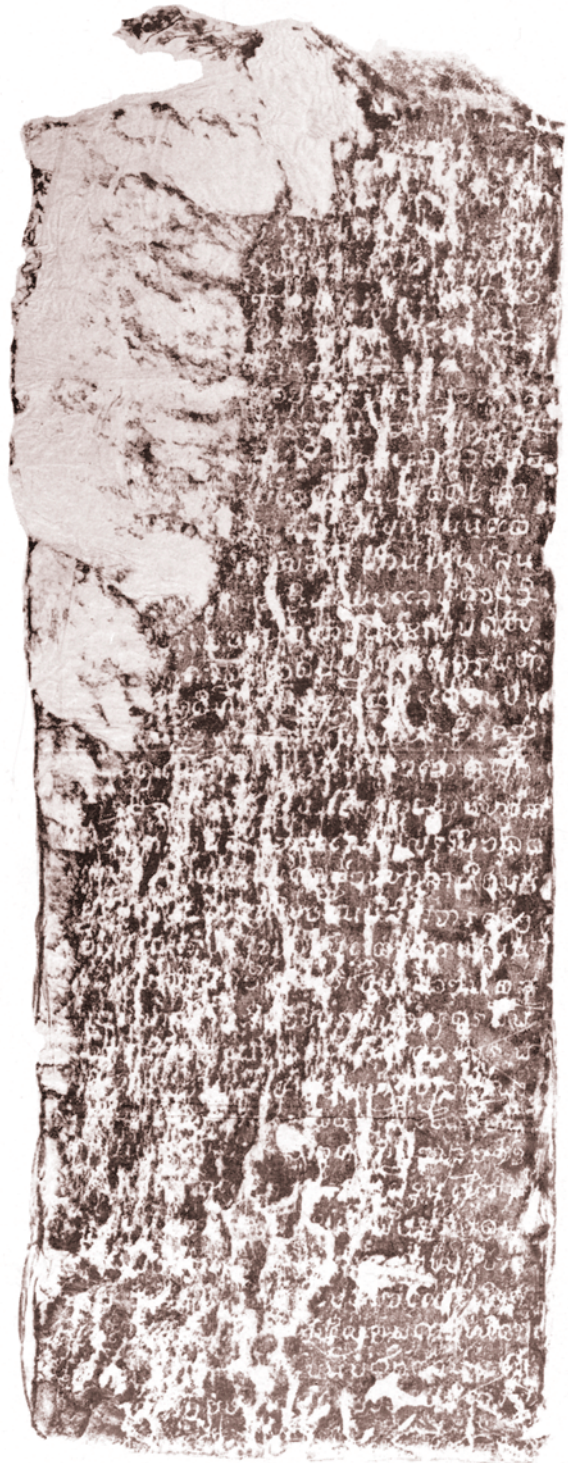
๒๓. (มา)ลงมามาขุนบให้เถิงที่ฉิบที่หายซี
๒๔. (ไค)ฝูงยียคคยียคุแก่ตนไคฝูงไล่
๒๕. ...นในปลาอย่าในเขาไทกินแลจก
๒๖. (ไ)เถิงที่ลัที่ตายดงอนนคืบ่
๒๗. (อน)ข้าท่อนตีสกคาบญอมโปรด
๒๘. (ฝูง)โทะระแก่ตนดงอนนหลายถา
๒๙. (เ)เกกซีจกนบกแก่มีถวนหย
๓๐. (ม)อดเนื่ออดใจแก่อนนเพิงเคียด
๓๑. (แลบ)อาจคยดงอนนเพือจก
๓๒. ..จุงเป็นพระพุทจุงจกเอาฝูง
๓๓. (งสคตว)ทงหลายข้ามสงสารทุกขนี้จุง
๓๔. ...นญาจกกาชาผุชาคนเลยซี
๓๕. ...ชาอนนโคอนนญงเป็นตว

คำอ่าน

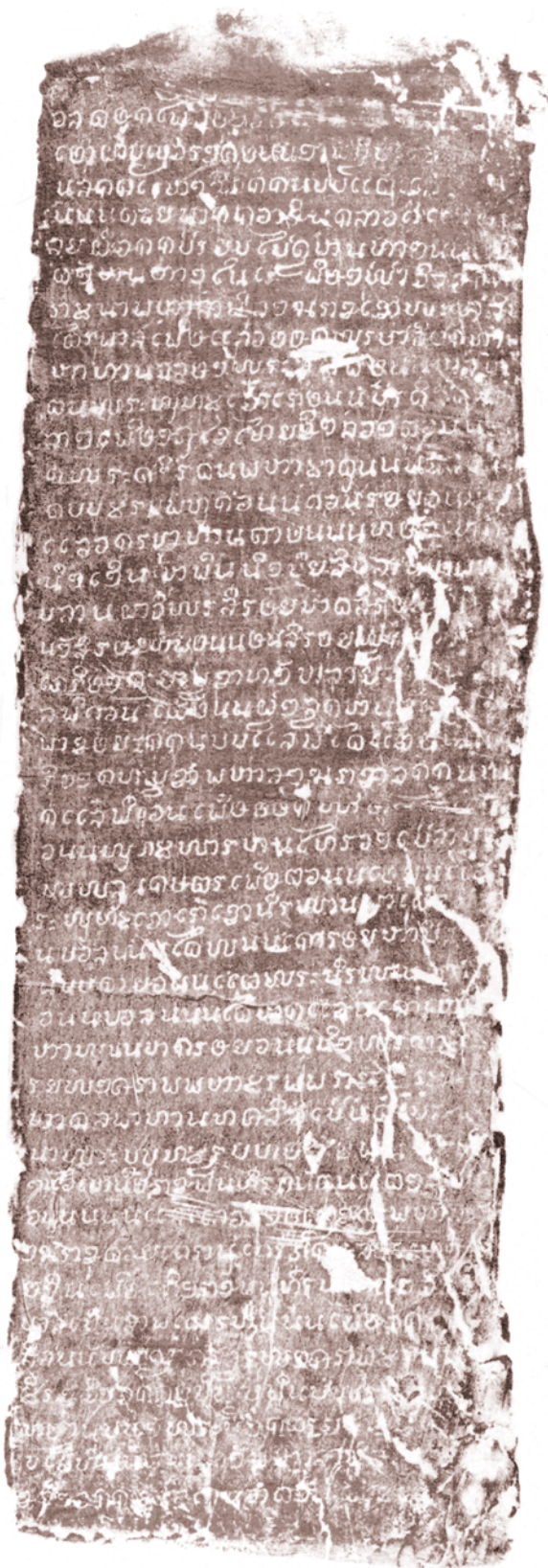
มาเลียงมาขุน บให้เถิงที่ฉิบที่หาย ซีอ
 ไคฝูงยียคคยียคุแก่ตน ไคฝูงไล่
 ...นในปลา ยาในข้าวให้กิน และจัก
 ให้เถิงที่ลั้มที่ตายดงอันก็ตี บให้-
 อนฆ่าท่อนตีสักคาบ ย่อมโปรด
 ฝูงโทะระแก่ตนดงอัน หลายท่า
 แก่กม ซีอจกนบกแก่มีถวน เทีย-
 มอดเนื่ออดใจแก่อันเพิงเคียด
 แลบอาจเคียดดงอัน เพือจัก
 ..จุงเป็นพระพุท จุงจักเอาฝูง-
 งสัตว์ทงหลายข้ามสงสารทุกขนี้ จุง
 ...น อย่าว่า จักฆ่าผู้ฆ่าคนเลย ซีอ
 ...ฆ่าอันใดอันยังเป็นตัว

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๑

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๒

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๓

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ถึง ๕. _____ (ชำรุด)_____	_____ (ชำรุด)_____
๖. _____ มหาส	_____ มหาส
๗. _____ ของ...ค_____	_____ ของ...ค_____
๘. _____ ด้วย...พระยาศรีสุ	_____ ด้วย...พระยาศรีสุ-
๙. (รยพงศรามม)หาธรรมมราชา(อิราช)	รยพงศรามมหาธรรมมราชาอิราช
๑๐. _____ น...แก่ผู้สวด	_____ น...แก่ผู้สวด
๑๑. _____ นน . คด . าดา	_____ นน . คด . าดา
๑๒. _____ นบวณนแด	_____ นับวันแต่
๑๓. _____ พวไคปีลนหนปีสน	_____ พวไคปีลนหนปีสน
๑๔. (มา) กกวาชินนบบแลมีถวนซี	 มากกว่าชินนับแลมีถวน ซีอ
๑๕. แดอนนการทำบุญธรรมมก่พิ	 แดอันกระทำบุญธรรมมก่พิ-
๑๖. (หาร)...คก่สดูบเจดีย์ปลูกพระศรีมหา	หาร....ค ก่อสดูบเจดีย์ ปลูกพระศรีมหา
๑๗. (โพธิ)...กุติ ^(๑)รมากแก่กัณบ	โพธิ...กุฎิ.....ร มากแก่กัณ นับ
๑๘. (ก่แลมีถวน)..อยู่(เสวย)ราชในเมืองศรีสข	ก่แลมีถวน..อยู่เสวยราชย์ในเมืองศรีสข-
๑๙. (นาไลย)คุโข(ไทยโค)ญลิสสองเขาศกรา	นาลัยสุโขทัยได้ยี่สิบสองชั่วศักรา-
๒๐. ช ๑๒๘๓ ปีฉลูจึงให้ไปอญเขมมหาสา	ช ๑๒๘๓ ปีฉลู จึงให้ไปอญเขมมหาสา-
๒๑. (มี) สงมราชมีศีลาจารแลรพระปิฎก	มีสังมราช มีศีลาจารและรพระปิฎกไค-
๒๒. (รย).....นักผู้มมหาสามีอนน	ร.....นักผู้มมหาสามี อัน
๒๓. อยู่ใน..ลังกาทวิปอันมีศีลาจารดง	อยู่ใน..ลังกาทวิป อันมีศีลาจารดง
๒๔. (ผู้กษิณาศ)รพชววกอนแต่นครพน	ผู้กษิณาศรพ ชั่วก่อนแต่นครพน
๒๕.กฏีพิหารในปามวงนีดูส	กฏีพิหารในปามวงนี้ ดูส-
๒๖.ลี้ดงพระพิษณุกรรม	ลี้ดงพระพิษณุกรรม
๒๗. _____ พระม-	_____ พระม-
๒๘. _____ สงมทงหลายมา	_____ สงมทั้งหลายมา

^(๑) เดิมอ่านว่า “ติ”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๙. _____ดอกไม้ไต่เทียน ^(๑)	_____ดอกไม้ไต่เทียน
๓๐.ป...งกทำบูชาสองข	ป...งกระทำบูชาสอง ข
๓๑.งแต่งลูก(เจ้าลูก)ขุนไปรบ	แต่งลูกเจ้าลูกขุนไปร-
๓๒. (ป).....เมืองฉอดมา	บ.....เมืองฉอดมา
๓๓. _____พ.ป.	_____พ.ป.
๓๔. _____บ...วแต่เมือง	_____บ...วแต่เมือง
๓๕. ศุโขไท.....นิญอมกา(ง)พิดา	สุโขทัย.....นี้ ย่อมกาพิดา-
๓๖. (น).....บนบ่ให้ตวัน..	น.....บนบ่ให้ตวัน..
๓๗.งยอ...อง...นี้...	ง ยอ...อง...นี้...
๓๘. _____(รียว)	_____รมยว

^(๑) เดิมอ่านว่า “หอม”

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑

ด้านที่ ๓

คำจารึก

๑. วลดอกไม . อ_____
๒. เอาผ้าบุญจริงคอนนงามบูบ^(๑) ไท.....
๓. นสกกแห่งซึกกนบบแต่แครี(อง)...
๔. นนนดวยมากกว่าซึนกลาวถิ ... (๒)
๕. ลยฝักกปรยบไปคุดหนทางนงนงาม
๖. ดงหนทางในเมืองฟ้าจึงใหอา
๗. ราชนามหาสามีสงฆราชเขาพรชาสิน
๘. ไตรมาสเมื่อแล้วออกพรชาจึงกทำม
๙. หาทานฉลองพระสรัดอนนหล..
๑๐. ตนพระพุทธเจ้าเราอนนประดิสถาก
๑๑. ลางเมืองสุโขไทยซึ่งลงสวนนอ
๑๒. กพระศรีรัตนมหาธาตุนนฉลอง(งส)
๑๓. ดบธรรมมทุกวนนถวนรยวนน
๑๔. แลวกระยาทานคาบนั้นทองหมื่น
๑๕. นึ่งเงินหมื่นนึ่งบิยสิบลานหมา(กลี)
๑๖. บลานผาจิพรสิริอัยบาดสิริอัย(หมอน)
๑๗. นังสิริอัยหมอนนอสิริอัยพุก.....
๑๘. เครื่องกระยาบูชาทั้งหลายจกน(บกกแ)
๑๙. ลมิกวนแตอนนฟ่งลูกบาน^(๒) ลูก...
๒๐. มาชอยจกนบบแลมีไคแตอนน(เค)
๒๑. รื่องการทำบูชามหาสงฆราชจกนบ(บ)

คำอ่าน

- วลดอกไม้ (ของ)_____
- เอาผ้าบุญจริงค์ อันงามบูบให้.....
- นสกกแห่ง ซื่อจกนบแต่แครี...
นั้นด้วยมากกว่าซึนกลาวถิ... (๒)
- ลย ผักเปรียบไปคุดหนทางนงนงาม
- ดงหนทางในเมืองฟ้า จึงใหอา-
- ราชนามหาสามีสงฆราช เข้าพรชาสิน
- ไตรมาส เมื่อแล้วออกพรชา จึงกระทำม-
- หาทานฉลองพระสัมฤทธิ์อันหล..
- ตนพระพุทธเจ้าเราอันประดิษฐานก-
- ลางเมืองสุโขทัย ซึ่งลงสวนนอ-
- ก พระศรีรัตนมหาธาตุนั้น ฉลองส-
- ดับธรรมทุกวัน ถ้วนร้อยวัน
- แล้วกระยาทานคาบนั้นทองหมื่น
- หนึ่ง เงินหมื่นหนึ่ง เบี้ยสิบล้าน หมากสิ-
- บล้าน ผาจิพรสิริอัย บาตรสิริอัย หมอน
- นังสิริอัย หมอนนอสิริอัย พุก.....
- เครื่องกระยาบูชาทั้งหลาย จกนบก็แ-
- ลมิกวน แต่อนฟ่งลูกบ้าน ลูก...
- มาชอย จกนบแลมีไค แต่อนเค-
- รื่องกระทำการบูชามหาสงฆราช จกนบ

^(๑) เดิมอ่านว่า “งามบ่”

^(๒) เดิมอ่านว่า “ทาน”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๒. ก่แลมีถ้วนเมื่อออกพรรษาแล้ว...	ก็แลมีถ้วน เมื่อออกพรรษาแล้ว...
๒๓. วณนพุทธพารหนไทรวงเปลาปุ(นร)	วันพุทธวาร์ หนไท รวงเป้า ปุณ-
๒๔. พพสุนักษตรเมือตวนนเอยนแ(ตพ)	พสุนักษัตร์ เมื่อตวันเย็น แต่พ-
๒๕. ระพุทธเจ้าเราเขานีรพานมาถึง(วน)	ระพุทธเจ้าเราเขานีรพานมาถึงวั-
๒๖. นบวสนนไนพอนนการอยหาปี...	นบวสนั้น ได้พันไกร้อยห้าปี...
๒๗. นบบดวยวณนแดพระนัรพาน(มาถึง)	นับด้วยวันแต่พระนัรพานมาถึง
๒๘. วณนบวสนนไนทกแสนเกาเท(มิน)	วันบวสนั้น ได้ทกแสนเก้าหมื่น
๒๙. หาพอนนทกรอยวณนนิงพญา(ศรีสุ)	ห้าพันทกร้อยวันหนึ่ง พระยาศรีสุ-
๓๐. รยพงศรามมหาธรรมราชาธิราช..	รียพงศรามมหาธรรมราชาธิราช..
๓๑. หากสมาทานทศศีลเปนดาบส ^(๑) ...	หากสมาทานทศศีลเป็นดาบส...
๓๒. นาพระพุทธรูปทองอนนป(รดิส)	หน้าพระพุทธรูปทองอันประดิษ-
๓๓. ถาไวเหนือราชมนเทียรอนตนแดง...	ฐานไวเหนือราชมนเทียรอันตนแดง...
๓๔. วณนนั้นแลแล้วจึงอัญเชิญมหา(สามีส)	วันนั้นแล แล้วจึงอัญเชิญมหาสามีส-
๓๕. งฆราชด้วยเถรานุเถรภิก(สุ)สงฆ ทง(งหลา)	งฆราชด้วยเถรานุเถรภิกษุสงฆ์ ทั้งหลา-
๓๖. ยขึ้นเมื่อถึงราชมนเทียร...องจึง..	ยขึ้นเมื่อถึงราชมนเทียร...องจึง..
๓๗. บวสเปนสามเณรที่นั่นเมืองจก...	บวชเป็นสามเณรที่นั่น เมื่อจัก...
๓๘. สิ้นนัพรญาศรีสุรพงศราม ธรรมม(ราชา)	ศีลนั้น พระยาศรีสุริย(ย)พงศราม (มหา) ธรรมราชา-
๓๙. ธิราชจึงจกอัยนญมืนบพระพุท(ธ)	ธิราช จึงจกอัยนญมืนบพระพุท
๔๐. ทองนบทั้งพระปิฎกไตร....	ทอง นบทั้งพระปิฎกไตร....
๔๑. บไวที่นั่นนบทั้งมหาสามี(สงฆ)	บ ไวที่นั่น นบทั้งมหาสามีสังฆ
๔๒. ขจึงจกอธิฐานว่าดังนี้ด้วย	ข จึงจกอธิฐานว่าดังนี้ด้วย

ด้านที่ ๔

(ชำรุด)

คำจารึก คำอ่าน คัดจาก ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

^(๑) เดิมอ่านว่า “คาบส”

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๒

พุทธศักราช ๑๙๐๔

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๐๔
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑, ๓ ขำรุด ด้านที่ ๒ มี ๔๔ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๕๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายแปร
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยม (ขำรุด)
ขนาดวัตถุ	ด้าน ๑, ๓ กว้างด้านละ ๒๘ เซนติเมตร ด้าน ๒, ๔ กว้างด้านละ ๑๒.๕ เซนติเมตร สูง ๑๓๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๕ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลปจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๗”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๕๘
สถานที่พบ	เข้าใจว่าแต่เดิมคงประดิษฐานอยู่ในป่ามะม่วง
ผู้พบ	พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรีลัมพ์)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗ ๓. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๓๙

ประวัติ
ศิลปจารึกวัดป่ามะม่วงหลักนี้ เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย หลักศิลปจารึกเป็นหินทรายแปร จารึกเมื่อปีพุทธศักราช ๑๙๐๔ (ถ้านับตามแบบคตลังกาเป็นปีพุทธศักราช ๑๙๐๕)

พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรีลัมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองสุโขทัย ส่งมายังหอพระสมุดฯ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๕๘ ไม่ปรากฏหลักฐาน สถานที่พบศิลปจารึกหลักนี้เข้าใจว่าแต่เดิมคงจะได้ประดิษฐานอยู่ในป่ามะม่วงมาก่อน เพราะจารึกด้านที่ ๒ บรรทัด ๓๑ - ๓๖ ปรากฏข้อความว่า “ที่พระญาศรีสุริยพงศ์ธรรมราชาธิราชออกบวชและแผ่นดินป่ามะม่วงนี้ไหว”

จารึกด้านที่ ๑ กับด้านที่ ๓ ขำรุด อ่านจับใจความไม่ได้ ส่วนด้านที่ ๒ กับด้านที่ ๔ นั้นพออ่านได้บ้าง

ข้อความที่จารึก ได้กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ทรงสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ในป่ามะม่วง และทรงผนวช

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๒

ด้านที่ ๑

(ชำรุด)

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. นน นีในกลางลุ่ม	นน นี ในกลางลุ่ม
๒. ม่วงให้ประดิษฐา	ม่วงให้ประดิษฐา
๓. กุฎีพิหารแถ	กุฎีพิหาร แถ-
๔. ลงเมื่อพระนิร	ลง เมื่อพระนิพ-
๕. พานพางกุลินา	พานพ่าง กุลินา-
๖. รนครแถลงฝูง	รนคร แถลงฝูง
๗. ขลิณาสรพนัง	ขลิณาสรพ นัง
๘. บริพารแถลง	บริพาร แถลง
๙. ทงพระอารย	ทังพระอารย
๑๐. กัสสปมาทูลฝ่า	กัสสปมาทูลฝ่า
๑๑. ดินพระเป็นเจ้า	ดินพระเป็นเจ้า
๑๒. อนนขัแรกออก	อันขำแรกออก
๑๓. จากโลงทองแถ	จากโลงทอง แถ-
๑๔. ลงทงขุนมัลลรา	ลงทงขุนมัลลรา-
๑๕. ขลิคนมากทำบุ	ข สี่คนมากกระทำบุ-
๑๖. ขาประดิษฐาทง	ขาประดิษฐาทัง
๑๗. สี่มา ^(๑) กรลาอุโปส	สี่มากระลาอุโปส-
๑๘. (ถ)แลสิมานนโน	ถ และสิมานัน โ-

^(๑) เดิมอ่านว่า “ทงป (ติ) มา”

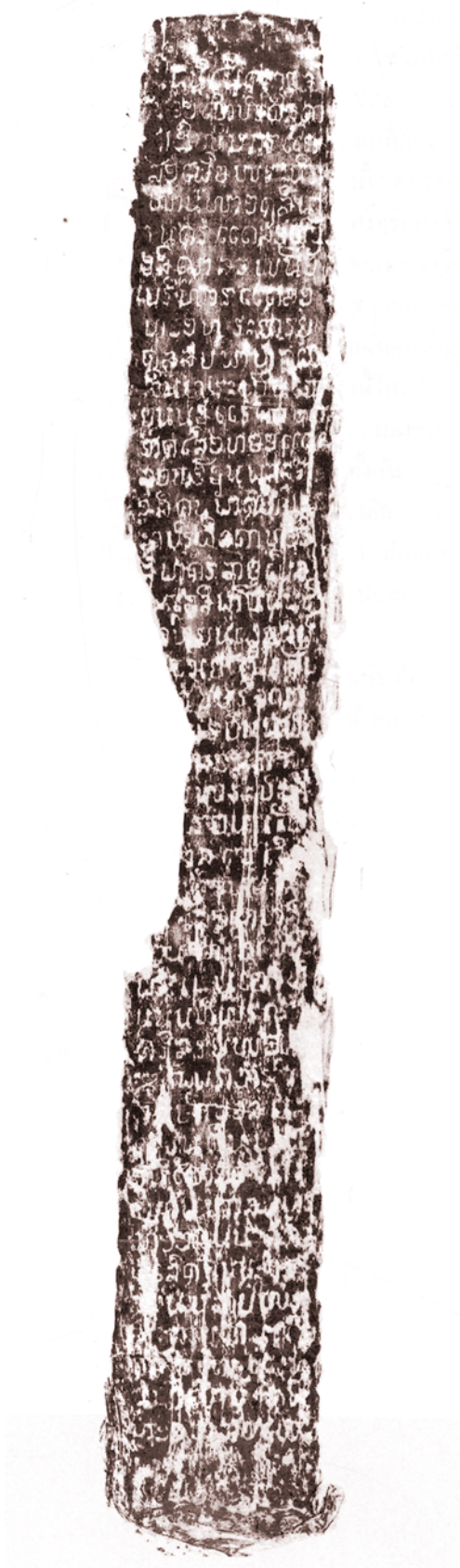
คำจารึก

คำอ่าน

๑๙.	(สค)ทยนญอมฝู	สค เทียรยอมฝู-
๒๐.	(งส)งมอนนคองป	ง สงม้อันคองป
๒๑.	ปริชญา	ปริชญา
๒๒.	...รอนนมี	...ร อันมี
๒๓.	..สงฆราชา	..สังฆราชา
๒๔.	...พระปิฎ	...พระปิฎ-
๒๕.	(กไค) รอนนไค	กไคร อันไค
๒๖.	..(บ)วสแต่ไ..	..บวชแต่ไ..
๒๗.	...ฝูงมหาส	...ฝูงมหาส-
๒๘.	(รม) นลงกาหวิ	รณลงกาหวิ-
๒๙.	(ป).น.....	ป.น.....
๓๐.	มานนเอาที่	มานันเอาที่
๓๑.	นนวนทิพรญา	นัน ที่พระยา
๓๒.	ศรีสุริยพงศ	ศรีสุริยพงศ
๓๓.	ธรรมราชาธิรา	ธรรมราชาธิรา-
๓๔.	ชอกบวสแล	ช ออกบวชและ
๓๕.	แผ่นดินปา(ม)ว	แผ่นดินปาม่ว-
๓๖.	งนิไหว...	งนิไหว...
๓๗.	..มหาสมณ	..มหาสมณ
๓๘.	ทงอนน...	ทังอัน...
๓๙.	. เลิก.....	. เลิก.....
๔๐.	. นปลายพ..	. น ปลาย พ..
๔๑.	. ปลาย...	. ปลาย...
๔๒.		
๔๓.	นนำให้ฝูง..	นนำให้ฝูง..
๔๔.	ทงหลายเหิน	ทังหลายเหิน

ด้านที่ ๓

(ชำรุด)

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๒ ด้านที่ ๒

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๒ ด้านที่ ๔

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๒ ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. อนนท่านจ .ป .	อันท่าน จ .ป .
๒. ตยนวารายไน(ช)	เตียนว่ารายไนช-
๓. (ว)วไนในช(ววห)	วัน ในชั่วห-
๔. นาไสจกไกไดไป	น้ำไสร จักได้ไป
๕. ไนนรกนสนส	ไนนรกนสนส-
๖. กอนนแตนิเม	กอน แต้นเม-
๗. อหนาวาไสญอ(ม)	อหนาวาไสร ย่อม
๘. จกไกถึงแก..	จักถึงแก..
๙. อนนรายแลแล(ต)	อัน(ต)รายแล แต่
๑๐. ศกราชปิณธุหน	ศักราชปิณธุ หน
๑๑. ไทปिरวงเปลา	ไทย ปิรวงเปา
๑๒. นิเมอหนาได(สิ)	นี้เมื่อน้ำได้สิ
๑๓. แสนญิบหมิน	แสนญิบหมิน
๑๔. เจดพนนทารอ(ย)	เจ็ดพันท้าวร้อย
๑๕. สามสิบเกาปีไน	สามสิบเกาปี ใน
๑๖. ปีโทะปีหนไท	ปีเถาะ ปีหนไทย
๑๗. กตตเหมจากก	กตเม้า จัก
๑๘. อริตตสญญ ^(๑) ไม	อมริตตสัจญญา เม-
๑๙. อนนแลพลู	อนันแล พอลู-
๒๐. กพินอง....	ก พิน้อง....
๒๑. นนดง....	นน ดง....
๒๒.(ตา)	ต่ำ-
๒๓. งคนตางจก.	งคนต่างจัก.
๒๔. ...ถึ....	...ถึ....
๒๕. .น.กน....	.น.ก....

^(๑) เดิมอ่านว่า อริตตสญญ ที่ถูกภาษาบาลีว่า อริฏฐสญญา คือ มรณสัจญญา

คำจารึก	คำอ่าน
๒๖. .อนนนิคยสูง	.อนนนี้ด้วยสูง
๒๗. แต่ศอกคยว	แต่ศอกเดียว
๒๘. .คยยนิสฬิ.	.ด้วยยนิไซรั ผิ.
๒๙. (แก)หนกท	แก่นักท-
๓๐. นาญอมคลานไป	นา ย่อมคลานไป
๓๑. สฬิ...แ..	ไซรั...แ..
๓๒. ญอมคยยก . ลี	ย่อมคยยก . ลี-
๓๓. บปีแลตาย..	บปีแลตาย..
๓๔. ทงง....	ท้ง....
๓๕. แทไวดงนิได	แท้ ไวด้งนี้ได้
๓๖. เพือพรญามหา	เพือพระยามหา
๓๗. ธรรมราชาธิราช	ธรรมราชาธิราช
๓๘. นนรูลวงธรรม	น้นรูลวงธรรม
๓๙. พระพุททกัแท	พระพุททกัแท้
๔๐. รูลวงปฐา...	รูลวงปฐา...
๔๑. .ไค....ก...	.ไค....ก...
๔๒. แลว...ก...	แล้ว...ก...
๔๓. ...นิแท...	...นี้แท้...
๔๔. นน.สฬิ....	นน.ไซรั.....
๔๕. พรญาผู้ชีนาพ	พระยาผู้ชี นพ
๔๖. ดาลแลทม..	ดาล แลทม..
๔๗. เหนเฑารัง..	เห็นเฑารัง..
๔๘. ไ....มากพ..	ไ....มาก พ..
๔๙. นิ..ทงหลาย	นี้..ท้งหลาย
๕๐. อนุโมทนาคย	อนุโมนาด้วย
๕๑. ถึง ๕๕ _____ (ชำรุด) _____	_____ (ชำรุด) _____

คำจารึก คำอ่าน คัดจาก ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกเขาสุมณภูมิ พุทธศักราช ๑๙๑๑

ทะเบียนจารึก

อักษร ไทยสุโขทัย
ภาษา ไทย
ศักราช พุทธศักราช ๑๙๑๑

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตั้งข้อสังเกตว่า การสร้างศิลาจารึกหลักนี้ น่าจะเพิ่มขึ้น ๒ คราว คือ พ.ศ. ๑๙๐๒ คราวหนึ่ง และได้เพิ่มเติมอีกใน พ.ศ. ๑๙๑๑

จารึกอักษร จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๑ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๙ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๖ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๑ บรรทัด

วัตถุที่จารึก หินทรายแปร

ลักษณะวัตถุ หลักรูปใบเสมา (ชำรุด)

ขนาดวัตถุ กว้าง ๓๑ เซนติเมตร สูง ๙๐ เซนติเมตร หนา ๑๕ เซนติเมตร

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ สท. ๙

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๘”

พบเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๕๑

สถานที่พบ เขาพระบาทใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

ผู้พบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัจจุบันอยู่ที่ อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

พิมพ์เผยแพร่ ๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑

๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗

ประวัติ จารึกหลักนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงนำมาแต่เขาพระบาทใหญ่ อยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ แต่ชำรุดแตกหักเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และศิลาจะเกาะลบล่อนเห็นอักษรไม่ชัดโดยมาก ได้ให้ช่างซ่อมติดต่อกันเข้าเป็นแผ่นเดียว วัดขนาดสูง ๙๐ เซนติเมตร กว้าง ๓๑ เซนติเมตร ด้านข้าง ๑๕ เซนติเมตร

รูปศิลาหลักนี้คล้ายรูปใบเสมาเป็นแผ่นบางๆ มีอักษรจารึกทั้ง ๔ ด้าน แต่ด้านใหญ่คือด้านที่ ๑ กับด้านที่ ๓ อ่านได้ความน้อย ศิลาแกะทေး ตัวอักษรหลุดหายไปมาก ยังพออ่านได้อยู่แต่ด้านเล็ก ๒ ข้าง คือด้านที่ ๒ กับด้านที่ ๔

ศิลาจารึกหลักนี้เดิมอยู่เขาสุมนกูฏ (คือเขาพระบาทใหญ่) ซึ่งพรญาภยาไทยธรรมราชา (ที่ ๑) ได้ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท เมื่อมหาศักราช ๑๒๘๑ (พ.ศ. ๑๙๐๒) เขาสุมนกูฏหรือสมนตกูฏ เป็นชื่อเขาสำคัญที่มีรอยพระพุทธรูปบาทในลังกา คือที่อังกฤษเรียกว่า “อาดัมสปีก” นั้น เขาสุมนกูฏในกรุงสุโขทัยคงเอาชื่อลังกามาสมมุติเรียก สันนิษฐานว่าจารึกขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๐๒ - ๑๙๑๕

คำจารึกด้านที่ ๑ เป็นคำสรรเสริญรอยพระพุทธรูปบาท ที่พรญาภยาไทยธรรมราชาที่ ๑ ได้ประดิษฐานไว้บนยอดเขาสุมนกูฏ

จารึกด้านที่ ๒ เป็นเรื่องทำการสักการบูชา ในเวลาที่ได้แห่รอยพระพุทธรูปขึ้นบนเขาสุมนกูฏ

ด้านที่ ๓ ชำรุดเสียมาก แต่ยังอ่านได้พระนาม พระยาศรีสุริยพงศ์มหารธรรมราชาธิราช พระธรรมราชาของคั่นั้น เป็นพระโอรสของพรญาภยาไทยธรรมราชาที่ ๑ ตามที่กล่าวในตอนปลายคำจารึกนี้ คือ ณ ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑๕ มีความปรากฏว่า “พระองค์ได้ขึ้นมานบนพระบาทลักษณอันตนหากประดิษฐานแต่ก่อนเหนือจอมเขาสุมนกูฏ”

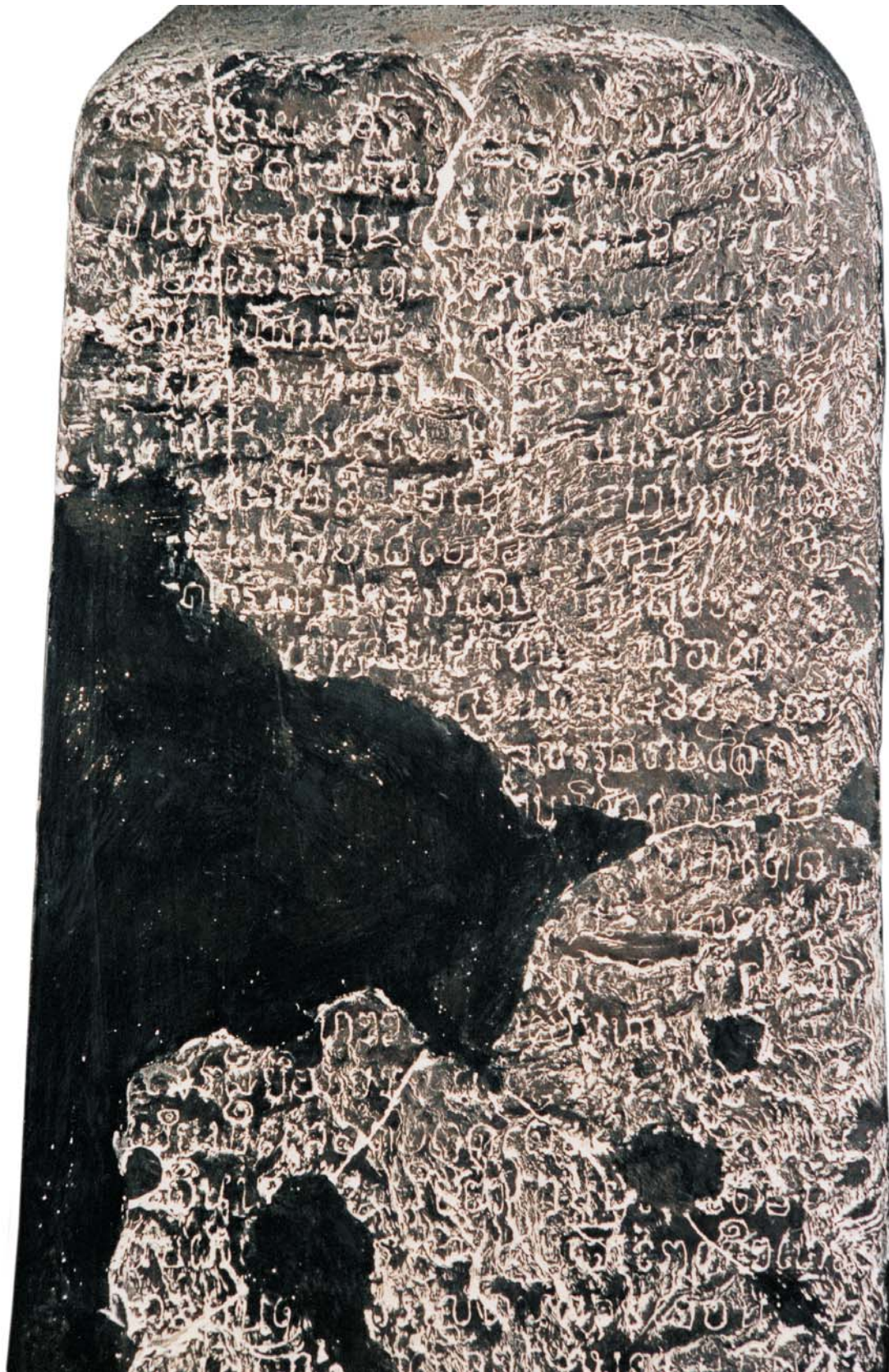
ในคำจารึกด้านที่ ๓ ยังมีเรื่องราวที่พอจะอ่านได้ คือ พระยาศรีสุริยพงศ์มหารธรรมราชาธิราช (พระธรรมราชาที่ ๑) ได้เสด็จไปปราบปรามหัวเมืองข้างทิศตะวันออกถึงแม่น้ำสัก แล้วเสด็จกลับมาประทับอยู่สองแคว (เมืองพิษณุโลก) ๗ ปี ข้างปลายด้านที่ ๓ นี้ กล่าวถึงอาณาเขตเมืองสุโขทัยที่แผ่ออกในแผ่นดินนั้น

คำจารึกด้านที่ ๔ เป็นเรื่องพระธรรมราชาที่ ๑ เสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏพร้อมกับชาวเมืองต่างๆ ซึ่งขึ้นกับกรุงสุโขทัยในครั้งนั้น ได้นมัสการพระพุทธรูปและโปรดให้จารึกศิลาหลักนี้ เมื่อศักราชเท่าไรไม่ปรากฏในคำจารึก แต่สันนิษฐานโดยคาดคะเนเอาได้โดยง่าย เพราะเหตุดังกล่าวต่อไปนี้ คือในด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๒๐ มีความว่า “เบื้องเหนือหน้าน่าน ถือแดนเจ้าพระยาผากอง เจ้าเมืองน่านเมืองพลัว” แลบรรทัดที่ ๒๒ ว่า “เบื้องตะวันออก...ถึงของ พระยาท้าวฟางอม”

เจ้าพระยาผากองนั้น ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ เรียก “ท้าวผาคอง” มีความว่า “ศักราช ๗๓๘ (พ.ศ. ๑๙๑๙) มะโรงศก (สมเด็จพระบรมราชาธิราช) เสด็จไปเอาเมืองซากังราวเล่าครั้งนั้น พระยา คำแหงและท้าวผาคองคิดด้วยกันว่าจะยอทัพหลวงและจะทำมิได้ และท้าว ผาคองเลิกทัพหนีแล้ว จึงเสด็จยกทัพหลวงตามแลท้าวผาคองนั้นแตก แลจับ ได้ตัวท้าวพระยาแลเสนาขุนหมื่น ครั้งนั้นมากแลทัพหลวงเสด็จกลับคืน”

ส่วนพระยาฟางอม ในพงศาวดารเมืองหลวงพระบางเรียกว่า “ฟ้างุ่ม” ได้เสวยราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๖ จนถึง พ.ศ. ๑๙๑๗

เพราะเหตุดังกล่าวแล้ว ศิลปจารึกหลักนี้ คงได้จารึกในเวลาทีพระยา ผากองและพระยาฟางอม ยังครองเมืองน่าน และเมืองหลวงพระบางทั้ง สองพระองค์ คือในราว พ.ศ. ๑๙๑๕ แต่ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าข้อความตอนท้ายของจารึกหลักนี้ จารึกขึ้นในราว พ.ศ. ๑๙๑๒ เพราะหลังจากพญาภุชเวศไชย (พ.ศ. ๑๙๐๔) และปราบได้เมืองทาง ลุ่มน้ำป่าสักแล้ว ได้ไปประทับที่พิษณุโลก ๖ - ๗ ปี ประจวบกับพระเจ้า อยู่ทองสวรรคตใน พ.ศ. ๑๙๑๒ จึงเป็นโอกาสให้พญาภุชเวศไชยนำไพร่พล มาสักการะพระพุทธรูปที่เมืองสุโขทัยได้

จารึกเขาสุมณญ์ ด้านที่ ๑ (ข้อความบรรทัดที่ ๑ - ๒๔)

จารึกเขาสุมณภูมิ ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่าน

๑. เขอนนนิชี่สูมนภูมิบรรพต...	เขอนันชีสูมนภูมิบรรพต...
๒. .รยกชี่ดงอนนเพื่อไปพิมเฮอร์อย	.เรียกชี่ดงอัน เพื่อไปพิมเฮอร์อย
๓. ดินพระพุทเจ้าเรอนนอยยบเหนื	ดินพระพุทเจ้าเรอนนเอยยบเหนื-
๔. อจอมเขาสุมณภูมิบรรพต(ด)..ในลงกา	อจอมเขาสุมณภูมิบรรพต..ในลงกา
๕. ธวัพพุนมาปดิส(ถา)ไวเหนือ	ทวิพพุน มาประดิษฐานไวเหนือ
จอมเขอนนนิ(แ)	จอมเขอนันนีแ-
๖. ลวไทคนทงท(ลาย)ไคเหนรอยผ่า	ลัวให้คนทงทลายได้เหนรอยผ่า
๗. ดินพ(ระพุ)ทเพนเจ้าเรานีมัลยาอนน	ดินพระพุทเป็นเจ้าเรานี มีลายอัน
๘. ไครอยแปดสีส่องให้ฝูงเทพดาแล	ไคร้อยแปดสีส่อง ให้ฝูงเทพดาแล
๙. ..ทงทลายไคไหววนบทำบูชา..ให้	..ทงทลายไคไหววนบทำบูชา..ให้
๑๐. ...กศรีพุทสับคตบ..คนดงริแล	...กศรีพุท สมบัตบ..คนดงฤแล
๑๑.สับคตบนิพนนนิงพิวาเกิดเป	สมบัตินันอันหนึ่ง พิวาเกิดเป-
๑๒. (น).....ญอมไคเสวยสับคต	น.....ยอมได้เสวยสมบัต
๑๓. น ^(๑)(จ)กรพรรดิราชไคเปน	จักรพรรดิราชไคเป็น
๑๔. ก ^(๑)(แล)บมิไคเชนม..	แลบมิ ได้เชนม..
๑๕. ง ^(๑)(ผิ)วาเกิด	ผิวาเกิด
๑๖. ทวัพระบา ^(๑)สับคตบนิ	สมบัตอัน
๑๗. ทน ^(๑)รตติ	รตติ
๑๘. ดาย ^(๑)ทง....เป็นพระ....	ทั้ง....เป็นพระ....
๑๙. ..เสริยั้งพระ.....	..เศรษฐีั้งพระ.....
๒๐.งเมื่อทแลวกจกคไค....เป็น	ง เมื่อที่แลวกจกได้....เป็น
๒๑. สับคตบนิแลมียา ^(๒) เลยผู้ไคไคชิน	สมบัตินันแลมียาเลย ผู้ไคไคชิน

(๑) จารึกชั้นนี้เข้าใจว่า ซ่อมไว้ผิดที่ เพราะข้อความไม่ติดต่อกัน

(๒) เดิมอ่านว่า “บ่อย่า”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๒. (นบ)รอยฝ่าตี(น)พระ(พุทธ)เจ้าเรา เถิงเหนื	นบรอยฝ่าตี้นพระพุทธรเจ้าเรา เถิงเหนื-
๒๓. (อจอม)เขาสุมนญฺญบรรพตนี้ด้วยใจ อนนส(ร)	อจอมเขาสุมนญฺญบรรพตนี้ ด้วยใจ อันศรัท-
๒๔. (ธา) อนนวลสบัดคิหงสามอนนนี้...	ธา อันว่าสมบัติทั้งสามอันนี้...
๒๕.จกกไดแลมีย่า ^(๑) เลยศกราช ๑๒๘๑	จักได้แลมีย่าเลย ศักราช ๑๒๘๑
๒๖.เดินสับ(เอ)คไคไ.ศรา.ธคุคยง	เดือนสับเอ็ดไคไ.ศรา.ธคุเคียง
๒๗.เจ้าผู้ไคราชาภิเศกทรงพระนาม	เจ้าผู้ไคราชาภิเศกทรงพระนาม
๒๘. (ศรีสุรย) พงศธรรมราชาธิราชหารง	ศรีสุรยพงศธรรมราชาธิราชหารัง
๒๙.หิน.นน...พระ..	หิน.นน...พระ..
๓๐.เขา.น.....	เขา.น.....
๓๑.ส.....(ลั)	ส.....ลำ

จารึกเขาสุมนญฺญ ด้านที่ ๑

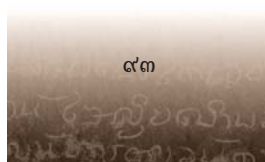
^(๑) เดิมอ่านว่า “บ่อย่า”

จารึกเขาสุมณญ์ ด้านที่ ๒

บรรทัดที่ ๑ - ๑๕

จารึกเขาสุมณภูมิ ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ดบหนทางแต่	ดัดหนทางแต่
๒. เมืองสุโขทัยมา	เมืองสุโขทัยมา
๓. เถิงจอมเขานึ่งา	เถิงจอมเขานึ่งา-
๔. มหนกหนาแ	มหนักหนาแ-
๕. กกำสองชอกหน	กักมสองชอกหน
๖. ทางญ่อมตง	ทาง ย่อมตัง
๗. กลลปพฤษไส	กลลปพฤษไส
๘. รยวลดอกไมตา	รมยวลดอกไมตา-
๙. มไตทยนปรีทป	มไต้เทียนปรีทป
๑๐. เพาฐบหอมตรล	เพาฐบหอมตระหล-
๑๑. บทุกแห่งปลูก	บทุกแห่ง ปลูก
๑๒. ทงบดากทงส	ธงปฎากทงส-
๑๓. องปลากหนทา	องปลากหนทา-
๑๔. งญอมรยงชน	ง ย่อมเรียงชน
๑๕. หมากชนพลูป	หมากชนพลูป-
๑๖. ชาพิลร่ำ ๐ เตน	ชาพิลมระบำเต็น
๑๗. เหลนทุกฉน	เล่นทุกฉน
๑๘. ..ควยสยงอน	..ด้วยเสียงอัน
๑๙. สารูการบูชอี	สารูการบูชอี-
๒๐. กตุรยาพาทยพิ	กตุรียาพาทยพิ-
๒๑. (น)คองกลองสยง	ณม้องกลองเสียง
๒๒. (ด)งงสีพดงดิน	ดั่งสีพอดังดิน
๒๓. (จ)กกล่อนนไส	จักหล่อนันไสร
๒๔. (ศก)ราช ๑๒๘๑ ปีกุ	ศักราช ๑๒๘๑ ปีกุ-
๒๕. รเมื่อพระศรีบา	น เมื่อพระศรีบา-
๒๖. (ทล)กษณขึ้นประ	ทลัษณขึ้นประ-
๒๗. (ดิส) ถาไว้ในเขาสู	ดิษฐานไว้ในเขาสู-
๒๘. (มน)ภูมบรรพต	มณภูมิบรรพต
๒๙.(น نن).....	นั้น.....

จารึกเขาสุมณภู ด้านที่ ๓

จารึกเขาสุมณภู ด้านที่ ๔

จารึกเขาสุมณภูมิ ด้านที่ ๓

คำจารึก

๑. ..ลือนน. ินไ. เกา..แปดว(นน)
๒. ดา.ออกให้คนทงห(ลา)ยไหวลก(ก)
๓. สนนี.....ไทฟู..น...
๔. เมืองศรีสขนาไสสุโขไทหา...
๕. คุณสงขยาหาตราไวไส ๑๒....(พร)
๖. ญาแลนาง..แลหารงงฉลกกพ(ระ)
๗. บาทลกกสนแลให้ทงหลายอนุ
๘. โมทนาด้วยบาง^(๑) ๑.....
๙. ิพระยาศรีสุริยพงศมหา
๑๐. (ธ)รรมราชาธิราชเอาพลไปปราบยังน้ำ.
๑๑. ..บุรีไดลิ้นโคตยยังตวนนอก(ก)เขต..
๑๒. ...ยังพระสกรอดสินจึงไปอยู่ใน
๑๓. (เม)ืองสอ(ง)แควบุพระมหาธาตุปลูกพ
๑๔. ระศรีมหาโพธิศรีชา..หา.อ.อา...
๑๕. ก.ญ่อมหินแลงลอม.ชบ..ท.ย
๑๖. กพนังแต่สองแควมาเทาสุโขไทย.
๑๗. งไรนาปลูกหมากปลูก..ไพรยา
๑๘. หวายทปลาหากินเอยนเนื้อ...(ท)
๑๙. กแห่งเบืองเหนื่อน่านถิ(คนเจ้าพ)
๒๐. ทยาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลว(ว)...
๒๑. เบืองไตน่านถิแดนเจ้าพระยาบ....
๒๒. หาส...าผู้นอง ๐ เบืองตวนนอก...
๒๓. .เถิงของพระยาท้าวฟางอม....
๒๔.ช.....เจ้าเป็นลูก.....
๒๕.เถิงเมือง....
๒๖.ผา....

คำอ่าน

- ..ลือน. ินไ. เกา..แปดวัน
- ดา.ออกให้คนทงหลายไหวลัก-
- ชนนี.....ไทฟู..น...
- เมืองศรีสขนาลัยสุโขทัยหา...
- คุณสงขยาหาตราไวไสร ๑๒....พระ
- ยาแลนาง..แลหารังฉลกพระ
- บาทลักษณแลให้ทงหลายอนุ-
- โมนาด้วยบัง ๑.....
- ิพระยาศรีสุริยพงศมหา-
- ธรรมาชาธิราชเอาพลไปปราบยังน้ำ.
- ..บุรีได้ลิ้นโคตยยังตวนนอกเขต..
- ...ยังพระสกรอดสิน จึงไปอยู่ใน
- เมืองสองแคว บุพระมหาธาตุ ปลูกพ-
- ระศรีมหาโพธิศรีชา..หา.อ.อา...
- ก.ย่อมหินแลงลอม.ชบ..ท.ย-
- กพนังแต่สองแควมาเทาสุโขไทย อ.
- งไรนาปลูกหมากปลูก..ไพรยา
- หวายทปลาหากินเย็นเนื้อ...ทุ-
- กแห่ง เบืองเหนื่อน่านถิ แคนเจ้าพ-
- ระยาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลว...
- เบืองไตน่านถิแดนเจ้าพระยาบ....
- หาส...าผู้นอง ๐ เบืองตวนนอก...
- .เถิงของพระยาท้าวฟางอม....
-ช.....เจ้าเป็นลูก.....
-เถิงเมือง....
-ผา....

^(๑) เดิมอ่านว่า “ทง”

จารึกเขาสุมณภูมิ ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. นนญอมนำคนท	นน ย่อมนำคนท-
๒. จัหลายกะทำบุญ	งหลายกระทำบุญ
๓. ธรรมบ่ขาดสกกเม	ธรรมบ่ขาดสกกเม-
๔. อ ๐ อยู่เ็นสองแคว	อ ๐ อยู่เ็นสองแคว-
๕. วไคเจดเขจิงนำ	วไคเจ็ดข้าวจิงนำ
๖. พลมา ๐ มีทั้งชาวส	พลมา ๐ มีทั้งชาวส-
๗. รลวงสองแควปา	ระหลวงสองแควปา-
๘. กยัพระบางซากน	กยม พระบางซากน
๙. รารสุพรรณภาวน	ราว สุพรรณภาวน น-
๑๐. ครพระชูเบื่องไ..	ครพระชุม เบื่องไ..
๑๑. เมืองพานเมือง..	เมืองพาน เมือง..
๑๒. เมืองราดเมือง(ส)	เมืองราด เมืองสะ
๑๓. คำเมืองลุ่มบาจาย ^(๑)	คำ เมืองลุ่มบาจาย
๑๔. เปนบริพารจิง(ง)	เป็นบริพาร จิงซี-
๑๕. นมานบพระบาท	นมานบพระบาท
๑๖. ลกกลอนนตนา ^(๒)	ลักษณอันตนา-
๑๗. กประดิษฐานแต่ก-	กประดิษฐานแต่ก-
๑๘. อนเหนือจอม	อนเหนือจอม
๑๙. (เขา)สุมนภูมิจิง	เขาสุมณภูมินี้ จิง
๒๐. จารจาริกอนนนี้ไว้	จารจาริกอันนี้ไว้
๒๑. อีกโสด	อีกโสด

^(๑) เดิมอ่านว่า “ลุ่มบาจาย”

^(๒) เดิมอ่านว่า “ตน ช(น)”

จารึกวัดศรีชุม ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๑๒ หรือหลังนั้น

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๑๒ หรือหลังนั้น
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๑๐๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๙๕ บรรทัด
วัดที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา ด้านที่ ๑ ส่วนบนแถบซ้ายแตกชำรุด
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖๗ เซนติเมตร สูง ๒๗.๕ เซนติเมตร หนา ๘ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๒”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๓๐
สถานที่พบ	ในอุโมงค์วัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พลโท หลวงสโมสรมงคลการ (ทศ ศิริสัมพันธ์)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗ ๓. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้เป็นแผ่นหินสูง ๒ เมตร ๗.๕ เซนติเมตร กว้าง ๖๗ เซนติเมตร หนา ๘ เซนติเมตร จารึกทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๐๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๙๕ บรรทัด แต่วิธีจารึกศิลาหลักนี้ จารึกด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ลงมาจนถึงบรรทัดที่ ๙๐ ขีดเส้นขึ้นเสียที แล้วข้ามไปจารึกด้านที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ไปถึงบรรทัดที่ ๘๗ ขีดเส้นขึ้นไว้อีก แล้วกลับมาจารึกด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๙๑ ไปจนหมดด้านแล้วไปจารึกด้านที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๘๘ ไปจนหมดด้าน

พลโท พระยาสมุสสรพการ เมื่อครั้งเป็นหลวงสมุสสรพการ เป็นผู้พบศิลาจารึกหลักนี้ในอุโมงค์วัดศรีชุม เมื่อขึ้นไปตรวจค้นศิลาจารึกเมืองสุโขทัย พ.ศ. ๒๔๓๐ แล้วได้ส่งมาไว้ในพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๑ พิพิธภัณฑสถานจึงได้ส่งมาให้หอพระสมุดสำหรับพระนคร

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นคำสรรเสริญสมเด็จพระมหาเถรศรีศรีท้าวราชจุฬามณีศรีรัตนลึงกาทีปมหาสามีเป็นเจ้า ซึ่งเป็นบุตรของพระยาคำแหง (พระราม) เป็นหลานของพ่อขุนผาเมือง แต่ผู้แต่งศิลาจารึกหลักนี้ เห็นจะไม่ใช้พระมหาเถรนั้น เป็นผู้อื่น ผู้ใช้คำว่า “กู” ในด้านที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๔๕ ไป แต่ผู้แต่งนั้นจะชื่ออะไรไม่ปรากฏ บางทีจะได้ออกชื่อไว้ในตอนต้นของศิลาจารึกหลักนี้แล้ว แต่ตอนต้นชำรุดเสียหายหมดอ่านไม่ได้ ศักราชเมื่อจารึกก็ไม่ปรากฏ แต่อย่างไรคงไม่ได้จารึกก่อนรัชกาลพระธรรมราชาที่ ๑ เพราะมีออกนามพระธรรมราชาที่ ๑ อยู่ในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๘ และ ๗๒ เข้าใจว่า จะได้จารึกในแผ่นดินพระธรรมราชาที่ ๑ นั้นเอง เพราะอักษรสระพยัญชนะแลภาษาเหมือนกันกับจารึกอื่นๆ ในแผ่นดินนั้น

คำจารึกในหลักนี้แบ่งออกได้เป็นหลายตอน คือ

ตอนที่ ๑ (ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑ ถึงที่ ๗) ชำรุดมาก แต่เข้าใจว่าเป็นคำนำมีชื่อพระมหาเถรศรีศรีท้าว

ตอนที่ ๒ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๘ ถึง ๒๐) เป็นประวัติของพ่อขุนศรี-นาราม

ตอนที่ ๓ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๒๑ ถึง ๔๑) เป็นเรื่องพ่อขุนผาเมืองตั้งราชวงศ์สุโขทัยและเรื่องราวของสุโขทัย

ตอนที่ ๔ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๔๑ ถึง ๕๒) เป็นคำสรรเสริญพระมหาเถรศรีศรีท้าว

ตอนที่ ๕ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๕๓ ถึง ๖๑) เป็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในการเสี่ยงพระบารมี โดยวิธีอธิษฐานต่างๆ ของพระมหาเถรศรีศรีท้าว

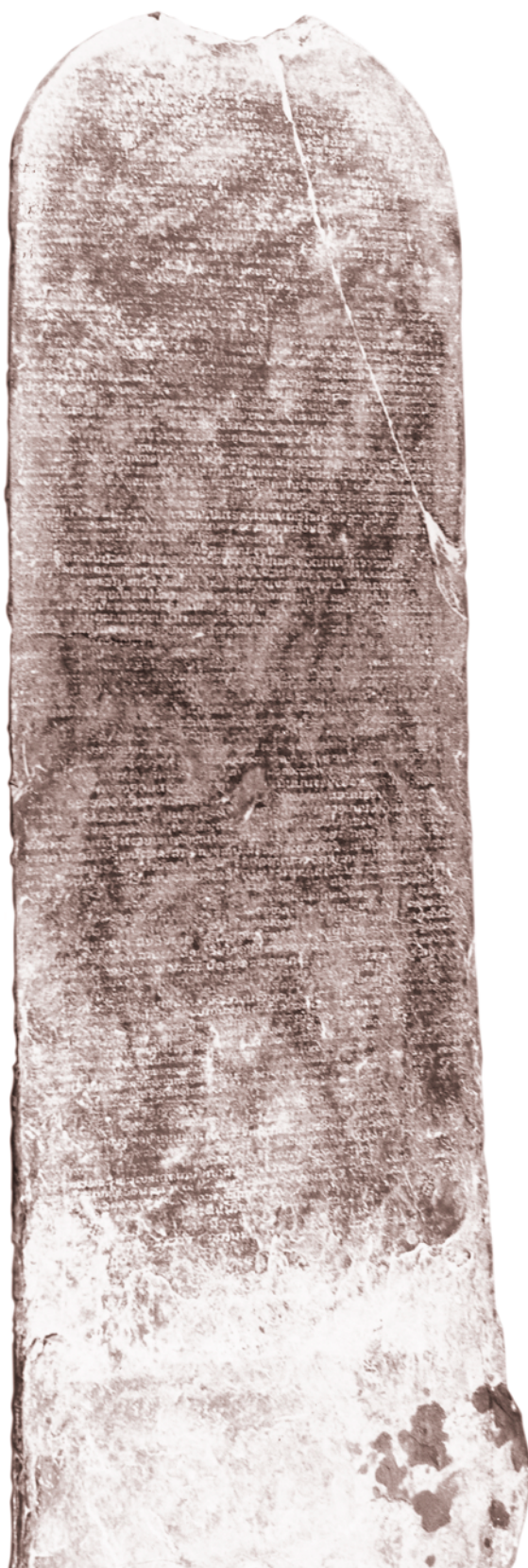
ตอนที่ ๖ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๖๑ ถึง ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๕) ในตอนนี้เป็นประวัติของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรีท้าว เมื่อยังอยู่ในคิทธิยศ แบ่งออกไปเป็นสามพลความ คือ ก. (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๖๑ ถึง ๗๕) เป็นเรื่องเจ้าศรีศรีท้าว ทรงทำยุทธหัตถี (ชนช้าง) กับขุนจัน ข. (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๗๖ ถึง ๗๙) เป็นเรื่องประวัติเมื่อเจ้าศรีศรีท้าว ทรงเจริญวัยเป็นหนุ่ม ค. (ตั้งแต่

บรรทัดที่ ๗๙ ถึงด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๕) เป็นเรื่องเจ้าศรีศรัทธาฯ ได้ทรง
ศึกษาศิลปวิทยาต่างๆ แล้ว และทรงเปื้อน่ายในฆราวาสวิสัย แลมีศรัทธา
เลื่อมใสออกผนวชในพระพุทธศาสนา

ตอนที่ ๗ (ตั้งแต่ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๖ ถึง ๑๙) เล่าเรื่องมหาเถรศรี-
ศรัทธาฯ ได้บำเพ็ญการกุศลแลสร้างถาวรวัตถุต่างๆ

ตอนที่ ๘ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๒๐ ถึง ๔๘) เป็นเรื่องพระมหาเถรได้
ปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย

ตอนที่ ๙ (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๔๙ ถึงบรรทัดสุดท้าย) เป็นเรื่องแสดง
ปาฏิหาริย์ของพระธาตุต่างๆ ในเมืองสุโขทัย

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ^(๑)	
๒.	
๓. <u>สเด็จพระ</u> ^(๒) <u>ตถาคต</u> เป็น	 <u>สมเด็จพระตถาคต</u> เป็น
๔. <u>มทิ</u> (ยง)คน ^(๓) เมื่อ <u>สเด็จพระ</u> <u>มหามุณีสริมหาทนต์ธาตุ</u>	 <u>มทิยังคนะ</u> เมื่อ <u>สมเด็จพระ</u> <u>มหามุณีสริมหาทนต์ธาตุ</u>
๕. <u>อยู่</u> <u>สเด็จพระมหาเถรศรีสุริยราช</u> <u>ราชจุลามาณีสรีรัตนลงกาทิปมหาสามิเป</u>	<u>อยู่</u> <u>สมเด็จพระมหาเถรศรีสุริยราช</u> <u>ราชจุลามาณีสรีรัตนลงกาทิปมหาสามิเป</u>
๖. (นเจ้า)..... <u>ไกลฝ้งน้ำมาวลิกคงคา</u> <u>ในลงกาทวิบนอกเมืองกำพลไถเถิง</u> ..ย <u>สเด็จพระ</u>	นเจ้า..... <u>ไกลฝ้งน้ำมาวลิกคงคา</u> <u>ในลงกาทวิบนอกเมืองกำพลไถเถิง</u> ..ย <u>สมเด็จพระ</u>
๗. <u>พินนบกพระทนต์ธาตุสุคนธ</u> <u>เจติยมีสาม(อ)นนิมิตตอคนนิ</u>	 <u>พินนบกพระทนต์ธาตุสุคนธ</u> <u>เจติยมีสามอัน มียอดอันหนึ่ง</u>
๘. (งพระมหาเถรศรีสุริยราช) <u>ราชจุลามาณีกิต</u> <u>ในนครสรลงสองแควปู่ชีพรญาสรีนาวนำถุ</u> <u>(เป็นขุน)เป็นพ่อ</u>	<u>งพระมหาเถรศรีสุริยราชราชจุลามาณีกิต</u> <u>ในนครสรลงสองแควปู่ชีพรญาสรีนาวนำถุม</u> <u>เป็นขุน เป็นพ่อ</u>
๙. <u>เสวยราชในนครสองอนนอนนิงชี</u> <u>นครสุโขไทยอนนิงขึ้นศรี(ส)</u>	 <u>เสวยราชในนครสองอัน อันหนึ่งชื่อ</u> <u>นครสุโขทัย อันหนึ่งชื่อนครศรีเส</u>

^(๑) จุดที่เว้นไว้ คือจารึกที่ยังอ่านไม่ได้ เพราะอักษรลบเลือนมาก

^(๒) คำที่ไม่ขีดเส้นใต้ไว้ คือคำที่อ่านไว้แต่เดิม และตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐

^(๓) คำที่ขีดเส้นใต้ คือคำที่อ่านได้เพิ่มเติมในการสัมมนาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓

คำจารึก

คำอ่าน

๑๐. (ชนาไล).....ประดิษฐาพระส(รืดคนมหาธาตุ) ชนาไล.....ประดิษฐาพระศรีรัตนมหาธาตุ
ไกลฝ่งน้ำ...ในนครสุโขทัยนพขุ ไกลฝ่งน้ำ...ในนครสุโขทัยนั้น พอขุ-
๑๑. นสรินาว(นำถุ)..... นสรินาวนำถุม.....
(สรีเสชนาไล)มา^(๑)อิงศรีเสชนาไล มาอิง
เปนขุนยี่ขุนนางนกท^(๒) เป็นขุนยี่ขุนนางนกท
๑๒. นาแ.....(เปน)ขุนในเมือง นาแ.....เป็นขุนในเมือง
ชลง.....เมืองไต่อกพขุนนำถุ เชลียง.....เมืองไต่อกพขุนนำถุม
เบืองตวนนอ เบื่องตวันนอ-
๑๓. กเถิง.....เบืองทวนอนเถิงขุน กเถิง.....เบื่องทวนอนเถิงขุน
ลุน(ตา)ขุนดา(ขุนตาน) ๐...เบือง ลุนตาขุนดาขุนตาน ๐...เบื่อง
ในหรีดเถิงฉอดเวียงเหล็ก ในหรีดเถิงฉอดเวียงเหล็ก
๑๔. ..(เบืองตวนน)ตกเถิง..ละพุล ..เบื่องตวันตกเถิง..ละพุน
บ..๐ เบืองพาย(บบ)เถิงบ..๐ เบื่องพายัพเถิง
ชยงแสนพายาว.ลาว ๐ เบือ เชียงแสนพายาว. ลาว ๐ เบื่อ-
๑๕. งตีนนอนเถิงเมืองค...ขุนตาน..... งตีนนอนเถิงเมืองค...ขุนตาน.....
...(ขุน)ค.....พขุนนำถุตาย ไต่ ...ขุนค.....พอขุนนำถุมตาย ไต่
เมืองสุก เมืองสุ-
๑๖. โขไทยแกพขุนตาย.....พขุนนำถุรู้คุณอนน โขทัยแก่พอขุนตาย.....พอขุนนำถุมรู้คุณอัน
พิเศส๐คิ..งข้างรูวังข้างแกลวทาน..... พิเศ๐คิอ..งข้างรูวังข้างแกลวหาญ.....
๑๗.เขาแทงพขุน...นำถุ..๐เขาแทงพอขุน...นำถุม..๐
พขุนนำถุต่อหวางชวอด้แดงพะเลิง..... พอขุนนำถุมต่อหัวช้างด้วยอด้แดงพะเลิง.....
๑๘. ...(ไต่เมืองแก) พขุนนำถุ พขุนนำถุใส่.. ..ไต่เมืองแก่พอขุนนำถุม พอขุนนำถุมใส่..
....อด้แดงพะเลิงใหญ่ประมาณเท่าบาตรเวอด้แดงพะเลิงใหญ่ประมาณเท่าบาตรเวน
(น..เมื) ..เมื

(๑) เดิมอ่านว่า ดง ตรวจสอบใหม่เป็น มา

(๒) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อ่านว่า “เป็นบุญธรรมนกท”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๙. <u>อง</u> แห่งเมือง <u>สุโข</u> ไ้ <u>ไท</u> ง <u>พ</u> ขุน <u>นำ</u> ถุ้ <u>ร</u> บ <u>เส</u> ก <u>มา</u> ไ้ <u>ด</u> ไ้ <u>เ</u> า <u>ไ</u> ล <u>ิน</u> แ <u>ก</u> ่ <u>ท</u> าน <u>แล</u> ง <u>พิ</u> ส <u>อง</u> <u>น</u> อง <u>ไ</u> ด <u>น</u> ิง	องแห่งเมืองสุโขทัยงพ่ขุนนำถุมรบ ศีกมาไ้ให้เ้าให้ลีนแเก่ทานแลงพีสอง น่องไ้หนึ่ง
๒๐. . <u>ร</u> ก..... <u>น</u> จ <u>ก</u> ก... <u>อ</u> น <u>น</u> ไ้ <u>ด</u> ไ้ <u>ล</u> ูก <u>พ</u> อ <u>ข</u> น <u>ศ</u> รี น <u>า</u> ว <u>นำ</u> ถุ้ <u>พ</u> ูน <u>ิ</u> (<u>ง</u> ซึ)พ <u>ร</u> ญา <u>ผ</u> า <u>ม</u> ือ <u>ง</u> เ <u>น</u> น <u>ข</u> น	.รก.....นจัก...อันไ้ได้ลูกพ่ขุนศรี นาวนำถุมผู้หนึ่งชื่อพระยาผาเมืองเ็นขุน
๒๑. <u>น</u> เ <u>น</u> เมือง <u>ร</u> า <u>ด</u> เ <u>น</u> ือ <u>ม</u> ล <u>ุ</u> ม <u>ค</u> ุ <u>ม</u> ล <u>ง</u> ส <u>แ</u> น <u>ช</u> า <u>ง</u> มา <u>ฝ</u> า <u>ก</u> <u>ร</u> อ <u>ม</u> บ <u>า</u> น <u>เ</u> ือ <u>ง</u> อ <u>อ</u> ก <u>ท</u> ล <u>ว</u> ง <u>ห</u> ล <u>า</u> ย <u>แ</u> ก <u>ก</u> ง <u>เ</u> ือ ก <u>อ</u> น <u>พ</u> อ <u>ข</u> น	เ็นเมืองราดเืองลุมคุมลงแสนข้างมาฝาก รอม บ่านเืองออกทลงหลายแก่กมเ เมื่อ ก่อนพ่ขุน
๒๒. บ <u>า</u> ง <u>ก</u> ล <u>า</u> ง <u>ห</u> า <u>ว</u> (<u>ข</u> น)ไป <u>เ</u> ือ <u>ง</u> บ <u>า</u> ง <u>ย</u> า <u>ง</u> ไ <u>ห</u> <u>สิ</u> ริ(<u>จ</u>)ค <u>ด</u> พ <u>ล</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> เ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> ร <u>า</u> ด พ <u>า</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> ผ <u>ด</u> า <u>จ</u>	บางกลางหาขึ้นไปเืองบางยางไ้ สิริจัดพลพ่ขุนผาเืองเ้าเืองราด พาพ่ขุนผาเืองผดาจ
๒๓. (ก <u>น</u> น) <u>ล</u> แ <u>ก</u> ก <u>น</u> ง <u>พ</u> อ <u>ข</u> น <u>บ</u> า <u>ง</u> ก <u>ล</u> า <u>ง</u> ห <u>า</u> ว <u>ไ</u> ด เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> ส <u>รี</u> ส <u>เ</u> ช <u>น</u> า <u>ไ</u> ล..... <u>พ</u> อ <u>ข</u> น <u>ผ</u> า <u>เ</u> ือ <u>ง</u> เ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> ร <u>า</u> ด <u>เ</u> า <u>พ</u> ล <u>มา</u>	กันแลกันงพ่ขุนบางกลางหาไ้ เืองศรีเสนาไล.....พ่ขุนผาเือง เ้าเืองราดเาพลมา
๒๔. <u>ด</u> บ <u>ก</u> ัน <u>ท</u> เ <u>บ</u> า <u>ง</u> ช <u>ล</u> ง <u>ไ</u> ด <u>เ</u> ว <u>น</u> บ <u>า</u> ง <u>ช</u> ล <u>ง</u> แ <u>ก</u> ่ <u>พ</u> อ <u>ข</u> น ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> แล <u>ว</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> เ <u>า</u> พ <u>ล</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> ร <u>า</u> ด <u>เ</u> น <u>ือ</u> ง <u>ส</u>	ดบกัันที่บางชลง ไ้เวนบางชลงแเก่พ่ขุน ผาเือง แลวพ่ขุนผาเืองเาพลเือเือง ราดเืองส-
๒๕. <u>ค</u> า <u>ไ</u> ด <u>ส</u> บ. <u>ล</u> ..บ <u>ส</u> รี <u>ส</u> เ <u>ช</u> น <u>า</u> ไ <u>ล</u> สุ <u>ก</u> ไ <u>ห</u> <u>ข</u> อ <u>ม</u> ส <u>บ</u> า <u>ด</u> ไ <u>ช</u> ล <u>ย</u> ล <u>ำ</u> พ <u>ง</u> ร <u>บ</u> ก <u>น</u> น. <u>แล</u> ว <u>พ</u> อ <u>ข</u> น บ <u>า</u> ง <u>ก</u> ล <u>า</u> ง <u>ห</u> า <u>ว</u> ไป	คาไ้.สบ.ล..บศรีเสนาไลสุโขทัย ขอมสบาดไชลยล่ำพงรบกััน.แลวพ่ขุน บางกลางหาไป
๒๖.(พ <u>ล</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u>) <u>เ</u> น <u>ือ</u> ง <u>เ</u> า <u>เ</u> น <u>ือ</u> ง ร <u>า</u> ด <u>มา</u> (<u>ท</u> เ <u>น</u> ไ้) <u>ไ</u> ห <u>ฝ</u> ช <u>ุ</u> พ <u>ล</u> ง <u>พ</u> อ <u>ข</u> น <u>บ</u> า <u>ง</u> ก <u>ล</u> า <u>ง</u> ห <u>า</u> ว <u>แล</u> ว <u>พ</u> อ <u>ข</u> น <u>ผ</u> า <u>เ</u> ือ <u>ง</u> ซึ	พลพ่ขุนผาเืองเ้าเือง ราดมาที่ไ้ให้ฝชุมพลงพ่ขุนบางกลาง หาแลวพ่ขุนผาเืองซึ
๒๗. ช <u>ำ</u> ง <u>ส</u> ร <u>า</u> ย..... <u>พ</u> ร <u>ญ</u> า <u>ผ</u> ส <u>บ</u> ก <u>น</u> (<u>ล</u> แ <u>ก</u>) <u>น</u> น <u>ค</u> เ <u>น</u> ไ้ <u>ช</u> ี <u>ด</u> ว <u>ย</u> ก <u>น</u> น <u>เ</u> น <u>ือ</u> ห <u>า</u> ว ช <u>ำ</u> ง <u>บ</u> ร <u>ค</u> น <u>แล</u> ว <u>พ</u>	ข้างสราย.....พระยาผสบกััน แลกันคเ็นไ้ช้ด้วยกัันเ็นือหาว ข้างบรคนแลวพ่
๒๘. <u>ข</u> น <u>บ</u> า <u>ง</u> ก <u>ล</u> า <u>ง</u> ห <u>า</u> ว <u>แล</u> ข <u>อ</u> ม <u>ส</u> บ <u>า</u> ด <u>ไ</u> ช <u>ล</u> ย <u>ล</u> ำ <u>พ</u> ง ร <u>บ</u> ก <u>น</u> น <u>ง</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> บ <u>า</u> ง <u>ก</u> ล <u>า</u> ง <u>ห</u> า <u>ว</u> ไ้ <u>ไป</u> บ <u>อ</u> ก <u>แ</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> พ <u>อ</u>	ขุนบางกลางหาแลขอมสบาดไชลยล่ำพง รบกัันงพ่ขุนบางกลางหาไ้ไปบอแเก่ พ่ขุนผาเือง พ่อช-
๒๙. <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u>(<u>ข</u> อ <u>ม</u>) <u>ส</u> บ <u>า</u> ด <u>ไ</u> ช <u>ล</u> ย <u>ล</u> ำ <u>พ</u> ง <u>ห</u> .. พ <u>า</u> ย <u>พ</u> ง <u>ง</u> พ <u>อ</u> ข <u>น</u> ผ <u>า</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> จ <u>ิง</u> ย <u>ัง</u> เ <u>น</u> ือ <u>ง</u> สุ <u>ก</u> ไ <u>ห</u>	นผาเือง.....ขอมสบาดไชลยล่ำพงห.. พายพงงพ่ขุนผาเืองจิงยั้งเืองสุโข-

คำจารึก

๓๐. ไทเขาได๋เวนเมืองแกพูนบางกลางหา
 ๐พูนกลางหามิสู้เข้าเพื่อเกรงแก่พระ
 สหายพูนผา
๓๑. เมืองจึงเอาพลออกพูนกลางหาจึงเข้า
 เมือง๐พูนผาเมืองจึงอภิเสกพูนบาง
 กลางหาให้เมื่อ
๓๒. งสุโขไทโทงซีตนแก่พระสหายเรียกชื่อศรี
 อินทรบดินทราทิตย๐นามเดิมกมรแดง
 อัญญาเมือง๐เมื่อ
๓๓. ก่อนผีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระให้ลูกสาวชื่อ
 นางสุธรรมหาเทวีกบชนนไชยศรีให้นา
 มกยรแกพูนผาเมื่อ
๓๔. งหมมพูนบางกลางหาได้ชื่อศรีอินทรบดินท
 ราทิตยเพื่อพูนผาเมืองเอาชิตนไทแก่พระ
 สหายอีก
๓๕. เมืองสุโขไทเพื่อนน๐พูนศรีอินทรบดินท
 ราทิตยแลพูนผาเมืองเอาพลตบกนกวาว
 ...
๓๖. ท้เมื่อไต่เมื่อเหนือเตรลาคลาทุกแห่งทุก
 พายต่างคนต่างเมื่อบานเมืองดงเกาลูก
 พูนศรีอิ
๓๗. นทราทิตยผู้หนึ่งชื่อพูนรามราชปราชญ์ธรรม
 กอพระศรีรัตนธาดอนนิงในศรีสนาไล
 หลานพูนส
๓๘. รืออินทราทิตยผู้หนึ่งชื่อธรรมราชปูลุบุญธรรม
 มีปรีชญาแก่กัมมิกลาวถิเลย๐พูนผาเมือง
 เจ้าเมือง
๓๙. ราชคนนั้ให้สร้างเจดีย์มีคุณแก่ฝูงท้าวพระยาเป็น
 อาจารย์พรณิบาลแก่ฝูงกษัตราธิราชทั้งหลาย
 มา

คำอ่าน

- ทัยเข้าได้๐เวนเมืองแกพูนบางกลางหา
 ๐พูนกลางหามิสู้เข้าเพื่อเกรงแก่พระ
 สหาย พูนผา
- เมืองจึงเอาพลออก พูนกลางหาจึงเข้า
 เมือง๐พูนผาเมืองจึงอภิเสกพูนบาง
 กลางหาให้เมื่อ-
- งสุโขทัย ให้ทั้งชื่อตนแก่พระสหายเรียกชื่อศรี
 อินทรบดินทราทิตย๐นามเดิมกมรแดง
 อัญญาเมือง๐เมื่อ
- ก่อนผีฟ้า เจ้าเมืองศรีโสธรปุระให้ลูกสาวชื่อ
 นางสุธรรมหาเทวีกบชนนไชยศรี ให้นา
 มกยรดีแกพูนผาเมื่อ-
- งเทียม พูนบางกลางหาได้ชื่อศรีอินทรบดินท-
 ราทิตย เพื่อพูนผาเมือง เอาชิตนไทแก่พระ
 สหายอีก
- เมืองสุโขทัยเพื่อน๐พูนศรีอินทรบดินท-
 ราทิตย แลพูนผาเมืองเอาพลตบก้นพาว
 ...
- ท้เมื่อไต่เมื่อเหนือเตรลาคลาทุกแห่งทุก
 พายต่างคนต่างเมื่อบานเมืองดงเกาลูก
 พูนศรีอิ-
- นทราทิตยผู้หนึ่งชื่อพูนรามราชปราชญ์ธรรม
 ก่อพระศรีรัตนธาดอนนิง ในศรีสนาลัย
 หลานพูนศ-
- รืออินทราทิตยผู้หนึ่งชื่อธรรมราชปูลุบุญธรรม
 มีปรีชญาแก่กัม บ่มิกลาวถิเลย๐พูนผาเมือง
 เจ้าเมือง
- ราชคนนั้ ให้สร้างเจดีย์มีคุณแก่ฝูงท้าวพระยาเป็น
 อาจารย์พรณิบาลแก่ฝูงกษัตราธิราชทั้งหลาย
 มา

คำจารึก	คำอ่าน
๔๐. สติ(ต)อยู่ในศรีเสนาไล....ทุกแห่ง ไให้ <u>เป็นบูร</u> า...สพายลุนปุนหลังทั้งหลาย ญอมไให้สปร	สติอยู่ในศรีเสนาไล....ทุกแห่ง ไให้เป็นบูรณา...สพายลุนปุนหลังทั้งหลาย ยอมไให้สปร
๔๑. ลิกคุณทานพิ...(ผู้)ปนครุหนกหนาแกกั๐ มีหลานพูนผาเมืองผุ่หนึ่งชื่อสมเด็จพระมหาเถร ศรีสรธา	ลิกคุณทานพิ...ผู้เป็นครุหนักหนาแกก๐ มีหลานพ่ขุนผาเมืองผู้หนึ่งชื่อสมเด็จพระมหาเถร ศรีศรีธา
๔๒. ราชจุลามา ^๓ นิสรรัตนลงกาภิมหาสามิเป็น เจ้าพระมหาเถรศรีสรธาราชจุลามา ^๓ นิหลาน พขุ (น) ผาเม	ราชจุลามา ^๓ นิสรรัตนลงกาภิมหาสามิเป็น เจ้าพระมหาเถรศรีศรีธาราชจุลามา ^๓ นิหลาน พ่ขุนผาเม-
๔๓. องนนวนพุลวกมกกทำนุยกทำธรรม มกก โอยทานทุกเมื่อบัดแคนจกไให้แก ^๓ ทาน (แต่งแ)	องนั้นผู้หลวก มักกระทำบุญกระทำธรรม มักไอยทานทุกเมื่อบัดแคน จักไให้แกท่าน แต่งแ-
๔๔. งสะอาดงามหนกหนาจิงไอยทานบิณฑิบาท ไอยทานบิณฑิบาทสกวณนไอย...สืบทาคา แล...(ม)	ง่สะอาดงามหนักหนา จิงไอยทานบิณฑิบาท ไอยทานบิณฑิบาทสกวัน ไอย...สืบทาคา แล...ม-
๔๕. กณนทุกวนนคังอันแลมกกจำสืลภาวนาอยู่ กลางปากกลางดงหลงอดฉนไบพง...	กณันทุกวันคังอันแล มักจำศีลภาวนาอยู่ กลางปากกลางดงหลงอดฉนไบพง...
๔๖. นลุกหมากรากไมมีวัดคประดิติอุยงสิงหล ทุกอนน ^๓ มกกเมรเทศแสวงหาปริญาธ....	นลุกหมากรากไม้ มีวัดประดิติอุยงสิงหล ทุกอัน มักมกเมรเทศแสวงหาปริชญาธ....
๔๗. เสสรุทุกภาสามกทำพชรพยายมกลางคำ บ่ยนิกลางคินบ่อยู่ ^๓ พชรพรรณนาโพธิสภาร	เศสรุทุกภาษา มักกระทำเพียรพยายมกลางคำ บ่ยนิกลางคินบ่อยู่ เทียรพรรณนาโพธิสมภาร
๔๘. (กพระ)เจติปลุกพระสริมหาโพธิทำพุทธ ปรดิมา ^๓ ทุกแห่งทุกพายเล็กศาสนาพระมหา	ก่อพระเจติย์ ปลุกพระศรีมหาโพธิ กระทำพุทธ ประติมา ^๓ ทุกแห่งทุกพาย เล็กศาสนาพระมหา
๔๙. น..อนนดรธานบไให้ฉบไบให้หายสกแห่ง๐ พระมหาเถรศรีสรธาราชจุลามา ^๓ นิฉนผู้เชื่อ ผ...	น..อันดรธาน บไให้ฉบ บไให้หายสกแห่ง๐ พระมหาเถรศรีศรีธาราชจุลามา ^๓ นิฉนผู้เชื่อ ผ...
๕๐.นกคิมคิตตอบขสานติไมยตริรูปรานี อินดุสตัวทั้งหลายโปรสสรายบไให้ลบไให้ตา(ย)	นักคิต บมิเคียดตอบ ขสานติไมยตริรูปรานี อินดุสตัวทั้งหลาย โปรสสราย บไให้ลบ บไให้ตาย

คำจารึก

คำอ่าน

๕๑. สักกอนนรบุณรคุณทานสงยมมรยาทอาจ
 สัจจวณตนสัจสอนคนทั้งหลายให้รู้อยาย
 รุกลวบบากล
 สักอันรู้บุญรู้คุณท่านสงี่ยมมรยาทอาจ
 สัจจวณตน สัจสอนคนทั้งหลายให้รู้ละอาย
 รุกลวบบากล-
๕๒. วพิศต่อผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ครูอุบาทยายมิตรสหาย
 ทั้งหลายพระมหาเถรศรีศรัทธาธาชาจุลามา
 นันนกลา
 วพิศต่อผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ครูอุบาทยายมิตรสหาย
 ทั้งหลาย พระมหาเถรศรีศรัทธาธาชาจุลามา
 นันนกลา-
๕๓. (ว)...ด้วยแก่กัณเฒ่าขี้ไม่กตึงกัณเฒ่าขี้
 กิงพระศรีมหาโพ...เฒ่าขี้...กัณเฒ่าขี้
 ...สิริ
 ว...ด้วยแก่กัณเฒ่าขี้ไม่กตึงกัณเฒ่าขี้
 กิงพระศรีมหาโพ...เฒ่าขี้...กัณเฒ่าขี้
 ...สิริ
๕๔. พระศรีมหาโพธิ์นครสิงหลนันทกัณเฒ่า
 พระมหาเถรเป็นเจ้าเอามาป(ลูก)เหนือดิน
 จิงอติฐานผิว่า
 พระศรีมหาโพธิ์นครสิงหลนันทกัณเฒ่า สมเด็จพระ
 พระมหาเถรเป็นเจ้า เอามาปลูกเหนือดิน
 จิงอติฐาน ผิว่า
๕๕.พระพุทธรูปจริงจึงว่าใสจิงให้เปน
 ญาใดหยาจกอนนคนน(อติ)ถานคังอนน
 ขี้ไบนิงแ
พระพุทธรูปจริงจึงว่าใสจิงให้เปน
 ญาใดหยาจกอนนคนน(อติ)ถานคังอนน
 ขี้ไบนิงแ-
๕๖. (หง).....จิงขึ้นเปนไบเขยวามหนก
 หนาแก่กัณเฒ่าคน(ใหญ่)ตน)หลวงสูงงาม
 หนกท
 หัง.....จิงขึ้นเปนไบเขยวามหนก
 หนาแก่กัณเฒ่า เป็นต้นใหญ่ต้นหลวงสูงงาม
 หนกท-
๕๗. นาเปน.....หลายกิงมีพระ...
 ฉลกกปริดสทาไว้ในศรีราม(เทพ)
 นครเบื่อง(โต)เมือง(สุโข)ไทย
 นา เป็น.....หลายกิง มีพระ...
 ฉลกกปริดสทาไว้ในศรีรามเทพ
 นครเบื่องโตเมืองสุโขทัย
๕๘.ลามหาส....
 งไว้ในกุดานนครกำพงครอง(เถ)ง(ใน)
 นครศรีสขนาไล
ลามหาส....
 งไว้ในกุดานนครกำพงครองเถงใน
 นครศรีสขนาลัย
๕๙. ...นาพระ.....ายเมื่อแพ...
 อยดายอติสถานใส่เปนปุราในลงกาทวีป
 ในเมื่อ
 ...นาพระ.....าย เมื่อแพ...
 อยดาย อติฐานใส่เป็นปุรา ในลงกาทวีป
 ในเมื่อ
๖๐.กในชมพูทวีปหลวงมีหลาย
 แห่งให้มีบัง(ค)...สเด็จพระ
 มหาเถรศรี(สธธา)
กในชมพูทวีปหลวงมีหลาย
 แห่งให้มีบังคม...สมเด็จพระ
 มหาเถรศรีศรัทธา

คำจาริก

๖๑.ฝูง.....เป็นครุทส...เมื่อ
นมน๐เจ้า....ภิดเสมอรราชสีห์มีกำลัง
๖๒.นหนักหนาแกก่ตั่วหวข้างด้วย
ขุนจ้ง๐ขุนจ้งนมนชีข้างสรายเป
สารสูงใหญ่
๖๓. (แก)ก้านมน(ข้าง)กำลัง(ง)ตกแล(น)มา
ด้วยเรวหนักหนาขุนจ้ง(ง)...ทา.
พระญาคำแหง(พระ)
๖๔. (ราม)...คนนพระญาคำแหงพระรามหม
...มจักแลกหมอนแพรแ..นแ..น...
๖๕. ..เป็นพดงอนนเจ้าศรีสรธรา(ชจุลา
มุ)ณีนนเจบใจตางพ่ตนหนักหนาเ
๖๖. สมอดงเอาจ้อนดีทางนาคราชนมน....
ข้างชีทวงท.ลชั้นขบแลนด้วย..น
๖๗. แม่ข้างแลข้างสรายลงมนนฆ่า(เชิง)ท
...นข้างสรายเองวงมนนคลำนำลง
ใน...
๖๘. อนัย้อยูกหวเจ้าศรีสรธราชจุลามุณิ
(หน)นหนาไมปากป็นปากจอบยึงถูกรู่นำมน
๖๙. ข้างสรายนมนเดินเจบหนักหนาคนหนดิน
กยงงชอยแทงข้างสรายนมนจิงยก
๗๐. พลยกมุคป่าพงหนีเจ้าศรีสรธราชจุลามุณิ
จิงขบแม่ข้างไล่ตามตีบอย่าค่านบทานเม
๗๑. อตามตีความข้างวิ่งหนีตป่าแซมเจอด
คำรบสองคาบสามคาบเขาทงท(นดิน)
๗๒. นมนวิ่งหนีเลยชางนมนตามบ่อย่าจิงได
ข้างสรายนมนโหมาแลลำเดจธรรมาชา
๗๓. ...เมืองสุโขไท^๓นทาน... วาดงฤาแล
แม่ข้างตข้างสารถกนนำมนแลข้างส
(ตกนนำมน)

คำอ่าน

-ฝูง.....เป็นครุทส...เมื่อ
นั้น๐เจ้า....ภิดเสมอรราชสีห์มีกำลัง
-นหนักหนาแกก่ตั่วหวข้างด้วย
ขุนจ้ง๐ขุนจ้งนั้นชีข้างสรายเป็น
สารสูงใหญ่
- แกก่มน น้ำมนข้างกำลังตก เล่นมา
ด้วยเรวหนักหนา ขุนจ้ง...ทา.
พระญาคำแหงพระ
- ราม...ครั้นพระญาคำแหงพระรามหม
...มจักแลกหมอนแพรแ..นแ..น...
- ..เป็นพ่ดงอัน เจ้าศรีศรธราชจุพา
มุณินั้นเจบใจต่างพ่ตนหนักหนา -
สมอดงเอาจ้อนดีทางนาคราชนั้น....
ข้างชีทวงท.ลชั้นขบแลนด้วย..น
- แม่ข้างแลข้างสรายลงมนฆ่าเชิงท
...นข้างสรายเองวงมนคลำนำลง
ใน...
- อันย้อยูกหัวเจ้าศรีศรธราชจุพามุ
นินหน้าไม้ ปักป็นปากจอบยึงถูกรู่นำมน
- ข้างสรายนั้นเดินเจบหนักหนาคนหนดิน
ก็ยงชอยแทงข้างสรายนั้นจิงยก
- เพลยกมุคป่าพงหนี เจ้าศรีศรธราชจุพามุ
จิงขบแม่ข้างไล่ตามตีบอย่าค่าน บ่ทาน เม-
- อตามตีความข้างวิ่งหนีตป่าแซมเจอด
คำรบสองคาบสามคาบเขาทั้งนดิน
นั้นวิ่งหนีเลย ข้างนั้นตามตีบอย่า จิงได้
ข้างสรายนั้นโหมาแล สมเด็จพระราชา
- ...เมืองสุโขทัยที่นั่นท่าน... วาดงฤาแล
แม่ข้างต่อข้างสารถกนนำมนแล ข้างส
ตกนนำมน

คำจารึก

๗๔.หนีแแม่ข้าง...ดงฤๅแล
ข้างสารตคน้ำมันหนีดงอนนหมยชา(ง)...
๗๕.เมื่อสเด็จพระเจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ
(ช)งอสมเมื่อเป็นพระหริระ...เทพเมื่อน.
๗๖. ...ค..แต่เมื่อเจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ
ญงนอยแม่ไทกินนไคสองปีปลายค่านิงใน
๗๗. ที่แทคร(รา)นนั้นมาถึงสิบเจดปีสิบแปดปีมี
จำบงด้วยขุนผู้หนึ่งชื่อว่ามน...จำบงด้วย
๗๘. (อ)กมนนผู้หนึ่งชื่อว่าอจันมาถึงยี่สิบหกปี
มีจำบงหนกหนาต่อหัวข้างด้วยขุนจ้ง
๗๙. .งเลยสนอยเลยมีกลาวถึเลยมีดงกลาว
ก่อนนนั้นแล๐เจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ..
๘๐.คุณมกรยณคุณอนนพิ(เส)สอนนนิง
รู้คุณข้างอนนนิงรู้คุณมาอนนนิงรู้คุณ.(อนน)
๘๑. (นิงรู้คุณ) .นอนนนิงรู้คุณสิท...อนนนิง
รู้คุณคิ(ธ)นุสลิบปี(น)ญิง(เขาไป)กฤก
รู้คุณ(หลายประการ)
๘๒. มหาเถรศรีสรรธราชจุลามาณนั้นนบคดเข้า
บุณเข้าบาบคดหรวบคดไทบคดไคบคด
เสียบคด
๘๓. (ไค)สุ(ช)บคดไคทุกขวนสบบกลบไปมา
เขนใจในสงสารนี้หลายซ้ำแก้กบ.....
นบ
๘๔.นมาถึงยี่สิบเก้าเข้าสามสิบหกคมีราช
กุมารพตรผู้หนึ่งส...คทานทสโต...นสำ
๘๕.หนกหนาเห็นสงสารภพนี้อนตยอนาค
บมีเที่ยงจิงค่านิง(ง)โพธิสภารอนน.....
..รพา
๘๖. น..ง....มาถึงสามสิบเอ็ดปีมีสรรธา
หนกหนาชื่อผู้ไคปรารธนาเอาหวต(น)
.....

คำอ่าน

-หนีแแม่ข้าง...ดงฤๅแล
ข้างสารตคน้ำมันหนีดงอันเทียมข้าง...
.....เมื่อสมเด็จพระเจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ
ซังอสม เมื่อเป็นพระหริระ...เทพเมื่อน.
...ค..แต่เมื่อเจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ
ย้งนอย แม่ให้กินนมได้สองปีปลายค่านิงใน
ที่แทครานั้นมาถึงสิบเจ็ดสิบแปดปี มี
จำบงด้วยขุนผู้หนึ่งชื่อว่ามน...จำบงด้วย
อีกมนผู้หนึ่งชื่อว่าอจันมาถึงยี่สิบหกปี
มีจำบงหนกหนา ต่อหัวข้างด้วยขุนจ้ง
.งเลยสนอยเลย บมีกลาวถึเลย มีดงกลาว
ก่อนนั้นแล๐เจ้าศรีสรรธราชจุลามาณ
.....คุณมกรเรียนคุณอันพิเศษอันหนึ่ง
รู้คุณข้าง อันหนึ่งรู้คุณมา อันหนึ่งรู้คุณ.อัน
หนึ่งรู้คุณ.นอันหนึ่งรู้คุณสิท...อันหนึ่ง
รู้คุณคือธนูศิลป์ป็นยิงเข้าไปก็ถูก
รู้คุณหลายประการ
มหาเถรศรีสรรธราชจุลามาณนั้น บัดเข้า
บุญเข้าบาบ บัดหัวบัดให้ บัดได้บัด
เสีย บัด
ได้สุขบัดได้ทุก เวียนสับกลับไปมา
เข็ญใจในสงสารนี้หลายซ้ำแก้กมบ.....
นบ
.....นมาถึงยี่สิบเก้าเข้าสามสิบหกคมีราช
กุมารพตรผู้หนึ่งส...คทานทสโต...นสำ
....หนกหนา เห็นสงสารภพนี้ อนตยอนาค
บมีเที่ยง จิงค่านิงโพธิสมภารอัน.....
..รพา
น..ง....มาถึงสามสิบเอ็ดปีมีสรรธา
หนกหนาชื่อผู้ไคปรารธนาเอาหวต
.....

คำจารึก

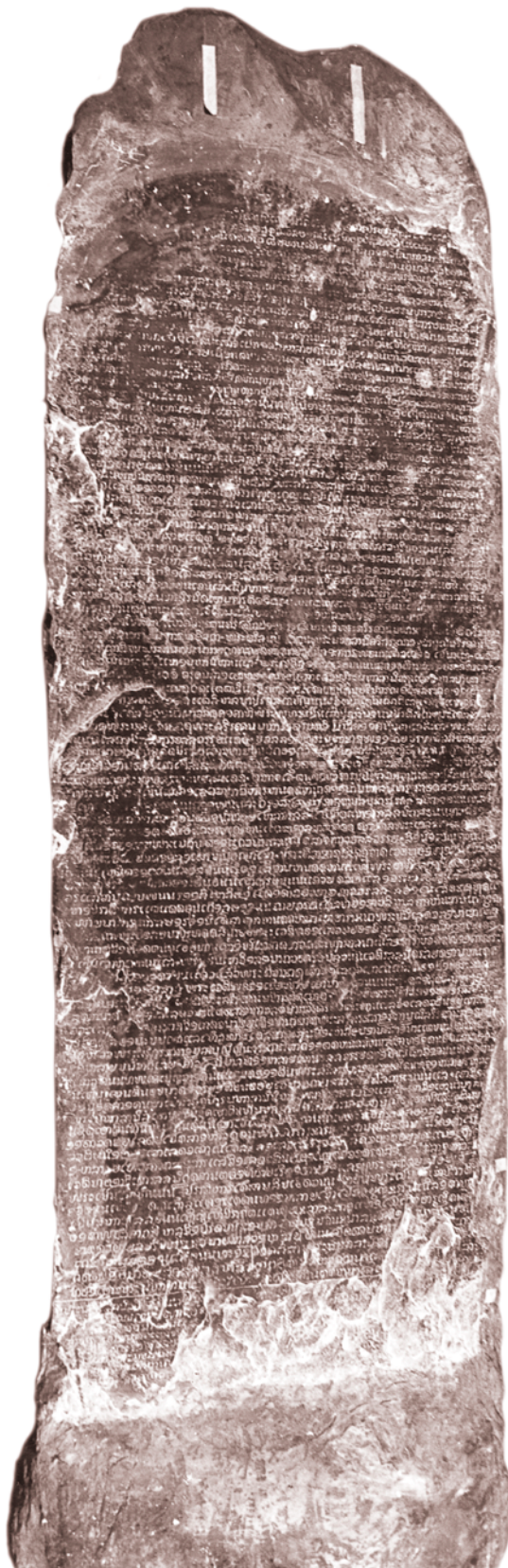
๘๗. (โอย)ทานเมื่อนั้นจึงชนนึ่งลางเครื่อง
อาวุธทงหลายอันเป็นต้นว่า.....
๘๘. ...สหนาไมธนูพันหุงจ้งหนนในป่า....
จิงว . นใหม่ ..อยา.....งง..
๘๙. ...นจิง..ตองสวาะพนนละอย่า
เรือนแต่งเรือนผาดว้ยผ้าแดงผาเหลือง
ผาดำผ้า(ข)ยวผ้าขาว(ว)
๙๐. เหลื่อม...สาเอาท่บไคจิงไตรครยาทาน
สัสน...พารผ้งมรกต...ใน...นิ...
ง..นิ .
๙๑. สรัส(ธธา)ราชจุลามาณิจิงญสองมีบง
ค้(รบ)บ(เอ)าเลงคุดไท่ไสงามเส.....
.....
๙๒.เปเนเจามิสธธาโอยทานตนทีนน
ไ(ถ)ตนทีนนกพระทนต์(ธาค)...
.....
๙๓. . มี...รอยทำญอดทีนนพระเปเนเจาปราดิหาร
ไคสามเดือนเปเนอัสจรรย)...
.....
๙๔.(ท)งทหลายสกลใน(โลก..ส...
.....เขทีนนอนน.....
๙๕. (พระน)ลาดธ(ค)พระคิว่าธาคพระทกขิน
อกกขธาคพระทนต์ธาคพระธาค...
.....
๙๖. กลางหาขาสีหลเห็นแก่ตามิสรธาลง....
เขา...มาท . รูป(พระมหา)เถรสรี(สรธราช)
.....
๙๗. จุลามาณิไ่วเหนือจอมเขาสุมน(กุด)กทำปุน
..าว.....บูชา.....น..บพ...
๙๘. (อนน) นิงก่ฉลกคด้วยหิน...แห่งเทญรายสา
ไ่ว....ภิ...ส...น .. มาว(ลิก)ค(ง)
.....
๙๙. คาไปก่(ทำพ)ระะ (จติ).....
ะคินมาณบ(บร)ง(สิ).....
ขี(น)...

คำอ่าน

- โอยทานเมื่อนั้น จึงชนนึ่งลางเครื่อง
อาวุธทงหลายอันเป็นต้นว่า.....
- ...สหนาไมธนูพันหุงจ้งหนนในป่า....
จิงว . นใหม่ ..อยา.....งง..
- ...นจิง..ตองสวาะพนนละอย่า
เรือนแต่งเรือนผาดว้ยผ้าแดง ผ้าเหลือง
ผาดำ ผ้าเขียว ผ้าขาว
- เหลื่อม...สาเอาท่บปะได้ จิงไตรครยาทาน
สัสน...พารผ้งมรกต...ใน...นิ...
ง..นิ .
- ศรีศรัทธาราชจุฬามณี จิงยสองมือบัง
คมรับเอาเล็งคุด ไท่ไสงามเส.....
.....
-เป็นเจ้ามิศรัทธาโอยทานตนทีนน
ไถ่ตนทีนนก่พระทนต์ธาค.....
- . มี...รอยทำญอดทีนน พระเป็นเจ้าปาฏิหาริย์
ไคสามเดือนเป็นอัสจรรย.....
-ทงหลายสกลในโลก..ส...
.....เขทีนนอัน.....
- พระนลาดธาค พระคิว่าธาค พระทกขิน
อักษกธาค พระทนต์ธาค พระธาค (ธาค)...
.....
- กลางหาขาสีหลเห็นแก่ตามิศรัทธาลง....
เขา...มาท . รูปพระมหาเถรศรีศรัทธาราช
.....
- จุฬามณีไ่วเหนือจอมเขาสุมนภูฏ กระทำปุน
..าว.....บูชา.....น..บพ...
- อันหนึ่งก่ฉลกด้วยหิน...แห่งเทญราย สร้าง
ไ่ว....ภิ...ส...น .. มาวลิกค-
.....
- คาไปก่(ทำ)พระเจดีย์.....
ะคินมาณัพรังสี.....
ขึ้น...

คำจารึก	คำอ่าน
๑๐๐. นช.....(ทุก) เมื่อนบ.....	นช.....ทุกเมื่อนบ.....
๑๐๑. รกกลา..แห่งพระศรีราชจุลามาณี..... _____	รักษา..แห่งพระศรีราชจุลามาณี..... _____
๑๐๒. .. <u>เขาสุม(ณ)</u> กุด..... <u>เอา(ท)ว</u> _____	.. <u>เขาสุมณภู</u> <u>เอาหัว</u> _____
๑๐๓. <u>ทิตยพ</u> ... <u>ย</u> _____	 <u>ทิตยพ</u> ... <u>ย</u> _____
๑๐๔.ม..ก.....บ _____	ม..ก.....บ _____
๑๐๕. _____ _____	_____
๑๐๖. _____ <u>พระ</u> _____	_____ <u>พระ</u> _____
๑๐๗. _____ <u>อู</u> _____ ^(๑)	_____ <u>อู</u> _____

^(๑) ตั้งแต่บรรทัดที่ ๙๑ - ๑๐๗ จารึกต่อด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๘๗

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๒

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑.มนิรัตนปด..รากไพบู ...การปรพาล(ร)ดคนแก้ว.....	มนิรัตนปัด..รากไพบู ...การประพาลรัตนแก้ว.....
๒.นแต่งแ่งลูกสาวสองคน ใส่ทองปลายแขนแขน..ย.....	นแต่งแ่งลูกสาวสองคน ใส่ทองปลายแขนแขน..ย.....
๓.หนกหนาโอยทาน ไทแก่ทานผู้มาขอด้วยมหาสราธา(อ)มย.ก.	หนักหนา โอยทาน ไทแก่ท่านผู้มาขอด้วยมหาศรัธาเมีย.ก.
๔.แต่งแ่งเล็งคูมีรูปร่างแก่ตา โอยทานไทแก่ท่านผู้มาขอแลออกบว.	แต่งแ่งเล็งคูมีรูปร่างแก่ตา โอยทานไทแก่ท่านผู้มาขอแลออกบวช
๕.ปรารถนา(เปน)พระพุทธรูปมหาอุดค์ จึงพิเนสกรมออกจากรัตนภูมิสพายบา(ตร)	ปรารถนาเป็นพระพุทธรูปมหาอุดม จึงกนิษกรมออกจากรัตนภูมิ สพายบาตร
๖.ทงหลายมุงดงจงเดรหาพระศรีรัตน มหาธาตุปรารถนาเพื่อจกทำกุศล	ทั้งหลายมุงดงจงเดินหาพระศรีรัตน มหาธาตุปรารถนาเพื่อจักทำกุศล
๗.แก้สรเพญเคยาณอิง ไต่ต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงแสวงหา.....	แก้สรเพญเคยาณอิง ไต่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ จึงแสวงหา.....
๘.นครสุโขไทยางฉลงงศรีสนาไลย ใครใจจกไทเปนธรรมบุราลงแห่งก.	นครสุโขทัย บางฉลงงศรีสนาลัย ใครใจจักให้เป็นธรรมบุราลงแห่งก.
๙.พระศรีรัตนมหาธาตุปลูกเนาวรัตน พระศรีมหาโพธิ์สร้างพิหารอาวาสอน	พระศรีรัตนมหาธาตุ ปลูกเนาวรัตน พระศรีมหาโพธิ์ สร้างพิหารอาวาสอัน
๑๐.พระพุทธรูปอนนงามพิจิตรตอง จาริตไว้ในที่นี้ทำกุศิอาสรมบถอนนอุดค์ พิเศ	พระพุทธรูปอนนงามพิจิตร ต้อง จาริตไว้ในที่นี้ กระทำกุศิอาสรมบถอันอุดม พิเศ-
๑๑. (สหน)กหนาางแห่งกระทำ...แลมากทำ มหาสพานปลูกดอกไม้ต้นใหญ่หลายพรรณ แกก	ษหนักหนา รางแห่งกระทำ...แลมากกระทำ มหาสพาน ปลูกดอกไม้ต้นใหญ่หลายพรรณ แกกม
๑๒. ...พระศรีมหาโพธิ์ไวกนแต่งเฝ้ารกกสา หลายครวมีทงสวณหมากสวณพลูไรนากร	...พระศรีมหาโพธิ์ไวกนแต่งเฝ้ารักษา หลายครวมีทั้งสวณหมากสวณพลูไรนากร

คำจารึก

๑๓.พทุกพรรณทงหลายเดือนดบเดือนเพญ
วนนอุโบสถบวรณาแต่งให้อุบคฤา
๑๔. กตกนนำล้งดินพระมหาเถรานุเถรภิกษุสงฆ์
ทงหลาย๐ลางแห่งปลุกมทาคำนกกลสา
มหาตร
๑๕. พงมทาเจติปลุกพระสรืมหาโพธิททำมหา
พุทธรูปลางแห่งตลาดซีสตตวทงหลายโป
๑๖. รสนนเปนต้น(วา)คนอีกแพแลหมุหมา
เปิดไก่อทงท่านกทปลาเนื้อผู้สดตว
ทงหลาย
๑๗. โปรสสดตวดีมีรูปโถมงามอีกฉลกกสนนท
อนนงามฉลกกพระพุทธรูปในต้นไม้อินทนิ
๑๘. (ล)ที่ตงโปรดซ้าง(ใน)เชานางตายเอาซ้างไปบูชา
พระเปนเจ้าโปรสที่นลงแห่งที่ซุ่น
พระมหาธา
๑๙. ดุเปนเจ้าอนนใหญ่ทงหลายครธานเปนป่า
เปนดงสำแดงพระมหาเถรศรีสรรธราช
จุลามาณีเป
๒๐. (นเจ้า)(เอา)ตนเขาไปเลอกไปกททำ
พระมหาธาตุหลวงคินพระมหาธาตุด้วยสูง
เก่าสิบห้าวาไม้
๒๑. เหนือพระธาตุหลวงไสสองอ้อมสามอ้อม
พระศรีราชจุลามาณี เปนเจ้าพยายามให้แผ้วแ
๒๒. ลวจิงก่ออิฐขึ้นเจดวาสทายปูนแล้วบริบวรณ
พระธาตุหลวงก่อใหม่เก่าด้วยสูงไครอยสอ
๒๓. งวาชอมรยภพระธนนันแล๐สถิตคั้งกลาง
นครพระภริส๐เมื่อจกสทายปูนในกลางป่า
๒๔. (น)นทาปูนยากหนกทนาทาปูนมิได้ พระ
ศรีราชจุลามาณีเปนเจ้าจึงอธิสฐานว่าดงนี้
๒๕.กูแลยงจกได้ตรสสแก่สรพญเคยญาณ
เปนพระพุททจริงวาใสจงให้พบปูนค

คำอ่าน

-พทุกพรรณทงหลาย เดือนดับเดือนเพ็ญ
วันอุโบสถบวรณาแต่งให้อุบคฤา-
- กตกนนำล้งดินพระมหาเถรานุเถร ภิกษุสงฆ์
ทงหลาย๐ลางแห่งปลุกมทาคำนกกลสา
มหาตร-
- พ้ง มหาเจติย์ ปลุกพระศรีมหาโพธิ กระทำมหา
พุทธรูป ลางแห่งตลาดซีสตตวทงหลายโป-
- รส อันเป็นต้นว่า คนอีกแพแลหมุหมา
เปิดไก่อทงท่านกทปลาเนื้อผู้สดตว
ทงหลาย
- โปรสสัตว์ดีมีรูปโถมงามอีกฉลกกสนนท
อันงาม ฉลกกพระพุทธรูปในต้นไม้อินทนิ-
- ลที่ตงโปรสซ้างในเชานางตายเอาซ้างไปบูชา
พระเป็นเจ้าโปรสที่นั่น ลางแห่งที่ซุ่น
พระมหาธา-
- ดุเป็นเจ้าอันใหญ่ทงหลายครธานเป็นป่า
เป็นดงสมเด็จพระมหาเถรศรีสรรธราช
จุลามาณีเป-
- นเจ้าเอาตนเข้าไปเลอกไปก่อกระทำ
พระมหาธาตุหลวงคินพระมหาธาตุด้วยสูง
เก่าสิบห้าวาไม้
- เหนือพระธาตุหลวงไสรสองอ้อมสามอ้อม
พระศรีราชจุลามาณีเป็นเจ้าพยายามให้แผ้วแ-
- ลวจิงก่ออิฐขึ้นเจดวาสทายปูนแล้วบริบวรณ
พระธาตุหลวงก่อใหม่เก่าด้วยสูงไคร้อยสอ-
- งวา ชอมเรียกพระธมนันแล๐สถิตคั้งกลาง
นครพระภริส๐เมื่อจกสทายปูนในกลางป่า
- นันทาปูนยากหนกทนา ทาปูนมิได้ พระ
ศรีราชจุลามาณีเป็นเจ้า จึงอธิษฐานว่าดงนี้
-กูแลยงจกได้ตรสสแก่สรพญเคยญาณ
เป็นพระพุททจริงว่าไสร จงให้พบปูน ค-

คำจารึก

๒๖. น(นกุอิ)สสถานบดแมงแห่งหนนคายกลาย
พบโป(ป)งปุนอนิงทาทนทกทนาเอามาสาทา
๒๗. ยพระธาตุก่อใหม่เก่าแล้วเอามาต่อพระพุทธรูป
หินอนนทกอนนพงบบริวรรณแล้วปุนกั
๒๘. ญ(ง)งเหลือเลย๐พระมหาธาตุหลวงนนั้นกทำ
ปราดิหารอสสรยรยทกทนาแลมีพระธา
๒๙. (ด) อนนใหญ่ลอมหลายแก่ก๐ก่ทงมมหาพิหาร
ใหญ่ด้วยอดิสรจบริวรรณแล้วจึงไป
๓๐. สืบคนหาเอาพระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บุรา
ด้วยไกลชวสองสามคินเอามาประดิษฐานไว้
๓๑. ในมหาพิหารกลางแห่งใดคใดคกลางแห่ง
ใดผใดคณใดคกลางแห่งใดคหวตกล
๓๒. แลสืบคนหา เอามาจึงได๐บางแห่งใดคแห่งใดค
กลางแห่งใดคใดคณอยู่มพระหินอนนใหญ่
๓๓. ชกมาด้วยล้อยด้วยเกวียนเข้ในมหาพิหาร
เอามาต่อติดประกิดด้วยปุนมีรูปโถมพรรณอนน
๓๔. งามพิจิตรดงอินทนิรมิตเอามาประกิดชิด
ชนเป็นตนพระพุทธรูปอนนใหญ่อนนถ้าวอนน
๓๕. (ราม)งามทกทนาเอามาไว้เต็มในมหา
พิหารรยหลายถ่องช่องงามทกทนาแก่กั
๓๖.ในมณิเทศในปาดลือตนครไกลฟ่งน้า
อโนมานทีพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นเจ้าศรีธาณุก
๓๗. ดกา๐พระกฤษพระ...หากประดิษฐาน๐
พระกฤษนันคินพระมหาสามีศรี-
- สรธราช จุลามุณีศรีรัตนลง
๓๘. กาทิปเป็นเจ้าคินพระรามพระนารายเทพ
จยุดหากทวยในสงสารภพอนนโกลเกิด
- ไปมาแล๐เมตไตร-
๓๙. โยโคตโตโมคานีมีแห่งมหานิทานแล๐พระ
เจติยสูงใหญ่รอบนณนลกกหินหารอยชาติ
ตริเทสงา

คำอ่าน

- ร้านกุอิษฐานบดแมงแห่งนั้น คายกลาย
พบโป่งปุน อนึ่งทาทนทกทนา เอามา-สทา
- ยพระธาตุ ก่อใหม่เก่าแล้วเอามาต่อพระพุทธรูป
หินอันหักอันพังบริวรรณแล้ว ปุนก็
- ยังเหลือเลย๐พระมหาธาตุหลวงนั้นกระทำ
ปาฏิหาริย์อัศจรรย์ทกทนา และมีพระธา-
- ตุอันใหญ่ล้อมหลายแก่กม๐ก่ทงมหาพิหาร
ใหญ่ด้วยอิฐเส็จบริวรรณแล้ว จึงไป
- สืบค้นหาเอาพระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บุรา
ด้วยไกล ชั่วสองสามคิน เอามาประดิษฐานไว้
- ในมหาพิหาร กลางแห่งใดคใดคณ กลางแห่ง
ใดผใดคณใดค กลางแห่งใดคหวตกล
- แลสืบคนหา เอามาจึงได๐ กลางแห่งใดคแห่งใดค
กลางแห่งใดคใดคณ อยู่มพระหินอันใหญ่
- ชักมาด้วยล้อด้วยเกวียน เข้ในมหาพิหาร
เอามาต่อติดประกิดด้วยปุน มีรูปโถมพรรณอน
- งามพิจิตรดงอินทนิรมิตเอามาประกิดชิด
ชนเป็นตนพระพุทธรูป อันใหญ่ อันถ้าว อัน
- ราม งามทกทนา เอามาไว้เต็มในมหา
พิหารเรียงหลายถ่อง ช่องงามทกทนาแก่กม
-ในมณิเทศในปาดลือตนคร ไกลฟ่งน้ำ
อโนมานที พระศรีรัตนมหาธาตุเป็นเจ้าศรีธาณุก-
- ดกา๐พระกฤษณ์ พระ...หากประดิษฐาน๐
พระกฤษณ์นั้น คือนพระมหาสามีศรี-
- ศรีธราช จุลามุณีศรีรัตนลง-
- กาทิปเป็นเจ้า คือนพระรามพระนารายณ์เทพ
จยุดี หากเที่ยวในสงสารภพอันโกล เกิด
- ไปมาแล๐ เมตไตร-
- โยโคตโตโมคานี มีแห่งมหานิทานแล๐พระ
เจติยสูงใหญ่ รอบนั้นล็กหินห้าร้อยชาติ
- ตริเทสงา-

คำจารึก	คำอ่าน
๔๐. (ม)พิจิ(ตร)หนก(หนา)แกกัตรกมล้าง เอาทองตรธาน๐ลำเจพระมหาสามี จากแต่สีหลมาเอาฝูง..	มพิจิตรหนักหนาแกกัม ตรกมล้าง เอาทองตรธาน๐สมเด็จพระมหาสามี จากแต่สีหลมา เอาฝูง..
๔๑.แบกอึดแต่ดำเนินไปกระทำพระเกาทาน คินบริบวรณด้วยสรธาญงเอาพระ	แบกอิฐแต่ดำเนินไปกระทำพระเก้าทาน คินบริบวรณด้วยศรัทธา ยังเอาพระ
๔๒. สรีรด(นมหา)ธาตุดองลูกแต่สีหลมาปร ดิสถาทินนโสคปมีคณณถิเล๐ลงแห่ง ค..ก	ศรีรัตนมหาธาตุสองลูก แต่สีหลมาประ ดิษฐานที่นั่นโสค ปมีคณณถิเล๐ลงแห่ง ค..ก
๔๓.ไกลฟ่งนำมวาลิกคงคาที่พระพุท เปนเจ้าปู่จรัมชนนปรีดิสถานพระเกสธาตุพระ	ไกลฟ้งนำมวาลิกคงคา ที่พระพุท เป็นเจ้าปู่จรัมชนนประดิษฐานพระเกศธาตุพระ
๔๔. ..ธาตุพระบริโกธาตุพระศรีรัตนมหาธาต รยกซิมหิยงคณมหาเจติแล๐พระเปนเจ้า	..ธาตุพระบริโกธาตุ พระศรีรัตนมหาธาตุ เรียกชื่อมหิยงคณมหาเจติย์แล๐พระเป็นเจ้า
๔๕. .นณเสดจปราดิหารอสสรยแกกั๐บลลง พระมหาธาตุดองฝ่ายบูรพทิศสืบสามวากุมิ	.นั้นเสด็จปาฏิหาริย์อัศจรรย์แกกั๐บัลลังก์ พระมหาธาตุดองฝ่ายบูรพทิศสืบสามวากุมิ
๔๖. สรธายายามชนนอิดปรกิดเข้าทนายปุนมิ ถองถ้วน๐เมื่อทาปูนแต่ยอดแกกัถึงตีนสูง	ศรัทธายายามชนนอิฐปรกิดเข้าทนายปุนมิ ถ่องถ้วน๐เมื่อทาปูนแต่ยอดแกกัม ถึงตีนสูง
๔๗. ไหญ่ขางมคองเขาไกลสคองตื้นดมี ต่อทงตนพระพุทธรูปหลายแห่งทำโหนงกัแ	ใหญ่ขางมคองเขาไกรลาส คองตื้นดมี ต่อทั้งตนพระพุทธรูปหลายแห่งทำโหน่งก่อแ
๔๘. ลวเปนตนพระพุทธรูปหินงามแกกั๐กุหากไซ ตนกูกระทำการบุญสภารวนนดยวิสัยแปดการ	ลัวเป็นตนพระพุทธรูปหินงามแกกั๐กุหากไซ ตนกูกระทำการบุญสมภารวันเดียววิสัยแปดการ
๔๙. พระมหาธาตุดองเจ้าจึงเสดจปราดิหารหนกหนา ดองนำมฮาสมุทร รลอกดองฝนตกทำ	พระมหาธาตุเป็นเจ้าจึงเสด็จปาฏิหาริย์หนักหนา ดองนำมฮาสมุทรระลอกดองฝนตกทำ
๕๐. ไหญ่รส(สมี)กลางอนนคองพนนสจรวดสวาย สุภาลูกาบุษบาราสสมีกลางอนนเหล(อม)	ใหญ่รสมีกลางอันดั่งพระขจรวดสวาย สุภาลูกาบุษบารา รสมีกลางอันเลื่อม
๕๑. (ด)งดวงดาวคำเลื่อมดองนำทองไหล จรสไปทุกแห่งรสสมีกลางอนนชาวดองด.	ดั่งดวงดาวคำเลื่อมดองน้ำทอง ไหล จรัสไปทุกแห่ง รสมีกลางอันชาวดองด.
๕๒. ...กรตคณดองดอกชอนดอกพุดเห็นแกตา ดาสทวจกกราพาลพระเกสธาตุเสดจมีห	...กรัตนดั่งดอกชอนดอกพุด เห็นแกตา ดาสท้าวจักราพาลพระเกศธาตุเสด็จมีห
๕๓. มุณิงซิดงสายฟ้าแมลบดองแฉวน้ำแล่น ในกลางหาวยอสสรย๐สิ่งนึ่งเห็นตะวัน.	มูหนึ่งซิดง สายฟ้าแมลบดองแฉวน้ำแล่น ในกลางหาวยอัศจรรย์๐สิ่งหนึ่งเห็นตะวัน.

คำจารึก

๕๔.ออกชยวดงสูงเฝ้าหม้อเฝ้าไท้พระ
คิว่าธาตุเสด็จจากเจดีย์ทองพุ่งขึ้นไปยัง
๕๕.เห็นดงตะวันส่องอันเรืองไส
งามหนักหนาแพ้พระอาทิตย์พิศดูพระ
๕๖. คิว่าธาตุประมาณเท่ากลองเงินอันใหญ่รอบ
นนวนด้วยกว้างแสงจรัสโอภาแลปลาตค
๕๗. วรแลว่ามีฉบบพบนรลงสีเหลืองแดงคำ
ชยวขาวาวจรัสส่องในโลกธาตุทุกแ
๕๘. หงปราดีหารแต่แดดอุณเฑียงสองชั้นฉาย
จกกลไกทองขาวสีหลทำบ้านขามนาคงคา
๕๙. พายมาสาธการสยงร้อมมีโกลาหลหนักหนา
เขาอาราธนาพระบมีเสด็จลงมาเขาใหญ่
๖๐. อาราธนาพระจึงลงมาประทักษิณรอบพระเจดีย์
ทองแล้วพยงขึ้นเมื่อเล้าอุมมีศรัทธาหนัก
๖๑. หนาญจึงทอดตนกูโยทานให้ชีวิตขาดวา
จกสท่าศาสนาในลงกาทิบจกกฟงคำพระ
๖๒. เปนเจ้าทุกอนแลอพระเป็นเจ้าจึงลงมา
ฉวตรอบสุวรรณเจดีย์สมีกรลงงามหนัก
๖๓. (หนา) ...ดงกงกวยนแกวแล้วพระคิว่าธาตุ
เจ้าจึงเสด็จเขาในโกศทองฝูพระธาตุ.
๖๔.จึงเข้ามาสู่พระเจดีย์ดงเผิงพาน
เขามาสู่(ร)งงนนวนแลอญจึงลุกขึ้นอญชูลี
๖๕. อค่อยมาเถิง(ใน)ที่นโยธาพระสรีรคณมหาธาตุ
เจ้าอญหนึ่งมีพรรณงามดงทองรสมีเท่า
๖๖. ลูกหมาก....เสด็จมาแต่กลางหาวลงมา
ฉวตรอบตนทานแลจึงเสด็จขึ้นอยู่เหนือห
๖๗. ววแลพระรัตนธาตุจึงเสด็จมาอยู่กึ่งหน้าผาก
พระสรีรธาธาจุลามุณีสรีรัตนลงกาทิ
๖๘. บจึงยสองมือรับเอาแลไหวพระเศธาตุ
เสนนิงเหลื่อมงามคาวงมาแต่บนสพดเค

คำอ่าน

-ออกเขยวดงสูงเฝ้าหม้อเฝ้าไท้พระ
คิว่าธาตุเสด็จจากเจดีย์ทองพุ่งขึ้นไปยัง
-เห็นดงตะวันส่องอันเรืองไส
งามหนักหนาแพ้พระอาทิตย์ พิศดูพระ
- คิว่าธาตุประมาณเท่ากลองเงินอันใหญ่รอบ
นั้นด้วยกว้าง แสงจรัสโอภาแล ประหลาดค-
- วรแลว่ามีฉบบพบนรลงสีเหลือง แดง คำ
เขยว ขาว กาวจรัส ส่องในโลกธาตุทุกแ-
- หึ่งปาฏิหาริย์แต่แดดอุณเฑียงสองชั้นฉาย
จกกลไกทองขาวสีหลทำบ้าน ขามนาคงคา
- พายมาสาธการเสยงร้อมมีโกลาหล หนักหนา
เขาอาราธนาพระบมี เสด็จลงมา เขาใหญ่
- อาราธนาพระจึงลงมาประทักษิณรอบพระเจดีย์
ทอง แล้วพยงขึ้นเมื่อเล้าอุมมีศรัทธาหนัก
- หนาญจึงทอดตน กูโยทานให้ชีวิตขาด ว่า
จกสท่าศาสนาในลงกาทิบ จกฟงคำพระ
- เป็นเจ้าทุกอันแลอพระเป็นเจ้าจึงลงมา
ฉวตรอบสุวรรณเจดีย์ รสมีกระเลียงงามหนัก
- หนา...ดงกงกวยนแกว แล้วพระคิว่าธาตุ
เจ้าจึงเสด็จเขาในโกศทอง ฝูพระธาตุ.
-จึงเข้ามาสู่พระเจดีย์ดงเผิงพาน
เขามาสู่ร้งนั้นแลอญจึงลุกขึ้นอญชูลี
- อค่อยมาเถิงในที่นี้ โยธาพระสรีรัตนมหาธาตุ
เจ้าอญหนึ่งมีพรรณงามดงทองรสมีเท่า
- ลูกหมาก....เสด็จมาแต่กลางหาว ลงมา
ฉวตรอบตนทานแล จึงเสด็จขึ้นอยู่เหนือห-
- ววแล พระรัตนธาตุจึงเสด็จมาอยู่กึ่งหน้าผาก
พระศรีศรัทธาธาจุลามุณีสรีรัตนลงกาทิ-
- บ จึงยสองมือรับเอาแลไหว พระเศธาตุ
เสนนิงเหลื่อมงามคาวงมาแต่บนสพดเค-

คำจารึก

๖๙. นือหวพระศรีสัทธิธาธาชาจุลามาณีนินสรธานำ
ตางตคทหนกทนาบูชาทงตนอกเข้าช่องท
๗๐. งหลายบมีว่าถึเลย๐ชาวสีหลทงหลาย
เหนอสสรยดงอนนเขาจึงชนนทอดตน
๗๑. ไหวคนนทพคตเบญจางคนอนพทชงดินพระ
สรีสัทธิธาธาชาจุลามาณีนินทงหลายไหว(คน)
๗๒. นเต็มแผ่นดินอุปมาดงรยงทอนอ้อยไ
มากตามคาสเต็มทีสธานนนแล๐เขาจึง
๗๓. ขึ้นบงคกลางคนว่าเจ้าราชกุมารมหาสามินิ
หน่อพุทธางคจรงแลน๐เขาจึงเอนำมาลา
(งดิน)
๗๔. พระมหาสามีสู้เอนำกินชุดเอาดินทิมหา
สามิสรีสัทธิธาธาชาจุลามาณียยบทีไคยุดินที
(นน)
๗๕. นชุดเอาดินทินน(ช)นนคนนเขาไปไหว
(บูชา)๐รุงนนพระมหาธาตุสองลูกเรอง...(ค)
๗๖. งดาวค้อยเสด็จไปกลางทาวก่อนพระศรี
สัทธิธาธาชาจุลามาณีนิงขามนำคองคาไป..(ช)
๗๗. ววคินนิงพระเจ้าเสด็จเขาในโกศ๐สงแล
เมือรุ่งจึงเสด็จออกอยู่บดแมงไคค(นทง)
๗๘. งหลายเห็นสัทธิธาธาธาการแลจึงเสด็จคิน
เรองเท่างจกรกลึงไปกลางทาวสู...
๗๙. เจริทองทีเกาธรมมีถูกชานต้องพราย
เรองงามชิงแสงพระอาทิตย์เมือพุ่งขึ้น
๘๐. พระเปนเจ้าทินนนปราชิตหารไคสามสิบเอค
วนน๐หยมพระเปนเจ้าปราชิต(หารค)
๘๑. งอนนเพือจกไทส่แดงแก่คนทงหลาย
ไทไปชอยยธรรมในลงกาที(บ)
๘๒. เปนมหากุศลอนนใหญ่ไทปรากฏแก่พุท
ธาส๐ลงแห่งไปเถิงอารัญญิกนอ(กเม)

คำอ่าน

- นือหวพระศรีสัทธิธาธาชาจุลามาณีนินสรธานำ
ตาลังตคทหนกทนา บูชาทงตน ออก เข้า ช่องที่-
งหลายบมีว่าถึเลย๐ชาวสีหลทงหลาย
เห็นอัศจรรย์ดังอัน เขาจึงชนนทอดตน
- ไหวคันทพคตเบญจางคนอนพทชงดิน พระ
ศรีสัทธิธาธาชาจุลามาณีนิน คนทงหลายไหวค-
นเต็มแผ่นดิน อุปมาดงเรียงทอนอ้อยไ
มากตามคาสเต็มทีสธานนนั้นแล๐เขาจึง
- ขึ้นบงคกลางคนว่าเจ้าราชกุมารมหาสามินิ
หน่อพุทธางคจรงแลหน๐เขาจึงเอนำมา
ล้างดิน
- พระมหาสามีสู้เอนำกิน ชุดเอาดินทิมหา
สามิสรีสัทธิธาธาชาจุลามาณีนินเยียบทีไคยุดินที่
นี้-
- น ชุดเอาดินที่นั่นชนกันเข้าไปไหว
บูชา๐รุงนั้น พระมหาธาตุสองลูกเรอง...ค-
งดาวค้อยเสด็จไปกลางทาวก่อน พระศรี
สัทธิธาธาชาจุลามาณีนิน จึงขำมน้ำคองคาไป..ช-
วคินนิง พระเจ้าเสด็จเข้าในโกศ๐สงแล้ว
เมือรุ่งจึงเสด็จออกอยู่บดแมง ให้คนท-
งหลายเห็นสัทธิธาธาธาการแล จึงเสด็จคิน
เรองเท่างจกรกลึงไปกลางทาว สู...
- เจริญทองที่เกา ธรรมมีถูกชานต้องพราย
เรองงามชิงแสงพระอาทิตย์เมือพุ่งขึ้น
พระเป็นเจ้าที่นั่นปาฏิหาริย์ได้สามสิบเอ็ด
วัน๐เทียมพระเป็นเจ้าปาฏิหาริย์ด-
งอัน เพื่อกให้ส่ำแดงแก่คนทงหลาย
ให้ไปชอยยธรรมในลงกาทีบ
เป็นมหากุศลอันใหญ่ให้ปรากฏแก่พุท
ธาส๐ลงแห่งไปเถิงอารัญญิกนอเม-

คำจารึก

๘๓. องค์กำไลขาวสีหลจิงบรรดบธชบ(ดาก)ทียบ
 ฐปนคณมาลาเขาจิง(น)บ(พระ) มหา....
๘๔. ธาตุควยยสบริพารมากมายหลวงหลาย
 อนนไปถัดมทา.....เถร..
๘๕. เถรมีหมู่สงฆเถรอนนทรงธุดงค์ลีลาพระ
 มหาสามือ.....สี
๘๖. ถัดฝูงอมาตยราชเสนาอุบาสกอุบาสีกา
 บมีอาจคณนาเล(ย).....สาท
๘๗. ทองเอาพระมหาทนต์ธาตุมีพระ.ภ.หนัก
 หนาใส.....สามี..
๘๘. พระมหาสามีสรี(รคตลงกาทีป).....

๘๙. ...ว . งแพร...เท่ายอด_____

(อาร) ยไมตรี_____

๙๐. ..วสมาธิคงตรงไต่ตน_____

.....สรีรัตน_____

๙๑. ราชบุรมทานครแห่ง_____

.....นา_____

๙๒. ดีสรีรัตนธาตุได้_____

๙๓. (พุท)ธูปมนุญยาวพรรณด_____.

๙๔. หาแสนหาหมื่น_____

๙๕. คนบมีอาจคณนา_____

(๑)

คำอ่าน

- องค์กำไล ขาวสีหลจิงประดับ ธชปฎาก ทียบ
 ฐปนคณมาลา เขาจิงนบพระมหา....
- ธาตุ ด้วยยศบริพารมากมายหลวงหลาย
 อันไปถัดมทา.....เถร..
- เถรมีหมู่สงฆเถร อันทรงธุดงค์ลีลา พระ
 มหาสามือ.....สี
- ถัดฝูงอมาตยราชเสนา อุบาสก อุบาสีกา
 บมีอาจคณนาเลย.....สาท
- ทองเอาพระมหาทนต์ธาตุมีพระ.ภ.หนัก
 หนาไขร์.....สามี..
- พระมหาสามีสรีรัตนลงกาทีป.....

...ว . งแพร...เท่ายอด_____

อารยไมตรี_____

..วสมาธิคงตรงไต่ตน_____

.....ศรีรัตน_____

ราชบุรมทานครแห่ง_____

.....นา_____

ดีศรีรัตนธาตุได้_____

พุทธรูปมนุญยาวพรรณด_____

ห้าแสนห้าหมื่น_____

คนบมีอาจคณนา_____

(๑) ตั้งแต่บรรทัดที่ ๘๘ จารึกต่อด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๐๗

จารึกวัดเขากบ

ประมาณพุทธศักราช ๑๙๐๒ - ๑๙๑๒ หรือหลังนั้น

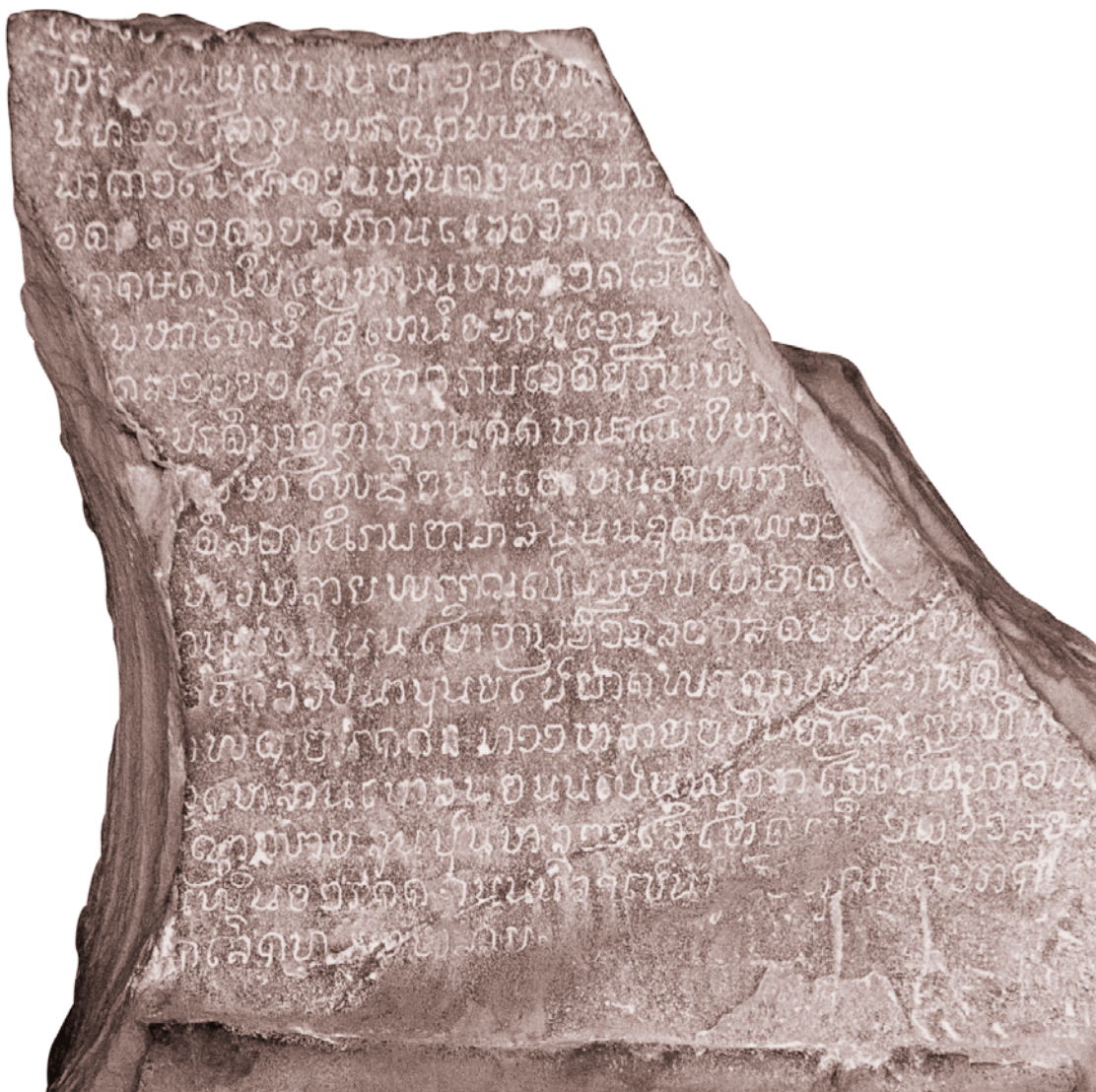
ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๐๒ - ๑๙๑๒
จารึกอักษร	ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า ศิลาจารึกหลักนี้น่าจะจารึกขึ้น ระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๔ แต่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า น่าจะจารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๒
วัตถุที่จารึก	ด้านที่ ๑ มี ๑๙ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๙ บรรทัด
ลักษณะวัตถุ	หินทราย
ขนาดวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม (ชำรุด) สันนิษฐานว่าเดิมคงมีลักษณะเป็นแผ่นใบเสมา กว้าง ๔๗ เซนติเมตร สูง ๘๐ เซนติเมตร หนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	นว. ๒ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑๑” หรือ “หลักที่ ๑๑ ศิลาจารึกเขากบ เมืองปากน้ำโพ”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๖๔
สถานที่พบ	บนเขากบ เหนือปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์
ผู้พบ	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้มาจากบนเขากบ ที่เหนือปากน้ำโพทางฝั่งตะวันตก ใกล้กับรอยพระพุทธรูปของพระธรรมราชาที่ ๑ ซึ่งในศิลาจารึกนครชุม เรียกว่า “พระบาทลักษณะ ณ ที่ปากยมพระบาง” ในปลาย พ.ศ. ๒๔๖๔ ครั้งพระองค์เสด็จกลับจากมณฑลพายัพ และเสด็จแวะประทับที่นั่นแล้วได้รับสั่งให้ส่งลงมายังหอพระสมุดฯ

ลักษณะเป็นหินทรายสูง ๘๐ เซนติเมตร กว้าง ๔๗ เซนติเมตร ด้านข้าง ๖ เซนติเมตร แต่เดิมทีเห็นจะสูงกว่านี้มาก เพราะท่อนบนได้หักหายไปเสีย และไม่ทราบว่ามีมากน้อยเท่าใด จารึกทั้ง ๔ ด้าน แต่ด้านข้างเลือนเต็มทีจนอ่านไม่ได้เลย เพียงแต่รู้ว่าเป็นรอยจารึกเท่านั้น

ด้านที่ ๑ เป็นเรื่องสร้างรามเจดีย์และรามวิหาร ที่รามอวาสบนยอดเขาสุมณภูฏ คือเขากบนั่นเอง ผู้สร้างพระเจดีย์และวิหาร ขออุทิศส่วนกุศลให้พระยาพระราม ผู้เป็นน้อง ชื่อผู้สร้างไม่ปรากฏในคำจารึก หรือบางทีอาจปรากฏอยู่ในท่อนที่หักหายไปก็ได้ แต่สันนิษฐานได้โดยง่าย เพราะในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ มีความปรากฏว่า “ศักราช ๗๘๑ กุณศมมีข่าวมาว่า พระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าณสุโขทัย และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล แล้วจึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง ครั้นนั้นพระยาบาลเมืองและพระยารามออกถวายบังคม” ดังนี้ สันนิษฐานว่า พี่ของพระยาพระรามเห็นจะเป็นพระยาบาลเมืองนั่นเอง พระรามเจดีย์ พระรามวิหาร และศิลาหลักนี้จะได้สร้างและจารึกที่หลัง จ.ศ. ๗๘๑ หรือ พ.ศ. ๑๙๖๒

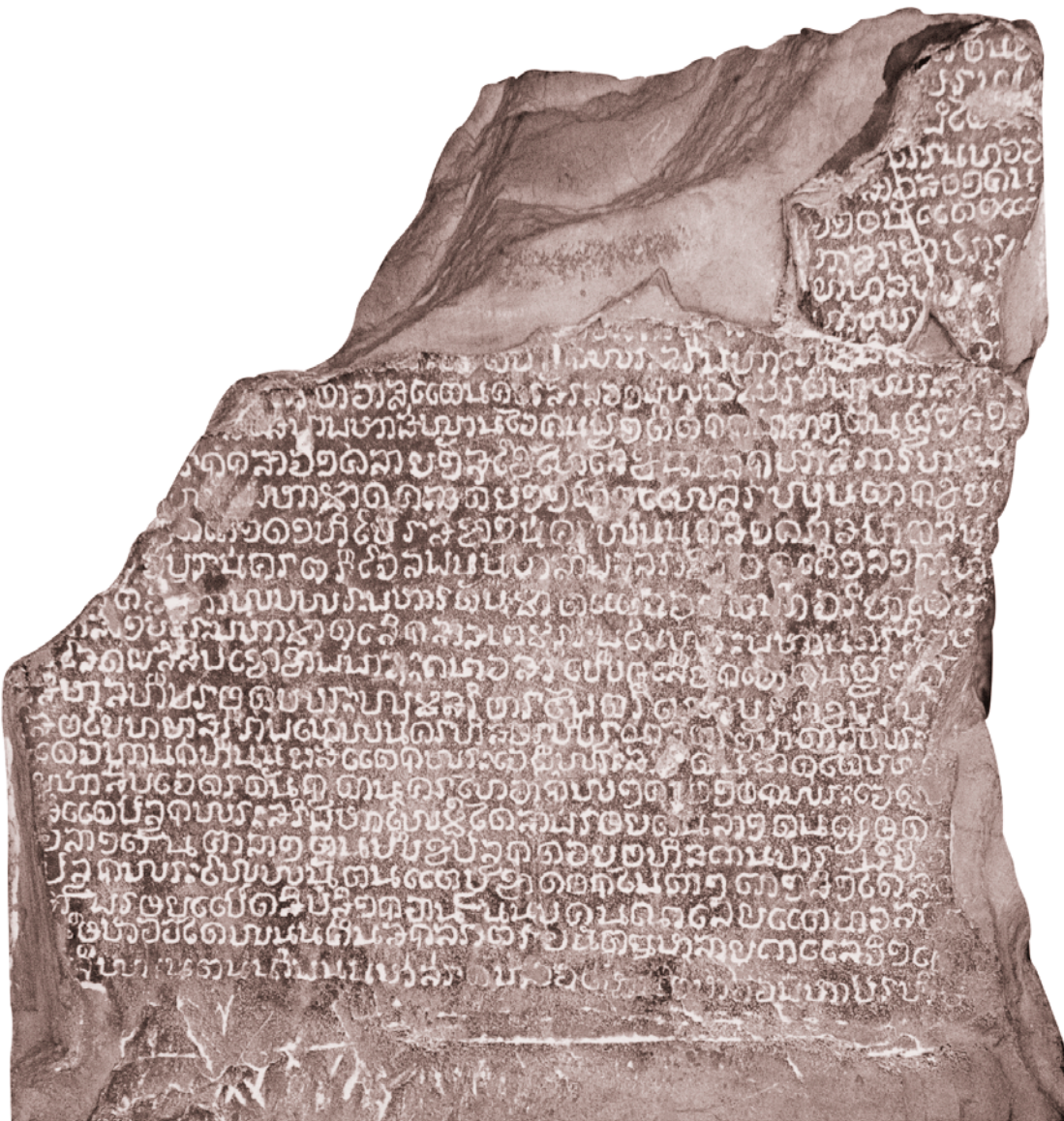
ด้านที่ ๒ เห็นจะได้จารึกภายหลังด้านที่ ๑ เป็นเรื่องผู้ใดผู้หนึ่งไม่ปรากฏชื่อ ได้บำเพ็ญบุญกุศลต่างๆ แล้วแวะไปเที่ยวเสาะแสวงหาพระธาตุจนถึงเมืองอินเดย์และลังกา แต่จะได้จารึกภายหลังก็ปี ไม่ปรากฏชัด

จารึกวัดเขากบ ด้านที่ ๑

จารึกวัดเขากบ ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. เส_____	เส_____
๒. พระรามผู้เป็นน้องจูงให้.....	พระรามผู้เป็นน้องจูงให้.....
๓. นทงหลายพรวณมหาธรรม(ม).....	น ท้งหลาย พระยามหาธรรม.....
๔. มาถางไม้ไค้กอนหินกอนผามาร....	มาถางไม้ไค้กอนหินกอนผา มาร....
๕. วัดเองด้วยมือท่าน แล้วจึงกระทำ....	วัดเองด้วยมือท่าน แล้วจึงกระทำ....
๖. .กษณณิบให้หม่นหมองก่อเจดีย์.....	.กษณณิบให้หม่นหมองก่อเจดีย์.....
๗. ...มหาโพธิ์ไว้เหนือจอมเขาสุมน(ภู)... ..	...มหาโพธิ์ไว้เหนือจอมเขาสุมนภู... ..
๘. ...กลางเวียงใสให้ก่อรามเจดีย์รามพิ(หาร) ..	...กลางเวียงใสให้ก่อรามเจดีย์รามวิหาร..
๙. (พุท)ธปฐมาคูดามหนกหนา ในพิหาร(ร).....	พุทฐปฐมา คูดามหนกหนา ในพิหาร.....
๑๐.มหาโพธิ์อันเอาหน่วยพร.....	มหาโพธิ์อันเอาหน่วยพร (ณ).....
๑๑. ..(ปร)ดิสถานในรามอาวาสนนชุด ตรพง...	..ประดิษฐานในรามอาวาสนนชุด ตระพัง...
๑๒.บัวหลายพรรณเป็นบูชาบให้ขาด...	บัวหลายพรรณเป็นบูชา บให้ขาด...
๑๓.นผู้นนไน้งามจึงฉลองสดับธรรม...	นผู้นนไน้งาม จึงฉลองสดับธรรม...
๑๔.นกลลบนานบุญไปฝาก พรวณพระรามด....	น กลลบนานบุญไปฝาก พระยาพระรามด....
๑๕. ...(เท)พดาอารักขทงหลายอนน อาไสรอยู่ทีท.....	...เทพดาอารักขทงหลายอัน อาศัยอยู่ทีท.....
๑๖. ...ลูกหลานเหลนอนนเป็นพงสาไค้ เป็นท้าวเป-	...ลูกหลานเหลนอันเป็นพงศา ไค้ เป็นท้าวเป-
๑๗. (นพร)ญาพายลุนปูนหลงใสให้ดูเยื่อง ดงสอ	นพระยาพายลุนปูนหลง ไส้ให้ดูเยื่อง ดงสอ-
๑๘. (งค)นพี่น้องรักกนนนี้จุงเป็นบุญคุณ ยศปรากฏ	งคนพี่น้องรักกนนนี้ จุงเป็นบุญคุณ ยศปรากฏ-
๑๙. (ดแ)กโลกทงหลาย	แกโลกทงหลาย

จารึกวัดเขากบ ด้านที่ ๒

จารึกวัดเขากบ ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____อน.	_____อน.
๒. _____ร.	_____ร.
๓. _____มิไค ..	_____มิไค...
๔. _____รณทว	_____รณทว
๕. _____สาวสองคน	_____สาวสองคน
๖. _____งอนันต์แต่.	_____งง อันแต่.
๗. _____หาสรธาปราร(ธนา)	_____หาศรัทธาปรารธนา
๘. _____ยาทสบา(รมิ)..	_____ยาทศบารมี..
๙. _____ทำพระ..	_____ทำพระ..
๑๐.แต่ปลุกพระศรีมหาโพธิ.....	แต่ปลุกพระศรีมหาโพธิ.....
๑๑.อวาสแดนนครสรลง มีพุทธปรดิมาพระศรี...	อวาสแดนนครสรลง มีพุทธปฏิมา พระศรี...
๑๒.สนามหาล่พานไวคนฝูงดี ตักน้ำล้างดินฝูงสง(ม)	สนา มหาสะพานไวคนฝูงดี ตักน้ำล้างดินฝูงสงฆ์
๑๓.รกกาสัจจคล้ายสุโขไทเสชนา โลกทำสมาธิบารมี..	รักษา จิงคล้ายสุโขทัย(ศรี)สัชชนา ลัทธิกระทำสมาธิบารมี..
๑๔.พระมหาธาตุคล้ายงแฝงแพล รพุนตากชย(ง)..	พระมหาธาตุคล้ายงแฝง แพล ระพุน ตาก เชียง...
๑๕.(ร)อดเถิงดงที่โปรสขานนครพนน กลิงคราสปาดลิว(ตร)	รอดเถิงดงที่โปรดช้าง นครพน กลิงครารูปาดลิวตร
๑๖.บูรนครตรีโจลมณนทลามลราช รอดเถิงลาภที่(ป)..	บูร นครตรีโจลมณทลา มัลลราช รอดเถิงลาภที่ป..
๑๗.ด้วยหาพบพระมหาธาต ^(๑) ธาดุแต่ ฉวตทำ ^(๒) จริยาไค ^(๓)	ด้วยหาพบพระมหาธาต ^(๑) ธาดุ แต่ ฉวตทำจริยา ไคห....
๑๘. ..ตสร้างพระมหาธาตุเล็กศาสนาธรรมใน พระมหานครสิงท(ล).....	..ต สร้างพระมหาธาตุเล็กศาสนาธรรมใน พระมหานครสิงทล.....

^(๑) เดิมอ่านว่า “รัตน”

^(๒) เดิมอ่านว่า “ฉว.กทำ”

^(๓) เดิมอ่านว่า “เห.”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๙. ..โสดผสลิบเขามมาละคนาวศรี ^(๑) เพื่อ เลือกเอาคนฝูงดี.....	..โสด ผสมลิบขาว ข้ามมาละคนาวศรีเพื่อ เลือกเอาคนฝูงดี.....
๒๐. .สิงหลทีบรอดพระพุทธรอารยไมตรีเพช บุรี ^(๒) ราชบุรี ^(๓) ...	.สิงหลทีบ รอดพระพุทธรอารยไมตรี เพชร บุรี ราชบุรี...
๒๑. .สอโยทยาสิริรามเทพนครทิสอร พิรุณาสตรงปาดาลพระ ..	.ส อโยทยา ศิริรามเทพนคร ที่สอร พิรุณาส ตรงบาดาล พระ..
๒๒. .เดจทานกัถินนัสน์แต่กัพระเจดีย์ พระศรี(ร)คนธาคไคพนน...ร	.เดจ ทานกัถินนัสน์ ผสมแต่กัพระเจดีย์ พระศรีรัตนธาคไคพนน...ร-
๒๓. (อ)ยหาสิบเจตรันกุดานครไทวกัพง ครองอีก ^(๔) พระเจดีย์	อยหาสิบเจด รัตนกุดานครไทย ว่ากัพง- ครองอีกพระเจดีย์
๒๔. (ผ)ลัแต่ปลุกพระศรีมหาโพธิ์ไดสามร้อย ตนลงตนญอดลา(งตน)	ผสมแต่ปลุกพระศรีมหาโพธิ์ได้สามร้อย ต้นลงต้นยอด ลงต้น
๒๕. .งกลางตนคาลางตนพิชปลุกด้วยอติฐาน บารมีจึง ..	ง. ลงต้นค่า ลงต้นพิช ปลุกด้วยอิฐฐาน บารมี จึง ..
๒๖. .ปลุกพระโพพันตันแต่บูชาดอกไม้ ตางตางสิงไคสอ(ง)	.ปลุกพระโพพันตัน แต่บูชาดอกไม้ ตางตางสิง ได้สอง
๒๗. สามร้อยแปดสิบลึงกวนนบคนณาเลย แต่ทวลปร(ทีบ)เ	สามร้อยแปดสิบลึงกว่านั้นบ่คนณาเลย แต่ทวลประทีบเ-
๒๘. (หนือ)หวไคพนนคินสกลราตรี ยนักน ^(๕) หลายถาแลจึงเอาย.	หนือหวไคพนนคินสกลราตรี ยันคนหลายท่า แลจึงเอาย.
๒๙. ..สีพนันน้ามันนล่รดทวเหนือหว ^(๖) มหาปรทีบท.	..สีพนัน น้ามันล่รดทวเหนือหว มหาประทีบ ท.

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

^(๑) เดิมอ่านว่า “มาละคนาว”

^(๒) เดิมอ่านว่า “เพาบุรี”

^(๓) เดิมอ่านว่า “ราชบรม”

^(๔) เดิมอ่านว่า “อก”

^(๕) เดิมอ่านว่า “ยมนน”

^(๖) เดิมอ่านว่า “ล่ร...หิ.ห...”

จาริกวัดพระยืน พุทธศักราช ๑๙๑๔

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๑๔
จาริกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๔๑ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๕ เซนติเมตร สูง ๙๐ เซนติเมตร หนา ๑๐.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	ลพ. ๓๘
พบเมื่อ	นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (พฤษภาคม ๒๕๐๐) เรียกศิลาจาริก
สถานที่พบ	หลักนี้ว่า “ศิลาจาริกวัดพระยืน” และคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทาง
ผู้พบ	ประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจาริก ภาคที่ ๓, (พระนคร :
ปัจจุบันอยู่ที่	โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), เรียกศิลาจาริกหลักนี้ว่า
พิมพ์เผยแพร่	“หลักที่ ๖๒ ศิลาจาริกวัดพระยืน”
ประวัติ	พุทธศักราช ๒๔๕๗
	วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
	หม่อมเจ้าทรงวุฒิกภาพ ดิศกุล
	วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (พฤษภาคม ๒๕๐๐)
	๒. ประชุมศิลาจาริก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘
	๓. จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
	ศิลาจาริกหลักนี้ หม่อมเจ้าทรงวุฒิกภาพ ดิศกุล ทรงส่งสำเนาจาริก
	มาถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่
	๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ต่อมา กรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ผู้อ่านจาริก แผนกหนังสือตัวเขียน และจาริก กองหอสมุดแห่งชาติ คือ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ กับนายประสาร บุญประคอง เดินทางไปที่จังหวัดลำพูน ทำการอัดสำเนาจาริก เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐

ศิลาจาริกวัดพระยืน เป็นหลักฐานทางเอกสารอันสำคัญ และเป็นศิลาจาริกหลักเดียวเท่านั้น ที่บ่งบอกการแผ่อิทธิพลของอักษรไทยสุโขทัย เข้าไปสู่อาณาจักรล้านนาไทย ในรัชสมัยพระเจ้ากือนา โดยพระสุมนมหาเถร พระภิกษุสุโขทัยเป็นผู้นำขึ้นไป (ดูรายละเอียดใน ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร (ผู้แปล) ชินกาลมาลีปกรณ์. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๑. หน้า ๙๖ - ๙๙)

ข้อความที่จาริก คำขึ้นต้นของจาริกด้านที่ ๑ บรรทัดแรก เป็นคำ นอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยภาษาบาลี ข้อความต่อจากนั้นไปเป็น ภาษาไทย กล่าวถึงพระนามกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายบางพระองค์ ได้กล่าวถึงมูลเหตุที่ไปอาราธนาพระสุมนมหาเถร จากนครสุโขทัย และได้กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณแห่งพระมหาเถรองค์นั้น

จาริกวัดพระยืน ด้านที่ ๑

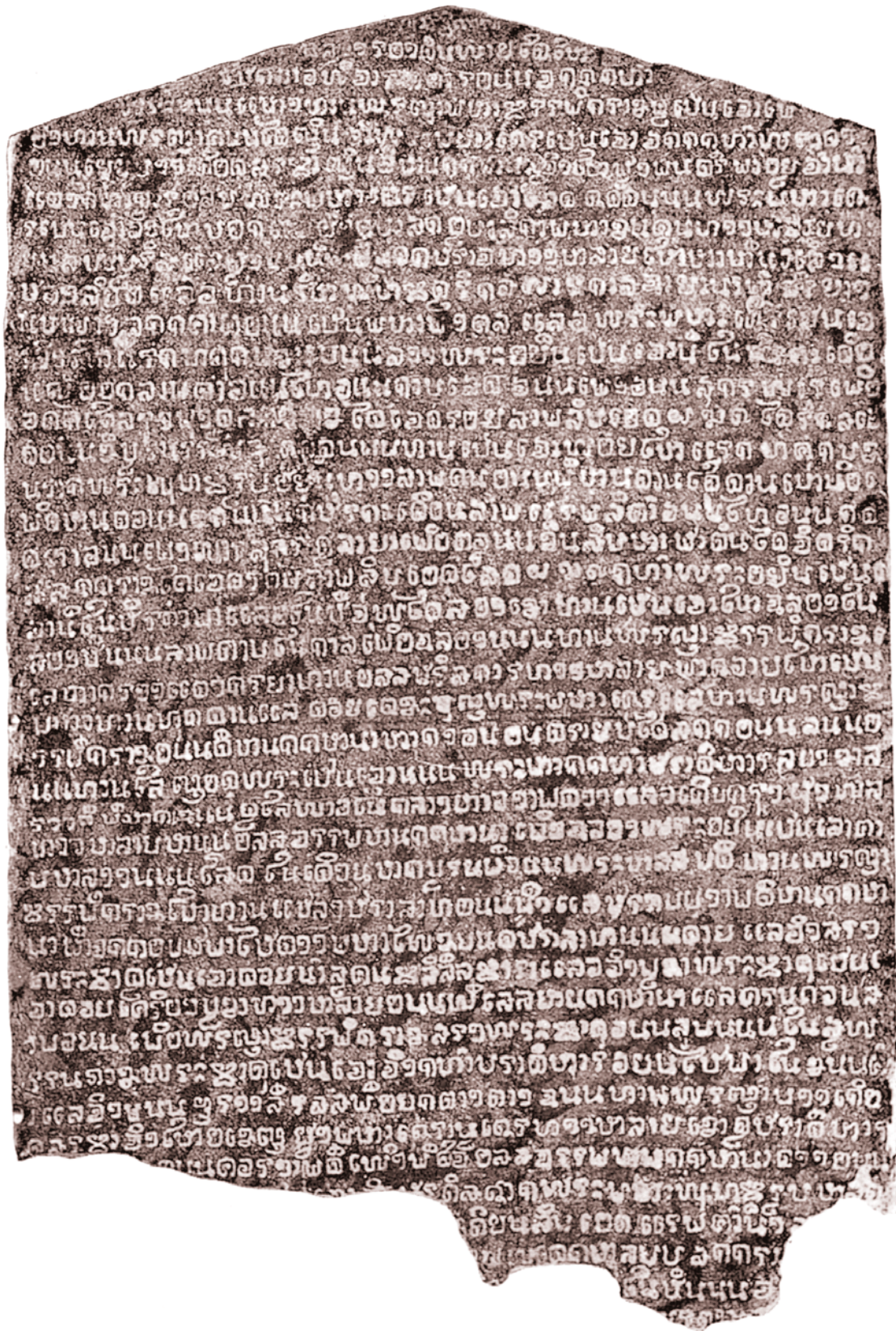
คำจารึก	คำอ่าน
๑. นโมตสสภควโต	นโม ตสฺส ภควโต
๒. อนนวาพระเสลาจาริกเจ้าท้าว สองแสนนาอนนธรรมิ	อันว่าพระเสลาจาริกเจ้าท้าว สองแสนนา อันธรรมิ-
๓. กราชผู้เปนลูกกรกแกพรญาผายู เปนหลานแกพรญา	กราช ผู้เป็นลูกกรกแกพรญาผายู เป็นหลานแกพรญา
๔. คำฟู เปนเหลนแกพรญามงราย หลวงเจ้าทาวนี้	คำฟู เป็นเหลนแกพรญามังราย หลวงเจ้าทาวนี้-
๕. มื่อสุดชนมาพิธิปีเดือนพ่ตน ดงอนน จึงได้เสวยรา	เมื่อสุดชนมาพิธิ ปีเดือนพ่ตน ดงอัน จึงได้เสวยรา-
๖. ชัยศรีมีสกกมีบุญฤสเดชะตะปะ หนกหนาเปนพ	ชัยศรีมีศักดิ์มีบุญฤทธิเดชะตะปะ หนักหนา เป็นพ-
๗. รญามหาธรรมิกราชอาจบังเกิด สรธาในศาสนาพ	ญามหาธรรมิกราช อาจบังเกิด ศรัทธาในศาสนาพ-
๘. ระศรีรัตนตโรย แลจึงให้ ไปอาราณานิมนพระม	ระศรีรัตนตรัย และจึงให้ ไปอาราณานิมนต์พระม-
๙. หาเถรเปนเจ้าผู้หนึ่งซ่มหาสมน เถรอนนอยู่ในนครสุ	หาเถรเป็นเจ้าผู้หนึ่งซ่มหาสมน- เถร อันอยู่ในนครสุ-
๑๐. กโขไทย คาบนนบมิได้มาแล พอยจึงให้ไปบ่าบ	โขทัย คาบนันบมิได้มาแล พอย จึงให้ไปบ่าบ-
๑๑. วงสรวงอาราธนาอัญเชิญพระมหาเถร เปนเจ้าด้วยเคา	วงสรวงอาราธนาอัญเชิญพระมหาเถร เป็นเจ้าด้วยเคา-
๑๒. รพหนักหนาคาบหนึ่งโสค คาบ นันทานเปนเจ้าจึงลิล	รพหนักหนาคาบหนึ่งโสค คาบ นันทานเป็นเจ้าจึงลิล-

คำจารึก

คำอ่าน

๑๓. มาดวยลีสคนตนลวนผู้ดี
ญอมอารียสงฆทรงศีลาจา	มาด้วยศิษย์คนตนล้วนผู้ดี
ยอมอารียสงฆ์ทรงศีลาจา-
๑๔. รยอุกริสทนกกหนา พระมหาเถร
เปนเจานนโนโสคปร	ร อุภุชฌ์ทนักหนา พระมหาเถร
เป็นเจ้านโนโสค ประ
๑๕. กอบดวยอริยาบถอนนคิมิ
อนทริยอนนสานทานอด	กอบด้วยอิริยาบถอันคิมิ
อินทริย์อันสานต์ ทานอด
๑๖. ญาณกรเตญตา กอปรดวยเปรญา
แลศีลาจารบุญสภาร	ญาณกรัตถัญญตา กอปรด้วยปัญญา
และศีลาจารบุญสมภาร
๑๗. รุณลาตโนโวหารอรรถธรรมทง
หลายรูสงสอนคนเ	รู้ฉลาดโนโวหารอรรถธรรมทั้ง
หลาย รู้สั่งสอนคนเ-
๑๘. ขาโนไตรสรนาค์ แลผู้ใดจกจ้ง
ไปในจตุราบายนรกไสท	ข้าโนไตรสรณคมน์ และผู้ใดจักจม
ไปในจตุราบายนรกไซ้ไร ท-
๑๙. นานยกอกบอภทหนทางสวรค
ดวยอนนวาให้จำสิลกทำ	นายยกอกบอภทหนทางสวรรค์
ด้วยอันว่าให้จำศีลกระทำ-
๒๐. าทิรภาพนาเมือทานเปนเจา
มานนโนปีระกาเดือนเจียง	าเพียรภาวนา เมื่อท่านเป็นเจ้า
มานันโนปีระกาเดือนเจียง
๒๑. วนนสุกร วนนทานเปนเจาจก
เถิงวนนนวนนตนทานพ	วันศุกร์ วันท่านเป็นเจ้าจัก
เถิง วันนั้น ตนท่านพ-
๒๒. รญาธรรมิกราชบริพารดวยฝูงราช
โยธามหาชนพลลู	ญาธรรมิกราชบริพาร ด้วยฝูงราช
โยธามหาชนพลลู-
๒๓. กเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลายยาย
กนไนให้ช้ทงเขาตอกดอ	กเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลาย ยาย
กัน ให้ถือกระทั่งข้าวตอกดอ-
๒๔. กไม้ไต่หยนติพาตดงพินคอง
กลองปี่สรไนพิสนญไชยท	กไม้ไต่เทียน ตีพาทย์ดั่งพิณฆ้อง
กลองปี่สรไน พิสนญชัย ทะ
๒๕. ทยดกาหลแตรสงฆมารกงสดาล
มรทงคดเคือสสงเลือส	เทียด กาหล แตรสังข์มาน กังสดาล
มรทงค์ ดงเคือด เสียงเล็ส
๒๖. สยงกองอ่กทงคนรองโหือ
ดาสรทานทวทงนศรทริปู	เสียงก้อง อีกทั้งคนร้องโหือ
ดาสะทานทั่วทั้งนศรทริภู-

คำจารึก	คำอ่าน
๒๗. ญไชยแลจึงไปรบพระมหาเถร เป็นเจ้า อัญเชิญเข้ามา	ญชัยแล จึงไปรบพระมหาเถร เป็นเจ้า อัญเชิญเข้ามา
๒๘. ในพระพิหารโอยทานเวนทงกุติ สถานอาวาสนี้แก่พระ	ในพระพิหาร โอยทาน เวนทงกุฎี สถานอาวาสนี้แก่พระ
๒๙. มหาเถรเป็นเจ้านนแล จิง บำเรอแก่พระมหาเถรเป็น	มหาเถรเป็นเจ้านั้นแล้ว จิง บำเรอแก่พระมหาเถรเป็น
๓๐. เจ้าแลฝูงสงฆ์ทั้งหลายด้วยจตุส ปรโjoyอนนควรติฝูงคนอ	เจ้าแลฝูงสงฆ์ทั้งหลายด้วยจตุ- ปัจจัยอันควรติ ฝูงคนอ-
๓๑. นอญพายกุมกามขยงใหม่พุนกัถิ ฝูงคนอนนมีในเมืองหริ	นอญพายกุมกามขยงใหม่พุนกัถิ ฝูงคนอันมีในเมืองหริ-
๓๒. ปุญไชยนี้กัถิเขามีใจสรธาแก่พระ มหาเถรเป็นเจ้าบางคนเข	ภุญชัยนี้กัถิ เขามีใจศรัทธาแก่พระ มหาเถรเป็นเจ้า บางคนเข-
๓๓. บาวสจํสัลกทำวีรอนนดีแห่ง สำนักพระมหาเถรเป็นเจ้าแ	บาวสจํสัลกกระทำวีระอันดีแห่ง สำนักพระมหาเถรเป็นเจ้า แ-
๓๔. ตนนจิงบังเกิดเป็นบุญธรรม หนกหนา พระมท(าเถรเป็น)	ตนนั้นจึงบังเกิดเป็นบุญธรรม หนักหนา พระมท(าเถรเป็น)
๓๕. เจ้ามายูบมีนนานทไคทานจิง รำเพิงไปมาพิจารณา)....	เจ้ามายูบมีนนานเท่าใด ท่านจึง รำเพิง ไปมาพิจารณา)....
๓๖. สานีกับพระพุทธรูปยืนอนน สถิตอยู่ด้านปลา.....	สานี กับพระพุทธรูปยืนอัน สถิตอยู่ด้านปลา.....
๓๗. กนิอนนอาจารย์เถาแก่แต่ชว ก่อนหากกระทำปร.....	ก นี้ อันอาจารย์เถาแก่แต่ชั่ว ก่อนหากกระทำประ.....
๓๘. มหาเถรเป็นเจ้าจึงไตรได้ด้วย กำลังปัญญาจาก.....	มหาเถรเป็นเจ้าจึงไตรได้ด้วย กำลังปัญญา จัก.....
๓๙. ธ.....ชนคบสบบบุริสทงหลาย	ธ.....ชน คนสัปปุริสทั้งหลาย
๔๐.พระเป็น..... เถิงหา.....	พระเป็น..... เถิงหา.....

จารึกวัดพระยืน ด้านที่ ๒

จาริกวัดพระยืน ด้านที่ ๒

คำจาริก	คำอ่าน
๑. ชลองรองตีนพายไต้ให้	ฉลองรองตีนพายไต้ให้
๒. ไปกล่าวพิจารณาการอนนจกกระทำ	ไปกล่าวพิจารณาการอันจักกระทำ
๓. พระนนวนแห่งทานพรญามหา ธรรมิกราชผู้เป็นเจ้าเม	พระนั้น แห่งท่านพญามหา ธรรมิกราชผู้เป็นเจ้าเม-
๔. องทานพรญาคนนไฉนนิวาพระ มหาเถรเปนเจ้าจกกระทำพระดง	อง ท่านพญาครั้นไฉนนิวาพระ มหาเถรเป็นเจ้าจักกระทำพระดง
๕. อนนเยยบงเกิดศรัทธาณินดี หนักหนาจึงให้ฝูงมนตรียาอยู่จำนำ	อัน เยยบังเกิดศรัทธาณินดี หนักหนา จึงให้ฝูงมนตรียาอยู่จำนำ
๖. แต่งกระทำการด้วยพระมหาเถรเปนเจ้าโสด ถดถนนวนพระมหาเถ	แต่งกระทำการด้วยพระมหาเถรเป็นเจ้าโสด ถัดนั้นพระมหาเถ-
๗. รเปนเจ้าจึงให้บอกแก่ฝูงอุบาสก อุบาสิกามาหาชนคนทั้งหลายท	รเป็นเจ้าจึงให้บอกแก่ฝูงอุบาสก อุบาสิกามาหาชนคนทั้งหลาย ท-
๘. านสบบบุริสแลฝูงนนวนทาน นกปรางทงหลายให้หาหินแลแ	านสัปปุริสและฝูงนั้น ท่าน นักปราชญ์ทั้งหลายให้หาหินแลแ-
๙. ปลงเลียดแล้วทานให้พิทธ ฤกษพารกาลฉายานาที่ตริยาง	ปลงเลียด แล้วท่านให้พิทธ ฤกษพารกาลฉายานาที่ตริยางค์
๑๐. นพวงลคณอนนเปนมทา มงคล แลวพระมหาเถรเปนเจ	นพวงศีลคณาอันเป็นมทา มงคล แล้วพระมหาเถรเป็นเจ-
๑๑. าจิงให้แรกทศกบ่อนบนลง พระยีนเปนเจ้านี้ในปรีกาเดอ	าจิงให้แรกทศกบ่อนบัลลังก์ พระยีนเป็นเจ้านี้ ในปรีกาเดอ-
๑๒. นญีออกสามคำวนนไทวนนกาบเสด วนนเมงวนนสุกรพารเมือ	นยี่ ออกสามคำ วันไทยวันกาบเส็ด วันเม็ง วันศุกรพารเมือ
๑๓. จกไกลรุ่งมุงดูศกรราชไฉนเจดรอย สามสิบเอ็ด ๗๓๑ ไฉนฤกษเจ	จักไกลรุ่ง มุงดูศกรราชไฉนเจ็ดร้อย สามสิบเอ็ด ๗๓๑ ได้ฤกษเจ-

คำจารึก

๑๔. คอนนชื่อบุรณรพสุ ถัดนันทาน
เป็นเจ้าพอยให้แรกทศกษ
๑๕. นรภาพระพุทธรูปยืนทั้งสามคน
อนนมีหนดานไต่คานเหนือ
๑๖. มือหนตวันตกนนั้นกปีระกา
เดือนสามแรมสี่ค่านนไทวนนกด
๑๗. ดราวนนเมงพารสุกร ดูฉายาเมื่อ
ตวันขึ้นสิบห้าคืนได้จิดริก
๑๘. สสกราชไต่เจดรอยสามสิบเอ็ด
โสด ๗๓๑ กทำพระยีนเปน
๑๙. จานี่นปีระกามาแล้วในปีจไฟ
สองเขาทนเปนเจ้าให้ฉลองใน
๒๐. สองปีนนั้นสามคาบในกาลเมื่อ
ฉลองนันทนพราญธรรมิกราช
๒๑. เลหากรังแตงกระยาทานอัสส
บริสการทงหลายมาถวายให้เปน
๒๒. มหาทานทุกด้านแล ด้วยเดชบุญ
พระมหาเถรแลท่านพญาธ
๒๓. ธรรมิกราชอนันตินกหนา หากงวน
อนตรายบไต่สกกอนนวนนอ
๒๔. นนทานไต่ยุดพระเปนเจ้านน
พระหากทำปาดิหารสองซาล
๒๕. รังสิมิกฉนคฺไสพาวในกลาง
หาวงมดั่งแสงเคียกรุ้งฟุ้งพล
๒๖. ทงหลายหนนอัสจรรณหนก
หนาเมื่อฉลองพระยีนเปนเจ้าคา

คำอ่าน

คอันชื่อบุรณรพสุ ถัดนันทาน
เป็นเจ้าพอยให้แรกทศกษประช-
นรภาพระพุทธรูปยืนทั้งสามคน
อันมีหนดานไต่คานเหนือ-
มือหนตวันตกนนั้นกปีระกา
เดือนสาม แรมสี่คำ วันไทยวันก-
ดเรา วันเม็งวันพารสุกร ดูฉายาเมื่อ
ตวันขึ้นสิบห้าคืน ได้จิดรฤก-
ษ์ ศักราชได้เจ็ดร้อยสามสิบเอ็ด
โสด ๗๓๑ กระทำพระยีนเป็น-
จ้านี่นปีระกามาแล้วในปีจอ พอได้
สองเขาทนเป็นเจ้าให้ฉลองใน
สองปีนั้นสามคาบ ในกาลเมื่อ
ฉลองนั้น ท่านพญาธรรมิกราช-
เลหากรังแตงกระยาทานอัสส
บริสการทงหลาย มาถวายให้เป็น
มหาทานทุกด้านแล ด้วยเดชบุญ
พระมหาเถรแลท่านพญาธ-
รรมิกราชอนันตินกหนา หากงวล
อันตรายบได้สักัน วันอ-
นทานไต่ยุดพระเป็นเจ้านั้น
พระหากกระทำปาฏิหาริย์สองซาล
รังสิมิกฉนคฺไสพาวในกลาง
หาวงมดั่งแสงเคียกรุ้งฟุ้งพล
ทงหลายหนนอัสจรรณหนก
หนา เมื่อฉลองพระยีนเป็นเจ้าคา-

คำจารึก	คำอ่าน
๒๗. บหลงนนวนโนสไตในเดือนหก บุรณมวันนพฤทสบดี ทานพญา	บหลงนโนสไตในเดือนหก บุรณมวันพฤทสบดี ท่านพญา
๒๘. ธรรมิกราชให้ทานแปลงปราสาท อนนิงแลปรตบงามดีหนักห	ธรรมิกราชให้ทานแปลงปราสาท อันหนึ่งและประดับงามดีหนักห-
๒๙. นาผิจกอุบมาไปดงมหาไพช ยนต์ปราสาทนนวนคายแลจึงสรง	นา ผิจกอุบมาไปดงมหาไพช- ยนต์ปราสาทนั้นคายแลจึงสรง
๓๐. พระธาตุเปนเจ้าด้วยน้ำสุคนธสี ลีลธราแล้วจึงบูชาพระธาตุเปน	พระธาตุเป็นเจ้าด้วยน้ำสุคนธศรี ลีลธราแล้วจึงบูชาพระธาตุเป็น-
๓๑. จาควยเครื่องบูชาทั้งหลายอนน พิเสทหนักหนาแลครบถ้วนส	จำด้วยเครื่องบูชาทั้งหลายอัน พิเศษหนักหนาและครบถ้วนส-
๓๒. ามวนน เมื่อพญาธรรมิกราชสรง พระธาตุวนนลุนนนวนในสุพ	ามวัน เมื่อพญาธรรมิกราชสรง พระธาตุวนลุนนั้นในสุพ-
๓๓. รรณภาช พระธาตุเปนเจ้าจึงกระทำ ปราศิทหายนไปมาในชนนค	รรณภาชน์ พระธาตุเป็นเจ้าจึงกระทำ ปาฏิหาริย์เวียนไปมาในชนค-
๓๔. าลังจบบนภารังสีรสมีออก ตางตางฉนวนทานพญาบงเกือ	าลังจบบันลือรังสีรสมีออก ต่าง ๆ ฉนั้น ท่านพญาบังเกิ-
๓๕. ดศรธาจึงให้อัญเชิญฝูงมหาเถรานุเถร ทงทั้งหลายเขาดูปราศิทหาร	ดศรธา จึงให้อัญเชิญฝูงมหาเถรานุเถร ทั้งหลายเขาดูปาฏิหาริย์
๓๖.(อ)นนครวงามดีเพิงมีใจ อัสจรรรมหนักหนาดงอนน	อันนครวงามดีเพิงมีใจ อัศจรรย์หนักหนาดงอัน
๓๗. _____ปรดิสธากพระมหาพุทธ รูปหล่อ	_____ประดิษฐากพระมหาพุทธ รูปหล่อ
๓๘. _____เดือนสิบเอ็ดแรมค่านิง_____	_____เดือนสิบเอ็ดแรม ค่านึง_____
๓๙. _____มพเคตมัลลบสักรา_____	_____มพเคตมัลลบสักรา_____
๔๐. _____ในปีนั้นจ_____	_____ในปีนั้นจ_____
๔๑. _____(พรเปน)_____	_____พระเป็น_____

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

จารึกแผ่นดินบุกวัดมหาธาตุ ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๑๗

ทะเบียนจารึก

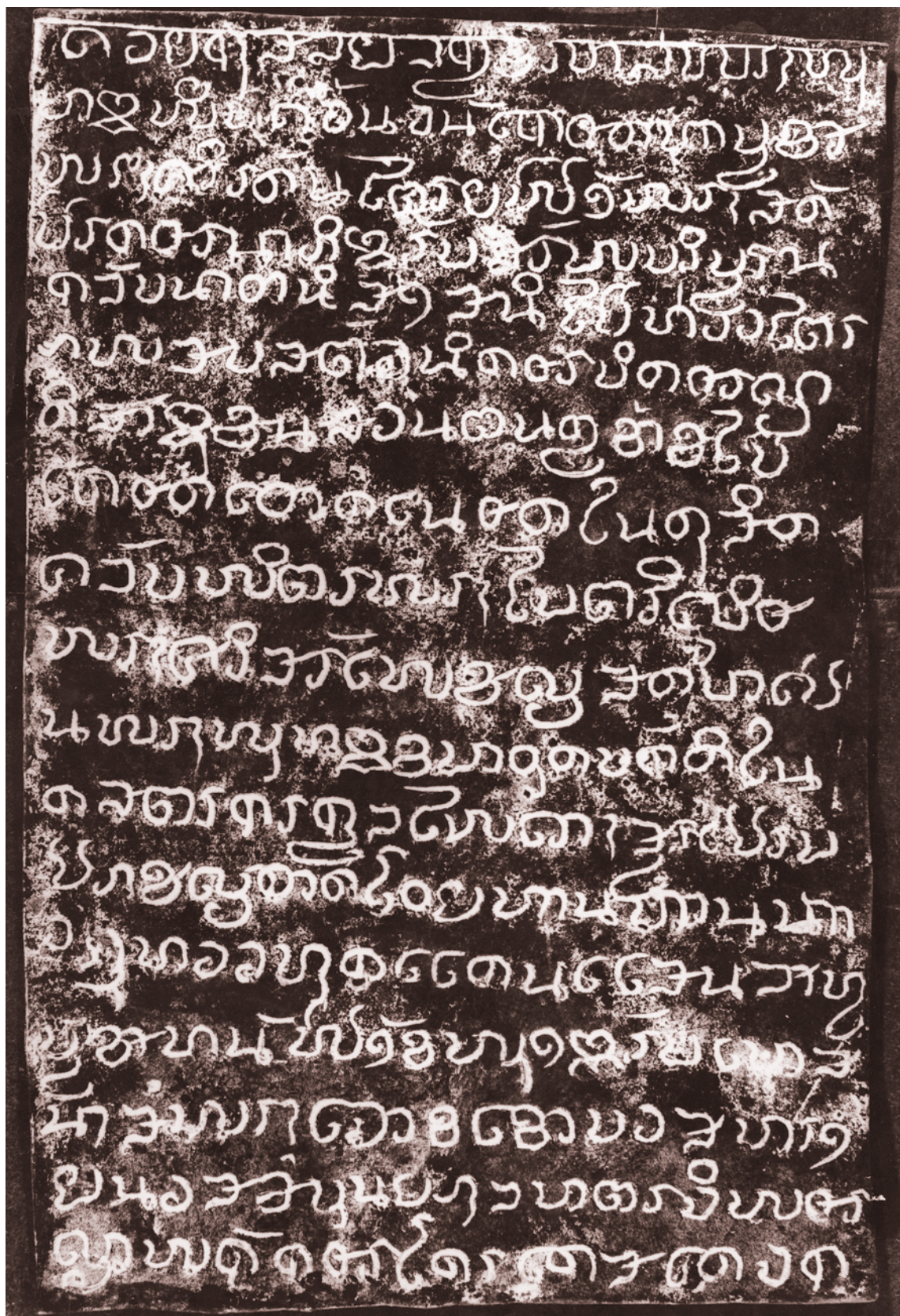
อักษร	ไทย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๑๗
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๘ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๕ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ (ดินบุก)
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๑๘.๕ เซนติเมตร ยาว ๒๗ เซนติเมตร หนา ๒ มิลลิเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	อย. ๒
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๕๐๐
สถานที่พบ	พระปรางค์วัดมหาธาตุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้พบ	กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๒ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๑) ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗

ประวัติ

รูปลักษณะของพยัญชนะที่ปรากฏในแผ่นจารึกฯ ส่วนมากมีลักษณะเป็นแบบเดียวกับพยัญชนะที่ปรากฏในจารึกต่าง ๆ สมัยสุโขทัย จากรูปลักษณะของพยัญชนะดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า จารึกแผ่นดินบุกฯ ได้รับอิทธิพลในด้านอักษรศาสตร์จากสุโขทัยโดยแท้จริง

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำ ซึ่งได้นำลงตีพิมพ์ในหนังสือ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๒ เล่ม ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เป็นคราวแรก ให้ชื่อว่า “คำจารึกแผ่นดินบุกภาษาไทย” ต่อมาคณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ขออนุญาตกรมศิลปากร นำลงพิมพ์ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๐๘ ให้ชื่อว่า “หลักที่ ๔๒ จารึกแผ่นดินบุกภาษาไทย”

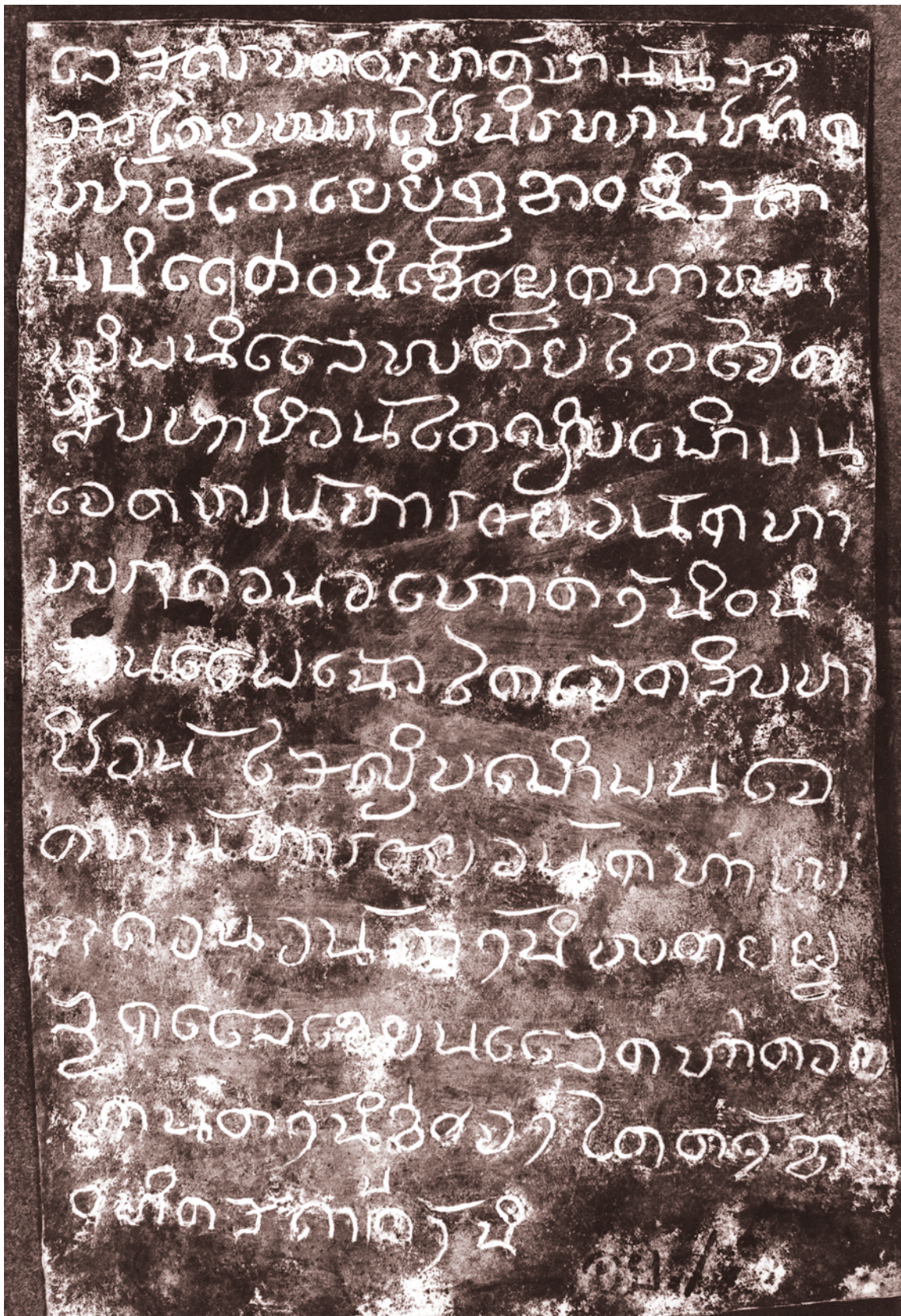
ข้อความที่จารึก เป็นคำอุทิศส่วนกุศล ในการหล่อพระพุทธรูปพิมพ์ การบูชาพระรัตนตรัย การฟังพระสัตตปกรณานิคม ให้แก่บิดา ญาติ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

จารึกแผ่นศิลาควมมหาธาตุ ด้านที่ ๑

จารึกแผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ด้วยกุศลผลกุษาหล่อพระพุ	ด้วยกุศลผลกุษาหล่อพระพุ
๒. ทพิมถวันนวันเกิดทำบูชา	ทพิมพ ถวันนวันเกิดทำบูชา
๓. พระศรีรัตนไตรยฟั่งพระสด	พระศรีรัตนตรัย ฟั่งพระสด
๔. ปกรณานิธรมสรพบริบูรณ์	ปกรณานิธรมสรพบริบูรณ์
๕. กลับนาอันสงสนิไปทั่วไตร	กลับนาอันสงสนิไปทั่วไตร
๖. ภพสบสตัวนิกอริบิธรญา	ภพสบ สัตว์นิกอริ บิธรญา-
๗. ดิสาธุชนส่วนตนกุขาไป	ดิสาธุชน ส่วนตนกุขาไป
๘. เกิดเอากันเอดในดุสิต	เกิด เอากันเอดในดุสิต
๙. คลับพิตรพระไมตรีเมื่อ	คลับพิตรพระไมตรี เมื่อ
๑๐. พระศรีสรเพชญ์เสด็จมาเป	พระศรีสรเพชญ์ เสด็จมาเป-
๑๑. น พระพุทธรมาอุคตบติใน	นพระพุทธร ขอมมาอุคตบติใน
๑๒. กสตรกรกุลไพเราะสรเปรม	กษัตริย์ตระกูล ไพเราะสร เปรม
๑๓. ปราชญ์อาจโอยทานทานหา	ปราชญ์ อาจโอยทาน ทานหา-
๑๔. วภาทวทุกแดนแสนสาธุ	ว ลือทวทุกแดน แสนสาธุ
๑๕. บูชาทนต์พิงพงธรรมเทศ	บูชา ทนต์พิงพง ธรรมเทศ-
๑๖. นาสัมเด็จพระเจ้าชวสทรง	นาสม(เด็จพระ)พระเจ้า ชวสทรง
๑๗. ผนวชขมบุญกุลบาตรจีวร	ผนวชขมบุญ กุล บาตรจีวร
๑๘. ญาพักกรโกรเกสเดจก	อย่าพัก กรโกรเกศ เดจก-

จารึกแผ่นศิลาแก้ววัดมหาธาตุ ด้านที่ ๒

จารึกแผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. เลสตรบคัรหัตถ์หันสง
๒. สารโดยพระไปนिरพานฟาก
๓. ฟ้าชไคเยยูกุชาอธิฐา
๔. นนัแต่ อนิเชื้อผูกทำพระ
๕. พิมนิแลพอยไคใจ
๖. สิบหาปีวันไคญิบเหมน
๗. เจตพนัหารอยวนักทำ
๘. พระถวนวเฑาคงนีอนิ
๙. สวนแม่เฒาไคเจตสิบหา
๑๐. ปีวัน ไสญิบเหมนเจ
๑๑. คพนัหารอยวนักทำพ
๑๒. ระถวนวันคังนีพอยผู้
๑๓. ลูกแลเขียนแลกทำด้วย
๑๔. ทานคังนี้ข่องไคคังชา
๑๕. อทิตสถานคังนี้

คำอ่าน

เลสตรบคัรหัตถ์หันสง
สาร โดยพระไปนिरพานฟาก
ฟ้า ชอไคเยยูกุชาอธิฐา-
นนัแต่ อันนัเชื้อผู้กระทำพระ
พิมพินิแล พ่อย้ายไคเจต
สิบห้าปี วันไคญิบเหมน
เจตพนัหาร้อยวัน กระทำ
พระถวนวันเฑาคังนี้ อันนี้
ส่วนแม่เฒาไคเจตสิบห้า
ปี วันไสรญิบเหมนเจ-
คพนัหาร้อยวัน กระทำพ-
ระถวนวันคังนี้ พ่อย้ายผู้
ลูกแลเขียนแล กระทำด้วย
ทานคังนี้ ของไคคังชา
อธิฐานคังนี้

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

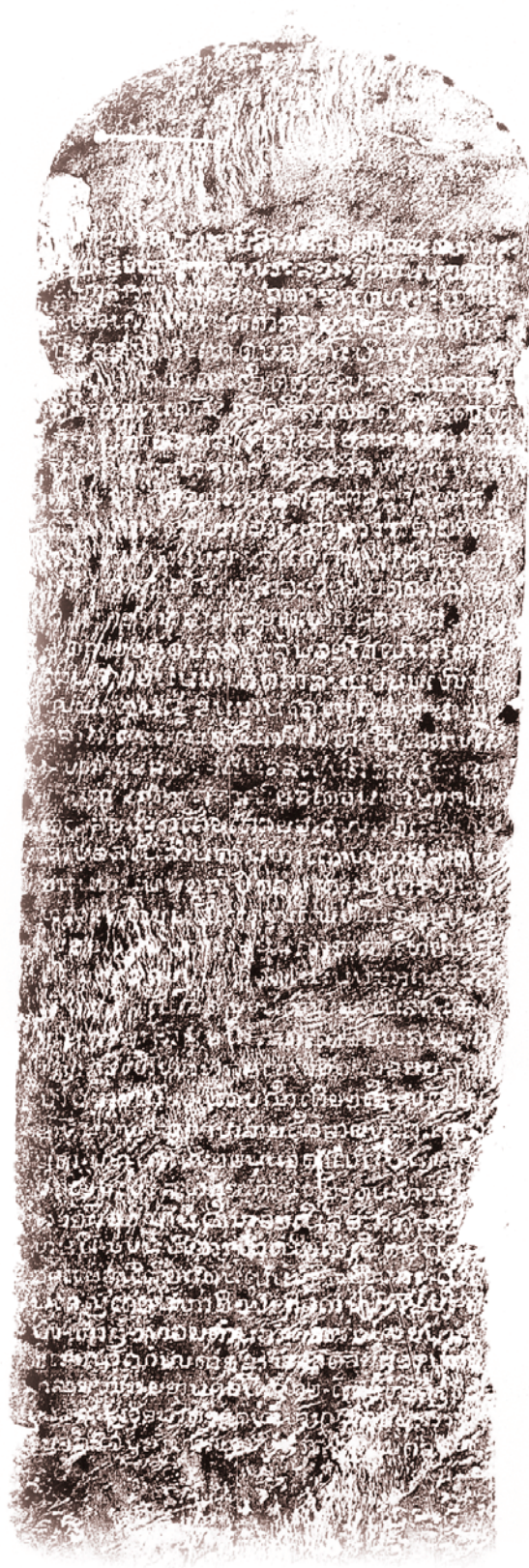
จารึกวัดช้างล้อม พุทธศักราช ๑๙๒๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๒๗
จารึกอักษร	จำนวน ๓ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๔๓ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๓๕ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๓๖ เซนติเมตร สูง ๑๗๐ เซนติเมตร หนา ๑๘ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๘
พบเมื่อ	นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๐ (เดือนพฤษภาคม ๒๕๐๙) เรียกศิลาจารึก
สถานที่พบ	หลักนี้ว่า “ศิลาจารึก อักษรและภาษาไทย” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔
ผู้พบ	เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๑๐๖”
ปัจจุบันอยู่ที่	ไม่พบหลักฐาน
พิมพ์เผยแพร่	วัดช้างล้อม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ประวัติ	กองโบราณคดี กรมศิลปากร
	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๐ เล่ม ๑ (พฤษภาคม ๒๕๐๙)
	๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓
	๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗

ศิลาจารึกวัดช้างล้อม เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย กองโบราณคดีพบที่วัดช้างล้อม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

เรื่องราวที่จารึก ได้กล่าวถึงพนมไสคำออกบวชในสมมวง การประดิษฐานพระพุทธรูปนิมา การสร้างหอพระปฏิมากรรม การปลุกพระศรีมหาโพธิ์ ตลอดจนการบำเพ็ญกุศลและการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา

จารึกวัดช้างล้อม ด้านที่ ๑

จารึกวัดช้างล้อม ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. สิริโนมพุทธายสิทธิ สกกดิเดชะตบะพระ
๒. พุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นมงคลบน
๓. นเทาสรรพพานตราย ๐ สกราชแต่พระเจ้าเนย
๔. รพานไคพนนเก้ารอยยี่สิบเจ็ดปีใน
๕. ปีชวดเดือนหกบวรณมีพุทธพา
๖. รพนมไสดำเอาใจตั้งสบรรธาหรรษา
๗. ดิเรกอนเณกไมตรีศรีสภกยเพื่อจกไก
๘. รข้ามจากสงสารเมื่อนยรพานที่มี
๙. นันอนนพรรณนาถึงสลิพยรปรห
๑๐. ญามหาสงฆราชาสุกัณฐมาสงสสอนสำเ
๑๑. ดจมหารธรรมราชา มหารรร(ม)ราชา
งอรใน
๑๒. สาสนามิโจสบรรธาแกไตรสธระนาถว่า
๑๓. บริสุทธิ จิงไปปละละราชสัคคดิ
พิพ
๑๔. สตรทงหลายเสียแล้วแผวภยานตรา
๑๕. ยกलयออกบวสในสุ่ม่วงได้เปน
ภิกษุ ๐ เ
๑๖. แผ่นดินอนนทนาคลาลนปนเพื่อน ๐
๑๗. พนมเห็นใจขึ้นทนกทนาสรธาห
๑๘. รสาดิเรกอนเณกไมตรีโมทนิยเคารพ
๑๙. นบเข้าบวสทงพนวสเปนภิกษุในสำน
๒๐. กมหารธรรมราชาเมื่อสเด็จพระมหาร

คำอ่าน

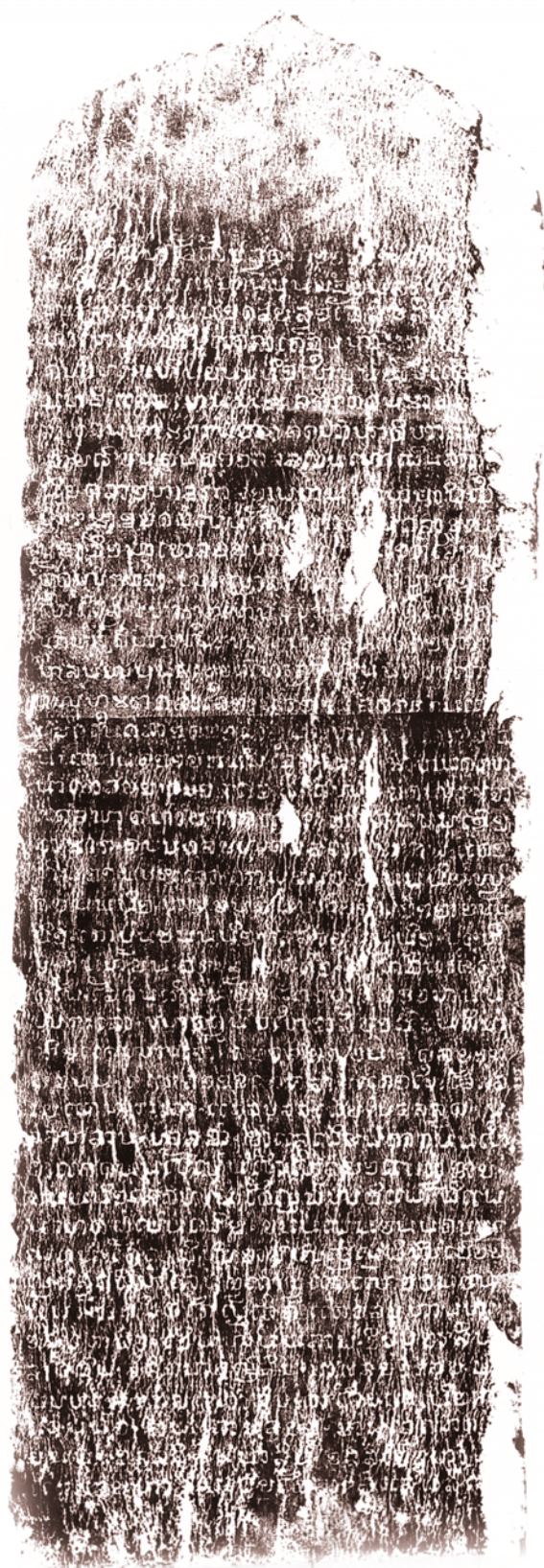
- ศิริโนมพุทธายสิทธิ ศักดิเดชะตบะพระ
- พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นมงคลบน
- รเทาสรรพพานตราย ๐ ศักราชแต่พระเจ้าเนย
- รพาน ได้พันเก้ารอยยี่สิบเจ็ดปี ใน
- ปีชวด เดือน ๖ บวรณมี พุทธพา
- ร พนมไสดำเอาใจตั้งสบรรธาหรรษา
- ดิเรกอนเณกไมตรี ศรีสภกย เพื่อจกไก
- รข้ามจากสงสาร เมื่อเนยรพานที่มี
- น อันพรรณนาถึงสลิพยรประห
- ญา มหาสังฆราชาสุกัณฐ มาสั่งสอนสมเ
- ด็จมหารธรรมราชา มหารธรรมราชา
งอรใน
- ศาสนามิโจสบรรธาแกไตรสรนาถว่า
- บริสุทธิ จิงไปปละละราชสมบัติ
- พิพ
- คณทั้งหลายเสียแล้ว แผ้วภยันตรา
- ยกलय ออกบวชในสุ่ม่วง ได้เป็น
- ภิกษุ ๐ เ
- แผ่นดินอันทนาคลาลันป็นเพื่อน ๐
- พนมเห็น ใจขึ้นทนกทนาสรธาห
- รสาดิเรกอนเณกไมตรีโมทนิยเคารพ
- นบเข้าบวสทงพนวสเป็นภิกษุในสำน
- กมหารธรรมราชา เมื่อสมเด็จพระมหาร

คำจารึก

๒๑. ชาเสวยพิราไลยไคลจากพรากเสียพนั
๒๒. เข้าบวลในสำนักมหาเถรพุทธสาคร
๒๓. อนนทนมมอไปด้วยเถรานูเถรทง
๒๔. หลายให้บุญไปแก่พ่อแม่พี่น้องพวก
๒๕. พ้องเผ่าพรรณอนนเหงาเจ้าไทอนนไ
๒๖. ปสู่ปรโลกพูน ๐ ถัดนมนมหาเทวีสว
๒๗. รรคลาไลไปโสศ ๐ พนเข้าบวลใน
สำนักม
๒๘. หาเถรอนุราธอนนลูกแต่สิ่งหลมา ๐ พ
๒๙. ฤษาสรีเทพาทูราชเอาออกมาชอยสง
๓๐. บานสร้างเมือง ๐ ไต่บไทเคื่องใจไพรผา
๓๑. ข้าคนพลทงหลายให้ววยทุละ...
๓๒. นดา ๐ พนร่ำเพ็งอนนจกเปนบุญคุณ
๓๓. ประโยชน์โปรตทงทานทงตนทง...
๓๔. ทงผิจงญามีใจหลงในสงสาราพ(ระพ)
๓๕. ทนนี้ ๐ พนมพิจารณาเนื้อใจในตนแล้ว
๓๖. จิงแฝงที่เรื่อนตนเปนพระพิหารในปี
๓๗. มเสญเดือนทำจิงประดิษฐาพุทธประดิ
๓๘. มา ๐ หาฝูงทวยค่านวรควรภพยมารจิ
๓๙. ตเรจนาเทพดาอสุร ๐ บวสด้วยฝูงรูปทง(ง)
๔๐. หลาย พรายงามถ้วนแห่ง ๐ แต่งทงกฤตชี
๔๑. บวสแล้วจิงมาตงกทำหพระปิตกธรรม
๔๒. สงวรใจบูชาพระอิทธิกรมกบด้วยพ

คำอ่าน

- ชา เสวยพิราลัย ไคลจากพรากเสีย พนม
- เข้าบวลในสำนักมหาเถรพุทธสาคร
- อันทนมมไปด้วยเถรานูเถรทง
- หลาย ให้บุญไปแก่พ่อแม่พี่น้องพวก
- พ้องเผ่าพันธุ์ อันเหง้า เจ้าไทย อัน-
- ปสู่ปรโลกพูน ถัดนมนมหาเทวีสว-
- รรคลาไลไปโสศ ๐ พนมเข้าบวลใน
สำนักม-
- หาเถรอนุราธ อันลูกแต่สิ่งหลมา ๐ พ-
- ระยาศรีเทพาทูราช เอาออกมาชอย สร้าง
- บ้านสร้างเมือง ๐ ไต่บไทเคื่องใจ ไพรฟ้า
- ข้าคนพลทงหลาย ให้ววย ทุละ...
- นดา ๐ พนมร่ำเพ็งอันจักเป็นบุญคุณ
- ประโยชน์โปรดทั้งทานทั้งตนทั้ง...
- ทั้งผี จูงอย่ามีใจหลงในสงสาราพ(ระพ)
- ทนนี้ ๐ พนมพิจารณาเนื้อใจในตนแล้ว
- จิงแฝงที่เรื่อนตน เป็นพระพิหาร ในปี
- มะเส็ง เดือน ๕ จิงประดิษฐ์สถาพุทธปฏิบัติ
- มา ๐ หาฝูงทวยค่านวรควรภพยมารจิ-
- ตเรจนา เทพดาอสุร ๐ บวชด้วยฝูงรูปทง(ง)
- หลาย ๐ พรายงามถ้วนแห่ง ๐ แต่งทั้งกฤตชี
- บวช แล้วจึงมาตั้งกระทำหพระปิฎกธรรม
- สังวรใจบูชาพระอิทธิกรมกับด้วยพ-

จารึกวัดช้างล้อม ด้านที่ ๒

จารึกวัดช้างล้อม ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. ระเบดจันมาไไว้ได้ปลุกทองพระศรีม
(หาโ)
๒. พธิอนนเปนจอมบุญจอมศรีญ...
๓. พระบคอนนึ่งด้วยสูงได้สืบสืสอ(กก)
๔. ทำให้บุญไปแกล่ำเดจมหารธรรม(ราชา)
๕. กทำให้พระหินอนนึ่งให้บุญไปแกม(มห)
๖. าเทวี ๐ แลวเห็นพระศรีรัตนธาตุ(อน)
๗. ล่ำเดจมหารธรรมราชากทำปราชิตารม...
๘. ลายเรือนตงดงลวดเงินเทาเณินสาต(เท)
๙. นีอกกลางทาวภางามหนกหนามีใจ(ส)
๑๐. บรรธาชอดคเณินสเ... ถวายเป(น)
๑๑. บุชาจึงมาเอสอยทอง(ง)เถ(ว)
นึ่งตีโสม(พ)
๑๒. ออกพระเจ้า ๐ พรญาศรีเท(พา)ทูลราชไ...
๑๓. ใให้ไปลุ่มหาราชเณพรส(วีร)รัตนธาตุ(ก)
๑๔. ทำปราชิตารในรพญพ่องอกคองทา(น)
๑๕. หลั่นพนนลู่ออกเทาลูกพนนลบบเทา(ลู)
๑๖. กพทุทธรักษาไสงามดงผลิกรัตนแก้ว
๑๗. ขยวในกลางดงผ้าอนนทานชูปครามค
๑๘. นันเณดงอนนมีใจสบรรธาหนกท
๑๙. นาเอสอยทองเถวนึ่งตีพอกพระเจ้า
๒๐. แลวมากทำผกาส(ญบ)ผ้าสนับเชิง
๒๑. อาธาร ๐ กบบด้วยพดสวดธรรม ๐ แต่ง

คำอ่าน

- ระเบดจันมาไไว้ ได้ปลุกทั้งพระศรีม-
(หาโ-)
- พธิ อันเป็นจอมบุญจอมศรีย...
- พระบคอันหนึ่ง ด้วยสูงได้ ๑๔ ศอกกระ
ทำให้บุญไปแกล่ำเดจมหารธรรมราชา
กระทำพระหินอันหนึ่ง ให้บุญไปแกมท
าเทวี ๐ แล้ว เห็นพระศรีรัตนธาตุอัน
สมเดจมหารธรรมราชา ก็กระทำปาฏิหาริย์ม...
- ลายเรือนตงดงลวดเงินเทาเณินสาต เท-
นีอกกลางทาวภางามหนกหนา มีใจ ส-
บรรธาชอดคเณินสเ... ถวายเป
บุชา จึงมาเอสร้อยทองเถว
หนึ่ง ตีโสมพ-
- ออกพระเจ้า ๐ พระยาศรีเทพาทูลราชไ...
- ใให้ไปลุ่มหาราชเห็นพระศรีรัตนธาตุกระ
ทำปาฏิหาริย์ในรพญพ่องอกคองคองทา
ล่นพนนลู่ออกเทาลูกพนนลบบเทาลู-
กพทุทธรักษาไสงามดงผลิกรัตนแก้ว
เขี้ยว ในกลางดงผ้าอันทานชูปคราม ค-
รันเห็นดงอันมีใจสบรรธาหนกท
นา เอสร้อยทองเถวหนึ่ง ตีพอกพระเจ้า
แล้วมากกระทำผกาส เย็บผ้าสนับเชิง
อาธาร ๐ กับด้วยพดสวดธรรม ๐ แต่ง

คำจารึก

๒๒. ที่นึ่งพระเจ้า ๐ จรามชนอนนึ่ง ๐ พุ
๒๓. กอนนึ่ง ๐ หมอนอนนึ่ง ๐ บงงาอนน
๒๔. นึ่ง ๐ เต้าปูนอนนึ่ง ๐ สลงอนนึ่ง ๐
ประที
๒๕. บ ๐ ดินทยน ๐ ประฐบ ๐ กตั้ง ๐ ไทดิน
ไศดอ
๒๖. กไม้ ๐ ไวคนเรือนนึ่งแดงหุงจงหนน
๒๗. พระเจ้า ๐ พาหุคึ่งไหชาสองเรือนตีบ่า
๒๘. เรอแก่พระเจ้า ๐ คองสองอนนกลองสา
๒๙. มอนน ๐ ดแรสงขเขากวายแดงไหไกว
๓๐. ยายแก่พระเจ้า ๐ แลวบวสเมียร ๐
บวสลูก ๐ บ
๓๑. วสหลาน ๐ บวสข้า ๐ ข้าแลเมียรหมกกนไนให้
๓๒. ขาแกกนไนไปเปนไทให้เลี้ยงแม่ผู้ชาย
๓๓. อนนึ่งโสตนไคญผิพผิแม่ ผิแม่
๓๔. น้เทตผู้เป็นเมียร ๐ อนนเปนอนนคบบ
๓๕. เมตน ๐ ไคญผิพไยยพิญญผิพไยย
๓๖. ญผิลูกผิหลานผู้เฒ่าผู้แก่แห่งตนอน
๓๗. นมาฝากผิตไคญโสตนแต่อยทานทอ
๓๘. งสิบตำลึง ๐ เงินพนนสาม ๐ จีพรสิบ
๓๙. สามผิน ๐ สลกบาตญีสิบ ๐ บาทสอง
รอย ๐ ผ(๑)
๔๐. นบพระรอยเกล้าสิบ ๐ ตรโลอนนึ่ง...
๔๑. แวนนึ่ง ๐ ขามลายสอง ๐ ขามเล็กห...
๔๒. อนน ๐ ขลกกินน้ำสิบ ๐ ขลลเชิงทำ...
๔๓. แต่อยทานเบียรไคลารสีแสนสี่-

คำอ่าน

- ที่นึ่งพระเจ้า ๐ จรามชนอนนึ่ง ๐ พุ-
กอนนึ่ง ๐ หมอนอนนึ่ง ๐ บังงาอัน
นึ่ง ๐ เต้าปูนอนนึ่ง ๐ สลงอนนึ่ง
ประที-
บ ๐ ดินเทียน ๐ ประฐบ ๐ กระตั้ง ๐ ไทดิน
ไส่ดอ-
กไม้ ๐ ไวคนเรือนนึ่ง แด่งหุงจ้งหน
พระเจ้า ๐ พาหุคึ่งหนึ่ง ให้ข้าสองเรือนตีบ่า
เรอแก่พระเจ้า ๐ ฆ้องสองอัน กลองสา-
มอัน ๐ แดร สังข์ เขากวาย แด่งไหไกว-
ยายแก่พระเจ้า ๐ แลวบวชเมียร ๐
บวชลูก ๐ บ-
วสหลาน ๐ บวสข้า ๐ ข้าแลเมียรหมกกันให้
ข้าแก่กันไปเป็นไทยให้เลี้ยงแม่ผู้ชาย
อันนึ่งโสตน พนมไคยอผิพผิแม่ ผิแม่
นมเทตผู้เป็นเมียร ๐ อันเป็นอันดับ-
เมตน ๐ ไคยอผิพไยยพียะ ยอผิพไยย
ยอผิลูกผิหลานผู้เฒ่าผู้แก่แห่งตนอัน
นมาฝากผิตไคยโสตน แต่อยทานทอ-
งสิบตำลึง ๐ เงินพันสาม ๐ จีพรสิบ
สามผิน ๐ สลกบาตรยี่สิบ ๐ บาตรสอง
ร้อย ๐ ผ(๑)
นบพระร้อยเกล้าสิบ ๐ ตะไลอันนึ่ง...
แวนนึ่ง ๐ ขามลายสอง ๐ ขามเล็กห...
อัน ๐ ขันกินน้ำสิบ ๐ ขันเชิงทำ...
แต่อยทานเบียรไคลารสีแสนสี่-

จาริกวัดข้างล่อม ด้านที่ ๓

คำจาริก

๑. หมีน ๐ แต่ฝูงชนผู้
๒. พิเศษใส่ให้ทองถั่ว
๓. นด้าลึง ๐ เงินทองก้อน
๔. ววทองคู่เข้าแต่เมก
๕. วยน ๐ ซีสามต้นแล่ตน
๖. ให้ทองแลด้าลึง ๐ ผู้ส
๗. องบาคก็มี ๐ ผู้บาคปลา
๘. ยกมี ๐ กทำพระล้าริด
๙. อนนนิ่ง ๐ กบบทงปลา
๑๐. กดวัยทงเลกไหญน
๑๑. ยไปแกเจ้าพรไชยา
๑๒. สารจาริกพนมใส่ด้าผ
๑๓. ววแมน่เทตพท
๑๔. นนชีเถรเทพเม
๑๕. ลีฝากประเพณีนุ(า)
๑๖. ดิพงสาทงหลาย
๑๗. ไว้กบบกฏพิหารส
๑๘. ถานธรรมอาร(ย)ฝูงนี้
๑๙. ท้าวพรญาอนนมี
๒๐. บุนยลัพการิดาธิ
๒๑. การ ๐ แต่ได้ขึ้นเสวย
๒๒. ราชสมบัติในสุโขทัย
๒๓. นี้ ๐ จงทยรมราชอา
๒๔. อนุเคราะห์เฉพาะเอากุศ

คำอ่าน

- หมีน ๐ แต่ฝูงเขียนผู้
- พิเศษใส่ให้ทองถั่ว-
- นด้าลึง ๐ เงินทั้งก้อน
- ววทั้งคู่ ข้าวเต็มเก-
- วียน ๐ ซีสามตนแล่ตน
- ให้ทองแลด้าลึง ๐ ผู้ส-
- องบาคก็มี ๐ ผู้บาคปลา-
- ยกมี ๐ กระทำพระลัสมฤทธิ
- อันหนึ่ง ๐ กับธงปะฎา-
- ก ด้วยธงเล็ก ให้บุญ
- ไปแกเจ้าพรหมไชยา
- สารจาริกพนมใส่ด้าผ-
- วแมน่เมตต ประธ-
- นนชีเถรเทพเม
- ลี ฝากประเพณีนุญา-
- ดิพงศาทั้งหลาย
- ไว้กับกฏพิหารส-
- ถานธรรม อาร(ย)ฝูงนี้
- ท้าวพระยาอันมี
- บุญสมภารกฤดาธิ-
- การ ๐ แต่ได้ขึ้นเสวย
- ราชสมบัติในสุโขทัย
- นี้ ๐ จงเทียรมราชอา
- อนุเคราะห์เฉพาะเอากุศ-

คำจารึก

๒๕. ลผลประโยชน์ด้วยพนั
๒๖. อนนผลบุญให้มากบ
๒๗. หลากจากประเพณีแห
๒๘. งสาธตต์บุรุษอนนเล่า
๒๙. อุตุนิกกตยาติศาธิ
๓๐. งกริตาธิการอารยบุ
๓๑. คคลทงหลายด่งนี้
๓๒. จงญาให้มีรำคาญดาล
๓๓. เดือดในกรกุลพงส
๓๔. าคณาพนัสกอนน
๓๕. แด่ ๖

คำอ่าน

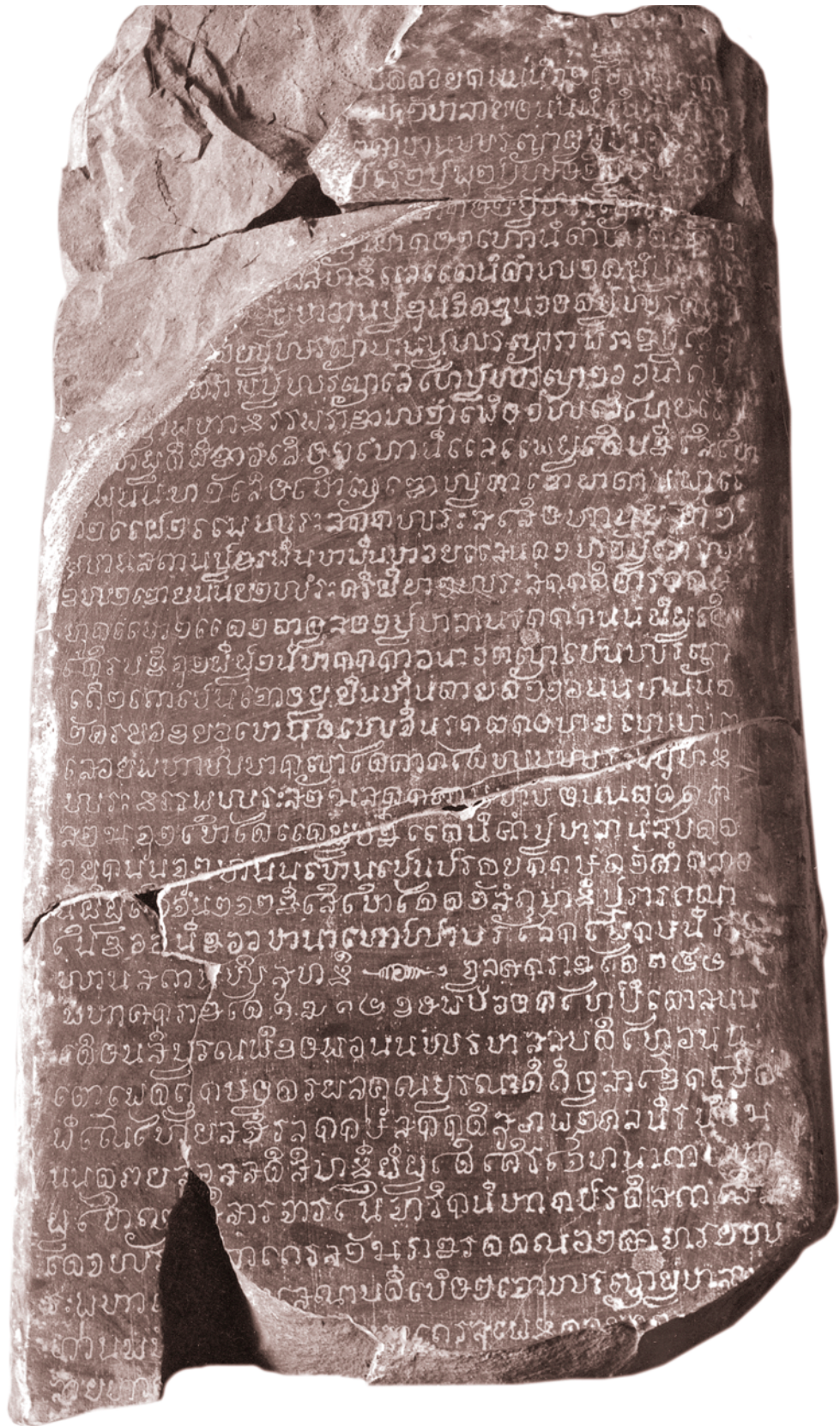
- ลผลประโยชน์ด้วยพนม
- อันผลบุญให้มาก บ่
- หลากจากประเพณีแห่-
- งสาธตต์บุรุษอันรอม
- อุตุนิกกตยาติศาธิ ซี-
- งกฤดาธิการ อารยบุ-
- คคทงหลายด่งนี้
- จงอย่าให้มีรำคาญดาล
- เดือด ในตระกูลพงศ-
- าคณาพนมลักอัน
- แด่ ๖

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ที่ปรึกษาและตรวจแก้

จารึกปูนจิตรุนจอด พุทธศักราช ๑๙๓๕

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๓๕
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๓๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๔๐ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๑๙ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	หลักรูปใบเสมา (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๓๗ เซนติเมตร สูง ๘๓ เซนติเมตร หนา ๑๘ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๕
พบเมื่อ	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกวัดพระมหาธาตุ (หลักที่ ๘ ข.)” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๔๕” ส่วนนักอ่านจารึกทั่วไป เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึก ปู่สภทหลาน”
สถานที่พบ	พุทธศักราช ๒๔๙๙ ริมเสาด้านขวามือวิหารหลวง ด้านหลังวิหารสูง วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	หน่วยขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้ หน่วยขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร ขุดพบที่ริมเสาด้านขวามือวิหารกลางทางด้านหลังวิหารสูงใน วัดพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ข้อความจารึกด้านที่ ๑ ได้กล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานระหว่าง ผู้เป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย ด้านที่ ๒ ได้กล่าวถึงสวรรค์ชั้นต่างๆ ส่วนข้อความ จารึกในด้านที่ ๓ นั้นเป็นคำสาปแช่งผู้กระทำผิดคิดคด

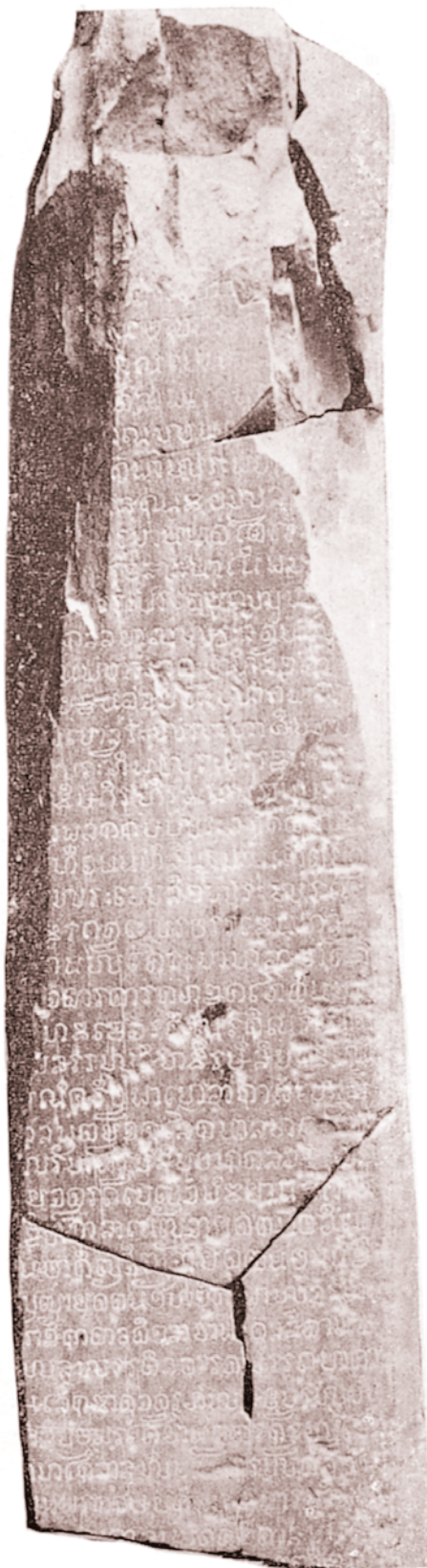
จารึกปูนจืดขุนจืด ด้านที่ ๑

จาริกปุขุนจิตขุนจอด ด้านที่ ๑

คำจาริก	คำอ่าน
๑. — (ส)บดวยกนนิจุงไทได้แก่	— (ส)บดด้วยกนนิจุงไทได้แก่
๒. — (ฮารก)ษทงหลายอนนมิโนน้ำในถ้ำ	— (ฮารัก)ษทงหลายอนนมิโนน้ำในถ้ำ
๓. — (ว)งศาหนพญาผูปุ ปุพญา	— (ว)งศาหนพระยาผูปุ ปุพระยา
๔. — ปุเริง ปุมง ปุพอง ปุพาพิน	— ปุเริง ปุมง ปุพอง ปุพาพิน
๕. — (ผ)ากอง ปุพญาคำฟู	— (ผ)ากอง ปุพระยาคำฟู
๖. — (พร)ญาผากองเทานี คำพงศก่าว	— (พระ)ยาผากองเทานี คำพงศก่าว
๗. — (ผิ)ลธิธแล แตนินคำพงศ ผิพูผาคำ	— (ผิ)ลธิธแล แตนินคำพงศ ผิพูผาคำ
๘. — (ผุ)งผุหวน ปุขุนจิต ขุนจอด ปุพญาศ	— (ผุ)งผุหวน ปุขุนจิต ขุนจอด ปุพระยาศ
๙. — (ริ)อินทราทิตย ปุพญาบาน ปุพญารามราช ปุโสส	— (ริ)อินทราทิตย ปุพระยาบาน ปุพระยารามราช ปุโสส
๑๐. — (ส)งคราม ปุพญาเลไท ปุพญางวนำถ ปุ	— (ส)งคราม ปุพระยาเลอไทย ปุพระยาจวนำถม ปุ
๑๑. — (พร)ญามหาธรรมราชพำเมือง พเลไทยแ	— (พระ)ยามมหาธรรมราชา พ่องำเมือง พอเลไทย แ
๑๒. — (ล)ไทผุติผิชาวเลื่องเทานีแล แม่ผุโคบซีใสไห	— (ล)ไทยผุติผิชาวเลื่องเทานีแล แม่ผุโคบซีใสไห
๑๓. — (ผิ)มนนทงเลื่อใหญ่เขาพูกา เขาผาดานผาแ	— (ผิ)มัน ทังเลื่อใหญ่ เขาพูกา เขาผาดานผาแ
๑๔. — (ด)งแฝงแม่พระสกกพระส เลื่อทานยอ	— (ด)งแฝงแม่พระศกดิ์พระส เลื่อทานยอ

คำจารึก	คำอ่าน
๑๕. พานสถาน ปู่ชรมื่น หมื่นห้วย แสนดง ทังปู่เจ้าพระ	พานสถาน ปู่ชระมื่น หมื่นห้วย แสนดง ทังปู่เจ้าพระ
๑๖. ขพงเขายนนยง พระศรี ผิบางพระ สกกดีอารกษ	ขพงเขายรรยง พระศรี ผิบางพระ ศักดิ์ อารักษ์
๑๗. ทุกแห่งแดงตาตอสองปู่หลาน รกกกน ผิผู้ใด	ทุกแห่ง แดงตาตอสองปู่หลาน รักกัน ผิผู้ใด
๑๘. ไครบซีจุงผิผู้นี้ทกกถาวนาค ญาเปนพรญา	ไครบซีจุงผิผู้นี้ทกถาวนาค อย่าเป็นพระยา
๑๙. เถิงเถาเปนเจ้าอยู่ย็นหินตาย ดงวนนทนนด	เถิงเท่าเป็นเจ้าอยู่ย็นหินตาย ดงวัน ทนด
๒๐. จักรยวขยวเทนอเพจันรก ตกอบายเพทนา	งเครือว เขียวเทนอเวจันรก ตกอบายเวทนา
๒๑. เสวยมหาพิบากญาใดคาคใดพบ พระพุท	เสวยมหาวิบาก อย่าได้คาคได้พบ พระพุท
๒๒. พระธรรมพระสงฆ์สกกคาบ บาบอนนตตคค	พระธรรมพระสงฆ์สั้กคาบ บาปอันตัด คอ
๒๓. สงฆ์จุงไทใดแกผุบซี แต่นี้คำปู่หลานสบคค	สงฆ์ จุงไทได้แกผุบซี แต่นี้คำปู่หลานสบคค
๒๔. วยกน จุงทนนเณเปน ปรตยกษคังคากลาว	วยกัน จุงทนเห็นเป็น ปรตยักษคังคากลาว
๒๕. นิ ผิผู้ใดจันงจซีไสไทใดดงสฤทธิ ปรารธนา	นิ ผิผู้ใดจันงจซีไชไร ให้ได้ดงสัมฤทธิ์ ปรารธนา
๒๖. ในชวนี้ชวหนาเทาฟ้าปรโลกโมกษนिर	ในชวนี้ชวหนาเท่าฟ้าปรโลกโมกษนिर
๒๗. พานสถานวิสุทธิฯ จลศกราชได้ ๗๕๔	พานสถานวิสุทธิฯ จุลศกราชได้ ๗๕๔
๒๘. มหาศกราชได้ ๑๓๑๔ ขอมปีวอก ไทปีเตาสนน	มหาศกราชได้ ๑๓๑๔ ขอมปีวอก ไทยปีเตาสัน
๒๙. เดือนสี่บุรณมีขอมวนนพรทสสบัติ ไทวนน	เดือนสี่บุรณมี ขอมวันพฤษทสสบัติ ไทยวัน

คำจารึก	คำอ่าน
๓๐. เตามาตฤกษ์อุตรผลคุณ บูรณาดิถี อุสาโชคโยค	เต่าเม็ด ฤกษ์อุตรผลคุณ บูรณาดิถี อุสาโชคโยค
๓๑. มีโนไทยสริฐลกษสกกติ สุกมมงคลนिरพิม	มีโนทัย สริฐลักษณ คักติ สุกมมงคล นิรพิม-
๓๒. นนทราย สวสดีสิทธิผิผู้ใดใครโจทนา ถามหา	นันทราย สวสดีสิทธิ ผิผู้ใดใครโจทนา ถามหา
๓๓. ผู้ใหญ่(ใส่)สารจารในจาริกนี้ หากประดิษฐาใส่สี	ผู้ใหญ่(ใส่) สารจารในจาริกนี้ หากประดิษฐาไซ้สี สม-
๓๔. เด็จพร(ะ)มหา เกรสังฆราช รดคณวงศาจารย์พ	เด็จพร(ะ)มหา เกรสังฆราช รัตนวงศาจารย์ พ-
๓๕. ะมหา(เถรธรรม)เสนาบดี เบื่องเจ้าพญาผู้หลาน	ระมหา(เถรธรรม) เสนาบดี เบื่องเจ้าพญาผู้หลาน
๓๖. ทานม(หา)——(มหา)สุเมธ——(ทั้ง)ห	ทานมหา——มหาสุเมธ——ทั้งห-
๓๗. ลาย หาก_____	ลาย หาก_____

จารึกปูนจืดขุนจวด ค้านที่ ๒

จาริกปูชนะจิตขุนจวด ด้านที่ ๒

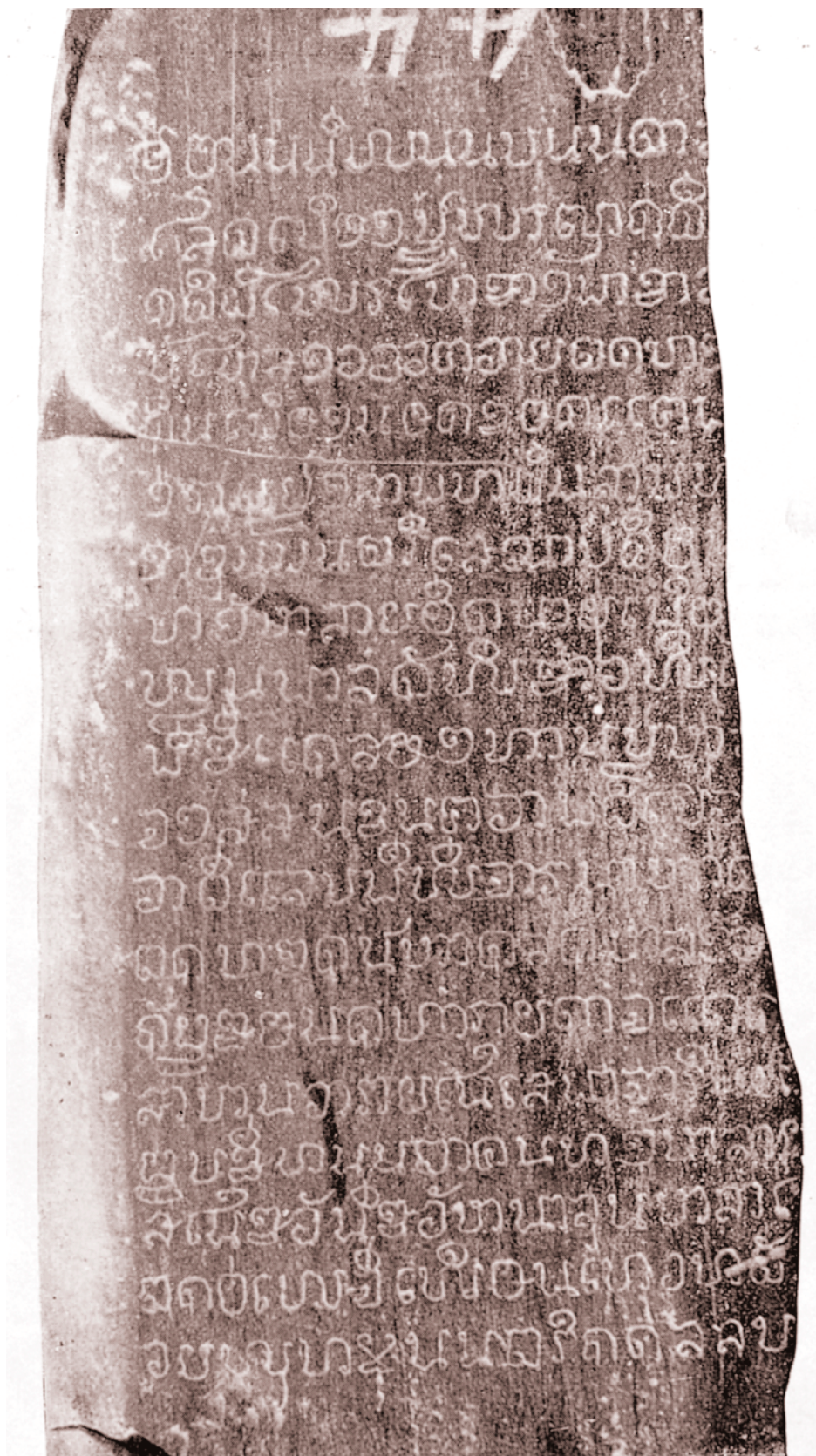
คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____	_____
๒. _____	_____
๓. _____เอาพระ_____	_____เอาพระ_____
๔. _____(ประ)มาณเป็นคน_____	_____ประมาณเป็นคน_____
๕. _____ได้สามแสนคน(น)_____	_____ได้สามแสนคน_____
๖. _____(ประ)มาณพณ._____	_____ประมาณพณ._____
๗. _____กมาพระมห(ธาตุ)_____	_____กมาพระมหาธาตุ_____
๘. _____สกันธอพน_____	_____สกันธอพน_____
๙. _____(พระ)รหนนคไคแ(ปด)_____	_____พระอรหันต์ได้แปด_____
๑๐. _____(บ)รุงสาสนาในม(ธาตุ)_____	_____บำรุงศาสนาในมหาธาตุ_____
๑๑. _____พระปรเตยกพุท(ธ)_____	_____พระปรตเยกพุท_____
๑๒. _____กลลยณพระสคูบพุ(ทธ)_____	_____กลลยณ พระสคูบพุท_____
๑๓. _____(ไ)นมมหาธาตุอาทิลงกา_____	_____ในมหาธาตุอาทิลงกา_____
๑๔. _____ย ชนดวย(โส)ภาคมาคร_____	_____ย ชนด้วยโสภาคมาคร_____
๑๕. _____มเหสุร พระสทาศิพุบ_____	_____มเหสุร พระสทาศิพุบ_____
๑๖. _____พระภิม พระอรชุน พระ_____	_____พระภิม พระอรชุน พระ_____
๑๗. _____(ยุ)ธิษถิร ทิรมนาม รามปรสุ_____	_____ยุธิษถิร ทิรมนาม รามปรสุ_____
๑๘. _____(ร)ามลกษ พระสกกติ พระ_____	_____รามลักษ พระศักดิ์ พระ_____
๑๙. _____ทิจนนทิสี นรบนนทิตย ฤ_____	_____ทิจนนทิสี นรบัณฑิตย ฤ_____
๒๐. _____พระเพลิง พระพรุณ_____	_____พระเพลิง พระพรุณ_____
๒๑. _____(ท)ธรรถ ภูเธร อรรเรนทสุร_____	_____ทธรรถ ภูเธร อรรเรนทสุร_____
๒๒. _____(เทพ)ดานพโคระท ทวาทศรา_____	_____เทพดานพเคราะห์ ทวาทศรา_____
๒๓. (สี)_____จ ดาร ดารก ฤชค โภคินท_____	สี_____จ ดาร ดารก ฤชค โภคินท_____
๒๔. _____(ครุ)ทธเชจร กิณร กิณรี ปกก_____	_____ครุทธ เชจร กิณร กิณรี ปัก_____

คำจารึก

๒๕. ____สรรพสิทธิ รัชสีทธิ พิ
๒๖. (ทยาธร)——(ม)ณิศรีอุมา
เทวากามเทพ
๒๗. ——(ยมบาล มฤตยู
จตุโลกบาล ทศโลก
๒๘. ——พรหมรูปสืบทกคลวงทั้ง
๒๙. ——ย จตุรตเบญจมธยานสถาน
๓๐. ——ชีอากาสาณญายตตน อวิญ
๓๑. (ญาณญายตตน)น อากิณญจัญญา
ยตตน อนนชี
๓๒. (เนวสญญานาส) ญญายตตนง
ทั้งกามาพจรทก
๓๓. (จาคุมหา)ราชิกา ดาวดิงสา
ยามา ตุสลิศา นิม
๓๔. (มานรดี ปรมิมิด) พสพรรดิ
สวรรคมรรค บาตา
๓๕. (ล)____โลกธาด จตุรภพ (สบ)บุรพพิ
๓๖. (เทหะ ชมพูท)ลืบ อมรโคยานี
อูตรกรู ภูไศล
๓๗. ____ (คนธมา)ท ไกรลาส
วิบุลบรรพต วงกต
๓๘. ____ (พร)หมรักษัยกษกุมาร หิมพา
๓๙. (นด)____สัปตคองคาสัปต
๔๐. ____ธร ลีขร บ

คำอ่าน

- ____สรรพสิทธิ รัชสีทธิ พิ
ทยาธร____มณิ ศรี อุมา
เทวากามเทพ
____ยมบาล มฤตยู
จตุโลกบาล ทศโลก
____พรหมรูปสืบทกคลวง ทั้ง
____ย จตุรตเบญจมธยานสถาน
____ชีอากาसानญายตนะ อวิญ
ญาณญายตนะ อากิณญจัญญา
ยตนะ อันชี
เนวสญญานาสญญายตนัง
ทั้งกามาพจรทก
จาคุมหา ราชิกา ดาวดิงสา
ยามา ตุสลิศา นิม
มานรดี ปรมิมิตวสวดี
สวรรคมรรค บาตา-
ล____โลกธาด จตุรภพสบบุรพพิ-
เทหะ ชมพูทลืบ อมรโคยานี
อูตรกรู ภูไศล
____คันธมาทน์ ไกรลาส
วิบุลบรรพต วงกต
____พรหมรักษัยกษกุมาร หิมพา-
นต____สัปตคองคาสัปต
____ธร ลีขร

จารึกปูนจิตรุนจอต ด้านที่ ๓

จารึกปูนจิตรนาค ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. อนนนิพนนบนดา_____	อันนัพนันบรรดา_____
๒. โสดี เบื้องปูพญากดี_____	โสด เบื้องปูพระยาเกดี_____
๓. กดี ผิไพรไทยขางม้า_____	เกดี ผิไพรไทยข้างม้า_____
๔. นัให้สงววควายตกท่ง_____	นัให้สงววควายตกท่ง_____
๕. กินเมืองนอกชอกแคม_____ (ผู้)	กินเมืองนอกชอกแคม_____ ผู้-
๖. งตนฝูงล่ามหมื่นล่าม_____	งตนฝูงล่าม หมื่นล่าม_____
๗. (ชาขุนมนตรีเสนาบดี อม(าตย)_____	ข้าขุนมนตรี เสนาบดี อมาตย์_____
๘. ท่งหลายอีกนายเมือ(ง)_____	ท่งหลาย อีกนายเมือ_____
๙. พุนมาลภักพิชาฟไป_____	พุนมาลภักพิชาฟไป_____
๑๐. มีชีแกลสองท่นปูลาน_____	มีชีแกลสองท่นปูลาน_____
๑๑. จงส่สนชนความดีไป_____	จงส่สนชนความดีไป ะ_____
๑๒. วาดีแลบมีพิจารณาหาก_____	วาดี แลบมีพิจารณา หาก_____
๑๓. ตกท่งกันหากลภักท่ง ย_____	ตกท่งกัน หากลภักท่ง ย_____
๑๔. กัผู้ช่อน กระทำร้ายกาจแก่ ก_____	กัผู้ช่อน กระทำร้ายกาจแก่ ก_____
๑๕. สาบานว่าร้ายในเสมาจารึกนี้_____	สาบานว่าร้ายในเสมาจารึกนี้_____
๑๖. ผู้บชีท่นตาคนท่งหลาย_____	ผู้บชี ท่นตาคนท่งหลาย_____
๑๗. ส ในช้วนนี้ช้วนหน้า ลุนหล้า_____	ส ในช้วนนี้ช้วนหน้า ลุนหล้า_____
๑๘. ตกอเวจีเพื่อนเทวทัต_____ (ด)	ตกอเวจีเพื่อนเทวทัต_____ ดั-
๑๙. วยพุทธนกรนตริกกลบ_____	วย พุทธนกรนตริกกลบ_____

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

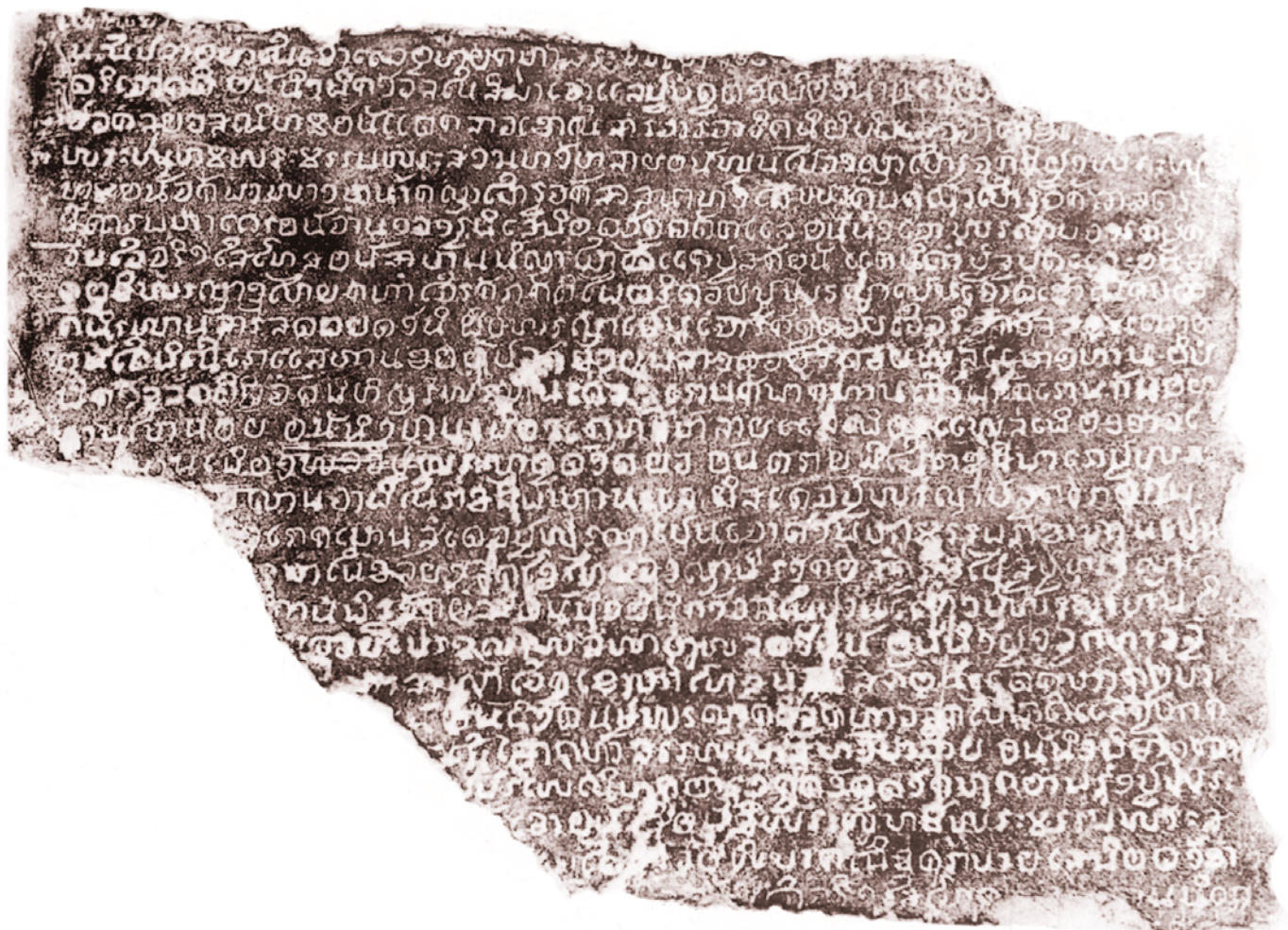
จาริกคำปู่สบล พุทธศักราช ๑๙๓๕

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๓๕
จาริกอักษร	ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า ลักษณะตัวอักษรเป็นแบบที่ใช้อยู่ใน พ.ศ. ๒๐๐๐ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าน่าจะจาริกขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๓๕
วัตถุที่จาริก	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๒๖ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๐ บรรทัด
ลักษณะวัตถุ	หินทราย
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม (ชำรุด) สันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นแผ่นรูปใบเสมา นน. ๑ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๐๒) เรียกศิลาจาริกนี้ว่า “แผ่นศิลาจาริกตัวอักษรไทยแบบสุโขทัย จาริกภาษาไทย” ประชุมศิลาจาริกภาคที่ ๓ เรียกศิลาจาริกนี้ว่า “หลักที่ ๖๔”
พบเมื่อ	วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๐๐
สถานที่พบ	วัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ผู้พบ	นายธนิต อยู่โพธิ์
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๐๒) ๒. ประชุมศิลาจาริก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓. จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
ประวัติ	ศิลาจาริกคำปู่สบล นายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ครั้งยังรับราชการพร้อมด้วยคณะได้เดินทางขึ้นไปตรวจงานโบราณวัตถุสถานภาคเหนือ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้พบแผ่นศิลาจาริก ๓ แผ่นวางอยู่ที่ข้างวิหารวัดช้างค้ำที่กำลังสร้างใหม่ เห็นเป็นของสำคัญจึงกราบเรียนให้เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำทราบ และขอให้ท่านช่วยเก็บรักษาไว้ ได้สืบทราบว่าเป็นแผ่นศิลาจาริกทั้ง ๓ แผ่น นำมาจากบ่อว่าในจังหวัดน่าน

ครั้นถึงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ นายธนิต อยู่โพธิ์ พร้อมด้วยคณะได้เดินทางขึ้นไปตรวจงานโบราณวัตถุสถานภาคเหนืออีกครั้งหนึ่ง เดินทางถึงจังหวัดน่าน เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการถ่ายภาพ และทำสำเนาศิลาจารึกคำปู่สภ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ได้มอบสำเนาจารึกดังกล่าวให้ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ เจ้าหน้าที่อ่านจารึกดำเนินการอ่านถ่ายทอด

เรื่องราวที่จารึก ได้กล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานระหว่างพระยาภุชายุทธกับปู่พระญาเป็นเจ้า และได้กล่าวถึงความสามัคคีระหว่างเมืองแพร่ เมืองงาว เมืองน่าน และเมืองพลว ว่า ถ้าเมืองหนึ่งเมืองใดมีอันตรายเกิดขึ้น เมืองนอกนั้นจะต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จารึกคำปู่สวด ด้านที่ ๑

จารึกคำปู่สบล ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. แก่เจ้า_____	แก่เจ้า_____
_____ (ค)	ค _____
๒. นในปลาอย่าในเขาแลอุบายกระทำสรรพ (โทส)_____ (ไม)	ณในปลาอย่าในข้าว แลอุบายกระทำสรรพ โทส _____ ไม
๓. ตริเจ้าก็ดี อนึ่งมีกังวลในสืมาเจ้าแลปู่ บุดังเมืองน่านเมือง_____	ตริเจ้าก็ดี อนึ่งมีกังวลในสืมาเจ้า แลปู่ บุดังเมืองน่านเมือง _____
_____ (ค)	_____ เตี-
๔. ยวงลยวสนิทธอนันต์เกล้าเขาในสาร จารจารึกนี้พิบดเสงจากคำ(ชีโสพาคม)	ยวงลยวสนิทธ อนันต์เกล้าเขาในสาร จารจารึกนี้ พิบดเสงจากคำชื่อโคพาคม
๕. พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ทั้งหลาย อันพันไปจงญาให้รู้จักชีผู้งพระพุ	พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งหลาย อันพันไป จงอย่าให้รู้จัก ชื่อผู้งพระพุ-
๖. ทธอนันต์มาทางหน้ากัญญาให้รู้จัก สาสนาทั้งโสพาคมกัญญาให้รู้จักสาสตร	ทธอนันต์มาปางหน้า ก็อย่าให้รู้จัก ศาสนาทั้งโสพาคมก็อย่าให้รู้จักสาสตร
๗. ชีเถรมหาเถรอนันจางจรงูนี้เสมอดังกู ตดักแลอนันต์เจ้าพรญาบจรงูนี้	ชื่อเถรมหาเถรอนันจางจรงูนี้เสมอดังกู ตดักคอแล อนันต์เจ้าพระยาบจรงูนี้
๘. วัยใจจริงใสโทสนันสาบานนิญาให้ได แก่ปู่สกลอัน ๐ แคนีคำปู่สบลแล ๐ อนว	วัยใจจริงใส โทสนันสาบานน้ออย่าให้ได้ แก่ปู่สกลอัน ๐ แคนีคำปู่สบลแล ๐ อันว่า
๙. กุผู้ชื้อพระยาภไทยกระทำใจรักภักดีไมตรี ด้วยปู่พรญาเป็นเจ้า(เตเขาโคกบโม)	กุผู้ชื้อพระยาภไทยกระทำใจรักภักดีไมตรี ด้วยปู่พระยาเป็นเจ้าต่อเข้าได้กับโม
๑๐. คณิรพานสารสดตยดงนี้ ภิปู่พรญาเป็น เจ้ารักกูด้วยใจจริง ⁺ กังวลอนตราย	กณิรพาน สารสดตยดงนี้ ภิปู่พระยาเป็น เจ้ารักกูด้วยใจจริง ⁺ กังวลอนตราย
๑๑. อนันต์มีในเราแลทานช้อยปลดช้อย มล้างด้วยริด้วยพลแห่งทานพิบ	อนันต์มีในเรา และทานช้อยปลดช้อย มล้างด้วยริด้วยพลแห่งทาน พิบ
๑๒. มีกังวลก็ดี พิจักมีพิญธิพรญา(ไควา) เรามากทานไท(มาก)เรากันน้อย	มีกังวลก็ดี พิจักมีพิญธิพรญา(ไควา) เรามากทานไทให้มากเรากันน้อย
๑๓. ทานไทน้อยอนันต์บ้านเมืองเราทั้งหลาย แลเมืองแพร่เมืองงาว	ทานไทน้อย อนันต์ บ้านเมืองเราทั้งหลาย และเมืองแพร่เมืองงาว -

คำจารึก

๑๔. มือนานเมืองพลวปุพราดุดังเดียว
อนตรายมีในราชสีมาเราปุพร
๑๕. ญาเปนเจ้าเหนวามีในราชสีมาทานแล
ผิสด็จปุพราปลูกเราอน .
๑๖. _____เราเห็นสด็จปุพรา
เปนเจ้าดั่งมหาธรรมราชาทานเปน
๑๗. _____มาในชววงสุโขไทย
จงยามิริงกยสกุจงไปสูปุพรา .
๑๘. _____ท่านมิริงกย
อนนิงผิมักงวลในบานเมืองปุพราบาน.
๑๙. _____ด้วยเปรชญาพล
พาหุพลดงอัน อนนิงผุ่สกุทาว(ลูก)
๒๐. (ไท)_____ (สัญญา)ใจกู
เขาหาโทสมิได้สักอัน แต่กัหากอุบา
๒๑. _____อนนิงตนปุ
พราภักดีลูกทาวลูกไทกดีแลลูก
๒๒. _____ในเขากระทำสรรพโทษ
ทั้งหลาย อนนิงมีอางเจ้า
๒๓. _____ประเพณีทุกอ่ารุงกู
ดงกุดังกูทุกอ่ารุงปุพรา(ญา)
๒๔. _____เขาอนไสอนชี
พระพุทธรธรรมพระส(งม)
๒๕. _____ได้เสวยพิบาก
ในจตุราบายเสมอดังข้า
๒๖. _____ใจจริงใสโทษ

คำอ่าน

- มือน่านเมืองพลัว ปุพรายาดุดังเดียว
อันตรายมีในราชสีมาเรา ปุพรา
- ยาเป็นเจ้าเห็นว่ามีในราชสีมาท่านแล
ผิสด็จปุพรายาปลูกเราอัน .
- _____เราก็เห็นสด็จปุพรายา
เป็นเจ้าดั่งมหาธรรมราชาท่านเป็น
- _____มาในชววงสุโขทัย
จงอย่ามิริงเกียจจงไปสูปุพรายา .
- _____ท่านมิริงเกียจ
อนนิง ผิมักงวลในบ้านเมืองปุพรายาบ้าน .
- _____ด้วยปรีชญาพล
พาหุพลดงอัน อนนิง ผุ่สกุทาวลูก
- ไทย_____สัญญาใจกู
เขาหาโทษมิได้สักอัน แต่กัหากอุบา(ย)
- _____อนนิง ตนปุ
พรายากดี ลูกทาวลูกไทก็ดี และลูก
- _____ในเขา กระทำสรรพโทษ
ทั้งหลาย อนนิง มีอางเจ้า
- _____ประเพณีทุกอ่ารุงกู
ดงกุดังกูทุกอ่ารุงปุพรายา
- _____เขาอนไสอนชี
พระพุทธรธรรมพระสงฆ์
- _____ได้เสวยพิบาก
ในจตุราบาย เสมอดังข้า
- _____ใจจริงใสโทษ

จารึกคำปู่สบล ด้านที่ ๒

(เป็นคำจารึกข้อความที่ตกไว้ในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๐)

คำจารึก	คำอ่าน
๑. x ภูฬ์หลาน	x ภูฬ์หลาน
๒. กคบพลอ(ย)	กคบพลอ(ย)
๓. กลอยแป(ง)	กลอยแป(ง)
๔. ดุฑารายแ	ดุฑารายแ-
๕. งยวนเปน	งยวนเปน
๖. ทุสธยุท	ทุษฐยุค
๗. (ค)วามแพ	ความแพ
๘. (แ)ตกระทง	(แ)ตกระทง
๙. ดุร้ายแกปู่ท	ดุร้ายแกปู่ท-
๑๐. ลานบ่ขอ(บ)	ลานบ่ขอ(บ)

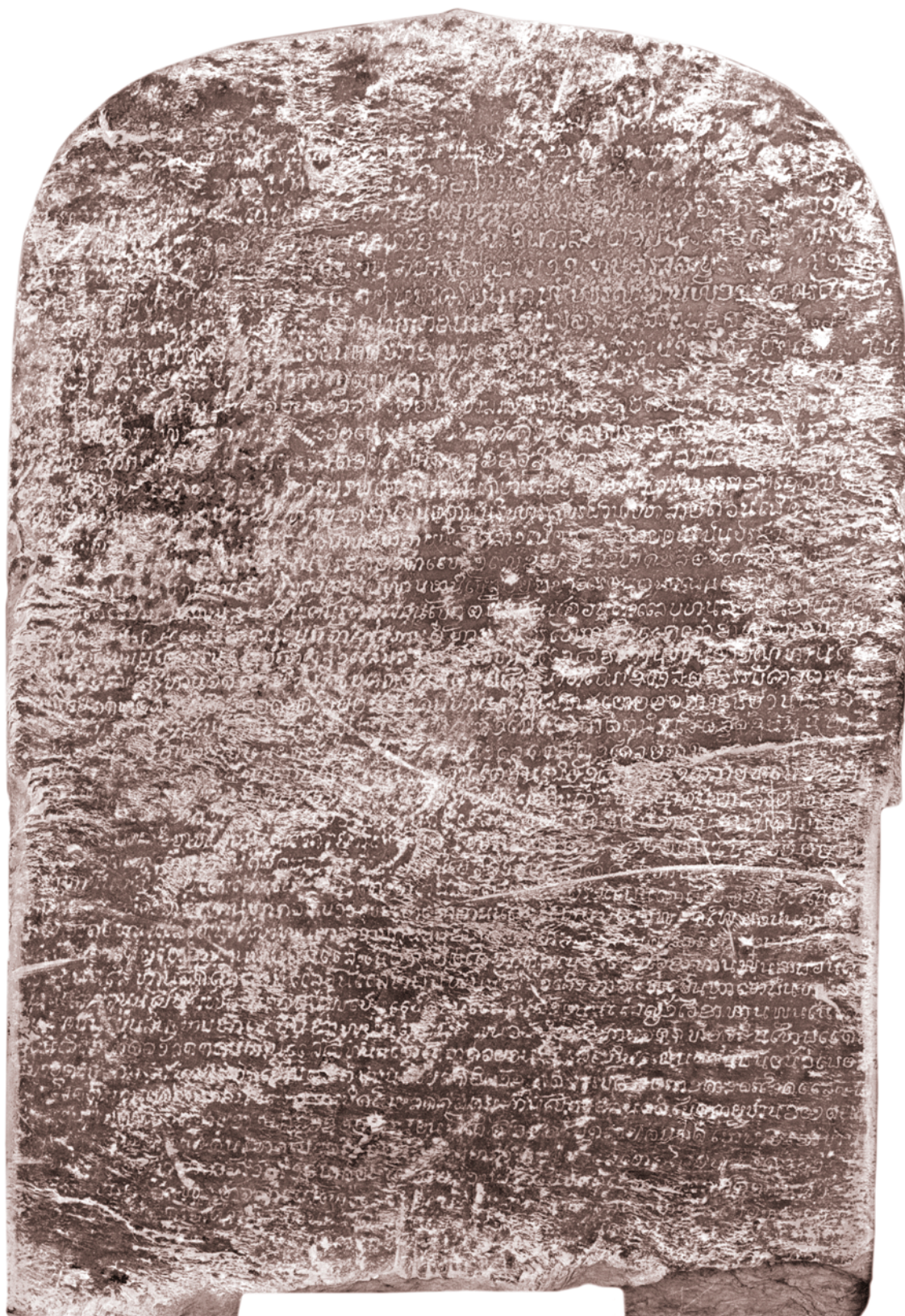
ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

จารึกกฎหมายลักษณะโจร พุทธศักราช ๑๙๔๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๔๐
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๕๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖๕ เซนติเมตร สูง ๑๐๘ เซนติเมตร หนา ๑๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๗
ผู้พบ	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกนี้ว่า “จารึกวัดพระมหาธาตุ
สถานที่พบ	วัดสระศรี (หลักที่ ๗ ก.)” และประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกศิลาจารึก
ผู้พบ	หลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๓๘”
ปัจจุบันอยู่ที่	พุทธศักราช ๒๔๗๓
พิมพ์เผยแพร่	ทางเลี้ยวเข้าวัดพระมหาธาตุและวัดสระศรี หลักกิโลเมตรที่ ๕๐ - ๕๑
ประวัติ	อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
	กรมทางหลวงแผ่นดิน
	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑
	๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘
	๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
	จารึกหลักนี้ กรมทางหลวงแผ่นดินชุดพบขณะที่สร้างถนนจรดวิถีถ่อง
	ระหว่างกิโลเมตรที่ ๕๐ - ๕๑ ตรงทางที่จะเลี้ยวเข้าวัดพระมหาธาตุ และ
	วัดสระศรี ในเขตท้องที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ
	พ.ศ. ๒๔๗๓
	เรื่องราวที่จารึก คือ พระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติ
	กฎหมายลักษณะโจร

จารึกกฎหมายลักษณะโจร ด้านที่ ๑

จารึกกฎหมายลักษณะโจร ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____๕ศกณุกษตรไพสาชะบุรณมี พทสสบดีทนต์มิรวงเมา.....	_____๕ศกณุกษตรไพสาชะบุรณมี พทสสบดีทนต์มิรวงเมา.....
๒.ลคคณาในผคณิ เพลาคำพนคณนีสทิสต์เดจ บพิตร(มหาราชบุตร).....	ลคณาในผคณิ เพลาคำ พณครนีสทิสต์สมเด็จ บพิตร(มหาราชบุตร).....
๓.ราชสรีบรมจักรพรรดิราช ทนต์ไคเสดจซันเสวย.....ภีร	ราช สรีบรมจักรพรรดิราช ทนต์ไคเสดจซันเสวย.....ภีร-
๔. มยสมดงพระราชมโนรทต แทนแดนพระธรรมราชสีมานี คุดะดาพดิงศา	มย สมดงพระราชมนรท ทด แทนแดนพระธรรมราชสีมานี คุดะดาวดิงศา
๕. พระองคทนต์เสดจในกำแพง เพชบุรีศรีวิมลสณดวยพระราช ศรีงคการบรี	พระองคทนต์เสดจในกำแพง เพชบุรีศรีวิมลสน ด้วยพระราช ศฤงการบรี
๖. พารพลแลจตรงคณิกอร ธารลำนน้ำพญาพงกษेत्र	พารพลแลจตรงคณิกอร ธารลำนน้ำพระยาพงกษेत्र
๗. สคานุรีพญาพงศรี เสชนาไลยบุรีพญาพงไทวย นทิสรีมณนาพีพญาทนต์พงนคอรไทยแ	สคานุรีพระยาพง ศรี สชณาลัยบุรีพระยาพงไทวย นทิสรีมณนาพีพระยาทนต์พงนคอรไทย แ-
๘. (ล)....พระราชมาตุละ บพิตรมนตรีนุชิตลูงตนต์เลียง	ล....พระราชมาตุละ บพิตรมนตรีนุชิต ลูงตนต์เลียง
๙. ..เจ้าเมืองตราดตริง(ชกบ) ดวยนกกปราชราชกวี(มิสกุล พ)รณนงลงถวยอัญชูลี(พบา	..เจ้าเมืองไตรตริงสกับ ด้วยนกกปราชญ์ราชกวีมิสกุล พรณนงลงถวยอัญชูลีพระบา-
๑๐. ท)เสดจในตริมุขเสวยบุญ สูกตงักฤตยแลวบเทิงกลาย ทนต์เสดจ...ดวยบุรีผุงพาลแล	ท เสดจในตริมุขเสวยบุญ สูกตงักฤตยแลวบเทิงกลาย ทนต์เสดจ...ด้วยบุรีผุงพาลแล

คำจารึก

คำอ่าน

<p>๑๑. ลพฺงโลก เพื่อจะไห้ลพฺงโลก
อนัถงวลสัถว์ทั้งหลายม่วนญิงชาย
ศรมนพราหมณา.....</p> <p>๑๒.นิยายอนนพระองค์ทานไคเสวียในอะธิปไตย
จกัไคร่ชดพระราชสีมานี้ดงมนุสธรรม</p> <p>๑๓. (อย่าง)พรญารามราชอนัลพฺง
สาธุแสดงยศปรากฏสุขขัลลุก
หลานขนาดเปน(หลัก)กลาย.....</p> <p>๑๔.พระราชโองการบรมเอาพารหนักหนา
จึงทานไ้ตราพระราชปรชญบติ</p> <p>๑๕.ให้ลูกขุนมุนตวานบริวารไพร่ฟ้า
ทั้งหลายถวนเมืองเล็กเมื</p> <p>๑๖. (องใหญ่).....ราชสีมา
ทั้งหลายนี้ไ้กลางเมืองสุโข
ไทยอนัเป็นประธานกิงในเมื</p> <p>๑๗. (อง).....ทำเนปรชลงย ก้าแพงเพชร
ท่งย่างปากย ส่องแคว</p> <p>๑๘.เมืองนั้นพันหนิไปสู
อยู่เย้าเรือนตนเม้นชีผู้นักลาย</p> <p>๑๙.ไ้ไ้ข้าทานพันสองวันคนัรฐาข้าทาน
ไปสูตวันนั้นจวนค้ำแลบทนส่งชิน
ข้าทานกลา</p> <p>๒๐. ยบเรงเอาไปเวนแกจ่าข้าในรูง
นั้นจ่าข้าสุภาบัติท่านหากรู้ไปหา
ไ้แก่เจ้าข้า พระราชปรญบติ</p> <p>๒๑. อนิงไ้สแมนผู้ใด.....ใหญ่
สูงแลบส่งชินข้าทาน แลไ้
ข้าทานพนัยจญาทาน.....</p> <p>๒๒.เลยวาทานจัก
.....ควยในขนาดในราช
ศาสตรธรรมศาสตรแลแ</p> | <p>ลพฺงโลก เพื่อจะไห้ลพฺงโลก
อนัถงวลสัถว์ทั้งหลายมวลงญิงชาย
ศรมณะพราหมณา.....</p> <p>....นิยายอันพระองค์ท่านไ้เสวยในอธิปไตย
จักไคร่ชดพระราชสีมานี้ดงมนุษยธรรม</p> <p>อย่างพระยารามราช อันลพฺง
สาธุแสดงยศ ปรากฏสุขขัลลุก
หลาน ขนาดเป็นหลักกลาย.....</p> <p>....พระราชโองการบรมเอาพารหนักหนา
จึงท่านไ้ตราพระราชปรชญบติ</p> <p>.....ให้ลูกขุนมูลตวานบริวารไพร่ฟ้า
ทั้งหลาย ถ้วนเมืองเล็กเมื-</p> <p>(องใหญ่).....ราชสีมา
ทั้งหลายนี้ไ้รั กลางเมืองสุโข
ทัยอันเป็นประธาน กิ่งในเมื-</p> <p>(อง).....ทำเนปรเชลียง ก้าแพงเพชร
ท่งย่างปากยม ส่องแคว</p> <p>.....เมืองนั้นพันหนิไปสู
อยู่เย้าเรือนตน เม้นชีผู้นักลาย</p> <p>.....ไ้ไ้ข้าท่านพัน สองวัน ครันรู้ว้าข้าท่าน
ไปสูตวันนั้นจวนค้ำ แลบทนส่งชิน
ข้าท่าน กลา-</p> <p>ย บเร้งเอาไปเวนแกจ่าข้า ในรูง
นั้น จ่าข้าสุภาบัติ ท่านหากรู้ไปหา
ไ้แก่เจ้าข้า พระราชปรญบติ</p> <p>อนิงไ้รัแมนผู้ใด.....ใหญ่
สูงแลบส่งชินข้าท่าน แลไ้
ข้าท่าน ภรรยาชายาท่าน.....</p> <p>.....เลยว่าท่านจัก
.....ค้วยในขนาดในราช
ศาสตรธรรมศาสตรแลแ</p> |
|---|--|

	คำจารึก	คำอ่าน
๒๓.	ลทานจกัทอดสินใหม่ดุดจ้ง คโมยอนลักคนท่านแลไปทัน เอาออกจากเมืองนั้นแล แล	ละท่านจกัทอดสินใหม่ ดุดจ้ง ขโมยอนลักคนท่านและไปทัน เอาออกจากเมืองนั้นแล และ
๒๔.	หนีไปไว้ในกลางเมือง ๐ มาตราหนึ่งโสດลูกขุนมนุนาย	หนีไปไว้ในกลางเมือง ๐ มาตราหนึ่งโสດลูกขุนมูลนาย
๒๕.	แลผู้ไดอน้อยพายบาน นอก.....เมืองเล็ก ตนยังไกลจาก	และผู้ไดอันอยู่ภายในบ้าน นอก.....เมืองเล็ก ตนยังไกลจาก
๒๖.	แควนเมืองใหญ่ ทั้งหลายทำเนปรชลง	แคว้นเมืองใหญ่ ทั้งหลายทำเนปรชลง
๒๗.	แกถิ่นถานบานนา อน้ำไสรยประ.....	แกถิ่นฐานบ้านนา อันอาศัยประ.....
๒๘.	ชววนนคติ แล คริงวนนคติ ผิมิข้าอนขึ้น ปีกทาน.....	ชววันกิติ แล คริงวันกิติ ผิมิข้าอันขึ้น ปีกทาน.....
๒๙.	ข้าชีบาพระอุปัยจารย์ กิติ อนหนีฟ่านไปสูบานสู่ของ ตนไปสูอยู่ยยาวเรี	ข้าชีบาพระอุปัยจารย์ กิติ อันหนีฟ่านไปสู่บ้านสู่ช่อง ตน ไปสู่อยู่เย้าเรี-
๓๐.	(อน).....กิติคนเอาข้าทาน หนีไปสูจุงชินไคไคไคข้าทาน	อน.....กิติ คนเอาข้าท่าน หนีไปสู่ จุงชินไคไคไคข้าท่าน
๓๑.	ท่านนพิศ..... แก่พระเจ้าแผ่นดินแก่เจ้าบ้าน เจ้าเมือง.....จริงแมนเจ้าไท บยงไสให้ไป.....	ท่านนั้นพิศ..... แก่พระเจ้าแผ่นดิน แก่เจ้าบ้าน เจ้าเมือง.....จริง แมนเจ้าไท บยงไสร ให้ไป.....
๓๒.	เมือง.....จกับังคบบให้ เจ้าชำนัน.....ไผยอนนกลวพระ	เมือง.....จกับังคับให้ เจ้าชำนัน.....ภัยอันกลัวพระ
๓๓.	คนทานแลเอามา มิให้พันอาชญาทานนั้น ขนาด ราชศาสตรธรรมศาสตรทานแต่งให้ได้	คนท่านแลเอามา มิให้พันอาชญาท่านนั้น ขนาด ราชศาสตรธรรมศาสตร์ ท่านแต่งให้ได้

คำจารึก

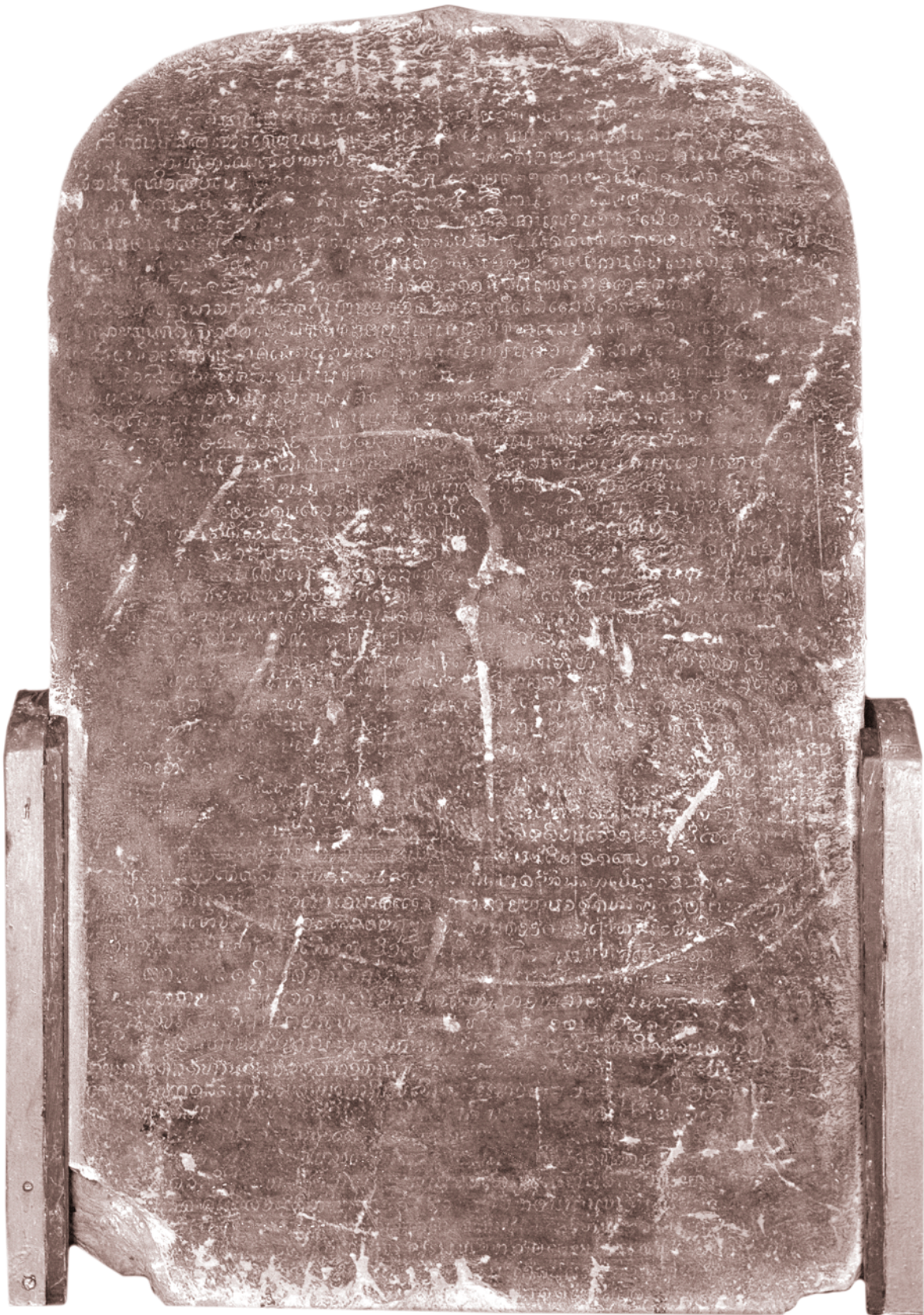
๓๔. แกมนนแลแก่ผู้เอาข้าทาน
มานันลีแลในดงนี้ผิผู้ใดทากลเมอสแล
ไว้ข้าทานพันสามวัน คน
๓๕. ผู้... นนโสทานจกให้ไหม
แลวันแลหมื่นพันไปจุ่ง
เถิงห้าวัน พอเป็นห้าหมื่นห้าพัน
๓๖. วันไป เช่นพันขนาด
ดิถีฟเพนแปดวันในดงอัน
แลยังไว้ข้าทานพันในแปดวัน
๓๗. สิ้นไหมห้าหมื่นห้าพัน แม่นซี
พันวันหนึ่งก็ดี ทานจกทอดลินไหมแกมน
๓๘. ผู้นั้นโดยขนาดดั่งลกคินทาน
แลไปบ้านกเอาไปจากเวียงนั้นแล
เห็นแผนกตมมอันลเมอส
๓๙. ทานจกไหมตนคู่ทาน
โดยศกดี ดั่งขนาดธรรมศาสตร์
ราชศาสตร์โสดแล ๐ มา
๔๐. ตราหนึ่งโสด ในบ้านผู้จกกล่าว
นี้แล แลมีคโมยลกผู้คนทาน
ไปจอดตนักดี ไปกลายบ้านของตนักดี
๔๑. คโมยอนนลกกวักควายข้างม้า
สชช..... อนนใด ไปจอดไป
กลายตนักดี ให้นายเจ้าบ้านเจ้า
๔๒. เรือน..... พิจารณา คนรู้วา
คโมยจริง เอาจุ่งได้แลเอาคโมย
นนอีกของ.....
๔๓. เจ้าไทว่าข้าจริงจริง
ขนาดอนเจ้าของบมิได้ให้ คงไป
ตามทาสกอนน ดง.....

คำอ่าน

- แก่มันและแก่ผู้เอาข้าทาน
มานันลีแล ในดงนี้ผิผู้ใดทากลเมดแล
ไว้ข้าทานพันสามวัน คน
- ผู้... นั้นไซ้ ทานจกให้ไหม
แลวันแลหมื่นพัน ไปจุ่ง
เถิงห้าวัน พอเป็นห้าหมื่นห้าพัน
- วันไป เช่นพันขนาด
ดิถี พอแปดวันในดงอัน
แลยังไว้ข้าทานพันในแปดวัน
- สิ้นไหมห้าหมื่นห้าพัน แม่นซี
พันวันหนึ่งก็ดี ทานจกทอดลินไหมแกมัน
- ผู้นั้น โดยขนาดดั่งลกคินทาน
แลไปบ้านกเอาไปจากเวียงนั้นแล
เห็นแผนกตมมอันลเมด
- ทานจกไหมตนคู่ทาน
โดยศกดี ดั่งขนาดธรรมศาสตร์
ราชศาสตร์โสดแล ๐ มา-
- ตราหนึ่งโสด ในบ้านผู้จกกล่าว
นี้แล แลมีคโมยลกผู้คนทาน
ไปจอดตนักดี ไปกรายบ้านของตนักดี
- ขโมยอันลกวักควายข้างม้า
สัศว..... อันใด ไปจอดไป
กรายตนักดี ให้นายเจ้าบ้านเจ้า
- เรือน..... พิจารณา ครันรู้ว่า
ขโมยจริง เอาจุ่งได้และเอาขโมย
นั้น อีกของ.....
- เจ้าไทว่าข้าจริงจริง
ขนาดอันเจ้าของบมิได้ให้ คงไป
ตามทาสกอัน ดง.....

๔๔. _____ (ชำรุด) _____

๔๕. _____ (ชำรุด) _____

จารึกกฎหมายลักษณะโจร ด้านที่ ๒

จารึกกฎหมายลักษณะโจร ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. นิงให้ไค่แกมนนผู้ชอยนนผิผู้ชอย คโมยจกไปแลได้ด้วยคโมยผู้นั้น	หนึ่งให้ไค่แกมนผู้ชอยนั้น ผิผู้ชอย ขโมยจกไปแลได้ด้วยขโมยผู้นั้น
๒. ไสท่านบมิได้ให้แก่มนชอย คโมยคนนั้น ชีวามนเห็นคน ขึ้นน้หลาคดงขึ้นน้	ไซ้ ท่านบมิได้ให้แก่มนชอย ขโมยคนนั้น ชื่อว่ามนเห็นคน ชื่อนั้นหลาคดงชื่อนั้น
๓. แลมนเอาพิจารณาโดยพระ ปรชยุบติท่านจึงพเจ้าของบ้านนี้ ด้วยบ้านนี้ดงขึ้นน้ด้วย	แลมนเอาพิจารณาโดยพระ ปรชยุบติ ท่านจึงพเจ้าของบ้านนี้ ด้วยบ้านนี้ ดงชื่อนั้นด้วย
๔. กัดิตนจเพิงได้บ่เนจแลฤ อนันไปอุเบกษาแลอยู่ตวง เจ้าของไปเถิงแลจึงจกเอามัน	กิดิตนจะเพิงได้บ่าเห็จแลฤ อนันไปอุเบกษา แลอยู่ตวง เจ้าของไปเถิงแลจึงจกเอามัน
๕. มาท่านแต่งให้เชนดงเพื่อน นนั้นขนาดนิงไสท่านแต่งโดย อนว่าภาคอุเบกษาอยู่แ	มา ท่านแต่งให้เชนดงเพื่อน นั้น ขนาดหนึ่งไซ้ท่านแต่งโดย อันว่าภาคอุเบกษาอยู่แ
๖. ลไปเองกอนนนั้นแลแมนญ มีสญด้วยคโมยไสท่านญ บังคับเมื่อหน้า ๐ มาตรการนิงโส	ลไปเองกอนนั้น แลแมนยัง มีสญด้วยขโมยไซ้ ท่านยัง บังคับเมื่อหน้า ๐ มาตรการนิงโส-
๗. คคโมยตนกักักได้เข้าของ ทำเนปรำคนววมป้อนนไค ตนก็ได้ดงอันแลกลายไปไว้	ค ขโมยตนก็จับกุมได้ข้าวของ ทำเนปรำ ข้าคน ววมพอ ป้อน อันไค ตนก็ได้ดงอันแลกลายไปไว้
๘. เมืองฟูนนนั้นพี่น้องญาทานไว้ ริมวันผิดงอันของฟูนนท่าน กมิให้ได้สก่อนเลยบุรา	เมือง ฟูนนั้นพี่น้องชายาท่านไว้ ริมวัน ผิดงอันของฟูนนท่าน กมิให้ได้สก่อนเลย บุรา-
๙. ฌท่านจกให้โทสดงขนาดผู้ลัก แลขนาดอ่าลก่อนมิในพระราช ศาสตรดงฤไสท่านจก(เอา	ฌ ท่านจกให้โทษดงขนาดผู้ลัก และขนาดอ่าล อันมิในพระราช ศาสตรดงฤไซ้ ท่านจก(เอา

คำจารึก

๑๐. โทส) โดยนั้นแล ๐ มาตรา
หนึ่งโสดในบ้านของคนกล่าวนี้
แลแลมีโจรลักว้าม่ปผันทาน
๑๑. ไปกลายตนกิตไปจอดเรือน
กิตคล้อยผู้นั้นอุเบกษาแลบมี
เอาและให้ปล่อยไปอน
๑๒. นนิงโสดพิจารณารู้ว่าคโมยแล
พ่อกโมยนั้นนพ้องตนกลาย
แล้งละให้ปล่อยไป
๑๓. อนนิงโสดเห็นคโมยนั้นนเป็น
ข้าผู้ใหญ่กลายกลวแกศกิตผู้
ใหญ่แลปล่อยไป
๑๔. ป ๐ อนนิงโสดเอาคโมยนั้นน
แลแลกลายคโมยนั้นนจ้างผู้
อนันตนกลายเห็นแก่
๑๕. สินจ้างคโมยนั้นนแลปล่อยไป
๐ อนนิงโสดพ่อกเจ้าของเจ้าข้า
ไลคโมยไปเถิงบ้านตน
๑๖. ผู้กลายเจ้าของร้องให้ช้อยกุม
พ่อกเจ้าบ้านเจ้าเรือนนนั้นก็ยัง
บ้านแลกลายบมีผู้ช้อย
๑๗. แลละคโมยนั้นนปล่อยไปกิต
ทังบว่าประการนิงอนนกลาวา
อุเบกษาแลบเอาผู้นั้นนแลแล
๑๘. วาพ่อกพ้องตนแลละอนน
กลาวาข้าผู้ใหญ่แลละอนน
กลาวากินสินจ้างคโมยแล
๑๙. ละอนนกลาวาคล้อยบ่อกุม
แลละอคติทังนี้แลมีเมื่อ
ใดในบ้านในนายใดเรือนใด

คำอ่าน

- โทส) โดยนั้นแล ๐ มาตรา
หนึ่งโสดในบ้านของคนกล่าวนี้
แล แลมีโจรลัก ว้ามอ ปอผัน ท่าน
ไปกรายตนกิตไปจอดเรือน
กิต คล้อยผู้นั้นอุเบกษาแลบมี
เอาและให้ปล่อยไป อน
นนิงโสดพิจารณารู้ว่าคโมยแล
พ่อกโมยนั้น นพ้องตนกลาย
แล้งละให้ปล่อยไป
อนนิงโสดเห็นคโมยนั้นเป็น
ข้าผู้ใหญ่กลาย กลวแกศกิตผู้
ใหญ่แลปล่อยไป-
ป ๐ อนนิงโสดเอาคโมยนั้น
แล แลกลายคโมยนั้น นจ้างผู้
อนันตนกลายเห็นแก่
สินจ้างคโมยนั้นนแลปล่อยไป
๐ อนนิงโสดพ่อกเจ้าของเจ้าข้า
ไลคโมยไปเถิงบ้านตน
ผู้กลาย เจ้าของร้องให้ช้อยกุม
พ่อกเจ้าบ้านเจ้าเรือนนั้นก็ยัง
บ้านแลกลายบมีผู้ช้อย
แลละคโมยนั้นนปล่อยไปกิต
ทังบว่าประการหนึ่ง อนกล่าวว่า
อุเบกษาแลบเอาผู้นั้นนแล แล
ว่าพ่อกพ้องตนแลละ อน
กล่าวว่าข้าผู้ใหญ่แลละ อน
กล่าวว่ากินสินจ้างคโมยแล
ละ อนกล่าวว่าคล้อยบ่อกุม
แลละ อคติ ทังนี้แลมีเมื่อ
ใด ในบ้านในนายใดเรือนใด

คำจารึก

คำอ่าน

๒๐. ในฝูงดงนี้ท่านจกให้โทษ
(จุลจกชญา)แลคนท่านของ
ท่านชียุกก็คือนักโมยอนเอาแล
๒๑. แลท่านจกให้ใช้จูงสั้นหนี่สิน
(ดงท่าน)จกใหม่คโมยอนน
ท่านจกทอดให้ใช้สินจ้าง
๒๒. แลจกใหม่ตนคูนนโดย
(ศกคิตยศ)แลเพื่อฤจกให้
ดงอัน แม่นท่านหนีไปสู่ตนกดี
๒๓. ฝูงอันคโมยลก็ไปแลตนจสง
(ไปให้โดย)ประสงคสินชียุกก็
แลตนพาไปถวายไปเวนแก่เจ้าไท
๒๔. ท่านจกให้พันอาชญาท่านดง
อนนขนาดราชศาสตรธรรมศาสตร
อนนท่านแต่งได้ค่าสิน
๒๕. จ้างตนก็ได้ได้ค่าตนคูก็ได้ค่าได้
ของฝูงนนั้นก็คี่ลิ่งรู้ว่าเจ้าใหญ่
จกบั้นเจดงท่านแต่งให้
๒๖. ไว้ดงอันแลเปดงฤ(ภาคอน)
อุเบกษาเห็นแก่คโมยกว่าอาชญา
ประยุบติเจ้าไทดงอันผิ
๒๗. ให้ร้ายท่านผู้ทุกโทสมิให้จำเรอญ
แก่มันเพื่อนมัน ๐ มาตราหนึ่ง
โสคอนึ่งผู้ว่าขึ้นลักของใน
๒๘. บ้านท่านกดีลักข้าอนนท่านผู้ใด
ผู้หนึ่งชวนตนไปลักท่านกดีไปลัก
ด้วยกนแลวกดี
๒๙. แลรู้ว่าผู้หนึ่งลักเลียมสิ่งสินท่าน
อนนนานพันในประมาณสิบปีอันลัก
ในหนั้นด้นกดีใน

- ในฝูงดงนี้ท่านจกให้โทษ
(จุลจกชญา)แลคนท่าน ของ
ท่านชียุกก็คือนักโมยอนเอาแล
และท่านจกให้ใช้จูงสั้นหนี่สิน
(ดงท่าน)จกใหม่คโมยอนน
ท่านจกทอดให้ใช้สินจ้าง
และจกใหม่ตนคูนนโดย
(ศกคิตยศ)แลเพื่อฤจกให้
ดงอัน แม่นท่านหนีไปสู่ตนกดี
ฝูงอันคโมยลก็ไป และตนจะส่ง
ไปให้โดย ประสงคสินชียุกก็
แลตนพาไปถวายไปเวนแก่เจ้าไท
ท่านจกให้พันอาชญาท่านดง
อัน ขนาดราชศาสตรธรรมศาสตร
อันท่านแต่ง ได้ค่าสิน
จ้างตนก็ได้ ได้ค่าตนคูก็ได้ ค่าได้
ของฝูงนนั้นก็คี่ลิ่งรู้ว่าเจ้าใหญ่
จกบั้นเจดงท่านแต่งให้
ไว้ดงอันแลเปดงฤ ภาคอัน
อุเบกษาเห็นแก่คโมยกว่าอาชญา
ประยุบติเจ้าไทดงอัน ผิ
ให้ร้ายท่านผู้ทุก โทสมิให้จำเรอญ
แก่มันเพื่อนมัน ๐ มาตราหนึ่ง
โสค อนึ่งผู้ว่าขึ้นลักของใน
บ้านท่านกดี ลักข้าอันท่านผู้ใด
ผู้หนึ่งชวนตนไปลักท่านกดี ไปลัก
ด้วยกันแลวกดี
แลรู้ว่าผู้หนึ่งลักเลียมสิ่งสินท่าน
อันนานพันในประมาณสิบปี อันลัก
ในหนั้นด้นกดี ใน

คำจารึก	คำอ่าน
๓๐. ลกกฟงนีอนหาผู้รู้ผู้เห็นบมิได้ สก็อันดงอันกัคไสคนผู้นนไสใจ แลเอาโจรกลายมนนอก	ลักฟงนีอนหาผู้รู้ผู้เห็นบมิได้ สก็อันดงอันกัคไสรั คนผู้นนไสใจ แลเอาโจรกลายมนนอก
๓๑. ไมทูลแก่เจ้าไทมาบอกแก่ประดา คหบดีท่านใหม่ซิดัง(มนคน) ลักรังตนมนโดยคูในมนอัน	ไมทูลแก่เจ้าไทมาบอกแก่ประดา คหบดี ท่านใหม่ซิดัง มนคน ลัก รังตนมนโดยคูในมน อ-
๓๒. นิงผู้นนเอาหนีสันใหม่ฟงนนท่าน จกัแต่งให้ได้แกมนนโดยขนาด ราชศาสตรธรรมศาสต	นึ่งผู้นนเอาหนีสันใหม่ฟงนน ท่าน จกัแต่งให้ได้แก่มนโดยขนาด ราชศาสตรธรรมศาสต-
๓๓. รโสด(สิง)ท่านจกัยมนผู้นน (มาถือ)ลูก(ชะญา)ท่านแล ○ มาตรานิงโสด ผิมิคนจกัไป ราวีพืรามซิง	รโสด ซึ่งท่านจกัยอ มนผู้นน มาถือลูกชายาท่านแล ○ มาตราหนึ่งโสด ผิมิคนจกัไป ราวีพืรามซิง
๓๔. เอาเข้าเอาของท่านแมนชีลูกสั้ม ลูกหวานท่านคนใดกัคิอันเจ้า ของบมิให้แลอนนิงไม	เอาข้าวเอาของท่าน แมนชีลูกสั้ม ลูกหวานท่านคนใดกัคิ อันเจ้า ของบมิให้ แลอนนิงไม
๓๕. มีคนทั้งหลายชอยกุ่มชอยเอาจุงได้ แมนผู้ไล่ผู้นนมนถือหอกดาบ ตราบเครื่องเหล็กไ	มีคนทั้งหลายชอยกุ่มชอยเอาจุงได้ แมนผู้ไล่ผู้นนมนถือหอกดาบ ตราบเครื่องเหล็กไ-
๓๖. หญโตให้เอามันจุงได้แลให้ไปถวาย แก่ท่าน ท่านบาดใหม่ให้เปน รจันผู้ได้มนนแมนมน	หญโต ให้เอามันจุงได้ แลให้ไปถวาย แก่ท่าน ท่านบาดใหม่ ให้เป็น รางวัลผู้ ได้มัน แมนม-
๓๗. น)เพิงกระทำที่นวันใด ให้เปน ขนาดแก่ทั้งหลายท่านจกักระทำ ○ ผู้ไดอนน(อุเบกษาบเอา)	น เพิงกระทำที่นวันใด ให้เป็น ขนาดแก่ทั้งหลายท่านจกักระทำ ○ ผู้ไดอันอุเบกษาบเอา
๓๘. คนผู้รายนนนให้ปลอยบชอยไล่ ชอยกุ่มผู้รายนนดงอนนไสท่าน จกัใหม่มนนโดยขนาด	คนผู้รายนนนให้ปลอย บชอยไล่ ชอยกุ่มผู้รายนนดงอันไสรั ท่าน จกัใหม่มนนโดยขนาด
๓๙. แลหนือนันแต่สินอนเสียในผู้ร่าย อนซิงเอานันเท่าใดไส ท่านจกัให้ ใช้จุงสิ้นแลญาอุเบก	แลหนือนันแต่สินอันเสียในผู้ร่าย อันซิงเอานันเท่าใดไสรั ท่านจกัให้ ใช้จุงสิ้น แลอย่าอุเบก-

คำจารึก

๔๐. ๒๐ มาตรการึงโสด ผิผู้ใดจักมี
การอนักทำ(แลการอนไคอันนิง)
กดีแลงข้าวข้าควายไม
๔๑. ให้เอาวักควายนั่นอนจักข้ามนี้
ซีให้กันเห็นทั้งหลายแมนมน
นายใส.....
๔๒.ไพรใสให้มนนายรู้
เพื่อนตนแลเพื่อนของตนรู้ใจ
ผู้กระทำ.....
๔๓. นิงสุกิบงอันท่านบมิห้ามสุ
ทงเห็นพระปรยุบติเพื่อ(โบายผู้)
ทำปลอยปปลอม
๔๔. ผู้ร้ายมนชักลักท่านกินปลอม
ทงท่าน.....คนรู้
ทงทั้งหลายเพื่อนน(พระปรยุบติอัน)
๔๕. นิแลผู้ใดหากลเมือสแลหาก
ข้ากิบไทคนนรทงหลายใส
แมนซีของมน.....
๔๖. มาความาชกท่านกินแล.....
ทงหลายนิแลผู้ใดใสใจ.....
๔๗.เจ้าใหญ่ได้แก่ผูงอน
-
๔๘.ไปทูลแก่ท่าน
.....คนผู้้น.....
ใจซีแก่เจ้าไท
๔๙.เจ้าไทด้วยซีใส่ท่าน
รจันมนนผู้้นจึงให้ใส่แล
หนี่สน.....
๕๐.โสดคนผู้ดงนี้
คือว่าพระราชกักตักข่อยหอม
บ้านหอมเมืองแก่.....

คำอ่าน

- ๒๐ มาตรการึงโสดผิผู้ใดจักมี
การอันกระทำ และการอันไคอันนิง
กดี และจะข้าวข้าควาย ไม
ให้เอาวักควายนั่นอันจักข้ามนี้
ซีให้กันเห็นทั้งหลาย แมนมน
นายไซ้.....
.....ไพรไซ้ ให้มนนายรู้
เพื่อนตนและเพื่อนของตนรู้ใจ
ผู้กระทำ.....
นิงสุกิบงอันท่านบมิห้ามสุ
ทงเห็นพระปรยุบติเพื่อโบายผู้
ทำเปลี่ยนปลอม
ผู้ร้ายมนฉลักท่านกิน ปลอม
ทงท่าน.....ครันรู้
ทงหลายเพื่อนน พระปรยุบติอัน
นี้ และผู้ใดหากลเมือสแลหาก
ข้ากิบไท ครันรู้ทงหลายไซ้
แมนซีของมน.....
มาความาชกท่านกินแล.....
ทงหลายนี้แล ผู้ใดใสใจ.....
.....เจ้าใหญ่ได้แก่ผูงอน
-
-ไปทูลแก่ท่าน
.....คนผู้้น.....
ใจซีแก่เจ้าไท
.....เจ้าไทด้วยซีใส่ไซ้ ท่าน
รางวัลมนผู้้น จึงให้ใส่แล
หนี่สน.....
.....โสด คนผู้ดงนี้
คือว่าพระราชกักตักข่อยหอม
บ้านหอมเมืองแก่.....

คำจารึก

๕๑.ในฝูงดงนี้ไสนัน
ท่านเจ้าไทจกมกให้ผดแลไหม
แก่.....
๕๒. _____กรรมทงหลาย_____
- _____
๕๓. _____แม่ชีคนผู้_____
- _____
๕๔. _____ลกกเอามีได้_____
- _____

คำอ่าน

-ในฝูงดงนี้ไซ้ อัน
ท่านเจ้าไทจกมกให้ผดและไหม
แก่.....
- _____กรรมทงหลาย_____
- _____
- _____แม่นชีคนผู้_____
- _____
- _____ลักเอามีได้_____
- _____

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

จารึกเขตพน
พุทธศักราช ๑๙๓๕ - ๑๙๔๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๓๕ - ๑๙๔๗
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๒๐ บรรทัด แต่รูปอักษรลบเลือนมาก อ่านได้เพียง ๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายเนื้อหยาบ
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๑๑๖.๕ เซนติเมตร สูง ๑๖๑ เซนติเมตร หนา ๑๙.๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒๗/๑ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๘๗”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	ด้านหน้าศาลบูชาพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในบริเวณวัดอินทาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ*	จารึกเขตพน ปัจจุบันถูกโบกปูนที่ฐาน ตั้งอยู่ด้านหน้าศาลบูชาพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในบริเวณวัดอินทาราม กรุงเทพมหานคร ฟังธนบุรี พิศราจะห์จากเนื้อความแล้วพอจะสันนิษฐานได้ว่า แต่เดิมศิลาจารึกหลักนี้น่าจะสร้างขึ้นที่วัดเขตพน (เขตพน) เมืองเก่าสุโขทัย อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ได้ถูกขนย้ายมาไว้ที่วัดอินทาราม ธนบุรี ตั้งแต่เมื่อใด ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ ได้รวมจารึกหลักนี้ไว้เป็นลำดับที่ ๙๓ ในบัญชีจารึก ท้ายประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๖๗ โดยมีบันทึกหมายเหตุว่า ชำรุด

*คำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๒๔

เมื่อหลายปีก่อนนั้น นายประสาร บุญประคอง และนายเทิม มีเต็ม ได้ไปสำรวจและทำสำเนาจาริกวัดเขตพนหลักนี้ แต่พบว่า ตัวอักษรที่จารึกชำรุดและลบเลือนมาก จึงยังมิได้อ่านถอดอักษรจาริกออกมา ครั้นเมื่อไม่นานมานี้ นายวินัย พงศ์ศรีเพียร ซึ่งได้ไปศึกษาศิลปกรรมวัดสมัยกรุงธนบุรี กับคณะอนุกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรี เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕ ได้ไปพบจาริกหลักนี้ตั้งอยู่ในที่กลางแจ้งและเกรงว่าต่อไปอาจจะเสียหายมากขึ้น จึงปรึกษาขอให้ข้าพเจ้าและนักอ่านจาริกของกรมศิลปากรได้ใช้ความพยายามอ่านถอดตัวอักษรเสียใหม่ จากสำเนาจาริกที่ทำไว้เดิมเมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อนหน้านี้ เพื่อจะได้นำออกเผยแพร่ ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ สำหรับในการอ่านถอดตัวอักษรนั้น นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์ ได้ใช้ความพยายามในการอ่านด้วยความระมัดระวังอยู่นานพอสมควร เมื่ออ่านเสร็จแล้ว นายเทิม มีเต็ม และข้าพเจ้าได้ตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่ง

ข้อความจารึกมีอยู่ประมาณ ๒๐ บรรทัด แต่ที่พออ่านได้อย่างกระต่อนกระแต่นเพียง ๘ บรรทัดนั้นกล่าวถึงเรื่องของคณะสงฆ์ได้นำศิลาหินมาในวัดเขตพน (เขตพน) สุโขทัย และประชุมกันทำกิจการสงฆ์อย่างหนึ่ง ซึ่งอ่านไม่ได้ความแน่ชัด แต่มีรายนาม ‘บามหาเถร’ และ ‘บาเถร’ หลายรูป ในจำนวนนี้ มีการเอ่ยนามตรงกับนามพระสงฆ์ในจารึก หลักที่ ๙ หรือ จาริกวัดป่าแดง ศรีสังขาลย์ อยู่ ๒ รูป คือ บามหาเถรญาณคำภยร ซึ่งตรงกับ ‘มหาเถรญาณคัมภีร์’ และ บาเถรธรรมเสนาปติ ซึ่งตรงกับ ‘มหาเถรธรรมเสนาปติ’ คณะสงฆ์นี้ในศิลาจาริกวัดป่าแดง ศรีสังขาลย์ระบุว่า เป็นฝ่ายอรัญวาสี และอาจเป็นไปได้ว่า บาเถรธรรมเสนาปติ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นมหาเถรธรรมเสนาปติแล้วใน พ.ศ. ๑๙๔๙ ตามจารึกหลักที่ ๙

แม้ศิลาจารึกนี้อยู่ในสภาพชำรุดมากและมีได้ระบุปีศักราชใดๆ แต่ก็พอสอบดูตัวอักษรเพื่อกำหนดอายุได้ กล่าวคือ มีรูปสระอา แบบที่เริ่มใช้ใน พ.ศ. ๑๙๓๕ และรูป ฐ ซึ่งใช้อยู่จนถึง พ.ศ. ๑๙๔๗ จึงควรทำขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๓๕ - ๑๙๔๗ นอกจากนี้ ลักษณะรูปอักษร ก, ข, ง, จ, ช, ญ, ด, ท, ว และ อ คล้ายคลึงกับจารึกหลักที่ ๙๓ หรือจาริกวัดอโศการาม ซึ่งจารึกใน พ.ศ. ๑๙๔๒ ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า จาริกเขตพน ร่วมสมัยกับ จาริกวัดอโศการาม และ จาริกวัดบูรพาราม

จารึกเขตพน

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ เป็นเจ้า _____ จึงจกให้ไปเอาศิลาหิน.	_____ เป็นเจ้า _____ จึงจกให้ไปเอาศิลาหิน.
๒. _____ ชาวเจ้าทั้งหลายอนมีสรธาแลได้ กทำการในเขตพนนิบามหาเถรอมรักชิด	_____ ชาวเจ้าทั้งหลายอนมีสรธาแลได้ กทำการในเขตพนนี้ บามหาเถ(ร)ธรรมรักชิด
๓. ทม_____ พร.ญา..มหาเถรอรค.. (บา)มหาเถรญาณคำภยรบา_____ (รพ)	ทม_____ พร[ะ]ญา[บา]มหาเถรอรค.. บามหาเถรญาณคำเกียร ^(๑) บา_____ รพ
๔. .(ธศีล)บาเถรญาณวงบ่าเถรพุทธโฆสบา เถร..ชีบาเถรมหานามบาเถรอายุ_____ บาเถ	.ธศีล..บาเถรญาณวง ^(๒) บาเถรพุทธโฆส บา เถร..ชี บาเถรมหานาม บาเถรอายุ_____ บาเถ
๕. รอา...จัสบาเถร(อาทริย)พงส(บา)เถร ธรรมเสนาบดีบาเถร..(ชา) บาเถรโสภณะ (บาเถร)_____	รอา...จัส ^(๓) บาเถรอาทริยพงสบาเถร ธรรมเสนาบดี บาเถร..ชาบาเถรโสภณะ บาเถร_____
๖.บาเถรมหา.....วงส(บา)เถร _____ บาเถรมหา_____ วงส(บา)เถร สร(ภง)...ค_____ บาเถรสุธา _____ ๑	สร(ภง)...ค_____ บาเถรสุธา _____ ๑
๗. _____ บาเถรสีลคำภยร _____ _____ ถัดชาวเจ้า _____ _____	_____ บาเถรสีลคำภยร ^(๔) _____ _____ ถัดชาวเจ้า _____ _____
๘. ..ก(ลัป)การ..น _____ _____	..กัลปการ..น _____ _____

นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์ อ่าน
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตรวจแก้ไข

หมายเหตุ ต่อจากข้อความที่อ่านไว้ในต้นบรรทัดที่ ๘ นี้ รูปอักษรในศิลาจารึกเปลี่ยนมากจนเกินกว่าจะอ่านข้อความได้

^(๑) ญาณคำเกียร ตรงกับ ญาณคัมภีร์

^(๒) ญาณวง ตรงกับ ญาณวงศ์

^(๓) อาจเป็น อา[รย]วงส ซึ่งตรงกับ อารยวงศ์

^(๔) สีลคำภยร ตรงกับ ศีลคัมภีร์

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

วัดเชตพน (เชตพน) นอกเมืองสุโขทัยเก่าด้านใต้

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร กับศิลาจารึกเชตพน ที่วัดอินทาราม

จารึกบ้านางเมาะ
พุทธศักราช ๑๙๓๕ - ๑๙๔๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๓๕ - ๑๙๔๗
จารึกอักษร	จำนวน ๓ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๘ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทราย
ลักษณะวัตถุ	รูปใบเสมา ส่วนล่างหักหายไป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๖.๕ เซนติเมตร สูง ๖๐ เซนติเมตร หนา ๑๓ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๕๖ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๘๘”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พันตรี ไพโรจน์ เจียรวัฒนะ
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ*	จารึกหลักนี้พบที่จังหวัดสุโขทัย พันตรี ไพโรจน์ เจียรวัฒนะ ผู้พบ ได้มอบให้เป็นสมบัติของส่วนราชการกองหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

การอ่านปีศักราชที่ลงไว้ยังเป็นปัญหาอยู่ แต่ตรงกับปีเม็ด (มะแม) เลขตัวหน้าแม็กลงเลื่อนแต่ก็ยังเห็นได้ว่าเป็นเลข ๑ ตัวถัดไปเป็นเลข ๒ ชัดเจน ส่วนเลข ๒ ตัวท้าย อาจเป็น ๑๗ หรือ ๗๗ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเป็น ๑๗ ก็คือมหาศักราช ๑๒๑๗ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๙ แต่ดูจะขัดกับรูปตัวอักษรซึ่งใหม่มักว่านั้นประมาณร้อยปี หากเป็นเลข ๗๗ ก็จะเป็นมหาศักราช ๑๒๗๗ หรือตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๘ อันเป็นปีที่บ้านางเมาะทำบุญ และ

*อธิบายของนายเทิม มีเต็มในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๒๗

ท่านผู้นี้ทำบุญตั้งแต่อายุ ๓๑ ปี จนถึง ๗๑ ปี จึงอาจมาจากศิลาจารึกนี้เมื่อ ๔๐ ปีให้หลังคือ ประมาณ พ.ศ. ๑๙๓๘ ซึ่งดูแล้วไม่ขัดกับรูปตัวอักษร แต่น่าสังเกตว่า เลข ๗ ตัวหน้ากับตัวหลังเป็นเลข ๗ คนละสมัยกัน ในกรณีที่นำเสนอสิ่งนี้ ถ้าดูรูปตัวอักษร ณ ที่ใช้รูปต่างกันของสองสมัยมาเขียนเรียงติดกันได้ เราก็ควรอนุมานว่าตัวเลข ๗ ของสองสมัยก็อาจจะเขียนติดกันได้ด้วย

สำหรับตัวอักษรอื่นๆ นั้น ข เป็นรูปอักษรที่เริ่มปรากฏครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๙๓๕ และมีอักษรอื่นอีก ๘ ตัว ซึ่งมีรูปที่ปรากฏอยู่ถึง พ.ศ. ๑๙๔๗ ดังนั้นตัวอักษรในจารึกบ้านางเมาะจึงน่าจะเป็นตัวอักษรระหว่าง พ.ศ. ๑๙๓๕ ถึง ๑๙๔๗ อย่างไรก็ตามก็มีอักษร ป และ ร ซึ่งมีรูปที่ปรากฏใช้อยู่ถึง พ.ศ. ๑๙๔๐ เท่านั้น

นอกจากนี้ รูปสระ อี ลอยปรากฏอยู่ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๗ และด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๒ สระ อี ลอยนี้ มีใช้ในจารึกหลักที่ ๑ (จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช), จารึกหลักที่ ๖๒ (จารึกวัดพระยืน ลำพูน), จารึกหลักที่ ๒, ๓, ๘ และ ๑๑ ของสุโขทัย

ศิลาจารึกหลักนี้ กล่าวถึงการทำบุญให้แก่บ้านางเมาะและคำปรารภนาต่างๆ เช่น ขอให้รูปงามเหมือนนางวิสาขา ขอให้มิได้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ขอให้ได้นำเพ็ญเบญจสาธณะ ดังเมณฑกเศรษฐี เนื่องจากข้อความบางตอน ขำระคายไปจึงไม่อาจทราบได้ว่าผู้ใดเป็นผู้จารึก

จารึกบ้านางเมาะ ด้านที่ ๑

จาริกบ้านางเมะ ด้านที่ ๑

คำจาริก	คำอ่าน
๑. _____	_____
๒. _____	_____
๓. _____พุทธสุจจริต..	_____พุทธสุจจริต..
๔. นนทนาภิเสกไท(ล)นำ(ทาร)พินธุ	นันทาภิเสก ไทล่นำธารพินทุ
๕. จกกรสกกชนน.....ในพระศรี	จักรสกกชนน.....ในพระศรี
๖. รตตนคดไตรอนนไ(ค)รคูติพิเสสอาจพอ	รัตนตรัย อันไครคูติพิเศษ อาจพอ-
๗. กราคเกลสแลปรีสุทธอดมกวอิน	กราคะ เกลส แลปรีสุทธอดตมะ กวอิน-
๘. ทรพืรห(ม)ยัเทพตามหาชนคนทอง	ทร พรหม ยม เทพดา มหาชนคนทอง
๙. หลาย(ดว)ยสาธุตตปฐส(จุ)ง สุธัง(ล)	หลาย ด้วยสาธุตตปฐส จูงสูทังหล-
๑๐. (า)ยพงญินรจนาคาถอนนกุจกพ	าย พงญินรจนาคาถา อันกุจกพ-
๑๑. รรณนาบุญทานปารมีวนน(คิน) เทาวัน	รรณนาบุญทานบารมี วันคิน เทาวัน
๑๒. ๑๒ . ๗ ๐ ศกราชปีเมदनกกสดตราคิ	๑๒ . ๗ ๐ ศักราชปีเมัด นักษัตร ราคิ
๑๓. ไผสาขสุทธทินคบบพารบูรพะหน	ไผสาชะสุทธทินคดับพารบูรพะหน
๑๔. ...โมไทไผสาชนกกสดตริกสอนน	...โมไทไผสาชะ นักษัตรฤกษ์ อัน
๑๕. (ปา)นางโมะมีใจสรธากระเดจญดา ถวา	บ้านางเมะมีใจสรธากระเดจญดา ถวา
๑๖. _____มวนชวนฝูง	_____มวล ชวนฝูง
๑๗. _____กทำบุญ	_____กระทำบุญ
๑๘. _____...ทอง	_____...ทอง
๑๙. _____..(น) นตร	_____..นนตร
๒๐. _____..สิบพ	_____..สิบพ
๒๑. _____..รอยพ	_____..รอยพ
๒๒. _____พระอด	_____พระอด
๒๓. _____มหาธาต	_____มหาธาตุ
๒๔. _____.ารอนน	_____..าร อัน
๒๕. _____วีรคต	_____..(ค)วีรัตน์
๒๖. _____มีสอง	_____มีสอง
๒๗. _____ก่อน	_____ก่อน
๒๘. _____ ...	_____ ...

จารึกบ้านางเมะ
ด้านที่ ๒

จาริกบ้านางเมะ ด้านที่ ๒

คำจาริก	คำอ่าน
๑. . แลเซาดอกค(อ)	. แลข้าวตอกค-
๒. กไมเงินหาควง	กไมเงินห้าควง
๓. ดอกไมทองหา	ดอกไมทองห้า
๔. ควงทยนเงินอน	ควง เทียนเงินอ-
๕. นนิงทยนทอง	นหนึ่ง เทียนทอง
๖. อนนิงปรทิบเจ	อันหนึ่ง ประทิบเจ-
๗. นอนนิงปรทิบ	นอันหนึ่ง ประทิบ
๘. ทองอนนิงทง	ทองอันหนึ่ง ทัง
๙. ทยนรูปอานแลบ	เทียน รูป อานแลบ
๑๐. มีถวนเลยทงนิญ	มีถวนเลย ทังนัย-
๑๑. อมเปนพฤษบูชา	อมเป็นพฤษบูชา ธรรม-
๑๒. มบูชาสังฆบูชาแด่ป่า	มบูชา สังฆบูชา แด่ป่า
๑๓. นางโมะกะทำบุญเ	นางเมะ กระทำบุญเ-
๑๔. ทานีแลแต่ญง	ทานี้ แลแต่ญง
๑๕. หนุ่ไคสามสิบเอ(ด)	หนุ่มได้สามสิบเอ็ด
๑๖. เขาเทาเถิงเจดสิ(บ)	เข้า เทาเถิงเจ็ดสิบ
๑๗. เอดปี แลผัจกเสีย	เอ็ดปี แลผัจกเสีย
๑๘. คราบตนในเมือง	คราบตนในเมือง
๑๙. คนนิจังได้เปนพ	คนนี้ ขอรุ่ง “ไค่ปนพ-” ^(๑)
๒๐. + เมื่อเกิดในเมือง	+ ^(๒) เมื่อเกิดในเมือง
๒๑. ฟาอนนชีดูลิตาส	ฟ้า อันชื่อดุสิตาส-
๒๒. วรค / ขจุงพิเส(ส)ก	วรรค / ขอรุ่งพิเศษก-
๒๓. วาเทพดาหน...	ว่าเทพดาหน...

^(๑) “ไค่ปนพ-” ในจาริกใช้เครื่องหมายขีดฆ่าเป็นข้อความที่ไม่ใช่

^(๒) + เป็นเครื่องหมายเขียนข้อความตกแล้วมาเติมที่นี่

คำจารึก	คำอ่าน
๒๔. ลายข้งไค....	ลาย ^(๑) ขอจ้งได้ [เป็นผู้]
๒๕. ชายทุกทุก(ก).....	ชายทุกทุก ^(๒) [ชาติ]
๒๖. นิดข.....	นิด ข.....
๒๗. กิดใน.....	กิดใน.....
๒๘. สด.....	สด.....

จารึกบ้านางเมาะ ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๖ - ๒๔

ให้ดูบรรทัดที่ ๔ และ ๕ ของรูปนี้ ที่แสดงลักษณะการขีดฆ่าข้อความทิ้งและการทำเครื่องหมายตก

^(๑) กว่เทพดาหน...ลาย น่าจะได้ในประโยคว่า “กว่เทพดาหนทั้งหลาย”

^(๒) ขอจ้งได้...ชายทุกทุก...น่าจะได้ในประโยคว่า “ขอจ้งได้เป็นผู้ชายทุกๆ ชาติ”

จารึกบ้านงเมาะ
ด้านที่ ๓

จาริกบ้านางเมาะ ด้านที่ ๓

คำจาริก

๑. ฝูงเทพดาทั้งหลายขง
๒. (มี) เนือตนพรายงามดงอ่แดง
๓. พิสาชาแลกอปรด้วยเบญจกลลย
๔. านิขงมี ชนะแก่เบญจสาธาณ
๕. ง่เมณทกเศรฐีขงมีใจอน
๖. สรธาตงพระมหาเพสสน
๗. ดร ๐ ขงสวะแก่ไตรสรณาค่อน
๘. นตรกาลขงโอยทานญารูสี
๙. นขงโอยทานแลวญามีใจคิพ
๑๐. อาลัยโสขงลโคะจากโทสทุก
๑๑. อนนขงมีเผ่าพันทยนญอม(ลุ่ม)
๑๒. กกทริสดีขงมีริทธิเดชาตงพระอิ
๑๓. นทร ๐ ขงมีสยงโพยโระดงกน
๑๔. นรกอ(ภิก) ๐ ขง(ได)รูปติम्मคค
๑๕. สรรรินสกก(ญาน) ๐ ตราบญอัน
๑๖. โทลในสงสารภณ ๐ ความอน
๑๗. นวาเณใจในตนจุงญาใหญ่ไทเท
๑๘. นสกอันนเลย ๐ จุงให้มิดังปารณนา
๑๙. ในจาริกนี้ทุกทุกอนเทาวน ๐ เม[อ]
๒๐. พระพุทธศรีอารียไมตรี(จัก)..
๒๑. ..ในโลกนี้ ๐ เมื่อจักได้ต.....

คำอ่าน

- ฝูงเทพดาทั้งหลาย ขอจุง
มีเนือตนพรายงาม ดั่งอ่าแดง
พิสาชา แลกอปรด้วยเบญจกลลย-
าณิ ขอจุงมีชนะแก่เบญจสาธาณ ด้-
งเมณทกเศรฐี ขอจุงมีใจอัน
ศรัทธา ดังพระมหาเพสสน-
ดร ๐ ขอจุงสวะแก่ ไตรสรณาคม อั-
นตรกาล ขอจุงโอยทานอย่ารู้ลี้-
น ขอจุงโอยทานแล้วอย่ามีใจคิพ
อาลัยโสข ขอจุงละเคราะห์จากโทษทุก
อัน ขอจุงมีเผ่าพันธุเทียนยอมสุมย
กกทริสดี ขอจุงมีฤทธิเดชาดังพระอิ-
นทร์ ๐ ขอจุงมีเสียงไพเราะดังกน-
นร กรภิก ๐ ขอจุงได้รูปติम्मคค
สรรริน สักกญาณ ๐ ตราบยังอัน
โทล ในสงสารภณ ๐ ความอ-
นว่าเชียวใจในตน จุงอย่าให้รู้ให้เห-
นสกอันนเลย ๐ จุงให้มิดังปารณนา
ในจาริกนี้ทุกๆ อัน เท้าวาน ๐ เมื่อ
พระพุทธศรีอารียไมตรี จัก..
..ในโลกนี้^(๑) ๐ เมื่อจักได้ต.....

^(๑) จัก...ในโลกนี้ น่าจะได้ในความว่า “จักมาตรัสในโลกนี้”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๒.พจนฺตเจฏยาน.....	พจนฺตเจฏยาน ^(๑)
๒๓.กไค.....	กไค.....

นายเทิม มีเต็ม อ่านและอธิบาย
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตรวจสอบ

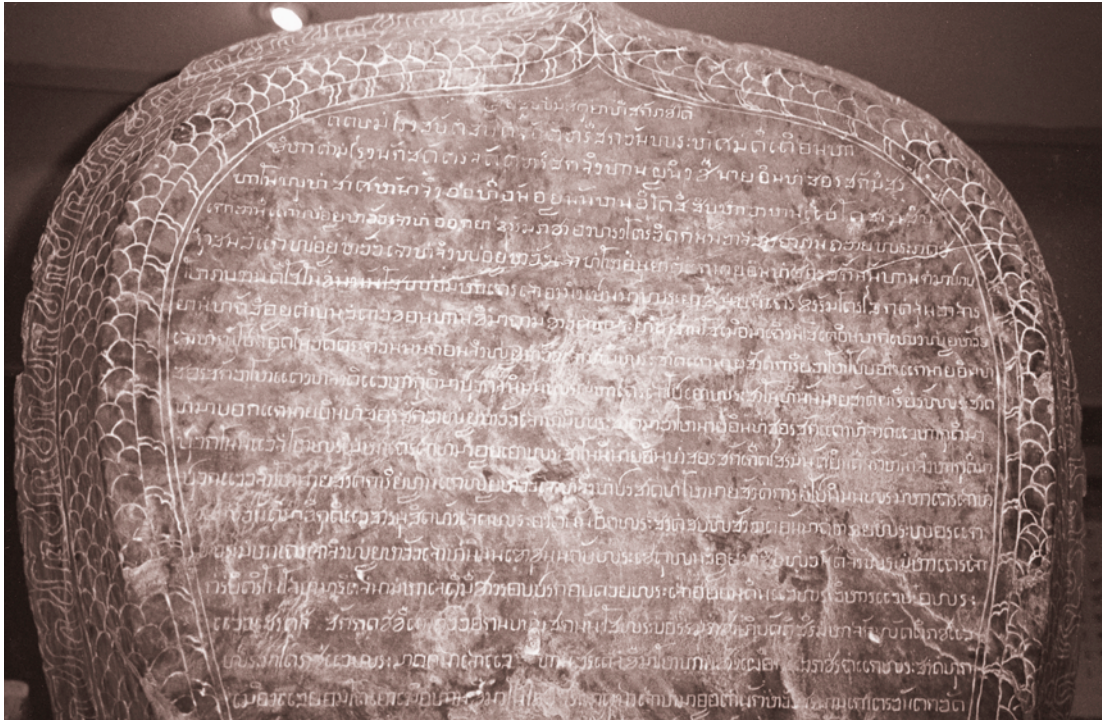
จารึกบ้านางเมาะ ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๘ - ๑๖ ซีกขวา
ดู สระ อี ลอย ท้ายสุดของบรรทัดที่ ๑๒

^(๑) ...พจนฺตเจฏยาน น่าจะได้แก่ “สรรพเจดีย์” - ความเป็นผู้รู้สิ่ง ซึ่งในที่นี้หมายถึงความเป็น “พระพุทธเจ้า” หรือ “สรรพเจดีย์ญาณ” - ญาณ คือ ปัญญาที่รู้ทุกสิ่ง ซึ่งหมายถึงพระญาณของพระพุทธเจ้า อนึ่ง พระพุทธศรีอาริย์ไมตรี นั้นเป็นพระนามพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งอันจักมาตรัสรู้ในกาลภายหน้า อย่างที่ชาวพุทธ กล่าวกันว่า “ศาสนาพระศรีอาริย์เมตตรัย” หรือ “ศาสนาพระศรีอาริย์”

จารึกวัดสรศักดิ์
พุทธศักราช ๑๙๖๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๖๐
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๙๖ เซนติเมตร สูง ๑๔๔ เซนติเมตร หนา ๑๙ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒๕ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๙ ก.” (วัดสรศักดิ์)”ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๔๙”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๙๘
สถานที่พบ	มุมตะวันตกเฉียงเหนือของตระพังสอ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	หน่วยขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓.จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
ประวัติ	ข้อความที่จารึก ได้กล่าวถึงนายอินทสรศักดิ์ขอที่ดินจากเจ้าท่าน ออกญาธรรมราชาเพื่อสร้างอาราม

จารึกวัดสุรศักดิ์ ด้านที่ ๑

จารึกวัดสรศักดิ์ ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. สร้อยสุ่ม่ส่ตุอาทิสักราชไค	ศรีศุภมัสสุ อาทิสักราชไค
๒. ๑๓๓๔ มะโรงสับตสับต จัดตัวริสกวณัพระหัต บตีเดือนหา	๑๓๓๔ มะโรง สับต สับต จัดวาริศก วันพฤหัสบดี บตีเดือนหา
๓. ชีหาคำมโรงนกลัดตร จัดตัวริสกวณัพระหัต ชีนายอินทสรสักรัมิสร	ชีนหาคำ มะโรงนกลัดตร จัดวาริศก จิงทำนผู้หนึ่ง ชีนายอินทสรสักรัมิสร
๔. ทาในพุทสาศหน้าจิงขอที อน้อยูนันหนชีไคสลิบหา วาหนแปไคสามลิบ	ททาในพุทสาศนา จิงขอที อัน้อยูนัน หนชีไคสลิบหา วา หนแปไคสามลิบ
๕. เกาวานี่แกพ่อยุหวัเจ้าท่ออกยา ธรรมราของทรงไทรวิคก นนั้นว่าสร้างอารามถวายพระราดช	เก้าวานี่แกพ่อยุหวัเจ้าธออกยา ธรรมราของค์ทรงไทรปิฎก นั้น ว่าจะสร้างอารามถวายพระราช
๖. กุศลแก่พ่อยุหวัเจ้าท่จิงพ่อยุหวั เจ้าท่ให้อนุญาติแก่นาย อินทสรสักรัณันทันท่มาปราบ	กุศลแก่พ่อยุหวัเจ้าธจิงพ่อยุหวั เจ้าธให้อนุญาติแก่นาย อินทสรสักรัณันทันท่มาปราบ
๗. ไทราบงามดีใสในชน่นนใส พ้อมทาเถรเจ้าองนิงเปนน้า พระยาซิมทาเถรธรรมไตรโลก (คจุนวจาร?)	ไทราบงามดีใส ในชน่นนใส พ้อมทาเถรเจ้าองค์หนึ่งเป็นน้า พระยา ซ้อมทาเถรธรรมไตรโลก (คจุนวจาร?)
๘. ยานทกสืออยู่ตำบลดาว ซอนทานซิมมาถามชาวเจ้า พระยาทลานใสเมื่อมาถึงน ใสเดือนหกเพงพ่อยุหวั	ญาณทสสิ อยู่ตำบลดาว ซอน ทานซิมมาถามชาวเจ้า พระยาทลานใส เมื่อมาถึงน ใส เดือนหกเพง พ่อยุหวั

คำจารึก	คำอ่าน
๙. เจาท่รบีไปจอดโนวัดตระกวน นนักอนจึงพยุหั่วเจาท่ มีพระสาดแก่นายสังค์การีย์ วาให้ไปบอกแก่นายอินท	เจ้าธรับไปจอดโนวัดตระกวน นนัก่อน จึงพ่อยุหั่วเจ้าธ มีพระศาสน์แก่นายสังฆการี ว่า ให้ไปบอกแก่นายอินท
๑๐. สอสรสัควาให้แต่งทิจงดี แลหากุฎีมาปลูกจันมน พระมเหสาเระเจ้าไปเอาพระสา โนทินนนายสังค์การีย์รบัพระสาด	สรศักดิ์ว่า ให้แต่งทิจงดี แลหากุฎีมาปลูก จันมนต์ พระมหาเถรเจ้าไปเอาพรราชา โนทินน นายสังฆการีรับพระศาสน์
๑๑. ท่มาบอกแก่นายอินทสอ สัควาพยุหั่วเจาท่มีพระ สาดมาวาไให้นายอินทสอสรสั แต่งทิจงดีแลหากุฎีมา	ธมาบอกแก่นายอินทสร ศักดิ์ว่า พ่อยุหั่วเจ้าธมีพระ ศาสน์มาว่า ไให้นายอินทสรศักดิ์ แต่งทิจงดีแลหากุฎีมา
๑๒. ปลูกโนนิแลจให้พระมเห เระเจ้าท่มาอยู่เอาพระสา โนทินนายอินทสอสรสัเกิด โสรมนตยิตินกัหนาจิงหากุฎีมา	ปลูกโนนี้ แลจะให้พระมหา เถรเจ้าธมาอยู่เอาพรราชา โนนี้ นายอินทสรศักดิ์เกิด โสมนัสยิตินกัหนา จิงหากุฎีมา
๑๓. ปลูกแลจิงไให้นายสังค์ การีย์ทูนแกพยุหั่วเจาท่ จิงท่ปรัสาดทไให้นายสังค์การีย์ ไปนิมนพระมเหสาเระเจ้าท่	ปลูก แลจิงไให้นายสังฆ การีทูนแกพ่อยุหั่วเจ้าธ จิงธพระศาสน์ ธไให้นายสังฆการี ไปนิมนต์พระมหาเถรเจ้าธ
๑๔. สบพวันติมาซีกุฎีแลสารนุ ลิตทังเจดพระองคนนอีก พระสงค์สบพสังวาคอนันมา ถ่หวายพระพรแก่	สบวันติมาขึ้นกุฎี และสารนุ ศิษย์ทังเจดพระองคั่นน อีก พระสงฆ์สบสังวาสอันมา ถวายเป็นพรแก่
๑๕. พระมเหสาเระเจ้าจิงพยุหั่ว เจาท่นิมนเขาชุนุมกับพระ เชตุพนล่อยูมาสบพวันติ จิงพระมเหสาเระเจ้า	พระมหาเถรเจ้า จิงพ่อยุหั่ว เจ้าธนิมนต์เข้าชุนุมกับพระ เชตุพน อยู่มาสบวันติ จิงพระมหาเถรเจ้า

คำจารึก	คำอ่าน
๑๖. กัรบิตรีไนใจแลมาริดจंना ม่าเจดีย์มีข้างรอบประกอบ ด้วยพระเจ้ายอนตันแล พระวิหารแลหอพระ	กัระบิตรีไนใจแลมารัจฉนา มหาเจดีย์มีข้างรอบ ประกอบ ด้วยพระเจ้ายอนตัน แล พระวิหารแลหอพระ
๑๗. แลเสร็จ สักราชซึ่เกา ตัวอกนบพัสกนไนไส พระบรมราชาทิบดัดสิริ ม่าหากัพัตติราชแล	แล้วเสร็จ ศักราชซึ่เก้า ตัว วอกนพศกนไนไส พระบรมราชาธิปัตติศรี มหาจักรพรรดิราช แล
๑๘. พระมาตุราชแลพระมาตุ ฉาเจ้าแล ทานสรเดจซึ มาไห่ทานข้างเผือกแล ราชรถแก่พระสงฆ์ทุก	พระมาตุราชแลพระมาตุ จฉาเจ้า แลท่านเสด็จขึ้น มาไห่ทานข้างเผือกแล ราชรถแก่พระสงฆ์ทุก
๑๙. เมืองแลยอมไ่เองเมื่อ ทานซึ่มาไนไสพระมาตุฉา เจ้าท่ามาอยู่ต่านักหัว สรมามเกาตรวนตักวัด	เมือง แลยอมไ่เองเมื่อ ท่านขึ้นมาไนไสไร้ พระมาตุฉฉา เจ้าธมาอยู่ต่านักหัว สรมามเก้า ตะวันตักวัด
๒๐. สอสรักทานมาปิดทองใน พระวิหาร ทานไว่ที่ต่านกนไน กับอารามอยู่มานในสักราชซึ่ตวันิง	สรศักดิ์ ท่านมาปิดทองใน พระวิหาร ท่านไว่ที่ต่านกนไน กับอาราม อยู่มานในศักราชซึ่ตวันหนึ่ง
๒๑. รกาสำริดทิสกนไนพระม่า เถรเจ้าแลนายอินทสอสรัก มาคิคควรชวนกันแต่งทานโดย	ระกาสัมฤทธิศกนไน พระมหา เถรเจ้าแลนายอินทสรศักดิ์ มาคิคควรชวนกันแต่งทานโดย
๒๒. สระหลอมม่าเจดีย์แลพระ วิหารแลหอพระสบพวนดี เอาคัตรียนแก่พู่หาวเจ้า	ฉลองมหาเจดีย์แลพระ วิหารแลหอพระ สบวันดี เอาคัตรียนแก่พู่อยู่หัวเจ้า
๒๓. ท่ก่อนโมทนาทานกำบับระทา ดอกไมไ่สามวันทานสเดจ มาสตบัธรมแลมหาอุบาสิก	ธกั่อนโมทนา ท่านกำรับระทา ดอกไมไ่สามวัน ท่านเสด็จ มาสตบัธรมแลมหาอุบาสิก

คำจารึก	คำอ่าน
๒๔. ทานนิจิงพระมหาเถร ขอนาไวกบอารามโดยสรทา บพิตรจิงพู่หั่วเจ้าที่มีพระ	ท่านนั้น จิงพระมหาเถร ขอนาไวกบอารามโดยสรทา บพิตร จิงพู่อยู่หั่วเจ้าที่มีพระ
๒๕. สาดทไหนาไวกบอาราม ๔๐๐ ไร แม่อยู่หั่วเจ้าทไวนา ๓๓๕ โรนึเป็นนาแจกนายสรศักดิ์ขอปา	ศาสน์ไหนาไวกบอาราม ๔๐๐ ไร่ แม่อยู่หั่วเจ้าทไวนา ๓๓๕ โรนึเป็นนาแจก นายสรศักดิ์ขอปา
๒๖. สางเปนนากพู่หั่วเจ้า ในตำบลบานสุกพอมนอย ทานมีพระสาดทว่าให้ชักป่าให้ปัน	สร้างเป็นนา แก่พู่อยู่หั่วเจ้า ในตำบลบ้านสุกพอมนอย ท่านมีพระศาสน์ว่าให้ชักป่าให้บรร
๒๗. จบนานนึให้ปันโรไวกบ อารามอยู่มาพระมหาเถรทแต่ง นาไวกบมหาเจติ ๔๐ บาน	จบนานนึให้ปันปันไรไวกบ อาราม อยู่มาพระมหาเถรทแต่ง นาไวกบมหาเจติ ๔๐ บาน
๒๘. (ดีไว) นากบพระวิหาร ๑๕๐ อยู่บ้านไผ่ลอมแลบ้านทอด นาจังหันอยู่บ้านสุกพอมนอย	(ดีไว้) นากบพระวิหาร ๑๕๐ อยู่บ้านไผ่ลอมแลบ้านทอด นาจังหันอยู่บ้านสุกพอมนอย
๒๙. ๒๐๐ บานวงศ์ ๒๐ บาน ป่าขาม ๒๐ บานตานโละ ๒๐ บานหนองบัวหลวง ๕๐ นากบห่อ	๒๐๐ บานวงศ์ ๒๐ บาน ป่าขาม ๒๐ บานตาลโละ ๒๐ บ้านหนองบัวหลวง ๕๐ นากบห่อ
๓๐. พระอยู่หนองยางน้อย ๗๐ หั่วฝ่ายสองวาย ๒๕ นาสงค ๓๕๐ อยู่ไร ขอน ๔๐๐	พระอยู่หนองยางน้อย ๗๐ หั่วฝ่ายสองวาย ๒๕ นาสงฆ์ ๓๕๐ อยู่ไรซ้อน ๔๐๐
๓๑. บานละกันน้อย ๘๐ ละกัน หลวง ๘๐ บานดง ๒๐ เจ้าสามเณรทาสัดเจ้าภิกษุ สิบสัดอยู่มา	บ้านละกันน้อย ๘๐ ละกัน หลวง ๘๐ บานดง ๒๐ เจ้าสามเณรทาสัด เจ้าภิกษุ สิบสัด อยู่มา
๓๒. นายสรศักดิ์ขออากรไคสีตี มูวัดพายัพ ๒ ที่ ที่หนึ่งกับพระ เจ้าหย่อนดินที่หนึ่งกับพระ	นายสรศักดิ์ขออากรไคสีตี หมู่บ้านพายัพ ๒ ที่ ที่หนึ่งกับพระ เจ้าหย่อนดิน ที่หนึ่งกับพระ

คำจารึก	คำอ่าน
๓๓. เจ้าจรงกรมในจารึก ๒ ที่อยู่ มู้อีสารวดักกับพระวิหารทั้ง มวนเปนเบี้ย ๔๐๐๐๐ พรหมทา	เจ้าจรงกรมในจารึก ๒ ที่อยู่ หม้ออีสานวดักกับพระวิหารทั้ง มวลงเป็นเบี้ย ๔๐๐๐๐ พระมหา
๓๔. เถรเจ้าแลนายสรสค์ไว ค่านับกับจารึกต่อล้นกลป่าพระสา(น) ดูชาทานทั้งหลายชนล่	เถรเจ้าและนายสรศักดิ์ไว ค่านับกับจารึกต่อล้นกลป่าสวน ดูข้าทานทั้งหลายชน
๓๕. ขวายทำในสาศหนานี่จ่ปร่าถ่หนา ท่นสาศหนาพระศรีอารีย ไมตรีโพธิสตั๊วะทุกชาติ	ขวายทำในศาสนานี้ จะปรารณา ท่นศาสนาพระศรีอารีย ไมตรีโพธิสัตว์ทุกชาติ

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

จารึกวัดสรศักดิ์ ด้านที่ ๒*

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พระเจ้าในจารึก อยู่บา(นก..)	พระเจ้าในจารึก อยู่บ้านก..

*ที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ได้พิจารณาอ่านจารึกวัดสรศักดิ์ ด้านที่ ๒ ซึ่งเดิมไม่ได้อ่านไว้ แต่ยังไม่มีความชัดเจนเนื่องจากอุปสรรคจารึกตอนท้ายลบเลือนมาก

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

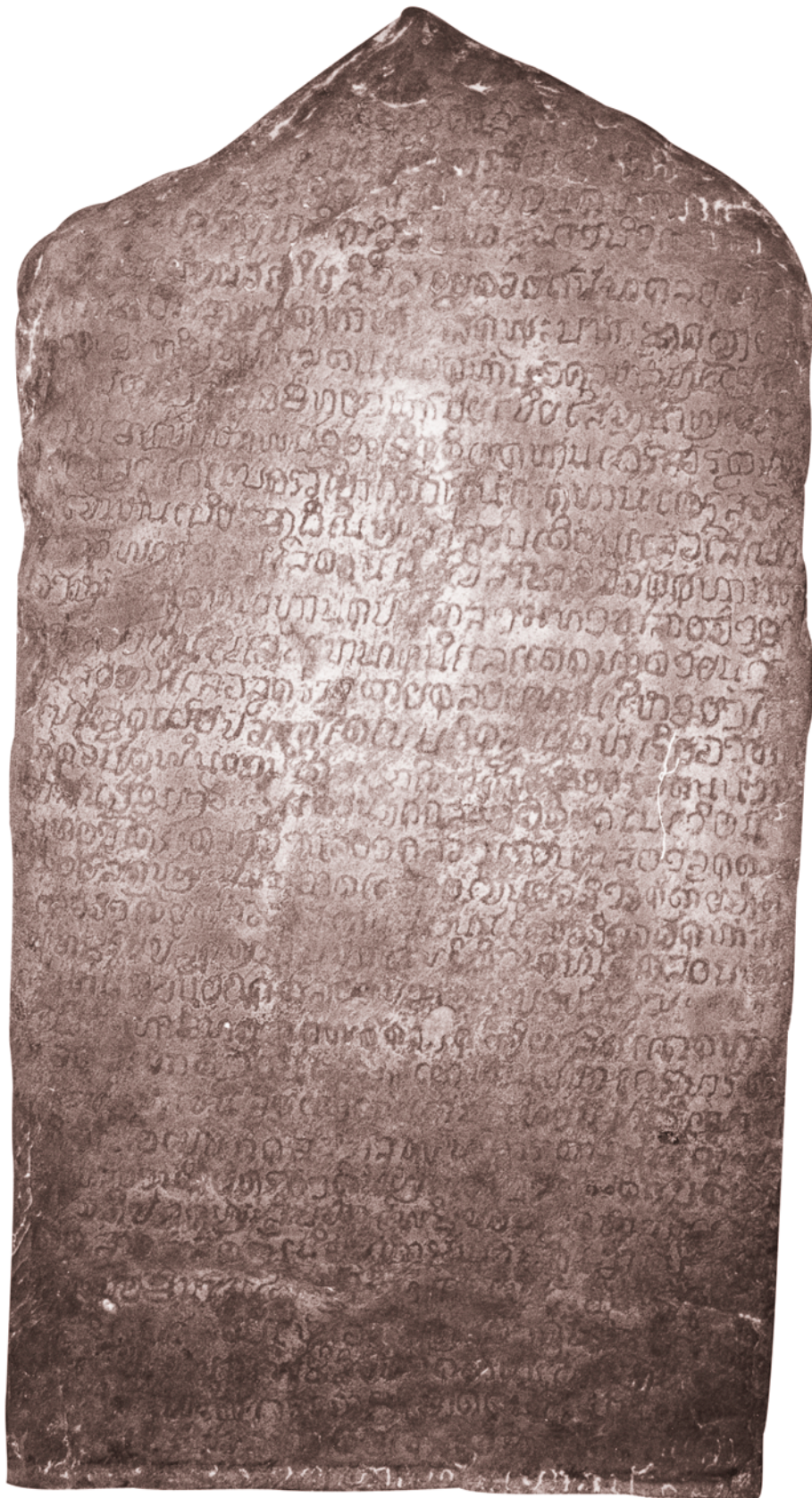

จารึกวัดสระศักดิ์ ด้านที่ ๒

จารึกวัดหินตั้ง
พุทธศักราช ๑๙๔๓ - ๑๙๖๒

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ พุทธศักราช ๑๙๔๓ - ๑๙๖๒
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓๖ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๕ เซนติเมตร สูง ๙๒ เซนติเมตร หนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๓๗ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๐๗) เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “คำอ่านศิลาจารึก อักษรและภาษาไทย” ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๙๕”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	นายอุปถัมภ์ เหล่าไพโรจน์
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารลายสือไทย ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๐๗) ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๗
ประวัติ	เรื่องราวที่จารึก ได้กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาผู้ปู่ กระทำหามาพัก (พลับพลา ปะรำ โรงพิธี) พระมหาธาตุเจ้า และการบำเพ็ญกุศลในการสร้างถาวรวัตถุ และวัตถุอื่นๆ ในพระพุทธรศาสนา

จารึกวัดหินตั้ง

จารึกวัดหินตั้ง

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ทองคำลึงนิง	ทองคำลึงหนึ่ง
๒. อนันนิศารสสิทธิพิพิ	อนันนิศารสสิทธิพิ-
๓. ทธรงค์ตราแต่บุญอนักรทำมาแ	ทธรงค์ตรา แต่บุญอันกระทำมาแ-
๔. หงอุปาสิกาผู้ชีบวสนางมิงแลฯ	หังอุปาสิกาผู้ชีบวสนางมิงแลฯ
๕. แด่เผื่อผิวเมียสิงสู่อยู่ด้วยกันมากลอม	แต่เผื่อผิวเมียสิงสู่อยู่ด้วยกันมา กลอม
๖. หาธมมราชาผู้ทำมัลกพระมหา ธาดูเจ้าเฝ้า	หาธมมราชาผู้กระทำมัลกพระมหา- ธาดูเจ้า เฝ้า-
๗. อเขาพิมพ์พระ ๑๘ ตนเมือกทำมณฑล หล่พระไตรโล	อเขาพิมพ์พระ ๑๘ ตน เมื่อกระทำมณฑล หล่พระไตรโล-
๘. กเผื่อทั้งสองชีทองहारอยเบียใสหนาพระเจ้า	ก เผื่อทั้งสองชีทองहारอยเบีย ใส่หน้าพระเจ้า
๙. เผื่อเข้าเบียหาพน้อยชีกุดิแก่ท่าน เถรสวรรค์	เผื่อเข้าเบียหาพน้อยชีกุดิแก่ท่าน เถรสวรรค์
๑๐. แม่ลูกโคแม่ควัวให้ถึงหนัแทนเถรสวรรค์	แม่ลูกโคแม่ควัวให้ถึงจันทันแทนเถรสวรรค์
๑๑. เจ้าหินเผื่อเขาถือนพรสาสามเดือน แล้วใส่เผื่อ	เจ้าหินเพื่อเข้าถือนพรสาสามเดือน แล้วใส่ เผื่อ
๑๒. ให้จิพอรด้วยโสคอนันใจสรธาจึงจัก กระทำม	ให้จิพอร ด้วยโสคอนันใจสรธา จึงจัก กระทำม-
๑๓. จังหันอุกฤษหนาทานกับเจ้าสงมทั้งหลายจึงอ้ง	จังหันอุกฤษหนาทานกับเจ้าสงมทั้งหลายจึงอ้ง
๑๔. คาสจังหันในสวรหมากนิแลแต่กระทำ ดั่งอันถั่ว	คาสจังหัน ในสวรหมากนิแล แต่กระทำ ดั่งอัน ถั่ว-
๑๕. นสองปีแล้วลูกจึงจะตายกลอยทานให้เซียงใส	นสองปี แล้วลูกจึงจะตาย กลอยทานให้เซียงใส
๑๖. เปนลูกเผื่อบวสโคเปนภิกษุเผื่อ บำเรอจังหัน	เป็นลูกเผื่อ บวสก็ได้เป็นภิกษุ เผื่อ บำเรอจังหัน
๑๗. ทุกวันดูพินของมีใจสรธาให้อริฐพระ ลองรับตนนิงบู	ทุกวัน ดูพิน้องมีใจสรธาให้อริฐพระ ลองรับ ตนหนึ่ง บู-
๑๘. ชาสนับเซียง ๖๐๐๐๐ แลวันจัก ฉลองถืดอกไมเงิน	ชาสนับเซียง ๖๐,๐๐๐ แลวัน จัก ฉลองถืดอกไมเงิน

คำจารึก	คำอ่าน
๑๙. ไมทองไค ๕ ดวงจิงฉลองกลวง เรอินฉลองลูกด้วย	ไม้ทองไค ๕ ดวง จิงฉลองกลวง เรอินฉลองลูกด้วย
๒๐. กลอยสดับพระมหาชาติแล้วผู้เป็นผัว จิงจักตายจาก	กลอยสดับพระมหาชาติแล้ว ผู้เป็นผัว จิงจักตายจาก
๒๑. แลวจิงไคยกลัดลัสนันผุ่ แลวจิงจกกระทำพระ	แล้วจิงไคยกลัดลัสนันผุ่ แล้วจิงจกกระทำพระ
๒๒. พุทธรูปปลุกพระศรีมหาโพธิ์จิงมาป็น อิดสอมพระ	พุทธรูปปลุกพระศรีมหาโพธิ์ จิงมาป็น อิฐซ่อมพระ
๒๓. เจาหนตวันออกกลอยบูชาประธิป อนันิง ๘๐๐๐๐	เจ้า หนตวันออก กลอยบูชาประธิป อันหนึ่ง ๘๐,๐๐๐
๒๔. มีใจสราทชีทองมาพอกกากเยยโส แตกทำน	มีใจศรัทธา ชีทองมาพอก กากเยยโส แต่กระทำนี้-
๒๕. น่วยงเทาดงอันแลฯ เอาทานมหาเถรกรทำ	น เวียงเท่า ดังอันแลฯ เอาทานมหาเถรกรกร-
๒๖. มพรดเปนลูกแต่เปนดาบสเทียนบำเรอมาเ	ม พรตเป็นลูก แต่เป็นดาบสเทียนบำเรอมาเ-
๒๗. ถึงเมื่อเป็นภิกษุหาสพบการคา เบีย ๖๐๐๐๐	ถึง เมื่อเป็นภิกษุหาสพบการ คา เบีย ๖๐,๐๐๐
๒๘. รุงฉลองป็นอิฐรองดินพระปราง ๘๐๐๐ กอนก่อพระ	รุงฉลองป็นอิฐรองดินพระปรางค์ ๘,๐๐๐ ก้อน ก่อพระ
๒๙. เจติปลุกพระศรีมหาโพธิ์บวชลูกหลานเป	เจติย์ ปลุกพระศรีมหาโพธิ์ บวชลูกหลานเป็น
๓๐. ภิกษุทั้งสองเมื่อมหาอำมราชาเขาเมิงแ	ภิกษุทั้งสอง เมื่อพระมหาธรรมราชาเข้าเมืองแ-
๓๑. ลวเผือชีนา (๘๔๑๒๐๐๐๐) สาง เปนสวน แลกท	ลว เผือชีนา (๘๔,๑๒๐,๐๐๐) สร้าง เป็นสวน แลกท-
๓๒. มากกลอยให้ไว้แก่พระจิงคนสำรองไว้	มาก กลอยให้ไว้แก่พระ จิงคนสำรองไว้
๓๓. แก่พระมหาโพธิ์สำรองกว่านั้นไว้ให้ถือจ	แก่พระมหาโพธิ์ สำรองกว่านั้นไว้ให้ถือจ-
๓๔. จัณฑ์ทานเถรเจ้าซึ่งขาดคนไสมาแห	งัณฑ์ ทานเถรเจ้าซึ่งขาดคนไซร์ มาแห
๓๕. กุฉิจิงโทกทำดงเกาญาโคชคิณสา	กุฉี จิงให้กระทำดงเกา อยาได้ชอคิณสา-
๓๖.นำสุณยหายพูนเทาวน้า	นำสุณยหายพูนเทาวน้า

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ที่ปรึกษาและตรวจแก้

จาริกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย ประมาณพุทธศักราช ๑๙๖๓

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๙๖๓
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๖ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	เงิน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้าเหมือนใบลาน ส่วนปลายชำรุดขาดหายไป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔.๗ เซนติเมตร ยาว ๒๒.๗ เซนติเมตร หนัก ๒๐ กรัม
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กพ. ๕ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เลขทะเบียน ๓๖/๖) ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๒”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	พระเจดีย์เก่าหน้าวัดพระยืน นอกกำแพงเมืองเก่า จังหวัดกำแพงเพชร
ผู้พบ	ร้อยตำรวจเอกกาย ครองแก้ว พระอำมระง จังหวัดกำแพงเพชร
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕, พ.ศ. ๒๕๒๙ ๒.ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ*	จาริกลานเงินแผ่นนี้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ สํารวจและจำลองรูปอักษรจารึก เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๒๖

เรื่องที่จารึก ด้านที่ ๑ กล่าวถึงเสด็จพ่อพระยาสอยฯ และการเสวยราชย์
ด้านที่ ๒ กล่าวถึงสมเด็จพระมหามนิรัตน์โมลีฯ และการประดิษฐานพระ
พระรัตนธาตุเจ้า นำเสวยคายส่วนปลายของลานเงินได้ชำรุดขาดหายไป ทำให้
ข้อความจารึกไม่ต่อเนื่องกัน

*คำอธิบายของนายเทิม มีเต็ม ในประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๕๙

ระยะเวลาการจารึก ปรากฏเกณฑ์ปีมหาศักราช ๑๓๔๒ ปีชวด
พุทธศักราช ๑๙๖๓ ในรัชสมัยพระยาบรมบาล พระมหาธรรมราชาที่ ๔ แห่ง
กรุงสุโขทัยตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนครอินทราธิราชแห่งพระนครศรีอยุธยา
กองหอสมุดแห่งชาติพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือเรื่อง จารึกใน
ประเทศไทย เล่ม ๕ พ.ศ. ๒๕๒๙

จาริกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย
ด้านที่ ๑

[illegible]

ด้านที่ ๒

[illegible]

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ ฝึกจำลองอักษร ในจารึกในประเทศไทย เล่ม ๕

จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. มหาสกราชไค ๑๓๔ . ปีชุนกสตร์อาสาท ออกใหม่ ๓ คำวันศุกร์ไทยรวมมจจาริต บุสฤกสท	มหาศักราชได้ ๑๓๔(๒) ปีชวด นักษัตร อาษาฒ ออกใหม่ ๓ คำ วันศุกร์ ไทยรวมมุต จาริต พุทธรักษา
๒. ธรรมรักษ่าพระสงครกัสาอนนตกลยานศรี สวสดีลกรตันโลกาสเดจพพระญาสอย .	ธรรมรักษา พระสังมรักษา อนันตกลยานศรี สวสดีลกรตันโลกา เสด็จพ่อพระยาสอย-
๓. สวยราชในบุรีศรีกำแพงเพชร เสรจเลกบุรเพ นิพาสทไคชินราชาอาสอภิรมย์สก่อปร	สวยราชย์ในบุรีศรีกำแพงเพชร เสร็จฤกษ์ (บุรพ คุณนักษัตร) ได้ขึ้นราชาอาสน์อภิรมย์ สมกอรป
๔. คลาumasอยุเสวยมโนรมยสอดลัเสพยควร เทพซันกปลุกใจ เตินดินคลินปตรพก	คลามาสู่ อยู่เสวยมโนรมย์สอดสมเสพย์ ควร เทพซมสนุก ปลุกใจเติน ตื่น คลื่นประตริพ [ประ-]
๕. ดาปรีวาจารก้อยาคำเรจนาคคั่นอรปติ ราชอาจหรัสาจิตใจแวนแวนสาทอรวอร เพ็_____	ดา ปรีวาจารักยา คำเรจนาคคั่นอรบติ ราชอาจหรรษาจิตใจแวน แวนสาทรบวร เพ็_____
๖. ดัภดีใจบาบราบสรขสากันด้วยกายมโน พจิปรีติใสสุทธล้าอุตชิงสเดจพระมามุ(ณิ)	ดัพดีใจบาป ปราบ . สรรพสากรรจด้วยกายมโน พจิปรีติใสสุทธิล้าอุต ซึ่งเสด็จพระมามุ (นิ)

จาริกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. รตนโมลีเป็นเจ้าจรเต้าคำไหน บันดาลจิตตร ใสศรีอดิเรกอนเณกจินดาตังใจสรทากอปร ด้วย_____	รตนโมลีเป็นเจ้า จรเต้าคำไหน บันดาลจิต ใสศรีอดิเรก อเนกจินดา ตังใจสรทากอปร ด้วย_____
๒. ขึ้นในสุพรรณบัตรประดิสภาพรอปพระรัตนธาตุ เจ้าเหนือหลังเจ้าอนตระการอันเป็นสถาน อนนอร์_____	ขึ้นในสุพรรณบัตร ประดิสภาพรอปพระรัตนธาตุ เจ้าเหนือหลังเจ้าอันตระการอันเป็นสถาน อนนอร์(ม)_____
๓. เรือขาวใสสุทึงประดิษฐาไวดวยดีในท่ากลาง ธรรณิที่มีปรางศุทาทจึงเรณาไให้เป็นพระ__	เรือขาวใสสุทึงประดิษฐาไวดวยดีในท่ากลาง ธรรณิที่มีปรางศุทาท จึงเรณาไให้เป็นพระ__
๔. มหาปทโมกษนิรพานสถานอนันติ トラบไทได้ แก่นิรพานใสซรุจกัชาติกำเนิดอนันท์เก_____	มหาปทโมกษนิรพานสถานอนันติ トラบ ไ้ได้ แก่นิรพานใสซรุจกัชาติกำเนิดอนัน ฐ(เกิด)____
๕. คนทขไทงามยืนแรง ขหลกัขมิข่านะไน สงครามขมิตาพิพใจพิพหุทิพ ขอ_____	คน ฐ ขอไทงามยืนแรง ขหลกั ขอมิข่านะไน สงคราม ขอมิตาพิพย์ ใจพิพย์ หุทิพย์ ขอ_____
๖. ขมิขุมเงินขุมทองอาจให้ทาน ขมิเมยแก้วลูก แก้วหลานแก้ว มนตรีแก้ว ขางแก้ว โยธา แ [กว]	ขอมิขุมเงินขุมทอง อาจให้ทาน ขอมิเมยแก้ว ลูก แก้ว หลานแก้ว มนตรีแก้ว ข้างแก้ว โยธา แก้ว
๗. ขึ้นอนไนไสยาสญาใดเห็นคราบเลยจงไ้ไป เสวยมหาปทโมกษ นครนิรพานอันเป็นสถาน	ขึ้นอนไนไสยาสน์ อย่าได้เห็นคราบเลย จूंไ้ไป เสวยมหาปทโมกษนครนิรพานอันเป็นสถาน
๘. ธิสกกสังเลยแล	ที่ศักดิ์สิทธิ์เลยแล

จาริกฐานพระพุทธรูปนายทิศไส
พุทธศักราช ๑๙๖๕

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๖๕
จาริกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	หน้าตักกว้าง ๑๒๐ เซนติเมตร สูงตลอดองค์ ๑๗๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๘๔ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) เรียกจาริกนี้ว่า “จาริกบนฐานพระพุทธรูปองค์ที่ ๑๕ ในวิหารคด”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๑๑ คราวที่ทางวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามบูรณะปฏิสังขรณ์ พบอักษรจาริกที่ฐานพระพุทธรูปจำนวนหลายองค์ ได้ทำหนังสือแจ้งให้กรมศิลปากรส่งเจ้าหน้าที่ไปทำการสำรวจ ซึ่งกรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ ๓ คน คือนายประสาร บุญประคอง นายรูป นวลยง และนายเทิม มีเต็ม ไปสำรวจ อ่านถ่ายทอด และถ่ายภาพ เมื่อวันที่ ๕, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๑๑
สถานที่พบ	ในพระระเบียงวิหารคด ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ปัจจุบันอยู่ที่	พระระเบียงวิหารคด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) ๒. จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	พระพุทธรูปนายทิศไส เป็นพระพุทธรูปสำริด สมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ

ฐานด้านหน้ามีจารึกอักษรอยู่ ๑ บรรทัด ลักษณะของอักษร ได้แก่ อักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย และมีจารึกอักษรไทยรัตนโกสินทร์ ภาษาไทย จารึกกำกับไว้ว่า “สังคโลก” จากข้อความที่จารึกกำกับไว้ นั้น ย่อมเป็น หลักฐานบ่งบอกถึงสถานที่แห่งเดิมของพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวว่า ได้ ประดิษฐานอยู่ที่เมืองสวรรณโลก (สังคโลก = สวรรคโลก) มาก่อน แล้วได้ อัญเชิญลงมาประดิษฐานไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แต่ครั้งรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เรื่องราวในจารึกกล่าวถึง ๒ พ่อลูก คือ นายทิดใส และนางทองแก้ว ผู้สร้างพระพุทธรูป เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๖๕ คำจารึกเป็นอักษรไทยสุโขทัย ภาษา ไทย

ข้อความในจารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดใสนี้ มีความคล้ายคลึงกับ จารึกฐานพระพุทธรูปทิดใสหง ซึ่งเป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย และเป็นพระพุทธรูปศิลปสุโขทัยเหมือนกัน แต่จารึกฐานพระพุทธรูปทิดใสหง มิได้ระบุศักราชที่สร้างไว้

จาริกฐานพระพุทธรูปนายทิศไธ

จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดไล่ สังคโลก

คำจารึก

๑. สาสนาได้ ๑๙๖๕ ปี ๕ เดือนพระเปน
เจ้านิชาพระผู้ขึ้นนายทิดไล่หากกทำด้วย
สรทาบราถนำโกลิสมการอนติมีลูกหญิง
ผุ่หนึ่งขึ้นางทองแก้วไวเปนชาแดงถึงจ้งหน
พระเจ้าให้สืบพงศาไป

คำอ่าน

ศาสนาได้ ๑๙๖๕ ปี ๕ เดือน พระเป็น
เจ้านี้ ข้าพระผู้ขึ้นนายทิดไล่ หากกระทำด้วย
ศรัทธา บารรณนาโพธิสมการอันดี มีลูกหญิง
ผู้หนึ่งชื่อนางทองแก้ว ไวเป็นชาแดงถึงจ้งหน
พระเจ้าให้สืบพงศาไป

นายประสาร บุญประคอง อ่าน

จารึกฐานพระพุทธรูปติดโลหะ
พุทธศักราช ๑๙๖๕

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๖๕
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๗๕ เซนติเมตร สูง ๑๐๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กพข.ล. ๔๐๔๔

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกจารึกนี้ว่า “หลักที่ ๓๗”

พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	เป็นสมบัติของกระทรวงการคลังมาแต่เดิม
ผู้พบ	ไม่พบหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ
แต่เดิมพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นสมบัติของกระทรวงการคลัง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานวันเดือนปีที่พบ สถานที่พบ และผู้พบ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ กระทรวงการคลังได้ส่งมาให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เรื่องที่จารึก ได้จารึกบอกนามผู้สถาปนาพระพุทธรูป จำนวน ๒ คน คือ ทิดไสหง และนางแก้ว

จาริกฐานพระพุทธรูปทิศไหง

คำจารึก

๑. พระเปนเจาองคนี้ทิศไหงนางแกวสถาบก

คำอ่าน

พระเป็นเจ้าองค์นี้ ทิศไหง นางแก้ว สถาบก

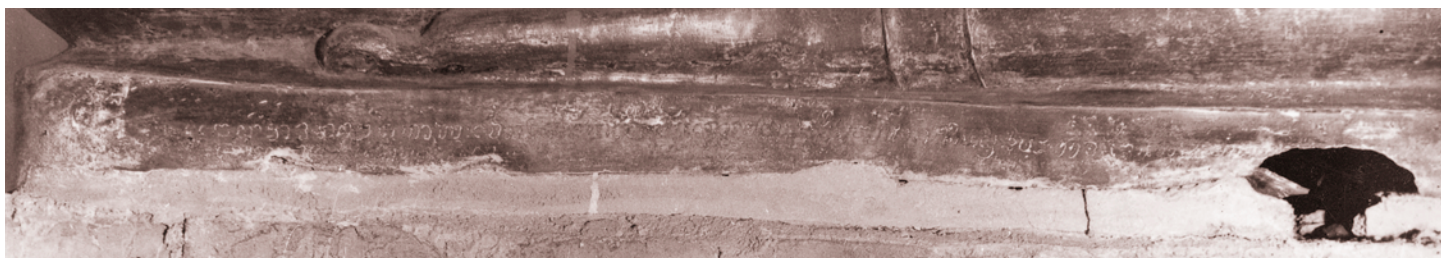
ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่าน

จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง
พุทธศักราช ๑๙๖๕

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๖๕
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๒ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	หน้าตักกว้าง ๑๒๓ เซนติเมตร สูงตลอดทั้งองค์ ๑๗๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๘๕ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกบนฐานพระพุทธรูปองค์ที่ ๑๖”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๑๑ คราวเดียวกับจารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดไล่
สถานที่พบ	ในพระระเบียงวิหารคด ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ปัจจุบันอยู่ที่	พระระเบียงวิหารคด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	พระพุทธรูปผ้าขาวทองเป็นพระพุทธรูปโลหะ สมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย ฐานด้านหน้ามีจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ๒ บรรทัด กล่าวถึงผ้าขาวทอง (หมายถึงชีปะขาว) สร้างพระพุทธรูปเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๖๕ สันนิษฐานว่าได้อัญเชิญพระพุทธรูปนี้มาจากหัวเมืองเหนือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง

จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง

คำจารึก

๑. ห.....แต่ผ้าขาวทองกระทำพระเจ้านี
สาสนาไดพนัการอยหกลบทำปีห้าเดิน
ญีลิสสองวันนัพุธผ้าขาวท(องแดงชา)
พระแม่มุยมียชียงลูก
๒. (ไวเปนข้า) แม่ลูกเปนข้าพระนี้แลฯ

คำอ่าน

- ห.....แต่ผ้าขาวทองกระทำพระเจ้านี
ศาสนาได้ ๑๙๖๕ ปี ๕ เดือน
๒๒ วัน วันพุธ ผ้าขาวทองแดงชา
พระ แม่มุยมีย ชียงลูก
ไวเป็นข้า แม่ลูกเป็นข้าพระนี้แลฯ

นายประสาร บุญประคอง อ่าน

จารึกพระยาศรียศราช วัดหงส์รัตนารามฯ
พุทธศักราช ๑๙๖๖

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๖๖ (หรือ ๑๙๖๗ ตามการนับแบบลังกา)
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	นวโลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูปทองเนื้อผสมนวโลหะ (หลวงพ่อบุช)
ขนาดวัตถุ	สูงจากฐาน ๑๘๓ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๑๖๐ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๒๗๖
	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๓”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	วิหารร้าง (พระอุโบสถเดิม) ของวัดหงส์รัตนารามฯ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	พระสุเมธธรรมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามฯ
ปัจจุบันอยู่ที่	วิหารวัดหงส์รัตนารามฯ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ	

พระพุทธรูปทองเนื้อผสมนวโลหะ สมัยสุโขทัยองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ มีวรรณสีทองอ่อนดูทองคำแท้ สูงจากฐาน ๑๘๓ เซนติเมตร และขนาดหน้าตัก ๑๖๐ เซนติเมตร แต่เดิมนั้น หุ้มปูนพอกไว้ให้มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารร้าง (พระอุโบสถเดิม) ของวัดหงส์รัตนารามฯ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผังธนบุรี เนื่องจากยังไม่พบจดหมายเหตุหรือหมายรับสั่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์นี้จึงไม่อาจกำหนดเวลาที่แน่นอนว่าได้ัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์นี้ลงมากรุงเทพฯ ตั้งแต่เมื่อใดหรือรัชกาลใด

เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ พระสุหมธรรมาจารย์ เจ้าอาวาส วัดหงส์รัตนารามฯ พบว่า พระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้มีรอยกระเทาะตรงบริเวณพระพักตร์ เห็นเป็นสีทองสูกอยู่ภายใน ต่อมาเมื่อสร้างศาลาตรีมุข เสร็จจึงได้เคลื่อนย้ายมาประดิษฐานที่ศาลาตรีมุข และได้กระเทาะปูนออกหมดทั้งองค์ พร้อมทั้งขัดทำความสะอาด ในการนี้ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านจารึกอักษรโบราณของกรมศิลปากร จึงได้ไปอ่านจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไว้ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ ดังมีในรายละเอียดในหนังสือ *ที่ระลึกงานสมโภชพระพุทธรูปทองโบราณ วัดหงส์รัตนารามฯ ๒๕๐๑* ต่อมาศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้อ่านและแก้ไขปัดชำระกับวรรณยุกต์ใหม่บางคำตีพิมพ์อยู่ในบทความเรื่อง “จารึกบนฐานพระพุทธรูปทองในวัดหงส์รัตนารามฯ”^(๑)

ข้อความในจารึกหลักนี้ กล่าวถึงว่า พระยาศรียสราช ทรงบำเพ็ญทานแบ่งสวน ๒ อันแห่งเจ้านันทปัญญาไว้เป็นจันทน์ (ภัตตาคาร) และเป็นพุทธรูชา แต่พระพุทธรูปองค์นี้

ความสำคัญของจารึกหลักนี้ ทำให้ทราบว่า พระยาศรียสราช คือ เจ้าเมืองเซลิยง (ศรีสัชฌาย - สวรรคโลก) และมีบทบาทต่อมาในประวัติศาสตร์การเมือง การสงครามและพุทธศาสนาในราชอาณาจักรสุโขทัย ยุคร่วมสมัยกับสมเด็จพระบรมราชาธิราช (เจ้าสามพระยา) แห่งกรุงศรีอยุธยา ดังที่ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้สรุปไว้ในผลงานที่อ้างแล้วข้างต้นว่า “จารึกหลักนี้นี้ยืนยันข้อความในตำนานมูลศาสนา วัดป่าแดง (เชียงตุง) ซึ่ง [กล่าว] ว่า สมัยเจ้าสามพระยา สุโขทัยถูกแบ่งเป็น ๔ ส่วน มีพระยาบาล (บรมपालมหาธรรมราชา) ครองพิษณุโลก พระยารามครองสุโขทัย พระยาเซลิยงครองเซลิยง และพระยาแสนสอยดาวครองกำแพงเพชร ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับปลีกเลขที่ ๒๒๒, ๒/ก, ๑๐๔ มัคที่ ๒๗ มีรายละเอียดว่า ตอนยกทัพไปพระยาเซลิยงไว้เมืองสวรรคโลกแก่เจ้าราชศรียศ ผู้เป็นบุตร

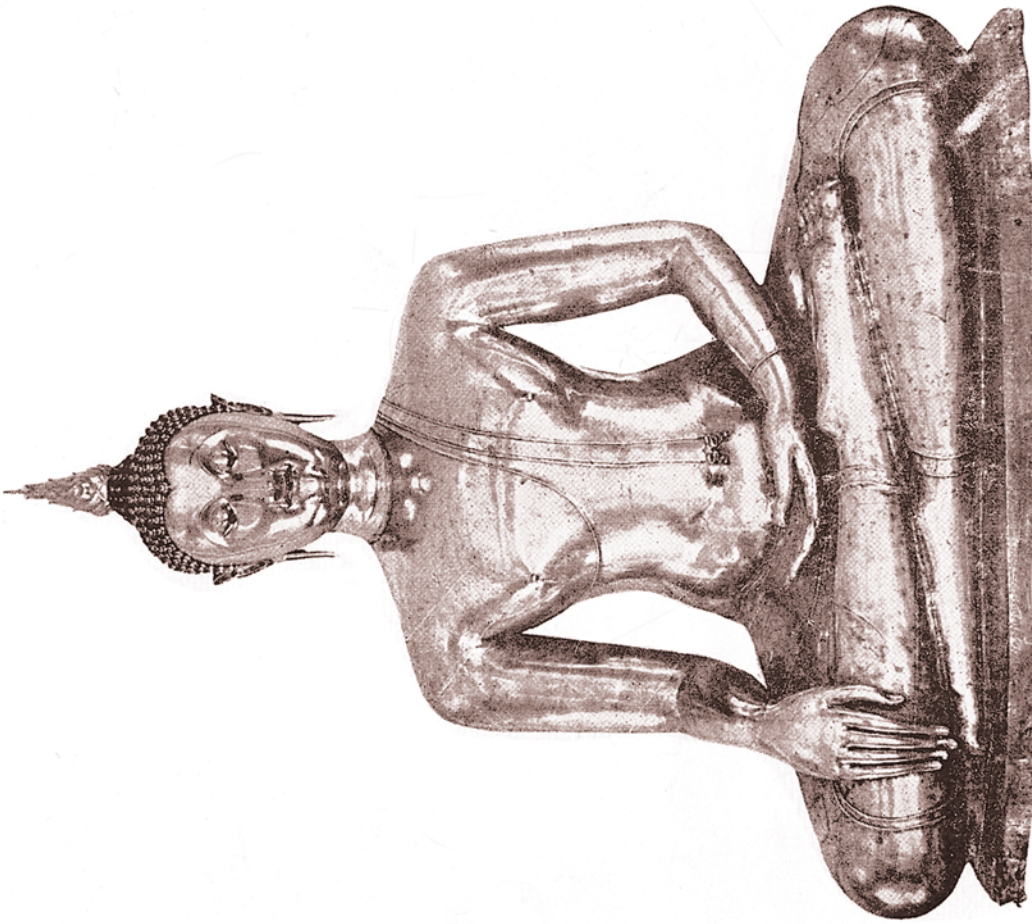
^(๑) ดู ประเสริฐ ณ นคร งานจารึกและประวัติศาสตร์, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ ๖ รอบ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร (นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, ๒๕๓๕) หน้า ๗๗

ส่วนตำนานมูลศาสนา ฝ่ายวัดสวนดอก (วัดยางควง เชียงตุงต้นฉบับได้จาก
วัดบ้านเอื้อมลำปาง) กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๒ พระยาเมือง (เซลิยง) ชื่อ
ไสยศรียศ จาริกสมเด็จพระมหามนिरัตนโมลี (ดู จาริกในประเทศไทย เล่ม ๕
หน้า ๑๖๙)^(๑) พ.ศ. ๑๙๖๓ กล่าวว่า เสด็จพ่อพระยาสอย เสวยราชย์ในบุรี
ศรีกำแพงเพชร ส่วนวันศุกรขึ้น ๓ ค่ำ เดือนแปด ตรงกับวันรวมเม็ด และวันที่
๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๑๙๖๓”

วิหารวัดทองสรัตนาราม ที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุช

^(๑) กรมศิลปากร, จาริกในประเทศไทย เล่ม ๕ (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๒๙) และดูคำ
อ่านจาริกหลักเดียวกันนี้ได้แก้ไขใหม่ในหลัก ๒๙๒ ที่จาริกเสด็จพ่อพระยาสอย ในประชุมศิลาจาริก ภาคที่ ๗

พระพุทธรูปทอง หลวงพ่อสุข วัดหงส์รัตนาราม
เมื่อแรกแกะเทปูนที่หุ้มอยู่ออกแล้ว

หลวงพ่อสุข ในลักษณะหุ้มปูน จนถึงวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๙
ให้สังเกตว่าไม่มีพระเมาลี

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปพระยาศรีนคราช

จารึกพระยาศรียสราช

คำจารึก

๑. สาสนาพระเจ้าไค ๑๙๖๗ ปีโทะ เดือน ๓
ออก ๗ คำ เสด็จทาพระญาสรียสรา(ช)_____
๒. _____สาทอวยทานกัศวน ๒ อันแห่งเจ้า
นันทปรัญาเป็นฉนัพระเจ้าองค์นี้สวนนึ่งคำ
ตระพังปลายจดอกทวาย ๖ ไร่ สวน_____
๓. (กบลูก . ย)เขาของทั้งมูลบ่าเรือพระเจ้านิ
บต่อล้นพงแห่งมนเมื่อสิ้นเขาผู้ไคบ่าเรือพระ
เจ้าไคไ(ห)_____

คำอ่าน

- ศาสนาพระเจ้าไค ๑๙๖๗ ปีเทะ^(๑) เดือน ๓
ออก ๗ คำ เสด็จทา^(๒) พระยาศรียสราช_____
- [ศรัทธาประ]สาทอวยทานกัศวน ๒ อันแห่งเจ้า
นันทปรัญาเป็นฉนัพระเจ้าองค์นี้ สวนนึ่งต้น^(๓)
คำ ตระพังปลาย^(๔) จดอกทวาย^(๕) ๖ ไร่ สวน_____
- (กบลูกเมีย) ข้าวของทั้งมูลบ่าเรือพระเจ้านี้
บต่อล้นพงแห่งมน^(๖) เมื่อสิ้นเขาผู้ไคบ่าเรือพระ
เจ้าไคไ(ห)_____

^(๑) พุทธศักราช ๑๙๖๗ ปีเทะนี้ ถัดตามการนับแบบลังกา ถ้านับแบบไทยปัจจุบันจะตรงกับปี ๑๙๖๖

^(๒) เสด็จทา คำว่า ทา ในที่นี้จะตรงกับ ไท/ไท้. ในจารึกวัดแวง (หลักที่ ๓๐๔) ปรากฏว่าใช้คำว่า ทา ๓ ครั้งด้วยกัน ดังนั้น เสด็จทา จึงน่าจะหมายถึง เสด็จไท้ และแปลว่า 'ท่านผู้ใหญ่' อย่างที่ใช้ในวรรณคดี

^(๓) ต้น หมายถึง 'ต้นสวน' หรือ จุดต้นของสวน

^(๔) ปลาย หมายถึง 'ปลาย' หรือ 'ท้ายสวน'

^(๕) ดอกทวาย เป็นชื่อเรียกสถานที่

^(๖) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เห็นว่า บต่อล้นพงแห่งมน ในที่นี้หมายถึง 'ไม่เพียงแค่น้วงศ์ตระกูลของมน' แต่นายวินัย พงศ์ศรีเพียร เห็นว่า บต่อ หมายถึง 'มิได้กระทำต่อไป' หรือ 'มิได้บำเรอต่อไป' [เพราะ] ล้นพงแห่งมน, 'ล้นวงศ์ตระกูลของพวกมน'

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑ พุทธศักราช ๑๙๗๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๗๐ (คิดคำนวณปีตามแบบลังกา ถ้าคิดแบบไทย ตรงกับ พุทธศักราช ๑๙๖๙)
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	ฐานยาว ๓๗ เซนติเมตร กว้าง ๓๖ เซนติเมตร สูง ๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	นน. ๑๓ งานเกี่ยวกับจารึก พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพนายประสาร บุญประคอง เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกฐานพระพุทธรูป องค์ที่ ๑ วัดพญาภู”
พบเมื่อ	วันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ นายสุรศักดิ์ ศรีสำออง ภัณฑารักษ์ ๕ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และนายเทิม มีเต็ม นักภาษาโบราณ ๓ กองหอสมุดแห่งชาติ ร่วมกันสำรวจ ศิลปโบราณวัตถุในเขตจังหวัดน่าน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปโบราณ วัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน
สถานที่พบ	ในวิหารวัดพญาภู อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ผู้พบ	นายสุรศักดิ์ ศรีสำออง
ปัจจุบันอยู่ที่	วิหารวัดพญาภู อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
พิมพ์เผยแพร่	๑. งานเกี่ยวกับจารึก, พ.ศ. ๒๕๒๕ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ๓. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๐ เล่ม ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙) ๔. เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, พ.ศ. ๒๕๓๐ ๕. จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, พ.ศ. ๒๕๓๔

ประวัติ

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑ นับเป็นเอกสารที่มีคุณค่าสำคัญที่บ่งบอกหลักฐานการใช้อักษรสมัยสุโขทัย ซึ่งได้แผ่ขยายไปสู่ดินแดน นครน่าน หรือนันทপুর ในปีพุทธศักราช ๑๙๗๐

ข้อความในจารึกกล่าวถึงสมเด็จพระยาสารผาสุม ผู้เสวยราชย์ใน นันทপুর ได้สถาปนาพระพุทธรูปจำนวน ๕ องค์ เพื่อผดุงพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปดังกล่าวนี้ กรมศิลปากร สำนวณพบว่าสร้างด้วยโลหะสำริด ศิลป สุโขทัย ประดิษฐานอยู่ที่

๑. วิหารวัดพญาภู จำนวน ๒ องค์ พุทธลักษณะประทับยืน ปางลีลา ฐานพระพุทธรูปทั้งสองมีจารึกอักษรไทย สมัยสุโขทัย ภาษาไทยฐานละ ๕ บรรทัด ๑ องค์ ฐานละ ๔ บรรทัด ๑ องค์

๒. พระวิหาร วัดช้างค้ำวรวิหาร จำนวน ๒ องค์ พุทธลักษณะประทับ ยืน ปางยกพระหัตถ์ทั้งสอง ๑ องค์ ฐานมีจารึกอักษรไทย สมัยสุโขทัย ภาษา ไทย จำนวน ๔ บรรทัด ส่วนอีก ๑ องค์ พุทธลักษณะประทับยืน ปางลีลา ฐานไม่ปรากฏอักษรจารึก

๓. กุฏิเจ้าอาวาสวัดช้างค้ำวรวิหาร จำนวน ๑ องค์ พุทธลักษณะ ประทับยืน ปางลีลา ฐานไม่ปรากฏอักษรจารึก

ในจารึกนี้ปรากฏศักราช ๒ แบบคือ เกณฑ์ปี “จุลศักราช ๗๘๘” และ เกณฑ์ปี “มหาศักราช ๑๙๗๐” ซึ่งคิดคำนวณปีพุทธศักราชตามแบบลังกาแล้ว กล่าวได้ว่าเกณฑ์ปีมหาศักราช ๑๙๗๐ นั้นคือเกณฑ์ปีพุทธศักราชที่ใช้ตาม แบบคติลังกานั้นเอง นับเป็นจารึกชิ้นแรกที่พบว่า ใช้ชื่อมหาศักราชแทนพุทธ ศักราช

ส่วนอักษรวิธีเป็นจารึกอักษรไทย ภาษาไทย สมัยสุโขทัย ไม่ใช่รูป วรรณยุกต์ บางคำใช้ไม้หันอากาศแทนวรรณยุกต์เพื่อบังคับเสียง เช่น เจา = เจ้า เป็นต้น

พระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ส้มเด็จพระญาณสารพาสุมเสวยราช ในนันทปุรสถาบกส	สมเด็จพระญาณสารพาสุมเสวยราชย์ ในนันทปุร สถาบกสม
๒. เสด็จพระเป็นเจ้าทองคโพระจกให้ คงในศาสนาห่าพันปี(นิ)	เสด็จพระเป็นเจ้าทองคโพระจกให้ คงในศาสนาห่าพันปี
๓. ตั้งเป็นพระเจ้าในปิมเมียเพือบุญ จุลศักราช ๗๘๘ มหาสกก	ตั้งเป็นพระเจ้า ในปิมเมีย เพื่อบุญ จุลศักราช ๗๘๘ มหาศั
๔. ราช ๑๙(๗)๐ เดือน ๖ วันพุทธ ๗ ยามปราถนาทนต์พระศรีอ(า)	ราช ๑๙๗๐ เดือน ๖ วันพุทธ ๗ ยาม ปราถนา (ขอให้)ทนต์(ศาสนา)
๕. รียไมตรี(เจ้า)	พระศรีอารียไมตรีเจ้า

นายเทิม มีเต็ม อ่านและอธิบาย

จาริกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒
พุทธศักราช ๑๙๗๐

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๗๐ (คิดคำนวณปีตามแบบลังกา ถ้าคิดแบบไทย ตรงกับ พุทธศักราช ๑๙๖๙)
จาริกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	ฐานยาว ๓๗ เซนติเมตร กว้าง ๓๖ เซนติเมตร สูง ๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	นน. ๑๔ งานเกี่ยวกับจาริก เรียกจาริกนี้ว่า “จาริกฐานพระพุทธรูป องค์ที่ ๒ วัดพญาภู”
พบเมื่อ	วันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
สถานที่พบ	ในวิหารวัดพญาภู อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ผู้พบ	นายสุรศักดิ์ ศรีสำออง
ปัจจุบันอยู่ที่	วิหารวัดพญาภู อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
พิมพ์เผยแพร่	๑. งานเกี่ยวกับจาริก, พ.ศ. ๒๕๒๕ ๒. จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ๓. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๐ เล่ม ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙) ๔. เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, พ.ศ. ๒๕๓๐ ๕. จาริกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, พ.ศ. ๒๕๓๔
ประวัติ	จาริกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒ นี้ มีข้อความเดียวกับจาริกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑ คือกล่าวถึงสมเด็จพระยาสารผาสุมผู้เสวยราชย์ในนันทบุรี ได้สถาปนาพระพุทธรูปจำนวน ๕ องค์ เพื่อผดุงพระพุทธศาสนา แต่รูปลักษณะและตัวอักษรค่อนข้างจะเลือนลงและลบเลือน (ดูรายละเอียดในทะเบียนจาริกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑)

พระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒

จาริกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. (ล)เด็จเจ้าพระยาสารพาสุมเสวยราช ในนันทปุรสถากบสเด็จพระเจ้าเป	สมเด็จพระยาสารพาสุมเสวยราชย์ ในนันทปุร สถาบสมเด็จพระเจ้าเป-
๒. (น)พระท้าวองค์เพราะจให้คงในศาสนา ท้าวพนั ปินิตังเปนพระในปิมมีย	นพระท้าวองค์ เพราะจกให้คงในศาสนา ท้าวพนัปนี้ ตั้งเป็นพระในปิมะเมีย
๓. (เ)พือบุญจุลศักราช ๗๘๘ มหาศักราช ๑(๙)๗๐ เดือน ๖ วันพุทธเจดยามป	เพื่อบุญ จุลศักราช ๗๘๘ มหาศักราช ๑๙๗๐ เดือน ๖ วันพุทธ เจ็ดยาม ป-
๔. รรณาทนพระศรีอารียไมตรีเปนเจ้าฯ	รารณนา (ขอให้)ทน(ศาสนา)พระศรี- อารียไมตรีเจ้าฯ

นายเทิม มีเต็ม อ่านและอธิบาย

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓

พุทธศักราช ๑๙๗๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๗๐ (คิดคำนวณปีตามแบบลังกา ถ้าคิดแบบไทย ตรงกับ พุทธศักราช ๑๙๖๙)
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	ฐานยาว ๓๖ เซนติเมตร กว้าง ๓๗ เซนติเมตร สูง ๗.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	นน. ๑๕ งานเกี่ยวกับจารึก เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกฐานพระพุทธรูป องค์ที่ ๓ วัดช้างค้ำวรวิหาร”
พบเมื่อ	วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
สถานที่พบ	ในพระวิหารวัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ผู้พบ	นายสุรศักดิ์ ศรีสำออง
ปัจจุบันอยู่ที่	พระวิหารวัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
พิมพ์เผยแพร่	๑. งานเกี่ยวกับจารึก, พ.ศ. ๒๕๒๕ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ๓. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๐ เล่ม ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙) ๔. เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, พ.ศ. ๒๕๓๐ ๕. จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, พ.ศ. ๒๕๓๔
ประวัติ	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓ มีข้อความเดียวกับจารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑ และองค์ที่ ๒ แต่ตัวอักษรค่อนข้างจะลบเลือน (ดูรายละเอียดในทะเบียนจารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ ๑)

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ องค์ที่ ๓

คำจารึก

๑. ส้มแดงเจ้าพระยาสารพา(สัเสวยราช
ในนนทปฐุสเถบถบส้มแดงพระเพนเจ้า)
๒. เพนพระหำองคพะระจกัใหคองในศาสนา
หำ พนปนีตงเพน(พ)
๓. (ระ)ในปิมเมย(เ)เพอบุลจุลสกกราช ๗๘๘
มหาศกกราช ๑(๙)๗๐ เด
๔. อนทกวนัพฐเจดยัมปรารณน
ทณพะศรีอารียะไมตรีเพนเจา ะ

คำอ่าน

- สมเด็จเจ้าพระยาสารพาสมเสวยราชย์
ในนนทปฐุ สเถบถบสมเด็จพระเพนเจ้า
เพนพระหำองค้ เพระจกัใหคองในศาสนา
หำพนปนี ตงเพนพ-
ระในปิมะเมย เพื่อบุล จุลศักราช ๗๘๘
มหาศักราช ๑๙๗๐ เด-
อน ๖ วันพฐ เจ็ดยัม ปรรณน (ขอให)
ทณพะศรีอารียไมตรีเพนเจ้า ะ

นายเทิม มีเต็ม อ่านและอธิบาย

ศิลาจารึกจากจังหวัดแพร่ ๓ หลัก* ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ศิลาจารึกจากจังหวัดแพร่ ๓ หลัก ตีพิมพ์เผยแพร่ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เป็นครั้งแรก ได้แก่ หลักที่ ๒๙๕ (จารึกอุทิศสิ่งของ) หลักที่ ๒๙๖ (จารึกพระปิฎก) และ หลักที่ ๒๙๗ (จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน)

ความสำคัญและข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับศิลาจารึกจากบริเวณจังหวัดแพร่มีดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง จารึกหลักที่ ๒๙๕ (จารึกอุทิศสิ่งของ) และจารึกหลักที่ ๒๙๖ (จารึกพระปิฎก) นั้น ใช้ตัวอักษรที่คล้ายคลึงกันมากกับตัวอักษรในศิลาจารึกจากแพร่อีกหลักหนึ่งคือ หลักที่ ๑๐๗ (จารึกวัดบางสนุก) ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า หลักที่ ๑๐๗ (จารึกวัดบางสนุก) ใช้ตัวอักษรใกล้เคียงกับจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมากกว่าจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ เมื่อได้พิจารณาแล้ว เห็นได้ว่า จารึกอุทิศสิ่งของ และจารึกพระปิฎก เป็นจารึกสมัยเดียวกับ จารึกวัดบางสนุก อายุราว พ.ศ. ๑๘๘๒ และเป็นหลักฐานประกอบว่า จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ใช้ตัวอักษรรูปเดิมซึ่งมีวิวัฒนาการกลายมาเป็นรูปอักษรสมัยพระเจ้าลิไทย ตัวอักษรรูปเดิมนี้นหลายตัวยังปรากฏอยู่ในจารึกจากจังหวัดแพร่ ทั้งสามหลักที่กล่าวในประเด็นนี้

ประการที่สอง สำหรับจารึกหลักที่ ๒๙๗ หรือ จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน นั้น รูปอักษรที่ใช้เหมือนกับรูปอักษรในจารึกสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๔ - ๑๙๔๐ ดังปรากฏว่า ตัว ก มีรูปอย่างที่ใช้ใน พ.ศ. ๑๙๑๔ และมีตัว ข กับ ร ซึ่งมีรูปที่ใช้กันมาจนถึง พ.ศ. ๑๙๔๐

ประการที่สาม มีข้อควรระมัดระวังว่า การที่จะด่วนใช้รูปอักษรที่ปรากฏในจารึกสุโขทัยไปกำหนดอายุของจารึกแพร่ อาจทำให้มีโอกาสผิดพลาดมากยิ่งขึ้น เพราะบางสมัย น่าน แพร่ และพะเยา แยกตัวออกจากอาณาจักรสุโขทัยไปรวมกันเอง ตัวอักษรสุโขทัยบางตัวเปลี่ยนรูปไปแล้ว แต่แพร่ยังนิยมหรืออาจจะคงรูปเดิมไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากการคมนาคมและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมไม่สะดวกเหมือนดังปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้น รูปตัวอักษรของแพร่เองก็อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก่อนสุโขทัย

อย่างไรก็ตาม รูปอักษรในจารึกแพร่ที่ไม่เหมือนจารึกสุโขทัยสมัยพระเจ้าลิไทย แต่เหมือนกับจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ควรจะเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเก่ากว่าจารึกสมัยพระเจ้าลิไทยจริง

*คำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๗๓

จารึกอุทิศสิ่งของ ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๙ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวนสีเทา
ลักษณะวัตถุ	แผ่นหินส่วนที่ชำรุดแตกหัก
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๑๗ เซนติเมตร สูง ๑๖.๕ เซนติเมตร หนา ๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พร. ๓

พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	จังหวัดแพร่
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙

ประวัติ*

ศิลาจารึกอุทิศสิ่งของ พบที่จังหวัดแพร่ แต่รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่และวันเดือนปีที่พบไม่ปรากฏ ข้อความที่จารึกไม่ชัดเจน เนื่องจากศิลาจารึกหลักนี้ เป็นชิ้นส่วนของแผ่นจารึกที่แตกชำรุด แต่ข้อความที่ยังคงเหลืออยู่ น่าจะเป็นเรื่องการอุทิศสิ่งของ

พยัญชนะและอักษรวิธีที่ใช้ในศิลาจารึกหลักนี้ ลักษณะยังปรากฏอิทธิพลของพยัญชนะ และอักษรวิธี ที่ใช้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง อาทิ

พยัญชนะตัว ข, ง, ค, น, พ, ฟ, ย, ห

อักษรวิธี “อัน” ใช้ “อนน”

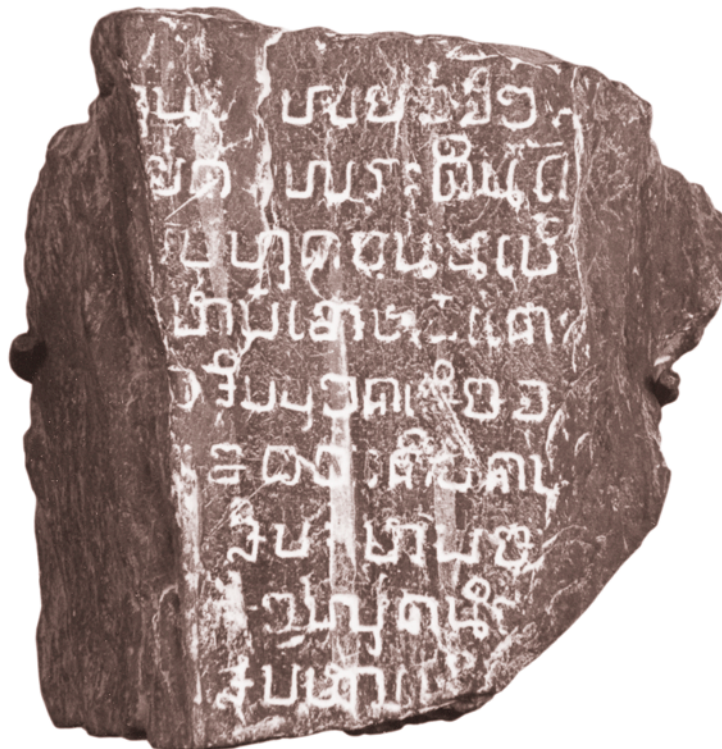
วรรณยุกต์ “ - ” ใช้ “ ± ”

ระยะอายุกาลจารึก ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙

*คำอธิบายของนายเทิม มีเต็ม ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๗๔

จารึกอุทิศสิ่งของ

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ ... พยงจิง . _____	_____ ... เพียง จิง . _____
๒. _____ ยก . พระคีนไ . _____	_____ ยก . พระคีนไ . _____
๓. _____ . บุกอนน(เป) . _____	_____ บุกอันเป . _____
๔. _____ . หม่เซาหม่แก . _____	_____ . หม้อข้าวหม้อแก(ง). _____
๕. _____ .. สิบบุงกเสื่อจ _____	_____ .. สิบบุงกเสื่อจ _____
๖. _____ . ช(ดต)เก(อ)ก. _____	_____ . ชดต เกือก . _____
๗. _____ สิบหมอ . _____	_____ สิบหมอ. ^(๑) _____
๘. _____ (อ) . งฟูกนี้(ง) _____	_____ อ . ง ฟูกหนึ่ง _____
๙. _____ สิบหา . _____	_____ สิบห้า. _____

จารึกอุทิศสิ่งของ

^(๑) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำอ่านว่า ‘สิบหม้อ’ แต่นายเทิม มีเต็ม เห็นว่าควรเป็น ‘สิบหมอน’ เพราะไม่เห็นรูปวรรณยุกต์ (+) และยังมีคำว่า ฟูก มารับกันอย่างเหมาะสมในบรรทัดถัดมา

จารึกพระปิฎก
ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวนสีเทา
ลักษณะวัตถุ	แผ่นหินส่วนที่ชำรุดแตกหัก
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔ เซนติเมตร สูง ๓๖ เซนติเมตร หนา ๖.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พร. ๔ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๖”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	จังหวัดแพร่
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ*	ศิลปจารึกนี้ พิจารณาวัตถุ คือ ชนิดของศิลา และอักษรตลอดจน อักษรวิธีที่ใช้ มีลักษณะแบบเดียวกันกับ ศิลปจารึกอุทิศสิ่งของ หลักที่ ๒๘๘ นำสันนิษฐานได้ว่า ศิลปจารึก หลักที่ ๒๘๙ และ หลักที่ ๒๘๘ เป็นชิ้นส่วน ของศิลปจารึกแผ่นเดียวกัน เรื่องที่จารึก ข้อความที่เหลืออยู่ ๗ บรรทัด ไม่ต่อเนื่องกัน คำจารึก ที่อ่านได้ อาทิ “สรีอาริ” (บ. ๑) อ่านว่า “ศรีอาริย์” น่าจะได้แก่ “พระศรีอาริยมตตริย์” “ร(ถ)ดคติ” (บ. ๒) อ่านว่า “-รถดคติ” น่าจะได้แก่ “-รถดติ” “(พ)ระ(บิตก)” (บ. ๗) อ่านว่า “พระบิตก” น่าจะได้แก่ “พระปิฎก”

*คำอธิบายของนายเทิม มีเต็ม ในประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๗๗

จารึกพระปิฎก

	คำจารึก	คำอ่าน
๑.	_____ อยา _____	_____ อยา _____
๒.	_____ ศรีอาริ _____	_____ ศรีอริ ^(๑) _____
๓.	_____ ร(ถ)ดคติ _____	_____ ร ถัคติ _____
๔.	_____ . ดวย(ทุก) . _____	_____ . ด้วยทุก . _____
๕.	_____ เกิดสรพ _____	_____ เกิดสรพ ^(๒) _____
๖.	_____ ...ดงตวนน _____	_____ ...ดั่งตวัน _____
๗.	_____ (พ)ระ(บิตก) ะ	_____ พระปิฎก ^(๓) ะ

จารึกพระปิฎก

^(๑) ศรีอาริ น่าจะเป็น ศรีอาริยเมตตรัย

^(๒) เกิดสรพ น่าจะเป็น เกิดสรพ

^(๓) พระบิตก น่าจะเป็น 'พระปิฎก' หมายถึง พระไตรปิฎก

จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๒๐ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวนสีเขียว
ลักษณะวัตถุ	แผ่นหินส่วนที่ชำรุดแตกหัก
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๐ เซนติเมตร สูง ๔๑ เซนติเมตร หนา ๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พร. ๕ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๗”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	จังหวัดแพร่
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ*	เรื่องที่จารึก เนื่องจากกลางส่วนของศิลปจารึกชำรุดหักหายไป ข้อความ ไม่ต่อเนื่องกัน เท่าที่เหลือพอสรุปได้ คือ การบำเพ็ญธรรมเพื่อทำใจให้ตั้งอยู่ ในทางที่ชอบที่ดี จนได้เห็นกระแสแห่งธรรม คือ “นิพพาน”

*คำอธิบายของนายเทิม มีเต็ม ในประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๘๐

จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน

จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ น _____	_____ น _____
๒. _____ . จรูปรานี _____	_____ . จะรูปรานี _____
๓. _____ ..สรมุดล้าอุด . _____	_____ ..สรมุด ^(๑) ล้าอุด ^(๒) . _____
๔. _____ ญอนนเปนลู . _____	_____ ย อันเป็นลู(ก) _____
๕. _____ เสวยราชอนน _____	_____ เสวยราชย์ อัน _____
๖. _____ (ล)ายหล(ว)ญ _____	_____ ลายหลัว ญ _____
๗. _____ ไทคบบใจรอน _____	_____ ให้คบบใจรอน _____
๘. _____ (อ)นนชอบอนนดีมีใจ.. _____	_____ อันชอบอันดี มีใจ.. _____
๙. _____ ..ยเห็นสายธรรม _____	_____ ..ยเห็นสายธรรม ^(๓) _____
๑๐. _____ สเห็นรอดเห็นแท้ . _____	_____ สเห็นรอดเห็นแท้ . _____
๑๑. _____ ฟุ้งคันทงหลาย(ล)ว . _____	_____ ฟุ้งคันทงหลายลว . _____
๑๒. _____ บาจารย์เดินมาทงหลาย(ต)รา(บ) _____	_____ บาอาจารย์ ^(๔) ทงหลาย ตราบ _____
๑๓. _____ (ริส)ไคนยรพ(า)นนิราสไ.. _____	_____ ริส ไคเนียรพาน ^(๕) นิราสไ.. ^(๖) _____
๑๔. _____ กอ(ร)นนชนนนยรพ(า)น _____	_____ กอนัน ชนเนียรพาน _____
๑๕. _____ ด . ยคนทงหลายรักก _____	_____ ดั(ว)ยคันทงหลายรัก _____
๑๖. _____ ผลกรรมอนนชอบอนนดี _____	_____ ผลกรรมอันชอบอันดี ^(๗) _____
๑๗. _____ . ธรรมอาจผลตณชนแล . _____	_____ ธรรม อาจผลตณชนแล . _____
๑๘. _____ นพ้อเอาธรรมเปนแท้ _____	_____ นพ้อเอาธรรมเป็นแท้ _____
๑๙. _____ ยไรนาฤา(ค)งทุกแท้ _____	_____ ยไรนา ฤา(ค)งทุกแท้(ง) _____
๒๐. _____ ออกไคเมื่อจก(ก)ิ. _____	_____ (อ)ออกไค เมื่อจก(ก)ิ(ค) _____

^(๑) สรมุด น่าจะตรงกับ “สรมุด” = สมมติ

^(๒) ล้าอุด ภาษาเขมร/ล้าอุด/ แปลว่า ‘นอบน้อม’, ‘โน้ม’, ‘น้อม’ (บรรณาธิการ)

^(๓) เห็นสายธรรม น่าจะใช้ในความหมายว่า เห็นกระแสธรรม หรือ บรรลุธรรม

^(๔) บาอาจารย์ น่าจะใช้ในความหมายว่า “ครูบาอาจารย์”

^(๕) ไคเนียรพาน (นิพพาน) - การดับเชื้อได้สิ้นเชิง (ดับกิเลสได้หมด)

^(๖) นิราสไ.. น่าจะได้ในประโยคว่า นิราสไกล - ห่างจากทุกขั้ทั้งปวง

^(๗) อันชอบอันดี - สิ่งที่เป็นสุจริต

จาริกฐานพระพุทธรูปพระนายคัมภีร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจาริก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐
จาริกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	หน้าตักกว้าง ๗๗ เซนติเมตร สูงตลอดองค์ ๑๑๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๙๒
พบเมื่อ	นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) เรียกจาริกนี้ว่า “จาริกบนฐานพระพุทธรูป ในพระตำหนักสมเด็จพระเจ้า” พ.ศ. ๒๕๑๑ ครั้งที่ทางวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บูรณะปฏิสังขรณ์ พบอักษรจาริกที่ฐานพระพุทธรูปจำนวนหลายองค์ ได้ทำหนังสือแจ้งให้กรมศิลปากรส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจ ซึ่งกรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ ๓ คน คือ นายประสาร บุญประคอง นายธูป นวลยง และนายเทิม มีเต็ม ไปสำรวจ อ่านถ่ายถอด และถ่ายภาพ เมื่อวันที่ ๕, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๑๑
สถานที่พบ	พระตำหนักวาศูกรี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ปัจจุบันอยู่ที่	พระตำหนักวาศูกรี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) ๒. จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ

พระพุทธรูปองค์นี้หล่อด้วยโลหะ ปางมารวิชัย ศิลปสุโขทัย ที่ฐานด้านหน้ามีจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย จำนวน ๑ บรรทัด และมีจารึกอักษรไทย ภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ กำกับไว้ว่า “โสภโชน” จึงทำให้เข้าใจว่าพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวนี้ ได้ัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สันนิษฐานว่าจารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระตำหนักवासกรี ที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

เรื่องที่จารึก ได้กล่าวถึงพระนายคัมภอง ผู้พี่ และแม่อำมศรี ผู้น้อง เป็นผู้สร้างพระพุทธรูป

จารึกฐานพระพุทธรูปพระนาคัมภีร์

คำจารึก

คำอ่าน

๑
๑
๑.
๒ พระเจ้าเองนี้พระนายคมักกองแลแม
๑
๑
อามสรีนองชาชนันพระเปนเจ้าแลฯ ๒
โสภโฆทัย

๑
๑
๒ พระเจ้าองค์นี้ พระนายคัมภอง แลแม่-
๑
๑
อามศรีน้องข้า ขอทนต์พระเป็นเจ้าแลฯ ๒
สโขทัย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย

พระพุทธรูปพระนาคัมภีร์

จารึกฐานพระพุทธรูปพระนาคัมภีร์

จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตนา
พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	หน้าตักกว้าง ๗๘ เซนติเมตร สูงตลอดองค์ ๑๑๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๙๑ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกบนฐานพระพุทธรูปที่กุฏิคณะ ๑๕”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๙๙
สถานที่พบ	กุฏิ น. คณะ ๑๕ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	นายประสาร บุญประครอง
ปัจจุบันอยู่ที่	กุฏิ น. คณะ ๑๕ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๑๑) ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	พระพุทธรูปองค์นี้หล่อด้วยโลหะ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (วัชรอาสน์) ปางมารวิชัย ฐานด้านหน้ามีอักษรจารึก ๓ บรรทัด เป็นอักษรไทย ภาษาไทย รูปลักษณะของตัวอักษรเป็นแบบอักษรไทยสุโขทัย อักษรวิธีของคำจารึกบาง คำที่ใช้ในจารึกฐานพระพุทธรูปนี้ มีลักษณะต่างไปจากอักษรวิธีที่ใช้อยู่ใน จารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ทั่วๆ ไป อย่างคำจารึกในบรรทัดที่ ๑ คำว่า “พระเจ้า (พระเจ้า)” คำว่า “แม่ศรีมหาตนา (แม่ศรีมหาตนา)” และคำว่า “พุริสริอาริย (พระศรีอาริย์)” คำจารึกที่จะพึงสังเกต เช่น

พระ, พระ ใช้พยัญชนะตัว พ ช้อนเชิงพยัญชนะตัว ร
สุริ ใช้พยัญชนะตัว ส ช้อนเชิงพยัญชนะตัว ร

ลักษณะการใช้อักษรวิธีตามที่ได้กล่าวมา จะมีปรากฏใช้ในจาริกอักษรอื่นๆ ที่เป็นจาริกภาษาไทย เช่น จาริกอักษรไทยล้านนา อักษรไทยอีสาน หรือจาริกอักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน จากข้อสังเกตในด้านอักษรวิธีดังที่ยกตัวอย่างมากล่าวนั้น จึงทำให้เข้าใจได้ว่า จาริกอักษรไทยสุโขทัยภาษาไทย ในสมัยสุโขทัย ได้ใช้อักษรวิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง คือ การไม่ช้อนพยัญชนะ

เรื่องที่จาริก ได้กล่าวถึงแม่ศรีมหาตมา สร้างพระพุทธรูป แล้วตั้งความปรารถนาเป็นบุรุษ ขอให้ได้เป็นศิษย์แห่งพระศรีอารียโพนธิสัตว์ และได้กล่าวถึงผลทานที่พระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์กับแม่พระพิลกและแม่ศรี ให้เป็นข้าพระถือจันทน์พระเจ้า มีมูลค่าถึง ๔๔,๕๐๐ เปี้ย

คำที่ควรจะศึกษาในจาริกฐานพระพุทธรูปนี้ ได้แก่คำจาริกในประโยคต่างๆ เช่น

“พระเจ้าแม่ศรีมหาตมา”

“พระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสอง”

“พระพิลก”

คำเหล่านี้ เป็นข้อมูลและหลักฐานที่สำคัญในด้านประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ที่จะต้องศึกษาและค้นคว้าต่อไป

จาริกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตนา

จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตมา

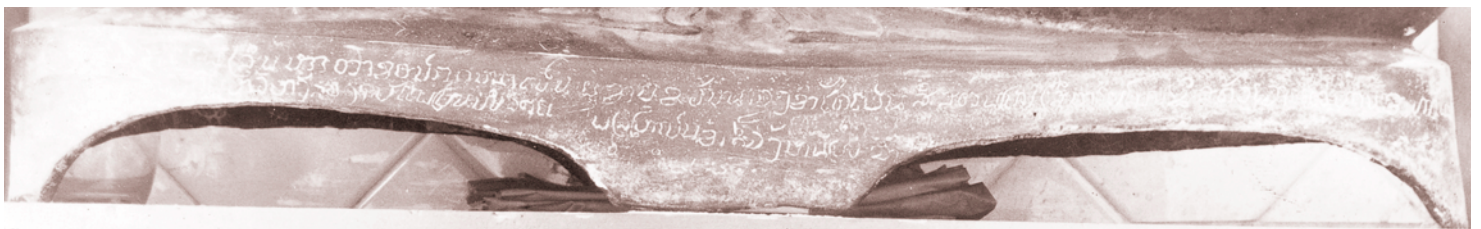
คำจารึก

๑. พระเจ้าแม่ศรีมหาตมาขอปรารถนาเป็นผู้ชาย
ช้วนหน้าจางาไดเปนสี่สตนพรศรีอารียโพธิ
สตัวเจ้าแต่ทานข้าทั้งผองแห่ง
๒. พระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่พระพิลกแล
แม่ศรีให้เปนข้าถือจ้งหันพระเจ้า
๓. (สิ้นเบี่ย) ๔๔๕๐๐

คำอ่าน

พระเจ้าแม่ศรีมหาตมา ขอปรารถนาเป็นผู้ชาย
ช้วนหน้า จงข้าได้เป็นศิษย์ตนพระศรีอารียโพธิ
สตัวเจ้า แต่ทานข้าทั้งผองแห่ง
พระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่พระพิลกแล
แม่ศรี ให้เป็นข้าถือจ้งหันพระเจ้า
สิ้นเบี่ย ๔๔,๕๐๐

นายประสาร บุญประคอง อ่าน

จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตมา

จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน
พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูป
ขนาดวัตถุ	หน้าตักกว้าง ๑๒๙ เซนติเมตร สูงตลอดทั้งองค์ ๑๔๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๘๖
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๑๑
สถานที่พบ	ในพระระเบียงวิหารคด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ปัจจุบันอยู่ที่	พระระเบียงวิหารคด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	

พระพุทธรูปพระเจ้าแสน เป็นพระพุทธรูปอิกองค์หนึ่งในจำนวนหลาย ๆ องค์ที่พบในพระระเบียงวิหารคด ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะ หรือที่เรียกกันว่า เนื้อสัมฤทธิ์ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัยศิลปสุโขทัย

ฐานอาสนะด้านหน้ามีอักษรจารึก ๑ บรรทัด เป็นอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย จารึกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐) และมีอักษรไทย ภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ จารึกกำกับไว้ว่า “สังฆโลก” (สังฆโลก = สวรรคโลก) จารึกอักษรที่กำกับไว้นี้ เห็นจะเป็นบันทึกหลักฐานให้ทราบว่า พระพุทธรูปพระเจ้าแสนนี้ได้ัญเชิญลงมาจากเมืองสวรรคโลก และคงจะได้ัญเชิญลงมาแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ข้อความในจารึกมีอยู่ว่า “ศาสนาพระเจ้าอโศกนี่พระเจ้าแสนแล”
พิจารณาตามรูปประโยคแล้วอาจให้ความหมายได้ว่า

๑. พระพุทธรูปองค์นี้ พระเจ้าแสนเป็นผู้สร้าง
๒. พระพุทธรูปองค์นี้ มีพระนามว่า พระเจ้าแสน
๓. พระเจ้าแสนได้สร้างพระพุทธรูป เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ข้อความในจารึกฐานพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ นับว่ามี
คุณค่าในด้านภาษา เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาต่อไป

จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน

คำจารึก

คำอ่าน

สังฆโลก

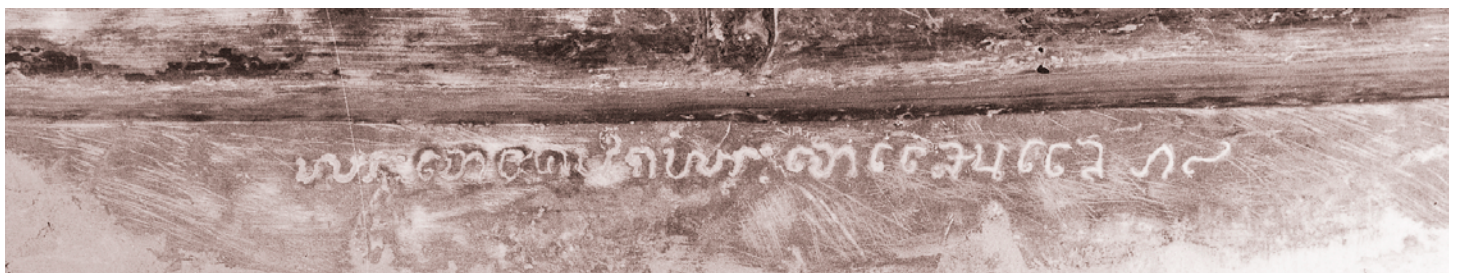
สวรรณโลก^(๑)

๑. สาสนาพระเจ้าอโศกนี่พระเจ้าแสนแล

ศาสนา พระเจ้าอโศกนี่พระเจ้าแสนแล

นายประสาร บุญประคอง อ่าน

^(๑) คำจารึกกำกับไว้ด้วยอักษรไทย ภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ตามที่เข้าใจว่า เป็นบันทึกหลักฐานว่า
ได้อัญเชิญพระพุทธรูปลงมาจากเมืองสวรรณโลก

จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน

จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียววัดข้าวสาร พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๕ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน สีเขียว
ลักษณะวัตถุ	แผ่นหิน ปลายมน จำหลักรูปพุทธปฏิมากร (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๖.๓ เซนติเมตร สูง ๓๗.๕ เซนติเมตร หนา ๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๓๖ เลขทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ที่ ศ.ก. ๓. ท. ๒๙
พบเมื่อ	นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๐๖) เรียกจารึกนี้ว่า
สถานที่พบ	“จารึกฐานพระพุทธรูปนั่ง” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกจารึกนี้ว่า
ผู้พบ	“จารึกหลักที่ ๙๐”
	ไม่พบหลักฐาน
	วัดข้าวสาร อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
	นายจิตร พ่วงแผน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
	สุโขทัย (ต่อมาได้เป็นกำนัน) เป็นผู้มอบจารึกฐานพระพุทธรูปศิลา ให้แก่
	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๔ (พฤศจิกายน ๒๕๐๖)
	๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘
	๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ

จารึกนี้เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาบาลี - ไทย จารึกอยู่ที่ใต้ฐานพระพุทธรูปศิลา จำหลักลายเส้น พุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัยจารึกอักษรจำนวน ๔ บรรทัด พบที่วัดข้าวสาร ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย นายจิตร พ่วงแผน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า รูปอักษรที่จารึกใต้ฐานพระพุทธรูปศิลาวัดข้าวสาร เป็นอักษรรุ่น พ.ศ. ๑๙๐๐

อักษรวิธีที่ใช้ในจารึกฯ ดังกล่าว อย่างคำจารึกในบรรทัดที่ ๑ คำว่า “รตฺตนด” รตฺตนด = รตฺตนัด = รตฺนัต พึงสังเกตว่า รตฺต ใช้ไม้หันอากาศ (-) ส่วนคำว่า นด นั้น ไม่ใช่ไม้หันอากาศ แต่ใช้พยัญชนะ ด คู่แทนไม้หันอากาศ การใช้รูปไม้หันอากาศปนกับพยัญชนะคู่แทนไม้หันอากาศมีปรากฏในจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ซึ่งส่วนมากจะจารึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐) จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาวัดข้าวสาร ไม่ปรากฏปีศักราชที่จารึก เมื่อพิจารณาและอาศัยหลักวิชาการในด้านอักษรวิธีในจารึกอักษรไทยสุโขทัยภาษาไทย หลักอื่นๆ คือ การใช้ไม้หันอากาศเป็นแนวเปรียบเทียบแล้ว น่าจะจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๒๐

จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียววัดข้าวสาร

จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียววัดข้าวสาร

คำจารึก

๑. สิทธิการนโมรัตนด
๒. ยวรานํ ชีผาขาวเพสนน
๓. ครนํ พระเทพาธิ(ราช)
๔. หากไห(บนนดาล)____
๕. มีแลชีพ(ขาว)_____

คำอ่าน

- สิทธิการ นโม รัตนตุต—
- ยวรานํ ชีผ้าขาวเพสสัน—
- ครนํ พระเทพาธิ(ราช)
- หากไห(บนดาล)____
- มีแล ชีผ(ขาว)_____

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

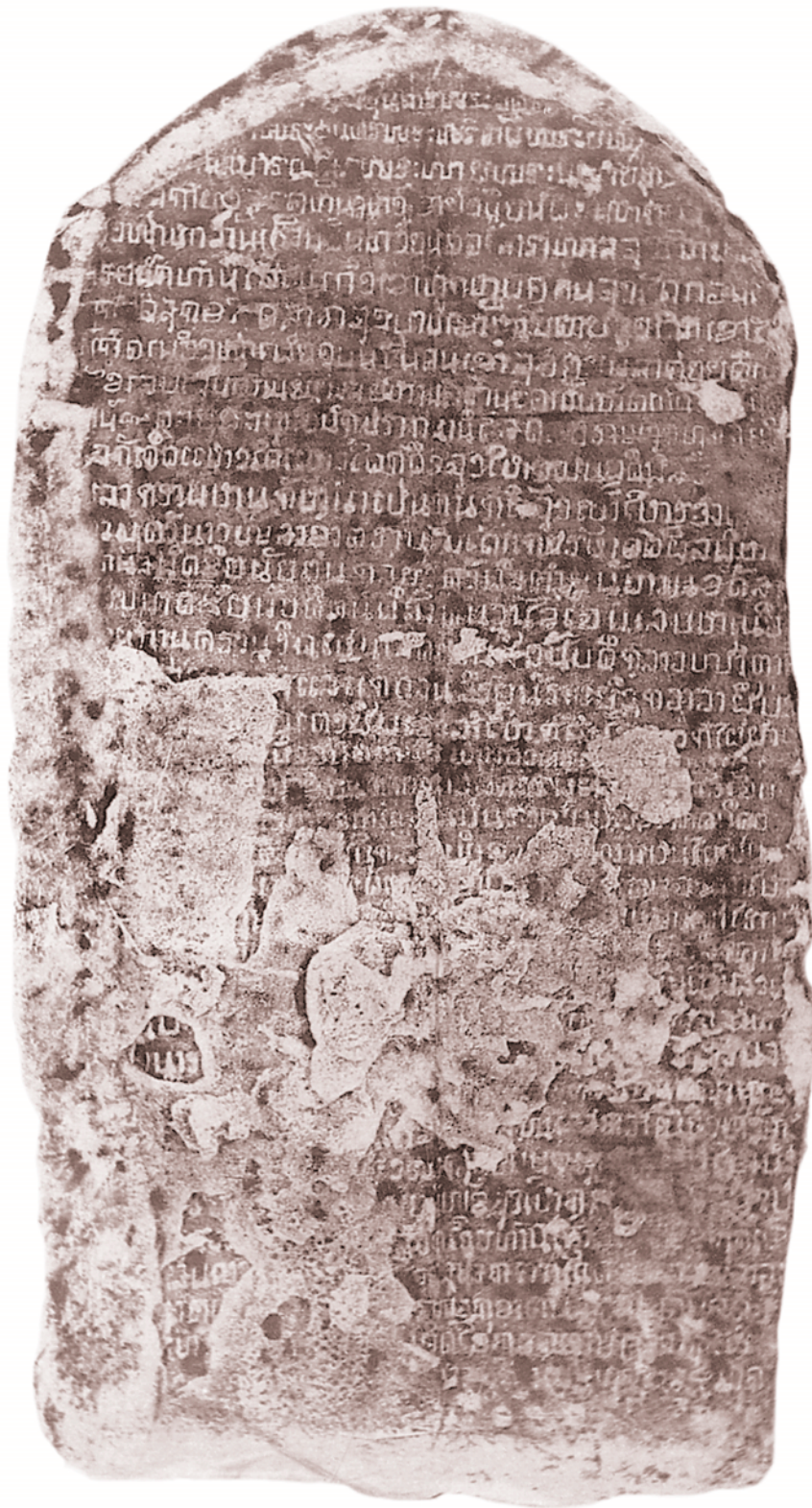
จารึกคำอธิษฐาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๙ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทรายสีแดง
ลักษณะวัตถุ	ลักษณะรูปใบเสมา พื้นผิวส่วนมากชำรุด คำจารึกหลายแห่งลบเลือนจนอ่านไม่ได้
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๑ เซนติเมตร สูง ๑๐๓ เซนติเมตร หนา ๑๓ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	เดิม ชร. ๑๒ (ชร/พ๑) ปัจจุบันเป็น พย. ๑๗ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๐”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
พิมพ์เผยแพร่	๑. จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, พ.ศ. ๒๕๓๔ ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๕
ประวัติ	จารึกคำอธิษฐานนี้ไม่มีผู้ทราบแน่นอนว่าได้ถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ตั้งแต่เมื่อใด อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ ได้ไปตรวจสอบครั้งสุดท้ายเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

ในการประชุมกลุ่มสุโขทัยศึกษา - อยุธยาคดี ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้แสดงความคิดเห็นว่า จารึกคำอธิษฐานนี้ ไม่น่าจะมีอายุเก่าไปกว่ากลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

แม้ข้อความจารึกคำอธิษฐานนี้จะขาดหายไปมากแต่ก็นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของการเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับเทพปกรณัมและบรรดาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ซึ่งคนในสมัยก่อนไม่ยอมให้มาเบียดเบียน ดังจะเห็นได้ว่าในด้าน ๑ สตรีชั้นสูงผู้ประกอบบุญกุศลในพุทธศาสนาได้อัญเชิญเทพในเทพปกรณัมของฮินดูมาเป็นสักขีพยาน และแสดงคำอธิษฐาน ขอบุติศส่วนกุศลแก่คนทั้งหลาย ขอให้ได้พบแต่ความสุขอายุยืน ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ นอกจากนั้น ตัวนางเองปรารถนาได้บรรลุอรหัตตผล แต่ก่อนวันได้บรรลุสิ่งนั้นก็ขอให้มีรูปและพรรณงามดังนางพิสาขา นอกจากนี้ก็ขอย่าได้มีโรคภัยต่างๆ มากล้ำกราย ส่วนในด้าน ๒ นางอธิษฐานขอให้ได้เกิดในสวรรค์ และได้พบกับศาสนาของพระศรีอารียเมตตรัย ซึ่งเป็นอนาคตพุทธเจ้า

จารึกคำอธิษฐาน
ด้านที่ ๑

จารึกคำอธิบาย ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ..ขุนมารพระจตุ..	[นบ] ขุนมารพระจตุ[บา-
๒. . พระอินทรพระพรหมพระยัม	ล] พระอินทร พระพรหม พระยม พ-
๓. (ระ)...ลबारเมสุรพระพายพระนารายพ	(ระ)[กาน]ลबारเมสุร พระพาย พระนารายณ์พ-
๔. ..ลกายอสุรคูนาทงเขาฝูงนีอนมีในทก(คว)	..ลกายอสุรคูนาทงเขาฝูงนีอนมีในทก(คว-)
๕. งฟ้าหาลานแผ่นดินทวอนต์จกรราพาลจุงไหพ	งฟ้าหาลานแผ่นดิน ทวอนนต์จกรวาล จุงไหพ[ล]
๖. (บุ) รอนักทานิไดไปเถิงเขาทุกหมุคูนจุงได ถวนโล	(บุ)ญอันกระทานิไดไปเถิงเขาทุกหมุคูน จุงได้ ถวนโล-
๗. กาดิสุขไดลาภ จุงบาบเขาหายตายจุงไหเขาไ	กาดิสุขไดลาภจุงบาบเขาหายตาย จุงไหเขาไ-
๘. (ป) เกิดเมืองฟ้าเมืองบนในตนเขาจูงยมลาก อยู่ดีญา	(ป)เกิดเมืองฟ้าเมืองบนในตนเขาอยู่ยมลาก อยู่ดี อย่า
๙. ไชเจบเลบเหนยเมลยทานครานอดเปนทิต เปน...	ไชเจบเลบ เหนือยเมลือย ทาน ครานอด เปนทิต เป็น[ฝี ดัง?]
๑๐. . นีระควยผลบุญอนักูปราถนานิโสตสภบทุก ทุกก..	[อ]นีระ ด้วยผลบุญอันกุปรารถนานิโสต สบ ภพทุกทุกก..
๑๑. จักเกิดแห่งใดแห่งใดก็ดีของจุงใหญ่เป็นผู้ดีมี สรี...	จักเกิดแห่งใดแห่งใดก็ดีของจุงใหญ่เป็นผู้ดีมีสรี [ระงา-]
๑๒. . (ม)ลากงามหนักหนาเป็นคนก็ดีจุงญาให้ รู้ว่า..	[ม] (ม)ลากงามหนักหนาเป็นคนก็ดี จุงอย่าให้ รู้ว่า..
๑๓. (ง)ามดั่งนางพิสาชาตราบไปไคเกอรหัตตผล มีอา	(ง)ามดั่งนางพิสาชาตราบไปได้แก่ อรหัตตผล มีอา-
๑๔. ตนสนิธอนอ่อนกลยงดั่งผิวก้อนนทานขดสา	ตน สนิธอนอ่อนเกลี้ยงดั่งผิวก้อนนทานขดสา
๑๕. พยาดธอนบ่ดือนมีในตนวาไชเจบเลบเหนย	พยาดธอนบ่ดือนมีในตนว่า ไชเจบเลบเหนือย
๑๖. (เมลย)ทานครานอดเปนทิตเปนฝือนบ่ดิกลาว ฟ้าตา	(เมลือย) ทานครานอดเป็นทิตเป็นฝือนบ่ดิกลาว ฟ้าตา
๑๗. _____แลแกถวนสิ่งอันร้ายยิ่งกว่าวาฬ	_____แลแกถวนสิ่งอันร้ายยิ่งกว่าวาฬ
๑๘. _____เตงฝีมะเรงลำโหด(พ)วกไผอยา	_____ [ฝี] เตงฝีมะเรงลำโหด (พ)วกไผอยา
๑๙. _____มวณักรสนัแลท_____	_____มวณักรสนัแลท_____

คำจารึก

๒๐. _____ จิงชรา _____ ไสเจบ _____
๒๑. _____ ไญ _____ เปนร _____ ทง _____ กมี...
๒๒. _____ ในกลาง _____ เปนไ...เปน
๒๓. _____ คนจุง _____ ไห _____
๒๔. _____ ไร _____

คำอ่าน

- _____ จิงชรา _____ ไสเจบ _____
_____ ไหญ่ _____ เป้น _____ ท้ง _____ กมี...
_____ ในกลาง _____ เป้นไ...เป้น
_____ คนจุง _____ ให้ _____
_____ ไไร _____

บรรทัดที่ ๒๕ - ๓๐ เลื่อนอ่านไม่ได้เลย

๓๑. _____ พวก...มน _____ ไหติ
๓๒. _____ อนพขจุงไหกู _____
๓๓. _____ กุโอยทาน _____
๓๔. _____
๓๕. _____ พวกชาคนลูก _____ กิดี

- _____ พวก...มน _____ ให้ติ
_____ อันพขอจุงไหกู _____
_____ กุโอยทาน _____

_____ พวกข้าคนลูก _____ กิดี

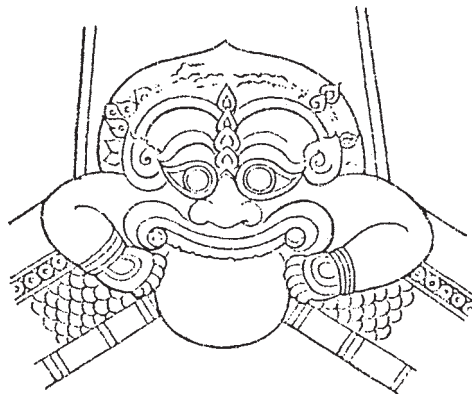
บรรทัดที่ ๓๖ - ๓๗ เลื่อนอ่านไม่ได้เลย

จารึกคำอธิษฐาน
ด้านที่ ๒

จาริกคำอธิษฐาน ด้านที่ ๒

คำจาริก	คำอ่าน
๑. .พ_____ตนาว่าสุคต	.พ_____ต้นว่าสุคต
๒. สด_____กุใดเอาต .	สด_____กุได้เอาต[น]
๓. เกิดในชั้นฟ้าตา .	เกิดในชั้นฟ้าตา [ว
๔. _____พระสรี	ดิงสา] ^(๑) ...พระสรี
๕. ไม_____มาตสส	ไม[ตรี]_____มาตรัส
๖. _____(พระพุ)ทธใน	[เป็น](พระพุ)ทธใน
๗. _____ไทกุมมา_____	_____ให้กุมมา_____
๘. _____พร(ะ) . ตร	_____พร(ะ) . ตร
๙. _____(เ)จ้านิ .	_____ (เ)จ้านี้

พระกาลบาลเมสุร

^(๑) ตรงนี้น่าจะเป็น ดาวดิงสา?

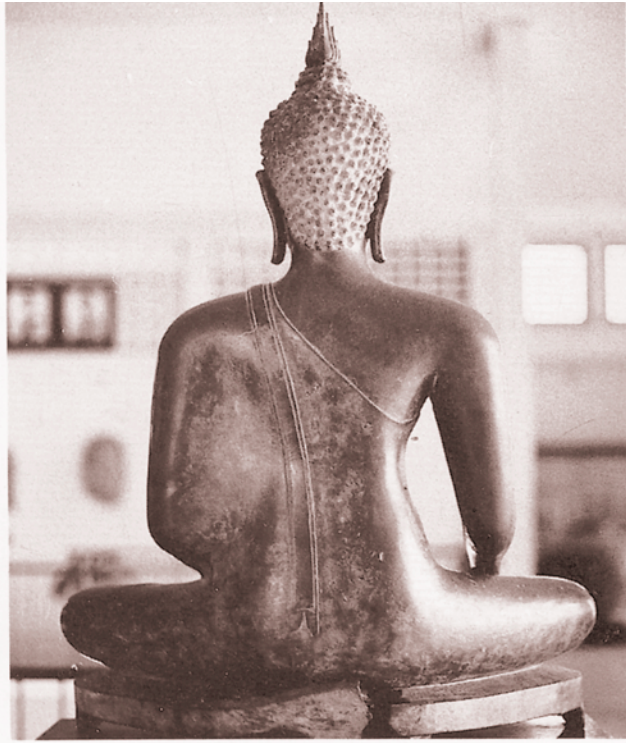
จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (นายญี่ปุ่น)

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ (สำริด)
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูปสำริด ประทับนั่งสมาธิราบปางมารวิชัย
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๖๓
	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๘”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดลาวพันลำ อำเภอมะนัง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พระราชประสิทธิ์คุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ	

พระพุทธรูปสำริดประทับนั่งสมาธิราบปางมารวิชัย ได้มาจากวัดลาวพันลำ ตำบลเมืองเก่า อำเภอมะนัง จังหวัดสุโขทัย โดยพระราชประสิทธิ์คุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดราชธานี อำเภอมะนัง จังหวัดสุโขทัย มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ ข้อความที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัยนี้จารึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน ๑ บรรทัด อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้กล่าวถึงนามผู้มีจิตศรัทธา ร่วมกันสร้างพระพุทธรูป พร้อมทั้งระบุความปรารถนาของตนให้ได้อันสืบส่งแห่งการสร้างพระพุทธรูปนั้น เป็นผลบุญหนุนส่งให้ได้พบพระศรีอาริยมตตรัย ซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (นายญี่บุญ)

คำจารึก

พระเจ้านายญี่บุญแลแม่จันแลนางเริ่มนางไร
แลแล้วเจ้าใสอนน ลูกชายสายใจขึ้นงยอด ตู
ทั้งหลาย ข พบพระสุริยาอัยไมตรีเจ้าอน ///

คำอ่าน

พระเจ้านายญี่บุญแลแม่จันแล นางเริ่ม นางไร
แล้วเจ้าใสอนนท ลูกชายสายใจขึ้นนางยอด ตู
ทั้งหลายขอพบพระศรีอารียไมตรีเจ้าอน^(๑) ///

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ อธิบาย
นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ และ นายเทิม มีเต็ม อ่าน

^(๑) อน หมายถึง นั้น

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (เจ้าสรัด) ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๒ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ (สำริด)
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูปปิดทองทึบทั้งองค์ ประทับนั่งสมาธิราบปางมารวิชัย
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๖๔
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	ห้องผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ	จารึกนี้อยู่ที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัยองค์หนึ่ง ซึ่งไม่ทราบประวัติความเป็นมา แต่ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในห้องผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย ความในจารึกกล่าวถึงนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างพระพุทธรูป โดยอธิษฐานขอให้ได้พบพระพุทธรูปในอนาคตกาลสมความปรารถนา

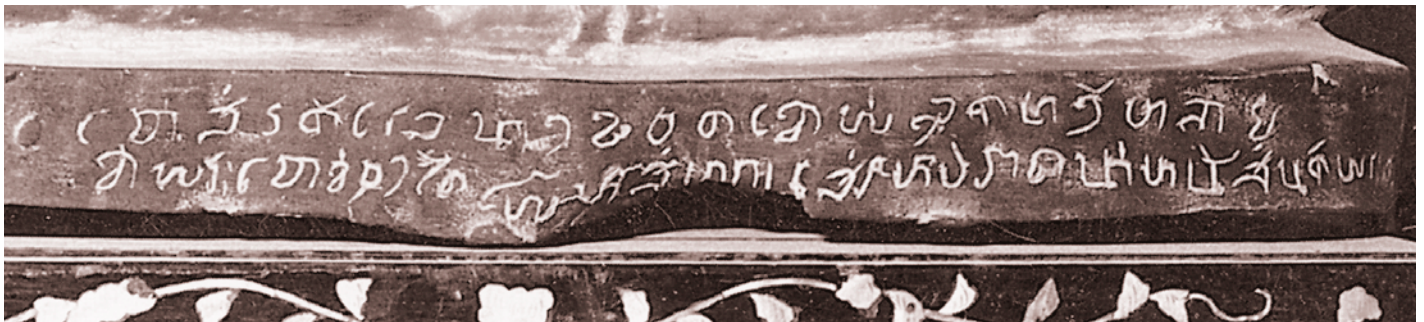
คำจารึก

๑. ๐ เจาสร์ดแลนางขอเดชาฟ่ลุกทงทั้งหลาย
๒. ขาพระเจ้าจงไดโพิทิสพานสริทิ
ปรารถนาหน้.....

คำอ่าน

เจ้าสรัดแลนางขอเดชาฟ่ลุกทงทั้งหลาย
ข้าพระเจ้าจงไดโพิสมการสัมฤทธิ
ปรารถนาหน้.....

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนายเทิม มีเต็ม อ่าน - อธิบาย

หลักที่ ๒๙๙

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (เจ้าสรัด)

จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร พุทธศักราช ๒๐๕๓

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๕๓
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านละ ๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ (สำริด)
ลักษณะวัตถุ	ฐานสี่เหลี่ยม
ขนาดวัตถุ	ฐานกว้าง ๔๔.๕ เซนติเมตร สูง ๔๔.๕ เซนติเมตร หนา ๒.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กพ. ๒ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑ เรียกจารึกนี้ว่า “หลักที่ ๑๓” พุทธศักราช ๒๔๒๙
พบเมื่อ	
สถานที่พบ	ศาลพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ผู้พบ	ชาวต่างประเทศชื่อ รัสต์มัน ได้ลักตัดพระเศียรและพระหัตถ์จะนำออกนอกประเทศ เจ้าหน้าที่ฯ จับได้ที่กรุงเทพฯ
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ

รูปพระอิศวรองค์นี้ หล่อด้วยโลหะ อย่างที่เรียกกันว่า “เนื้อสำริด” เดิมประดิษฐานไว้ในเทวสถานเมืองกำแพงเพชร ซึ่งตั้งอยู่ในกำแพงเมืองทางทิศตะวันออก ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลพระอิศวร” หนังสือประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ หน้า ๑๔๔ ได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

“ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ มีชาวเยอรมันคนหนึ่ง ชื่อรัสต์มัน ขึ้นไปลักตัดพระเศียรแลพระหัตถ์รูปพระอิศวรนี้ จะเอาส่งไปประเทศเยอรมนี จับได้ที่ในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าของโบราณ ซึ่งทอดทิ้งอยู่ตามหัวเมือง ถ้าไม่ดูแลรักษาจะเป็นอันตราย

หายเสีย แต่ที่จะรักษาไว้ตามหัวเมือง จะรักษาได้บ้างไม่ได้บ้าง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งไปยังเมืองกำแพงเพชรให้ส่งของโบราณ เช่น รูปพระอิศวร เป็นต้น ลงมารักษาไว้ในกรุงเทพฯ ครั้นนั้นเมืองกำแพงเพชรได้ส่งรูปพระอิศวรนี้ พร้อมทั้งศิลาจาริกนครชุม (กพ. ๑, กพ./๑, หลักที่ ๓) ลงมาด้วย

คำจาริกฐานพระอิศวรนี้ บาทหลวงฉนิธได้เคยแปลและพิมพ์ในหนังสือ เสียมองเชียงมาครั้งหนึ่งแล้ว มีทั้งรูปถ่ายองค์พระอิศวร พร้อมทั้งแท่นที่ยืน และตัวอักษรที่จาริกนั้นด้วย

จาริกที่ฐานรอบบาทพระอิศวรมี ๓ บรรทัด (จาริกเรียงเป็นบรรทัด ตามลำดับโดยรอบ ๓ บรรทัด ทั้ง ๔ ด้าน) เป็นอักษรไทย ภาษาไทย เมื่อ มหาศักราช ๑๔๓๒ (พุทธศักราช ๒๐๕๓) เป็นเรื่องเจ้าพระยาศรีธรรมมา-โศกราช ประดิษฐานรูปพระอิศวรนั้น (คำว่าประดิษฐานจะหมายความว่า หล่อขึ้นใหม่หรือเชิญมาจากที่อื่น เอามาไว้ที่เทวสถานนั้น ชื่อนี้สงสัยอยู่) และว่าได้บำเพ็ญสาธารณกุศลต่างๆ มีซ่อมแปลงพระมหาธาตุ และบำรุง ถนนหนทางต่างๆ แล้ว แลขอถวายพระราชกุศลแด่พระเจ้าอยู่หัวทั้งสอง พระองค์ คือสมเด็จพระบรมราชาพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาพระองค์ หนึ่ง และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เมื่อยังปรากฏพระนามว่า พระเชษฐา เป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกอีกพระองค์หนึ่ง”

ประติมากรรมสำริดรูปพระอิศวร

จารึกที่ฐานประติมากรรมรูปพระอิศวร
รูปที่ ๑

รูปที่ ๒

จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร

คำจารึก

๑. ศักราช ๑๔๓๒ มเมียนกษัตริ^(๑)อาทิตย
พาร^(๒)เดือนหกขึ้นสิบสี่ค่ำได้หะตฤ^(๓)//กษเพลารุ่ง
แลสองนาลิกจิงเจ้าพรญาศรีธรรมมาโคก
ราชประดิสถาน^(๔)พระอิศวร//เปนเจ้านี้ไว้
ให้ครองสัตว์^(๕)สี่ตีนสองตีนในเมืองกำแพง
เพชร^(๖)แลช่วยเหลือก//สาขณาพทุ^(๗)สาขณ
แลไสยสาขณแลพระเทพกรรมมิให้หม่น
ไหมมองให้^(๘)
๒. เปนอนันนิงอันดียว^(๙)แลส้อมแปลง^(๑๐)พระ
มหาธาตุแลวัดบริพา^(๑๑)ในเมืองนอกเมือง
แล//ที่แดนยาวเรือนถันล^(๑๒)ทลานั้น^(๑๓)
เปนครทานไปเถิงบางพานชุดแม่ไตรบาง
พร้อ อนิง// แต่ก่อนญอมขายวัว^(๑๔)ไปแก้
ลัวอัน^(๑๕)จให้ขายดูก่อนนั้น^(๑๖)
ก่ห้ามมิให้ขาย อนิงเมื่อทำ // นาไสญอม
เขาพิชเข้า^(๑๗)ในนานันปลุก^(๑๘)เองมิได้เอาเข้า
ในยังไปหวานไปค้ำดั่งทั้งหลาย^(๑๙)

คำอ่าน

- ศักราช ๑๔๓๒ (ปี) มะเมียนกษัตริ อาทิตย
พารเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ได้หะตฤกษ เพลารุ่ง
แล้ว ๒ นาฬิกา จิงเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคก
ราช ประดิษฐานพระอิศวรเป็นเจ้านี้ไว้
ให้ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนในเมืองกำแพง
เพชรแลช่วยเหลือศาสนา พุทธศาสตร์
แลไสยศาสตร์แลพระเทพกรรมมิให้หม่น
ไหมมองให้
- เป็นอันหนึ่งอันเดียว แลซ่อมแปลงพระ
มหาธาตุแลวัดบริพาในเมืองนอกเมือง
แลที่แดนหย้าเรือนถนนทลานั้น
เป็นครทานไปเถิงบางพานชุดแม่ไตรบาง
พร้อ อนึ่งแต่ก่อนยอมขายวัวไปแก้
ลัวว่า อันจะให้ขายดูก่อนนั้น
ก็ห้ามมิให้ขาย อนึ่งเมื่อทำนาไคร้ ย่อม
ข้าวพิชข้าวในนานันปลุกเอง มิได้เอาข้าว
ในยังไปหวานไปค้ำดั่งทั้งหลาย

(๑) เดิมอ่านว่า “นักษัตร”

(๓) เดิมอ่านว่า “ขึ้นสิบสี่ค่ำได้หะตฤ”

(๕) เดิมอ่านว่า “ครองสัตว์”

(๗) เดิมอ่านว่า “พุทธ”

(๙) เดิมอ่านว่า “เปนอนันนิงอันดียว”

(๑๑) เดิมอ่านว่า “แลวัดบริพา”

(๑๓) เดิมอ่านว่า “อัน”

(๑๕) เดิมอ่านว่า “ไปแก้ลัวอัน”

(๑๗) เดิมอ่านว่า “ญอมเอาพิชเข้า”

(๑๙) เดิมอ่านว่า “ดั่งทั้งหลาย”

(๒) เดิมอ่านว่า “อาทิตยพาร”

(๔) เดิมอ่านว่า “ประดิษฐานพระอิศวร”

(๖) เดิมอ่านว่า “กำแพงเพชร”

(๘) เดิมอ่านว่า “ไหมมองให้”

(๑๐) เดิมอ่านว่า “ส้อมแปลง”

(๑๒) เดิมอ่านว่า “ถันล”

(๑๔) เดิมอ่านว่า “แต่ก่อนยอมขายวัว”

(๑๖) เดิมอ่านว่า “ดูก่อนนั้น”

(๑๘) เดิมอ่านว่า “ในนานันปลุก”

๓. อนึ่งทอปปุพระยาร่วงทำเอาน้ำไปเถิงบางพาน
นนั้น^(๑)ก็ถ่มสายลั่นแลเขา // ญ่อมทำนาทาง
ฟ้า^(๒)แลหาทอนนั้นพบกทำทอเอาน้ำเข้าไป
เลี้ยงนา^(๓) // ให้เป็นนาเหมืองนาฝ่ายมิได้
เปนทางฟ้าอัน^(๔)ทำทงนี้^(๕)ถวายพระ //
ราชกุศลแด่^(๖)สเด็จพระพิตรพระเจ้าอยู่หัว
ทงทั้งสอง^(๗)พระองค์

อนึ่งทอปปุพระยาร่วงทำเอาน้ำไปเถิงบางพาน
นั้น ก็ถ่มสายลั่นและเขาย่อมทำนาทาง
ฟ้า และหาทอนนั้นพบ กระทำทอเอาน้ำเข้าไป
เลี้ยงนา ให้เป็นนาเหมืองนาฝ่าย มิได้
เป็นนางฟ้า อันทำทงนี้ ถวายพระ
ราชกุศลแด่สมเด็จพระพิตรพระเจ้าอยู่หัว
ทั้งสองพระองค์

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

^(๑) เดิมอ่านว่า “นนั้น”

^(๒) เดิมอ่านว่า “เลี้ยงนา”

^(๓) เดิมอ่านว่า “ทงนี้”

^(๔) เดิมอ่านว่า “พระเจ้าอยู่หัวทงทั้งสอง”

^(๕) เดิมอ่านว่า “ญ่อมวานาทางฟ้า”

^(๖) เดิมอ่านว่า “ทางฟ้ากัน”

^(๗) เดิมอ่านว่า “แด่”

จารึกที่ฐานพระพุทธรูป (ออกหมื่นโปศเทพ) หลังพุทธศักราช ๒๐๕๓

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	หลังพุทธศักราช ๒๐๕๓
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ (สำริด)
ลักษณะวัตถุ	ฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย
ขนาดวัตถุ	ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐ เซนติเมตร สูง ๑๙ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๖๕
พบเมื่อ	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกจารึกนี้ว่า “หลักที่ ๓๐๐”
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	วัดเขาพระบาทน้อย นอกเมืองสุโขทัยเก่า
ปัจจุบันอยู่ที่	ไม่ปรากฏหลักฐาน
พิมพ์เผยแพร่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
ประวัติ*	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๙
	จารึกหลักนี้อยู่ที่ฐานพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะแบบสุโขทัย หมอวัดวัดตระกวน ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงกล่าวว่า เดิมได้มาจากวัดเขาพระบาทน้อย นอกเมืองสุโขทัยเก่า** มีข้อความจารึกเป็นอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย เพียง ๑ บรรทัด ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้ความเห็นว่า รูปอักษร อ และ ก ที่ปรากฏอยู่ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า จารึกหลักนี้น่าจะได้นำขึ้นราวหลังพุทธศักราช ๒๐๕๓ไปแล้ว

* คำอธิบายของนายวินัย พงศ์ศรีเพียร ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๘๗.

** หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย. กรมศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๐๗ หน้า ๕๕ รูปที่ ๔๒.

จารึกที่ฐานพระพุทธรูป (ออกหมื่นโปศเทพ)

คำจารึก

๑. พรอกหมื่นโปศ^(๑)เทพ

คำอ่าน

พระออกหมื่นโปศเทพ

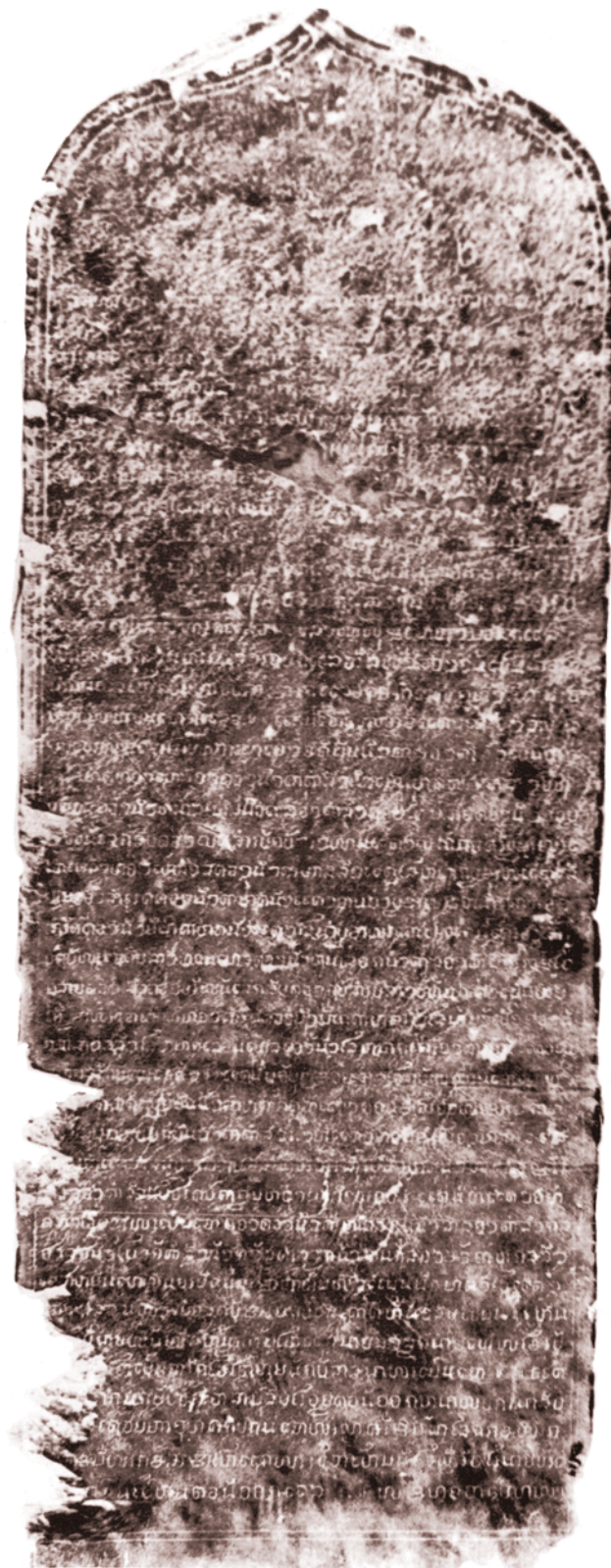
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อ่าน

^(๑) ตัวอักษรที่เลือกร่างนี้ เดิมเคยอ่านไว้ว่า โปศ แต่นายเทิม มีเต็ม เห็นว่าอาจจะเป็น สรี

จารึกวัดเขมา พุทธศักราช ๒๐๗๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๗๙
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๑ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา (ชำรุด) ด้านข้างสลักรูปใบเสมาเล็ก ด้าน ๒ สลักรูปใบเสมาใหญ่
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖๓ เซนติเมตร สูง ๒๐๐ เซนติเมตร หนา ๒๐ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๑ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลปจารึกนี้ว่า “จารึกวัดเขมา หลักที่ ๑๔”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๔๓๐
สถานที่พบ	วัดเขมา ริมถนนพระร่วง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	นายพลโท พระยาสมิทธสรวรพการ (ทัต ศิริสัมพันธ์) เมื่อครั้งเป็นหลวงสมิทธพลการ และหลวงกำจัดไพรินทร์ (เล็ก ปัทมศริน)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๓๙
ประวัติ	คำจารึกตอนต้นชำรุดมากอ่านไม่ใคร่ได้ความ เท่าที่ยังเหลืออยู่เป็นเรื่องเจ้าเทพจุอุปสมบทเป็นภิกษุ และภายหลังได้บำเพ็ญกุศลต่างๆ พร้อมด้วยญาติและพวกสัตบุรุษ เมื่อปีวอกศักราช ๑๔-๘ ศักราชตรงนี้เลขหลักสิบชำรุดเสียอ่านไม่ได้ แต่ต้องเป็น มหาศักราช ๑๔๕๘ (พุทธศักราช ๒๐๗๙) นอกจากนั้น ไม่มีปีวอกที่ตรงกับ มหาศักราช ๑๔-๘ เลย ถ้าเช่นนั้นแล้วเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคศกราช ซึ่งมีชื่อปรากฏในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๙ บางทีจะไม่ใช่องค์เดียวกับที่ปรากฏในจารึกพระอริสวร มหาศักราช ๑๔๓๒ (พุทธศักราช ๒๐๕๓) เพราะถ้าเป็นองค์เดียวกันแล้ว เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคศกราชองค์นี้ จะเป็นผู้ที่ครองเมืองสุโขทัยนานกว่าผู้ครองเมืององค์อื่นๆ หลายปี

จารึกวัดเขมา
ด้านที่ ๑

จาริกวัดเขมา ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. // วสัพระมหาเถร..โน..แสนต์ . นเมื่อ มหาเถร....	วสัพระมหาเถร..โน..แสนต์.น เมื่อ มหาเถร....
๒. _____	_____
๓. _____	_____
เจ้าเทพรุจิ..	เจ้าเทพรุจิ..
๔.แลไดอุปสมบทเปนภิกษุ _____	แลไดอุปสมบทเป็นภิกษุ _____
๕. _____กอนักบัพพรเจ้าทงมวณน ..น...	_____กอนักบัพพรเจ้าทั้งมวลน ..น...
๖. กิไท.....วนเปนลธิแล // //	กิไท.....วนเป็นลธิแล // //
สักราช/๑๔	ศักราช ๑๔
๗. ๕๘ ^(๑) วอกนักษัตรเช (กฎ) มาส...//	๕๘ วอกนักษัตร เชฎฐมาส...//
พไคส . พ. ก...	พอไคส.พ.ก...
๘. กส..พ...ไท...ชไน_____	กส .. พ ... ไท ... ชไน_____
รดแต...	รดแต...
๙. _____ง...ก.พญาบาลพร	_____ง...ก.พญาบาลพระ
เปนเจ้าแลมีนาสวน	เป็นเจ้าแลมีนาสวน
๑๐. ..กทงมวณอนักบัพพรพุทธเจ้านีเจ้าเทพรุจิ	..กทั้งมวลอันกับพระพุทธานี้ เจ้าเทพรุจิ
แลบาผาขาว พ .นา	แลบาผาขาว พ .นา
๑๑.นา..วลาน . ง....ชอยกันสร้าง	นา..วลาน . ง....ช่วยกันสร้าง
กันทำที่ ^(๒)	กันทำที่.....

^(๑) เดิมอ่านว่า “๑๔.๘”

^(๒) เดิมอ่านว่า “องกันสร้างกับทำที่”

คำจารึก

คำอ่าน

<p>๑๒. พรเปนเจ้าในพิหารก่แล้วมกอปลงพรพุทธ
เจ้าทั้งมวณก่แล้ว..</p> <p>๑๓. หินพิหารก่เปนหินแลงรองก่แล้วรืสพังสอง
อันเปนน้ำอาบ^(๑)</p> <p>๑๔. นำกินแลให้เปนทรัพย์สาธารก่แล้ว
กอกำแพง^(๒)ทงสี่ด้าน โอ</p> <p>๑๕. ยทานพรเปนเจ้าก่แล้ว // // แต่นี้เจ้าเทพ
รุจิแต่งเครื่องสำรับไว้</p> <p>๑๖. กบัพรพุทธเจ้าในพิหารผาเบงจติผืนนิงคา
สองคำลึงเป็นอาส</p> <p>๑๗. หน้าบาดทองเหลืองดวงนิงคาคำลึงนิง
เปน^(๓)บาดพรเจ้าลงพา</p> <p>๑๘. นเทสดวงนิงหน้าศอกสีนิงคาสองคำลึง
ถ้วยโคมลายดวงนิงถ้วย</p> <p>๑๙. (บริ)พนัเลิกลิตดวงเปนสำรับกับลงพาน
แต่งเปนบายศรีบูชาพระ</p> <p>๒๐. จาดเลิงทองเหลืองดวงนิงคาหาลึง
แต่งใสหมากบูชาพระเจ้าเล</p> <p>๒๑. ยนทองสำเรดดวงนิงคาบาดนิงแต่งหมยง
บูชาพระเจ้า นำเต้าทอง</p> <p>๒๒. สำริดดวงนิงมีฝาคาบาดนิงแต่งใส่นำ
บูชาพระเจ้า // // แต่นี้^(๔)เครื่องสำรับ</p> <p>๒๓. บักบัพรเจดีย์ลงพานเทสดวงนิงหน้าศอก
นิงคาสองคำลึงถ้วยโค</p> | <p>พระเป็นเจ้าในพิหารก่แล้ว ก่อปลงพระพุทธร
เจ้าทั้งมวณก่แล้ว..</p> <p>หินพิหารก่เป็นหินแลงรองก่แล้ว รืสพังสอง
อันเป็นน้ำอาบ</p> <p>น้ำกินแลให้เป็นทรัพย์สาธารณก่แล้ว
ก่กำแพงทงสี่ด้าน โอ-</p> <p>ยทานพระเป็นเจ้าก่แล้ว // // แต่นี้เจ้าเทพ
รุจิ แต่งเครื่องสำรับไว้</p> <p>กับพระพุทธรเจ้าในพิหาร ผาเบงจติผืนหนึ่งคำ
สองคำลึงเป็นอาส-</p> <p>น บาดทองเหลืองดวงหนึ่ง คำคำลึงหนึ่ง
เป็นบาดพระเจ้า ลงพา-</p> <p>นเทสดวงหนึ่ง หน้าศอกสีนิง คำสองคำลึง
ถ้วยโคมลายดวงหนึ่ง ถ้วย</p> <p>บริพนัเลิกลิตดวง เป็นสำรับกับลงพาน
แต่งเป็นบายศรีบูชาพระ-</p> <p>จ้า ดเลิงทองเหลืองดวงหนึ่ง คำหาลึง
แต่งใสหมากบูชาพระเจ้า เล-</p> <p>ยนทองสัมฤทธิ์ดวงหนึ่งคำบาทหนึ่งแต่งเมียง
บูชาพระเจ้า น้ำเต้าทอง</p> <p>สัมฤทธิ์ดวงหนึ่งมีฝาค่าบาทหนึ่ง แต่งใส่น้ำ
บูชาพระเจ้า // // แต่นี้เครื่องสำรับ-</p> <p>บกับพระเจดีย์ ลงพานเทสดวงหนึ่ง หน้าศอก
หนึ่ง คำสองคำลึง ถ้วยโค-</p> |
|---|--|

^(๑) เดิมอ่านว่า “รืสพังสองอันเป็นนาวา...”

^(๒) เดิมอ่านว่า “ก่กำแพง”

^(๓) เดิมอ่านว่า “คำลึงเปน”

^(๔) เดิมอ่านว่า “แตน”

คำจารึก

๒๔. มลายดวงนิงถวยบริพน์เลกสิบดวง
กับล่ำรับลางพานแต่งเปนบาย
๒๕. ศรีบุชาพระเจ้านำเตาทองสำริดดวงนิง
มีฝาคาบาคนิงใส่นำม้งเบือดวงนิง
๒๖. งคสามสลึงใส่มากเลียนเทสดวงนิง
ใส่มากเครื่องสำรับนี้แต่งเป-
๒๗. นบายศรีกับพระเจดีย์ // // แต่นั้นกับบุญชอย
สร้างไวกับพระเป็นเจ้า^(๑)แพร่ส
๒๘. ...คกาคะเยียนนิงคากบาคออำแดงกอน
ชีไวรอนพระธรรมคำพิ
๒๙. . พระสมุชชยปักผืนนิงคาลิงนิงอำแดง
หอมชีไวรอนมหาเวส
๓๐. (นัคร) อำแดงเสนบุชามหาเวสนัครจาร์
สำรับนิงบาคนิงพิคานธรร
๓๑. (มาส) สองคำลึงไม้ประดับตาตุ่ม
ทองเหลืองรอบ // // แต่นั้นอำแดงหยา
๓๒. คสร้างไวบุชาพระเป็นเจ้า^(๒)ดวงนิงคำ
หน้าสอกนิงคาสองคำลึงกล
๓๓. องลูกนิงไม้สักคำลึงนิงกัสดาลลูกนิง
หนกสองซ้งคากทกล
๓๔. // เจ้าหมื่นเทพนรมิตมีสรธาทำหินพิง
แผ่นนิงมาดั่งไวแต่ง
๓๕. (แก)พระสงฆ์พิงเมื่อสดับธรรมกับหิน
คาคที่นิงลิบแผ่น / // หิน
๓๖. (แผ่น)นีนายพนพิชณุกรรมให้แล
นายสังลูกนายเทพไชรับ

คำอ่าน

- มลายดวงหนึ่ง ถ้วยบริพน์เล็กสิบดวง
กับล่ำรับลางพานแต่งเป็นบาย-
- ศรีบุชาพระเจ้า น้ำเตาทองสัมฤทธิ์ดวงหนึ่ง
มีฝาคาบาคหนึ่ง ใส่นำม้งเบือดวงหนึ่ง-
- ง คำสามสลึง ใส่มาก เลียนเทสดวงหนึ่ง
ใส่มากเครื่องสำรับนี้ แต่งเป-
- นบายศรีกับพระเจดีย์ // // แต่นั้นกับบุญช่วย
สร้างไว้กับพระเป็นเจ้าแพร่ส
- ...คกาคะเยียนหนึ่ง คำหีบาคออำแดงกอน
ชื่อไวรอนพระธรรมคัมภีร์
- .พระสมุชชยปักผืนหนึ่ง คำคำลึงหนึ่ง อำแดง
หอมชื่อไวรอนมหาเวส-
- นัคร อำแดงเสนบุชามหาเวสนัคร จาร์
สำรับหนึ่ง บาคหนึ่ง เพคานธรร
- มาสสองคำลึง ไม้ประดับตาตุ่ม
ทองเหลืองรอบ // // แต่นั้นอำแดงหยา-
- ค สร้างไวบุชาพระเป็นเจ้า ม้องดวงหนึ่งคำ
หน้าสอกหนึ่ง คำสองคำลึง กล-
- องลูกหนึ่ง ไม้สักคำลึงหนึ่ง กังสะดาลลูกหนึ่ง
หนกสองซ้ง คำทกล
- // เจ้าหมื่นเทพนรมิต มีศรัทธาทำหินพิง
แผ่นหนึ่งมาดั่งไว แต่ง
- แแก่พระสงฆ์พิงเมื่อสดับธรรม กับหิน
คาคที่นิงลิบแผ่น / // หิน
- แผ่นนี้ นายพนพิชณุกรรมให้ แล
นายสังลูกนายเทพไชรับ

^(๑) เดิมอ่านว่า “เปนเคา”

^(๒) เดิมอ่านว่า “กอง”

คำจารึก

๓๗.ไทเปนจารึกไวไหมหนักบัสาศนา
พรเปนเจ้า // / แต่
๓๘.ารานกับพรเจ้าสามสิบไรอยูตวันออก
หนาพหาร^(๑)นาสิบ
๓๙. ...ล่เดจมหาทูบาศกทานเจ้าพรญาศรี
ธรรมาโสกราชพระรา
๔๐. ..เดชมี่พระราชสรธาไแก่พระเจ้าไหมนี้
ไสญี่สิบไโรนาพรเ
๔๑. ...ารานไปหนตวันออก แล // // พรทออา
เพาพ //

คำอ่าน

-ไทเป็นจารึกไวไหม้นกับศาศนา
พระเป็นเจ้า // / แต่
-ารานกับพระเจ้าสามสิบไร่ อยู่ตวันออก
หน้าพihar นาสิบ
- ...สมเด็จพระทอูบาสก ท่านเจ้าพระยาศรี
ธรรมาโสกราชพระรา
- ..เดชมี่พระราชศรัทธาไแก่พระเจ้าไหมนี้
ไสญี่สิบไร่ นาพระเ
- ...ารานไปหนตวันออกเล // // พรทออา
เพาพ //

^(๑) เดิมอ่านว่า “หนาพihar”

จารึกวัดเขมา
ด้านที่ ๒

จารึกวัดเขมา ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. // แต่นี้ที่พระเจ้าอนันเป็นสวนที่หนึ่งสี่ไร่บึงที่
นิงส(องไร)บึงทีนิง
๒. ไร่มนที่นิงสามไร^(๑)ที่พระเจ้าสองไรบึงบาผา
ชาวเทพแลอำแ
๓. ดงยอดเมียสงไวกับพรเปนเจาทีนี้..ไร...
มนบาผาชาวเท
๔. พแลอำแดงยอดเมีย...พระเจ้า// //อำแดง
ยศน้อง
๕. ..ไว้..นกับพระเจ้าใหม่นักรักษาพยาบาลพร
เปนเจาแล
๖. ไรนาสวนเรือกสิงสารากอรอนักกับพรเจา
แลบุริสการอนักแล
๗. นักบุญชอยกนสังไวกับพรพุทธธรรม
ทั้งมวณนี้จิงไท
๘. มนไทคงแลเปนอาณิสงแก่นักบุญทั้งหลาย
ต่อเทาสวรรค์
๙. นิพพาน // // // อิบุนรักลูกธรรมบุต
ผาชาวเทพแลอำแดงยอด
๑๐. มีศรธาแลไว้บริบัตพระเจ้าสงบุญไป
แกเผือ // // ส่วนกุไสปราถ
๑๑. หน้า^(๒)โพธิสมภารเมื่อใดแลกุไปมิถึงแก
โพธิสมภาร

คำอ่าน

- // แต่นี้ที่พระเจ้าอนันเป็นสวนที่หนึ่งสี่ไร่ บึงที่
หนึ่งสองไร่ บึงทีหนึ่ง
ไร่มนที่หนึ่งสามไร่ ที่พระเจ้าสองไร่ บึงบาผา
ชาวเทพ แลอำแ-
ดงยอดเมียสร้างไว้กับพระเป็นเจ้าทีนี้..ไว้...
มนบาผาชาวเท-
พแลอำแดงยอดเมีย...พระเจ้า// //อำแดง
ยศน้อง
..ไว้..นกับพระเจ้าให้มั่นรักษาพยาบาลพระ
เป็นเจ้าแล
ไว้ นา สวน เรือก สิงสารากอรอนักกับพระเจ้า
แลบุริสการอันกุแล
นักบุญช่วยกันสร้างไว้กับพระพุทธรูปธรรม
ทั้งมวลนี้ จงให้
มั่นให้คง แลเป็นอาณิสงแก่นักบุญทั้งหลาย
ต่อเทาสวรรค์
นิพพาน // // // อิบุนรักลูกธรรมบุตร
ผาชาวเทพ แลอำแดงยอด
มีศรธาแลไว้บริบัติ พระเจ้าสงบุญไป
แก่เผือ // // ส่วนกุไสร้ปราช-
นาโพธิสมภาร เมื่อใดแลกุไปมิถึงแก่
โพธิสมภาร

(๑) เดิมอ่านว่า “ทีนิงไร”

(๒) เดิมอ่านว่า “ปราชหน้า”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๒. แลภูเกิดมาในชาติใด ๆ กัดช่กูมีปรีชาญา แลสมบัตติเกิดมาแก่	แลภูเกิดมาในชาติใด ๆ กัดช่ ขอกูมีปรีชาญา แลสมบัตติเกิดมาแก่
๑๓. กูทุก ๆ กำเนิดพยาธียามีแกกอนันนิง อานิสง อนันกูไคบวส	กูทุก ๆ กำเนิด พยาธีย่อยามีแกกอนันนิง อานิสง อนันกูไคบวส
๑๔. ในศาสนาพรเจ้ากัไดอนันกูไคสางไวในศาสนา พรเจ้าดงนึ่งกัดีกูกลั	ในศาสนาพระเจ้ากัได อนันกูไคสร้างไวในศาสนา พระเจ้าดงนึ่งกัดี กูกลั-
๑๕. ปนบุญสงไปแกครุอุบธญาพแมผุ เถาผุแกญาติแกทาว	ปนบุญสงไปแกครุอุบธญาพแมผุ ผู้เฒ่าผู้แก่ญาติ แก่ทาว
๑๖. แกพรญาแกเทพยดาทั้งหลายแลสัดติ อนันไปตกนรกกัไดอนัน	แก่พระยา แก่เทพยดาทั้งหลายแลสัดติ อนันไปตกนรกกัได อนัน
๑๗. ไคเปนเปรดติรจณากัดีจิงไคความสุข ทุก ๆ คนโพ	ไคเป็นเปรดติรจณากัดี จิงไคความสุข ทุก ๆ คน โพ-
๑๘. ระพลอานิสงอนันกูไคสางในศาสนาหน้า พรเปนเจ้าไวดงนึ่ง //	ระพลอานิสงอนันกูไคสร้างในศาสนา พระเป็นเจ้าไวดงนึ่ง //

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จาริกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จาริกอักษรขอมสุโขทัย

จาริกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร

จาริกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี

จาริกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑

จาริกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒

จาริกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓

จาริกรอยพระพุทธรูปยุคลพบุรี วัดบวรฯ

จาริกรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ

จาริกนายศรีโยธาทอกบวช

จาริกพระธรรมกาย

จาริกคาถาป้องกันอันตราย

จาริกพระอิศราราม

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกอักษรขอมสุโขทัย

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร พุทธศักราช ๑๙๐๔

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	เขมร
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๐๔ ศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้มี ๓ แห่ง คือ ด้าน ๑ บรรทัด ๑ ความว่า “๑๒๖๙ ศกปีกุน” เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๐ และบรรทัด ๕๑ ความว่า “๑๒๗๑ ศกปีฉลู” เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๒ ด้าน ๒ บรรทัด ๑๑ ความว่า “ถึง ๑๒๘๓ ปีฉลู” เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๔ การคำนวณปีพุทธศักราชดังกล่าวใช้แบบคติของไทย ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า ศิลาจารึกหลักนี้คงจารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๔ ด้านที่ ๑, ๒, ๓ มีด้านละ ๕๖ บรรทัด เฉพาะด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๕๑ - ๕๖ อักษรลบเลือน ด้านที่ ๔ มี ๑๖ บรรทัด
จารึกอักษร	
วัตถุที่จารึก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยม ทรงกระบอก หรือทรงยอ (ขำรด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๓๐ เซนติเมตร สูง ๒๐๐ เซนติเมตร หนา ๒๙ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๓ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๔”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๓๗๖
สถานที่พบ	เนินปราสาทตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๔๑๑, ๒๔๑๕ และ ๒๔๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๔๒๗

ประวัติ

ศิลาจารึกหลักนี้ เรียกกันว่า “จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร” นับว่าเป็นศิลาจารึกที่สำคัญอีกหลักหนึ่งที่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ดำรงพระอิสริยยศคือเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จจารึกธุดงค์ไปยังหัวเมืองแถบเหนือของประเทศ ไทย เสด็จถึงเมืองสุโขทัย ทรงพบศิลาจารึกหลักนี้และศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พร้อมด้วยพระแท่นมนังคศิลาบาตร ที่เนินปราสาทตำบลเมืองเก่า ทอดพระเนตรเห็นว่าเป็นของสำคัญ จึงโปรดให้นำลงมาเก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ ครั้นเมื่อประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร โปรดให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักมาเก็บรักษาไว้ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ครั้นเสด็จขึ้นเสวยราชย์แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้นำศิลาจารึกดังกล่าวไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่พบในภายหลัง เก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุฯ ซึ่งเป็นสถานที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณ หอพระสมุดสำหรับพระนคร ในสมัยนั้น

คำศิลาจารึกหลักนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาประทับ ณ วัดบวรนิเวศ โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พร้อมด้วยล่ามเขมรอ่านและแปล ความที่แปลนี้ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณรายเดือน เล่ม ๑ ฉบับที่ ๓ ปี ๑๒๔๖ หน้า ๒๓๙ เป็นครั้งแรก พิมพ์ในหนังสือเรื่องเมืองสุโขทัย หน้า ๑๑ เป็นครั้งที่ ๒ และพิมพ์ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑ หน้า ๑๕๒ เป็นครั้งที่ ๓

ความในจารึกเป็นคำขอพระเกียรติของพญากาไทย (พระธรรมราชาที่ ๑) ทั้งเพื่อให้เป็นที่ระลึกถึงการที่พระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสมิสังฆราช จากลังการูปหนึ่งมาที่เมืองสุโขทัยเมื่อ มหาศักราช ๑๒๘๓ (พ.ศ. ๑๙๐๕) และการซึ่งพระองค์ได้ทรงพระราชศรัทธาออกทรงผนวชข้อความนี้จะได้เรียบเรียงและจารึกลงในศิลาในปีเดียวกับปีที่มียานสมโภชนัน

หรือจะได้จารึกต่อเมื่อภายหลัง ก็ไม่สามารถจะทราบได้ เพราะด้านที่ ๓ ของหลักศิลานั้นได้ลบเลื่อนไปเกือบหมดแล้ว

ด้านที่ ๑ ในตอนต้นกล่าวถึงเรื่องพญากาไทยเสด็จออกจากเมืองศรี-
ลังขนาไลย ไปปราบจลาจลในเมืองสุโขทัย เมื่อ ม.ศ. ๑๒๖๙ (พ.ศ. ๑๘๙๐)
ที่เกิดจลาจลนั้นเห็นจะเป็นด้วยเหตุพญาเลอไทย พระชนกเพ็งสิ้นพระชนม์
ครั้งนั้นเมื่อได้เมืองแล้วพญากาไทยได้ทำพระราชพิธีราชาภิเษกในกรุงสุโขทัย
ตอนที่ ๒ เป็นคำยอพระเกียรติของพญากาไทยธรรมราชา ตอนนี้นำรูดเสีย
มากแต่สันนิษฐานได้บ้างเพราะในศิลาจารึกภาษาไทย (หลักที่ ๕) มีเนื้อ
ความอย่างเดียวกัน ตอนสุดท้ายด้านที่ ๑ กล่าวเรื่องประดิษฐานรูปพระอิศวร
พระนารายณ์ พระ(คเณศ) ในเทวาลัยมหาเกษตรที่ป่ามะม่วง

ด้านที่ ๒ ตอนต้นเป็นคำสรรเสริญพระปัญญาของพญากาไทยทรงรู้
ศิลปานุศิลปทั้งปวง ทรงได้แก้ไขศักราช ตอนที่ ๒ กล่าวถึงงานรับพระมหา-
สามีสังฆราช และการซึ่งพญากาไทยได้ทรงผนวช

ด้านที่ ๓ นำรูดเหลือที่จะอ่านได้

ด้านที่ ๔ เป็นคำตักเตือนสัตบุรุษ ให้รับเร่งทำบุญกุศล และข้าง
สุดท้ายกล่าวถึงคาถา ซึ่งพระมหาสามีสังฆราชได้จารึกไว้ในป่ามะม่วง (คือ
หลักที่ ๖)

อนึ่ง ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำคำแปลศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษา
เขมร ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยา-
ลงกรณ์ มารวมพิมพ์ไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเทิดทูนพระเกียรติคุณในฐานะ
ที่พระองค์ได้ทรงดำเนินการเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักนี้มาก่อน

คำแปลศิลาจารึก วัดป่ามะม่วงจังหวัดสุโขทัย

พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

เมื่อครั้งมหาศักราช ๑๒๖๙ ศกกุน พระบาทสมเด็จพระกะมะระเด็งอัตศัทธิธรรมราชเป็นพระมหาอุปราชอยู่เมืองศรีสัชชนาลัย เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระกะมะระเด็งอัตภุไทยไชยเชษฐเมืองสุโขทัย พระมหาอุปราชทราบว่าพระราชบิดาทรงพระประชวรหนักพระองค์จึงยกพยุหเสนายกรเป็นกระบวนทัพมา แต่ ณ วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ถึงเมืองสุโขทัย วันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๘ เสด็จพระราชดำเนินทัพเข้าประตูเมืองทิศพายัพปราบศัตรูหมู่ปัจจามิตร ประหารชีวิตผู้คิดมิชอบเสร็จ เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาที่สวรรคต มุขมนตรีชี้พ้อพราหมณ์ตั้งพระราชพิธีอภิเษก แล้วถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากะมะระเด็งอัตศัทธิสุริยพงศ์รามมหารัชมิก-ราชาธิราช พระองค์เสวยราชย์สืบพระวงศ์สนององค์พระบรมราชชนกต่อมา แต่มหาศักราช ๑๒๗๖ ศกมะเมีย มีพระกรรมลราชทูตยดงน้ำในมหาสมุทรและสาคร พระองค์ทรงพระกรุณาแก้ราษฎรยิ่งกว่าพระราชบุตร มंत्रीและประชาราษฎรจะเอาวิญญานกะทรัพย์และวิญญานกะทรัพย์มาถวายพระองค์ๆ บมิได้รับ กลับแนะนำชี้แจงแสดงธรรมให้เอาไปทำการกุศลเกื้อหนุนในพระศาสนา ฝ่ายชาวเมืองก็มีศรัทธาเลื่อมใส พวกกันมานั่งฟังคำสั่งสอนของพระองค์ แลปรารถนาจะเล่าเรียนวิปัสสนา พระองค์ท่านก็ตั้งพระทัยสั่งสอนสรรพสัตว์ทั่วทุกคน ท่านมิได้ปรารถนายินดีซึ่งอามิส คิดแต่จะแนะนำสัตว์ที่ต้องทุกข์ให้ได้ความสุขในปรโลก ถึงกาลในปัจจุบันนั้น ถ้าราษฎรในขอบขันธเสมาบางพวกที่มีความผิดติดอยู่ในเวรจำจองต้องโทษราชทัณฑ์นั้น ก็ทรงพระกรุณาบริจาคพระราชทานทรัพย์ช่วยถ่ายโทษแผ่นดินให้พ้นทุกข์แล้ว ก็โปรดให้ทำมางินตามภูมิ พระองค์เสด็จเกลิงราชสมบัติ รักษาไพร่ฟ้าประชาราษฎรด้วยพระมหากรุณาปรานี ดังนี้ กิตติศัพท์กิตติคุณก็เป็นทีเล่าลือพระเกียรติยศปรากฏขจรระบือไปในนานาประเทศน้อยใหญ่ทั่วทิศานุทิศ ชนทั้งปวงในด้าวแดนทุกทิศก็มีจิตชื่นชมนิยมพระบารมีชักชวนกันมาฟังพระบรมโพธิสมภาร บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาลธัญญาหารแลพืชพรรณผลไม่บริบูรณ์ทั่วหน้า ประชาราษฎรเป็นสุขสมเอนประสมในเมืองนั้น ฝูงราษฎรมิได้เป็นทาสทาสาหามีได้ เป็นไทยพลเรือนทั้งสิ้น เป็นสุโขทัยทั้งเมือง เหตุตั้งนั้นนามเมืองจึงปรากฏว่าเมืองสุโขทัย (คือไทยเป็นสุข) กับหมู่ปรัภักษ์ปัจจามิตรก็ไม่คิดประทุษร้ายเกรงพระเดชานุภาพด้วยพระเกียรติยศเป็นที่สรรเสริญทั่วประเทศ ครั้นนั้นมีพระโองการ สั่งให้มุขอำมาตย์สร้างพระราชคฤหาสน์พราสาทนพคุณ (คือเก้ายอด) แลพระราชมณเฑียรสถานพระพิมาณจักรมุข แล้วไปด้วยศิลาแลอิฐปูนให้เป็นทีแก่นสารถาวร ประกอบขจิตรด้วยสรรพรัตนนาเนกโสภาคย์พิจิตรเสร็จ สมพระราชประสงค์พระองค์นำบาตรเต็มไปด้วยมธุปายาสประเคนพระสงฆ์เถรานุเถรในพระมหาปราสาท พระสงฆ์ทำภักตริกิจเสร็จแล้วทรงอภิเษกสมณะพราหมณาจารย์ตบสัณติสังฆ์ทั้งหลายเผด็จให้มาเล่าเรียนพระไตรปิฎกธรรม แลศึกษาซึ่งศิลปศาสตร์วิชาการต่างๆ ในบริเวณมหาปราสาทนั้น แลพระองค์ทรงทราบวิธีวันอุ้งมิมุรณ

มีอามาวสีเพ็ญดับแลเดือนอาสาสำหรับเข้าพรรษาแลอธิกมาสอธิกวารซึ่งจะมีมา แลปีเป็นปรกติก็ตี
พระองค์ทรงพระอนุสรคำนึงถึงฤดูกาลที่ไม่ถูกต้องตามลัทธิพระพุทธศาสนา จึงทรงทำตำราทว
ทศมาสเป็นเดิม ไม่มีนักปราชญ์ประเทศใดจะเสมอพระองค์ได้ ครึ่งหนึ่งมีรับสั่งให้ราชบุรุษไป
อาราธนาพระเจดีย์และพระมหาเจดีย์มาประดิษฐานในเมือง แล้วโปรดให้สร้างพระมหาธาตุรูปรางค์
ใหญ่องค์หนึ่ง แล้วสร้างพระอารามในที่พระมหาธาตุนั้น พร้อมด้วยอุโบสถวิหารการเปรียญเสนาสนะ
พระสงฆ์บริบูรณ์ แล้วหล่อพระพุทธรูปมากรด้วยทองสัมฤทธิ์บริสุทธิเท่าพระองค์ท่านไว้เป็น
พระประธานในพระอุโบสถ จึงพระราชทานนามอารามว่า สังฆาวาสอารามวิหาร ทุกวันนี้ชาวเหนือ
เรียกชื่อว่า (วัดสังกวด) อธิบายว่าพระองค์มีพระราชประสงค์พระโพธิญาณในอนาคตกาลแล
ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อจะนำสัตว์ให้พ้นจากสงสารวัฏไปสู่พระนฤพานในอนาคตกาล แล้วทรง
หล่อรูปพระศรีอารียะพระองค์หนึ่ง ประดิษฐานไว้ในพระวิหารคตทิศใต้ในอาราม ครึ่งหนึ่งตรัสสั่งนาย
ศิลปินนายช่างให้หล่อรูปพระนเรศ พระมเหศวร พระวิฆณุกรรม รูปพระสุเมธรรดาบส พระศรีอารียะ
ทั้งห้ารูปนี้ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัย มหาเกษตรพิมาน ไว้เป็นที่นันทบุชา ณ ตำบลปามะม่วง
พระองค์ทรงเล่าเรียนพระพุทธวจนะไตรปิฎกธรรมขันธ์ขำนาญ พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม
โดยโลกาจารย์ทรงทรมานพระองค์สั่งสอนยติพราหมณ์ตปสวี่ ทรงพระราชบัญญัติคัมภีร์ศาสตร์าคม
เป็นปฐมธรรมนิยมทั้งเนปรัชยาธิการ คือคติดำราทินปาฏิบพาสสุริยคราสจันทรคราสยังเสร็จ
พระองค์ทรงพระปรีชาโอฬาริกวิรุณคุณคุณไม่มีผู้ใดในสยามประเทศจะเสมอพระองค์ พระองค์อาจ
เลือกสรรค์พิจารณาให้ทราบถนัดแนในอธิกมาสหินะพาระนักษัตร สังเกตฤกษ์โดยกรรมประสิทธิ์
สมเด็จพระบรมบพิตรอาจจะถอนจะลบยกเป็นปี เดือนตามศิลปคณนาอนุสิทธิศักดิ์พระคัมภีร์ทุก
มาตรามิได้เคลื่อนคลาดเลย เสด็จเสวยราชสมบัติในกรุงศรีสุโขทัยได้ ๒๒ ปี
ลุมหาศักราช ๑๒๘๓ ศกฉลู สมเด็จพระบรมบพิตรตรัสใช้บัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราช
อันประกอบด้วยศีลาจริยานวัตรทรงพระไตรปิฎกจบมีศิลปศาสตร์รอบรู้กระบิลตำหรับฉบับโบราณจารย์
ครบทุกประการอันประเสริฐ ซึ่งสถิตอยู่จนครจันทรเขตในประเทศเกาะลังกาทวีปสิงหลภาษามาสู่
กรุงศรีสุโขทัย พระองค์จึงมีรับสั่งให้ศิลปินนายช่างปลุกกุฏิวิหารระหว่างปามะม่วงอันมีในทิศประจิม
เมืองสุโขทัย นายช่างได้ทำที่ราบคาบปรางภูมิภาคเสมอแล้ว เททรายเกลี่ยตามที่ตามทาง รวากับพระ
วิฆณุกรรมมานฤมิตรก็ปานกัน เมื่อได้สมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นมหาเถรกับพระภิกษุสงฆ์หลายองค์
มาแต่ลังกาทวีปนั้น พระองค์ก็รับสั่งใช้ให้อำมาตย์มุขมนตรีผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราชตระกูลทั้งหลายแต่
ล้วนเป็นชาย นำเอาดอกไม้ธูปเทียนหมากเข้าตอกธงต่าง ๆ ไปรับ ทำสักการบูชาตลอดชลมารค
สถลมารค ตั้งแต่เมืองท่าเรือทะเลมาทางบกแต่เมืองเชียงทอง เมืองจันทร เมืองพวาน เมืองวาน
ตลอดถึงเมืองสุโขทัย ครั้นนั้นพระองค์รับสั่งให้อำมาตย์นักการกวาดพระราชมรรคสถลมารค ตกแต่ง
พระทวารทิศบูรพาไปจนพระทวารทิศประจิมต่อปามะม่วง ซึ่งปลุกกุฏิวิหารมโหฬารเกษมไว้รับพระ
สังฆราชนั้น ครั้นนั้นพระองค์ทรงบริจาคพระราชทรัพย์จะนับมิได้ ประดับประดาราชมรรคาเป็นที่
เกษมสำราญไพบุลย์เสร็จแล้ว จึงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจำพรรษาสิ้นไตรมาส ครั้นออก
พรรษาแล้ว พระองค์ทรงตั้งมหรกรรมการฉลองพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่หล่อเท่ากับพระองค์นั้น ทรง

ประดิษฐานไว้กลางเมืองสุโขทัย โดยบูรพทิศด้านพระมหาธาตุนั้น พระองค์ทรงฟังพระธรรมเทศนา ทุกวัน ตั้งแต่ขึ้นค่ำหนึ่งถึง ๑๕ ค่ำ คิดพระราชทรัพย์ที่บริจาคถวายบูชาธรรม วันหนึ่งทองคำซึ่ง ลีบตำลึง เงินซึ่งลีบตำลึง อุพารภณท์เครื่องราชูปโภคต่างๆ อย่างละสิบสลึงจิวรเทศมากประจำภัณฑ์ ลีบาเงิน และเครื่องกระยาหารไทยทานทั้งหลายนานาอเนกประการ เมื่อออกพรรษาอุลัฏฐิมิพุทธวาร ปุณฺณสุกฤษ์ ณ ค่ำวันหนึ่ง พระองค์สมาทนศีลเป็นคาบส บวชเฉพาะเนตรพระสุจ(วรร)ณปฏิมากร อันประดิษฐานบนพระมณฑป ซึ่งเสด็จทำสักการบูชาเป็นเนืองนิตย์แล้วจึงอาราธนาพระมหาสามิ ลังฆราชและภิกษุสงฆ์เถรานุเถระทั้งปวง ขึ้นบนเหมปราสาทราชมณฑป พระองค์ละราชสมบัติออก บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อจะขอศีลนั้นพระองค์เสด็จขึ้นขึ้นยกพระหัตถ์อัญชลินมีสการพระ- พุทธสุจ(วรร)ณปฏิมากรและพระไตรปิฎกกับพระเถรานุเถระ แล้วทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่าเศขกุลแต่ หนหลังและผลบุญที่อาตมาบรรพชาอุปสมบทต่อพระบรรพพุทธานุสาคราวนี้ อาตมาไม่ปรารถนา สมบัติอันทรพีรหม และจักรพรรดิสมบัติหามีได้ ปรารถนาเป็นองค์พระพุทธานุสาคราวนี้ อาตมาไม่ปรารถนา

อธิษฐานดังนี้แล้วจึงรับสรณคมน์ต่อพระอุปัชฌาย์ ขณะนั้นแผ่นดินไหวทั่วทุกทิศเมืองสุโขทัย ครั้นทรงผนวชแล้วเสด็จลงจากพระมหาสุวรรณเหมปราสาททรงไม่เท่าจรจรดด้วยพระบาท เสด็จ พระราชดำเนินไปป่ามะม่วง ขณะประดิษฐานฝ่าพระบาทลงยังพื้นธรณี ปฐพีก็หวั่นไหวใหญ่ยิ่งทั่ว ทุกทิศ ทินสาธเข้าพรรษาวันนั้น จึงเสด็จออกเสวยพระโสรส ขณะนั้นไม่ควรเลยสรรพไม่เสวย เสพย้านาอากาศดาษสุริยาเมฆา จันทรปราบดับกับดาราฤกษ์ทั้งปวงยิ่งกว่าทุกวันด้วยขณะนั้น จึงเสด็จ บรรพชาเป็นภิกษุในระหว่างพัทธสีมานั้น ขณะนั้นนาคราชหนึ่งอยู่โดยบูรพทิศเมืองสุโขทัยนั้นยก พังพานขึ้นสูงพันคนแปดตาไปเฉพาะป่ามะม่วงนั้น เห็นรอยผุดพล่งกลางอากาศลงต่อแผ่นดิน อนึ่ง เวลานั้นได้ยินเสียงระฆังคนตรีดุริยางค์ไพเราะไกลโสตของชนเป็นอันมาก จะพรรณานับมิได้ แต่ บรรดามหาชนที่มาสโมสรสนับนิตในสถานที่นั้น ย่อมเห็นการอัศจรรย์ประจักษ์ทุกคน เหตุด้วยเสด็จ ออกทรงบำเพ็ญพระบารมี เมื่อทำอัฐางคิกศีล เมื่อฤดูคิมหันต์ไม่มีฝนด้วยอำนาจศีลและความ อธิษฐานพระบารมีด้วยปฐพีก็ประวิคัมปนาทหาวหวั่นไหวเทพธรรมาวิรุฬหกก็ตกลงมาในฤดูแล้ง แสดงอัศจรรย์สรรเสริญในการสร้างพระบารมี นักปราชญ์ราชบัณฑิตจึงจดหมายโดยวิจิตรจารึกลงไว้ ให้ถ้วนถี่ในเสาศิลาณี เพื่อจะให้เป็นที่พระเกียรติยศปรากฏต่อไปภายหน้า ลำดับนั้นบรรดามนตรี อำมาตย์โหราราชบัณฑิตวิทยากรย์ เศรษฐีมหาศาลราชประยูรวงศ์นางวงศ์จำนงค์พร้อมกันประชุม เชิญพระองค์ให้ลาผนวช สมเด็จพระมโหฬารตรัสให้ประชุมมุนีพระสงฆ์เถรานุเถระทั้งปวงปรึกษา พร้อมกับพระราชประยูรวงศ์และเสวกามาตย์ ในสันตาคารสถานชื่อสันตติศาลา เห็นพร้อม ย่อมแล้วพระองค์ทรงพระกรุณาแก่สรรพสัตว์บรรพชิตเพื่อจะให้รู้ธรรมนิยมลาผนวช แล้วพระองค์ก็ ออกพระโอษฐ์เป็นคาถาเปล่งพระวาจาลาผนวช ผลัดผ้ากาสาพัสดทั้งปวงแล้ว พระองค์ก็ทรงเครื่อง ราชกฤกษ์อันนันทราโชปโภคสำหรับกษัตริย์ เสวกามาตย์ราชกัณเฑาะว์ทั้งหลาย ตั้งการอภิเษกอีก ครั้งหนึ่งแล้วถวายพระนามใหม่ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากะมะระเดงอัครมหาธรรมิกราชาธิราช

เจ้าแผ่นดินกรุงศรีสัตนาลายสุโขทัย ครั้นนั้นสาธุชนทั้งหลายบรรดาที่มีจิตเลื่อมใสศรัทธาต่อทางธรรม ก็มาวิงวอนให้พระองค์ท่านช่วยแนะนำสั่งสอนในทางธรรมที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ในอนาคตกาล ภายหลังพระมหาสมณสังฆราช ถวายพระนามเพิ่มเข้าอีกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากษัตริย์เดงอัครี- ตริภพธรณิชาติสุริยโชติมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้าสุโขทัย ในการนั้นพระองค์ทรงระลึกถึงพระเชษฐา เมืองสัตนาลายจะเสด็จนำพยุหพลไป ครั้นนั้นราษฎรเมืองสุโขทัยสยบส่ายงเสียใจด้วยพระองค์จาก พระนคร เมื่อราษฎรเป็นดังนั้นท่านจึงอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำมาแต่เมืองจันทเขต มาประดิษฐาน ไว้ในเมืองสุโขทัยสนองพระองค์พระชนกถวายพระนามพระพุทธรูปทองคำนั้นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากษัตริย์เดงอัครีไทยผู้เป็นพระบรมราชชนกอภิเษกให้เป็นอธิปัตย์อยู่ ณ เมืองสุโขทัย มอบเวร ราชสมบัติและราชการทั้งปวงให้อำนาจท่านบำรุงราษฎรแล้วพระองค์ท่านเสด็จดำเนินพลไปปราบปราม เมืองหนึ่ง ชื่อศรีจุฬามลราชมหานครตั้งอยู่ทิศพายัพเมืองศรีสัตนาลาย เสด็จทอดพระเนตรตามระยะ สกลमारคไป เห็นว่าทางลำบากยากแก่ราษฎรไปมาค้าขาย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้รื้อพลชุดคลองทำ ถนนหนทางหลวง ตั้งแต่เมืองสุโขทัยมาจนตลอดถึงเมืองศรีสัตนาลาย และเมืองน้อยเมืองใหญ่ ทำทางน้ำทางบกแควเวียนไปตามหว่างทางใหญ่เป็นการบุญสนองคุณพระราชาบิดา แล้วทรงพระกรุณา ตั้งขุนด่านหมื่นด่าน คุณไพร่พิทักษ์รักษาอย่าให้คนต่างด้าวชาวต่างแดนหลบหนีข้ามเขตไปได้ และอย่า ให้เป็นทางเปลี่ยวมีโจรผู้ร้ายมาทำอันตรายแก่ราษฎรที่ไปมาค้าขาย เหตุการณ์ต่างๆ ที่อัศจรรย์ก็ให้ จดหมายจาริกลงไว้ในเสาศิลา เพื่อให้คนภายหลังรู้แจ้งประจักษ์พระบารมีแลพระเกียรติยศของ พระบาทสมเด็จพระเจ้ากษัตริย์เดงอัครีตริภพธรณิชาติสุริยโชติมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้าแผ่นดินเมือง สุโขทัย อนึ่งเราท่านทั้งหลายไม่เคยเห็นการประจักษ์อัศจรรย์ดังนั้น ครั้นมาลพบเห็นแล้วต่อหูต่อตา คนทั้งบ้านทั้งเมือง

อนึ่งพระสังฆราชมหาเถรเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎกมาแต่ลังกาทวีปสถิตอยู่พระศรีโทลโดยทักษิณ ป่ามะม่วง ไว้คำสรรเสริญพระเกียรติยศ ซึ่งเสด็จทรงผนวชบำเพ็ญพระบารมีนั้น ได้เห็นอัศจรรย์ หลายประการ จึงจดหมายเหตุจาริกลงไว้ในเสาศิลาในระหว่างพัทธสีมา ณ ป่ามะม่วงโดยประจิมทิศ เมืองสุโขทัยนี้

(เรื่องความในหนังสือเขมรซึ่งจาริกอยู่ที่เสาศิลาอันนี้ สันเนื่องความแต่เท่านี้)^(๑)

^(๑) คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑), หน้า ๘๙ - ๙๐.

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๑

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำแปล
๑. ๑๒๖๙ ศก กุร พระบาทกมฺรเดงอญ ฤ ไทย	๑๒๖๙ ศก (ปี)กุนพระบาทกมฺรเดงอญ ภไทย
๒. ราช ด ชา พระเจา ด พระบาท กมฺรเดงอญ ศรีราม	ราช ผู้เป็นพระราชนัดดาของพระบาท กมฺรเดงอญ ศรีราม
๓. ราช นำ เสนาพลพยุห โฝง อวิ ศรีสนาไลย โม	ราช เสด็จนำพลพยุหเสนาทั้งหลาย ออกมา จากเมืองศรีสัชชนาลัยมา
๔. ก ปฺรต ผคตผคง (หฺวฺง) พล จร ด เกฺรา นา พระวิไลย เนา	รีบตบแต่งพลโยธา เเดินอยู่ นอกพระวิสัย ณ
๕. ปญจมี เกต เชษฐ ^(๑) ศุกรพาร นุ กาล สฺตจ บนฺทวล ด เส	วันศุกร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ เมื่อเสด็จมีพระบัณฺฑูรให้ ไพร่พลทั้งหลาย...เข้าระดมฟันประตุ
๖. นา พล โฝง..จวล โจจบ กบ ทวาร ดิง ปฺรทาร ส	ประหารศัตรู ทั้งหลาย...บัดนั้น
๗. ตรุ โฝง...โห่ง ๐ โดง โนะ เทบ สฺตจ ลี	จึงเสด็จพระราชดำเนิน เข้าเสวยราชย์...
๘. ลา จวล เส่วย พระราช...ทย ไอศฺวรฺยยาธิปตฺย ด สฺรูก	ไอศฺวรฺยยาธิปตฺย ในเมือง
๙. สฺโขทย เนะ โสฺนง พระชนก พระชี วิง รวด...กษ	สุโขทัยนี้แทนพระบิดา พระอัยกา...กษัตริย์
๑๐. ตร โฝง มาน ด จตุราทิส สฺยง มาน.....	ทั้งหลาย ซึ่งมีในทิศทั้ง ๔.....
๑๑. นำ..มกุต..ชนชยศรีย เสวตฉตร...	นำ..มกุฏ..พระขรรค์ชัยศรี และเศวตฉัตร
๑๒. อภิเชก โอย นาม พระบาท กมฺรเดงอญ ศรีศุรฺย	อภิเชกแล้วถวายพระนามว่า พระบาท กมฺรเดงอญ ศรีสุริย-

(๑) เดือน “เชษฐ” คือเดือน ๗ วันไม่ลงกัน ต้องเป็น “สาวน” คือเดือน ๙ วันจึงลงกัน

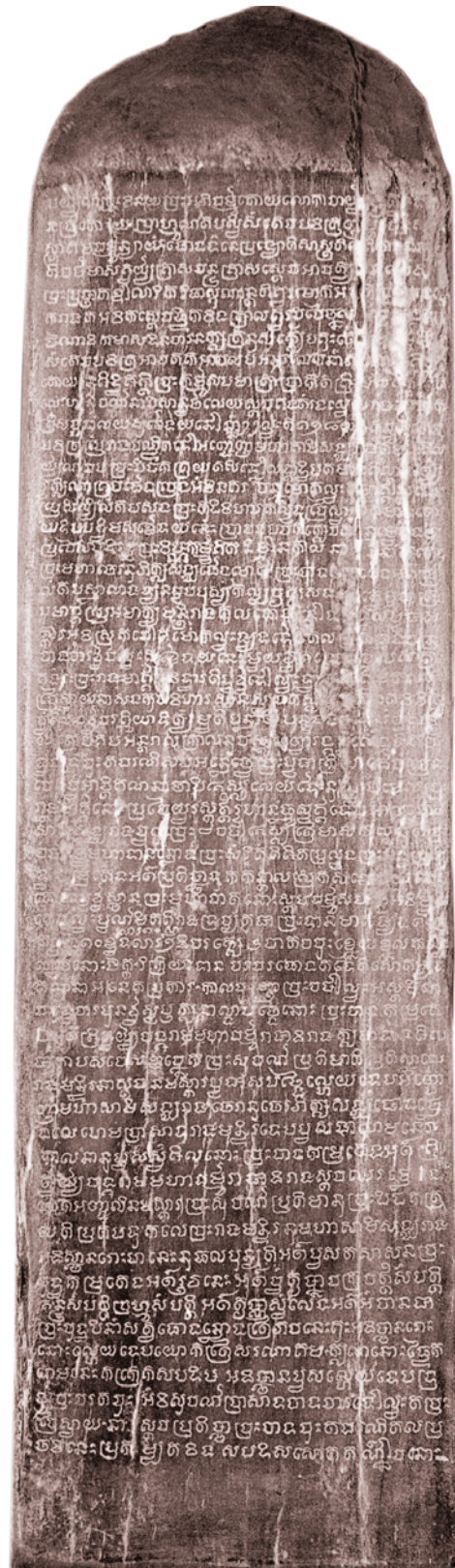
คำจารึก

คำแปล

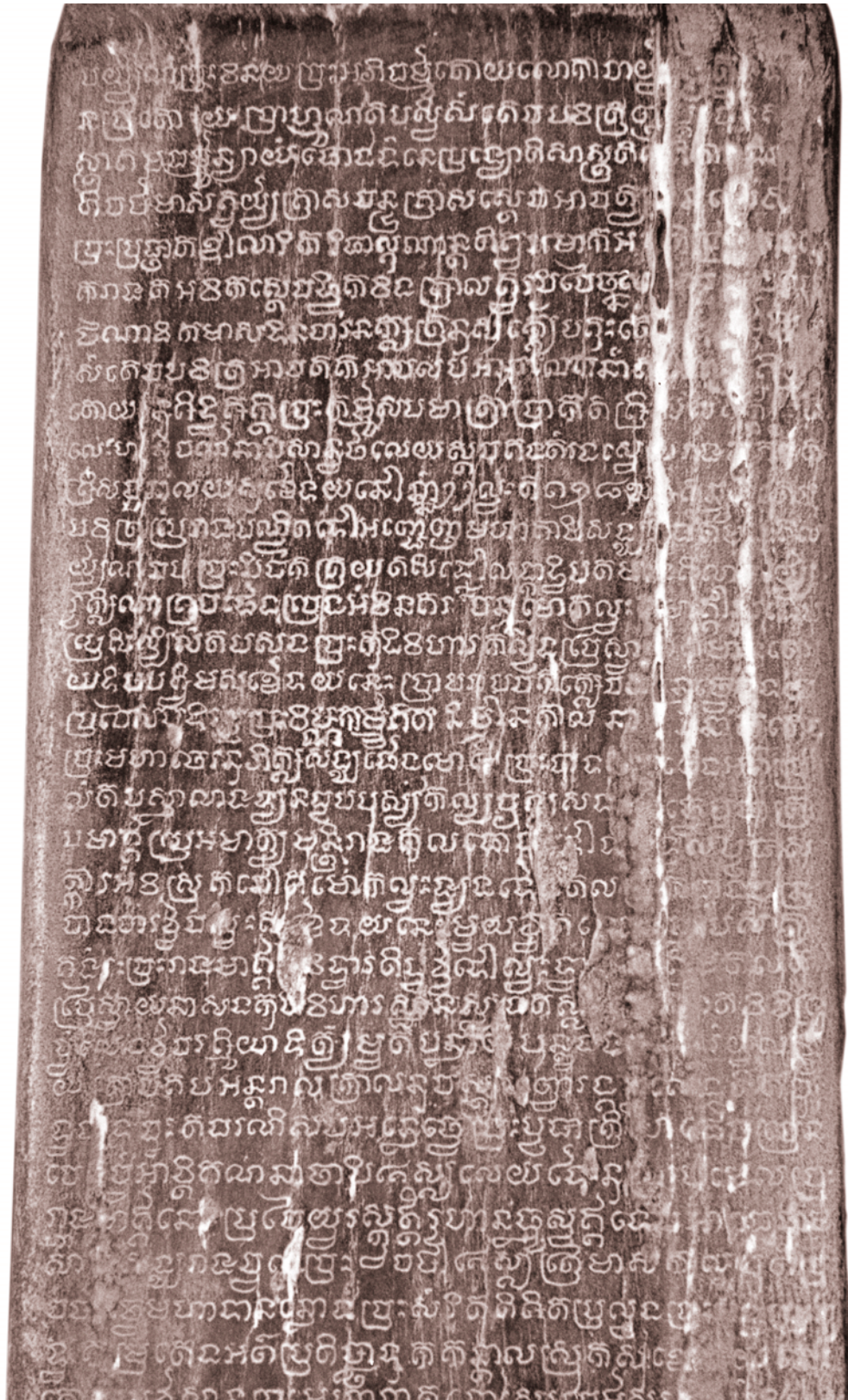
๑๓. พงศรามมหาธรรมาชาธิราช เสวย	พงศรามมหาธรรมาชาธิราช เสวย
๑๔. ____ชำรุด____	(๑๔ ถึง ๔๙ ชำรุดมาก ได้ความน้อย
๑๕. พว จง โยก สยง เถว เสาชย.....กุน.	เข้าใจว่าตรงกับคำจารึกหลักที่ ๕ ด้านที่ ๑)
๑๖. ____ผุญน พรณ____	____น้อง____
๑๗. ____เนะ____	____นี้____
๑๘. ____สยง____	____ซึ่ง____
๑๙. ____ (ชำรุด) ____	_____
๒๐. ____สเดจ บวิตร____	____สมเด็จพระพิตร____
๒๑.โอย ทาน ชีวติ ตร โนะวิง สยง เจริญ	ให้ทานชีวิตนั้นเป็นอันมาก...
๒๒.โหลง.....ปรานี....	เทอญ.....ปรานี....
๒๓. _____	_____
นำ .	นำ .
๒๔.โพง โหลง..สงสารทุก.....	ทั้งปวง ช้าม..สงสารทุกซ์....
๒๕. ____ (ชำรุด) ____	_____
๒๖. ..นำ (หฺวฺง).....โปรส..	..นำ ผฺวฺง.....โปรด..
๒๗. ____ (ชำรุด) ____	_____
๒๘.สฺดจ.....	เสด็จ.....
๒๙. ถึง ๓๒ ____ (ชำรุด) ____	_____
๓๓. ... (พระบาท) กมฺรเดงอญ ศรีสุรยุยพงศ-
รามม	...พระบาทกัมรเดงอญศรีสุริยพงศ์
รามม-
๓๔. หาธรรมาชาธิราช.....	หาธรรมาชาธิราช.....
๓๕. ____ (ชำรุด) ____	_____
๓๖. ____เสวย____	____เสวย____
๓๗. - ๓๙ ____ (ชำรุด) ____	_____
๔๐. ____โพง____	____ทั้งปวง____
๔๑. ____เทบ สฺดจ____	____จึงเสด็จ____
๔๒.ศรมณ...พราหมณ ตปสฺวิ ยติ	สมณะ...พราหมณ์ ดาบส นักพรต.....

คำจารึก	คำแปล
๔๓. _____(ชำรุด)_____	_____
๔๔. _____พระเจดีย์_____	_____พระเจดีย์_____
๔๕. _____(ชำรุด)_____	_____
๔๖. _____พระพุทธร_____	_____พระพุทธร_____
๔๗. _____(ชำรุด)...(พระ)	_____พระ
๔๘. บาท กมฺรเดงอญฺ ศรีสฺริยพงศราม มหาธรมราชา (ธิดา)	บาทกัมรเดงอญฺ ศรีสฺริยพงศราม มหาธรรมาชาธิดา
๔๙.เนะ ด นุ อนุตฺรธานต.....	นี้ จะเป็นอันตรธาน.....
๕๐. ...รูปพระอิศวร...พระองค์ บิ บริบูรณโอง	รูปพระอิศวร...พระองค์...บริบูรณ์แล้ว
๕๑. (๑๒๗๑) ศกฉลุ (มวย ^(๑)) ทนฺตบ เกด อาษาต ศฺกฺรพาร บุรพาษาต ฤกษ นา..	๑๒๗๑ ศก (ปี) ฉลุ วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปุรวาษาต นักษัตรฤกษ์..
๕๒. . ศรีสฺริโยนนฺติ กาล สุตจ ปฺรดิษฐา พระมเหศวรรูป วิษณุรูป	เวลารุ่งเช้า เมื่อเสด็จประดิษฐานรูปพระมเหศวร รูปพระวิษณุ
๕๓. . ส . นุ เทวาลยมหาเกษตร ไพรสวาย เนะ.....	ในหอเทวาลัยมหาเกษตร ในป่ามะม่วง นี้.....
๕๔. ..ตปสฺวิ พฺราหมณ โฝง บุษา นิตย ...ธรรม.....	..ดาบส พราหมณ์ทั้งหลาย บุษาคือนิตย ...ธรรม.....
๕๕. อนุตฺรธานต เลย ๐ พระบาท กมฺรเดงอญฺ ศรีส	อันตรธานเลย พระบาทกัมรเดงอญฺ ศรี-
๕๖. ศฺริยพงศรามมหาธรมราชาธิดา ทรงพระปิฎกตรย อาจ รุยณ	สฺริยพงศรามมหาธรรมาชาธิดา ทรงพระไตร- ปิฎก อาจเรียน

(๑) ตัวเลขศักราชและตัวอักษรในวงเล็บเพิ่มใหม่

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๒

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๒ (ข้อความจารึกบรรทัดที่ ๑ - ๓๓)

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำแปล
๑. บรุษยณ พระวินัย พระอภิธรรม โดย โลกาจารย์กฤตยา ท-	พร้าสอนพระวินัย พระอภิธรรมโดย โลกาจารย์กฤตยา เป็นต้น
๒. นปร โดย พุราหมณ ตปสฺวี สัเดจ บวิตร ญาบต เพท ส-	โดยพราหมณ์ ดาบส สมเด็จพระ บพิตร ทรง ประกาศ เพท-
๓. สตราคม ธรรมนุยาย โผง ทเนปร โซยติสาสูตร ค คิ ตารา ท(เนปร)	ศาสตราคม หลักความยุติธรรมทั้งหลาย เป็นต้น โซยติศาสตร์ กล่าวคือ ดาราศาสตร์ เป็นต้น
๔. ดิ พระ มาส ศุรยยคราส จันทรคราส เสด็จ อาจ ดย(ง)นุเสส	คือ ปี เดือน สุริยคราส จันทรคราส พระองค์ อาจรู้ซึ่งเศษ
๕. พระปฐญา ค โอลาริก ริ ฬาลุณานุต ดิ ควร โมก อ...ไกรย นุ ศ	ทรงพระปรีชาโอลาริก ฝ่ายวันสิ้นเดือน ๔ ที่ควรมา...หลังคัก-
๖. กราช ค อธิก เสดจ ฝุทิก วิง ศุรลล ควร ปิ ไพถนส อา(จ)ด(ย)งพระ	ราช มีอธิกมาส พระองค์ก็ทรงแก้ไขให้ สะดวก ทรงตรวจสอบแล้วอาจรู้ปี
๗. อุณากิมาส ทินพาร นกษตร นุ สัเกษป คะ โดย นุ กรุมมคิ(ทุติ)	ที่เป็นปรกติมาสและอธิกมาส วันवार นักษัตรโดยสังเขป และโดยปฏิทินสำเร็จรูป
๘. สัเดจ บวิตร อาจ ดก อาจ ลุบ อาจ เลก นำ...คิ...	สมเด็จพระบพิตรอาจถอน อาจลบ อาจเพิ่ม นำ...
๙. โดย นุ คิทุติศกฺติ พระกรุมม สบ มาตรา ปรากฏ ศุริยสกีรุตติ พยด	โดยประสิทธิภาพในพระกรณียกิจทุกมาตรา ปรากฏเป็นศรีเกียรติยศอันแท้จริง
๑๐. และท นุ พรณนา บิ สำนวรุธ เลย สดจ คง ค่อง เสวย ราชวิภพ ค	เหลือที่จะพรรณนาให้ทั่วถ้วนเลย เสด็จ ประทับดำรงเสวยราชสมบัติ ใน
๑๑. ศุริสชชนาลัย สุโขทัย เนา ให้นำ ๒๒ ลวะ ค ๑๒๘๓ ศก ญลฺล สัเดจ	เมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยอยู่ ๒๒ ปี ถึง ๑๒๘๓ ปี ญลฺล สมเด็จพระ
๑๒. บวิตร เปฺร ราชบณฺฑิต เทา อยเชญ มหาคามิ สงฆราช ค มาน คิล	บพิตร ทรงใช้ให้ราชบัณฑิตไปอาราธนา พระมหาสามีสังฆราช ผู้มีศีล
๑๓. รุยณ จบ พระปิฎกตรย ค สิง เนา ลนฺกาทวิบ ค มาน คิลาจารย์	เรียนจบพระไตรปิฎก ซึ่งสถิตอยู่ในลังกา ทวิบซึ่งมีคิลอาจารย์

คำจารึก	คำแปล
๑๔. รู กุณิมาศรพ โฝง เพรง อวิ นคร พนุน โมก ละวะ ด มารุคคานตร เทบ	คล้ายพระชินาสพทั้งหลายในโบราณ จาก นครพัน มาถึงระหว่างทาง จึง
๑๕. เปร์ ลิลปี ลัดบ สง พระภูวิหาร กัณฐ ไพรุสวาย ด มาน โด-	ใช้นายช่างให้ฟังคำสั่งปลูกสร้างภูวิหาร กลางป่ามะม่วง อันมิโดย
๑๖. ย ทิษปศิม สุธอย เนะ ปราบ ราบ จก เกษจ สนมเม เถว อุทย	ทิศปศิมของเมืองสุโขทัยนี้ ปราบ(พื้นที่) ให้ราบ ถมทรายให้เสมอ ทำให้
๑๗. ปุรไฟ สบ ทิษ รู พระวิชณกรุมม คิตนิรมมาน กาลนา นุ นำ สเดจ	สวยงามทุกทิศ คล้ายพระวิชณกรรม คิตเนรมิต เมื่อเวลาที่นำสมเด็จ
๑๘. พระมหาเถร นุ ภิกษุสงฆ โฝง โมก พระบาท กมรแดงอญ เปร์	พระมหาเถระกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงมา พระบาทกมรแดงอัญทรงใช้ให้
๑๙. ลัดบ สลา ลาช ทยน รูป บุสฺป กลุปพุทฺทษ สง..เถว บุษา ตฺรา	จัดหมาก ข้าวตอก เทียน รูป ดอกไม้ กลัปพุทฺทษ ปลูกสร้าง..ทำการบูชา
๒๐. บ มารุค เปร์ อมาตย มนฺตริ ราชกุล โฝง เทา ทลทวล บุษา ส	ตลอดหนทาง ใช้ให้อำมาตย์มนตรี ราชสกุลทั้งหลายไปต้อนรับ บุษาลักการะ
๒๑. กุการ อวิ สรุค โฉด โมก ละวะ ชยงโง ดล สรุค บางจันร	จากเมืองจอดมาถึงเมืองเชียงทอง ถึงเมืองบางจันท์
๒๒. บางพาร รุวจ ละวะ สุธอย เนะ มวย รุวด เทบ เปร์ โบส ګุรา	บางพารแล้วถึงเมืองสุโขทัยนี้ อันหนึ่ง แล้วจึงใช้ให้ปิดกวาด
๒๓. ศ ชัระ พระราชมารุค อวิ ทวาร ดิ บุรวว เทา ละวะ ทวาร ดิ ปศิม ดล ด	ชำระทางหลวงจากประตูใน ทิศบูรพาไปถึงประตูในทิศปศิม ถึง
๒๔. ไพรุสวาย นา สง ภูวิหาร สุถาน สยง ดสฺส นุ วิดาน ด วิจิตร	ป่ามะม่วงและปลูกสร้างภูวิหาร สถานที่ ทางเพดานอันวิจิตร
๒๕. พุว เลง รุวจ รศฺมียาทิตย มวด บนฺลย บนฺลวง ชวนิกา รยวล วิง	ไม่ให้แสงตะวันร้อน ให้แขวนพวงดอกไม้
๒๖. ยตรา ปคบ อนฺตราล ګุราล นุ พสฺตร บญจรงค พุว เลง ดิ ด พุ	เสด็จไปสั่งให้ปูลาดผ้า เบญจรงค์ ไม่ให้เปื้อนพระบาท
๒๗. ทุธบาท จุะ ด ธรณิ สบ อนฺเล เถว พระ บุษากุริยา โฝง เจริณ	ที่เหยียบลงบนพื้นดินทุกแห่ง ทำ การบูชาทั้งหลายเป็นอันมาก
๒๘. เพค พุว อาจ ดิ คณนา ถา ปี อิสฺส เลย โทะ นุ ปฺรยบ เมล พระ	เหลือเกิน ไม่อาจคณนาว่า สิ้นสุดเลย แม้จะเปรียบดู พระ

คำจารึก

คำแปล

๒๙. ราชमारคค โนะ ปุโรไพ ยวร สก
วรคค รุทาน ผลฐ สุวรคค เทบ อารธนา ม
๓๐. ทาสามี สงฆราช จวล พระพรษา อีสล
ไตรมาส กาล นุ จญ พระ
๓๑. พรษา เกว มหาทาน โฉลง พระ
สริต ดิ คิต ปุลงง พระองค พระพุ-
๓๒. ทธ กมรเดงอยุ ปุริชธา ทุก กนดาล
สรุก สุโขทย เนะ
๓๓. โดย บุรววสุถาน พระมหาธาตุ โนะ
สุดบ ธรรมม สบ ไถง อวิ มวย
๓๔. เกิด ลวะ บุณมิ ค คิ ราชทพย ด
ชา พรทาน บาส ชยง ๑๐ ปุรา
๓๕. ก ชยง ๑๐ ชวท ลาร ๑๐ สุลาล ลาร ๒
จิพร เกษ๔บาด พจะ เขนย ชนล กนเท
๓๖. ล รว โนะ ชกุก ๐ ริ กุริยาทาน
บจร โพง ค ไท คิ โสค อยด
๓๗. คณนา อนนการ ๐ กาล จญ พระ
พรษา ลวะ อสุมิ โร
๓๘. จ พุทธพาร ปุณรววสุถกษ นา ลงาง
ไถง โนะ พระบาท กมร เด
๓๙. งอญ ศรีสุริยพงศรามมหาธรรมราชา
ธราช กุ สมาทาน คิล
๔๐. ชา ตาบสเพล ไอ เพนก พระ
สุพรมปติมา คิ ปุริชธา เล
๔๑. ราชมนทริ นา สดจ นมสการ บุษา
สบ ไถง เลทย เทบ อยุเซ
๔๒. ญ มหาสามี สงฆราช เกรานูเกร
ภิกษุสงฆ โพง เกล
๔๓. ง เล เหมปราสาทราชมนทริ เทบ
บวส ชา สามเนร ๐

- ราชมรรคานัน ก็สวยาม
ดังทางสวรรค จึงอารธนาพระ
มหาสามีสังฆราชเข้าพระพรษา ลัน
ไตรมาส เมื่อออกพระ
พรษา ทำมหาทาน ฉลองพระพุทธรูปสำริด
ที่ทรงหล่อเทืองค์พระพุท
พระผู้เป็นเจ้า ประดิษฐานไว้กลาง
เมืองสุโขทัยนี้
โดยด้านทิศบูรพาของพระมหาธาตุนี้
ทรงฟังธรรมทุกวัน แต่ขึ้นค่าหนึ่ง
ถึงวันเพ็ญ คือ พระราชทรัพย์ ที่
เป็นของพระราชทาน (คือ) ทอง ๑๐ ชั่ง
เงิน ๑๐ ชั่ง เบี้ย ๑๐ ล้าน หมากร ๒ ล้าน
จิวร ๔ กระแส บาดพจะ หมอนนอน
หมอนนั่ง
เสื่อ จำนวนเท่ากัน ส่วนกระยาทาน
บริขารทั้งปวงอื่นๆ อีก อนนการ
จะนับมิได้ เมื่อออกพระ
พรษา ถึงแรม ๘ ค่ำ
วันพุธ ปุณพสุฤกษ์ ในค่ำ
วันนั้น พระบาทกัมรแดง
อัญ ศรีสุริยพงศรามมหาธรรมราชา
ธราช ก็สมาทานคิล
เป็นดาบสเพศ เฉพาะพระเนตรพระ
พุทธรูปทอง ที่ประดิษฐานอยู่บน
พระราชมนเทียร และเสด็จไปนมัสการบูชา
ทุกวัน แล้วจึงอารธนา
พระมหาสามีสังฆราช พระเถรานุเถร
ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายขึ้น
บนปราสาทราชมนเทียรทอง จึง
บวชเป็นสามเณร

คำจารึก	คำแปล
๔๔. กาลนา นุ บวส สุว คิล โนะ พระบาทกมฺรแดงอญ ศรี	เมื่อเวลาจะบวชขอศีลนั้น พระบาทกมฺรแดงอญ ศรี
๔๕. ศุรยุยพงศรามมหารมฺมราชา อิราช สุดจ ฌร เถลง	สุริยพงศรามมหารมฺมราชา อิราช เสด็จขึ้นขึ้น
๔๖. เลก อญชฺลี นมสฺการ พระสุพฺรณ ปฺรติมา นุ พระปิฎกตร	ยกอญชฺลีนมสฺการพระพุทธรูปทอง และพระไตรปิฎก
๔๗. ย ดิ ปฺรตบ ทุก เล พระราชมนุทฺธิร นุ มหาสามิ สงมฺราช	ที่เก็บไว้บนพระราชมนเทียร กับพระมหาสามิสงมฺราช
๔๘. อธิสฺถาน โรหะ เน นุ ผลบุญ ติ อญ บวส ค สาสน พระ	ทรงอธิษฐานอย่างนี้ว่า ผลบุญ ที่อาตมาบวชในศาสนาของพระ
๔๙. พุทฺธ กมฺรแดง อญ รุว เน อญ พวฺ ฤๅษณา จกรพฺรตฺติสํตฺติ	พุทฺธ พระผู้เป็นเจ้าของครั้งนี้ อาตมา ไม่ยากได้จักรพฺรตฺติสํตฺติ
๕๐. อินฺทฺรลํบตฺติ พฺรหฺมลํบตฺติ อญ ฤๅษณา สุว เลง อญ อํบาน ซา	อินฺทฺรลํบตฺติ พฺรหฺมลํบตฺติ อาตมา อยากขอมอบอาตมา ปราบปรามเป็น
๕๑. พระพุทฺธ บิ นํ สทว โฝง โฉลง ไตรภพ เนะ คุะ อธิสฺถาน โร	พระพุทฺธเจ้า เพื่อนาสัตว์ทั้งปวงข้าม ไตรภพนี้ ครั้นอธิษฐานอย่าง-
๕๒. โนะ เลหย เทบ โยก ไตรสรณาคม ๐ กุสณ โนะ ใผท ก	นี้แล้ว จึงรับเอาไตรสรณาคมนั้น ขณะนั้น พื้นดินตอนล่าง
๕๓. โรม เนะ กเกฺรก สบ ทิษ อธิสฺถาน บวส เลหย เทบ ทฺร	นี้ ก็หวั่นไหวทุกทิศ อธิษฐานบวชแล้ว จึงทรง
๕๔. ง พระจร ค จะ อวิ สุพฺรณปฺราสาท บาทจาร เทา ลวะ ค พระ	เสด็จลงจากปราสาททอง บทธจรไปถึง
๕๕. ไพรสวาย นา เสดจ ปฺรติษฺธา พระบาท จะ ค ธรณิศล ปฺร	ปามะม่วง เวลาที่เสด็จวาง พระบาทลงบนพื้นธรณี
๕๖. ถวิ เนะ ปฺรกมฺบิต วิง สบ ทิส โสค ค รุณเณจ โนะ	แผ่นดินนี้ ก็หวั่นไหวไปทุกทิศ ส่วนในห้วงน้ำนั้น

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๓
(ชำรุดมาก)

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๓
(ข้อความจารึกบรรทัดที่ ๔๖ - ๕๐)

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำแปล
๑. ...จล จ.ไถง จ...จวบ_____	...ถม_____วัน_____ออก_____
๒. ...ร เลย_____กาล_____	_____เลย_____เมื่อ_____
๓. .ย.ดา...กุช...ย เลง_____	_____
๔. ..โนะ เทบ สุดจ_____	..นั้น_____จึงเสด็จ_____
๕.มาน นาคราช_____	มีนาคราช_____
๖. _____(ชำรุด)_____	_____
๗. _____ย_____	_____
๘. _____โร_____	_____
๙. _____ศวิ_____	_____
๑๐. _____ริ ชนคณ_____	_____ล้วน ประชาชน_____
๑๑. _____มหาศจรรย_____	_____มหัศจรรย์_____
๑๒. _____โนะ บิ มาน_____	_____นั้น อันมี_____
๑๓.-๔๕ _____(ชำรุด)_____	_____
๔๖. _____มา ค ชา วฤทธิ_____	_____อันเป็นพฤทธิ_____
๔๗. _____พระชนก โอย นาม พระ_____	_____พระบิดาพระราชทานนามว่าพระ_____
๔๘. _____ย . ราช...อภิเชก_____	_____ราช_____อภิเชก_____
๔๙. _____ราชลัษิตี.วล นุ_____	_____ราชสมบัติ_____
๕๐.เทาร.ร.ก สรุ.ก มวย โษมะ . ศรี..ทา_____	ไป_____หาเมืองหนึ่งชื่อศรี_____
๕๑-๖๐ _____(ชำรุด)_____	_____

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๔
(ชำรุดมาก)

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร ด้านที่ ๔

คำจารึก

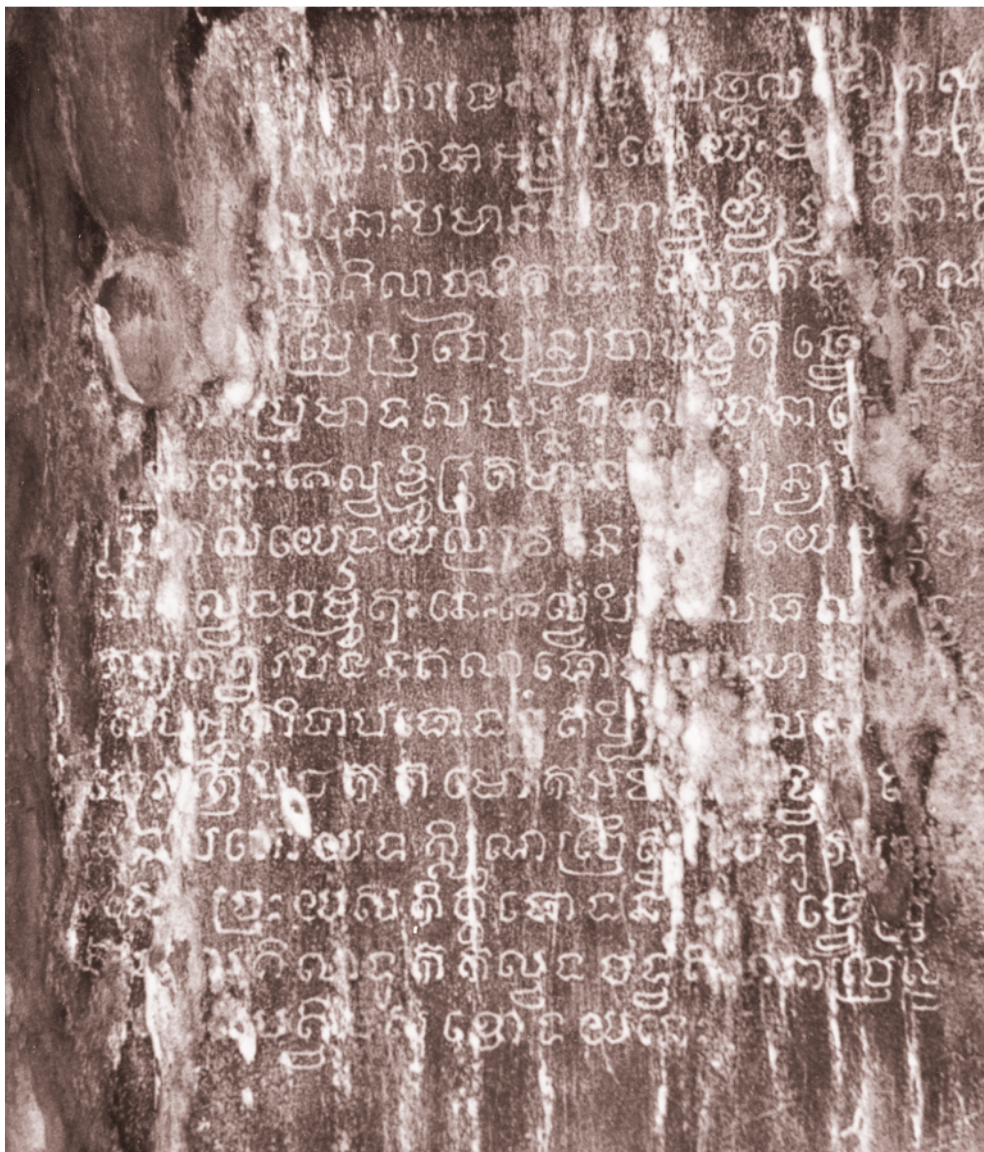
๑.ทุก เตรง เกลง เล ฤนล เทา ดล
๒.โมะ ด ชา อนุทล เลย ๐ มน สดจ เถว
๓.กาล โนะ บิ มาน มหาศุจยุย รูวโนะ คิ
๔.(ปร) ดิสถา ศิลาจารึก เนะ เลง ด ชนคณ
๕.เปร พรไฟ บุญบาป รววด เถวบุญ
๖.มาน ปรมาท สบ อนุท เลย ๐ นา
ไฟท กโร
๗. ...รูว เนะ อิลู ขมิ รุด มาน
อเพ บุญธรรมม โฝ-
๘. ง มุน พว เกลย เยง ยล รุว เนะ
...ร เยง สดบ อนุ-
๙. ก โพล กัลุง ธรรมม คุะ เนะ อิลู
บิ ยล ผลบุญ
๑๐. ..ด พุด คุว ปิ ชนคณ โฝง
พยายาม..ศ
๑๑. ...สบ อนุท ริ บาป โฝง
พว คบิ เถว เลย ๐ (ม)
๑๒. (ทา) เถร ไตรปิฎก ด โมก
อวิ ลุงกาทวีป สิง เนา
๑๓. ..สีโกล โดย ทกษิณ ไพรสุวาย ทุก
พระคา-
๑๔. (ถา ส) รเสร พระยสกริตติ โฝง
นา สดจ เถว พระพนว-

คำแปล

-เอาไวเดินเท้าขึ้นบนถนนไปถึง
....อันเวียนว่ายเลยเสด็จไปทำ
....ครั้งนั้นมีมหัศจรรย์อย่างนั้นคือ
....ประดิษฐานศิลาจารึกนี้ มอบให้แก่ประชาชน
....ใช้ความถูกต้องของบุญบาป รับทำบุญ
....มีประมาททุกคนเลย ในพื้นดินตอนล่าง
- ...อย่างนี้ บัดนี้ มี
การกระทำบุญธรรมทั้งปวง
เราไม่เคยเห็นอย่างนี้มาก่อน
...เราได้ยินคน
กล่าวในทางธรรม ครั้นบัดนี้
จึงเห็นผลบุญ
..อันที่จริง ประชาชนทั้งปวงควร
พยายาม..
- ...ทุกคน ส่วนบาปทั้งหลาย
ไม่ควรทำเลย พระมหา-
เถร ผู้ทรงพระไตรปิฎก มา
จากลังกาทวีป ประจำอยู่
..สีโกล โดยทิศทักษิณของป่ามะม่วง
(เขียน) พระคาถาไว้
สรรเสริญพระเกียรติยศทั้งปวง
ในอันเสด็จทรงผนวช

๑๕.	(ส) สรจ จาร ศิลา ทุก ก่ลฺง	เสร็จแล้วจารศิลาไว้กลาง
	พรทฐีมา นา ไพรสุวา-	พัทฐีมา ในป่ามะม่วง
๑๖.	(ย โค)ย (ทษ) ปศุจิม สุโขทย เนะ	โดยทิศปศุจิมของเมืองสุโขทัยนี้

คำจารึก คำแปล คัดจาก ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑
ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร
ด้านที่ ๔
(ข้อความจารึกบรรทัดที่ ๑ - ๑๖)

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี
พุทธศักราช ๑๙๐๔

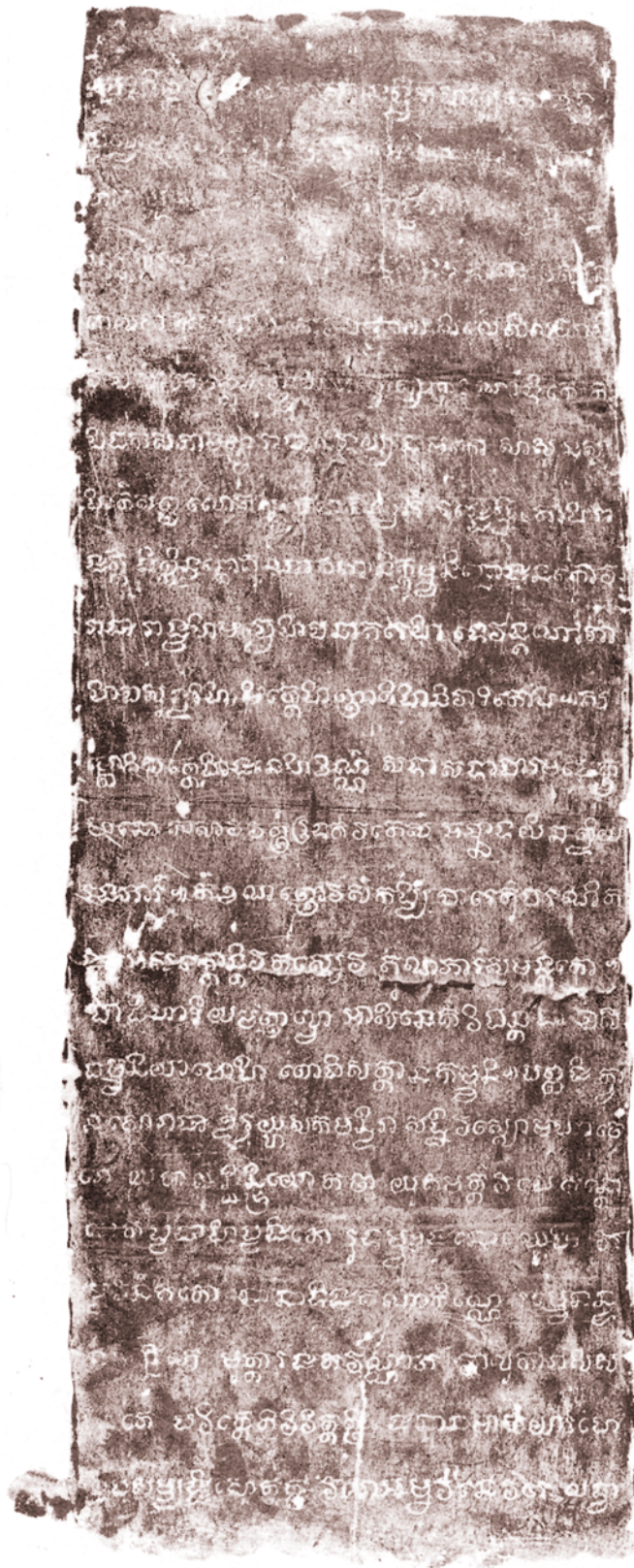
ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๐๔
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑, ๓ ด้านละ ๒๔ บรรทัด ด้านที่ ๒, ๔ ขำรุด
วัตถุที่จารึก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยม ทรงกระโจม หรือทรงย่อ
ขนาดวัตถุ	กว้างด้านละ ๓๓ เซนติเมตร ๒ ด้าน กว้างด้านละ ๒๖.๗ เซนติเมตร ๒ ด้าน สูง ๑๓๐ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๔ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๖”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๕๑
สถานที่พบ	วัดป่ามะม่วง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	ผู้ว่าราชการเมืองสุโขทัย พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรีลัมพ์)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑
ประวัติ	

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรีลัมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองสุโขทัย ขุดพบศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาบาลี ที่วัดป่ามะม่วงเมืองสุโขทัยหลักหนึ่ง ส่งมายังหอพระสมุดสำหรับพระนคร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ กรมศิลปากรได้ย้ายไปไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ศิลาหลักนี้มีขนาดและลักษณะคล้ายกันกับจารึกวัดป่ามะม่วงอีก ๒ หลัก มีขนาดสูง ๑ เมตร ๓๐ เซนติเมตร กว้าง ๒๗ ถึง ๓๓ เซนติเมตร หนา ๒๖.๗ เซนติเมตร ด้านที่ ๑ มี ๓ ด้าน มีด้านละ ๒๔ บรรทัด เหมือนกัน ด้านที่ ๒ ขำรุดเสียมาก ส่วนด้านที่ ๔ แต่ก่อนคงมีจารึกบ้าง เพราะหมด ด้านที่ ๓ เรื่อยยังไม่จบ ปัจจุบันด้านที่ ๔ นั้น ขำรุดเสียหายไม่เหลืออักษรสักตัวเดียว

คำจารึกภาษาบาลีนั้นเป็นคาถา (คำประพันธ์ภาษาบาลี) ซึ่งพระ-
มหาสมิสังฆราชได้แต่งสรรเสริญพระเกียรติยศ พญาภุไทย ซึ่งเสด็จทรง
ผนวช และได้จารึกไว้ในระหว่างพุทธลีมา ณ ป่ามะม่วง โดยประจิมทิศเมือง
สุโขทัยตามที่กล่าวข้างท้ายคำจารึกภาษาเขมร

ด้านที่ ๑ มีเรื่องพญาภุไทย (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) เสด็จออก
บรรพชา เมื่อวันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ พ.ศ. ๑๙๐๕ ด้านที่ ๓ เป็นคำ
สรรเสริญและยกพระเกียรติคุณพญาภุไทย คำจารึกเหล่านี้ ศาสตราจารย์อรรถ
เชเดส ได้ตีพิมพ์ทั้งคำจารึกและคำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสในจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยฝรั่งเศส เมืองซันอย เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๗

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี
ด้านที่ ๑

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำแปล
๑. ปรีณิพพาน (โต) วสฺสสตฺตุนทฺวิสทสฺสโต อุทฺธ	ตั้งแต่ปรีณิพพานมา ๑๙๐๕ ปี
๒. ปญจ.....(๑) ก) ตติก	เดือน ๑๑
๓. มาสสฺส กภาพกฺขสฺส อญฺจเม พุทฺธวาเร (ส) นกฺขตฺตม	แรม ๘ ค่ำ วันพุธ ^(๒) มีการกระทำอันเป็นฤกษ์งามยามดี
๔. หุตฺตกรณาทิ (เก)....นตฺราทิว ทาเน เวสฺสสตฺ-	เป็นต้น..... ในทานบารมี ก็เหมือนพระเวสสันดร
๕. โร ยถา (มโหสถ ๖) ปญฺญา สิลเ สึลวราทิ	ในปัญญาบารมี (ก็เหมือนพระมโหสถ) ในศีลบารมี ก็เหมือนพระสึลวราชอันท่านผู้รู้
๖. ว ปสฺสิตฺตํ วิญญูทิ ทกฺโขพฺยากรณา ทิกเก ติ-	ควรสรรเสริญ เชี่ยวชาญในทางโหราศาสตร์ มีพยากรณ์เป็นต้น
๗. ปิฏกสฺสากญฺญ ราชา ลิตฺยยนามโก สาสนสฺส	ทรงรู้สภาวะแห่งพระไตรปิฎก พระราชา มีพระนามว่า ลีไทย ทรงประพฤติประโยชน์
๘. ทิตฺ สพฺพโลกสฺส จ ทิตฺถจํ รชฺเชจฺจุติ ปิ รา-	เกื้อกูลแก่พระศาสนาและเกื้อกูลแก่โลก ทั้งปวง แม้ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติ
๙. ชตฺต นิพฺพินฺทฺโต คุณากโรฯ นิกฺขมฺมนินฺโน ชนโก ๖	เป็นบ่อเกิดแห่งพระคุณ ก็ทรงเปื้อนนำ ความเป็นพระราชา พระองค์ทรงน้อมไปใน เนกขัมม
๑๐. ราชา ราชฺฐิ มจฺเจทิจ จ นาครเอทิจ เทวญฺจคณา-	บารมี เช่นเดียวกับพระราชาบิดา แม่เจ้านาย อำมาตย์ ชาวเมือง นางสนมกำนัลในผู้
๑๑. ทิ จ สุนฺทรีทิจ มิตฺเตทิจ ถาตีทิจ นิวาริตฺปิ ฯ ส-	เพริศพรังคังนางฟ้า พระสหาย และพระประยูรญาติทัตถาน
๑๒. มโหสถตฺเตทิจ ชเนทิจ จิณฺณํ สทา สทาจารม เปกฺข-	พระองค์ทรงเพ่งหวังถึงจริยาวัตรที่พระโพธิ สัตว์ทั้งหลายประพฤติดมาทุกเมื่อ

^(๑) เดิมอ่านไว้ว่า “(ทิน ก)” ตามเหตุผลควรเป็น (ปุพฺพก)

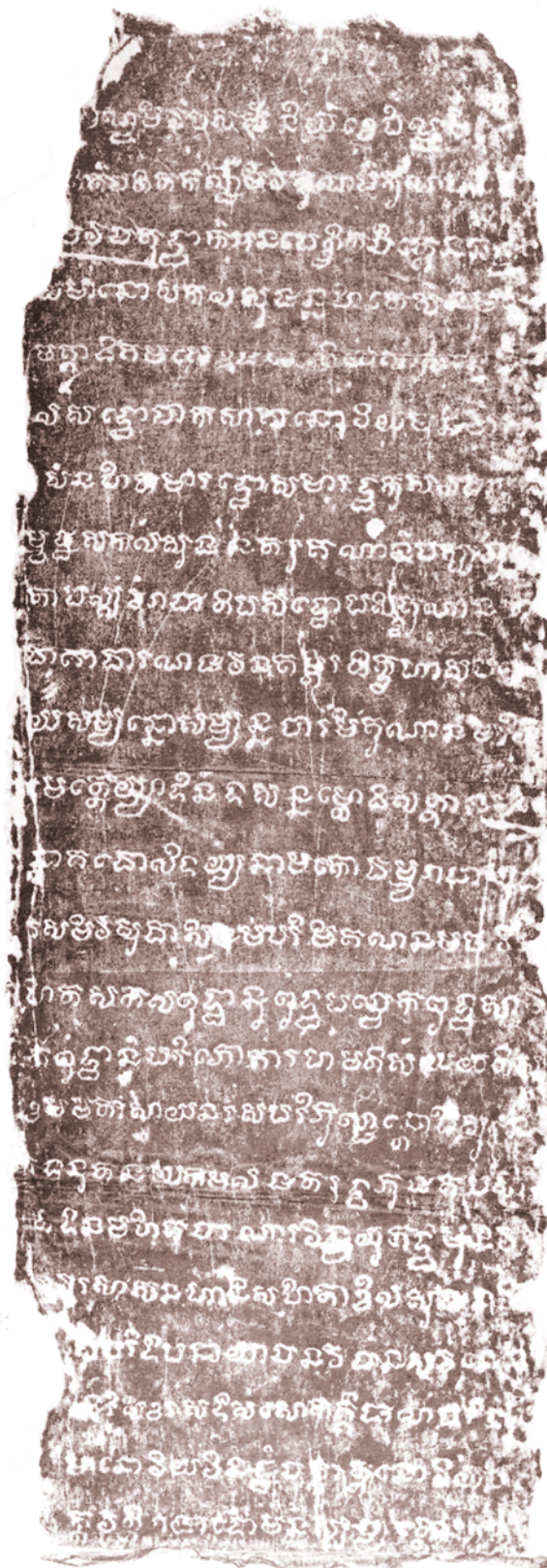
^(๒) ตรงกับวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๑๙๐๕ (นับปีย่าง)

คำจารึก	คำแปล
๑๓. มาโน กาสาวตฤ รุทตํ ว เตลํ อจฺญาทมิ ฉชฺทมิ	เมื่อเขากำลังร้องไห้อยู่ ก็ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ สละ
๑๔. ราชภารํ ฯ ตํ ชณญเณว สักปปี ^(๑) ธารตุํ ธรณี ต-	ราชภาระ ในขณะนั้นเอง พระธรณีก็นั่นไหว ในครั้งนั้น
๑๕. ทา อสกุโกนติ ว ตสฺเสว คุณภารํ สมนุตโตฯ	ไม่อาจรองรับพระคุณอันหนัก ของพระองค์ได้โดยรอบ
๑๖. ปาฏิหาริยมณฺญญจ อาสิเนกวิธํ ตทาเอส	ก็ปาฏิหาริย์อื่น ยังมีอีกหลายอย่างในคราวนั้น
๑๗. ธมฺมนิยาโม ทิ โพธิสตุตฺตาน กมฺมนิฯ ปพฺพชิตฺวา	ความจริง นั้นเป็นกฎธรรมดาในการทำงานของ พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ครั้นทรงผนวชแล้ว
๑๘. น โส ราชา โอริยุท สกมนุทรา สฏฺฐิจิสฺโส มหาเถ-	พระราชานั้นก็เสด็จลง จากพระราชมณเฑียรของพระองค์ เหมือน
๑๙. โร ยถา สนฺตินุทริโย ตถา ยุคมตฺตํ ว เปกฺขนฺโต	พระมหาเถระ ๖๐ พรรษา มีอินทริย์สงบ เสงี่ยมทอดพระเนตรเพียงชั่วแฉก
๒๐. เนกปฺุชาทิ ปุชฺชิตอ รุทมฺมุชฺชโนเมหิ วร-	อันผู้คนร้องไห้บูชา ด้วยเครื่องบูชามากมาย
๒๑. มมุพฺพนํ คโต นานาทิซ คณากิณฺเณ รมฺเม นนฺท	เสด็จไปสู่ป่ามะม่วงอันประเสริฐ ณ ที่อันร่มรื่น กลาดเคลื่อนไปด้วยฝูงนก
๒๒. นสนฺนิเก มุตฺตารชตฺวณฺณภา- วาลุการาสิส-	ต่าง ๆ ประหนึ่งนันทนอุทยาน งามทราญ สีขาวพราวระยับดังมุกดาและเงินยวง
๒๓. นฤเด ปวิตฺเตติ วิวิตฺตติ- ชนานมาสยารเห	สงบเงียบ ดังนี้ จึงควรเป็นที่ อยู่อาศัยของคนผู้ต้องการที่สงบ
๒๔. อุปสมฺปชฺชิ โส ตตฺถ วสา อมฺพวเน วเร ลทฺธา	พระองค์เสด็จเข้าไปถึงในที่นั้นแล้ว ก็ประทับอยู่ในป่ามะม่วงอันประเสริฐ ได้

ด้านที่ ๒

(ชำรุด)

^(๑) ควรเป็น “สักกัมปี”

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี
ด้านที่ ๓

จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี ด้านที่ ๓

คำจารึก

คำแปล

<p>๑. ...ขณฺทมิว ปสฺสณียํ เขปิณฺทม...</p> <p>๒. ..ตํ ปตฺติคณฺจมิว กุณฺปํ กุณฺป...</p> <p>๓. ..มิว จตฺตทฺธากํ อนเปกฺขิตฺติจิตฺเตน จตฺติ-</p> <p>๔. ยมาโน สกฺลสุชนฺนาทิตฺเตสํ นม.</p> <p>๕. มคฺคาธิคมเสชฺชโน วีย สาสเน (อจ)</p> <p>๖. ลสฺสทฺโธ ปากาสโน วีย มฺนิ...</p> <p>๗. สํ น ทิตฺตมารทฺโธ สมารทฺธกุสฺล (ธ)-</p> <p>๘. มมฺภูจฺ สกฺลสุชนฺตรุคฺคณํ ปุลลว...</p> <p>๙. ตา ปุลลวราชาติ ปสิทฺโธ ปสิทฺธ
คฺคณามมา-</p> <p>๑๐. ธาโร ธาณชนคมกฺริตฺติกฺข-</p> <p>ทาสปญฺญา-</p> <p>๑๑. ย สมฺปนฺโน สมฺปนฺนปารมิ-</p> <p>คฺคณามมฺริย-</p> <p>๑๒. เมตฺเตยฺยาทินํ ทสฺนณฺม โปธิสฺตฺตานม.</p> <p>๑๓. นาคโธ ลิทฺถยฺนํโก ธมฺมราชา</p> <p>สุ (ธ)-</p> <p>๑๔. รสฺมิว สุธาสินมปรีมิกฺลานปถวิ-</p> <p>๑๕. ทิตฺตสฺกทฺพุทฺธานุพุทฺธปจฺเจกพุทฺธสา</p> <p>๑๖. ทฺพุทฺธานํ ปรีโกคารมฺทิสยฺยติสุ</p> <p>๑๗. ธมฺมตาสายนรํสํ ปรีกฺขณฺโตปิ สุร-</p> <p>๑๘. รทฺนุตฺตนยกมฺลชฺครุทฺธกุชฺคปติ-</p> <p>๑๙. ติทฺธิมฺทิตฺตจณฺณวณฺทฺยคฺคทฺธมฺนิว</p>	..เหมือนซากศพที่มีคอดกไปแล้ว... ทรงทอดทิ้งด้วยจิตไม่มุ่งหวังทั้งสี่ส่วน แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่สาธุชนทั่วไป. มีศรัทธาไม่เคลื่อนคลายในพระศาสนาเหมือน พระอเสขบุคคลผู้บรรลุมรรค เป็นมุนีเหมือนปาก ศาสนา ริเริ่มประโยชน์เกื้อกูล ตั้งอยู่ในกุศลธรรม ที่เริ่มแล้ว แท่งหมูไม้ของสาธุชนทั่วไปพระเจ้า- ปัลลวะ... ประสิทธิ์ว่าปัลลวราช เป็นที่รองรับ ของคุณที่สำเร็จแล้ว ประกอบด้วยปัญญา คือความทรงจำไหวพริบ ลึกซึ้งเฉียบแหลมและร่าเริง บรรดาพระโพธิสัตว์ ๑๐ องค์ มีพระศรีอริย- เมตไตรย์เป็นต้น ผู้มีพระคุณคือบารมีถึงพร้อมแล้ว พระธรรมราชาทรงพระนามว่าลิไทย ก็จะมาในอนาคต เสวยพระกระยาหารที่เว้นจาก การเลือกเฟ้น คือไม่กะเกณฑ์ เหมือนสุธารส ของผู้กินสุธารสทั้งหลาย ควรแก่การบริโภ ของพระพุทธเจ้า พระอนุพุทธเจ้า พระปัจเจก พุทธเจ้า และพระสาวกพุทธเจ้า เป็นความสุขแก่นักบวชอย่างยิ่ง เป็นการลืมนร

คำจารึก	คำแปล
๒๐. .วรสาสนทานิสหิตาซิลสุชนิ .	อมฤต ด้วยการแสดงการขอร้องและการ
๒๑. .สัปรีทิปนายาจนวจนสวเนน	ฟังถ้อยคำของสาธุชนทั้งปวงที่ประกอบด้วย
๒๒. คิริลิสรลทิสโสภคคิชาลา ปริท (ยท)	ความเลื่อม ของพระมุนิผู้ถือดอกบัว ซึ่งไม่
๒๓. มาโนวีย วินภูจ จกกรตตโน วีย (จ)	เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดามนุษย์อินทร์
๒๔. กุวตติราชา โทมนสสุปปโต หุตวา	พรหมครุฑนาคเป็นต้น จึงทรงโหม่นัส
	เหมือนถูกเปลวไฟแห่งความโศก ขนาด
	เท่ายอดภูเขาแพดเผา และเหมือนพระเจ้า
	จักรพรรดิมีจักรรัตนะทายฯ

ด้านที่ ๔

(ชำรุด)

คำจารึก คำแปล คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑
พุทธศักราช ๑๙๔๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๔๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทราย
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๕ เซนติเมตร สูง ๘๓ เซนติเมตรหนา ๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๖ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๙ ศิลาจารึก วัดป่าแดง (แผ่นที่ ๑)” และ “จารึกวัดป่าแดง (หลักที่ ๙) แผ่นที่ ๑”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๖๖
สถานที่พบ	บนฐานพระเจดีย์ วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	เจ้าหน้าที่หอพระสมุดฯ
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ
ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นแผ่นหินบางๆ มี ๓ แผ่นด้วยกัน จารึกด้านเดียว เหมือนกันทั้ง ๓ แผ่น เป็นตอนๆ ตอนละแผ่น เรื่องต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน แผ่นที่ ๑ กับแผ่นที่ ๓ เดิมอยู่บนฐานพระเจดีย์วัดบวรนิเวศฯ นำมาไว้ในหอพระสมุดฯ เมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ แผ่นที่ ๒ เดิมอยู่ในพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ แล้วย้ายมาไว้ในหอพระสมุดฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ กรมศิลปากรได้ย้ายไปไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครตามเดิม ศิลาจารึกทั้งสามแผ่นนี้มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน รูปคล้ายใบเสมา แผ่นที่ ๑ กว้าง ๕๕ เซนติเมตร สูง ๘๓ เซนติเมตรหนา ๔ เซนติเมตร มีอักษร ๓๔ บรรทัด แผ่นที่ ๒ กว้าง ๕๓ เซนติเมตร สูง ๖๒ เซนติเมตรหนา ๓ เซนติเมตร มีอักษร ๑๕ บรรทัด (แตกไปเสียมากเหลืออยู่

๑๕ บรรทัดเท่านั้น) แผ่นที่ ๓ กว้าง ๕๔ เซนติเมตร สูง ๑๐๐ เซนติเมตร
หนา ๕ เซนติเมตร มีอักษร ๓๘ บรรทัด

ศิลปจารึกชนิดนี้อาจมีมากกว่า ๓ แผ่นก็เป็นได้ คือศักราชระหว่างแผ่น
ที่ ๒ กับแผ่นที่ ๓ ใกล้กันมาก ไม่เหมือนแผ่นที่ ๑ กับแผ่นที่ ๒ อย่างไรก็ดี
แผ่นที่ ๑ เป็นแผ่นต้น แผ่นที่ ๒ เป็นแผ่นรอง และแผ่นที่ ๓ เป็นแผ่นสุดท้าย
แน่นอน แต่อาจมีแผ่นอื่นๆ อีก ในระหว่างแผ่นที่ ๒ กับแผ่นที่ ๓ เหตุที่ทำให้
สงสัยเช่นนี้ คือ ศักราชที่ปรากฏในแผ่นที่ ๑ เป็น ๗๒๓ และแผ่นที่ ๒ เป็น
๗๒๔ เรียงกันดี ครั้นมาในแผ่นที่ ๓ กล่าวถึงศักราช ๗๕๐ ซึ่งเป็นระยะใกล้
กันหลายสิบปี ฉะนั้นอาจมีแผ่นอื่นแทรกอีกก็เป็นได้ แต่ปัจจุบันยังไม่พบ

ก่อนที่ศิลปจารึกทั้ง ๓ แผ่นนี้จะตกมาอยู่ที่วัดบวรนิเวศฯ และที่
พิพิธภัณฑสถาน ไม่ปรากฏว่าได้พบที่ไหน และใครเป็นผู้นำมา เข้าใจว่าเดิม
จะอยู่ที่วัดป่าแดง เพราะในคำจารึกแผ่นที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๗ และแผ่นที่ ๒
บรรทัดที่ ๖ และที่ ๑๐ ออกชื่อว่า “วัดป่าแดง” เดียวนี้ในบริเวณเมือง
สุโขทัยไม่มีวัดที่ชื่อนี้เลย ฉะนั้น อาจเป็นวัดซึ่งพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่า วัด
อรัญญิก คือวัดสะพานหินทุกวันนี้ก็ได้ เพราะคำจารึกบอกไว้ชัดว่าวัดป่าแดง
เป็นที่อยู่ของเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญญวาสี หรือมิฉะนั้นอาจเป็นวัดร้าง ซึ่งอยู่
ริมถนนพระร่วง กึ่งทางระหว่างสุโขทัยและศรีสัชนาลัย (ดู-เที่ยวเมืองพระร่วง)^(๑)

ศิลปหลักนี้จารึกเมื่อ จ.ศ. ๗๖๘ (พ.ศ. ๑๙๔๙) ครั้งเมื่อพระสังฆ-
ปริณายกนามว่า พระบรมครูดีโลกดิลกะติริตันศีลคณธวัณวาสีธรรมกิตติสังฆ-
ราชมหาสามีเจ้า เจ้าคณะอรัญญวาสี ได้ตั้งพระมงคลวิลาสมหาเถรเป็น
เจ้าอาวาสวัดกัลยาณวนาราม เป็นครั้งที่ ๒ คือครั้งที่ ๑ เมื่อพระสังฆปริณายก
นี่ยังดำรงตำแหน่งเป็นสังฆราช ได้ตั้งพระเถระองค์นี้เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้มา
ครั้งหนึ่งแล้ว แต่มีพระเถระอีก ๒ องค์ คือพระสาริปุตตมหาเถร และ
พระพุทฺธวงศมหาเถร ไม่มีความเห็นชอบด้วย จนเป็นเหตุเกิดวิวาทาธิกรณ์ขึ้น

เพื่อให้คนทั้งหลายทราบเหตุที่ท่านมีอำนาจตั้งพระมงคลวิลาสเป็น
เจ้าอาวาสในวัดกัลยาณวนารามครั้งที่ ๒ นี้ได้ ท่านจึงได้เล่าประวัตินี้ไว้ให้
ทราบกล่าวตั้งแต่ เมื่อ จ.ศ. ๗๐๕ (พ.ศ. ๑๘๘๖) ครั้งท่านยังเป็นศิษย์ของ
พระมหากัลยาณเถร เจ้าอาวาสวัดป่าแดงอยู่ จนถึงเมื่อ จ.ศ. ๗๒๓ พระมหา-

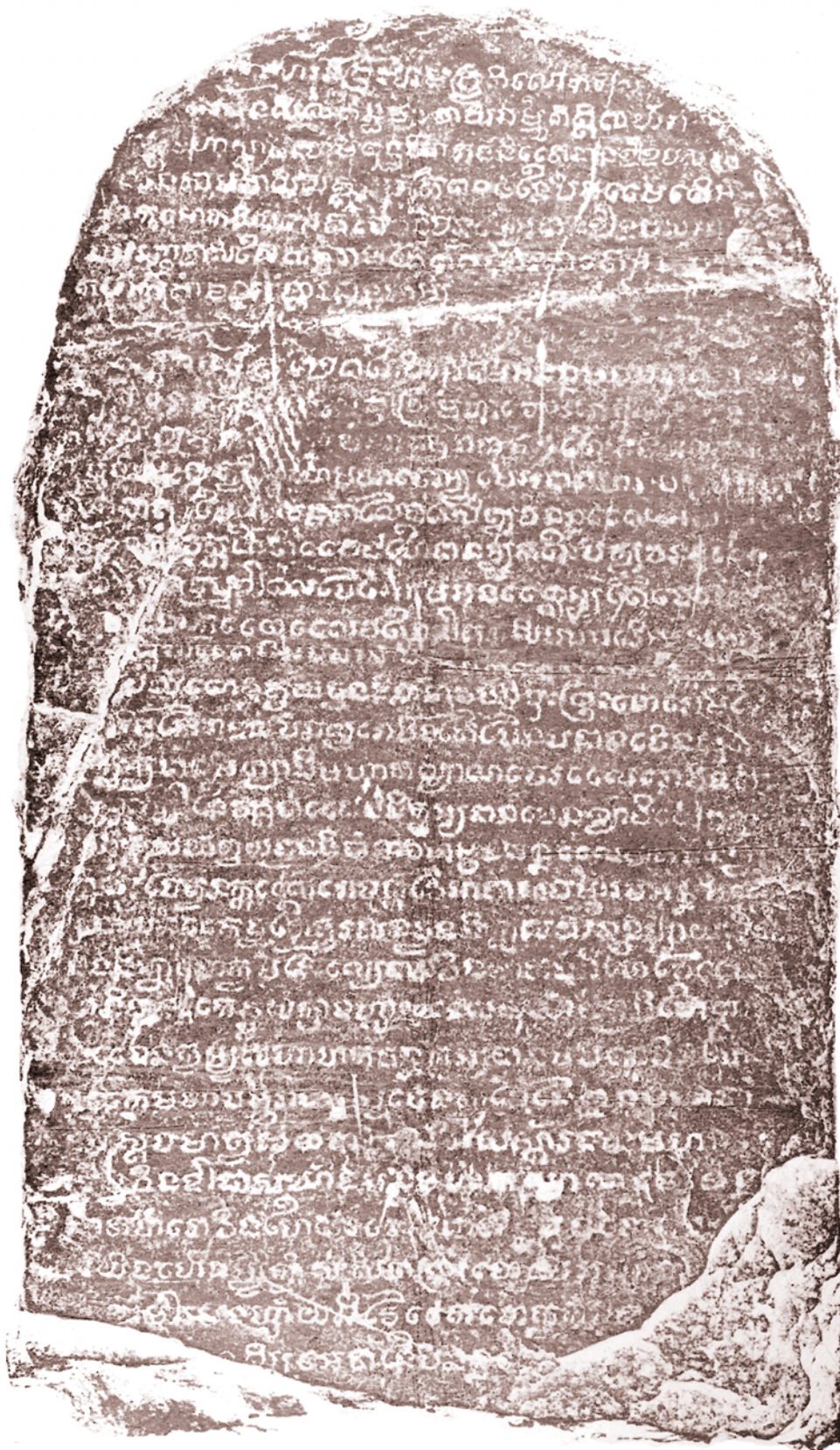
^(๑) วัดป่าแดงอยู่เชิงเขาพระศรี ห่างจากศรีสัชนาลัยไปทางใต้ไม่ถึงหนึ่งกิโลเมตร ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
วัดกัลยาณาวาส

กัลยาณเถรอาพาธหนัก และทราบว่าจะต้องถึงมรณภาพแน่นอน จึงให้
ภิกษุสงฆ์มาประชุมกันและถามที่ประชุมว่าจะเห็นพระเถระรูปใดที่สมควรจะ
รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแดงแทนได้ ที่ประชุมได้อุปโลกน์ตัวท่านให้
เป็นเจ้าอาวาสแทน และเวลาที่พระธรรมราชาที่ ๑ เจ้าเมืองสุโขทัย ได้เสด็จ
มากระทำสักการบูชาพระศพพระมหากัลยาณเถระ ก็ได้ทรงตั้งให้ท่านเป็น
เจ้าอาวาสในวัดป่าแดงอีก และให้เป็นเจ้าคณะในอรัญญวาสีด้วย ตั้งแต่นั้น
ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าคณะในอรัญญวาสี ท่านได้ตั้งเจ้าอาวาสในวัดกัลยาณ-
วนารามมาแล้วถึงสองสามองค์ ก็มีได้มีผู้ใดคัดค้าน จนถึงได้ตั้งพระมงคล
วิลาสเป็นเจ้าอาวาส จึงได้มีวิวาทาธิกรณ์เกิดขึ้น

เพราะเหตุนี้ (เหตุที่เกิดอริกรรมกันขึ้นในระหว่างคณะสงฆ์) พระ-
ธรรมราชาที่ ๓ เจ้าเมืองสุโขทัย จึงมีพระราชโองการในที่ประชุมพร้อมด้วย
พระราชมารดา หม่อมเสนาอำมาตย์ราชบัณฑิตและภิกษุสงฆ์ทั้งหลายทรงตั้ง
พระบรมครูสังฆราช คือตัวท่านให้เป็นสังฆปริณายกทั้งพระราชทานอำนาจ
อันสิทธิ์ขาด ที่จะระงับอธิกรณ์ต่างๆ ได้เองในคณะอรัญญวาสีด้วยได้รับราช-
อำนาจดังกล่าวมา พระบรมครูจึงได้ตั้งพระมงคลวิลาสมาเถรเป็นเจ้าอาวาส
ในวัดกัลยาณวนาราม อีกครั้งหนึ่งได้โดยเรียบร้อย

นอกจากเรื่องดังกล่าวมาแล้ว ในศิลาจารึกหลักนี้ยังมีข้อความสำคัญ
อีก ๒ ข้อ คือ เรื่องพระธรรมราชาที่ ๑ ทรงนำพลไปเมืองแพร่ เมื่อ จ.ศ. ๗๒๑ -
๗๒๒ (พ.ศ. ๑๙๐๒ - ๑๙๐๓) ข้อหนึ่ง กับอีกข้อหนึ่ง กล่าวถึงเรื่องพระ-
มหาสมณเถระ ซึ่งในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกว่า พระสมณเถระ ได้
สถิตอยู่ในวัดป่ามะม่วง เมื่อ จ.ศ. ๗๒๓ (พ.ศ. ๑๙๐๔) และได้ไป “เมืองเหนือ”
คือไปลำพูนและเชียงใหม่ เมื่อ จ.ศ. ๗๓๑ (พ.ศ. ๑๙๑๒)

พระธรรมราชาซึ่งในแผ่นที่ ๑ แผ่นที่ ๒ เรียกว่า พระธรรมราชาผู้ปู่
เป็นพระธรรมราชาที่ ๑ คือ พญาภุชเวติสรรค์พิทยกุล พระธรรมราชาซึ่งในแผ่นที่ ๓
เรียกว่า พระธรรมราชาผู้หลาน เป็น พระธรรมราชาที่ ๓

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑

คำจารึก

๑. สารนี้พระบรมครูดีโลกดิลก
๒. ตีรตนศีลคณธรวาสีธรรมกิตติสัรวา
๓. ชมหาสวามีเจ้ามีพุทธภูิกาดังนี้แต่ท่านเอา
อุปสมบ
๔. ทนในคามวาสีศักราชได้ ๗๐๕ ในปีมะ
เดือน
๕. หกโกลิเบ็ดค่านุนจนทเมือท่านเอา
อุปสมบท
๖. นอรัญวาสีไศ ศักราชได้ ๗๑๙ ปีระกา
เดือนหก
๗. กหกค่านุนองคารทานมาอยู่.....
๘. _____
๙. ...ศักราชได้ ๗๒๑ ในปีกรเมื่อนนุนมหา
กัลยาณ
๑๐. (เถร)_____พระมหาเถรใน_____
๑๑. _____มหาธรรมราชาผู้ให้(อาราณา)....
๑๒. . สร้าง...กุฎีใหม่หาเถรอยู่เมือท่านมานบ
.....
๑๓. มหาธาตุในศรีสัชนาลัยในปีดียว
นนั้นแล.....
๑๔. .ให้กระทำวัดในป่าแดงให้ท่านอยู่ ก็ในปี
ดียว(นนั้นแล)
๑๕. หารธรรมราชาผู้เอาพลไปในเมืองแพล
อยู่ได้เจ็ดเดือน
๑๖.จากแพลแล้วให้เอาคนสิบห้าเรือน
.....

คำอ่าน

- สารนี้พระบรมครูดีโลกดิลก
ตีรตนศีลคณธรวาสีธรรมกิตติสัรวา-
ชมหาสวามีเจ้า มีพุทธภูิกาดังนี้ แต่ท่านเอา
อุปสมบ-
ทนในคามวาสี ศักราชได้ ๗๐๕ ในปีมะแม
เดือน
หกออกสิบเอ็ดค่า วันจันทร์ เมือท่านเอา
อุปสมบท-
นอรัญญวาสีไสร้ ศักราชได้ ๗๑๙ ปีระกา
เดือนหก
กหกค่า วันอังคาร ท่านมาอยู่.....

...ศักราชได้ ๗๒๑ ในปีกร เมื่อนั้นมหา
กัลยาณ
เถร_____พระมหาเถรใน_____
_____มหาธรรมราชาผู้ให้อาราณา....
. สร้าง...กุฎีใหม่หาเถรอยู่ เมือท่านมานบ
.....
มหาธาตุในศรีสัชนาลัย ก็ในปีเดียว
นั้นแล.....
.ให้กระทำวัดในป่าแดงให้ท่านอยู่ ก็ในปี
เดียวนั้นแล-
หารธรรมราชาผู้เอาพลไปในเมืองแพล
อยู่ได้เจ็ดเดือน
....จากแพลแล้วให้เอาคนสิบห้าเรือน
.....

คำจารึก

๑๗. ..วัดป่าแดงนี้จึงอาราธนามหากัลยาณ-
เถรมา....
๑๘.สีโพ้นด้วยฝูงซีผาขาวบนนจะพระเจ้า
เรามีได้..
๑๙. (ศักราช)ใด ๗๒๓ ปีฉลูเราจึงได้ไป
นบท่านเถิงสุโข (ขไท)
๒๐. ..กลอยท่านมีพยาธิมหากัลยาณเถรแลเรา
จึงคิด(ด) .
๒๑.ในวัดป่าแดงนี้กลอยท่านเป็น
พยาธิ.....
๒๒.ภิกษุสงฆ์ด้วยฝูงซีผาขาวมามวนกน
แลว่าดังนี้กู...
๒๓. ...ใจขุนทุกแลเราจักไ้อาวาธรรมมารม
อนันมี..
๒๔.แก่ผู้ใดควรเป็น^(๑)ฝูงภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย...
๒๕. . งนี้กว่าเจ้ากูมิได้เลยท่านจึงว่าดังนี้ให้
ไว้แก่..
๒๖. . นี้..แก่ผ . สักวาทั้งหลายแล....นี้ให้พ...
๒๗. ..แทนกูอยู่สี่ห้าทวนกอนอยู่นานบมิได้
จึงให้ไป
๒๘. (บอก)แก่มหาธรรมราชาผู้ปู่เถิงสุโขไท
ท่านมหาธรรม
๒๙. ราชา)เสด็จมาคุดศพท่าน เมื่อสังการท่าน
มหาธรรม
๓๐. ราชา)ผู้ปู่จึงเอาผ้าสังมาถือนมหากัลยาณ
เถร....

คำอ่าน

- ..วัดป่าแดงนี้ จึงอาราธนามหากัลยาณ
เถรมา....
-สีโพ้นด้วยฝูงซีผาขาวบรรจพระเจ้า
เรามีได้..
- ศักราชได้ ๗๒๓ ปีฉลู เราจึงได้ไป
นบท่านเถิงสุโขทัย
- ..กลอย ท่านมีพยาธิมหากัลยาณเถร แลเรา
จึงคิด .
-ในวัดป่าแดงนี้ กลอยท่านเป็น
พยาธิ.....
-ภิกษุสงฆ์ด้วยฝูงซีผาขาวมามวลกัน
แลว่าดังนี้กู...
- ...ใจขุนัก และเราจักไ้อาวาธรรมมารมณ
อันมี..
-แก่ผู้ใดควรเป็น ฝูงภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย...
- . งนี้กว่าเจ้ากูมิได้เลย ท่านจึงว่าดังนี้ให้
ไว้แก่..
- . นี้..แก่ผ . สมกว่าทั้งหลายแล....นี้ให้พ...
- ..แทนกูอยู่สี่ห้าทวนกอนอยู่นานบมิได้
จึงให้ไป
- บอกแก่มหาธรรมราชาผู้ปู่เถิงสุโขทัย
ท่านมหาธรรม
- ราชาเสด็จมาคุดศพท่าน เมื่อสังการท่าน
มหาธรรม
- ราชาผู้ปู่ จึงเอาผ้าสังมาถือนมหากัลยาณ
เถร....

^(๑) เดิมอ่านว่า “ควรสั”

คำจารึก

๓๑. ..ดบ่าเรจิงไหพรแกเราฉนนี้จุงเจ้ากู.....
๓๒. นเียงเทิงอยู่กุท่าศาสนาพระเจ้าเมือหนา
จุง (ง)....
๓๓. . ธรรมมารมทหลายนี้ไแแก่เจ้ากู.....
๓๔.ลืบเอ็ดในป็นนุนแล

คำอ่าน

- ..ดบ่าเรจิงไหพรแกเราฉนนี้ จุง เจ้ากู.....
นเียงเทิง อยู่กระทำศาสนาพระเจ้า เมือหน้า
จุง....
. ธรรมารมณทั้งหลายนี้ไแแก่เจ้ากู.....
.....ลืบเอ็ดในป็นนุนแล

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒

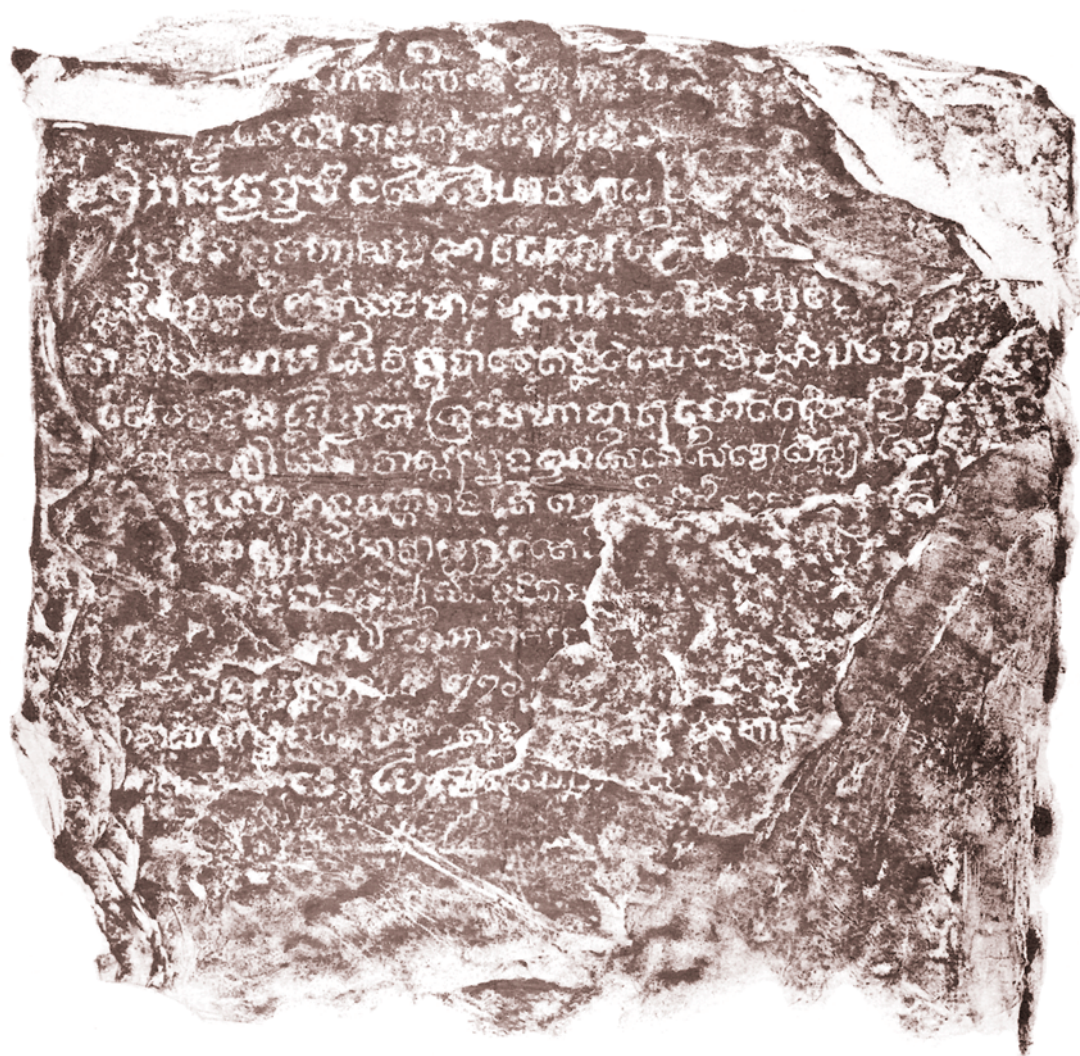
พุทธศักราช ๑๙๔๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๑๒
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๕ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทราย
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๓ เซนติเมตร สูง ๖๒ เซนติเมตร หนา ๓ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๗
	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “คำจารึกแผ่นที่ ๒ หลักที่ ๙” และ “จารึกวัดป่าแดง (หลักที่ ๙) แผ่นที่ ๒”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ มาแต่เดิม
ผู้พบ	เจ้าหน้าที่หอพระสมุดฯ
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒ เป็นแผ่นหินทรายลักษณะรูปสี่เหลี่ยม เข้าใจว่าแต่เดิมแผ่นหินนี้คงจะมีลักษณะเป็นแผ่นรูปใบเสมา แล้วชำรุดหัก หายไปบางส่วน ศิลาจารึกหลักนี้เป็นจารึกอักษรขอมสุโขทัย ภาษาไทย จารึก เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๙

ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒ เดิมไม่ปรากฏว่าประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใด
และใครเป็นผู้พบ

ข้อความในศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒ ได้กล่าวถึงพระมหาธรรมราชา
ผู้ปู่ ให้อาราธนาพระมหาสมณเถรมาที่วัดป่าแดง และได้กล่าวถึงการบูชา
พระมหาธาตุ การเข้าอยู่จำพรรษาในวัดป่าแดง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการ
ไปเมืองเหนือของพระมหาสมณเถรนั้นด้วย

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๒

คำจารึก

๑. _____ คโส...อ_____
๒. ...อยู่ในเมืองสุโขทัย.....
๓. ธรรมราชาผู้ปู่ จึงให้ไปทามหา
สมณเถร....
๔. มาสู่ม่วงนมนมหาสมณเถรจกัใครมา
.....
๕. ..นุนนิงจกัใครมานบมาเห็นเราบ้าง
เมื่อมาเถ....
๖. ..เอามาคุในวัดป่าแดงนี้แลเมื่อนบ
ไหญ่..
๗. ..แล้วให้ไปบูชาพระมหาธาตุเจ้าแล้วจึง...
๘. . เขาพสุธาโน(อา)วาสสู่ม่วงพุนไส
เราไสเขาพสุธาโน(วัดต
๙. ป่าแดงนี้ในปีชานศักราชได้ ๗๒๔
ในปีโทะส(ศักราช) ไค
๑๐. (๗๒๕)เขาพสุธาโนอาวาสป่าแดงนี้
.....
๑๑. _____ ธา.ว...สนิงถิกอ_____
๑๒.(เขาพ)สุธาโนอาวาสป่า(แดงนี้)
.....
๑๓. ในปีโรงส(ศักราช) ไค ๗๒๖.....ไ..
๑๔. (อา)วาสสู่ม่วงในปีมะเสง...(ใน)ปีระกา
ศักราชได้ ๗๓๑)
๑๕. (ม)หาสมณเถรไปเมื่อเหนือ. ลิน
อายุส.....

คำอ่าน

- _____ คโส...อ_____
- ...อยู่ในเมืองสุโขทัย.....
- ธรรมราชาผู้ปู่ จึงให้ไปทามหา
สมณเถร....
- มาสู่ม่วงน้น มหาสมณเถร จักใคร่มา
.....
- ..นนหนึ่ง จักใคร่มานบมาเห็นเราบ้าง
เมื่อมาเถ....
- ..เอามาคุในวัดป่าแดงนี้แล เมื่อนบ
ไหญ่ ย..
- ..แล้วให้ไปบูชาพระมหาธาตุเจ้าแล้วจึง...
- . เข้าพรรษาในอาวาสสู่ม่วงพุนไสร
เราไสรเข้าพรรษาในวัด
- ป่าแดงนี้ ในปีชาลศักราชได้ ๗๒๔
ในปีเถาะศักราชได้
- ๗๒๕ เข้าพรรษาในอาวาสป่าแดงนี้
.....
- _____ ธา.ว...สนิงถิก อ_____
-เข้าพรรษาในอาวาสป่าแดงนี้
.....
- ในปี(มะ)โรง ศักราชได้ ๗๒๖.....ไ..
- อาวาสสู่ม่วงในปีมะเสง...ในปีระกา
ศักราชได้ ๗๓๑
- มหาสมณเถรไปเมื่อเหนือ. ลิน
อายุส.....

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑
ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓
พุทธศักราช ๑๙๔๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๔๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๓๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินทราย
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๔ เซนติเมตร สูง ๑๐๐ เซนติเมตรหนา ๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๘

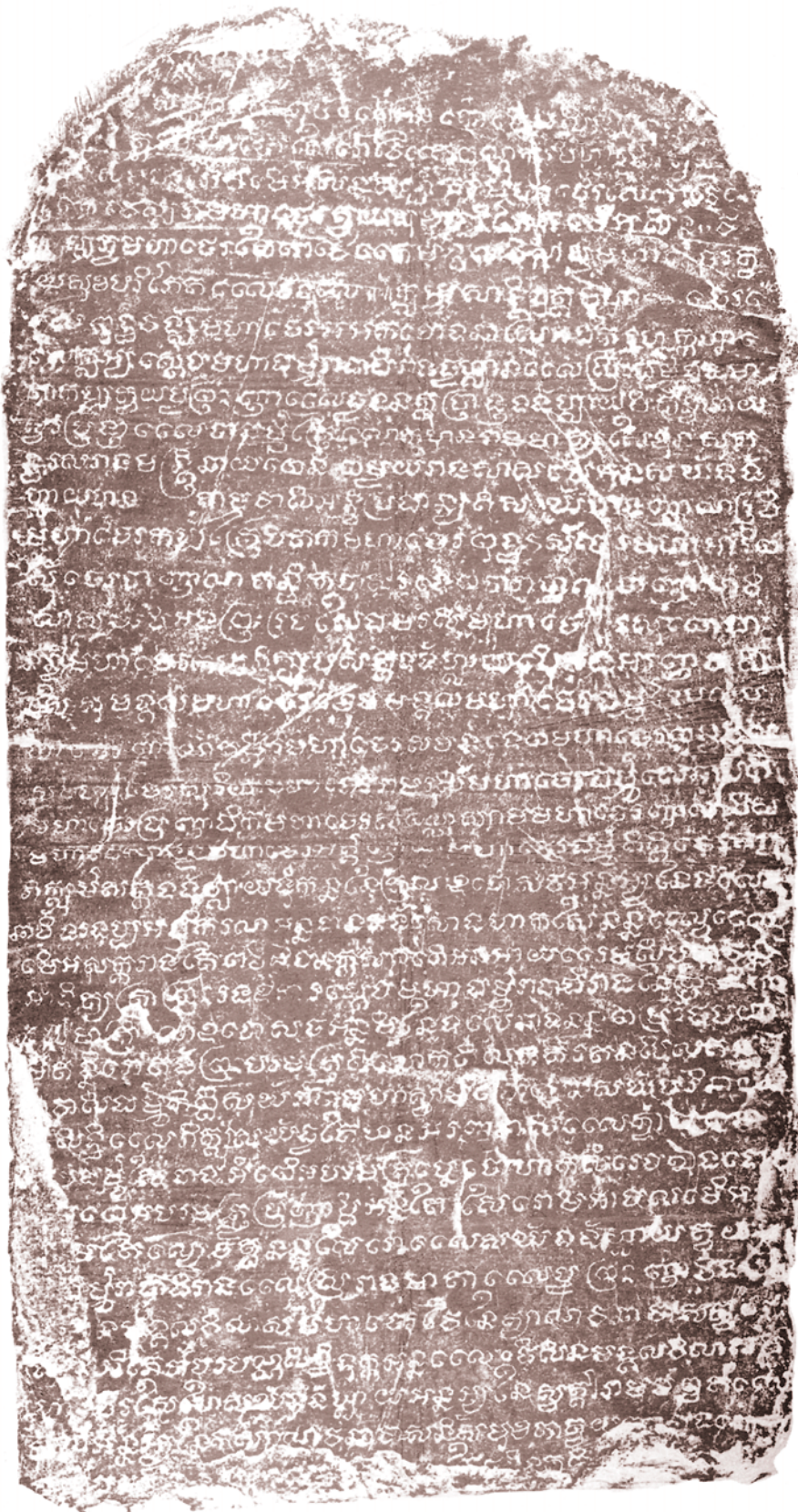
ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “คำจารึกแผ่นที่ ๓ หลักที่ ๙” และ “จารึกวัดป่าแดง (หลักที่ ๙) แผ่นที่ ๓”

พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๖๖ พร้อมกับศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑
สถานที่พบ	ฐานพระเจดีย์ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	เจ้าหน้าที่หอพระสมุดฯ
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ
ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ เป็นหินทราย มีลักษณะเป็นแผ่นรูปใบเสมา ซึ่งเป็นลักษณะแบบเดียวกับแผ่นศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑ เป็นจารึกอักษรขอมสุโขทัย ภาษาไทย จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๔๙

ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ พบคราวเดียวกับศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑ บนฐานพระเจดีย์ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ดังปรากฏรายละเอียดอยู่ในบทความศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๑

ข้อความในศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ ได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ราชที่ ๓ กษัตริย์ผู้ครองเมืองสุโขทัย ทรงมีพระบรมราชโองการในที่ประชุมฯ ให้สถาปนาพระบรมครูดีโลกดิลกฯ สังฆราชา มหาสามีเจ้า ขึ้นเป็น “สังฆ-ปรีณายกสิทธิ” มีอำนาจสิทธิ์ขาดในคณะอรัญญวาสี และได้กล่าวถึงการแต่งตั้งพระมงคลวิลาสมหาเถร เป็นเจ้าอาวาสในวัดกัลยาณวนาราม

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓

จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓

คำจารึก

๑. สกกราชได้ ๗๕๐ เดือนเก้าเมื่อสิ้นปทุม
๒. ตตรมหาเถรไสเราไวแกตณห์กรมมหาเถร
ด้วย
๓. สุขบริโศคเมื่อสิ้นตณห์กรมมหาเถรไสเรา
ไว-
๔. เกวสสุภุมหาเถรด้วยสุขบริโศคเมื่อสิ้นเว-
๕. สสุภุมหาเถรไสเราไวแกมงควลวิลาส
มหาเถรดว-
๖. ยสุขบริโศคแล้วแล้ ๙๐๙ กุลอยสวริบุต
มหาเถร-
๗. เลพุทธรังสุมหาเถรออกโจทนาไสอิกร
หนุก หนา-
๘. เลกุลอยเสด็จมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน
แลศรีธรรมราชมา-
๙. ดากบด้วยปู่พระยาและฝูงนักรบราชญ์
ทั้งหลายมีตันทวานาย
๑๐. สวรรปราชญาแลบาธรรมไตรโลกนรราชา
มาตยไสรขุนสุค-
๑๑. นรสรราชมนตรีนายเพนิพมูยราชศาสน์ เบื้อง
สงฆ์ทั้ง
๑๒. หลายหนคามวาสีอนัมีประธานคืสัสมราช
ญาณรุจี
๑๓. มหาเถรกับไตรปิฎกมหาเถรพุทธรังสเถร
มหาอาริพ
๑๔. สัเถรบาญาณคณิกบาสุวรรณเทพบาราหุล
บาญาณวิ-

คำอ่าน

- ศักราชได้ ๗๕๐ เดือน ๙ เมื่อสิ้นปทุม-
ตตรมหาเถรไสร้ เราไวแกตณห์กรมมหาเถร
ด้วย
สุขบริโศค เมื่อสิ้นตณห์กรมมหาเถรไสร้ เรา
ไว-
เกวสสุภุมหาเถรด้วยสุขบริโศค เมื่อสิ้นเว-
สสุภุมหาเถรไสร้ เราไวแกมงควลวิลาส
มหาเถรดว-
ยสุขบริโศคแล้วแล้ ๙๐๙ กุลอยสวริบุต
มหาเถร-
เลพุทธรังสุมหาเถร ออกโจทนาไสอิกรณั
หนักหนา-
เลกุลอยเสด็จมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน
แลศรีธรรมราชมา-
ดากบด้วยปู่พระยาและฝูงนักรบราชญ์
ทั้งหลายมีตันทวานาย
สวรปราชญาและบาธรรมไตรโลก นรราชา
มาตยไสรขุนสุค-
นรสรราชมนตรีนายเพนิพมูยราชศาสน์ เบื้อง
สงฆ์ทั้ง
หลายหนคามวาสี อันมีประธานคืสังฆราช
ญาณรุจี
มหาเถรกับไตรปิฎกมหาเถร พุทธรังสเถร
มหาอาริพ
งศเถร บาญาณคณิก บาสุวรรณเทพ บาราหุล
บาญาณวิ-

คำจารึก	คำอ่าน
๑๕. ลาสะเบียงพระรูปใสธมรสี มหาเถร สุโพธา	ลาส เบื้องพระรูปไชรัธมรังสีมหาเถร สุโพธา-
๑๖. นนุทธมหาเถรกับปักษิสุปรสตุตทั้งหลาย เบื่องอญวาสี	นนุทธมหาเถรกับภิกษุบริษัททั้งหลาย เบื่องอญญวาสี
๑๗. ไส้สมงคผลมหาเถรเขมมกผลมหาเถรธรม โมสม	ไชรั สมงคผลมหาเถร เขมมกผลมหาเถร ธรรม โมสม-
๑๘. หาเถรญาณคัมภีร์มหาเถรสมนเทพมหา เถรพุทธรวิลา	หาเถร ญาณคัมภีร์มหาเถร สมณเทพมหา เถรพุทธรวิลา-
๑๙. สมหาเถรสุริยามหาเถรรามรสี มหาเถร ธรมเสนาบดี	สมหาเถร สุริยามหาเถร รามรังสีมหาเถร ธรรมเสนาบดี
๒๐. มหาเถรปญญาธิกมหาเถรสุพนธสยาม มหาเถรญาณวิส	มหาเถร ปญญาธิกมหาเถร สุพรรณสยาม มหาเถร ญาณวิส
๒๑. มหาเถรอาณนุทธมหาเถรอรุคญณมหาเถร ธรมกิตติเถรกับ	มหาเถร อาณนุทธมหาเถร อรรคญาณมหาเถร ธรรมกิตติเถรกับ
๒๒. ภิกษุปรสตุตทั้งหลายชุกนุในกุระลา อุโปสถ อนนอยุในทะเล	ภิกษุบริษัททั้งหลาย ชุมกันในกระลา อุโปสถอันอยู่ในทะเล
๒๓. ฉาจึงรบอบอธิกรณอนนุทธาทนงโสงหากไส นุนนแลแล้ว	ฉาง จึงระงับอธิกรณอันท่านทั้งสอง หากไล่ นั้นแล้วแล
๒๔. เมื่อศักราชได้ ๗๖๘ จนทุกสตุตเดือนอาย แรมสิบคำวนุน	เมื่อศักราชได้ ๗๖๘ จอนักษัตร เดือนอ้าย แรม ๑๐ คำวัน
๒๕. อาทิตยตราพระรชโองการเสด็จมหาธรม ราชาธิราชในพระพิทา	อาทิตย ตราพระราชโองการ เสด็จมหาธรรม ราชาธิราชในพระพิทา-
๒๖. รสีมากระลาอุโปสถอนนุมีในทะเลฉางนุน พประณยา	รสีมากระลาอุโปสถอันมีในทะเลฉางนั้น พอประณยา-
๒๗. มคณนี้เราตั้งพระบรมครูตโลกตลกตริตน ศีลคณธ (ว	มคณนี้ เราตั้งพระบรมครูตโลกตลกตริตน ศีลคณธ-
๒๘. น) วาสีธรมกิตติสังฆราชามหาสวามีเจ้า เปนสังฆปริณาย	นวาสีธรมกิตติสังฆราชามหาสวามีเจ้า เป็นสังฆปริณาย-

คำจารึก	คำอ่าน
๒๙. (ก)สิทธิแลภิกษุสงฆ์ผู้ใดทนอรัญญวาสี แลกระทำบิโซ	กสิทธิแล ภิกษุสงฆ์ผู้ใดทนอรัญญวาสี และกระทำบิโซ
๓๐. บธรรมมโสบางอำเพือบรมครูเป็นเจ้า หากสำเร็จเองเทอ.	บธรรมไชร์ บางอำเพือ บรมครูเป็นเจ้า หากสำเร็จเองเทอ.
๓๑. . อัมเพือบรมครูปรญาปติอนุนไคไส เรามาจลเมือส	. อำเพือ บรมครูปรญาปติ อันไคไชร์ เรามาจลเมือส
๓๒. . มิไคเลยถตุนนไนเราแลสงฆ์ ทั้งหลายควม	. มิไคเลย ถตุนไนไชร์ เราและสงฆ์ ทั้งหลายด้วยม-
๓๓. (หา)ธรรมาชาธิราชแลศรีราชมาตาแล ปู่พระยาจึงปร	หาธรรมาชาธิราชและศรีราชมาตาและ ปู่พระยาจึงปร
๓๔. ..นมงควลวิลาสหาเถรวไนในก(ล)ยาณ วนาวาสด้วย	..นมงควลวิลาสหาเถร ไวไนกัลยาณ วนาวาสด้วย
๓๕. (สุข)บริโศคปรปณณสิทธิทุกุกอนุนแล ๐ พิลีนมงควลวิลาส	สุขบริโศคบริบูรณ์สิทธิทุกอันแล ๐ พิลีนมงควลวิลาส-
๓๖. หาเถรวไนให้สงฆ์ทั้งหลายอนุนอยไน สวรคคารามปรพตแล	หาเถรไชร์ ให้สงฆ์ทั้งหลายอันอยู่ใน สวรคคารามปรพตแล
๓๗. สงฆ์อนุนอยไนกัลยาณวนาวาสนิสมุขตา ด้วย...ง...	สงฆ์อันอยู่ในกัลยาณวนาวาสนี้สมุขตา ด้วย...ง...
๓๘. ..ธม.....บ้างภิกษุผู้ใดผู้หนึ่งก็คิ	..ธม.....บ้าง ภิกษุผู้ใดผู้หนึ่งก็คิ

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกรอยพระพุทธรูปโคลบาท วัดบวรฯ พุทธศักราช ๑๙๗๐

ทะเบียนจารึก

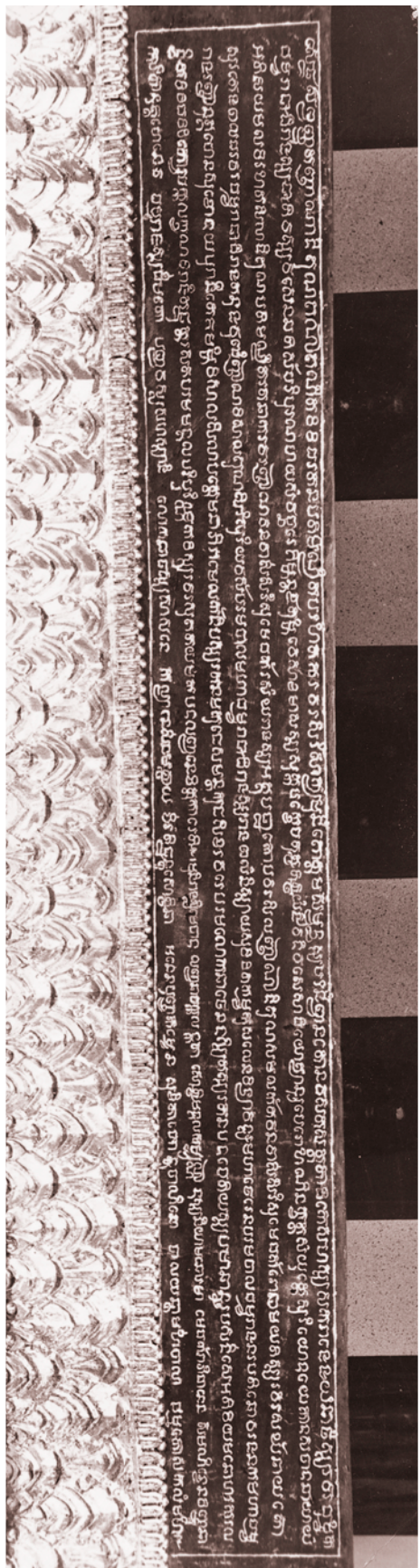
อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๗๐
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๗ บรรทัด นอกจากนั้นยังมีจารึกอักษรกำกับนามรูปสลักพระมหาสาวกอยู่อีก แต่ อักษรลบเลือนเป็นส่วนมาก
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยมสลักรอยพระพุทธรูปโคลบาท
ขนาดวัตถุ	ยาว ๓๖๐ เซนติเมตร กว้าง ๒๑๗ เซนติเมตร หนา ๒๐ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒๔ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑๒”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	สันนิษฐานว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาศักดิพลเสพ ในรัชกาลที่ ๓ ทรง นำมาจากเมืองสุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	รอยพระพุทธรูปโคลบาท คือ รอยพระพุทธรูปทั้งเบื้องขวาและเบื้องซ้าย รอยพระพุทธรูปโคลบาทดังกล่าวนี้ สลักอยู่ตรงกลางแผ่นหินชนวนขนาดใหญ่ ซึ่งมีความยาว ๓๖๐ เซนติเมตร กว้าง ๒๑๗ เซนติเมตร หนา ๒๐ เซนติเมตร รอบๆ รอยพระพุทธรูปโคลบาทสลักเป็นรูปพระมหาสาวก (อสีติมหาสาวก) มี จารึกอักษรบอกนามพระมหาเถรกำกับไว้ด้วย จารึกอักษรดังกล่าวส่วนมาก ลบเลือน ที่ด้านข้างแผ่นหินตอนปลายพระพุทธรูปโคลบาท มีจารึกอักษรอยู่ ๗ บรรทัด อักษรจารึกทั้งหมดดังกล่าวเป็นอักษรขอมภาษาบาลี หนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ หน้า ๑๔๐ ได้กล่าวถึงศิลาจารึกรอยพระพุทธรูป โคลบาทฯ ไว้ดังนี้

“รอยพระพุทธรูปนี้ ไม่ปรากฏว่าได้มาจากไหน (จากเมืองพิษณุโลก) ก่อนที่ตกมาอยู่ในวังหน้า มีแต่คำเล่ากันต่อๆ มาว่า สมเด็จพระบรมราชาเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาคัศคิพลเสพย์ ได้ทรงนำมาจากสุโขทัยจึงได้ ประดิษฐานอยู่ในวังหน้า จนได้ย้ายไปวัดบวรนิเวศ

คำจาริกหลักนี้ ได้เคยมีนักปราชญ์ฝรั่งเศสชื่อ ม. บาร์ธ แบลและ พิมพีในหนังสือเลียมองเชียง

คำจาริกนั้นมีใจความว่า ครั้งแผ่นดินพระธรรมราชา (ที่ ๒) (พระมหา- ธรรมราชาที่ ๓ ไสยลือไทย) พระวิทายวงศมหาเถรได้นำแผ่นหินมายังเมือง สุโขทัย ครั้นมาในแผ่นดินพระธรรมราชาที่ ๔ พระสิริสุขเมธังกรสังฆนายก ผู้เป็นศิษย์ของพระสิริสุขเมธังกรสังฆราช ได้สลักรอยพระพุทธรูปทั้งคู่ลงบน แผ่นหินนั้น ตามแบบรอยพระพุทธรูปบนยอดเขาสมันตภูฏาในลังกาทวีป เมื่อวันที่พฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ พระพุทธศักราช ๑๙๗๐

ข้าพเจ้า (ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์) สงสัยว่าพระสิริสุขเมธังกรสังฆ- นายก หรือพระสิริสุขเมธัง สังฆราชองค์ใดองค์หนึ่งจะเป็นองค์เดียวกันกับ พระมหาเมธังกรเถร ซึ่งในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวไว้ว่า พระมหา- เมธังกรนั้นเป็นชาวเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๖ ได้ไปถึงลังกาทวีปพร้อมด้วย ภิกษุ ๓๒ องค์ และเวลากลับมาจากลังกาแล้ว ได้ตั้งคณะสังฆลภิกษุขึ้นใน เมืองไทยทั่วไป”

จารึการอยพระพุทธรูปคณฑาท วัดบวรนิเวศ

จารึกรอยพระพุทธยุคลบาท วัดบวรฯ

คำจารึก

๑. เสด็จสถปพญญตญาณาทิคุณคณาณิต วิวัธ-
รตน ปติมณฺฑิตปรหิตกรวรสิริสากยมุณีโคต-
ตมสมพุทฺธสฺส ปรีนิพพานโต นวสตสฺส-
ตาทิเกสสฺสสกราเช ชยนาถิสฺสรวรรณมิก-
๒. ธมฺมราชาธิราชสฺส ชาติวสฺสวเสน ฉตฺสัปริ-
ปรณทยสํวจุณเร คิมฺพนตอตุมฺหิ เวสาขมาสสฺส
สูกฺกปฺกเช จตฺตถตติถิยํ ชิวทิวเส สาทิโยคฺยา-
นฺรุเป โรหิณินกฺขตฺต สยฺยตฺเต สฺริโยทเยกาทส-
ปาทฉายายํ
๓. อติสยมลวิริทสิลาทิคุณปติมณฺฑิตรตนา
กรรรณาวณวาลี สิริสุมะธกัรลัมบราชสฺส
อคฺคฺกุปฺภาโก ปวรสิลญาณาทิคุณสมมฺลนฺกต
วณวาลี สิริสุมะธกัโร นาม ยติสฺสรวร
ลัมบนายโก
๔. สฺรตฺเตชพลธรรมธมฺมราชาธิราชตฺนุชฺฌ-
ญาณวิสาละคุณสิริสุริยวลัปรมปาลมหา
ธมฺมราชาธิราชสฺส ราชพลํ นิสฺสาย
สฺวิจิตกมฺมกฺุสเลน วิทฺยาวงฺสมหาเถเรน
ปรมปาลธมฺมราชนรปติโน วรชนกมหา
ธมฺม

คำแปล

ลัศักราช ๑๙๗๐ แต่ปรีนิพพานแห่งสมเด็จ
พระศรีศักราชมุณีโคตมสัมพุทธเจ้า ผู้ประดับ
ด้วยรัตนะมีประการต่างๆ ที่คณานับมิได้
คือ พระคุณสมุทัยอันประเสริฐ มีพระสัพ-
พัญญุตญาณเป็นอาทิ ทรงบำเพ็ญทิตปฏิบัติ
แก้สัถว์อื่นเป็นปี่มะเมีย พระชนมพรรษาของ
พระธรรมราชาธิ-
ราช ผู้อภิศราธิบดีในชัยนาทบุรีผู้ทรงพระคุณ
ธรรมอันประเสริฐ บรรจบครบ ๓๖ พรรษา
บริบูรณ์ คิมหฤดู ไผสาขมาส ศุกลปักษ์
จตฺตถตติถิ ครุวาร เวลาพระอาทิตย์อยู่ใต้
ฉายา ๑๑ ขึ้น เข้าโรหิณีฤกษ์ อันต้อง
ด้วยสาทิโยคย์ พระสังฆนายกผู้ใหญ่ฝ่าย
อรัญญวาสี มีนามว่าสิริสุมังกร ผู้ลงกต
ด้วยคุณอันบวรมีศีลและญาณเป็นอาทิ อรรค
อุปัฏฐากของพระสิริสุมังกรสังฆราช ฝ่าย
อรัญญวาสี ผู้มีญาณอันประเสริฐดุษบ่อแก้ว
ประดับด้วยคุณมีศีลเป็นอาทิ บริสุทธิปราศ-
จากมลทินล่องปรกตวิสัย ได้อาศัยราชพลา-
นุภาพแห่งพระศรีสุริยวงศ์บรมบาล มหา-
ธรรมราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันไพศาล
กล่าวคือพระญาณอันเป็นที่ตั้งแห่งวุฒิพระ
ราชโอรสของพระธรรมราชาธิราช ผู้ทรงเดช
และกำลังอัน

คำจารึก

๕. ราชรณยานุคเคน สุโขทัยปฺรานีเต
อิมฺมหิวิสาสสิลาปเต มนาภิราเม
ลกัทธิปัสสรตมกฺกุญฺ สมณุตกฺกุณฺสิขรวเร
ปรมโลกนาถน ทสฺสิตสฺส รตนปทเจตยิสฺส
ปมานานุรูปสทิสเ อติวิม โนทรกรล-

๖. พิตวิธวิจิตตจกฺกลกฺขณวิราชิตกฺกุณฺจตุตร
สตรปรมมฺกุลปริปฺณเณ กวิสฺสรวรสุตต
ยมกปทลยจนจิตตกาเรติ

มุนิราชสุสิเม ปาท ลยจนา จกฺกลกฺกตา
โสตุณฺมกฺกสมฺปฺณณา ทสฺสนียา มโนรมา
เมธกรัทธิธานน สมณินฺเทน วิญญูนา

๗. การิตานุคเคนเนว ธมฺมราชสฺส ธมฺมโต
ปญฺจวสฺสสทฺสทานิ โลกนาถสฺส สาสเน
กลฺยาณสินมตฺถาย จิรํ ติฏฺฐนฺตุ โสตุณฺนา
อนน ปุณฺณกมฺเมน สุชิตา โหนฺตุ ปาณิน
पालยฺนตา มหิปาสา ธมฺมโต สกฺลํ มหิฯ

คำแปล

เข้มแข็ง ให้จำลองรอยพระบาททั้งคู่อันประ-
ดิษฐานไว้ชิดกัน ของสมเด็จพระพุทธ-
องค์ อันบริบูรณ์ไปด้วยบรมมงคลร้อยแปด
ประการรุ่งเรืองไปด้วยพระจักรลักษณะอัน
วิจิตรงดงามมีประการต่าง ๆ ทำความเป็นที่
พึงใจเป็นอย่าง-

ยิ่งปานกันกับประมาณแห่งบวรรัตนเจดีย์
ที่สมเด็จพระบรมโลกนาถทรงสำแดงไว้แล้ว
เหนือยอดพระยาเขาสมันตภูฏ อันเป็นรัตน
มุกฏแห่งลังกาทวีป อันเป็นที่อภิรมย์แห่งจิต
ในศิลาแผ่นนี้ อันพระวิทยาววงศ์มหาเถร ผู้
ฉลาดในจิตรกรรมเป็นอันดี นำมาจากเมือง
สุโขทัย ด้วยอำนาจพระราชานุเคราะห์ของ
พระมหาธรรมราชา ผู้เป็นพระวรชนกของ
พระบรมบาลธรรมราช (ผู้เป็นเจ้าของแห่งนครน)
รอยพระบาทจำลองของสมเด็จพระมหา-
มุนิทรอันอลงกตด้วยจักร ถึงพร้อมด้วย
สวัสดิมงคล เป็นที่น่าดูน่าชม และเป็นที่
อภิรมย์แห่งใจ

ทั้งคู่อันพระสมณผู้ใหญ่ มีนามว่าเมธกร
ผู้เป็นวิญญูได้สร้างไว้แล้ว ด้วยพระราช-
านุเคราะห์ของพระธรรมราชาผู้ทรงพระ
ปัญญา ของตั้งอยู่โดยสวัสดิ ในศาสนาของ
สมเด็จพระโลกนาถเจ้าชำนานตราบเท่าถึงห้า
พันพระวัสสา เพื่อเป็นหิตานุหิตประโยชน์
แก่สัตว์ผู้มีความหวังอันงามเกิด ด้วยบุญ
กรรมนี้ขอสัตว์ทั้งหลายจงได้บรรลุสุขเกิด
ขอพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายจงรักษาแผ่นดิน
ทั้งสิ้นโดยธรรมเกิด

คำจารึก คำแปล คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑
ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)
จารึกอักษร	ด้านยาว ๓ บรรทัด ด้านข้าง ๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	โลหะ
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปรอยพระพุทธรูป (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๑๐๕.๕ เซนติเมตร ยาว ๑๕๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กพ. ๕ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกจารึกนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๕๒”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ผู้พบ	ไม่พบหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	รอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ หล่อด้วยโลหะ ศิลปะแบบสุโขทัย บางส่วนชำรุดหายไป มีจารึกอักษรบนขอบ อักษรที่จารึกเป็นอักษรขอม ภาษาไทย จารึกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)

รอยพระพุทธรูปดังกล่าวพบที่วัดเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ข้อความที่จารึก ด้านยาว บรรทัดที่ ๑ ได้จารึกพระนามอดีตพระพุทธเจ้า ๑๓ พระองค์ ด้านยาว บรรทัดที่ ๒ ได้กล่าวถึงการจำหลักลายพระพุทธรูปลักษณะ และจำนวนน้ำหนักของโลหะที่ใช้หล่อ ตลอดจนค่าบำเหน็จของช่าง ส่วนด้านยาว บรรทัดที่ ๓ จารึกนามพระมหาสาวก ๒๐ องค์ ด้านข้างจารึกนามพระมหาสาวกและนามเทวดา ๒ องค์ คือวิรุณหกราช และธัญญะภูริราช

รอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ

คำจารึกด้านข้างรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ

จารึกรอยพระพุทธบาทวัดเสด็จ

คำจารึก

(อ่านตามด้านยาวบรรทัดที่ ๑)

๑. พระปฐมุตตร
๒. พระนารท
๓. พระปทุม
๔. พระพุทธโณมทสสี
๕. พระพุทธโสภิต
๖. พระพุทธเรวตุด
๗. พระสมณธีร
๘. พระพุทธสมุญชล
๙. พระโกณฑกญญ
๑๐. พระทีปงกร
๑๑. พระสรณงกร
๑๒. พระพุทธเมธงกร
๑๓. พระพุทธตณงกร

คำจารึก

(อ่านตามด้านยาวบรรทัดที่ ๒)

ทรงเดชบุญสกุติพิเศสทวหล้าใช้ข้าผู้ตีธรรมรฐิจำหลกัลลายบาทลกษทงมวล กเสรจใน
พระบาทพระสุรพเพช กบริบูรเท้านี้ ๐ ศิริเปนทอง ๑๕๐๐๐๐ บำเนจข้างหล้อ ๑๐ ตำลึง ศิริ
ประสม เปนเงิน ๓๖ ตำลึง ดังนี้แล ฯ

คำอ่าน

ทรงเดชบุญศักติพิเศษทวหล้า ใช้ข้าผู้ตี ธรรมรฐิจำหลกัลลายบาทลกษณทงมวล กเสรจใน
พระบาทพระสุรพเพช กบริบูรณเท้านี้ ลิริ^(๑) เปนทอง ๑๕๐๐๐๐ บำเนจข้างหล้อ ๑๐ ตำลึง ลิริ
ประสมเปนเงิน ๓๖ ตำลึง ดังนี้แล

^(๑) ลิริ = ผสม

คำจารึก
(อ่านตามด้านยาวบรรทัดที่ ๓)

๑. สาคโต	๑๑. อุปาลี
๒. สุกโต	๑๒. ภาททริ
๓. โสภทโท	๑๓. อสุลชี
๔. ปภงกร	๑๔. วกกลิ
๕. สมิทธิ	๑๕. ปุณณเถร
๖. โลลุตถายี	๑๖. พระภาททวาช
๗. กาพทายี	๑๗. พระสุภูต
๘. อุทายี	๑๘. องคุลิมาล
๙. ควมปติ	๑๙. นาคเถร
๑๐. สิมพลี	๒๐. รมุจปาล

คำจารึก
(ด้านข้าง)

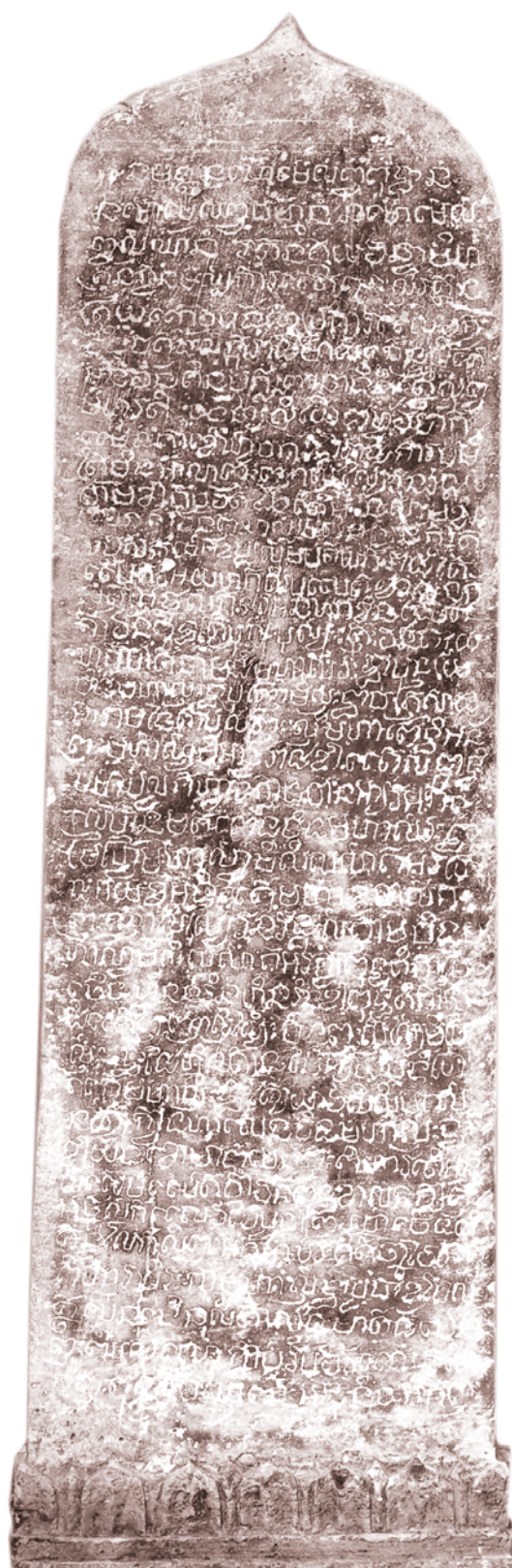
๑. พระมหาโกญทญเถร	} คู่อักษรจารึกจากรูปที่ ๒
๒. พระกุมารกสุสป	
๓. พระกสุสเถร	
๔. คยานนที	
๕. อรุเวพกสุสป	
๖. วิรุณทกราช	
๗. ฐฐฐฐฐราช	
๘. พระชตุตคาม	

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่าน

จารึกนายศรีโยธาออกบวช พุทธศักราช ๒๐๗๑

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๗๑
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๓๙ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๖ เซนติเมตร สูง ๘๙ เซนติเมตร หนา ๑๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒๘ เลขทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ใช้ ท. ๔๐ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ เรียกศิลาจารึกนี้ว่า “หลักที่ ๘๖” นิตยสาร ศิลปากร ปีที่ ๖ เล่ม ๖ (มีนาคม ๒๕๐๖) เรียกศิลาจารึกนี้ว่า “ศิลาจารึก อักษรขอมโบราณ ภาษาบาลีและภาษาไทย”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๐๕ นายจิตร พ่วงแผน ส่งสำเนาให้กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๐๕
สถานที่พบ	เจดีย์วัดโบสถ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	นายจิตร พ่วงแผน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัด สุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๖ เล่ม ๖ (มีนาคม ๒๕๐๖) ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ข้อความที่จารึก ได้กล่าวถึงนายศรีโยธาถูกแมงคาเห่าหู แล้วป่วยจน ไม่สามารถที่จะรับราชการต่อไปได้ จึงได้อำลาพระญาศรีไสยรณรงค์สงคราม ออกจากราชการ แล้วออกบวช เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ ปีฉลู สัปตศก จุลศักราช ๘๖๘ และได้กล่าวถึงมหาสัทธาบุญญะขัติยวงศ์ พระญาศรีไสยรณรงค์สงคราม เพื่อสร้างอารามในตำบลพระศรีมหาโพธิ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ดังกล่าวนี้น พระมหาสวามิอนุราชได้อัญเชิญมาแต่ลังกาทวีป ซึ่งปลูกไว้ในระหว่างกลางบ้านอ้ายรอกและบ้านมดเพ็ง นอกจากนี้แล้วยังได้ กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลอื่นๆ อีก

จารึกนายศรีโยธาทอกบวช
ด้านที่ ๑

จาริกนายศรีโยธาทอกบวช ด้านที่ ๑

คำจาริก

๑. นมตฤณโมเมสพพุทธานัน
๒. นโมเมสพุทธานันนโมเมส
๓. พุทธานันรตนตฤณันวณามิ
๔. ครันกุนมัสการแดพระศรีรัตน
๕. ไตรยแก้วทั้งสามประการแล้ว
๖. จึงจตั้งศักราชมาสเกณฑ์ ปี เต
๗. อนวันคินฤกษ์พนาทิตติฤกษ์
๘. มหุติจึงนายศรีโยธาหัวปาก
๙. แมงคาเข้าหูกจักรการบมิ
๑๐. ได้จึงอำลาพระยาศรีไสยรณรงค์
๑๑. ครามโอบบวชในเดือนสามขึ้น
๑๒. แปดค่ำวันพระหสสมตติฤกษ์
๑๓. สปัตสกลเมื่ออุปสมบทศักราชได้
๑๔. แปดร้อยหกสิบแปดชานัก
๑๕. ษัตริย์จกเดือนหกขึ้นแปด
๑๖. คำนันพุทได้ฤกษ์บวชตะวันชาย
๑๗. หกบาตนามซิมหาสุทธาปุณโย
๑๘. จึงมหาสุทธาปุณโยมีสุทธาจรไครสร้าง
๑๙. อารามในตำบลพระศรีมหาโพธิ์
๒๐. พระมหาสวามีอนุราชเอาแต่ลังกา
๒๑. ปมาปลุกหว่างกลางบ้านอายรอก
๒๒. เลบ้านมตเพ็งจึงมหาสุทธา
๒๓. ไปไหว้มหาสวามีศีลสาครให้
๒๔. ขอยขอที่แด่มหาอุบาสก

คำอ่าน

- นมตฤ นโม เม สพุทพุทธานัน
นโม เม สพุทธานัน นโม เม ส-
พุทธานัน รตนตฤณ วณามิ
ครันกุนมัสการ แดพระศรีรัตน-
ตรัยแก้วทั้งสามประการ แล้ว
จึงจะตั้งศักราชมาสเกณฑ์ ปี เต-
อน วัน คิน ฤกษ์พนาทิตติ ฤกษ์
มหุติ จึงนายศรีโยธา หัวปาก
แมงคาเข้าหูก จักการการบมิ
ได้ จึงอำลาพระยาศรีไสยรณรงค์-
คราม โอบบวช ในเดือน ๓ ขึ้น
๘ ค่ำ วันพฤหัสบดี ฤกษ์บวช
สปัตสกล เมื่ออุปสมบท ศักราชได้
๘๖๘ ชานัก
ษัตริย์ จก เดือน ๖ ขึ้น ๘
ค่ำ วันพุธ ได้ฤกษ์บวช ตะวันชาย
๖ บาท นามซิมมหาสุทธาปุณโย
จึงมหาสุทธาปุณโย มีสุทธาจรไครสร้าง
อาราม ในตำบลพระศรีมหาโพธิ์ อัน
พระมหาสวามีอนุราช เอาแต่ลังกา
ป มาปลุกหว่างกลางบ้านอายรอก -
เลบ้านมตเพ็ง จึงมหาสุทธา
ไปไหว้มหาสวามีศีลสาครให้
ขอย ขอที่แด่มหาอุบาสก

คำจารึก

๒๕. พระยาสุริยไสรณนรงค์ศรีรามจิงม
๒๖. หาสวามีศีลสาครกาวพุทธฎีกาไป
๒๗. ถึงหมื่นนรินหมื่นนรินเอาพุทธฎีกาใส่
๒๘. ซี่แต่พระยาสุริยไสรยจิงพระสุริยไสรยมีใจ
๒๙. สรรทฐาไซหมื่นตางใจอยยบที่ไท
๓๐. แก่มหาสรรทฐาโดยยาวสี่สิบเส-
๓๑. นโดยกว้างหาเสนจิงมหาสรรทฐา
๓๒. เอาจเขามาทำเปนพระพิหารเดือน
๓๓. สี่แรมแปดค่านพุทธชาลนักษัตร
๓๔. อัญฐศกแลวไปบูชาพระเจ้าถึงพิ
๓๕. ษณุโลกสี่พระองค์มาประดิษฐานไว้ในพระ
๓๖. พิหารปีระกามหาสรรทฐาบูชาอุปส
๓๗. ตฤเปนเงินสี่ตำลึงมาตังเปน
๓๘. พระพิหารเล่ากาวบุริบวรแลวสา
๓๙. งพระพุทธรูปใหญ่พระองค์หนึ่งอีกพระ

คำอ่าน

- พระยาสุริยไสรณนรงค์สงคราม จิงม-
 หาสวามีศีลสาคร กาวพุทธฎีกาไป
 ถึงหมื่นนริน หมื่น(น)รินเอาพุทธฎีกาใส่
 ซี่แต่พระยาสุริยไสรย จิงพระ(ยา)สุริยไสรยมีใจ
 สรรทฐา ไซหมื่นตางใจเหยียบที่ไท
 แก่มหาสรรทฐา โดยยาว ๔๐ เส-
 น โดยกว้าง ๕ เส้น จิงมหาสรรทฐา
 เอาจเขา มาทำเป็นพระพิหาร เดือน
 ๔ แรม ๘ ค่ำ วันพุธ ชาลนักษัตร
 อัญฐศก แลวไปบูชาพระเจ้าถึงพิ-
 ษณุโลก ๔ พระองค์ มาประดิษฐานไว้ในพระ
 พิหาร ปีระกามหาสรรทฐาบูชาอุปส-
 ถ เปนเงิน ๔ ตำลึง มาตังเป็น
 พระพิหารเล่ากาวบุริบวร แลวสร้า-
 ง พระพุทธรูปใหญ่ พระองค์หนึ่ง อีกพระ

จาริกนายศรีโยธาทอกบวช
ด้านที่ ๒

จาริกนายศรีโยธาทอกบวช ด้านที่ ๒

คำจาริก	คำอ่าน
๑. (แร่)แลกเงินทองสำริดดีบุก(หิน)	แร่เหล็กเงินทองสัมฤทธิ์ดีบุกหิน
๒. สิลาไมปูนทงปวงไว(สืลิบ)	ศิลาไม้ปูนทั้งปวงไว้สืลิบ
๓. พระองค์พระเจดีย์พระองค์หนึ่งรูปมหา	พระองค์ พระเจดีย์พระองค์หนึ่ง รูปมหา
๔. สวามีอนุราชองค์หนึ่งรูปมหา	สวามีอนุราชองค์หนึ่ง รูปมหา
๕. พุทธสา(ค)อรองค์หนึ่งหนักทองเจ-	พุทธสาครองค์หนึ่ง หนักทองเจ-
๖. ดตุลไวกับพระเชตุพนอาราม	ดตุลไว้กับพระเชตุพนอาราม
๗. นามชื่อองศาสดอันพระเจาตร-	นามชื่อองศาสดอัน พระเจ้าตร-
๘. สลในพระมหาโพธิเจ้านให้ขึ้นกับพระ	สลในพระมหาโพธิเจ้านี้ ให้ขึ้นกับพระ
๙. เชตุพน (อาราม) แต่พระยาสุริยสุนทรไ	เชตุพนอารามแต่พระยาสุริยสุนทรฯ ไว้
๑๐. นากบ(พน)หวั่นอรรค์รอยแปดสิบ	นากบพนหวั่นอรรค์รอยแปดสิบ
๑๑. ไร่ฝ่าย(ป)ล(า)ยดินเจ้าเมืองรามราชไ	ไร่ ฝ่ายปลายดิน เจ้าเมืองรามราชไ
๑๒. รอยแปดสิบไร่พระยาสุริยสุนทรไ	รอยแปดสิบไร่ พระยาสุริยสุนทรไ
๑๓. นิงชายนิงหญิงสามไวกับพระเจ้า (พระ)	หนึ่ง ชายหนึ่ง หญิงสามไว้กับพระเจ้า(พระ)
๑๔. มหาสุทธาจึงจะกาวประณิธานปรารถนาว่า	มหาสุทธา จึงจะกาวประณิธาน ปรารถนาว่า
๑๕. ด้วยผลอันสั สอนักโกศลเกล้าเข้าบว-	ด้วยผลอันสงสัสนักโกศลเกล้า เข้าบว-
๑๖. พุสในสาสุสหาพระเจาคือนิง	ช ในศาสนาพระเจาก็ดี อันหนึ่ง
๑๗. ภูไดสร้างอารามพระเจาคือนิง	ภูได้สร้างอารามพระเจาก็ดี อันหนึ่ง
๑๘. ไคสร้างรูปพระพุทเจ้าด้วยคำด้วยเงิน	ได้สร้างรูปพระพุทเจ้าด้วยคำด้วยเงิน
๑๙. ด้วยทองสำริดด้วยบุกด้วยหินสิล	ด้วยทองสัมฤทธิ์ด้วย(ดี)บุกด้วยหินศิลา
๒๐. ทงหลายนิกคิซอกองไคเป็นพระเจ้า	ทั้งหลายนี้ก็ดี ซอกองไคเป็นพระเจ้า
๒๑. องค์หนึ่งในอนาคตกาลมาพวยพาง	องค์หนึ่งในอนาคตกาล จะมาพวยพาง
๒๒. หุนาโพนแลจะเอาสวดทงหลายขาม	หน้าโพน แลจะเอาสวดทงหลายขาม
๒๓. โพนจากโคมคลี่สัรอำนาจพวย	พันจากโคมสงสาร อำนาจพวย
๒๔. อาพาธอันตรายจงอย่าได้มีอา	อาพาธอันตราย จงอย่าได้มีอา

คำจารึก

๒๕. ฤศณินไฉนบิแสนปีจุมมี
๒๖. ใจ(คำ)รบในพระศรีรัตนตรัยแก้วทั้ง
๒๗. สยามประกานโพระเจ้าไทยจเฮาสตุวท
๒๘. หลายเขาสูนिरพานปลูกไม้
๒๙. ไผ่รอบต้นตาลลอนไม้สาละสร
๓๐. พุกอนัจพรรณามิไฉน
๓๑. ย กุการจาริกไวกนิกคิขอส
๓๒. แลอุปาสกอุปาสิกจอนโม
๓๓. ทนาด้วยกุเทินสเด็จพระสัง
๓๔. คราชกอนโมทนาด้วยกุหนก
๓๕. หนาแลเมื่อตองจาริกนี้
๓๖. ชวสนักษัตรลัทธิสกเดือนสิบ
๓๗. สองแรมแปดค่านันพุทธสิทธาริ
๓๘. ย แล ฯ ฯ ฯ

คำอ่าน

- ยุยิบไฉนบิแสนปี จุมมี
ใจคำรบในพระศรีรัตนตรัยแก้วทั้ง
สามประการ เพราะเจ้าไทย จะเอาสัตว์ทั้ง
หลายเข้าสู่นิพพาน ปลูกไม้
ไผ่รอบต้นตาลลอน ไม้สาละสร-
พุกอนัน จะพรรณนาบอมิได้เล-
ย กุการจาริกไวกนิกคิ ขอสงฆ์
แลอุปาสกอุปาสิก จอนโม-
ทนา ด้วยกุเทอญ สมเด็จพระสัง-
ฆราช ก็อนโมทนาด้วยกุหนก
หนาแล เมื่อตองจาริกนี้
ชวตนักษัตรลัทธิสก เดือนสิบ
สอง แรมแปดคำ วันพุธ สิทธิการิ-
ยะ แล ฯ ฯ ฯ

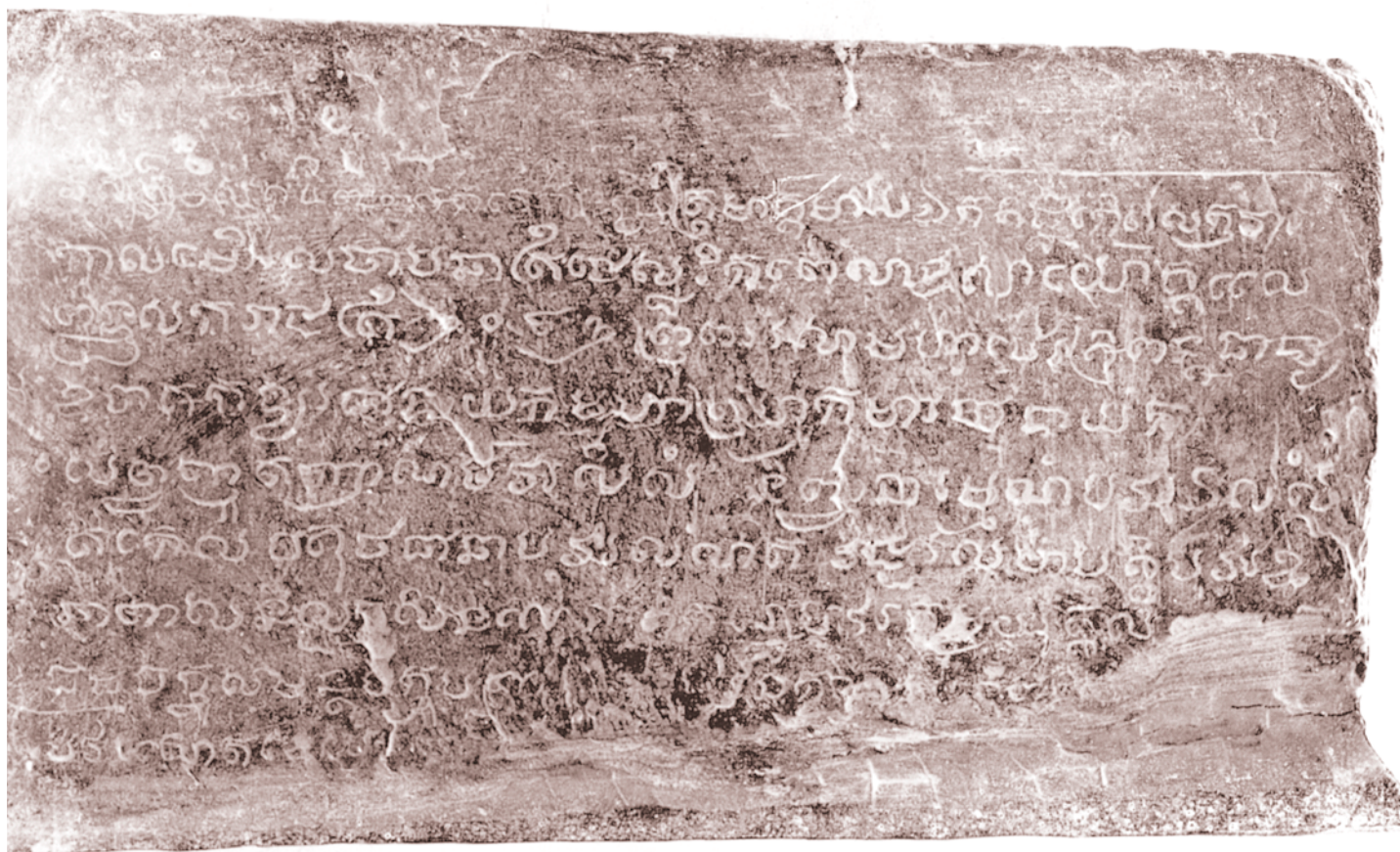
นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร และศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ ตรวจแก้

จาริกพระธรรมกาย
พุทธศักราช ๒๐๙๒

ทะเบียนจาริก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๙๒
จาริกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๙ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม (หักชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๘ เซนติเมตร สูง ๓๓ เซนติเมตรหนา ๔.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พล. ๒ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๔) เรียกชื่อจารึกนี้ว่า “จารึกภาษาไทย และมคร”
ประชุมศิลปาจาริก ภาคที่ ๓	เรียกจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๕๔”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	พระเจดีย์ วัดเสื่อ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ผู้พบ	นายคุ้ม
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๔) ๒.ประชุมศิลปาจาริก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลปาจารึกเรื่องพระธรรมกายนี้ เป็นแผ่นหินชนวน ลักษณะรูปแผ่นสี่เหลี่ยม ส่วนล่างชำรุดหักหายไป เป็นจาริกอักษรขอมสุโขทัย ภาษาไทยและภาษาบาลี จาริกอักษรจำนวน ๑ ด้าน มี ๙ บรรทัด จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๒ ศิลปาจารึกหลักนี้ นายคุ้มขุดพบที่พระเจดีย์ วัดเสื่อ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก หลักฐานหรือรายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปีที่พบไม่ปรากฏ ข้อความที่จารึก ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้ตรวจสอบในหนังสือพระธรรมกายาติ เป็นเรื่อง พระธรรมกาย

จารึกพระธรรมกาย

จารึกพระธรรมกาย

คำจารึก	คำอ่าน
๑. สุปุณมสุตฺ ๑๔๗๐ ศกโวก นกุษตรมาคฺมาสเอกดิฏฺฐิ เกิดสุกรวาร	ศุภมัสตฺ ๑๔๗๐ ศก วอก นัษัตร์ มาฆมาส เอกติถิ เกิด สุกรวาร
๒. กาลเมือสถาปนาไดเชษฐ ริกเพลาอุสาโยคฺคแล	กาลเมือสถาปนาได้เชษฐ ฤกษ์เพลาอุษาโยคแล
๓. พุทฺธสกราชไค ๒๐๙๒ พฺรพฺรสามหาเถรศรีพงศ ชาช่วง	พุทฺธศักราชได้ ๒๐๙๒ พระพรราชา มหาเถรศรีพงศ์ ชาช่วง
๔. ลุ อุบาสกฺทฺยชาทายก มหาพฺรหมกุมารชาทายก	ลุ อุบาสกทั้งหลายชาทายก มหาพรมกุมารชาทายก
๕. สพฺพญญตฺถาณปวรสีล นิพฺพานรมณปวรวิลล ตเกส จตฺตชานาปวร ลลาต วชฺสิรสมาปตติ ปวรอุ	สรรพญญตถาณปวรสีล นิพพานรมณปวรวิลล ตเกส จตฺตชานาปวร- ลลาฏ วชสิรสมาปตติ- ปวรอุ
๗. นาวาส นิลกลินโสภา ติกณฺฐปวรภมฺยุคฺค	ณาส นิลกลินโสภา- ติกนตปวรภมยุคค์
๘. ธมฺมจกฺขุสมนตจกฺขุ ปญฺญาจกฺขุปวรจกฺขุเทวยุย ทิพฺพ_____	ธมฺมจกฺขุสมนตจกฺขุ ปญญาจกฺขุปวรจกฺขุเทว ทิพพ_____
๙. ปวรโสตฺเทวยุย_____	ปวรโสตเทวยุย_____

(ศิลาหักแต่ข้อความยังไม่หมด ได้ตรวจสอบในหนังสือพระธรรมกายาติ ได้ข้อความเพิ่มเติม
ดังต่อไปนี้)

โคตรภูญาณอุตุจกปรมาณ มคคผลวิมุตติญาณผลปรคณทหุย์ สดตติสปร โพธิ-
ปักษิญาณปรสภทนต์ โลภียโลกุตตรญาณปรโฏฐทหุย์ จตมคคญาณปรจตุททาท จตสจจญาณ-
ปรชิวหา อปฺพิทตญาณปรทนต์ อนุตตรวิโมกฺขาธิคณญาณปรกณฺจํ ติลกขณญาณปรวิลลิตคิ-
วราชิตํจตุเวสารชญาณปรพาททหุย์ ทสานุสสติญาณปรวตตงฺคฺลิสภา สดตสมโพชฌณฺคปรปิ่นอรตลํ
อาสยานุสยญาณปรณยุคฺลํ ทสพลญาณปรรมชฺฌิมมฺกํ ปฏิจจสมุปฺปาตญาณปรนาภี ปญฺจินุทริย-
ปญจพลปรณํ จตสมมุปฺปธานปรอรุทหุย์ ทสกุสลกมมฺปถ ปรชงฺกทหุย์ จตฺริทฺธิปาทปรปาททหุย์
สีลสมาธิปญญาปรสํภาวฺ ติโรตตปฺปญาณปรปัสสูกจิวํ อฏฺฐจกคิมคคญาณปรอนฺตรวาสกํ จตฺสติ-
ปฺจานปรกายพฺพนํ ฯ

อญฺเณสํ เทวมนุสฺसानํ

พทุโธ อติวิโรจติ

ยสฺส ตมฺตตมฺกาทิ

ญาณํ สพฺพญฺญตาทิกํ

ธมฺมกายมตํ พุทฺธํ

นเม ตํ โลกนายกํ ฯ

อิมํ ธมฺมกายพุทฺธลภฺชนํ โยคาวจรกุลปฺตเตน ติกฺขณญาณน สพฺพญฺญพุทฺธภาวํ ปตฺถเนเตน
ปฺนปฺปนํ อนุสฺสริตพฺพํ ฯ

คำแปล

พระพุทธลักษณะคือพระธรรมกาย มีพระเศียรอันประเสริฐ คือพระสัพพัญญุตญาณ มีพระ-
เกศางามประเสริฐ คือพระนิพพานอันเป็นอารมณ์แห่งผลสมาบัติ มีพระนลาฏอันประเสริฐ คือจตุตถฌาน
มีพระอุณาโลมอันประเสริฐประกอบด้วยพระรัศมี คือพระปัญญาในมหาวิชิรสมาบัติ มีพระโขนงทั้งคู่
อันงามเลิศ คือพระปัญญาอันประพุดเป็นไปในนิลกสิน มีพระเนตรทั้งคู่อันประเสริฐ คือ.....ธรรมจักขุ
สมันตจักขุ ปัญญาจักขุ มีพระโศตทั้งคู่อันประเสริฐ คือ ทิพพ (โสตญาณ)

(หมดคำแปลในศิลาจารึกแต่เท่านี้ ต่อไปนี้เป็นคำแปลเพิ่มเติม)

มีพระนาสิกประเสริฐสูง คือโคตรภูญาณ มีพระปรางทั้งคู่อันประเสริฐ คือผลแห่งพระญาณ
อันประพุดเป็นไปในมรรคผลวิมุตติ มีพระทนต์อันงามประเสริฐ คือโพธิปักขิยญาณอันประเสริฐ
๓๗ ประการ มีสองริมพระโอษฐ์งามประเสริฐ คือพระปัญญาอันเป็นโลกียและโลกุตตร มีพระเขี้ยวแก้ว
ทั้ง ๔ อันประเสริฐ คือจตุมรรคญาณ มีพระชิวหาอันงามประเสริฐ คือพระปัญญาอันเห็นแจ้งใน
พระจตุราริยสัจ มีพระหูอันงามประเสริฐ คือพระญาณอันตรัสรู้ตลอดไปไม่มีที่ขัดข้อง มีปล้องพระศอ
อันประเสริฐ คือพระญาณอันตรัสรู้อนุตตรวิโมกขธรรม มีลำพระศออันรุ่งเรืองงามประเสริฐ คือ
พระไตรลักษณ์ญาณ มีพระพาหาทั้งสองอันประเสริฐ คือพระจตุเวสารชญาณ มีนิ้วพระหัตถ์อันกลม
งามประเสริฐ คือพระปัญญาอันตรัสรู้พระอนุสสติกรรมฐาน ๑๐ ประการ มีพื้นพระอุระอันเต็มงาม
ประเสริฐ คือพระญาณอันตรัสรู้พระสัจตสมโพชฌณคํ มีพระถันทั้งคู่อันประเสริฐ คือพระปัญญาอันรู้
อภัยคัยแห่งสัตว์ทั้งปวง มีทามกลางพระองค์อันประเสริฐ คือทศพลญาณ มีพระนาภอันประเสริฐ คือ

พระปัญญาอันตรัสรู้พระปฏิจตมุปปาตธรรม มีบันพระองค์อันประเสริฐ คือพระปัญญาอันตรัสรู้
อินทรีย์ ๕ และพละ ๕ มีพระเพลิงทั้งคู่อันประเสริฐ คือพระญาณอันประพุดิเป็นไปในสัมมปธาน
๔ ประการ มีพระขงฆ์ทั้งคู่อันประเสริฐ คือพระปัญญาอันตรัสรู้ในคลองแห่งทศกุศลกรรมบถ
มีพระบาททั้งคู่อันประเสริฐ คือพระญาณอันประพุดิเป็นไปในพระอิทธิบาททั้ง ๔ ประการ และ
พระธรรมกายนั้น ทรงซึ่งผ้าสังฆาฏิ คือศีลสมาธิปัญญา ทรงซึ่งมหาปิงสุกุลจีวร คือพระปัญญา
อันประพุดิเป็นไปพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ ทรงซึ่งสบงอันประเสริฐ คือพระญาณอันประพุดิ
เป็นไปในอัญญังคิณมรรค ทรงซึ่งรัตประคคอันประเสริฐ คือพระญาณอันประพุดิเป็นไปพร้อมใน
พระสติปัญฐานทั้ง ๔ ประการ ฯ

พระพุทธเจ้ารุ่งเรืองยิ่งกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอื่น ด้วยพระธรรมกาย พระญาณที่จัด
เป็นพระเศียร เป็นต้น คือมีพระสัพพัญญุตญาณเป็นอาทินัน อันพระพุทธองค์ตรัสเรียกว่าพระธรรมกาย
แห่งพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ข้าพเจ้าไหวซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้เป็นโลกนายกฯ

พระพุทธลักษณะคือพระธรรมกายนี้ อันโยคาวจรกุลบุตรผู้มีญาณอันกล้า เมื่อปรารภนาซึ่ง
ภาวะแห่งตนเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้า พึงระลึกเนื่องๆ ฯ

ศาสตราจารย์นำ ทองคำวรรณ อ่าน แปล และอธิบาย

จาริกคาถาป้องกันอสุนีบาต พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ทะเบียนจาริก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐
จาริกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๕ บรรทัด
วัตถุที่จาริก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๓๙ เซนติเมตร สูง ๓๙ เซนติเมตร หนา ๓ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พล. ๑
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	จาริกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	

ศิลาจาริกหลักนี้เป็นที่รู้จักกันว่า ศิลาจาริกคาถาป้องกันอสุนีบาต หรือ อสุนีบาต บทที่เป็นคาถาส່วนมากจะไม่คำนึงถึงหลักภาษา ฉะนั้นจึงยากแก่ การอ่าน แปล จาริกหลักนี้ก็เช่นกัน แต่ก็อ่าน แปล ไปตามศัพท์ และประโยค ที่จะพึงมี ความจริงแล้วบทคาถาเป็นของขลังศักดิ์สิทธิ์ มีคตินิยมของผู้เชื่อถือ ว่า จะไม่นำมาแปลกัน เพราะจะทำให้เสื่อมความศรัทธา และความขลังศักดิ์สิทธิ์ จะคลายไปด้วย แต่ในที่นี้ถือว่าเป็นศิลาจาริกจึงต้องอ่าน แปลทุกหลักไป

รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของศิลาจาริกหลักนี้ ไม่ปรากฏวัน เดือนปีที่ได้รับหรือที่พบ เป็นจาริกอักษรขอมสุโขทัย ภาษาสันสกฤต จาริก เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)

ข้อความที่จาริก ขึ้นต้นด้วย “โอม” ตามแบบของคาถาอาคม แล้ว กล่าวถึงนามของเทพทั้งห้า อันเป็นเครื่องป้องกันอันตราย แล้วขอให้อสุนีบาต จงห่างไกลไปตกในที่อื่น

จารึกศาลาป้องกันสนิบาท

จาริกคาถาป้องกันอสณิ बात

คำจาริก

๑. โอมขยุมนิพสุพนธจไวลปปา
๒. ยตุนเมว จ องคตยปุลลหคฺไจร
๓. ปญฺใจเศสจ นิวารณยตุนามา
๔. นิลกษณเต อสุณิ ปริวชชาเยตุ
๕. โอม ทูเร ทูเร อศฺวณิ ปริวชชาเยตุ

คำแปล

โอม ความพยายามเรียกพระนาม อันสำคัญสำหรับป้องกันอันตรายทั้งห้า ของพระคิวัที่ สัมพันธ์กับนามว่ามุณี และพสุ (พระวิษณุ) พร้อมด้วยพระอังกตย (พระพรหม) พระปุลลหะ (เทพฤษี) และพระอมรุ ขอให้อสณิ बात จงห่างไกลไปในที่แสนโยชน์ โอม ขอให้อสณิ बात จงห่างไปในที่ไกลๆ

อธิบาย

๑. คำว่า ปญฺใจเศสจ ตามรูปอักษร น่าจะเป็น ปญฺใจเกสจ แต่เอกศัพทที่แจกรูปเป็น เอเกส ไม่มี จึงอ่านเป็น ปญฺใจเศสจ
๒. คำว่า อศฺวณิ มาจากอสุณิ แต่อีกคำหนึ่งเป็น อสุณิ ใช้อักษร ศ. และ ส. ในความหมาย อย่างเดียวกัน
๓. คำว่า ปุลลหคฺไจร น่าจะเป็น ปุลลหคฺไจรมุ เพื่อให้ถูกหลักของภาษา
๔. คำว่า ปริวชชาเยตุ รากศัพท เป็นภาษาบาลี แต่นำมาประกอบเป็นภาษาสันสกฤต เพราะ ภาษาสันสกฤต จะเป็น ปริวรุชาเยตุ

นายชะเอม แก้วคล้าย อ่าน แปล และอธิบาย

จารึกพระอภิธรรม พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย
ภาษา	บาลี
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐)
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๒๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๕ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๗๑ เซนติเมตร สูง ๖๗ เซนติเมตร หนา ๕.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๙
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	ริมแม่น้ำจันทบุรี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	

ศิลาจารึกพระอภิธรรม มีผู้อ่านไว้แล้วเป็นบางส่วนยังไม่จบบริบูรณ์ เพราะบางตอนศิลาจารึกชำรุดและลบเลือนมาก แต่ยังไม่มีการแปลเป็นภาษาไทย ฉะนั้น การอ่านใหม่ครั้งนี้ ได้ค้นหาคำจารึกจากตำราบาลีต่างๆ ที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่าที่คิดว่าน่าจะมี ก็ได้พบว่า คำจารึกในศิลาจารึกพระอภิธรรม มีตรงกันกับข้อความเริ่มต้นของพระอภิธรรมปิฎกธรรมสังคณี พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๕๖ พระอภิธรรมปิฎก เล่ม ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์ ภาค ๑ ฉบับอนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พุทธศักราช ๒๕๐๐ จึงได้นำข้อความที่ชำรุดหักหายไปใส่เป็นเครื่องหมายวงเล็บไว้ในการอ่านแปลครั้งนี้ด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การจาริกเป็นบรรทัดของศิลาจารึกพระอภิธรรม มีการตีกรอบเป็น ๒ ชั้น กรอบชั้นใน ใจกลางของด้านที่ ๑ จารึกบทมหาปัฏฐานของพระอภิธรรมเจดคัมภีร์ กรอบชั้นนอกจารึกพระธรรมสังคณี ล้อมรอบบทมหาปัฏฐาน โดยเริ่มต้นบทพระธรรมสังคณีที่บรรทัดในสุดของกรอบชั้นนอก ซึ่งติดกับบทมหาปัฏฐาน แล้วเดินบรรทัดเป็นรูป ๔ เหลี่ยมตามกรอบชั้นใน เมื่อครบ ๔ ด้านของกรอบก็ถือว่าเป็น ๑ บรรทัด ฉะนั้น การเขียนคำอ่านในจาริกนี้ แต่ละบรรทัดจึงไล่ ก. ข. ค. และ ง. ไว้ เพื่อให้พิจารณาคำอ่านตามด้านทั้ง ๔ ของกรอบ ข้อความของบทพระธรรมสังคณี ในด้านที่ ๑ ยังไม่จบ จึงมีต่อในด้านที่สอง แต่ด้านที่สองนี้ มีการจารึกธรรมาคือจากบรรทัดบนลงมาล่าง ส่วนคำจารึกตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ถึงกลางบรรทัดที่ ๔ มีข้อความซ้ำกันกับตอนกลางบรรทัดที่ ๑๐ จนจบของด้านที่ ๑ คือตั้งแต่ “สยโชนสมปยุตตา ฯลฯ โน จ สยโชนา”

จากลักษณะของการจาริกเป็นกรอบโดยนำบทพระธรรมสังคณีต่อหุ้มเป็นกรอบล้อมรอบพระอภิธรรมเจดคัมภีร์ บทมหาปัฏฐาน เข้าใจว่าผู้จารึกคงจะแฝงไว้ด้วยความหมายอันลึกซึ้งเกี่ยวกับเนื้อความของอภิธรรม หรือที่เรียกกันว่า แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรม บทมหาปัฏฐานเป็นบทที่กล่าวถึงเหตุ บทธรรมสังคณีกล่าวถึงผลที่มาจากเหตุ ฉะนั้น ผู้จารึกจึงถือเอาเหตุเป็นบทสำคัญ ผลจะดีหรือชั่วอยู่ที่เหตุ เป็นการอธิบายขยายความบทพระพุทธพจน์ “เย ธมมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจโย นิโรธจฺ เอวํ วาติมหาสมโณ” นั้นเอง

บทมหาปัฏฐานอยู่ด้านในใจกลางของกรอบจารึกบทธรรมสังคณีต่อหุ้มไว้เป็นกรอบนอกเพราะผู้จารึกเห็นความสำคัญของเหตุ ประหนึ่งผู้เห็นเพชรเม็ดล้ำค่า จึงเอาผ้าหรือวัสดุอื่นใดต่อหุ้มถือประคับประคองไว้เป็นอย่างดี เพราะกลัวตกหล่นจะได้รับความเสียหาย ฉะนั้น

จาริกพระอภิธรรม ด้านที่ ๑

(กรอบใน)

๑. เหตุปัจจัย อารมมณปัจจัย-
๒. โย อธิปตปัจจัย อนนตรปัจจัย ส-
๓. มนนตรปัจจัย สหชาติปัจจัย อ-
๔. ญณมญณปัจจัย นิสสยปัจจัย
๕. อุปนิสสยปัจจัย ปุเรชาติปัจจัย-
๖. โย ปจฺจชาติปัจจัย อาเสวน-
๗. ปัจจัย กัมมปัจจัย วิปากปัจจัย
๘. อาหารปัจจัย อินทริยปัจจัย
๙. ฌานปัจจัย มคฺคปัจจัย สมฺปยุ-
๑๐. ตฺตปัจจัย วิปฺปยุตฺตปัจจัย อตฺถิ-
๑๑. จฺจโย นตฺถิปัจจัย วิคตปัจจัย อ-
๑๒. วิคตปัจจัย

(กรอบนอก)

๑. (ก.) กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยา-
- (ข.) ตา ธมฺมา สุขาย เวทนา (ย) สมฺปยุตฺตา ธ-
- (ค.) มฺมา เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา อทุกฺขม-
- (ง.) สุขุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา วิปา(กา)
๒. (ก.) ธมฺมา วิปากธมฺมธมฺมา เนววิปากนวิปากธมฺม-
- (ข.) ธมฺมา อุปาธิณฺณฺปาทานิยา ธมฺมา อนฺนฺปาธิณฺณฺปา-
- (ค.) ทานิยา ธมฺมา อนฺนฺปาธิณฺณอนฺนฺปาทานิยา^(๑) ธมฺมา
- (ง.) สํกิลิฏฺฐสํกเลสิกา ธมฺมา อสํกิลิฏฺฐสํกิลิ-

^(๑) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อนฺนฺปาธิณฺณอนฺนฺปาทานิยา

๓. (ก.) ลิกา ธมฺมา อสังกิลฺลจอสกิลฺลิกา^(๑) ธมฺมา สวิตกก-
 (ข.) สวิจारा ธมฺมา อวิตกกวิจारा ธมฺมา อวิตกกอวิจारा^(๒) ธ-
 (ค.) มฺมา ปิติสหคตา ธมฺมา สุขสหคตา ธมฺมา อุเปกฺขาสหค-
 (ง.) ตา ธมฺมา ทสฺสเนน ปาทพฺพา ธมฺมา ภาวนาย ปาทพฺพา
๔. (ก.) ธมฺมา เนวทสฺสเนน น ภาวนาย ปาทพฺพา ธมฺมา ทสฺสเนน
 (ข.) ปาทพฺพเหตุกา ธมฺมา ภาวนาย ปาทพฺพเหตุกา ธมฺมา
 (ค.) เนวทสฺสเนน น ภาวนาย ปาทพฺพเหตุกา ธมฺมา อา-
 (ง.) จยคามิโน ธมฺมา อปจยคามิโน ธมฺมา เนวจยคา-
๕. (ก.) มิโน (นาปจยคามิโน) ธมฺมา เสกฺขา ธมฺมา อเสกฺขา ธมฺมา
 เนวเสกฺขา นาเสกฺขา ธมฺมา
 (ข.) ปริตฺตา ธมฺมา มหคฺคตา ธมฺมา อปฺป(มา)ณฺมา ธมฺมา ปริตฺตารมฺมณฺมา ธมฺมา มห-
 (ค.) คคตารมฺมณฺมา ธมฺมา อปฺปมาณารมฺมณฺมา ธมฺมา ทินา ธมฺมา มชฺฌิมา ธ-
 (ง.) มฺมา ปณฺธิตา ธมฺมา มิจฺจตฺตนิยตา ธมฺมา สมตฺตนิยตา^(๓) ธมฺมา อนิยตา
๖. (ก.) ธมฺมา มคฺคการมฺมณฺมา ธมฺมา มคฺคเหตุกา ธมฺมา มคฺคาธิปฺติโน ธมฺมา อฺปฺป-
 (ข.) นฺนา ธมฺมา อนฺนปฺปนฺนา ธมฺมา อฺปาทีโน ธมฺมา อตีตา ธมฺมา อนาคตา
 ธมฺมา ปจฺจุ-
 (ค.) ปฺปนฺนา ธมฺมา อตีตารมฺมณฺมา ธมฺมา อนาคตารมฺมณฺมา ธมฺมา ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณฺมา
 (ง.) ธมฺมา อชฺฌตฺตา ธมฺมา พหิทฺธา ธมฺมา อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺมา
 อชฺฌตฺตารมฺมณฺมา ธมฺมา
๗. (ก.) พหิทฺธารมฺมณฺมา ธมฺมา อชฺฌตฺตพหิทฺธารมฺมณฺมา ธมฺมา สนิทฺสฺสนสฺมปฺปฺธิชา^(๔) ธ-
 (ข.) มฺมา อนิทฺสฺสนสฺมปฺปฺธิชา^(๕) ธมฺมา อนิทฺสฺสนอปฺปฺธิชา^(๖) ธมฺมา เหตุธมฺมา นเท-
 (ค.) ตฺ ธมฺมา สเหตุกา ธมฺมา อเหตุกา ธมฺมา เหตุสฺมปฺยตฺตา^(๗) ธมฺมา
 เหตุวิปฺยตฺตา ธ-
 (ง.) มฺมา เหตุ เจว ธมฺมา สเหตุกา จ สเหตุกา เจว ธมฺมา น จ เหตุ เหตุ เจว

^(๑) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อสังกิลฺลจอสกิลฺลิกา

^(๒) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อวิตกกวิจारा

^(๓) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น สมตฺตนิยตา

^(๔) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น สนิทฺสฺสนสฺมปฺปฺธิชา

^(๕) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อนิทฺสฺสนสฺมปฺปฺธิชา

^(๖) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อนิทฺสฺสนาปฺปฺธิชา

^(๗) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น เหตุสฺมปฺยตฺตา

๘. (ก.) ธมฺมา เหตุสมฺปยุตฺตา จ เหตุสมฺปยุตฺตา เจว ธมฺมา น จ เหตุ น เหตุ โข
 (ข.) ปน ธมฺมา สเหตุกา จ^(๑) อเหตุกาปิ สปปจฺจยา ธมฺมา อปปจฺจยา ธมฺมา สงฺขตา
 (ค.) ธมฺมา อสงฺขตา ธมฺมา สนิทฺสสนา ธมฺมา อนิทฺสสนา ธมฺมา
 สมฺปฏฺฐิมา^(๒) ธมฺมา อปฺปฏฺฐิ-
 (ง.) ขา ธมฺมา รูปิโน ธมฺมา อรูปิโน ธมฺมา โลกียา ธมฺมา โลกุตฺต(ต)รา^(๓)
 ธมฺมา เกณจิ วิ-
๙. (ก.) ญฺเญยฺยา ธมฺมา เกณจิ น วิญฺญเญยฺยา ธมฺมา อาสวา ธมฺมา โน
 อาสวา ธมฺมา สาสวา ธมฺมา
 (ข.) อนาสวา ธมฺมา อาสวสมฺปยุตฺตา ธมฺมา อาสววิปปยุตฺตา ธมฺมา
 อาสวา เจว ธมฺมา
 (ค.) สาสวา จ สาสวา เจว ธมฺมา โน จ สาสวา^(๔) อาสวา เจว
 ธมฺมา อาสวสมฺปยุตฺตา^(๕) จ อา-
 (ง.) สวสมฺปยุตฺตา เจว ธมฺมา โน จ อาสวา อาสววิปปยุตฺตา โข ปน
 จ^(๖) ธมฺมา สาสวาปิ อ-
๑๐. (ก.) นาสวาปิ สญฺโฆชนา ธมฺมา โน สญฺโฆชนา ธมฺมา สญฺโฆชนียา
 ธมฺมา อสญฺโฆช-
 (ข.) นียา ธมฺมา สญฺโฆชนิ^(๗) สมฺปยุตฺตา ธมฺมา สญฺโฆชนวิปปยุตฺตา ธมฺมา
 สญฺโฆชนา เจว ธมฺมา
 (ค.) สญฺโฆชนียา จ สญฺโฆชนียา เจว ธมฺมา โน จ สญฺโฆชนา
 สญฺโฆชนา เจว ธมฺมา
 (ง.) สญฺโฆชนสมฺปยุตฺตา จ สญฺโฆชนสมฺปยุตฺตา เจว ธมฺมา โน จ สญฺโฆชนา

^(๑) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น ปี

^(๒) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น สปปฏฐิมา

^(๓) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น โลกุตตตรา

^(๔) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อาสวา

^(๕) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น อาสวสมฺปยุตฺตา

^(๖) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น ไม่มี

^(๗) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น สญฺโฆชนสมฺปยุตฺตา

จารึกพระอภิธรรม

ด้านที่ ๒

๑. สยโชนสมปยุตตา ฐมา สยโชนวิปยุตตา ฐมา ส-
๒. ญโชนา เจว ฐมา สยโชนินา จ สยโชนินา เจว ฐมา โน
๓. จ สยโชนา สยโชนา เจว ฐมา สยโชนสมปยุตตา จ สยโชน(ชน)ส-
๔. มปยุตตา^(๑)เจว ฐมา โน จ สยโชนา สยโชนวิปยุตตา โช ปน ฐมา สยโชน-
๕. ชนินาปี อสยโชนินาปี คนุชา^(๒) ฐมา โน คนุชา^(๓) ฐมา คนุชนินา ฐมา อคนุชนินา
๖. ฐมา คนุจสมปยุตตา ฐมา คนุจวิปยุตตา ฐมา คนุชา เจว ฐมา คนุชนินา จ คนุชนิ-
๗. ยา เจว ฐมา โน จ คนุชา คนุชา เจว ฐมา คนุจสมปยุตตา จ คนุจสมปยุตตา เจว ฐ-
๘. มา โน จ คนุชา คนุจวิปยุตตา โช ปน ฐมา คนุชนินาปี อคนุชนินาปี โธมา ฐมา โน
๙. โธมา (ฐมา โธมนินา) ฐมา โธมนินา ฐมา โธมสมปยุตตา (ฐมา) โธมวิปยุตตา ฐมา โธมา
๑๐. (เจว ฐมา โธม-) นินา จ โธมนินา เจว ฐมา โน จ โธมา โธมา เจว ฐมา โธมส-
๑๑. (มปยุตตา จ โธม)สมปยุตตา เจว ฐมา โน จ โธมา โธมวิปยุตตา โช ปน ฐมา โธมนินาปี อ-
๑๒. (โนมนินาปี สยโชนโคจ)ฉกั โยคา ฐมา โน โยคา ฐมา โยคนินา ฐมา อโยคนินา ฐ-
๑๓. (มม โยคสมปยุตตา ฐมา) โยควิปยุตตา ฐมา โยคา เจว ฐมา โยคนินา จ โยค(นิ)ยา^(๔) เจว
๑๔. (ฐมา โน จ โยคา) โยคา เจว ฐมา โยคสมปยุตตา จ โยคสมปยุตตา เจว ฐมา โนจ
๑๕. (โยคา โยคา)วิปยุตตา โช ปน ฐมา โยคนินาปี อโยคนินาปี โยคโคจฉกั
๑๖. นีรณา ฐมา (โน) นีรณา ฐมา นีรณินา ฐมา อนีรณินา ฐมา นีรณสมปยุตตา
๑๗. ฐมา นีรณวิปยุตตา ฐมา นีรณา เจว ฐมา นีรณินา จ นีรณินา เจว ฐมา โน
๑๘. จ นีรณา นีรณา เจว ฐมา นีรณสมปยุตตา จ นีรณสมปยุตตา เจว ฐมา โน
๑๙. จ (นีรณา) นีรณวิปยุตตา โช ปน ฐมา นีรณินาปี อนีรณินาปี นีรณโคจฉกั ปราม-

^(๑) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น สยโชนสมปยุตตา

^(๒) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น คนุชา

^(๓) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น คนุชา

^(๔) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เป็น โยคนินา

๒๐. ส่า ธมฺมา โน ปรามาสา ธมฺมา ปรามญฺจา ธมฺมา อปรามญฺจา ธมฺมา ปรามาสสมฺปยุตฺตา ธมฺมา
ปรามา-
๒๑. สวิปฺยุตฺตา ธมฺมา ปรามาสา เจว ธมฺมา ปรามญฺจา จ ปรามญฺจา เจว ธมฺมา โน จ ปรามาสา^(๑)
ปรามา-
๒๒. สวิปฺยุตฺตา โข ปน ธมฺมา ปรามญฺจาปิ อปรามญฺจาปิ ปรามาสโคจฺจกํ สารมฺมณา ธมฺมา
อนารมฺม-
๒๓. ณา ธมฺมา จิตฺตา ธมฺมา โน จิตฺตา ธมฺมา เจตฺตลิกา ธมฺมา อเจตฺตลิกา ธมฺมา จิตฺตสมฺปยุตฺตา ธ-
๒๔. มฺมา จิตฺตวิปฺยุตฺตา ธมฺมา จิตฺตสํญฺจา ธมฺมา จิตฺตวิสํญฺจา ธมฺมา จิตฺตสมฺญฺจนา ธมฺมา โน
จิตฺตสมฺญฺจนา
๒๕. ธมฺมา จิตฺตสทฺทโน ธมฺมา โน จิตฺตสทฺทโน ธมฺมา จิตฺตานุปริวตฺติโน ธมฺมา โน จิตฺตานุป-
๒๖. (ริวตฺติ) โน ธมฺมา จิตฺตสํญฺจสมฺญฺจนา ธมฺมา โน จิตฺตสํญฺจสมฺญฺจนา ธมฺมา จิตฺตสํญฺจสมฺญฺจนา
สท-
๒๗. ภูโน ธมฺมา โน จิตฺตสํญฺจสมฺญฺจนาสทฺทโน (ธมฺมา) จิตฺตสํญฺจ สมฺญฺจนา ปริวตฺติโน ธมฺมา โน
๒๘. จิตฺตสํญฺจสมฺญฺจนาปริวตฺติ (โน ธมฺมา อชฺฌตฺติกา ธมฺมา พา) ทิรา ธมฺมา อุปาทา ธมฺมา โน อุ-
๒๙. ปาทา ธมฺมา อุปาทินฺนา (ธมฺมา อนุปาทินฺนา ธมฺมา อุปา)ทานา ธมฺมา โน อุปาทานา ธ-
๓๐. มฺมา อุปาทานิยา ธมฺมา อนุปาทานิยา (ธมฺมา อุปาทานสมฺปยุตฺตา ธมฺมา อุปาทาน) วิปฺยุตฺตา
ธมฺมา อุปาทา-
๓๑. นา เจว ธมฺมา อุปาทานิยา จ (อุปาทานิยา เจว ธมฺมา) โน จ อุปาทานา อุปา-
๓๒. ทานา เจว ธมฺมา อุปาทาน (สมฺปยุตฺตา จ อุ) ปาทานสมฺปยุตฺตา เจว
๓๓. (ธมฺมา โน จ) อุปาทานา (อุปาทานวิปฺยุตฺตา โข ปน ธมฺมา
๓๔. (อุปาทานิยาปิ อนุปาทานิยาปิ)
๓๕. (อุปาทานโคจฺจกํ)

^(๑) พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี ฉบับพิมพ์เป็นส่วนพระราชกุศลรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ มีส่วนที่เพิ่มมา
ดังนี้ “ฯลฯ ปรามาสา ปรามาสา เจว ธมฺมา ปรามาสสมฺปยุตฺตา จ ปรามาสสมฺปยุตฺตา เจว ธมฺมา โน จ ปรามาสา
ปรามาสวิปฺยุตฺตา โข ปน ธมฺมา ฯลฯ”

จาริกพระอิทธิธรรม

ด้านที่ ๑

(กรอบใน)

คำแปล

๑. ปัจจัยแห่งเหตุ (มี ๖ ประการ คือ โลกะ โทสะ โมหะ อโลกะ อโทสะ และอโมหะ) ปัจจัยแห่งอารมณ์ (มี ๖ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และรูปารมณ์)
๒. ปัจจัยแห่งความเป็นใหญ่ (ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา) ปัจจัยแห่งการเกิดอันไม่มีระหว่าง (ได้แก่ อาวชชนะจิต ปัญจวิญญาณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตริณจิต โภจจวนจิต ซึ่งเกิดต่อเนื่องกัน โดยไม่ให้โอกาสแก่จิตดวงอื่นเกิดขึ้นได้)
๓. ปัจจัยแห่งการเกิดต่อเนื่อง (มีนัยเดียวอนันตรปัจจัย) ปัจจัยที่เกิดด้วยกัน (ได้แก่ จิตและเจตสิก เกิดพร้อมกันกับสพหชาติรูป ภูตรูปเกิดพร้อมกันกับอุปาทายรูป และกัมมัชรูปเกิดพร้อมกันกับวิบากชั้นในขณะปฏิสนธิ)
๔. ปัจจัยที่อาศัยซึ่งกันและกัน (ได้แก่ จิต เจตสิก มหาภูตรูป กัมมัชรูป และวิบากชั้น คำจุนซึ่งกันและกัน ในขณะปฏิสนธิ) ปัจจัยเป็นที่อาศัย (ได้แก่ จิต เจตสิก ภูตรูป อุปาทายรูป และปสาทรูป อาศัยซึ่งกันและกัน อันเป็นที่อาศัยแห่งวิญญาณ)
๕. ปัจจัยเป็นที่เข้าไปอาศัย (มีนัยเดียวกับนิสสยปัจจัย) ปัจจัยที่เกิดก่อน (ได้แก่ ปสาทรูปและหทยรูป ที่เกิดเพราะอารมณ์ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส อันมากระทบเป็นเหตุให้จิตและเจตสิกหวั่นไหว)
๖. ปัจจัยที่เกิดภายหลัง (หมายถึงจิตและเจตสิกที่เกิดภายหลังรูป) ปัจจัยเป็นเครื่องเสพอารมณ์ (ได้แก่ ชวนจิต ที่เสพอารมณ์ต่อๆ กัน)
๗. ปัจจัยแห่งกรรม (ได้แก่ กุศลและอกุศล) ปัจจัยอันเป็นวิบาก (ได้แก่ วิบากที่เกิดจากการเสวยผลแห่งกรรม)
๘. ปัจจัยที่เป็นอาหาร (ได้แก่ ภัตสอาหาร มโนสญเจตนาหาร วิญญาณาหาร และกาวพิงการาหาร) ปัจจัยที่เป็นอินทรีย์ (ได้แก่ อินทรีย์ทั้ง ๒๐ ยกเว้นอิตถินทรีย์ และปุริสินทรีย์)
๙. ปัจจัยแห่งฌาน (ได้แก่ องค์ฌาน ๗ ประการคือ วิตก วิจาร ปีติ เอกัคคตา โสมนัส โทมนัส และอุเบกขา) ปัจจัยแห่งมรรค (ได้แก่ องค์แห่งมรรค ๑๒ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นฝ่ายสัมมัตตนิยม และที่เป็นมิจฉัตตนิยม ๔ ประการ คือ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ และมิจฉาสมาธิ) ปัจจัยที่ประกอบกัน (ได้แก่ นามชนัน ๔ กอง อันเป็นปัจจัยแก่กัน)

๑๐. ปัจจัยที่ไม่ประกอบกัน (ได้แก่ จักขวาทิวัตถุ ๖ ประการ และนามชนธ์ ๔ ประการ คือ วัตถุ ๖ เป็นปัจจัยให้เกิดนามชนธ์ เป็นปัจจัยให้เกิดปุเรชาตรูป และสหชาตรูป) ปัจจัยที่มีอยู่ (ได้แก่ รูปธรรม และนามธรรม ที่ยังไม่ดับ เป็นปัจจัยแก่กัน)
๑๑. ปัจจัยที่ไม่มีอยู่ (ได้แก่ จิตและเจตสิกที่ดับแล้ว เป็นปัจจัยให้เกิดจิตและเจตสิกในปัจจุบัน) ปัจจัยที่ไปปราศแล้ว (มีนัยเดียวกับนัตติปัจจัย)
๑๒. ปัจจัยที่ยังไม่ไปปราศ (ได้แก่ อวิคตะ ๕ ประการ คือ สหชาติอวิคตะ ปุเรชาตอวิคตะ ปัจฉาชาตอวิคตะ อาหารอวิคตะ และอินทริยอวิคตะ)

(กรอบนอก)

๑. ธรรมที่เป็นกุศล ธรรมที่เป็นอกุศล ธรรมที่เป็นอัพยาทุกต ธรรมที่ประกอบด้วยสุขเวทนา ธรรมที่ประกอบด้วยทุกขเวทนา ธรรมที่ประกอบด้วยอทุกขมสุขเวทนา ธรรมที่เป็นวิบาก
๒. ธรรมที่เป็นเหตุแห่งวิบาก ธรรมที่ไม่เป็นวิบาก และไม่เป็นเหตุแห่งวิบาก ธรรมอันเจตนากรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิจญฺญุเข้ายิดครอง และเป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันเจตนา กรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิจญฺญุไม่เข้ายิดครอง แต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันเจตนากรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิจญฺญุ ไม่เข้ายิดครอง และไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันเศร้าหมอง และเป็นอารมณ์ของลังกิเลส ธรรมอันไม่เศร้าหมอง แต่เป็นอารมณ์ของลังกิเลส
๓. ธรรมอันไม่เศร้าหมอง และไม่เป็นอารมณ์ของลังกิเลส ธรรมอันมีวิตกและวิจารณ์ ธรรมอันไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ ธรรมอันไม่มีวิตก และไม่มีวิจารณ์ ธรรมอันประกอบด้วยปิต ธรรมอันประกอบด้วยสุขเวทนา ธรรมอันประกอบด้วยอเบกขาเวทนา ธรรมอันโสดาปัตติมรรคพึงจะได้ ธรรมอันมรรคเบื้องสูงทั้ง ๓ พึงจะได้
๔. ธรรมอันโสดาปัตติมรรค และมรรคเบื้องสูงทั้ง ๓ ยังไม่ได้ ธรรมอันมีเหตุที่โสดาปัตติมรรค พึงจะได้ ธรรมอันมีเหตุที่มรรคเบื้องสูงทั้ง ๓ พึงจะได้ ธรรมอันมีเหตุที่โสดาปัตติมรรค และมรรคเบื้องสูงทั้ง ๓ ยังไม่ได้ ธรรมอันเป็นเหตุให้จุติปฏิสนธิ ธรรมอันเป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน
๕. ธรรมอันไม่เป็นเหตุให้จุติปฏิสนธิ และไม่เป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน ธรรมอันเป็นของเสขบุคคล ธรรมอันเป็นของอเสขบุคคล ธรรมอันไม่เป็นของเสขบุคคล และไม่เป็นของอเสขบุคคล ธรรมอันเป็นปริตตะ ธรรมอันเป็นมัทคคตะ ธรรมอันเป็นอัปปมาณะ ธรรมอันมีอารมณ์เป็นปริตตะ ธรรมอันมีอารมณ์เป็นมัทคคตะ ธรรมอันมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ ธรรมอันทราธ ธรรมที่เป็นปานกลาง ธรรมประณีต ธรรมอันเป็นมิจฉาสภาวะ และให้ผลแน่นอน ธรรมอันเป็นสัมมาสภาวะ และให้ผลแน่นอน ธรรมอันให้ผลไม่แน่นอน

๖. ธรรมอันมีมรรคเป็นอารมณ์ ธรรมอันมีมรรคเป็นเหตุ ธรรมอันมีมรรคเป็นอธิบดี ธรรมอันเกิดขึ้นแล้ว ธรรมอันยังไม่ได้เกิด ธรรมอันจักเกิดขึ้น ธรรมที่เป็นอดีต ธรรมที่เป็นอนาคต ธรรมที่เป็นปัจจุบัน ธรรมที่มีอดีตเป็นอารมณ์ ธรรมที่มีอนาคตเป็นอารมณ์ ธรรมที่มีปัจจุบันเป็นอารมณ์ ธรรมที่มีในภายใน ธรรมที่มีในภายนอก ธรรมที่มีทั้งภายในและภายนอก ธรรมที่มีอารมณ์เป็นภายใน
๗. ธรรมที่มีอารมณ์เป็นภายนอก ธรรมที่มีอารมณ์เป็นทั้งภายในและภายนอก ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ ธรรมที่เป็นเหตุ ธรรมที่ไม่เป็นเหตุ ธรรมที่มีเหตุ ธรรมที่ไม่มีเหตุ ธรรมที่ประกอบด้วยเหตุ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ธรรมที่เป็นเหตุและมีเหตุ ธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ
๘. ธรรมอันเป็นเหตุและประกอบด้วยเหตุ ธรรมอันประกอบด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ ธรรมอันไม่เป็นเหตุ แต่มีเหตุ ธรรม (อันไม่เป็นเหตุ) และไม่มีเหตุ ธรรมอันมีปัจจัย ธรรมอันไม่มีปัจจัย ธรรมที่เป็นสังขตะ (มีเหตุปรุงแต่ง) ธรรมที่เป็นอสังขตะ (ไม่มีเหตุปรุงแต่ง) ธรรมที่ปรากฏ ธรรมที่ไม่ปรากฏ ธรรมที่กระทบได้ ธรรมที่กระทบไม่ได้ ธรรมที่มีรูป ธรรมที่ไม่มีรูป ธรรมที่เป็นโลกียะ ธรรมที่เป็นโลกุตระ ธรรมที่จิตบางอย่างพึงรู้ได้
๙. ธรรมที่จิตบางอย่างรู้ไม่ได้ ธรรมที่เป็นอาสวะ (อาสวะ ได้แก่ สภาวะอันหมกคองในสันดาน) ธรรมที่ไม่เป็นอาสวะ ธรรมที่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ธรรมที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ธรรมที่ประกอบด้วยอาสวะ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ ธรรมที่เป็นอาสวะ และเป็นอารมณ์ของอาสวะ ธรรมที่เป็นอารมณ์ของอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะ ธรรมที่เป็นอาสวะและประกอบด้วยอาสวะ ธรรมที่ประกอบด้วยอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ แต่เป็นอารมณ์ของอาสวะ
๑๐. ธรรมที่ (ไม่ประกอบด้วยอาสวะและ) ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ธรรมอันเป็นสัณฺญาณ (สัณฺญาณ คือกิเลสอันผูกใจสัตว์) ธรรมอันไม่เป็นสัณฺญาณ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของสัณฺญาณ ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของสัณฺญาณ ธรรมอันประกอบด้วยสัณฺญาณ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยสัณฺญาณ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของสัณฺญาณ แต่ไม่เป็นสัณฺญาณ ธรรมอันเป็นสัณฺญาณ และประกอบด้วยสัณฺญาณ ธรรมอันประกอบด้วยสัณฺญาณ แต่ไม่เป็นสัณฺญาณ

จาริกพระอภิธรรม ด้านที่ ๒

คำแปล

๑. “ธรรมอันประกอบด้วยสัญญาชน ธรรมอันไม่ประกอบด้วยสัญญาชน
๒. ธรรมอันเป็นสัญญาชน และเป็นอารมณ์ของสัญญาชน ธรรมอันเป็นอารมณ์ของสัญญาชน
๓. แต่ไม่เป็นสัญญาชน ธรรมอันเป็นสัญญาชน และประกอบด้วยสัญญาชน ธรรมอันประกอบด้วยสัญญาชน
๔. แต่ไม่เป็นสัญญาชน” ธรรมอันไม่ประกอบด้วยสัญญาชน
๕. แต่เป็นอารมณ์ของสัญญาชน (ธรรมไม่ประกอบด้วยสัญญาชน) และไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาชน ธรรมอันเป็นคันถะ ธรรมอันไม่เป็นคันถะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของคันถะ ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ
๖. ธรรมที่ประกอบด้วยคันถะ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยคันถะ ธรรมอันเป็นคันถะและเป็นอารมณ์ของคันถะ
๗. ธรรมเป็นอารมณ์ของคันถะ แต่ไม่เป็นคันถะ ธรรมอันเป็นคันถะและประกอบด้วยคันถะ ธรรมอันประกอบด้วยคันถะ
๘. แต่ไม่เป็นคันถะ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยคันถะ แต่เป็นอารมณ์ของคันถะ ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยคันถะ และไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ ธรรมอันเป็นโหมะ
๙. ธรรมอันไม่เป็นโหมะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของโหมะ ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของโหมะ ธรรมอันประกอบด้วยโหมะ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโหมะ
๑๐. ธรรมอันเป็นโหมะและเป็นอารมณ์ของโหมะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของโหมะ แต่ไม่เป็นโหมะ ธรรมอันเป็นโหมะ และประกอบด้วยโหมะ
๑๑. ธรรมอันประกอบด้วยโหมะ แต่ไม่เป็นโหมะ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโหมะ แต่เป็นอารมณ์ของโหมะ (ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโหมะ)
๑๒. และไม่เป็นอารมณ์ของโหมะ จบหมวดว่าด้วยสัญญาชน ธรรมอันเป็นโยคะ ธรรมอันไม่เป็นโยคะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของโยคะ ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ
๑๓. ธรรมอันประกอบด้วยโยคะ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโยคะ ธรรมอันเป็นโยคะ และเป็นอารมณ์ของโยคะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของโยคะ

๑๔. แต่ไม่เป็นโยคะ ธรรมอันเป็นโยคะ และประกอบด้วยโยคะ ธรรมอันประกอบด้วยโยคะ
๑๕. แต่ไม่เป็นโยคะ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโยคะ แต่เป็นอารมณ์ของโยคะ (ธรรมอันไม่ประกอบด้วยโยคะ) (และไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ) จบหมวดว่าด้วยโยคะ
๑๖. ธรรมอันเป็นนิรณัน ธรรมอันไม่เป็นนิรณัน ธรรมอันเป็นอารมณ์ของนิรณัน ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของนิรณัน ธรรมอันประกอบด้วยนิรณัน
๑๗. ธรรมอันไม่ประกอบด้วยนิรณัน ธรรมอันเป็นนิรณัน และเป็นอารมณ์ของนิรณัน ธรรมอันเป็นอารมณ์ของนิรณัน
๑๘. แต่ไม่เป็นนิรณัน ธรรมอันเป็นนิรณันและประกอบด้วยนิรณัน ธรรมอันประกอบด้วยนิรณัน
๑๙. แต่ไม่เป็นนิรณัน ธรรมอันไม่ประกอบด้วยนิรณัน แต่เป็นอารมณ์ของนิรณัน (ธรรมอันไม่ประกอบด้วยนิรณัน) (และไม่เป็นอารมณ์ของนิรณัน) จบหมวดว่าด้วยนิรณัน
๒๐. ธรรมอันเป็นปราคาสะ (ทิจฺฐิ) ธรรมอันไม่เป็นปราคาสะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของปราคาสะ ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของปราคาสะ ธรรมอันประกอบด้วยปราคาสะ
๒๑. ธรรมอันเป็นปราคาสะ และเป็นอารมณ์ของปราคาสะ ธรรมอันเป็นอารมณ์ของปราคาสะ แต่ไม่เป็นปราคาสะ
๒๒. ธรรมอันไม่ประกอบด้วยปราคาสะ แต่เป็นอารมณ์ของปราคาสะ ธรรมอันไม่ประกอบด้วยปราคาสะ (และไม่เป็นอารมณ์ของปราคาสะ) จบหมวดว่าด้วยปราคาสะ ธรรมอันมีอารมณ์
๒๓. ธรรมอันไม่มีอารมณ์ ธรรมอันเป็นจิต ธรรมอันไม่เป็นจิต ธรรมอันเป็นเจตสิก ธรรมอันไม่เป็นเจตสิก ธรรมอันประกอบด้วยจิต
๒๔. ธรรมอันไม่ประกอบด้วยจิต ธรรมอันเจือกับจิต ธรรมอันไม่เจือกับจิต ธรรมอันมีจิตเป็นสมุฏฐาน
๒๕. ธรรมอันไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ธรรมอันเกิดร่วมกับจิต ธรรมอันไม่เกิดร่วมกับจิต ธรรมอันเกิดคล้อยตามจิต ธรรมอันไม่เกิดคล้อยตามจิต
๒๖. ธรรมอันเจือกับจิต และมีจิตเป็นสมุฏฐาน ธรรมอันไม่เจือกับจิตและไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ธรรมอันเจือกับจิต ซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐานและเกิดร่วมกับจิต
๒๗. ธรรมอันไม่เจือกับจิต ซึ่งไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน และไม่เกิดร่วมกับจิต ธรรมอันเจือกับจิตซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐานและเกิดคล้อยตามจิต
๒๘. ธรรมอันไม่เจือกับจิต ซึ่งไม่มีจิตเป็นสมุฏฐานและไม่เกิดคล้อยตามจิต ธรรมอันเป็นภายใน ธรรมอันเป็นภายนอก ธรรมอันอาศัยมหาภูตรูปเกิด
๒๙. ธรรมอันไม่อาศัยมหาภูตรูปเกิด ธรรมอันมีเจตนากรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิจฺฐิเข้ายึดครอง ธรรมอันมีเจตนากรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิจฺฐิไม่เข้ายึดครอง ธรรมอันเป็นอุปาทาน ธรรมอันไม่เป็นอุปาทาน
๓๐. ธรรมอันเป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันประกอบด้วยอุปาทาน ธรรมอันไม่ประกอบด้วยอุปาทาน

๓๑. ธรรมอันเป็นอุปาทานและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน ธรรมอันเป็นอารมณ์ของอุปาทานแต่ไม่เป็นอุปาทาน
๓๒. ธรรมอันเป็นอุปาทานและประกอบด้วยอุปาทาน ธรรมอันประกอบด้วยอุปาทาน
๓๓. แต่ไม่เป็นอุปาทาน ธรรมอันไม่ประกอบด้วยอุปาทาน
๓๔. แต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน (ธรรมอันไม่ประกอบด้วยอุปาทาน) และไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน
๓๕. จบหมวคว่าด้วยอุปาทาน

อธิบายคำจาริก

๑. คำว่า เวทนา (ย) บรรทัดที่ ๑/ข. ของการอ่านกรอบนอก ในหลักศิลาจาริก ตกอักษร ย ไปจึงเป็น เวทนา
๒. คำว่า วิปา(กา) บรรทัดที่ ๑/ง. ของการอ่านกรอบนอก ในหลักศิลาจาริก ตกอักษร กา จึงเป็น วิปา
๓. คำว่า อุปาทินุอุปาทานียา บรรทัดที่ ๒/ข. ของการอ่านกรอบนอก ทางที่ถูกตามหลักภาษา ต้องใช้ น. เป็นอุปาทินุอุปาทานียา ซึ่งมีหลายคำ ในจาริกใช้ ณ. ทั้งหมด
๔. คำว่า อวิตกกถาวิจารณ์ บรรทัดที่ ๓/ข. ของการอ่านกรอบนอก และคำอื่นๆ อีกหลายคำที่เป็น อ สนิธิ เช่น อลลิกสิญจอลลิกเลสิก และ อนิสสนอนนิมา ฯลฯ เป็นต้น ในจาริกจะไม่ใช้รูปสระ อ สนิธิ แต่ให้คงรูปศัพท์ไว้อย่างเดิม ถ้าใช้รูปสนธิจะเป็น อวิตกกถาวิจารณ์ เป็นต้น
๕. คำว่า อุปป (มา) ณา บรรทัดที่ ๕/ข. ของการอ่านกรอบนอก ในหลักศิลาจาริก ตกอักษรมา จึงเป็น อุปปณ
๖. คำว่า สมตตนิยดา บรรทัดที่ ๕/ง. ของการอ่านกรอบนอก ในหลักศิลาจาริก ตกอักษร มุ ที่แปลงมาจาก นิคหิตของ ส จึงเป็น สมตตนิยดา
๗. สนิทสนสมปฐิมา บรรทัดที่ ๗/ก. และคำอื่นๆ ที่มีปฐิมา ทางที่ถูกควรเป็น สนิทสนสมปฐิมา แต่ในจาริกเป็น -สมปฐิมา คงจะจาริกผิดอักษร ป. เป็น ม. เพราะเข้าใจว่า ปุ ที่ชื่อนั้น มาจาก นิคหิตของ ส ความเป็น ส สหปุพพท มิใช่มาจาก ส ฉะนั้น จึงชื่อน ปุ มิใช่ ม
๘. คำว่า เหตุสปปยุดตา บรรทัดที่ ๗/ค. ทางที่ถูกควรเป็น สมปยุดตา เพราะ มุ แปลงมาจากนิคหิตของ ส มิใช่ชื่อน ปุ
๙. อักษร จ บรรทัดที่ ๘/ข. ควรเป็น ปี ตามบทธรรมสังคณี เพราะบทหลังเป็น อเหตุกาปี
๑๐. คำว่า โลกุต(ต)รา ในหลักศิลาจาริกเป็น โลกุตรา ตกอักษร ต. ไปหนึ่งตัว จึงใส่เป็นวงเล็บไว้
๑๑. คำว่า สาสวา บรรทัดที่ ๙/ค. คำหลังคงจะเป็นการจาริกผิด เพิ่มอักษร ส ข้างหน้าด้วยบทธรรม-สังคณี เป็น อาสวา

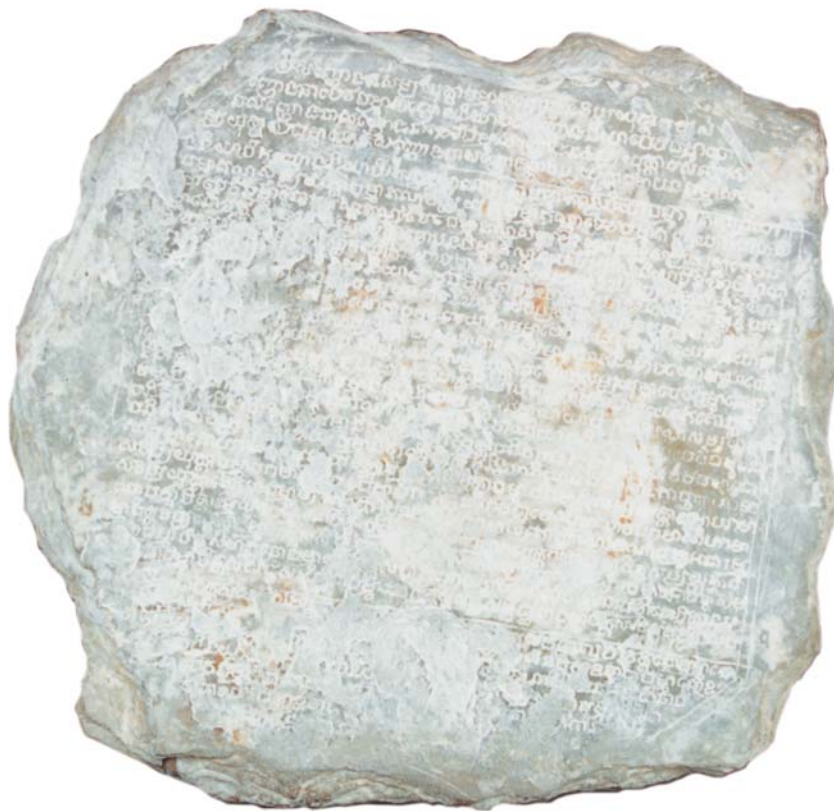
๑๒. อักษร จ บรรทัดที่ ๙/ง. ของวลีว่า โขปน จ ธมฺมา ฯลฯ อักษร จ นี้ ไม่มีในบรรดามงคลี เพราะมีนิบาตสองแล้วคือ โข กับ ปน
๑๓. คำว่า สยโณชนสมฺปยุตฺตา บรรทัดที่ ๑๐/ข. คงเป็นการพลั้งเผลอของการจาริกจึงเพิ่มสระ อี ที่ นิ เพราะบรรดามงคลี เป็น สยโณชนสมฺปยุตฺตา
๑๔. คำว่า สยโณ(ชน) สมฺปยุตฺตา บรรทัดที่ ๓-๔ ด้านที่ ๒ ในหลักศิลาจาริกเป็น สยโณ สมฺปยุตฺตา คงจาริกตกอักษร ชน ไป
๑๕. คำว่า คนฺธา และ คนฺธา บรรทัดที่ ๕-๘ คำแรกใช้ นุ สะกด หน้า จ เป็นการผิดหลักภาษา แต่บรรดามงคลี เป็น คนฺธา ทั้งหมด
๑๖. คำที่อยู่ในวงเล็บทั้งหมด เป็นคำที่คัดมาจาก บรรดามงคลี เพราะในศิลาจาริกชำรุดไม่สามารถอ่านได้

นายชะเอม แก้วคล้าย อ่าน-แปล

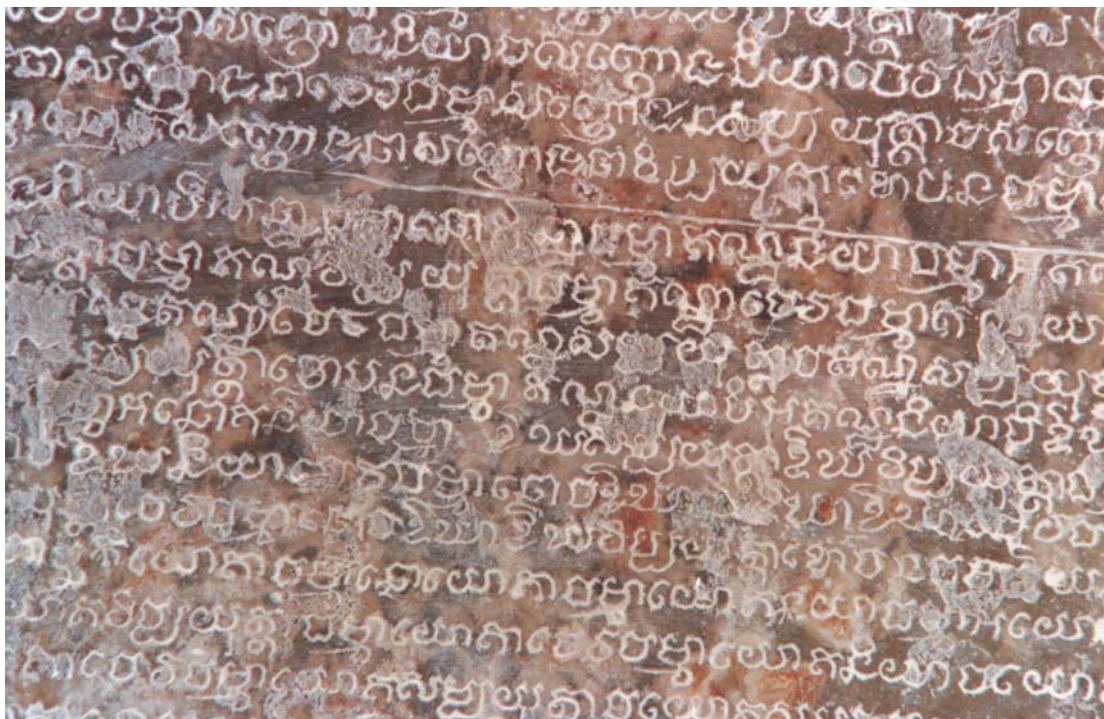

จารึกพระอภิธรรม

ด้านที่ ๑

จารึกพระอิทธิธรรม
ด้านที่ ๒

ข้อความจารึกบางตอนจากบรรทัดที่ ๑ - ๑๔

จาริกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จาริกอักษรไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย

จาริกพ่อขุนรามพล

จาริกป้านางคำเย็บ

จาริกวัดอโศการาม

จาริกวัดบูรพาราม

จาริกวัดกำแพงงาม

จาริกเจดีย์น้อย

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย

จารึกพ่อขุนรามพล บรรทัดที่ ๕๒ - ๖๐

คณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยพิจารณาตรวจสอบรูปอักษรจารึกพ่อขุนรามพล
ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

จารึกพ่อขุนรามพล
ประมาณพุทธศักราช ๑๙๐๐

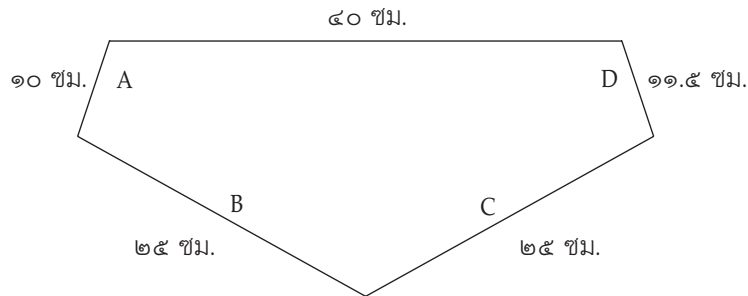
ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๐๐
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๖๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๖๐ บรรทัด ด้านที่ ๓ และ ๔ ระบุอักษรลบเลือน
วัตถุที่จารึก	หินทรายเนื้อหยาบสีเทา
ลักษณะวัตถุ	แท่งศิลารูป ๕ เหลี่ยม มีรอยหักชำรุด
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๑๐ x ๕ x ๒๕ x ๑๑.๕ เซนติเมตร สูง ๑๕.๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	นฐ. ๑๖ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗ เรียกจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๒๕๕”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ระบียงคด องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
พิมพ์เผยแพร่	ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔
ประวัติ	

ศิลปจารึกพ่อขุนรามพล เป็นศิลาหินทรายหยาบสีเทา มีลักษณะเป็นแท่งศิลาสองฐาน ๑๕.๔ เซนติเมตร หากมองแต่ไกลจะมีลักษณะลวงตาให้เห็นดังเป็นหลักศิลา ๔ เหลี่ยม รูปเป็นทรงกระโจมแบบศิลปจารึกหลักที่ ๑ แต่ที่จริงถ้ามองตัดจากด้านบนลงมาจะเป็นรูปหลักศิลา ๕ เหลี่ยม กล่าวคือมีความกว้าง ๔๐ เซนติเมตร (ด้านหลังที่ไม่มีคำจารึก) ด้านข้างขวาของศิลา (A) กว้าง ๑๐ เซนติเมตร ด้านข้างซ้ายของศิลา (D) กว้าง ๑๑.๕ เซนติเมตร ในขณะที่ด้านหน้าของศิลามีลักษณะเป็นมุมแหลมยื่นออกมาตรงกลางเสมือนเอาฐานของสี่เหลี่ยมจัตุรัสสองอันมาประกบ แต่เอียงเข้าหากันและกว้างด้าน (B และ C) ละ ๒๕ เซนติเมตร

เมื่อดูอย่างผิวเผินจะเห็นว่า ศิลปจารึกพ่อขุนรามพล อยู่ในสภาพค่อนข้างดี แต่ในการตรวจสอบอย่างใกล้ชิดพบว่า แท่งศิลานั้นเคยหักแล้วนำมาต่อขึ้นใหม่ ส่วนตัวอักษรจารึกนั้นคงมีอยู่ ๖๐ บรรทัดทุกด้าน แต่

เลือกรางมาก โดยเฉพาะด้าน C นั้นอ่านไม่ได้เลย ดังนั้นจึงเหลืออยู่เพียง ๓ ด้าน ที่มีร่องรอยให้เห็น อักษรจารึก ด้าน A เป็นอักษรสุโขทัย ภาษาไทย มีอยู่ ๖๐ บรรทัด อ่านได้กระตอนกระแท่นตั้งแต่บรรทัดที่ ๒๔ ถึง ๖๐ ด้าน B อักษรขอมสุโขทัย ภาษาบาลี ลบเลือนเกือบหมด ยกเว้นมุมขวาล่างของศิลาซึ่งอ่านได้ไม่กี่คำ และ ด้าน D ซึ่งลบเลือนเกือบหมดเช่นกันเหลือร่องรอยของอักษรจารึกค่อนข้างบนบ้าง แต่ไม่สามารถอ่านได้

พิจารณาจากข้อความจารึกแล้วไม่ต้องสงสัยเลยว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามพล เดิมเคยอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครย้ายมาไว้ที่ระเบียงคด องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ตั้งแต่เมื่อใด เดิมนายประสาร บุญประคอง ได้เคยทำแผ่นสำเนาจารึกหลักนี้ไว้เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ และได้ขึ้นทะเบียนวัตถุไว้ เลขที่ นฐ. ๑๒ แต่สำเนาจารึกเลือกรางมาก ในครั้งนั้นศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้อ่านในขั้นต้นแล้วได้ความแต่เพียงว่า เป็นจารึกตัวอักษรสมัยสุโขทัย และเป็นเรื่องการทำบุญ

ครั้นเมื่อ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ดำริที่จะจัดพิมพ์ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ ขึ้น เพื่อเฉลิมฉลองพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร จึงได้เสนอให้คณะกรรมการฯ ทราบและได้พยายามอ่านข้อความจากสำเนาจารึกอีกครั้งหนึ่ง และพบว่ามีความน่าสนใจเป็นพิเศษ จึงมอบหมายให้นายเทิม มีเต็ม ไปอ่านตัวอักษรจารึกที่หลักศิลาจริง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ โดยได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากร ในวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ มกราคม และวันพฤหัสบดีที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้ตรวจสอบการถ่ายอักษรจารึกและการอ่านทั้งจากหลักศิลาจริง แผ่นสำเนาคัดทับ และภาพถ่าย

ประกอบกัน ข้อความจารึกที่นำมาลงพิมพ์ข้างท้ายนี้เป็นผลมาจากการอภิปรายและความเห็นชอบตรงกันของผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกทั้งสองท่าน

ตรวจสอบตามบัญชีจารึกต่าง ๆ ในภาคผนวกของ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗) เราทั้งสองมีความเห็นว่าจารึกพ่อขุนรามพล น่าจะตรงกับจารึกจากอำเภอวังโม้ชร จังหวัดสวรรคโลก (ในเวลานั้น) ซึ่งเข้าใจว่าพบที่วัดมหาธาตุ เมืองเซียง และมีจารึกอยู่ ๓ ด้าน ด้านละ ๖๐ บรรทัดเช่นกัน จารึกจากอำเภอวังโม้ชรหลักนี้ มีหลักฐานว่านำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ แต่เมื่อสอบถามดู ภัณฑารักษ์ก็ไม่ทราบและมีหลักฐานว่าย้ายไปอยู่ ณ ที่ใดแล้ว ดังนั้นจึงใคร่สันนิษฐานว่าจารึกหลักวังโม้ชร หรือจารึกพ่อขุนรามพล อาจจะถูกขนย้ายลงมาพร้อมกับพระร่วงโรจนฤทธิ์ ภายหลังเมื่อย้ายพระร่วงโรจนฤทธิ์ไปประดิษฐานที่องค์พระปฐมเจดีย์ จารึกพ่อขุนรามพล ได้ถูกขนย้ายไปด้วยก็เป็นได้

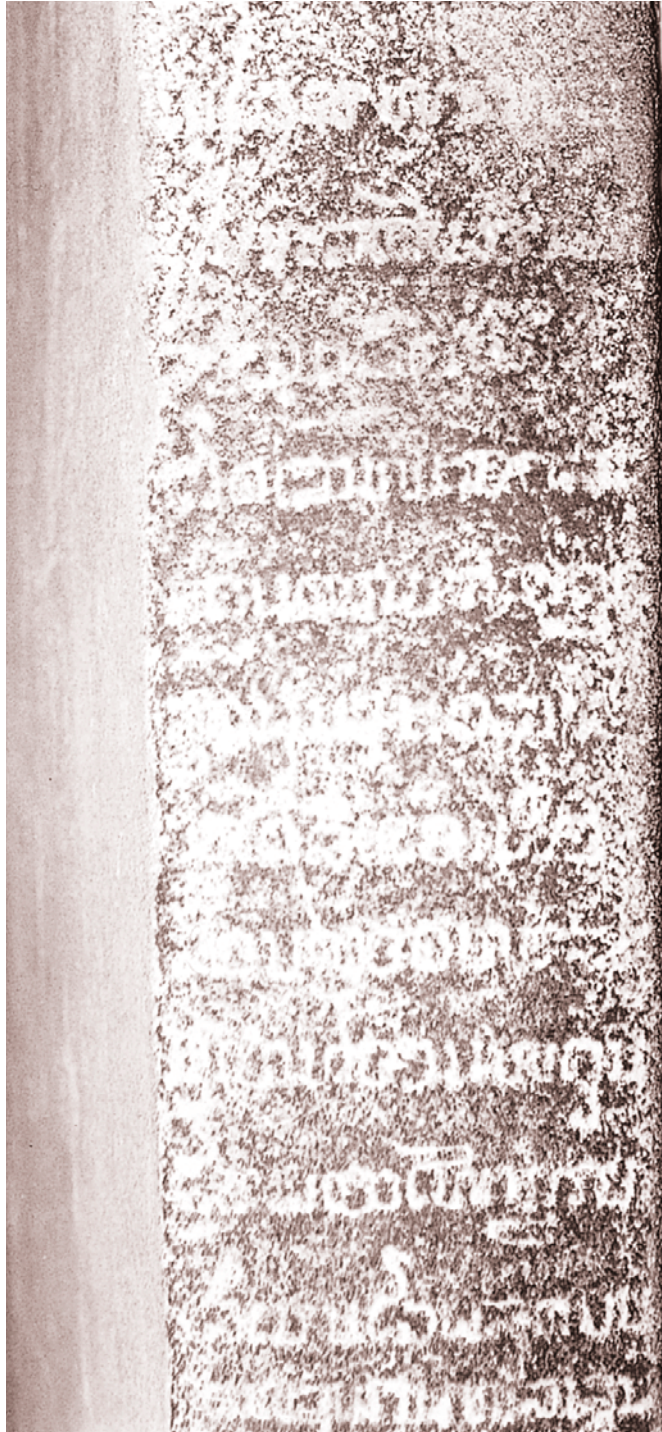
ประเด็นปัญหาสำคัญก็คือ จารึกนี้ทำขึ้นสมัยใด? เราอาจประมาณได้จาก (๑) คำว่า พ่อขุน ซึ่งใช้เรียกกษัตริย์ ; (๒) ข้อเท็จจริงที่ว่า สุโขทัยได้เปลี่ยนมาใช้คำว่า พระยา (พระยา) เรียกกษัตริย์แทนตั้งแต่ จารึกหลักที่ ๓ พ.ศ. ๑๙๐๐ และ (๓) จารึกพ่อขุนรามพล ไม่ได้ใช้ ไม้หันอากาศ ซึ่งเริ่มใช้ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๒ - ๑๙๐๔ และยังใช้ตัวอักษรคล้ายกับ จารึกหลักที่ ๓ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนตัวอักษร ฐ และ ข เป็นรูปที่ใช้อยู่ก่อน พ.ศ. ๑๙๓๕ ดังนั้น จารึกพ่อขุนรามพล ควรมีอายุก่อนหรือใกล้กับ พ.ศ. ๑๙๐๐

ข้อมูลที่ค่อนข้างกระต่อนกระแท่นจาก จารึกพ่อขุนรามพล ทำให้ใคร่สันนิษฐานในขั้นต้นว่า พ่อขุนรามพลอาจเป็นองค์เดียวกันกับพระยาพระราม อนุชาของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาโลไทย) (โปรดดู ศิลาจารึกหลักที่ ๑๑) และพ่อขุนศรี อาจเป็นพระยาจ๋วนำฤกษ์ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองพระองค์อาจหมายถึง กษัตริย์คู่อื่นก็ได้เช่นกัน ทั้งนี้คงต้องพิจารณาจากรายละเอียดที่อาจอ่านได้เพิ่มเติมในโอกาสข้างหน้า

ศิลาจารึกพ่อขุนรามพล ได้ถูกย้ายจากกระเบื้องคดด้านหน้าองค์พระปฐมเจดีย์ เข้ามาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ จนถึงปัจจุบัน*

* ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร และ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี อธิบายความจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๓ - ๔

จารึกพ่อขุนรามพล บรรทัดที่ ๔๒ - ๕๓

จารึกพ่อขุนรามพล ด้านขวา

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____	_____
ลบเลือนอ่านไม่ได้	
๒๓. _____	_____
๒๔. .เมืองศรีสข(นาไล)	.เมืองศรีสขนาไล-
๒๕. ลยปรีกาเคอิน_____	ลย ปรีกา เคอิน_____
๒๖. ..พขุนสรอด..	..พ่ขุนสรอด..
๒๗. พขุน(รามพล)..	พ่ขุนรามพล..
๒๘. (เป)นขุนในเมอิงศรี	เป็นขุนในเมอิงศรี-
๒๙. สขชนาไล(ย)สุ(โข)[ไท]	สขนาไลยสุโขทัย
๓๐. (อยู่)ได้ปึง_____	อยู่ได้ปึง_____
๓๑. _____	_____
๓๒. พขุน(สรี)_____	พ่ขุนศรี_____
๓๓. ขุนสรีมารีเมอิง..	ขุนศรีมารีเมอิง..
๓๔. ไคเมอิงนี้(คิน)_____	ไคเมอิงนี้คิน_____
๓๕. (ชยง)คำขุนรามพล	เซียงคำขุนรามพล
๓๖. พขุน(รามพล)_____	พ่ขุนรามพล_____
๓๗. . (เป็นขุน)_____	. เป็นขุน_____
๓๘. ที่นิน_____	ที่นั่น_____(เม็-)
๓๙. อองศรีสขนาไลยนี้	องศรีสขนาไลยนี้
๔๐. ..เคอินหาอ	..เคอินหาอ-
๔๑. ก ๔ คำวนน(เตาส)	ก ๔ คำ วันเตาส-
๔๒. นนสุกรพารพขุน(น)	น สุกรพาร พ่ขุน-
๔๓. รามพลไค(เมอิงสรี)	รามพล ไคเมอิงศรี-
๔๔. สขชนาไลยนี้คิน	สขนาไลยนี้คิน

คำจารึก	คำอ่าน
๔๕. โสคเขาพี่น้องส(า)	โสด เขาพี่น้องส(า-)
๔๖. (ม)คนก่อน(เป็น)ลูก	มคนก่อนเป็นลูก
๔๗. ...ปุ่นขุน(กวาน)	...ปุ่นขุนกวัน ^(๑)
๔๘. อยู่ได้สี่เดือน(จึง)	อยู่ได้สี่เดือน จึง
๔๙. .อ(ม)ญอดพระธา	.อม ^(๒) ยอดพระธา-
๕๐. ดุเอาทองนพคุณ	ตุ เอาทองนพคุณ
๕๑. โสรมเอาไพฑูรย์	โสรม ^(๓) เอาไพฑูรย์
๕๒. ใส่เป็นโจมสุดยอ	ใส่เป็นโจม ^(๔) สุดยอ-
๕๓. ดพขุนรามพล(เขา)(สู)	.ด พ่ขุนรามพลเข้าสู่
๕๔. เมืองศรีสขนาไล	เมืองศรีสขนาไลย
๕๕. โอยหมากให้แก่พี่	โอยหมากให้แก่พี่
๕๖. ของแกฝูงทวยหา	ของแกฝูงทวยหา-
๕๗. รได้สามแสนคนจา	รได้สามแสนคน จา-
๕๘. ริกนี้พ่ขุนรามพล	ริกนี้พ่ขุนรามพล
๕๙. ให้ใส่ไว้ผู้ต้องหนง	ให้ใส่ไว้ ผู้ต้องหนง-
๖๐. สีนีชีข้างแป(ดรา)ย.	สื่อนี้ ชื่อข้างแปดราย.

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๔^(๕)

^(๑) กวัน เป็นเขตการปกครองสมัยโบราณ

^(๒) ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อ่านว่า สอม (ซอม) แต่ นายเทิม มีเต็ม เห็นว่าเป็น ลอม (ล่อม)

^(๓) โสรม = สรวม / สวม

^(๔) โจม = จอม ในภาษาเหนือคำนี้หมายถึง 'มงกุฎ'

^(๕) แก้ไขเพิ่มเติม ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย

จารึกป้านางคำเยีย พุทธศักราช ๑๙๒๒

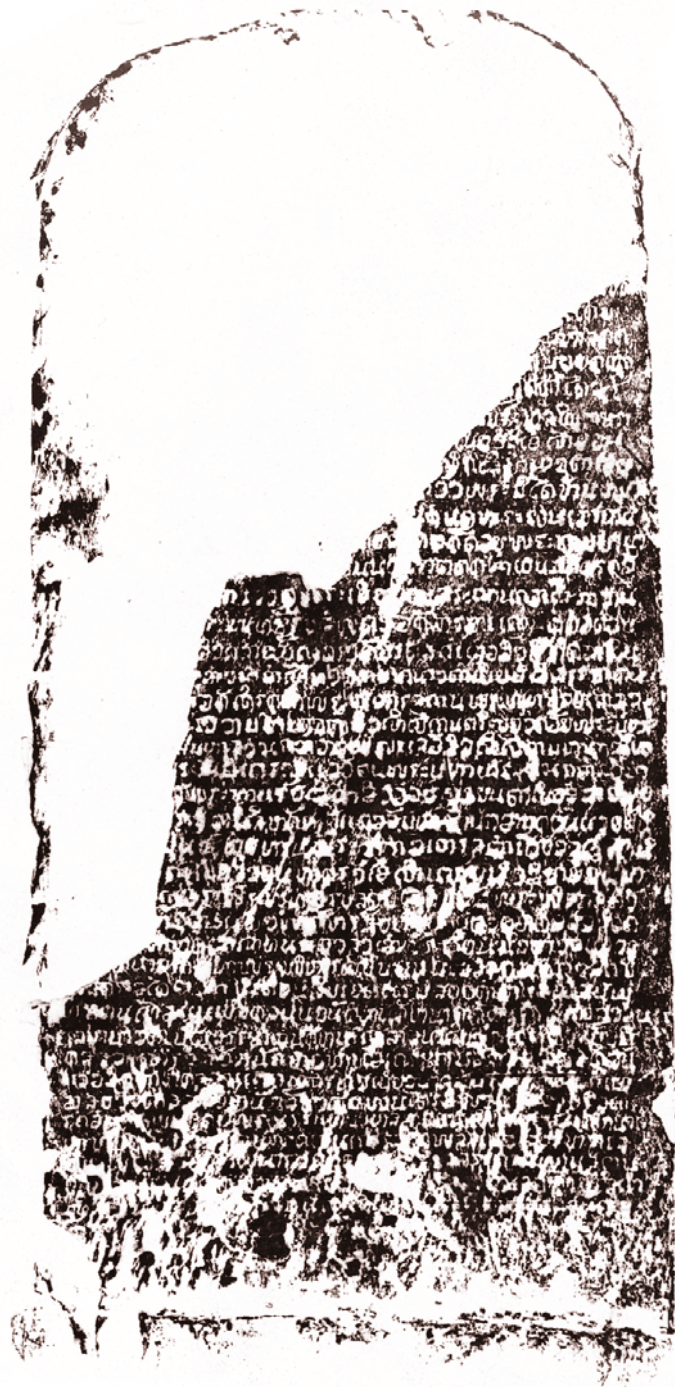
ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๒๒
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๑ เซนติเมตร สูง ๑๒๙ เซนติเมตร หนา ๑๙ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กท. ๓๐ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๑๑) เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “คำอ่านศิลาจารึกอักษรและภาษาไทยสมัยสุโขทัย” ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ เรียกว่า “หลักที่ ๑๐๒ ศิลาจารึก ภูเขาไกรลาส สวนซ้าย”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๑๐
สถานที่พบ	เขาไกรลาส สวนซ้ายในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร
ผู้พบ	ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล
ปัจจุบันอยู่ที่	เขาไกรลาส สวนซ้ายในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๑๑) ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกป้านางคำเยีย เป็นหินชนวน รูปลักษณะแผ่นใบเสมา จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ขอม ภาษาไทย - บาลี จารึกอักษรจำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย มี ๔๐ บรรทัด แต่บรรทัดที่ ๑ ถึง ๑๑ พื้นศิลาชำรุด และบรรทัดที่ ๓๖ ถึง ๔๐ อักษรลบเลือน อ่านจับความไม่ได้ ส่วนด้านที่ ๒ นั้น เป็นจารึกอักษรขอม ภาษามอญ มี ๑๗ บรรทัด จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๒๒

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงพบ
ศิลาจารึกจำนวน ๒ หลัก ซึ่งศิลาจารึกจำนวน ๒ หลัก ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ใน
คูหาใต้ภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ภายในเขตพระราชฐานชั้นใน พระบรม-
มหาราชวัง ทรงแจ้งเรื่องให้นายประสาร บุญประคอง เจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึก
กองหอสมุดแห่งชาติ ทราบพร้อมกับทรงทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพระบรมราชานุญาตให้เจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึกจำนวน
๒ คน คือ นายประสาร บุญประคอง และนายเทิม มีเต็ม เข้าในเขต
พระราชฐานชั้นในภายในพระบรมมหาราชวัง เพื่อทำการสำรวจและอัดสำเนา
ศิลาจารึก เจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึกทั้ง ๒ คน ได้เข้าทำการสำรวจและอัดสำเนา
ศิลาจารึก เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

นายประสาร บุญประคอง ได้อ่านถ่ายทอดศิลาจารึกอักษรไทยฯ -
ขอม ภาษาไทย - บาลี คือ ศิลาจารึกบ้านางคำเขียย ส่วนศิลาจารึกอีก ๑ หลัก
นั้น เป็นจารึกอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย นายเทิม มีเต็ม เป็นคนอ่านถ่ายทอด
คำอ่าน แปลและคำอธิบาย ศิลาจารึกทั้ง ๒ หลัก ได้นำลงพิมพ์ในหนังสือ
นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๒ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๑ หน้า ๙๔ - ๑๐๓

ข้อความในจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ได้กล่าวถึงบ้านางคำเขียย
บำเพ็ญกุศลต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ส่วนข้อความในจารึกอักษรขอม
ภาษาบาลี ได้กล่าวพรรณนาถึงลายลักษณ์ที่ปรากฏในพระบาททั้งสองแห่ง
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จารึกบ้านงำเคียบ
ด้านที่ ๑

จารึกป้านางคำเย็บ ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑.พ....	พ....
๒.แกม	แกม
๓.มหาสกก	มหาศก
๔.(สา)มออกเก้า	สามออกเก้า
๕.(กุ) ดีค่าได้ ๘๙	กุฎีค่าได้ ๘๙
๖.พระทศพิชธรร	พระทศพิชธรร(ม)
๗.เมืองสุโขทัยอัน	เมืองสุโขทัยอัน
๘.ญิกโสปานางคำเย็บ	ญิกไสร้ ป้านางคำเย็บ
๙.ทงพระนัไดหินหนา	ทั้งพระนัไดหินหน้า
๑๐.นอินดูพระเปนเจ้าหน	น เอ็นดูพระเป็นเจ้าหน
๑๑.เอา...อกด้วยพระด้วย ปানা	เอา...อกด้วยพระด้วย ป้านา-
๑๒. (ง)...นน...เรตคกทำเปนฉดตรกั	ง...นน...เรตคกระทำเป็นฉัตรกั
๑๓.เราเลงดูพระเย็บ...ชระญาณ กวาโสภางม	เราเล็งดูพระเย็บ...ชระญาณ ก็ว่าโสภางม
๑๔. ... (พ)ระพุทธรูปสัพพังจักจาร์จาแญม หาวด้วย	... พระพุทธรูปสัพพังจักจาร์จาแยม หัวด้วย
๑๕.จึงถวายเป็นญางประดิษฐแล้วจึงกวาใน	จึงถวายเป็นญางประดิษฐ์ แล้วจึงก็ว่าใน
๑๖.ช้างม้าข้าไททงหลายป้านางคำเย็บ มีใจศรัทธาหน(กั)	ช้างม้า ข้าไททงหลายป้านางคำเย็บ มีใจศรัทธาหนัก
๑๗.จักไครกระทำพระพิหารสถานพระพุท รูปเจ้าจุ	จักไครกระทำพระพิหารสถานพระพุท รูปเจ้าจุ
๑๘. ... รงงามป้านางคำจึงไทไปถามตริบอง ด้วยพระมหา	... รงงามป้านางคำ จึงไทไปถามตริบอง ด้วยพระมหา

คำจารึก	คำอ่าน
๑๙. ...มหาสงครามชาวชอบพแล้วจึงให้ไป ถามหาเถรชื่อนเณร	...มหาสงครามชาวชอบพแล้วจึงให้ไป ถามหาเถรชื่อนเณร
๒๐.ระมีชื่อเถรณีแล้วตนพระมหาเถรสงฆ ราชารังมา	ระมีชื่อเถรณี แล้วตนพระมหาเถรสงฆ ราชารังมา
๒๑.พระท่านรังใช้ให้ชื่อจ้าวข้างเขยน ตาเบื่องซ้ายกอ	พระท่านรังใช้ให้ชื่อจ้าวข้างเขยน ตาเบื่องซ้ายกอ
๒๒.รณิกนี้ใส่หักพังแต่ขั้วมหาธรรมราชา ยุคก่อนแลอนัน	รณิกนี้ใส่หักพังแต่ขั้วมหาธรรมราชา ยุคก่อน แลอนัน
๒๓.บุญพ็ายท่านพระศรีราชเฮอร์ส เจ้าเมืองสุโขทัย	บุญพ็ายท่านพระศรีราชเฮอร์ส เจ้าเมืองสุโขทัย
๒๔.คำเยยลงขุนหากรังใช้ให้นาย ผุ่หนึ่งชื่ออายอินท	คำเยยลงขุน หากรังใช้ให้นาย ผู้หนึ่งชื่ออายอินท
๒๕.ญชระพระพุทธรูปสถูปเจดีย์ทอง พระพิหารคั	ญชระพระพุทธรูป สถูป เจดีย์ ทอง พระพิหารคั
๒๖.ดั่งคนแต่งพยาบาลสืบเรือนแต่ง กวาดวดดปด	ดั่งคนแต่งพยาบาลสืบเรือน แต่ง กวาดวดดปด
๒๗. ...คำทุกเขาให้คนแต่งส่งเข้าพระ เรือนหนึ่งต่างคนจึงเ	...คำ ทุกเขาให้คนแต่งส่งเข้าพระ เรือนหนึ่ง ต่างคนจึงเ
๒๘.ปานางคำกระทำพระพิหารในปีมะแม มหาศกราชได้ ๑๓๐๑ ปี	ปานางคำกระทำพระพิหารในปีมะแม มหาศกราชได้ ๑๓๐๑ ปี
๒๙. (จุล)ศกราชได้ ๗๔๑ ปีเดือนสิบเอ็ด แรมสองค่ำหนอมวันพุ	จุลศกราชได้ ๗๔๑ ปี เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ หนอมวันพุ-
๓๐. ทนไหนทวนเปิดกสนอนดิทนต์กนา กาลใดฤกษ์ดีให้ลงขุน	ธ ทนไหนเปิดกสนัน อันดิทนต์กนา กาลใดฤกษ์ดี ให้ลงขุน
๓๑. แลปานางคำมีใจสรธาทนต์กนาญสาสนา ในพระ(เป็นเจ้าทอง) ภิ	แลปานางคำมีใจสรธาทนต์กนายาศาสนา ในพระเป็นเจ้า ทั้งภิ-
๓๒. กุศลสงฆทรงจ้งหันแห่งท่านชื่อเถรธรรม วิสาละ.....สักัน	กุศลสงฆทรงจ้งหันแห่งท่านชื่อเถรธรรม วิสาละ.....สักัน

คำจารึก

๓๓. แล้วจึงหาภิก (สุ) สงฆเถรานุเถรทั้งเมือง
นาคคนมา (ไหววัน) นิงในอา
๓๔. วาส้องคาสจ้งหันฉลองโอยทานไตร
ซีพรเลองคบริษา
๓๕. รถัวนสรรพสคัษพระธรรมทงทสชาติ
อนไพะเราะหนกัหนา
๓๖. หา.....พาดพินแดร (สงง) พลล

๓๗.นารถ.....สวรคัษนิรพาน
สถาน
๓๘. ...อนัน.....วสานพาย...
.....นางไศสวราชไสไ
๓๙. ญ.....รญินญาไคไ

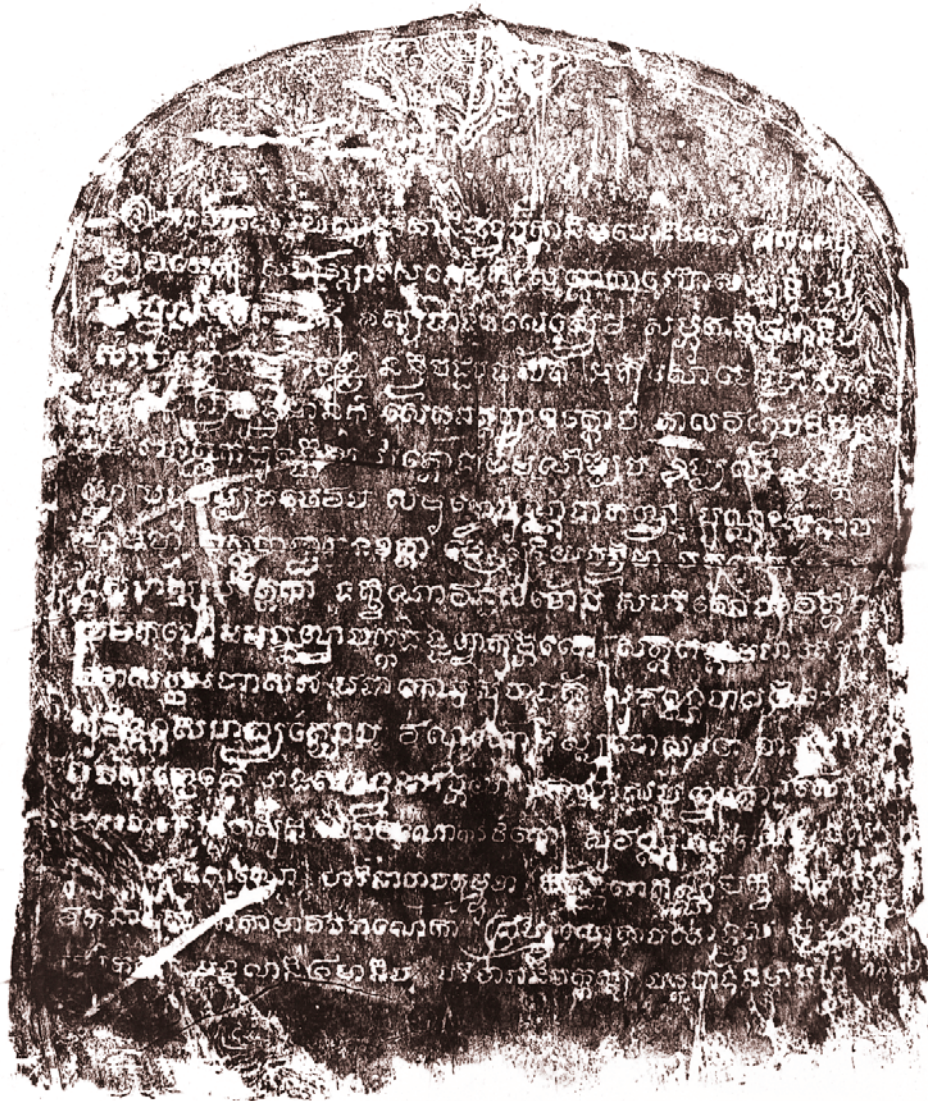
๔๐. _____

คำอ่าน

- แล้วจึงหาภิกษุสงฆ์ เถรานุเถรทั้งเมือง
หน้าคนมาไหววันหนึ่ง ในอา-
วาส้องคาสจ้งหันฉลองโอยทานไตร
จีวรเลองคับริษา-
รถัวนสรรพ สดับพระธรรมทั้งทสชาติ
อันไพะเราะหนักหนา
หา.....พาทย์พินแดรสังข์พัลล

-นารถ....สวรคัษนิรพาน
สถาน
...อันนี้.....วสานกาย...
.....นางไศสวราชยไสร ให้
ญ.....รญินนี้ อย่าไคให้

- _____

จารึกบ้านางคำเย็บ
ด้านที่ ๒

จารึกบ้านกำแพง ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. ขปาเทสุ ยสุส ซาตานี เทว จุกานี มเหลโน เอกเมก
๒. มปิ เอเตสุ สหสสารุ สเนมิกั สพพากาเรหิ สมปนฺนํ สุ-
๓. สณฺจัน สนาภิกั ตสุส ปาทตเลเสวว สมฺกุตานิ อิมานิ จ
๔. สิริวจุโณ จ โสวตฺติ นนฺทิวญฺญวญฺญสํ อุกุ โส เจว ปาสาโท
๕. (ซีว) ญจุทุมานกั เสดจตตญจ ชคโค จ ตาลวญฺญํ จ วิชนี
๖. โมโรตถกมฺมญฺหิสํ ปตฺโต ทามมณฺนิมปิจ อุบุปลํ นิลรตฺต-
๗. ญจ ปทุมมปิ ตเถว จ สมฺพุโท ปุณฺณปาทิญจ ปุณฺณมโญ จ
๘. หิมวา จุกววาพา จ นชตฺตา เมรุสุริยจฺนทิมมา จตุโร จ มหาทิ-
๙. (ปา) ทวิสหสฺสปริตฺตกา ทกฺขิณาวญฺญสํ ไซ จ สปริโส จุกวตฺติ จ
๑๐. ยมกั เหมมจฺจญจ จุกุชฺชญจ กุมภิลो สตฺตคฺคฺคา มหาเสลา
๑๑. ตถา สตฺตมทาสรา ปฏาโก สํสุปาญฺญิกิ ~ สุวณฺณวาลพิชนี
๑๒. สุวณฺณสิทฺทพคฺโข จ วลาโท อสฺสโปสโส วารโณ
๑๓. ปิจ สพเพ เต ราชสทฺเทน อวฺหยา เกลาสปพฺพุโต หโส
๑๔. จากวาโก จ วาสฺกิ เอราวโณ กรวิโก สุวณฺณมโร.....
๑๕. กุกุสุโร โกญโจ หรินาวา จตุมฺมุขา กิณฺณโร กิณฺณริปกฺขิ ชิวญชี-
๑๖. วกนามกา ฉกามาวจรา โลกา พุรุมโลกา จ โสฬส อญฺจุตฺตร-
๑๗. สตํ ตสุส มงฺคลานิ อิมานิ จ ปริวารานิ จุกุสฺส จุกาปาทำ นนามิทํ

คำจารึกเรียงตามลักษณะฉันทลักษณ์

๑ ปาเทสุยสุส ชาตานิ

เอกเมกมปิ เอเตสุ
สพพากาเรหิ สมปนฺนํ
ตสุส ปาทตเล เสว ว
สิริวจโน จ โสวตถิ
องกุโส เจว ปาสาโท
เสตฉตตตยจ ชคโค จ
โมรหตถกมฺมฺหิสํ
อุปปลํ นิลรตตยจ
สมฺพุโท ปุณฺณปาตยจ
จกฺกวาพา จ นกฺขตฺตา
จตุโร จ มหาทีปา
ทกฺขินาวภูฏสงฺโข จ
ยมกํ เหมมจฉนฺจ
สตตคฺคฺคา มหาเสลา
ปภาโก สฺสุปาฏฺงกิ
สฺวณฺณสีหพคฺโข จ
วารโณปิจ สพฺเพ เต
เกลาสปพฺพโต หฺโส
เอราวโณ กรวิโก
...กกุสุโร โกญโจ
กิณฺนโร กิณฺนรปฺกฺขิ
ฉกามาจฺจรา โลกา
อฏฺฐตฺตรสฺสํ ตสุส
ปรีวารานิ จกฺกสุส

เทว จกฺกานิ มฺเหลสิโน
สทฺสสารํ สเนมิกํ
สฺสณฺณจํ สนาภิกํ
สมฺภุตานิ อิมานิ จ
นนฺทิวภูฏวฏฺงสํ
ชีวญฺจทฺธมานกํ
ตาลวณฺฏํ จ วิชินี
ปตฺโต ทามมณฺธิปิจ
ปทุมมปิ ตเถว จ
ปุณฺณมฺโห จ ทิมวา
เมรุสฺสริยจฺนทิมวา
ทฺวิสหสฺสปริตฺตกา
สปริโส จกฺกวตฺติ จ
จกฺกชฺชยจ กุมฺภิโล
ตถา สตฺตมฺมหาสฺรา
สฺวณฺณวาลพิชนี
วลาโท อสฺสโปสโธ
ราชสทฺเทน อวฺหยา
จกฺวาโก จ วาสฺกิ
สฺวณฺณภมฺโร.....
หรีนาวา จตฺมฺมุขา
ชีวญฺจวณฺณามกา
ทฺรุมฺโลกา จ โสฬส
มฺภุคฺลานิ อิมานิ จ
จกฺกปาทํ นมามิหํ

คำแปล

พระมเหสี (พระพุทฺธ) มีจักรเกิดขึ้นในพระบาททั้งสอง ในจักรนี้แต่ละจักรมีซี่ฟันซี่พร้อมด้วย
กง สมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง มีดุมมั่นคง และในพื้นพระบาทของพระมเหสีนั้น มีสิ่งเหล่านี้ คือ
สิริจุโล นางฟ้า (บางท่านแปลว่าแว่นส่องหน้า บางท่านแปลว่านางฟ้าส่องแว่น) โสวตถิ นนทิวัญญ
รูปสวัสดิกะ เวียนขวา วญฺญสภํ ดอกไม้กรองบนศีรษะ องกุโส ขอช้าง ปาสาโท ปราสาท ชีวํ นกพริก
วุฑฺธมานกํ ดอกพุดซ้อน เสดดคุดํ รมขาว ชคโค มีหรือพระขรรค์ไชยศรี ตาลวณฺญํ ข้าวลูกตาลหรือ
ลูกตาลทั้งข้าว วิชนี พัด โมรหตุถกํ หางนกยูงมัดเป็นกำ อุณฺหิสํ ผ้าโพกศีรษะ หรือมกุฏ ปตฺโต บาตร
หรือภาชนะ ทามมณิ เชือกแก้ว อุปลํ ดอกบัวสาย นิลํ ดอกบัวเขียว รตตํ ดอกบัวแดง ปทุมํ
ดอกบัวหลวง สมุทโท ทะเล ปุณฺณปาติ ภาชนะใส่น้ำเต็ม ปุณฺณมโหฺน หม้อใส่น้ำเต็ม ทิมวา ปาติมพานต์
จกุกวาทา ลูกโลก นกขตุตา ดาว เมรุ ภูเขาเมรุ สุริโย ดวงอาทิตย์ จนนทิมา ดวงจันทร์ จตุโร มหาที่ปา
มหาทวีปทั้ง ๔ ทวิสหสสปริตตกา มีทวีปน้อยสองพัน ทกขินา วญฺญสภํ สังข์ทักษิณาวัฏ คือ เวียนขวา
สปริโส จกุกวตติ พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมทั้งบริวาร ยมกํ เหมมจจฺจ ปลาทองทั้งคู่ จกุกํ จักร ธชฺช
ธงชัย กุมภิลโล จรเช้ สดตคฺคกา แม่น้ำ ๗ สาย (ในอินเดีย) มหาเสลา ภูเขาใหญ่ ๗ ภูเขา (ในอินเดีย) ตลา
และสตุตมทาสรา ๗ สระ (ในอินเดีย) ปฏาโก ธงปฏาก สํสุ ปลาฉลาม ปาญฺญกิ แก้ว สวณฺณวาลพิขนิ
พัดทองขนหางสัตว์ สวณฺณสิโห ราชสีห์ทอง พยคุโฆ จ และเสื่อ วลาทโก อสุโส ม้าลาหก อุโปสโถ
วารโณ จ และช้างตระกูลอุโปสถ ทั้งหมดเหล่านี้เรียกว่าราชาศัพท์

เกลาสปพฺพโต ภูเขาไกรลาส หงฺโส หงส์ จากวาโก จ และนกจากพราภ วาสูกิ พระยานาค
เอราวโณ ช้างเอราวัณ กรวิโก นกการเวก สวณฺณภมโร แมลงภู่ทอง...กุกุสุโร ไก่เถื่อน โกญโ
นกกระเรียน หรินาวา เรือทอง จตุมมุขา รูปมหาพรหม ๔ หน้า กิณฺนโร กิณนร กิณฺนรปุกฺขี นางกินนร
ชีวณชีวกนามกา นกชื่อนกกระทาดง ฉกามาจรโลกา โลกสวรรค์ ๖ ชั้น โสฬสพฺพทุมโลกา จ และ
พรหมโลก ๑๖ ชั้น มงคลทั้งหลายเหล่านี้ รวมเป็น ๑๐๘ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระบาทที่มีรูปจักรของ
พระพุทฺธนั้น และบริวารทั้งหลายของจักรนั้น ฯ

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ที่ปรึกษาและตรวจแก้

ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

จารึกวัดอโศการาม
พุทธศักราช ๑๙๕๖

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๕๖
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๕๑ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๔ เซนติเมตร สูง ๑๓๔ เซนติเมตร หนา ๑๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๒๖ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๗) เรียกศิลาจารึก หลักนี้ว่า “จารึกวัดอโศการาม” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ เรียกว่า “จารึกหลักที่ ๙๓” พ.ศ. ๒๔๙๘
พบเมื่อ	
สถานที่พบ	วัดอโศการาม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๗) ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ
ศิลาจารึกวัดอโศการาม เป็นแผ่นหินแปร ลักษณะรูปใบเสมา มีจารึก
อักษร ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย จำนวน ๔๗
บรรทัด ข้อความจารึกในบรรทัด ๔, ๖, ๙, ๑๐ - ๑๒, ๔๒ - ๔๗ บางตอน
อักษรลบเลือน อ่านจับความไม่ได้ตลอด ส่วนจารึกด้านที่ ๒ นั้น เป็นจารึก
อักษรขอม ภาษามอญ จำนวน ๕๔ บรรทัด ข้อความจารึกในบรรทัด ๙, ๑๐,
๑๗, ๒๗ - ๓๒ บางตอนอักษรลบเลือน จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๕๖

ศิลาจารึกหลักนี้ กองโบราณคดี กรมศิลปากร พบที่วัดสลัดได (ใน
จารึกปรากฏชื่อวัดอโศการาม) ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๙๘

เดิมศิลาจารึกวัดอโศการาม เก็บรักษาและตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๑๕ นายหนุ่ม อยู่ในธรรม อติตรองอธิบดีกรมศิลปากร สั่งให้เจ้าหน้าที่นำศิลาจารึกวัดอโศการาม จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ลงมาเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดวชิราวุธ (หอสมุดแห่งชาติเดิม) ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพฯ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึกทำการอ่าน และตรวจสอบเลขศักราชที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่ โดยมีศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร นายประสาร บุญประคอง และนายเทิม มีเต็ม ร่วมกันดำเนินการ

ข้อความในจารึกด้านที่ ๑ กล่าวถึงสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ พระอัครมเหสี สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ทรงมีพระราชศรัทธาประดิษฐานพระสถูปไว้ในวัดอโศการาม

ข้อความในจารึกด้านที่ ๒ ท่านกวีราชบัณฑิตศรีธรรมไตรโลก ได้รจนาเป็นภาษาบาลี กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลในวัดอโศการาม และการตั้งความปรารถนาเป็นบุรุษ ความเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยรูป ยศ และอายุของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์

จารึกวัดอโศการาม
ด้านที่ ๑

จารึกวัดอโศการาม

ด้านที่ ๑

ข้อความจารึก บรรทัดที่ ๑๖ - ๔๒

จารึกวัดอโศการาม ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. นมศรีตรังตันนมสดุมงคลโศดอรรบอรรมา ศักราชได้เจ็ดร้อย	นมสศรีตรังตัน นมสดุมงคลโศดอรรบอรรมา ศักราชได้เจ็ดร้อย-
๒. ย หกลีบเอ็ดโธะนักษัตรพัคคุณมาส ออกเจ็ดค่ำโดยฤกษ์มหุรดีเ	ย หกลีบเอ็ด (ปี)โธะ นักษัตรพัคคุณมาส ออกเจ็ดค่ำ โดยฤกษ์มหุรดีเ-
๓. เลดิถิ่น เทือนโยคโยคิสด็จพระราช เทพีศรีจุฬาลักษณ์อรรครา	เลดิถิ่นที่ อันโยคโยคิ สมเด็จพระราช เทพีศรีจุฬาลักษณ์อรรครา-
๔. ช (มเหสี) เทพธร (ณิล) กรตัน...มาทปรวรากเป	ช (มเหสี) เทพธร (ณิล) กรตัน...มาทปรวรากเป-
๕. นชายาแต่สเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เกาปรดวยปัญญาพิทกัลยาณี	น ชายาแต่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เกาปรดวยปัญญาพิทกัลยาณี
๖. มีศีล.....กลใจหมั่นในพระชิน ศาสนาทานจึงประดิษฐา	มีศีลพร.....กลใจหมั่นในพระชิน ศาสนา ทานจึงประดิษฐา
๗. พระสญูไปไว้ในวัดอโศการามท่านเอา พระมหาธาตุเจ้าสองอ	พระสญูไปไว้ในวัดอโศการาม ท่านเอา พระมหาธาตุเจ้าสองอ-
๘. งคมาแต่เมืองบนองคณิงรามเท่าเมด เข้าสานหักเคือง	งค มาแต่เมืองบน องค์หนึ่งรามเท่าเมล็ด ข้าวสารหักเคือง
๙. พรรณดงผลิกรตันองคณิงน้อย....(พรร)	พรรณดงผลิกรตัน องค์หนึ่งน้อย....พรร
๑๐. ณดงพิกุลท่านประดิ (สถาครรภพระมหา)(พระม)	ณ ดงพิกุล ท่านประดิ (ษฐาครรภพระมหา)(พระม)
๑๑. หาเจดีย์นี้เถิงสี่เดือนอีกพระพุทธรูป	หาเจดีย์นี้ เถิง ๔ เดือน อีกพระพุทธรูป
๑๒. นกุฎีพระศรีมหาโพธิวงกรมลยาณป	น กุฎีพระศรีมหาโพธิวงกรมลยาณป

คำจารึก	คำอ่าน
๑๓. ราการสพานถนนล่ำพลด้วย (ไม่ไหลย) ทั้งหลายค่านับ	ราการ สะพาน ถนน ล่ำพลด้วย (ไม่ไหล) ทั้งหลายค่านับ
๑๔. ทานจึงลำดับปิฎกไตรยถวนสำหรับกับ ธรรมกถีกสอง	ท่านจึงลำดับปิฎกไตรถ้วนสำหรับกับ ธรรมกถีกสอง
๑๕. องคองคหนึ่งชื่อเจ้าญาณวงศ์ราชชนนิต องคหนึ่งชื่อเจ้า	องค์ องค์หนึ่งชื่อเจ้าญาณวงศ์ราชชนนิต องค์หนึ่งชื่อเจ้า
๑๖. สรีรังมีทั้งสมวัตธรรมตนให้ชื่อเจ้า สังขสอ แล้วท่านก็ช้อย	ศรีรัง มีทั้งสมวัตธรรมตน ให้ชื่อเจ้า สังขสร แล้วท่านก็ช้อย
๑๗. ประดิษฐานผู้คนอันแต่งกับปีการพยาบาล ทั้งหลายหาลิบเร	ประดิษฐานผู้คนอันแต่งกับปีการพยาบาล ทั้งหลายหาลิบเร-
๑๘. อนมีประธานคือนายชยงศรีจันทกบทั้ง (นาสองร้อยล้า)...ก	อน มีประธานคือนายชยงศรีจันทกบทั้ง (นาสองร้อยล้าน)...ก
๑๙. อร เข้าญีลิบหำกวยนทุกรุ่งปีท่านชี้ส่วน ทั้งหลายหาล้า	อน ข้ายี่ลิบหำเกวียนทุกรุ่งปี ท่านชี้ส่วน ทั้งหลายหาล้า-
๒๐. ร เปนอุปพยุชนาการโดยประมาณ แลวันแล้หาลิบบา	น เปนอุปพยุชนาการ โดยประมาณ แลวันแล้ หาลิบบา-
๒๑. ตร พาทถ้วนสำหรับกับแดรสังขทั้งกรียา บูชาทั้งหลายแ	ตร พาทย์ถ้วนสำหรับกับแดรสังขทั้งกรียา บูชาทั้งหลายแ-
๒๒. ล้วท่านจึงแต่งพระทานสบกรียาการ ฉลองทั้งหลาย	ล้ว ท่านจึงแต่งพระทานสบกรียาการ ฉลองทั้งหลาย-
๒๓. ยคณนาสองร้อยล้าแล้วเสร็จท่านจึง อัญเชิญพ	ย คณนาสองร้อยล้านแล้วเสร็จ ท่านจึง อัญเชิญพ-
๒๔. ระมหาเถรเจ้าตนนิ่งอนเป็นสี่สยแห่ง พระมหา	ระมหาเถรเจ้าตนหนึ่ง อันเป็นศิษย์แห่ง พระมหา
๒๕. พุทธสาครมีนามกรชื่อสรภังคเถร อันเภาปร	พุทธสาคร มีนามกรชื่อสรภังคเถร อันเภาปร
๒๖. ด้วยศีลมรยาทวัดปรตติมาเปน ประธานในโอโสกา	ด้วยศีลมรยาทวัดปฏิบัติ มาเป็น ประธานในโอโสกา-

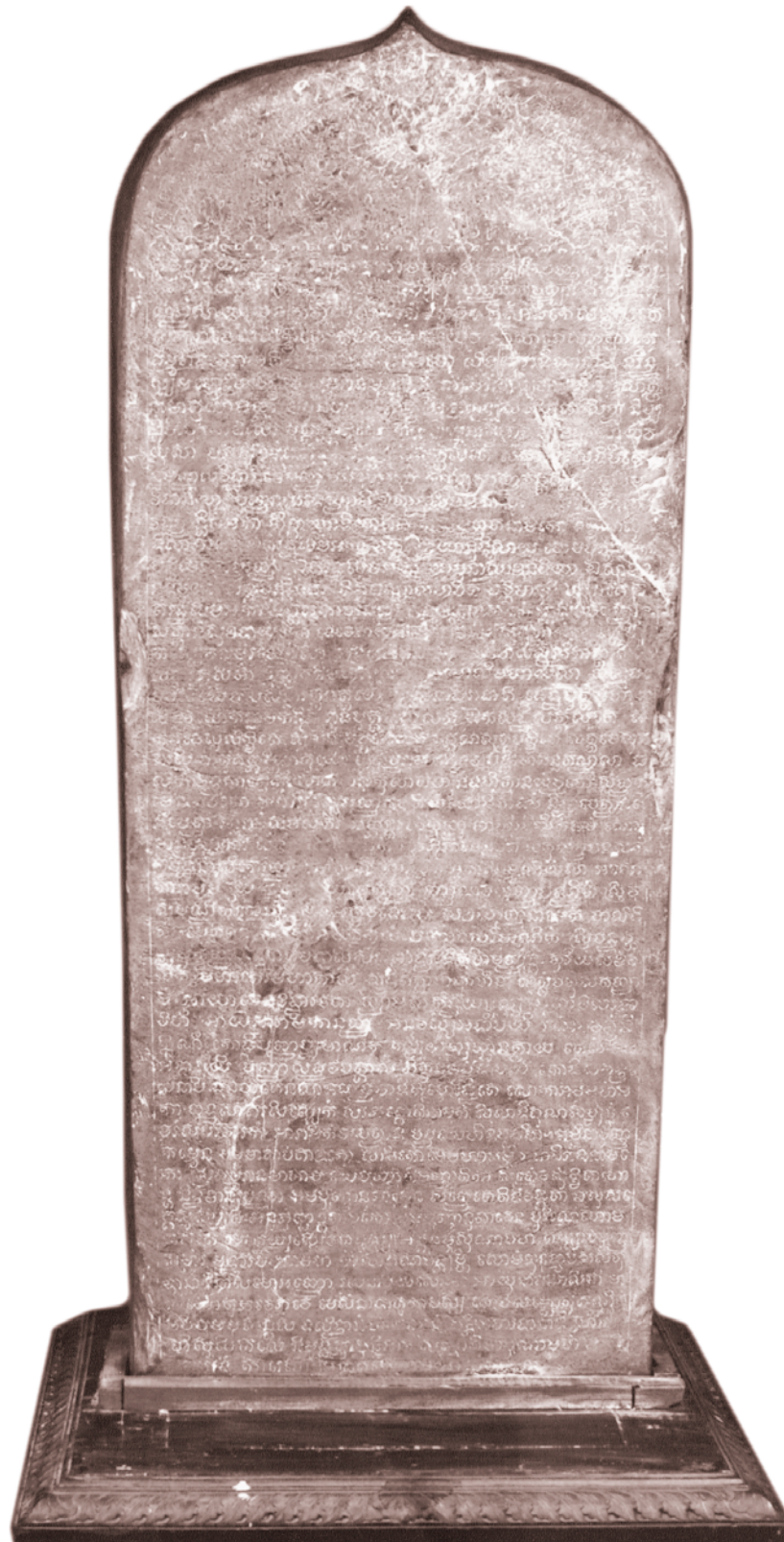
คำจารึก	คำอ่าน
๒๗. รามนี้ฯ ไซ่แต่สำแดงพระราชเทวี สร้างอโศการามอันเดียว	รามนี้ฯ ไซ่แต่สมเด็จพระราชเทวี สร้างอโศการามอันเดียว
๒๘. นีทั้งทักษิณารามเสด็จแม่อยู่หัวก็สร้าง แก่มหาวันร	นี้ ทั้งทักษิณาราม เสด็จแม่อยู่หัวก็สร้าง แก่มหาวันร-
๒๙. ดันเถรแล้วท่านประดิษฐานาร้อยหนึ่ง เปนข้าสืบกวย	ตนเถร แล้วท่านประดิษฐานาร้อยหนึ่ง เป็นข้าสืบกวย-
๓๐. (น) ไพรสืบริเวนแต่งพยาบารวคั่น ทงลังการามก	(น) ไพรสืบริเวนแต่งพยาบาลคั่น ทงลังการามก-
๓๑. แล้ว คำนับกับทั้งบูรพารามก่แล้ว สำริททิงส์ลวิสุท	แล้ว คำนับกับทั้งบูรพารามก่แล้ว สัมฤทธิ์ทิงส์ลวิสุท-
๓๒. ธาวาสที่พ่อยุ่หัวเสด็จเสวยพระผนวช บวสกระทำกร	ธาวาส ที่พ่อยุ่หัวเสด็จเสวยพระผนวช บวชกระทำกร-
๓๓. ร่มในท่งไซ้กเสรจทงทีเสนางทีเสด็จ พระมหาส	ร่ม ในท่งชัย ก็เสรจทงทีเสนางทีเสด็จ พระมหาส-
๓๔. วามี่เจ้าท่านสถิตก่เถิงที่สำริททิงส์ จุพาวาสที่สงส	วามี่เจ้าท่านสถิต ก็เถิงที่สัมฤทธิ์ทิงส์ศรี จุพาวาสที่สงส
๓๕. การสำแดงพอกทาท่านสำเร็จทง พระธรรมราชบุณที่สงส	การสมเด็จพระพอกทาท่านก็สำเร็จทง พระธรรมราชบุรณ์ ที่สงส-
๓๖. การสำแดงพระราชมาดากสำริทแล้ว ฯ อนว่าพลานิสงศ	การ สมเด็จพระราชมารดา ก็สัมฤทธิ์แล้ว ฯ อันว่าพลานิสงส์
๓๗. ดั่งนี้สำแดงพระราชเทวีเจ้าทาท่าน แล้งแก้งกัลปนาไทเปน	ดั่งนี้ สมเด็จพระราชเทวีเจ้าทาท่าน แล้งแก้งกัลปนาไทเป็น
๓๘. โกฎฐาสบุญใจทนาไปแต่สำแดงปู่พระยา พอกแม่	โกฎฐาสบุญใจทนาไปแต่สมเด็จพระปู่พระยา พอกแม่
๓๙. ออกท่านอีกสำแดงมหาธรรมราชาธิราช พระศรีธรรม	ออกท่าน อีกสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระศรีธรรม
๔๐. ราชมาดาญาติกุลพานภพสบสัวทงหลาย จุ่งให้	ราชมารดา ญาติกุลพานภพสบสัวทงหลาย จุ่งให้

คำจารึก

๔๑. พันทุกขภยันตรายแต่ให้ได้ลู่แก่สุข
ทุกทุกค
๔๒. (น).....อำนาจพระราชกุศลนี้ฯ
มาตรานึงสำแดงพ
๔๓.ท่านยังกล่าว
อนาคตไว้ในจารึก
๔๔. _____
ผิมิท้าวพระยาสามครา
๔๕. _____
.....เลื่อมใสแลได้
๔๖. _____
.....ไท
๔๗. _____
.....อ

คำอ่าน

- พันทุกขภยันตราย แต่ให้ได้ลู่แก่สุข
ทุกทุกค-
- (น).....อำนาจพระราชกุศลนี้ ฯ
มาตราหนึ่ง สมเด็จพระ-
-ท่านยังกล่าว
อนาคตไว้ในจารึก
- _____
- ผิมิท้าวพระยาสามครา
- _____
-เลื่อมใสแลได้
- _____
-ไท
- _____
-อ

จารึกวัดอโศการาม
ด้านที่ ๒

จารึกวัดอโศการาม ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. วตฤตตยํ นมิตวาน อโศการามมวทเย วกฺขามิ ปุณฺณสมภารํ ราช-
๒. เทวียมิํ กตํ สุธมฺมาถ ปุณฺณํ จริตํ สาธุนํ รติวทฺธมนํ สีลาทิกุ-
๓. ณฺณสําย พุทฺธภาวาย สยฺยจิตํ ฯ กถํ ฯ ติสํสํเก สดฺตสเส
๔. สกฺราเช สฺลิกฺขิตฺเต กปิสงฺวจฺจเร ยเว อาสาธเ สุกฺวารเก
๕. ธมฺมราชาธิราชชาติ มหาอาทิมฺหิภุมิโป ลิตฺยราชิโน นาม นรินท-
๖. สฺส มเหสีเต สฺริธมฺมราชามาติ นามเนน วิสฺสุตามฺหิ สฺตติ-
๗. นา มาตฺยา คพฺภา มหาปุณฺณภาณิกฺขมิ โสฬสวสฺสโก สิปฺปนินฺ-
๘. ตติ ปาปฺณาคิโส ปตฺตรฏฺฐาติโลกยจ ธมฺเมเนน รกฺขิตา ราชา อฏฺฐตีสายว-
๙. ยสา ปริปุณฺณมโนโร.....สดฺตสเส สกฺราเช สฺพุทธิปเต ร-
๑๐. ฏฺฐมณฺฑลวิฏฺฐารํ เขมยจ ปภาทรยจ.....ตสฺสเวย ปุณฺณวณฺตสฺส ฏฺฐจสิมา
๑๑. วิชานียา ปุพฺเพ นกรเทยฺยาติ เอตํ ฏฺฐจสิมํ อกา ปริมาณุทิสภาเค
๑๒. วชฺชปุณฺนติ ตมกา พิงคาย นทียา ตีเร อฺยุปพฺพตนามโก ทกฺขินฺสุมิ
๑๓. ทิสภาเค เอตํ ฏฺฐจสิมํ อกา ทกฺขินฺยานุทิสาย เขมปุณฺนติ ตมกา
๑๔. ปจฺฉิเม นาคปุณฺยจ เอตํ ฏฺฐจสิมํ อกา ยมฺนาสาชนทียา เอสา (ชฺพุท)
๑๕. นทิวฺทยา ลกฺขปุณฺนติ นครํ (ตฺถจฺ) ตสฺสา สุมํปิตํ ปจฺฉิมาณุทิสภาเค เอ-
๑๖. ตํ ฏฺฐจสิมํ อกา อุตฺตเรกา ว ฏฺฐจยจ.....ชวชกํ ฏฺฐจสิมํ ถเปตฺวาน
๑๗. สดฺตทานํ สฺสุขทายโก เทเวหิ.....
๑๘. ตสฺสเวย ธมฺมรยโย เต ราชา.....มเหสี สฺนุทฺธิรํกานฺตา สีลา
๑๙. ลกฺการภฺฐิตา ปญฺจวติ มหาปุณฺญา (มหา) โมลิ มหายสา พุทฺธเ ธ-
๒๐. มเม จ สํเม จ ปสนฺนา รตฺตนตฺตเย ธมฺมราชาธิราชชาติ เขฏฺฐจฺปุตฺตํ มหาย-
๒๑. สํ อโศกนฺนาม กนิฏฺฐํ ราชปตฺตทวํ ลภิ เอกสฺสฏฺฐิสดฺตสเส ส-
๒๒. กราเช สฺลิกฺขิตฺเต สสสงฺวจฺจเร ยเว ผคฺคฺณสฺกฺขปฺกฺขเก สดฺตเม สุก-
๒๓. วารสฺมิ ธาตฺตคพฺภมฺหิ ธาตฺตโย ปณฺณปฺปฺราภตา เทว ว มชฺฉิมา ภินฺนตณฺฑุลา ผ-
๒๔. ลิกา ชฺพุทฺทกา เตว กา สาสปา พฺกฺลา ตถา นิทิตฺวาน ยํ ญโป สพฺพก-
๒๕. มเมเนน มาปิตฺโต วิหารํ (จ มณฺฑ) ปญฺจ เจตียํ โพธิปาทปํ นิฏฺฐาเปตฺวาน
๒๖. โรเปตฺวา อารามํ (สมมพฺพกฺริ) อพฺภนฺตรํ ปริกฺขยจ พาทิรทฺทิมิกํ อิมํ โสภ-
๒๗. มานุจฺจปาการํ สฺพุทฺธ..... ฏฺฐจกํ สฺสุภินาคํ ปุณฺณาคํ พกฺลมพํ ปนสํ

๒๘. กปิภูจนาลิเกรณจ.....มัลลิก อากสิ รมมณียํ สา อโส-
๒๙. การามมวหฺย.....ยมฺเทกญจ ฌาณวสฺสญจ ปณฺทิตํ สุริว-
๓๐. สัปณฺทิตญฺเจ.....อตถํ วเท อธิ สขัสนฺญจ นาเมกํ ปาลิกี-
๓๑. ตํ ถเปติ สา (ตํ อารา) มิกํ กุลํ ปญฺญาสปริมาณิกํ สุริจนฺทวห-
๓๒. ปุปฺมุขญจ.....นตฺถุมทาสี สา ตาพาทิกํ ทิ ปญฺจํคํ ตฺริยํ สขั-
๓๓. สัก มทาเริ มทาตาลํ สทฺทิตคฺคาทเกหิ จ เขตฺตํ จตฺสตพฺยา-
๓๔. มํ อายาเมณ วิภูจฺจโรโต พุยาเมสทวฺยณฺตสฺส ปญฺจวิสฺรธา-
๓๕. วิหิ อายอารามิกานญจ อนุสฺสํ อทาปยิ อารามวตฺถุํ นิ-
๓๖. กภิณฺธิ โกฎิปญฺจปฺปมาณกํ กบฺปิยพฺยญฺชนตฺถาย เตสํ อธิ
๓๗. อทาปยิ ปญฺญาสธฺวปตฺตาสํ ภิกฺขุณฺ อธิ ทาปยิ โกฎิสทวฺเ-
๓๘. ยนาปิ ธนจาเคน สา อธิ ญฺปาทิกจเญ นิฏฺฐิตเ สไกรามมํ อ-
๓๙. กา พุทฺธสาครสิสฺเสกํ สรณฺจโคติ นามกํ สีลาทิกุณฺสมฺปนฺนํ เ-
๔๐. ถํ สปริวารกํ อารามิกํ ถเปตฺวาน ปจฺจเยหิ อุปฺภุจฺหิ อิมินา ปุญฺญ-
๔๑. กมฺเมณ มม มาตาปิตา อุโห สามีโก เม มหาธมฺมราชาธิราชนามเ-
๔๒. กา สุริธมฺมราชมาตา จ เย จ ฌาตี อฌาติกา สพฺเพว สุภฺธิตา โห-
๔๓. นตฺถุ นิทฺทฺชา นิรุพฺทวหา มม ปุญฺญานุภาเวน สพฺเพ เต ติทฺถวํศตา จสุ สค-
๔๔. เคสุ สมฺปตฺติ อนุญฺชนตฺถ กามโต มม ปุญฺญานุภาเวน ปฺริโส โหเม-
๔๕. นาคเต เมตฺเตยฺยสฺสเวย พุทฺธสฺส อคฺคธมฺมํ สฺสณามํ ตสฺสาปิ ปุญฺญ-
๔๖. สมฺภารํ มุทธารํ ปจฺฉินามํ ปฺริสาคณฺมชฺฌมฺหิ โส มํ พุทฺโธ ปสฺสตุ
๔๗. ทานาทินา สโม อญฺโฆ รุเปนาปิ ยเสน วา อายุนา ธนราสีหิ มา
๔๘. เม โหตุ ภเว ภเว เมสํนาทาทุกามสฺส โกจิ สกฺโกตุ คณฺหิตุ
๔๙. อปิจ มม สนตฺสํ ทลิตฺททานํ ปโยชนํ คมภีราปารทานาทิสาคเร-
๕๐. หิ สฺสิตฺเต นิมฺมุชิตฺวา มุณินฺทา ว สมฺโพธิ ปาปฺณามํ อิมฺสฺมี
๕๑. นคเร รชฺชํ การุสฺสนฺติ อนาคเต ชตฺติยา เจว อุคฺคา จ ธมฺมิกา เ-
๕๒. ย มหายสา สพฺเพ เต อนุโมทฺนตฺถ ปุญฺญกมฺเม มยา กเต
๕๓. ปุชฺชาตฺถุณิ วทฺถมนตฺถ ปุญฺญกมฺมรตฺตา อิทาติฯ สุริธมฺมไตรโลก-
๕๔. นาเมณ กวินา ราชปณฺธิเตน รจิตฺมิตํ

คำจารึกเรียงตามลักษณะฉันทลักษณ์

วตถุตุตย์ นมิตวาน	อโศการามมวหเย
วฤขามิ ปุณฺณสมภาร	ราชเทวิมิ กต
สุนนถ ปุณฺณ จริต	สาธุน รติวฑฺฒน
สีลาทิกุณฺณสย	พทุธภาวาย สยจิต
ฯ กถ ๖	
ตีสาทิกะ สดฺตสเด	สกราเช สฺลิกฺขิตะ
กปิสิวจุเร เยว	อาสาธะ สฺกวารเก
ธมฺมราชาธิราชติ	มหาอาทิมฺหิ ภูมิโป
ลิตฺยราชิโน นาม	นรินฺทสฺส มหฺลิตะ
สฺริธมฺมราชมาตาคิ	นาเมน วิสฺสุตามหิ
โสตฺถินา มาตฺยา คพฺภา	มหาปุณฺณภาณิกฺขมิ
โสฬสวสฺสโก สิปฺป-	นิปฺพตฺติ ปาปฺณาคิ โส
ปตฺตรฐาติโลกญจ	ธมฺเมน รกฺขิตา ราช
อญฺจตีสายุยฺสา	ปริปฺญณฺมโนรโถ
.....สดฺตสเด	สกราเช สฺทฺธิปิตะ
รฐจฺมณฺทลํ วิญฺจาร์	เขมญจ ปภาทรญจ
ตสฺสเวย ปุณฺณวณฺตสฺส	รฐจฺสีมา วิชานียา
ปุพฺเพ นครเทยฺยาคิ	เอตํ รฐจฺสีมํ อกา
ปริมาณุทิสภาเค	วชฺชปุณฺนติ ตมกา
พิงคาย นทียา ตีเร	อุยฺยพพฺตนามโก
ทกฺขินฺสมี ทิสภาเค	เอตํ รฐจฺสีมา อกา
ทกฺขินฺยานุทิสาย	เหมปุณฺนติ ตมกา
ปจฺจิมะ นาคปรญจ	เอตํ รฐจฺสีมํ อกา
ยมนาสาชนทียา	เอสา (ขุทฺท) นทิวฺทยา
ลกฺขปุณฺนติ นคร	(ติญฺจ) ตสฺสา สฺมาปิต
ปจฺจิมานุทิสภาเค	เอตํ รฐจฺสีมํ อกา
อดฺตเรกา ว รฐญจ	(.....ชาวชก)
รฐจฺสีมํ จเปตฺวาน	สฺตฺตานํ สุขทายโก
เทเวหิ.....	
ตสฺสเวย ธมฺมรญโถ	เต ราช.....
มเหสี สฺนุทริกานฺดา	สีลาลงการฐิตา

ปญจวิติ มหาปญญา
พุทฺธธ ธมฺเม จ สฺสเม จ
ธมฺมราชาธิราชาติ
อโสกนฺนาม กนิฏฺจ
เอกสฺสจฺจ สดฺตสเด
สสสํจจเร เยว
สดฺตเม สุกวารสฺมี
ปญฺณปฺปฺราภตา เทว ว
ผลิกา ชุทฺทกา เทวกา
นิทฺทิตฺวาน ยํ ฐโป
วิหารํ (จ มณฺช) ปญจ
นิฏฺจาเปตฺวาน โรเปตฺวา
อพฺภนฺตรํ ปริกฺษญจ
โสภมานุจฺจปาการํ
สุรภินาคํ ปุณฺณาคํ
กปิฏฺจนาลิเกรญจ
อกาสิ รมฺมณฺยํ सा
..... ยมฺเหทญจ
สุริวสฺสปญฺชิตฺตญจ
สํสฺสญจ นามกํ
(ตํ อารา) มิํ กุลํ
สุริจฺนทวฺหปฺปมฺกฺษญจ
ตาพาทิกํ ทิ ปญจจฺจํ
มหาเกวรี มหาตาลํ
เขตฺตํ จตฺสฺสทพฺยามํ
พฺยามสฺสทวฺยนฺตสฺส
อายอารามิกานญจ
อารามวตฺถุํ นิกกิณิ
กปฺปิยพฺยญฺชนตฺถาย
ปญฺญาสฺสธฺวปตฺตาสํ
โกฏิสฺสทวฺยเณนาปี
ญฺปาทิกิจฺเจ นิฏฺจติเต

(มหา) โมลิ มหายสา
ปสนฺนา รตฺตนตฺตเย
เชฏฺจปฺตํ มหายสํ
ราชปฺตตฺทวํ ลภิ
สกราเช สฺสลิขิตะ
ผคฺคุณสฺสขปฺกฺษิกะ
ธาคฺคพฺภมฺหิ ธาตุโย
มชฺฌิมา ภินฺนตฺตญฺลา
สาสฺปา พฺกุลตา ตธา
สพฺพกมฺเมน มาปีโต
เจติยํ โพธิปาทป
อารามํ สมฺมพฺพกฺริ
พาทิตฺทิกํ อิมํ
สุทฺธ..... รมฺจกํ
พฺกุลมฺพํ ปนสํ
..... มาลิกํ
อโสกการามมวฺหย
ถาณวสฺสญจ ปญฺชิตํ
..... อดฺถํ วเท อิต
ปาสิคิตํ จเปติ สา
ปญฺญาสฺสปริมาณิกํ
..... นตฺถมฺทาสิ สา
ตุริยํ สํวสํ
สพฺพทิตฺตคฺคาทเกหิ จ
อายาเมน วิญฺจารโต
ปญฺจวิสฺสธาวีหิ
อนฺวสฺสํ อทาปยิ
โกฏิปญฺจปฺปมาณกํ
เตสํ อิต อทาปยิ
ภิกฺขุณฺ อิต ทาปยิ
ธนาเคน สา อิต
โสกการามมํ อกา

พุทธสาครสิสุเสก
ลีลาทิกคุณสมปนน์
อารามิก จเปตวาน
 อิมินา ปุณณกมเมน
สามโก เม มหาธมม-
สริธมมราชมาตา จ
สพเพว สุกขิตา โหนตุ
มม ปุณณานุภาเวน
ฉสุ สคฺเคสุ สมฺปตฺตี
มม ปุณณานุภาเวน
เมตเตยฺยสฺเสว พุทฺธสฺส
ตสฺสาปิ ปุณณสมภาร
ปริสาคณมฺชณฺหิ
ทานาทินา สโม อญฺโฆ
อายุณา ธนราสีหิ
เมสนํหาตูกามสฺส
อปิจ มม สนฺตล
คมภีราปารทานาหิ
นิมุชฺชิตฺวา มุณินฺหา ว
อิมสฺมี นคเร รชฺช
ชตฺติยา เจว อคฺคา จ
สพเพ เต อนฺโมทนต์
ปฺปชวตฺถุณี วฑฺฒนฺต
 สริธมมไตรโลกนาเมน กวินา

สรภโคติ นามก
เถรํ สปริวารก
ปจฺจเยหิ อุบฺภจฺหิฯ
มม มาตาปิตา อุโ
ราชาธิราชนามโก
เย จ ญาตี อญาติกา
นิทฺทฺชา นิรุปทฺทฺวา
สพเพ เต ติติวงฺคตา
อนฺภุณฺชนฺตฺ กามโต
บุริโส โหมนาคเต
อคฺคธมฺมํ สฺสนามห
มฺหธารํ ปจฺฉินามห
โส มํ พุทฺธํ ปสฺสตุ
รุเปนาปิ ยเสน วา
มา เม โทตฺถ ภาเว ภาเว
โกจิ สกฺโกตฺถ คณฺหิตุ
ทลิตฺทฺทานํ ปโยชน
สาครเหติ สฺสลิตเล
สมฺโพธิ ปาปฺณามห
การสฺสสนฺติ อนาคเต
ธมฺมิกา เย มหายสา
ปุณณกมฺเม มยา กเต
ปุณณกมฺมรตฺตา อิตฺติ ฯ
ราชปณฺธุเตน รจิตฺมิตํ ฯ

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระรัตนตรัย แล้วจะกล่าวถึงบุญญสมภารนี้ ซึ่งพระราชเทวี^(๑) ทรงกระทำแล้วนี้ ในวัดชื่อโสการาม ขอท่านทั้งหลายโปรดสดับการบำเพ็ญบุญเป็นเครื่องเจริญปิติของสาธุชนทั้งหลาย ซึ่งพระราชเทวี^(๒) ทรงสะสมไว้แล้ว เพื่อความเป็นพระพุทธรูปอันประดับด้วยคุณ มีศีลคุณเป็นอาทิ

เนื้อความมีว่ากระไร?

ในวันอังคาร เดือน ๘ ปีวอก กำหนดเป็นจุลศักราช ๗๓๐ พระมหากษัตริย์ในต้นพระราชวงศ์ใหญ่ ทรงพระนามว่า ธรรมราชาธิราช^(๓) ทรงประสูติจากพระครุภพพระมารดาผู้มีบุญมาก โดยสวัสดิ มีพระนามปรากฏว่า พระศรีธรรมราชมาดา^(๔) ทรงเป็นมเหสีของพระจอมนระพระนามว่า พระราชาลิไทย พระองค์มีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา ทรงบรรลุลูกความสำเร็จในศิลป

พระราชามีพระชนมายุ ๓๘ ทรงปกครองแคว้นแคว้นและโลกทั้งสาม^(๕) ได้รับการปกครองโดยธรรม มีความปรารถนาสมบูรณ์แล้ว จุลศักราช ๗๐๐^(๖).....

รัฐมณฑลกว้างขวาง ทั้งปราศจากภัยอันตราย และนำมาซึ่งความรุ่งเรือง รัฐสีมา^(๗) ของพระราชผู้ทรงบุญญสมภารพระองค์นั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่ว่า ในด้านทิศตะวันออก ทรงทำเมืองขึ้นนครไทยเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงทำเมืองราชชะปุระเป็นรัฐสีมา ด้านทิศใต้ทรงทำดอกอัยซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทรงทำเมืองเชียงทองเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันตก ทรงทำเมืองนาคนปุระเป็นรัฐสีมา ที่แยกแม่น้ำยม เรียกว่า (แควน้อย) ได้ทรงสร้างเมืองขึ้นที่นั่น เรียกว่าเมืองลักกะ (เมืองแสน ปัจจุบันเรียกว่าเมืองสรวง) อยู่ในด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นรัฐสีมา ในด้านทิศเหนือ ทรงทำรัฐหนึ่ง (.....ติดต่อขวา) เป็นรัฐสีมา พระองค์ทรงสถาปนารัฐสีมาขึ้นแล้ว ทรงประทานความสุขแก่สัตว์ทั้งหลายทั่วทุกา.....

(๑),(๒) พระราชเทวี คือ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ อรรคราชมเหสี ปรากฏในศิลาจารึกภาษาไทย ด้านที่ ๑ ซึ่งเป็นหลักเดียวกันกับด้านที่ ๒ นี้

(๓) ธรรมราชาธิราช คือ พระราชโอรสของพระราชลิไทย

(๔) พระศรีธรรมราชมาดา คือ พระมเหสีของพระราชลิไทย

(๕) โลกทั้งสาม คือ มนุษยโลก เทวโลก พรหมโลก (เป็นคำยกย่องหรือเปรียบเทียบการปกครองของพระราช)

(๖) เลข ๗ ตัวนี้เป็นหลักร้อย มีเลขหลักสิบหลักหน่วยเท่าไร อักษรลบเลื่อนอ่านไม่ได้

(๗) รัฐสีมา = เขตแคว้น แคว้นแคว้น

.....พระมเหสี^(๑) ของพระธรรมราชาพระองค์นั้น.....พระราชاه์ล่านั้น.....มีความงามน่ารัก ทรงประดับเครื่องประดับคือศิลปพระนางทรงยินดีในการรักษาศิล ๕ มีปัญญามาก เป็นยอดนารี (อันใหญ่ยิ่ง) มีพระยศใหญ่ยิ่งทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทรงมีพระราชบุตร ๒ พระองค์ องค์พระเชษฐาทรงพระยศยิ่งใหญ่ ทรงพระนามว่า พระธรรมราชาธิราช^(๒) องค์พระอนุชา ทรงพระนามว่า พระอโศก ทรงได้พระบรมธาตุมาแต่ลังกา ๒ องค์ คือ องค์ขนาดกลาง เท่าเมล็ดข้าวสารหักสี่แฉ่วผลึก องค์ขนาดเล็ก เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด สีดอก พิกุลแห้ง ทรงบรรจุไว้ ณ ห่องพระธาตุในพระสถูป ซึ่งทรงสร้างพร้อมกับ (นว) กรรม (สิ่งก่อสร้าง) ทั้งปวงคือวิหาร มณฑป เจดีย์ ปลุกต้นศรีมหาโพธิ ในวันอันเป็นศุภวาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีเถาะ จุลศักราชนับได้ ๗๖๑

ครั้นสร้างพระอาราม (เสร็จเรียบร้อยแล้ว) จึงขุดคูไว้ภายใน และก่อกำแพงสูง คูเป็นสง่า ยาวเหยียดนี้ไว้ภายนอก แคว้น.....ปลุกต้นสารภี บุนนาค พิกุล มะม่วง ขนุน มะขวิด มะพร้าว และพุ่ม.....ในอารามนั้น พระนางทรงทำพระอารามที่ชื่ออโศการามนั้นให้เป็นที่ น่ารื่นรมย์

และข้าพเจ้าขอบอกเนื้อความข้อหนึ่ง.....กับบัญญัติชื่อญาณวงศ์ และบัณฑิต ชื่อศรีวงศ์ ในอารามนี้ และพระนางทรงแต่งตั้งบัณฑิตผู้หนึ่ง ชื่อ สังขสร (มีเสียงไพเราะเหมือน เสียงสังข์) ให้เป็นผู้สวดพระบาลี และพระนางได้ประทานคนรักษาอารามรวมทั้งหมดประมาณ ๕๐ ครวเรือน มีบุรุษชื่อศรีจันทร์เป็นหัวหน้า (เพื่อปฏิบัติบำรุงพระอารามนั้น) พร้อมกับให้พนักงานชาว ประโคม ประโคมคนตรมืองค์ ๕ มีเครื่องเคาะจังหวะ (เช่น ฆ้อง ฯลฯ) เป็นต้น และสังข์ ปี่ กลองใหญ่ กังสดาลใหญ่

เขตพระอารามยาว ๔๐๐ วา ได้ทรงประทานข้าวเปลือกแก่ผู้รักษาพระอาราม ๒๕ เกวียน ทุกๆ ปี ทรงซื้อสิ่งของเครื่องใช้สำหรับอารามประมาณ ๕ โกฎิ (เบี้ย?) ประทานแก่พระภิกษุทั้งหลาย เหล่านั้น ในอารามนี้เพื่ออาหารกับปิยภัณฑ์ (ควรแก่สมณะ) ทรงประทานนิจกต์แก่พระภิกษุทั้งหลาย ที่อยู่ประจำในอารามนี้ ๕๐ รูป ด้วยการบริจาคทรัพย์ ๒๐๐ โกฎิ (เบี้ย?) ครั้นกิจทั้งหลายมีการ ก่อสร้างสถูปเป็นต้น ในอารามนี้ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทรงฉลองอโศการาม ครั้นสถาปนา (ตั้ง)

(๑) พระมเหสี คือ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ อรรคราชมเหสีฯ

(๒) พระธรรมราชาธิราช คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ผู้หลาน ปากฎในจารึกหลักที่ ๙ หน้า ๑๕๕ บรรทัดที่ ๘ ตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนเรศวร เมื่อ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๐

พระอารามเสร็จแล้ว จึงทรงปฏิบัติบำรุงพระเถระองค์หนึ่ง ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณ มีศีล เป็นต้น ผู้เป็นศิษย์พระพุทธรศาครเถระ ชื่อ สรภังคะ พร้อมทั้งบริการ (ของท่าน) ด้วยปัจจัย (ทั้งสิ้น)

ด้วยบุญกรรมนี้ ขอให้มารดาบิดาทั้งสองของข้าพเจ้า พระสวามีของข้าพเจ้า ทรงพระนามว่า พระมหาธรรมราชาธิราช และพระศรีธรรมราชาผาดา (พระราชมารดาของพระธรรมราชาธิราช) บรรดาผู้เป็นญาติและมีไช้ญาติ จงมีความสุขปราศจากทุกข์ปราศจากอุปัทวะ (การเบียดเบียน) โดยทั่วกัน ด้วยบุญญาณภาพของข้าพเจ้า ขอท่านเหล่านั้น จงไปสู่สวรรค์ด้วยกันทั้งหมด จงเสวยสมบัติในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ตามความปรารถนา

ด้วยบุญญาณภาพของข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าเกิดเป็นผู้ชายในอนาคต ขอให้ได้ลำดับธรรมอันประเสริฐของพระพุทธเมตไตรย อีกทั้งขอให้ข้าพเจ้าได้สะสมบุญสมภารทั้ง ๓ (คือ ทาน ศีล ภาวนา) ประจุครบถ้วนตราไว้ ขอพระพุทธเมตไตรยพระองค์นั้น จงสรรเสริญยกย่องข้าพเจ้าในท่ามกลางที่ประชุม (พุทธ) บริษัท ขออย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้า ด้วยบุญสมภารมีทาน เป็นต้น ด้วยรูปหรือด้วยยศด้วยอายุ และด้วยสมบัติมีกองทรัพย์ เป็นต้น ในทุกๆ ภพ เมื่อข้าพเจ้าไม่ให้แก่เขาเหล่านี้ ใครๆ จงอย่าบังอาจได้รับ

อนึ่ง ทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้าที่มีอยู่ จงเป็นประโยชน์แก่ผู้ยากจนทั้งหลาย ข้าพเจ้าจมนอยู่ในมหาสมุทร คือ วัฏสงสารอันเย็นเยือกด้วยน้ำ ซึ่งให้แต่ความลึกและหาฝั่งมิได้เป็นเบื้องต้น ของจบบรรลุสัมโพธิ (ความตรัสรู้) เหมือนพระพุทธรูปทั้งหลาย กษัตริย์ทั้งหลาย จักรพรรดิราชสมบัติในนครนี้ ในอนาคตก็ดี ผู้มีอำนาจวาสนาสองก็ดี และผู้มียศใหญ่ตั้งอยู่ในธรรมก็ดี ขอท่านทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาในกรรมอันเป็นบุญที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วถ้วนหน้ากัน ขอให้ปูชนียวัตถุทั้งหลายในพระอารามนี้จงเจริญ เพราะมีปิตุในกรรมอันเป็นบุญ เทอญฯ

ข้อความนี้ กวีราชบัณฑิต ชื่อ ศรีธรรมไตรโลก^(๑) รจนาไว้

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้
ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

^(๑) มีคำว่า บาธรรมไตรโลก ในจารึกหลักที่ ๙ หน้า ๑๕๕ บรรทัดที่ ๑๐ ซึ่งตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักตินรเศรษฐ เมื่อ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๐

จารึกวัดบูรพาราม
พุทธศักราช ๑๙๕๖

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๕๖
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๕๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๕๖ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวนสีเขียว
ลักษณะวัตถุ	รูปใบเสมา ส่วนล่างชำรุดหักหายไป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๙ เซนติเมตร สูง ๑๔๖ เซนติเมตร หนา ๑๒ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๕๙ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๘๖”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๓ เล่ม ๒ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๓๒) ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔
ประวัติ	พระครูปลัดสนธิ จิตตปญโญ วัดศาลาครืน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร ถวายแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรรับมาในวันดังกล่าว ด้วยมีพระราชประสงค์ให้จัดแสดงเพื่อการศึกษา ณ อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ กองหอสมุดแห่งชาติ ทำวาสุกรี ข้อความจารึกมี ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ จารึกด้วยอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ว่าด้วยพระราชประวัติพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย นับแต่การประสูติ จบการศึกษา ศิลปศาสตร์ การเสวยราชย์ การปราบดาภิเษก การขยายพระราชอาณาเขต

ไปยังทิศานุทิศมีเมืองฉอด เมืองพัล ลุมบาจาย ยโสธร นครไทย เชียงดง เชียงทอง เป็นต้น จากนั้นกล่าวถึงสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เสด็จออกทรง ผนวช และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๙๕๑ นอกจากพระราชประวัติยังได้ กล่าวถึงสายสัมพันธ์ราชสกุลแห่งพระราชวงศ์ การประดิษฐานพระมหาธาตุใน “บุรพาราม” การสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา ท้ายของจารึกกล่าวถึง สมเด็จพระราชเทวีเจ้าทรงกัลปนาอุทิศบุญกุศลถวาย เพื่อทรงอุทิศส่วนพระ- ราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช สมเด็จพระศรีธรรมราชา มาตา พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์มีสมเด็จพระปู่พระยา พ่อออก แม่ออก เป็นต้น

ส่วนข้อความจารึกด้านที่ ๒ จารึกด้วยอักษรขอมสุโขทัย ภาษาบาลี กล่าวถึงพระเทวีสังฆมารดาและพระเทวีทรงร่วมกันบูชาพระรัตนตรัย กล่าว ถึงพระราชประวัติพระมหาธรรมราชาธิราช ทรงประสูติจากพระครรภ์พระ- ศรีธรรมราชมารดา พระอัครมเหสีของ “สิริราชา” เมื่อเดือน ๘ คักราช ๗๓๐ (พ.ศ. ๑๙๑๑)

สำหรับสายสัมพันธ์ราชสกุลแห่งพระราชวงศ์ ตามที่ปรากฏพระนาม ในจารึกนั้น มีลำดับพระอิสริยยศดังนี้

๑. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระราชโอรสในสมเด็จพระศรี- ธรรมราชมารดาฯ
๒. สมเด็จพระศรีธรรมราชมารดาฯ พระราชชนนีสมเด็จพระมหาธรรม- ราชาธิราชฯ
๓. สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ พระอัครมเหสีในสมเด็จพระ มหาธรรมราชาธิราชฯ
๔. สมเด็จพระรามราชาธิราช พระราชโอรสในสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ

๕. ศรีธรรมมาโสกราชฯ พระราชโอรสในสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ พระราชอนุชาในสมเด็จพระรามราชาธิราช

คิลาจารึกวัดบุรพาราม เป็นหลักฐานสำคัญที่พบการใช้พยัญชนะตัว “ฌ” - “ฌ ” และการใช้พยัญชนะซ้อน เชิงพยัญชนะ คือ “ช (ฌ)” ซ้อนเชิงพยัญชนะตัว “ญ (ฌ)” ใช้ดังนี้

พยัญชนะตัว “ฌ” “ ฌ ” “อาษาตมมาส” - “ ๒๒๓๓๓๓ ”

“มูรตมรณรงค” - “ ๒๒๓๓๓๓ ”

ช ซ้อนเชิง ญ “ ๒ ” “ปราชญ์แกวหาน” - “ ๒๒๓๓๓๓ ”

ระยะอายุกาล ศิลาจารึกวัดบูรพาราม ด้านที่ ๑ มีศักราชปรากฏอยู่
๕ แห่ง

ศักราช (จ.ศ.) ๗๓๐ - พ.ศ. ๑๙๑๑

ศักราช (จ.ศ.) ๗๕๘ - พ.ศ. ๑๙๓๙

ศักราช (จ.ศ.) ๗๗๐ - พ.ศ. ๑๙๕๑

ศักราช (จ.ศ.) ๗๗๔ - พ.ศ. ๑๙๕๕

ศักราช (จ.ศ.) ๗๗๕ - พ.ศ. ๑๙๕๖

จารึกวัดบูรพาราม
ด้านที่ ๑

จารึกวัดบูรพาราม

ด้านที่ ๑

ข้อความจารึก บรรทัดที่ ๑ - ๒๙

จารึกวัดบูรพาราม ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. /๐/ นมศรีตริตัน(สุดสุก)มงคลโลดอรปรมาณ (ศ)ักราช ๗๓๐ ทัดวอกนกัสตรอาษาฒ	/๐/ นมศรีตริตันสุดสุกมงคลโลตร ประมาณ ศักราช ๗๓๐ ทัด วอกนกัษตร อาษาฒ-
๒. มาสสังเจมทา(ธรรมราชาธิราชใด)เสด็จเสวย (สวร)ชาตคาลาตมาโตรทอแม่นามกอร	มาส สมเด็จพระธรรมราชาธิราชได้เสด็จเสวย สวรค์ชาตคาลาตมาโตรทอ แม่นามกอร
๓. วาสังเจพระศรีธรรม(ราชมาตา)พระกน(โล)ง ทานคันทา(น)มีอายุได้สิบหกเขาทรง	ว่า สมเด็จพระศรีธรรมราชมาตา พระกนโลง ท่าน ครั้นท่านมีอายุได้สิบหกเข้า ทรง
๔. ตรูปโณมพรรณภาจบสรรพกลาสาสตร ปราชญ์แกวทาน(ชา)ญใน(มูรณ)รณรงค	ต่อ รูปโณมพรรณภา จบสรรพกลาสาสตร์ ปราชญ์แกวทานหาญชาญในมูรณรณรงค์
๕. พระองค์ท่านกลอยไค(ซิน)เสวยราชเปน พญาพานในปกลีงเมืองท่งป	พระองค์ท่านกลอย ได้ขึ้นเสวยราชย์เป็น พระยาผ่านในปกลีง เมืองท่ง ป-
๖. กเขม(คน)เต็มสมบูรณ์(สามสิบ)แปดเขาเขา (ศ)ักราชเจดรอยหา(สิบ)แปดกลายทานใด	กเขม ครั้นเต็มสมบูรณ์สามสิบแปดเข้า เข้า ศักราชเจ็ดร้อยห้าสิบแปด กลาย ท่านได้
๗. ปราบดทั้งปกกาวชาวดานห(นดิน)ถึงฝ้งของ ...ตวันออกคอง.....	ปราบด ^(๑) ทั้งปกกาว ^(๒) ชาว ^(๓) ด้านหนดิน ^(๔) ถึงฝ้งของ ^(๕)ตวันออกคอง ^(๖)
๘. เบื้องตวันตกเท้าเมืองนอดรอตแดนพลเบือง ข้างตวันหนอ(อก)รอตถึง(ลุ่ม)	เบื้องตวันตกเท้าเมืองนอด รอต ^(๗) แดนพล ^(๘) เบื้องข้าง ^(๙) ตวันหนออก รอตถึงลุ่ม-

^(๑) ปราบด (สันส. ปราบุด) แปลว่า 'ถึงแล้ว', 'ได้แล้ว'

^(๒) ปกกาว แปลว่า 'แวนแคว้น/รัฐชาวกาว, คือ 'รัฐน่าน'

^(๓) ชาว น่าจะเป็น ชาว หรือ เช้า ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของหลวงพระบาง ในขณะเดียวกัน ชาว อาจมาจาก ชาว
ก็ได้ แต่เขียนให้ลงเสียงสัมผัสง่าย

^(๔) ด้านหนดิน แปลว่า 'ด้านทิศเหนือ'

^(๕) ถึงฝ้งของ = 'ถึงฝ้งแม่น้ำโขง'

^(๖) คอง แปลว่า 'ตลอด', 'ไปถึง'

^(๗) รอต แปลว่า 'ถึง', 'ไปถึง'

^(๘) พล หมายถึงเมืองพันที่ห่างไปราว ๕๐ กิโลเมตรทางเหนือของเกาะตะมะ

^(๙) เบื้องข้าง ความหมายตรงกับ แจ่ง ในภาษาเหนือ แปลว่า 'เฉียง'

คำจารึก

๙. (บาจาย)รอตสายไส(ธอรเบือง)ขางหนอุดอร
ลุนครอ(ไท)... รอดริด... ชยงคงช
๑๐. (ยง)ทองนองด้วยท้าวพระยาทศานุทิศมาไหวย
คลัครันถึงสกราชเจดรอยเ
๑๑. จดลิบเขาลุนกัสด์(กลา)ยทานเสวยสวรรค
คาไลยไคลคลาดราชสัปตติละศกราชเจดร
๑๒. (อย)เจดลิบสัทิมโรงนกัสด์เคอิน(หา)ออก
ใหม่หาคำวันพระสัทิจึงล่เจดพระ
๑๓. (รา)ชเทวีศรีจุฬาลักษณ์อัครราชมหิศิเทพย
ธณิดิลกรตบพิตรเปนเจ้าผู้เปนบาทบริ
๑๔. จาริการตันชายาแด่สมเด็จพระมหาราชอิราช
เกาปรดวยปัญญาพิทกัลยาณิมิตี
๑๕. (ล)พิริย(ปริ)ชาดักกลใจหม่นในพระชินสา(สนา)
มีลูกผู้หนึ่งขึ้นเป็นพรญาชีล่เจจรามราชอิราช
๑๖. (บรม)นารถบุตร ๐ มีพระนุชตนนึ่งโสด(ตน)ชี
สรีธรรมาโสกราชจิงประดิสธาพระมหาธา
๑๗. ตูเจ้าในบุรพารามนีพ(ระธา)ตุต(นนิ่ง)ล่เจ
พระมหาธรรมราชอิราชบรมหาราชให้พาย
๑๘. (ในเมืองสุโขไทย)พระธาตุเจ้า(ตน)_____
- _____มีพรรณ(ดง)สังข์พระธาตุเจ้า(ส)
๑๙. องตน(โสด)ญ(ง)มีพระ(ธาตุ)เจ้า_____
- ตนนึ่งญาณ(คัมภี)รเอามาแต่ลังกา

คำอ่าน

- บาจาย รอตสาย^(๑) ยโสธร เบื้องข้างหนอุดอร
ลุนครไท... รอดริด... เชียงคง เชี-
- ยงทอง นองด้วยท้าวพระยาทศานุทิศ มาไหวคัล
ครันถึงศกราชเจดร้อย-
- จดลิบ^(๒) เขาลุนกษัตร์ กลายทานเสวยสวรรคาลัย
ไคลคลาดราชสมบัติ ลุศกราชเจดร-
- อยเจดลิบ^(๓) สัทิมโรงนกษัตร์ เดือนห้า
ออกใหม่ห้าค่ำ^(๔) วันพฤหัสบดี จึงสมเด็จพระ-
- ราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์อัครราชมหิศิเทพยธณิ
ดิลกรตบพิตรเป็นเจ้า ผู้เป็นบาทบริ-
- จาริการตันชายาแด่สมเด็จพระมหาราชอิราช
กอบด้วยปัญญาพิท กัลยาณิมิตี-
- ลพิริยะปริชาดักกลใจหม่น^(๕) ในพระชินศาสนา มี
ลูกผู้หนึ่งขึ้นเป็นพระยา^(๖) ชื่อสมเด็จจรามราชอิราช
- บรมนารถบุตร ๐ มีพระนุชตนหนึ่ง โสด ตนชื่อ
ศรีธรรมาโคกราช จึงประดิสธาพระมหาธา-
- ตุเจ้า ในบุรพารามนี้ พระธาตุตนหนึ่ง สมเด็จ
พระมหาธรรมราชอิราชบรมหาราชให้พาย
- ในเมืองสุโขทัย พระธาตุเจ้า ตน_____
- _____มีพรรณดงสังข์พระธาตุเจ้าส-
- องตนโสดยังมีพระธาตุเจ้า_____
- ตนหนึ่งญาณคัมภีร์เอามาแต่ลังกา

(๑) สาย (เขมร) แปลว่า 'แพร่ไปถึง', 'กระจายออกไป', 'จด'

(๒) ศักราชเจดร้อยเจดลิบ หมายถึง จุลศักราช ๗๗๐ ตรงกับ ค.ศ. ๑๔๐๘ หรือ พ.ศ. ๑๙๕๑

(๓) ศักราชเจดร้อยเจดลิบสั หมายถึง จุลศักราช ๗๗๔ ตรงกับ ค.ศ. ๑๔๑๒ หรือ พ.ศ. ๑๙๕๕

(๔) ออกใหม่ห้าค่ำ = ขึ้น ๕ ค่ำ

(๕) ดักกลใจหม่น = 'ดั่งใจหม่น'

(๖) ขึ้นเป็นพระยา = 'ขึ้นเสวยราชย์'

คำจารึก	คำอ่าน
๒๐. (ทวิป)ตนนึ่ง(ราม)เทาเขาสา(น)สาลี(มีพรรณ ดงแก้ว)ผลึกตนนึ่งน้ยเทาพนผักกาคมีพรรณ	ทวิป ตนนึ่งรามเทาข้าวสารสาลี ^(๑) มีพรรณดง แก้วผลึก ^(๒) ตนนึ่งน้ยเทาพนธุ์ผักกาคมีพรรณ
๒๑. (ด)งพิกุลทานกลายมาปร(ดิสธา)_____	ดงพิกุล ทานกลายมาประดิธา_____
_____เถิงทีเสจรแลวบริบูรณทงพระม	_____เถิงทีเสร็จแล้วบริบูรณ์ทงพระม-
๒๒. (หามณคป)เจดียอนพิศาน(พระพิหารพระ) อุโบสถพระมหาโพธิณนำแต่[ลูก](ท)กั	หามณคปเจดียอันพิศาล พระพิหาร พระอุโบสถ พระมหาโพธิ อันมาแต่ลูกทก-
๒๓. (ชิน)สาขาลวาทนกลอย(บวสคนทงหลาย) ไทเปนภิก(กุส)_____	ชินสาข แล้วท่านกลอยบวชคนทงหลายให้เป็น ภิกษุ_____
๒๔. ทงหลายไดยี่สิบ . . _____	ทงหลายไดยี่สิบ . . _____
สับูรณ_____ (น)กัศตร....	สมบูรณ_____ นักษัตร....
๒๕. . ศักราชเจ็ดร้อยเจ็ด(สิบหา)ชิน	. ศักราชเจ็ดร้อยเจ็ดสิบห้า ^(๓) ชิน
_____ (สายนน)	_____ (สายนน)
๒๖. . (ชี)บา... ไตรย_____	. ชื่อบา... ไตรย_____
กบ้ออาจารย์ทงไตรปิฎก_____ สงมทงธ	กบ้ออาจารย์ทงไตรปิฎก_____ สงมทงธ-
๒๗. รรอนไส_____ มงคล_____	รรอนไส_____ มงคล_____
_____ (ธ)รรม.. วนวาสดวย(สีลว)	_____ ธรรม.. วนวาสด้วยศีลว-
๒๘. ตธรรม_____ (ปรี)ติปราโมทย	ตรธรรม_____ ปรีติปราโมทย์
ชีอินท(ม)รสรราชบถิตทานปรีดิสธา	ชีอินทโมรสรราชบถิต ทานปรีดิสธา
๒๙. พระ(เจดีย์)_____ นายภ.ผู้นึง	พระเจดีย์_____ นายภ.ผู้หนึ่ง
ชีบา(สารช)ตผู้นึงชีบา(ไปริย)_____	ชีบาสารชตะ ผู้นึงชื่อบาไปริยะ_____
๓๐. _____ บาตร _____ แลวันแล	_____ บาตร _____ แลวันแล
๓๑. _____ (จ)งัหนั	_____ จังหน
ย..ย..อน.. รอยไร เปนเขา(หาลิบ)กว	ย..ย..อน.. ร้อยไรเป็นข้าวทำลิบกว ^(๔)
๓๒. _____ อนไทเปน...อา.... รในวัดนี้	_____ อันไทเป็น...อา.... รในวัดนี้

^(๑) ในจารึกหลักที่ ๙๓ (จารึกวัดอโศการาม) เขียนว่า องค์หนึ่งรามเทาเมล็ดข้าวสารหักครึ่ง

^(๒) ในจารึกหลักที่ ๙๓ (จารึกวัดอโศการาม) เขียนว่า พรรณดงแก้วผลึกรัตน

^(๓) ศักราชเจ็ดร้อยเจ็ดสิบห้า หมายถึง จุลศักราช ๗๗๕ ตรงกับ ค.ศ. ๑๔๑๓ หรือ พ.ศ. ๑๙๕๖

^(๔) ทำลิบกว น่าจะเป็น 'ทำลิบเกวียน'

คำจารึก	คำอ่าน
๓๓. _____ ทรายาทนท้ง(หลาย)	_____ ทรายาทนท้งหลาย
๓๔. _____ ท้งพระทาน	_____ ท้งพระทาน
_____ เถรวัด(บูรพาราม)	_____ เถรวัดบูรพาราม
๓๕. _____ มหาเถรเจาตนนึ่งมีนาม(กอร)ซีพระ	_____ มหาเถรเจ้าตนหนึ่งมีนามกรชื่อพระ
๓๖. มหาอานนท_____	มหาอานนท์_____
๓๗. คนธรวาส_____	คันธรวาส_____
_____ สวามิแต่ศรีสัชนา(ไลยมา)ประดิษฐา....นี้	_____ สวามิแต่ศรีสัชนาลัยมาประดิษฐา....นี้
๓๘. ไช้แต่สเด็จพระราชเทวี_____ (โสภ)	_____ ไช้แต่สมเด็จพระราชเทวี_____ โสภ
_____ มาดาตนประดิษฐาพระสฤป(พระพุทธรูป)เจติ	_____ มาดา ตนประดิษฐาพระสฤป พระพุทธรูปเจติย์
๓๙.ในสถานบูรพาราม(คย)ว(นิทานปร)	ในสถานบูรพารามเดียนนี้ท่านประดิษฐา
_____ ดิษฐาในวัดโสการาม....สมเด็จพระราชา	_____ ในวัดโสการาม....สมเด็จพระราชา
๔๐. (ประดิษฐา)ระในวัดศีล[วิสุทธาวาส]สเด็จพระ	_____ ประดิษฐาพระ ^(๑) ในวัดศีลวิสุทธาวาส สมเด็จพระ
_____ มหาธรรมราชาธิราชเสด็จเสวยพระพนวช	_____ มหาธรรมราชาธิราชเสด็จเสวยพระพนวชบวช ^(๒)
_____ บวส	_____ กระ-
๔๑. (ทำ)กรรมในท่งไชย(โสธ)_____	_____ ทำกรรมในท่งไชย โสธ_____
_____ ท่งในวัดเผาปุพพญาพอกทาน(ก)ถึงที่	_____ ท่งในวัดเผาปุพพญาพอกออก ท่านก็ถึงที่
๔๒. แลสรรับ_____ เสนาวาส	_____ แลสรรับ_____ เสนาวาส
_____ แต่สเด็จพระราชเทวีเจ้ากระทำพระทาน	_____ แต่สมเด็จพระราชเทวีเจ้ากระทำพระทาน
๔๓. _____ พินารอนฉลอง_____	_____ พินารอนฉลอง_____
_____ ...ท่งหลายมีผลภักดีสินพระราชทานท่งสินก	...ท่งหลายมีผลภักดี สิน พระราชทานท่งสินก-
๔๔. ทรายการท่งสินอันเปนกบข้าจ้งหนัคนนาได	_____ ทรายการ ท่งสินอันเป็นกับข้าจ้งหนัคนนาได้
_____ พนัลารโดยอนตั้งจำพลาณสงคคัง นี้ส	_____ พนัลาน โดยอนตั้งว่า พลาณสงคคังนี้ สม-
๔๕. เสด็จพระราชเทวีเจ้าทาน(แสงแกลง)กลัปนา	_____ เสด็จพระราชเทวีเจ้าท่านแสงแกล้ง กลัปนาผล
_____ (ผล)เปนโกฏฐาสบุญโฉพะไปแกสเด็จพระ	_____ เป็นโกฏฐาส บุญญเฉพาะไปแกสเด็จพระ-

^(๑) พระ หมายถึง พระพุทธรูป

^(๒) จารึกหลักที่ ๙๓ หรือ จารึกวัดอโศการาม บรรทัด ๓๒ ด้านที่ ๑ ว่า ‘พ่อยุ่หัวเสด็จเสวยพระพนวช

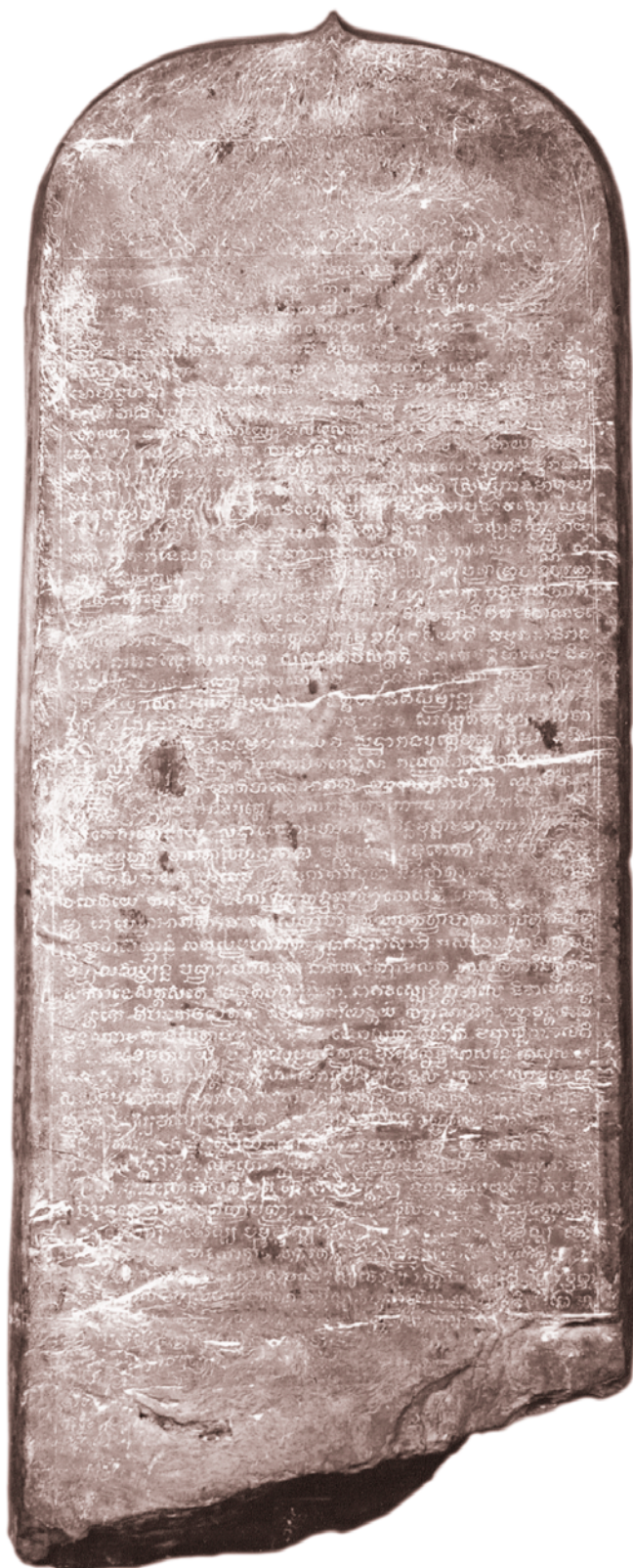
คำจารึก

๔๖. ทาธรรมราชาธิราชผู้เป็น(ภษ)ภู(รา)ธิบติแก่
 สเด็จพระศรีธรรมราชมาดาสเด็จพระปุพญา
 ๔๗. พ่อกมออกทาน(อ)กญาติ_____
 จุง(ไทพ) นัทุกษกษณ์
 ๔๘. ตรายแต่ให้ไคลู่แก่สุข_____อำนาจ
 พระราชกุลส (นี) ๐ มาตราหนึ่งสเด็จพระรา
 ๔๙. ชเทวีเจาทานญักกล่าว_____พ
 ๕๐. ฤษาสามนตราชตนไค(ชิน)_____
 (ชินเสวย)ราชเปนทาวเป
 ๕๑. (นพ)รญาในเมืองสุโข(ไทย)_____
 ตงมนัญญาไทถอยจุงชอ
 ๕๒.(พ)ระราชเทวี_____ทานทงหลาย
 ๕๓. _____กชอ(ย)_____
 ๕๔. _____.....
 ๕๕. _____ . นี

คำอ่าน

- ทาธรรมราชาธิราชผู้เป็นภษภูราชธิบติ^(๑)แก่สมเด็จ
 พระศรีธรรมราชมาดา สมเด็จพระปุพญา
 พ่อออกแม่ออกทาน อักญาติ_____
 จุงให้พันทุกษกษณ์-
 ตราย แต่ให้ไคลู่แก่สุข_____อำนาจ
 พระราชกุลสนี้ ๐ มาตราหนึ่ง สมเด็จพระรา-
 ชเทวีเจ้า ท่านยังกล่าว_____พ-
 ฤษาสามนตราชตนไคชิน_____
 ชินเสวยราชย์เป็นท้าวเป-
 นพระยาในเมืองสุโขทัย_____
 ตังมน ออย่าให้ถอยจุงชว-
พระราชเทวี_____ทานทงหลาย
 _____กชว
 _____.....
 _____ . นี

(๑) คำที่ลบเลือนนี้น่าจะเป็น ภาษภูราชธิบติ แปลว่า 'พระสวามีผู้เป็นใหญ่'

จารึกวัดบูรพาราม
ด้านที่ ๒

จารึกวัดบูรพาราม ด้านที่ ๒ ภาษาบาลี

คำจารึก

๑. พุทฺโธ โลกาณุกมปิ ทสพลปวโร สพฺพสตุตตถกาโม สมฺพุทฺโธ พุร
๒. หุมโฆโส ปรมสฺสขโท นนฺตญญานาตุโล โย ชิตฺวา มารํ สเสนํ สุชน
๓. รมหิโต ปตฺตสพฺพญญานาภาวสํสาโรฆาตรนฺโต น(รปุรํ) อิกเร ธมฺมนาวานเมตํ
๔. ธมฺโม สมฺพุทฺธธมฺเมน นิริยภยทโตปายทุกฺขา สุจาโร คนฺธาคนฺธเอหิ เส
๕. ภูโจ มุนิคุณสฺสเรเต ปาปุณฺนโต วิวราคมํ สิบโป สิบเปหิ เสฏฺฐโจ ภวทุกฺขนิห
๖. โต สพฺพสฺสขาวหาติ สตุถารา จินฺนปญฺญติมธฺรปวโร ธมฺมเสฏฺฐจํ นมามิ สโฆ
๗. โมหนธํ หนฺตฺวา มุนีวจนคโท นาถนาโถ คุณทฺโธ มาเนนฺโต พุทฺธธมฺเม สกม
๘. นมามิโต สีสปญฺญาธิวาส ปุญฺญานํ ปุญฺญเขตฺตํ ทสกุสฺสปลถธมฺมจารํ ค
๙. โต โย ชาตานํ ทกฺขิณฺเอย โส ทสพลตฺนุโข สมนฺ(เสฏฺฐจํ) มนามิ นุจาริ(ยา) ภูมิ
๑๐. โมลฺเลีย สเทวียมํ กตํ สุโขทเยอิสฺสริยา สมนฺมตฺยา เทวียา
๑๑. กปิวิสฺเส สกราเช สตุตฺสเต จ ตีสเก อาสาธมาเส จ มหาธมฺมราชาธิ
๑๒. ราชโก สิริยวุทฺธส รมฺโห โส ปิตุ อคฺคมเหสิยา สุริธมฺมราชมาตุยา
๑๓. ฆโรคพฺพา จ นิกฺขมิ โสฬสวสฺโส สิบปานํ นิปฺพตฺติ ปาปุณฺนจโส ลทฺธ
๑๔. รชฺชภิเสโก จ รชฺชํ กาลเรสิ ภูปติ วิชฺชิตฺเต ชตฺติยฺคุเค จ วสฺสตีสฺสฏฺฐมายุ
๑๕. โก สกราเช สตุตฺสเต ปญฺญาสฺสฏฺฐ สภุปติ รชฺชํ กาลเรสิ สปัณฺณํ // ส
๑๖. พุพฺพรุเจ จ อุตฺตเร กาวรฺภูจํ ชวาร์ภูจํ อีสานฺเย ทกฺขิณฺเ จ ปตฺวา พุรปาญฺคปฺรญ จ
๑๗. ปุพฺเพ นกรเทยฺยกํ อคฺคเนยฺเย พุชฺชปฺรํ เตตฺตีส เหมปฺรํ ปจฺฉิเม เนหฺรติ
๑๘. ยา ปจฺฉิมนาคปฺรํ ทิสายพฺเพ ชีเสนปฺรํ วิญฺคชฺชกนฺทิตฺเร โคณว
๑๙. สฺส สกราเช สตุตฺสเดกสตุตฺติ กมฺเมน สุกฺติ ยาทิ ธมฺมราชาธิราช
๒๐. โส นาควสฺเส สกราเช สตุตฺสจ สตุตฺติจตุเก จิตฺตมาเส จ ชีวา
๒๑. หชฺฌนฺทปญฺจเก รมฺโห อคฺคมเหสิ จ ราชเทวิตี นามกา ปญฺญวตี ปุญฺญ
๒๒. วติ กลฺยาณิ สีสวตี ยสา ชตฺติยา จิตฺตสมฺปนฺนา ภูมิโมลฺลิ ว อ
๒๓. จณฺ(รา)เทวนาริ ว วิมฺพา ว มหามายา ว จนนฺติมา สรฺสสุวตี ว ทมฺมา จ หลิตา
๒๔. ปทฺตตมตฺติก . พุทฺธ ธมฺเม จ สเฆ จ สทฺธา ราชปฺตฺเต จ เทว รัมราชาธิราช
๒๕. ชญจ ลทฺธา...กนิฏฺฐกํ ปุพฺพารามํ กโรนฺตา สา ราธตฺวา ธาตุโย ตโย ตา
๒๖. สุ ธาตุสุ ส...โซติปาเลน อาภตา ญาณคมฺภีรเถเรน ลญฺกาทีป

๒๗. โต อิศ ธาตุเจกา ราชปุตเต รณเฒ ปราชิตะ มหาธมมราชาธิราชสุส (ยตุต)
๒๘. ^(๑)ทริเก สุโขทัย เลหุตา เจสา มหาธาตุ ภินนมุคคา มหนตกา โสวณณว
๒๙. ณณนา จ เทว ธาตุ (อ) ภาภตา ลิหพา ตถา มชฌิเมกขุทเทกกา ผลิกา ภินนสงฆา
๓๐. สา สาสปา พุกุลา เจว ปาฐิเหร์ กรีสู ตา นิทิตฺวา ราชเทวีธาดุคพะเพ
๓๑. จ เจติเย การยิตฺวา วิหารญจ พุทธรูปญจโปสถ์ โพธิ์ ทกฺขินสาช
๓๒. มหา โรเปตฺวา อาภติ อิศ สาลญจ ^(๒)ปริกฺษาเยรู จ กตฺวา ปาการเสตุกั สัพพ
๓๓. รุกฺเขติ สยญนฺนํ พุกุลมพฺพริตักํ ปุณฺณาคํ นาคสุรภิ อสนวญฺญาสาลกํ ปทุ
๓๔. มปฺปอสสมฺปนฺนํ ปุพฺพารามํ สรมมกํ นาริเกลญจามลกํ ตาสญจ ปรีณญจิต...
๓๕. สกราเช สดฺตสฺเต สดฺตติ จตุรธาเก นาควสุเส จิตฺตมาเส ชีวาเห สดฺต
๓๖. ชุญฺทเก ติปิฏกํ จเปตฺวาน ติปิฏกาจริยวหฺยญฺยานธิกํ ปญฺญวนฺตํ เทว
๓๗. มญฺคณนามกํ จเปตฺวา ธมฺมกมฺมกํ (อ)นฺทโมสญจปณฺธิตํ มธุรสสุรํ ปาลิติ
๓๘. ตํ ราชเทวี ธปาปิ ^(๓)ปณฺเส ปพฺพชิตฺวาน ปุริเส พุทฺธสาสนเน เตสุ สาม
๓๙. เณรา โหนฺติ ตีสมตฺตา ปุริสา โหนฺตฺปสมฺปทา วิส ปุพฺพารามे สรมมเก เทว
๔๐. สตานิ ปมาเณน อารามิกมฺปาสเก จตุสฺตเขตฺตญฺเจวํ ตถปฺญญเสุ ธ
๔๑. ญญกฺวสุเส วสุเส ทสฺสตสฺทสฺสเกลธนํ วดถาจมํ โภกฺกคฺคภิกฺขํ
๔๒. ปตฺตสฺตํ ทเท สารีปุตฺตปิยทสฺสจฺนทิกญฺยุยนามกํ พุทฺธปาลสิริวํสํ
๔๓. คาเหตุวา...ภิกฺขุณํ ลวเหมวหฺย อิตฺถิ จเปตฺวา พาพยมกํ ปุพฺพารามํ
๔๔. ทเรณ ทาเน เตกสฺตํ สดฺตติ จีวรญจ ปตฺตญจ ทญฺทญจ สยนาทิกํ มหา
๔๕. ทานํ ปวตฺเตตฺวา ติสตญจ ปญฺญาสํ ทสฺสท สทฺสสานํ จุฑาสกฺการนิตฺถิ
๔๖. ตํ สลิสฺรานนฺทเถรสฺส ปมฺกฺขสฺส ปณฺธิตสฺส สิลฺลสมาธิปญฺญสฺส เตร
๔๗. ^(๔)สาทิกสฺตสฺส จ ติโลกติลกรตฺนสฺลคฺนธารวาสีธมฺมกิตฺติสํ
๔๘. ราชมฺหาสมณสฺส จ สมํ สมณินฺทสฺสเถรสฺส อคฺคสิสฺสสฺส ตาทิโน ปุพฺพ
๔๙. ราเม ปติญฺจาสิ วิปฺปสเนน เจตฺสา อุทิสฺส ตํ ปญฺญํ มหาธมฺมราชาธิราชิโน

^(๑) น่าจะเป็น ธาวิเก

^(๒) น่าจะเป็น ปริกฺษารญจ

^(๓) น่าจะเป็น ปญฺญาสํ

^(๔) น่าจะเป็น เตรสาธิกสฺตสฺส

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ผู้อนุเคราะห์ต่อสัตว์โลก ผู้ประเสริฐด้วยทศพลญาณ ผู้มุ่งต่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ ผู้ประกาศธรรมอันประเสริฐ ผู้ประทานบรมสุขผู้มีอนันตญาณหาผู้เสมอเหมือนมิได้ ผู้กำจัดการและเสนามาร ผู้บำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลอันน่ายินดีต่อสาธุชน ผู้ข้ามโอฆะสงสารเสียได้ ด้วยสรรพปัญญาญาณที่พระองค์ทรงบรรลุแล้ว ผู้กระทำเมืองแห่งนรชน ให้เป็นเมืองแห่งธรรมนา^(๑)

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเหตุให้ประพฤติชอบจากความทุกข์ ด้วยอุบายอันกำจัดเสียได้ซึ่งภัยในนรก เพราะเป็นธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ประเสริฐกว่าคนชาติที่มีกลิ่นหอมและไม่กลิ่นหอมทั้งหลาย ยังผู้ชวนชวายนในคุณของพระมุนีให้ถึงซึ่งความปราศจากราคะ เป็นศิลปะที่เลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย กำจัดความทุกข์ในภพเสียได้ นำความสุขทั้งปวงมาให้ให้เป็นธรรมที่เลิศด้วยมรรตัญญูที่พระศาสดาทรงสั่งสมไว้แล้ว

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ผู้ประเสริฐ ผู้กำจัดความมืดคือโมหะเสียได้ ผู้ยึดมั่นในพระพุทธพจน์ ผู้เป็นที่พึ่งของผู้ปรารถนาที่พึ่ง ผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ผู้ยังบุคคลอื่นให้หันมโนในพุทธธรรม และตนเองก็เป็นที่นอบน้อมของบุคคลอื่น ผู้มีศีลและปัญญาเป็นที่อาศัย ผู้ประพฤติธรรมคือ กุศลกรรมบท ๑๐ อันเป็นบุญเขตของผู้ปรารถนาบุญทั้งหลาย ผู้เป็นทักษิณบุญบุคคลของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินรอยตามพระทศพล

พระเทวีสังฆมารดา ผู้เป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย ผู้ประพฤติ (ธรรม) ผู้สูงสุดในแผ่นดินพร้อมด้วยพระเทวี (ศรีจุฬาลักษณ์) ได้กระทำการกรรมนี้แล้ว (นอบน้อมพระรัตนตรัย)

ในเดือน ๘ ปีวอก ศักราช ๗๓๐ พระมหาธรรมราชาธิราช ก็ได้ประสูติจากพระครรภ์ของพระศรีธรรมราชมารดา อัครมเหสีของพระราชบิดาทรงพระนามว่าสิริราชา เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา พระองค์ก็ได้สำเร็จการศึกษาและได้รับการอภิเษกในรัชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองราชย์ในแคว้นที่เลิศด้วยกษัตริย์

เมื่อพระชนมายุ ๓๘ พรรษา ศักราช ๗๕๘ พระองค์พร้อมด้วยเจ้าเมือง (ทั้งหลาย) ได้กระทำให้อาณาเขต (ราช) สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทุกรัฐ ได้แก่ รัฐทวารวดีในทิศอุดร รัฐทวารวดีในทิศอีสาน เมืองพระบางในทิศทักษิณ เมืองนครไทยในทิศบูรพา เมืองเพชรบูรณ์ในทิศอาคเนย์ เมืองไตรตรึงส์ และเมืองเชียงทองในทิศตะวันตกเฉียงใต้ เมืองนาคปุระในทิศตะวันตก และเมืองเชียงแสนถึงฝั่งแม่น้ำพิงค์ แม่น้ำโขง ในทิศพายัพ

^(๑) หมายถึงให้ชาวเมืองมีธรรมในชีวิตประจำวัน

ครั้นถึงปีฉลู ศักราช ๗๗๑ (เสด็จสวรรคต) พระธรรมราชาธิราชก็เสด็จสวรรคต

ครั้นถึงปีมะโรง ศักราช ๗๗๔ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ อัครมเหสีของพระราชานามว่า “ราชเทวี” ผู้มีปัญญา มีบุญ มีความงาม มีศีล มียศ เป็นขัตติยา สมบูรณ์ด้วยจิตผู้สูงสุดในแผ่นดิน ผู้ได้รับการฝึกฝนอบรม และเป็นผู้ร่าเริงร่ากับว่า นางเทวนารีอัปสร พระนางพิมพา พระนางมหายา พระนางจันทิมา และพระนางสร้อยศรีวิชัย เป็นผู้ศรัทธาในพระรัตนตรัยที่ประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้า (ทุกชนิด) คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ได้มีพระราชบุตรสองพระองค์ คือ รามราชาธิราช และ.....กนิษฐา (องค์เล็ก)

พระนางสร้างบุพพารามให้เป็นที่บรรจุพระธาตุทั้งสาม บรรดาพระธาตุเหล่านั้น พระธาตุองค์หนึ่ง ในที่นี้ พระญาณคัมภีรเถระกับพระ.....โชติปาละ ได้นำมาจากเกาะลังกา เมื่อพระราชบุตรแพในการสู้รบ (ราชบุตรเต รณ ปราชิต) มหาธาตุองค์นี้ ซึ่งเป็นองค์ใหญ่ขนาดเมล็ดถั่วหัก มีสีดงทองคำ ก็ได้ประดิษฐานในกรุงสุโขทัย อันเป็นรัฐที่ตกแต่งแล้วของพระมหาธรรมราชาธิราช ส่วนพระธาตุอีกสององค์ ก็ได้้นำมาจากเกาะลังกาเหมือนกัน คือองค์หนึ่งขนาดกลาง มีสีดงแก้วพลีและดั่งสังข์ที่ขัดแล้ว องค์หนึ่งขนาดเล็กเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีสีดงดอกพิกุล พระธาตุเหล่านั้นได้กระทำปาฏิหาริย์แล้ว

พระนางได้บรรจุพระธาตุเหล่านั้นไว้ที่ห้องพระธาตุของพระราชเทวีที่พระเจดีย์ แล้วให้สร้างพระวิหาร พระพุทธรูป พระอุโบสถ ให้นำต้นไม้จากกิ่งที่ทักษิณมาปลูก แล้วสร้างศาลา คู กำแพง และสะพานไว้ในที่นี้ พระนางได้ตกแต่งบุพพารามให้น่ารื่นรมย์ ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ทุกชนิด มีทั้งต้นพิกุล มะม่วง สมอ บุนนาค กากะทิง สารภี พรั่งพร้อมด้วยกอบปทุมไถลศาลาและต้นมะพร้าว มะขามป้อม อย่างสมบูรณ์ เพื่อพระธาตุเหล่านั้น

ครั้นปีมะโรง ศักราช ๗๗๔ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ พระราชเทวี ทรงสถาปนาพระเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกให้เป็นพระติปิฎกาจารย์ ทรงสถาปนาพระเถระผู้มีปัญญา ยิ่งด้วยญาณนามว่าเทวมงคลให้เป็นพระธรรมกรรมกะ (ผู้สาธยายธรรม) ทรงสถาปนาพระอินทโฆสะผู้เป็นบัณฑิต มีสำเนียงไพเราะ ให้เป็นพระปาติติตะ (ผู้สาธยายพระบาลี) แล้วให้บุรุษ ๕๐ คน บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

บรรดาบุรุษเหล่านั้น ที่บรรพชาเป็นสามเณรประมาณ ๓๐ คน ที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุในบุพพารามอันน่ารื่นรมย์ ๒๐ คน พระนางได้ให้อุบาสกอยู่ประจำอารามประมาณ ๒๐๐ คน และทรงพระราชทานที่นา ๔๐๐ (ไร่) ข้าวเปลือกประจำทุกปี ในงานบุญอย่างเดียวกัน ทรัพย์จำนวนหนึ่งล้าน[เบี้ย] ผ้าหนังสัตว์ ภิกษาขันตี และบาตร ๑๐๐ ใบ โดยให้พระสารีบุตรปิยทัสสะ พระจันทิกฤษณะ และพระพุทธปาลสิริวังสระรับ แล้วทรงมอบหมายให้สตรีนามว่า ละกะกับเหมา ซึ่งเป็นคู่ที่แข็งแรงนำไปสู่บุพพาราม เพื่อพระภิกษุทั้งหลาย

พระนางทรงมีใจเลื่อมใสศรัทธา จึงกำหนดจิวร บาตร ไม้เท้า และที่นอนเป็นต้น อย่างละ ๓๗๐ ไว้ในทานที่พระนางบำเพ็ญมหาทาน ทำสักการะชั้นเลิศให้สมบูรณ์เป็นทรัพย์ ๓๕๐ ล้าน อย่างสม่ำเสมอแก่พระสลิสรานันทเถระ ผู้เป็นประมุข เป็นบัณฑิต มีศีลสมาธิปัญญา แก่พระภิกษุ ๑๑๓ รูป และแก่พระติโลกติลกรตบัสสคันธารวาสีธรรมกิตติสังฆราชมหาสมาณะ ผู้คงที่ผู้เป็นศิษย์ที่ เลิศของพระสมณทัตสเถระ ในบุพพาราม เพื่ออุทิศบุญกุศลนั้นแก่พระมหากษัตริย์ราชธิดา

นายชะเอม แก้วคล้าย และนายเกษียร มะปะโม อ่าน-แปล

จารึกวัดกำแพงงาม
ประมาณพุทธศักราช ๑๙๕๕ - ๒๐๗๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	ประมาณ พุทธศักราช ๑๙๕๕ - ๒๐๗๙
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๑ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒๙ เซนติเมตร สูง ๑๐๑ เซนติเมตร หนา ๑๗ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๓ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๓ เล่ม ๕ (มกราคม ๒๕๑๓) เรียกชื่อจารึกนี้ว่า “ศิลาจารึกอักษรไทยภาษาไทยและอักษรขอมภาษาบาลี สมัยสุโขทัย” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๑”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดกำแพงงาม ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๓ เล่ม ๕ (มกราคม ๒๕๑๓) ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ๓. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔

ประวัติ
 ศิลาจารึกวัดกำแพงงาม แต่เดิมได้อ่านศักราชใน ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑ - ๒ ไว้เป็น “๑.. ๒ ปีขาล” ซึ่งพิจารณาแล้วเป็นมหาศักราช ๑๒๗๒ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๓ แต่เมื่อสอบทานใหม่แล้วพบว่าเลขตัวสุดท้าย คล้ายกับเลข ๕ ในบรรทัดที่ ๒๒ ข้างล่างจึงควรแก้เป็น “๑.. ๔ ปีขาล” เสียมากกว่า เทียบดูแล้วควรเป็นมหาศักราช ๑๒๘๔ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๔ ซึ่งเป็นปีที่เจ้าไทยออกมาจากอุตร ต่อมาเมื่อมีความว่า ได้บวชใน พระพุทธศาสนาจนกระทั่งเป็นภิกษุได้ ๑๐ พรรษา จารึกหลักนี้จึงน่าจะทำ ขึ้นในพุทธศักราช ๑๙๓๕ หรือหลังจากนั้น

จากการสอบดูตัวอักษร พบว่ามี ข และ สระ อะ รูปที่ปรากฏในศิลาจารึกเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๙๓๕ แต่ตัวอักษรอื่น เช่น ก, ต, ม, ธ เป็นรูปที่ใช้อยู่ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๕๕ เป็นต้นไป และอักษร ข, ม, ศ และ อ เป็นรูปที่ใช้อยู่ถึง พ.ศ. ๒๐๗๙ ดังนั้นหากสรุปตามรูปตัวอักษรแล้ว ศิลาจารึกหลักนี้จึงควรทำขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๙๕๕ - ๒๐๗๙*

เรื่องราวที่จารึก ด้านที่ ๑ ได้กล่าวถึงเจ้าไทออกบวชในพระพุทธศาสนา และการบูชาพระบาทลัษณ์ พระเจดีย์ฯ ส่วนด้านที่ ๒ ได้กล่าวถึงพระนิพพาน และชื่อพรหมชั้นต่างๆ ในพรหมโลก

*คำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๕๓

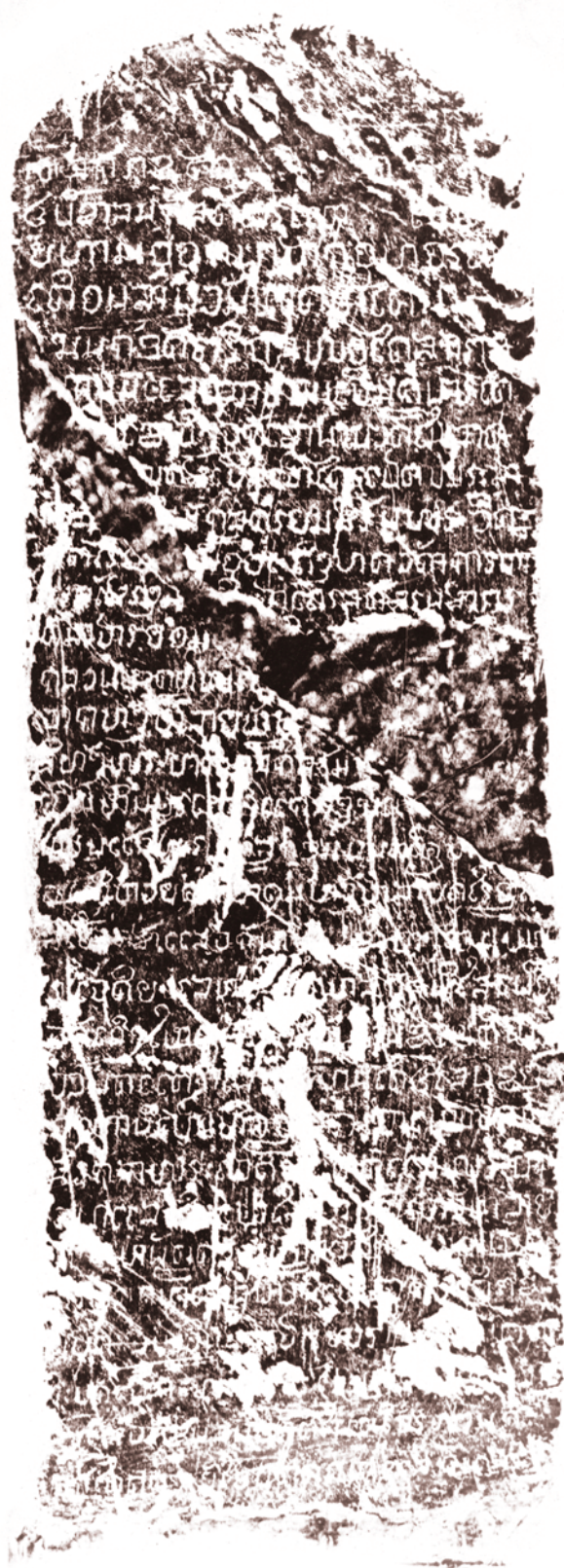
จารึกวัดกำแพงงาม ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. //๐/ สักราชไค ๑..	//๐/ ศักราชได้ ๑[๒๘]
๒. ๔ ปีขาลนักษัตรเตุเจ้า(ไท)	๔ ปีขาลนักษัตร ^(๑) แต่เจ้าไท-
๓. ยทานออกมาจากอุทธรแม่	ยทาน ออกมาจากอุทธรแม่
๔. เดือนสามวันพุทธไคมา	เดือนสาม วันพุทธไคมา-
๕. มนกับดัดริกสพอไคสกราช	มนกับดัดฤกษ์พอไคศักราช
๖. (เทา)นนแลเตทานเปนกุมารไค	เท่านั้นแล แต่ท่านเป็นกุมารไค
๗. ...เขาจึงจักเขามาบวชในศา	...เข้า จึงจักเขามาบวชในศา-
๘. (นาพระ)พุทธเปนเจ้าไคแปดพระสา	นาพระพุทธเป็นเจ้าไคแปดพรรษา
๙. เจ้า...(น)นักสูทรยธรรมพระวิค	เจ้า [ไทย] นั้น ก็สวดเรียนธรรมพระวิญ-
๑๐. (ก) ไคไร...มียอเถิงทศศัการจาร	กตรัย...มียอเถิงทศวัสการจาร
๑๑. . นนัธรณ . (มี)เจ้าเถรสัธรรมธาร	. นั้นทรงน . มีเจ้าเถรสัธรรมธาร-
๑๒. ดันจารยอน_____	ตนาจารย์ อัน_____
๑๓. กลวมธาตุพรอ_____	กรวมธาตุพรอ_____
๑๔. เลากท้งหลายไทรู_____	โลกท้งหลายให้รู้_____
๑๕. มีท้งพระบาททลกลัสนใน_____	มีท้งพระบาททลกลัสนใน_____
๑๖. เปนหินบ่ร่เยาซแกสงมแล_____	เป็นหินประโยชน์แกสงมแล_____
๑๗. (ทำ)รูปแลพระ_____ลูกขุนมนตรีคุบา_____	ทำรูปและพระ_____ลูกขุนมนตรีคุบา_____
๑๘. ...ทวย(ศรี)แลคนท้งหลายคไคไค(ไค)	...ทวยศรีแลคนท้งหลาย ไคไคไค
๑๙. มีใจสธาแลจกมาบูชาบ่างไว้นบพ	มีใจศรัทธาแลจกมาบูชาบ่างไว้นบพ-
๒๐. ระเจตย ๐ แลพระบาททลกลัสนไคเมื่อ	ระเจตย ๐ แลพระบาททลกลัสนนี้ไคเมื่อ
๒๑. จักเถิงไท(ชวยเนอมี)(ต)นชวยตินมี	จักเถิงให้ชวยเนอ มีตินชวยตินมี
๒๒. จุงมกแต่ง(ถ)นล(ปร)มาณไค ๕ เสนชอ	จุงมกแต่งถนนประมาณไค ๕ เส้นชอ-

^(๑) สันนิษฐานว่า เป็นมหาศักราช ๑๒๘๔ ปีขาล ตรงกับ พุทธศักราช ๑๙๐๕ หรือคริสต์ศักราช ๑๓๖๒

๒๓. ยเทานีเปนทือยู(ชาว)เจ้าเทพดาอ
๒๔. นัรักสาพระเจดีย์ธาตุแลพระบา
๒๕. ดทแล(จ)เอาใส่ไหทานทั้งหลาย
๒๖. ...หมัดุดังคัมภูสั้งไว้...คนจัก
๒๗. ปราบถ่ณาเอาสมบติเปนจกัวดีตราส
๒๘. มมติเปนอินธราเปนพรหม...นัตพ
๒๙. ระเบดเจกะพระ_____ไชย_____
๓๐. ญแลจกัชมสมบติในเนียรพานกั
๓๑. จกัไดุดองงัใจปราบถ่ณาแลฯ

- ย เทานี้ เป็นที่อยู่ชาวเจ้าเทพดาอ-
นรักษาพระเจดีย์ธาตุ และพระบา-
ทแล(จ)เอาใส่ไหทานทั้งหลาย
...ทำดุดังคำภูสั้งไว้...คน จัก
ปราบถ่ณาเอาสมบติเป็นจักรวรรดิตราส-
มมติเป็นอินธราเป็นพรหม (อรท) นัตพ-
ระปัจเจกพระ_____ไชย_____
ญแลจกัชมสมบติในเนียรพาน ก็
จักได้ดุดองงัใจปราบถ่ณาแลฯ

จารึกวัดกำแพงงาม
ด้านที่ ๑

จารึกวัดกำแพงงาม
ด้านที่ ๒

จาริกวัดกำแพงงาม ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. นิพพาน	นิพพาน
๒. สุธัสลี	สุทฺธสฺลี ^(๑)
๓. สุธัสสา	สุทฺธสฺสา ^(๒)
๔. อตปปา	อตฺปปา ^(๓)
๕. อวิหา	อวิหา ^(๔)
๖. สุธาวาสา	สุทฺธาวาสา ^(๕)
๗. (อ) สญญีสตตะ	อสนฺญีสตฺตะ ^(๖)
๘. (เว) หปผลา	เวทฺหปฺผลา ^(๗)
๙. สุกกิกินทกา (ก) ๑	สุกฺกิกินฺทกา ^(๘)
๑๐. อปปมานสุภา (๑)	อปปฺมานสุภา ^(๙)

^(๑) สุธัสลี เป็นชื่อชั้นพรหมที่ ๑๕ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีความเห็นเป็นอันดี พรหมชั้นนี้มีอายุยืนหกพันอสงไขยกัลป์

^(๒) สุธัสสา เป็นชื่อชั้นพรหมที่ ๑๔ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีรูปร่างและมีอายุยืนสี่พันอสงไขยกัลป์

^(๓) อตปปา เป็นชื่อชั้นพรหมที่ ๑๓ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และมีอายุยืนสองพันอสงไขยกัลป์

^(๔) อวิหา เป็นชื่อชั้นพรหมที่ ๑๒ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน และมีอายุยืนพันอสงไขยกัลป์

^(๕) สุธาวาสา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นสูงสุด ซึ่งเป็นที่ที่พระอนาคามีไปเกิด บางทีเรียกว่า อภินิฐาพรหม คือพรหมผู้ยิ่งใหญ่ และมีอายุยืนหมื่นหกพันอสงไขยกัลป์

^(๖) อสญญีสตตะ เป็นชื่อชั้นฟ้าที่ ๑๑ ของพรหมผู้ไม่มีสัญญา และมีอายุยืนห้าร้อยอสงไขยกัลป์

^(๗) เวทปผลา เป็นชื่อชั้นฟ้าที่ ๑๐ ของพรหมผู้มียศใหญ่ และมีอายุยืนห้าร้อยอสงไขยกัลป์

^(๘) สุกกิกินทกา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๙ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มากไปด้วยความงาม และมีอายุหกสิบสี่อสงไขยกัลป์

^(๙) อปปมานสุภา เป็นชื่อชั้นที่ ๘ ของพรหมผู้มีความงามหาประมาณมิได้ และมีอายุยืนสามสิบสองอสงไขยกัลป์

คำจารึก	คำอ่าน
๑๑. ปรีตตสุภา	ปรีตตาสฺภา ^(๑)
๑๒. อาภัสสรา	อาภัสสรา ^(๒)
๑๓. อุปฺปมานาภา	อุปฺปมานาภา ^(๓)
๑๔. ปรีตตภา	ปรีตตภา ^(๔)
๑๕. มหาพรหม (า)	มหาพรหมา ^(๕)
๑๖. พรหมปโรหิตา (ตา)	พรหมปโรหิตา ^(๖)
๑๗. พรหมปาริส (ชฺชา)	พรหมปาริสฺชา ^(๗)

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้
ตรวจแก้ไขเพิ่มเติม ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔

^(๑) ปรีตตาสฺภา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๗ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีความงามน้อย และมีอายุยืนสิบหก
อสงไขยกัลป์

^(๒) อาภัสสรา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๖ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีรัศมีแผ่ช้านอกจากตัวประดุจแสงประทีป
และมีอายุยืนแปดอสงไขยกัลป์

^(๓) อุปฺปมานาภา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๕ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีรัศมีหาประมาณมิได้ และมีอายุยืน
สี่อสงไขยกัลป์

^(๔) ปรีตตภา เป็นชื่อชั้นฟ้าที่ ๔ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้รัศมีน้อยและมีอายุยืนสองอสงไขยกัลป์

^(๕) มหาพรหมา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๓ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ยิ่งใหญ่ และมีอายุยืนหนึ่งอสงไขยกัลป์

^(๖) พรหมปโรหิตา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นที่ ๒ อันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้เป็นปโรหิตของมหาพรหม และมี
อายุยืนครึ่งหนึ่งแห่งอสงไขยกัลป์

^(๗) พรหมปาริสฺชา หรือ พรหมปาริสฺชชา เป็นชื่อพรหมโลกชั้นล่างสุด เป็นที่อยู่ของพรหมผู้เป็นบริษัท
บำรุงบำเรอมหาพรหม และมีอายุหนึ่งในสามของอสงไขยกัลป์

จารึกเจดีย์น้อย
พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ขอมสุโขทัย
ภาษา	ไทย - สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๒๙ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม (ชำรุด) เดิมศิลาจารึกหลักนี้คงจะมีรูปลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมพื้นผ้า แล้วชำรุด แตกหายไป คงเหลืออยู่เพียง ๒ ส่วน
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๕๒ เซนติเมตร สูง ๖๖ เซนติเมตร หนา ๙ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๔ วารสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๖ (พฤศจิกายน ๒๔๙๗) นำลงตีพิมพ์เฉพาะ ด้านที่ ๑ เรียกว่า “คำอ่านจารึกภาษาไทย สมัยสุโขทัย” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เฉพาะด้านที่ ๑ เรียกว่า “จารึกเจดีย์น้อย วัดพระมหาธาตุ (หลักที่ ๘ ก.)” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เฉพาะด้านที่ ๑ เรียกว่า “หลักที่ ๔๐” ประชุม ศิลาจารึก ภาคที่ ๔ เฉพาะด้านที่ ๒ เรียกว่า “หลักที่ ๔๐ พิเศษ”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๙๙
สถานที่พบ	เจดีย์น้อย ด้านหน้าเจดีย์ ๕ ยอด วัดพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	หน่วยขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑. วารสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๖ (พฤศจิกายน ๒๔๙๗) ๒. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๓. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๔. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๕. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

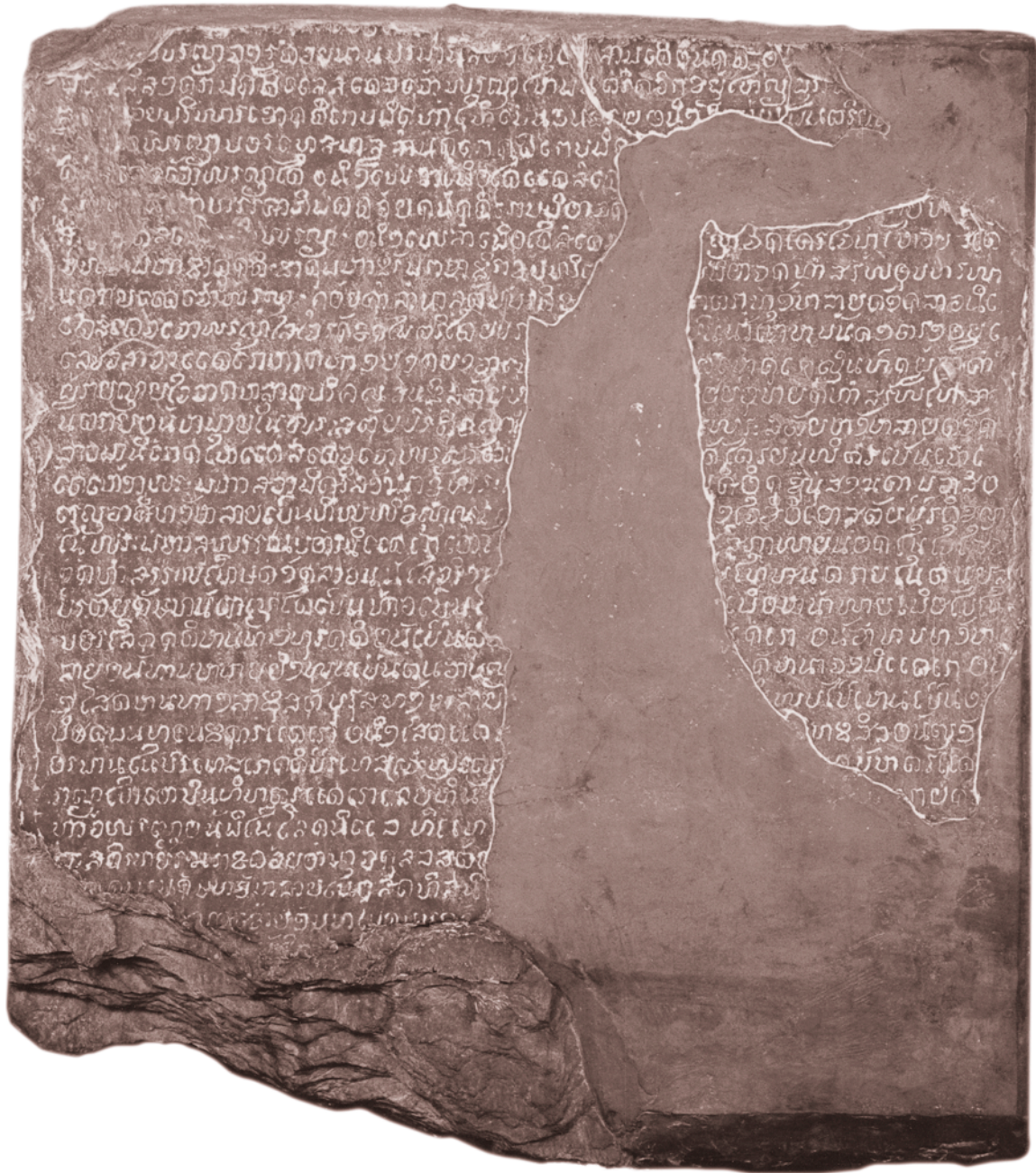
ประวัติ

ศิลาจารึกเจดีย์น้อย มีจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ๕๔ บรรทัด คือ จารึกด้านที่ ๑ บรรทัด ๑ ถึง ๒๙ และจารึกด้านที่ ๒ บรรทัด ๑ ถึง ๒๕ ส่วนด้านที่ ๒ แต่บรรทัด ๒๖ ถึง ๒๘ เป็นจารึกอักษรขอมสุโขทัย ภาษาสันสกฤต จารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ (พ.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๙๙)

ศิลาจารึกหลักนี้ ชำรุดแตกหักเป็นหลายชิ้น ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียง ๓ ชิ้นเท่านั้น คือ ด้านที่ ๑ มี ๑ ชิ้น ด้านที่ ๒ มี ๒ ชิ้น หน่วยชุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร ชุดพบที่เจดีย์น้อยด้านหน้าเจดีย์ ๕ ยอด ทางด้านทิศใต้ของวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย จำนวน ๒ ชิ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ส่วนอีก ๑ ชิ้น นายบุญธรรม พูนสวัสดิ์ ได้มอบให้กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ ได้อ่านและอธิบายคำจารึกด้านที่ ๑ ซึ่งได้นำลงตีพิมพ์ในหนังสือวารสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๖ เดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๗ เป็นครั้งแรก ต่อมาได้นำลงตีพิมพ์ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐, ๒๕๑๕ และประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๘

ต่อมาในเดือนสิงหาคม ๒๕๑๐ นายประสาร บุญประคอง เจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึก พบว่าแผ่นศิลาจารึกเจดีย์น้อย ด้านที่ ๒ มีจารึกอักษรอยู่อีกหลายบรรทัดแต่มีคราบปูนเกาะอยู่แน่น จึงใช้กรรมวิธีตามหลักวิทยาศาสตร์ล้างคราบปูนที่เกาะอยู่ออกได้หมด แล้วถ่ายถอด อ่าน แปล และอธิบายคำเพิ่มเติมขึ้น นำลงตีพิมพ์ในหนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ ให้ชื่อว่า “จารึกหลักที่ ๔๐ พิเศษ”

จารึกเจดีย์น้อย
ด้านที่ ๑

จารึกเจดีย์น้อย ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____พรญาจุงรูด้วยนาน ประมาณสองเดือนสามเดือน กดี_____	_____พระยาจุงรูด้วยนาน ประมาณสองเดือนสามเดือน กดี_____
๒. กดีมีสงครามกดีแลล่เดจ เจ้าพรญาไหมนตรีกีวราช ผู้ใหญ่ผู้ราม_____	กดี มีสงครามกดี และสมเด็จ เจ้าพระยาไหมนตรีกีวราช ผู้ใหญ่ผู้ราม_____
๓.ด้วยบริพาเรหากดี เรอบมิกระทำไเปนอนตราย อนิง...มนตรี_____	ด้วยบริพาเรหากดี เรอบมิกระทำไเปนอนตราย อนิง...มนตรี_____
๔. ...พรญาบอรเทศมาส สำนักเรากดี เรอบมิ(กระทำ)	...พระยาบรเทศ มาสู่ สำนักเรากดี เรอบมิ(กระทำ)
๕. ...ส่แดงเจ้าพรญาไโด อนิงเพลาเมื่อใดแลล่เด(จ)	...สมเด็จเจ้าพระยาไโด อนิงเพลาเมื่อใดแลล่เด(จ)
๖.(หรรสาทิบัติ) ด้วยกันกดีเรอบมิอาจ(กระทำ)	(หรรษาทิบัติ) ด้วยกันกดี เรอบมิอาจกระทำ)
๗. ...แลล่แดงเจ้าพรญา อนิงเพลาเมื่อใดล่แดง (เจ้าพร)ญาจกัใครใจมาไหว ล่แดง	...แลล่สมเด็จเจ้าพระยา อนิง เพลาเมื่อใดล่แดง (เจ้าพระ)ยาจกัใครใจมาไหว สมเด็จ
๘. จพ(ระ)มหาธาตุกดี ธาตุมหา ธรรมราชาธิราชบพิตร(เรอบ) มิอาจกระทำสรพอุปฺทรรพา	จพ(ระ)มหาธาตุกดี ธาตุมหา ธรรมราชาธิราชบพิตร(เรอบ) มิอาจกระทำสรพอุปฺทรรพา-

	คำจารึก	คำอ่าน
๙.	นทรายแดเจ้าพญาถ้อยคำ ลำนาสดัยประดิษ(ญา)_____	นทรายแดเจ้าพระยา ถ้อยคำ ลำนาสดัยประดิษ(ญา)_____
	(ม)าตราทั้งหลายดั่งกล่าวนี้เ	(ม)าตราทั้งหลายดั่งกล่าวนี้เ
๑๐.	เคส้แดงเจ้าพญาใสใจรัก ชกไมตรีโดยปร_____	แต่สมเด็จพระยาใสใจรัก ชกไมตรี โดยปร_____
	(ฐ)าปนาให้หมั่นคงตรงอยู่เ	(ฐ)าปนาให้หมั่นคงตรงอยู่เ
๑๑.	เลวจลจลแดเรา หากทางยง กยงวาเจ้า_____	เลวจลจลแดเรา หากหาเจียง เกียงว่าเจ้า_____
	เหตุเรายินปากผู้ว่าคำ	เหตุเรายินปากผู้ว่าคำ
๑๒.	ผู้ร่ายญาใจจากหลายบริคน สนธิสตัย_____	ผู้ร่ายย้าใจจากหลายบริคน สนธิ สตัย_____
	อยอุบายกระทำสรรพโทษา	.อยอุบายกระทำสรรพโทษา-
๑๓.	นทรายอนัหมายในพระสตัย ประดิษญา_____	นทรายอนัหมายในพระสตัย ประดิษญา
	พระสตัยทั้งหลายดั่งก	พระสตัยทั้งหลายดั่ง ก-
๑๔.	ลาวมานิเรากไให้แดส้แดง เจ้าพญา_____	ลาวมานี้ เรากให้แต่สมเด็จพระ เจ้าพระยา_____
	ดไทรยบพิตรเปนเจ้าเ	. ดไทรบพิตรเป็นเจ้าเ-
๑๕.	เคเหง้าพระมหาสวามิศรี สังฆราชพระ_____	เคเหง้าพระมหาสวามิศรี สังฆราชพระ_____
	คี อิกขุน้สงฆคามวาสี อ	คี อิกขุน้สงฆคามวาสี อ-
๑๖.	เรญาวคีทั้งหลายเปนทิพพิชญาณ (จ)งใจซื่อเอาสตัยประดิษญา	รัญวาสีทั้งหลายเป้นทิพพิชญาณ_____ (จ)งใจซื่อเอาสตัยประดิษญา-
๑๗.	ในพระมหาสุพรรณบัตร์นี้ แดเรา(เจ้าไท)_____	ในพระมหาสุพรรณบัฏนี้ แต่เรา (เจ้าไทย)_____
	โสภากายนอกในใจใส	โสภากายนอกในใจใส จ-
๑๘.	งกทำสรรพโทษดั่งกล่าว นไนใสจริง_____	ง กระทำสรรพโทษดั่งกล่าว นไนใสจริง_____
	(สรรพ)โทษานทรายใน.ตนยล	(สรรพ)โทษานทรายในตน ยล

คำจารึก	คำอ่าน
๑๙. ปรตัยกษัตินตาญาไคเปน ท้าวเปน (พญา)_____	ปรตัยกษัตินตา อย่าได้เป็น ท้าวเป็น(พระยา)_____
เมื่อหน้าพายเมื่อไปใน	เมื่อหน้า ภายเมื่อไปใน
๒๐. บอโลกกดีหนทางทุรคติ อนันเปนตน_____	ปรโลกกดี หนทางทุรคติ อันเป็นต้น_____
แก่เราอนันว่าบาบทั้ง	แก่เรา อันว่าบาบทั้ง
๒๑. ลายอนันทานหมายยิงพน เปนตนวาบุญ_____	ลาย อันทานหมายยิงพน เป็นต้นว่าบุญ_____
(หน)กัหนาจมีแต่เรา อนิ	(หน)กัหนา จมีแต่เรา อนิ-
๒๒. งโสดหนทางสาธุตันบุรุษทั้งหลาย- (ไป)พบไปเห็นเปนอนัน	งโสด หนทางสาธุตันบุรุษทั้งหลาย- (ไป)พบไปเห็น เป็นอัน
๒๓. มีดมนทอนธการแต่เรา อนิงโสดแต่_____	มีดมนทอนธการแต่เรา อนิงโสดแต่_____
(บริ)สุทธรศีลอันยัง (ธ)	(บริ)สุทธรศีลอันยัง ธ
๒๔. อรमानในปร เทสเรากดี ปรเทสเจ้าพญา (ก)บัทธแต่	รमानในประเทศเรากดี ประเทศเจ้าพระยา (ก)บ หัตธแต่
๒๕. เราญาไทเอาบิณฑบาตรแต่เราเลยหิน ายก	เรา อย่าให้เอาบิณฑบาตรแต่เราเลย หิน ายก
๒๖. ทาวพญาอนันมีในโลกนี้แลที่แท้	ท้าวพระยาอันมีในโลกนี้แล ที่แท้
๒๗. เราสัทธิยธรรมราชด้วย อำนาจกุศลสัตย์	เราสัทธิยธรรมราช ด้วย อำนาจกุศลสัตย์
๒๘. แดบรปักษ์ทั้งหลาย ในอัสติสนี	แด่ปักษ์ทั้งหลาย ในอัสติสนี
๒๙. ธาตุเข้างับทโมเกษ	ธาตุเข้างับทโมเกษ

จารึกเจดีย์น้อย
ด้านที่ ๒

จารึกเจดีย์น้อย ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑.(ญายใจจากหลายบริคน สนธิ).....	ย้ายใจจากหลายบริคนห- สนธิ).....
๒.กทำ(สรัพโทะษา)นตราย อนั หมายในพระสตัยประดิษฐ์า มหานุน.....	กระทำสรรรพโทะษานตราย อันหมายในพระสตัยประดิษฐ์า มหานุน.....
๓.(ด)ักกลาวมานิเรากไห แต่น้าพรญาต่อน้าพระศรีรัตนค ไตรยบพิตรเปนเจ้า	ดั่งกลาวมานี้ เรากี้ให้ แต่น้าพระยาต่อน้าพระศรีรัตน- ตรัยบพิตรเป็นเจ้า
๔.มหาสวามีศรีสังฆราช พระมหาเถรธรรมทัต คีอกขุ่ นุ สงฆคามวาสีอรัญวาสี	มหาสวามีศรีสังฆราช พระมหาเถรธรรมทัตสี อิกขุมนุม สงฆคามวาสีอรัญวาสี
๕.ทิพยพิชญานแล ๐ ที่แท้ผิ เราบ่งใจชื่อเอาสตัยประดิษฐ์า ในพระมหาสุ	ทิพยพิชญาน แล ๐ ที่แท้ผิ เราบ่งใจชื่อเอาสตัยประดิษฐ์า ในพระมหาสุ-
๖. (พรรณบัตร์นี้)แต่เราเอา ไมตรีมากัง ให้เป็นโสภายาย นอกในใจใสจงกทำสรัพโทะษาดัง	พรรณบัตร์นี้แต่เราเอา ไมตรีมากัง ให้เป็นโสภายาย นอกในใจใส จงกระทำสรรรพโทะษาดัง
๗.ให้จงเกิดสรัพโทะษาน ตรายในตนยลปรตัยกัษทันตา ญาใดเปนทาว	ให้จงเกิดสรรรพโทะษาน ตรายในตนยลปรตัยกัษทันตา อย่าได้เป็นท้าว
๘.(เมื่อน้าพายเมื่อไปใน ปอโลกกดีทุรคตี่ในนรก อกอพิจิมี่แต่เราอนันต	เมื่อน้า ภายเมื่อไปใน ปอโลกกดี ทุรคตี่ในนรก อิกอพิจิมี่แต่เราอนันต

คำจารึก

๙.หมายยิงฟันเป็นตนว่า
บุญจันนตริกอนอริทหนักหนา
จงมีแดเรา
๑๐.ยังทรงธรรมานในประเทศ
เรากดีประเทศนากดีประเทศอี
๑๑. (น).....อย่าให้เอาบิณฑบาตรแด
เราเลย ๐ หินให้ตะตยนดอยลน
๑๒.(พญา)อนันมีในโลกนี้แล ๐
ที่แท้ผิเราอยู่ในสัตย์ประดิษฐาน
๑๓.(ดวย)อำนาจกุศลสัตย์จ
เพื่อนำหลานประดิพัทธ์ไมตรี มี
๑๔.พานญามีประดิ
เวรานุเวรสักเมื่อเลยฯ ในปร
๑๕.แต่บุพพญานนเรากล่าวจริง
แลค้มือมือนอัครมัยม
๑๖.อนันนเรากให้สัตย์ดั่งว่าใน
บัดนี้แล ๐ แม่น้ำพญา
๑๗.(บ)ตรนแล ๐ แมจว่าสวรูป
ลวงอุดมไสเปนปรากฏทุก
๑๘.(ก)อปรมนตริบริพาธทั้ง
หลายแล ฯ
๑๙.บัตร์สัตย์ประดิษฐานตรา
บริบูรณ์มูลไมตรีมิประดิ
๒๐. (ท)....ที่พยพิชญาณมิทุกประการ
เสร็จเหตุลัดเจส
๒๑.พระไมตรีบิให้มีจาล
ท่านจึงจกค้ำกลแผน
๒๒.อนันในพระศรีรัตนมหาธาตุ
เจ้าพอมือมหา

คำอ่าน

-หมายยิงฟัน เป็นต้นว่า
บุญจันนตริก อนอริทหนักหนา
จงมีแดเรา
-ยังทรงธรรมาน ในประเทศ
เรากดี ประเทศนากดี ประเทศอี-
- น.....อย่าให้เอาบิณฑบาตรแด
เราเลย ๐ หินให้ตะตยนดอยลน
-พระยาอนันมีในโลกนี้แล ๐
ที่แท้ผิเราอยู่ในสัตย์ประดิษฐาน
-ด้วยอำนาจกุศลสัตย์ จ
เพื่อนำหลานปฏิบัติไมตรี มี
-พาน อย่ามีปฏิมะ
เวรานุเวร สักเมื่อเลยฯ ในปร
-แต่บุพพญานัน เรากล่าวจริง
แล ค้มือ มือนอัครมัยม
-อนันนเรากให้สัตย์ดั่งว่าใน
บัดนี้แล ๐ แม่น้ำพญา
-บัดนี้แล ๐ แมจว่าสวรูป
ลวงอุดมไสรเป็นปรากฏทุก
-กอบรมนตริบริพาธทั้ง
หลายแล ฯ
-บัญญัติประดิษฐาน ตรา
บริบูรณ์มูลไมตรี มีปฏิพั-
- ท...ที่พยพิชญาณ มิทุกประการ
เสร็จเหตุ สมเด็จพระ
-พระไมตรีบิให้มีจาล
ท่านจึงจกค้ำกลแผน
-อนัน ในพระศรีรัตนมหาธาตุ
เจ้าพอมือมหา

คำจารึก	คำอ่าน
๒๓. ...นักษัตรมาสไพศาศบูรณมีศรี ศุภฤกษ์วิชาชน ๖	...นักษัตรมาสไพศาศบูรณมีศรี ศุภฤกษ์วิชาชน ๖
๒๔.ปรณมราตรีพระจันทร์อุไทย ขึ้นให้แสงอนธการทุ	ปฐมราตรี พระจันทร์อุทัย ขึ้นให้แสง อนธการ ทุ-
๒๕.	

(คำจารึกอักษรขอม ภาษาสันสกฤต)

๒๖.(เม) รุราช ราชพุดนภานาวธิ์ สุตารกาศว ดาวติษุจ ตาสตุ
๒๗.ตริภุจาลุขยสุตตัม วเรนฯ เมรุกุลคิริราช.....
๒๘.ราชสุส ยโคธราธิปสุส จ ดาวติฎฐ.....

คำแปล

ขุนเขาเมรุ.....ตั้งอยู่ในภพอันรุ่งเรืองและดวงดาวที่ประเสริฐ ตั้งอยู่ก่อน ส่วน.....เหล่านั้น
หม่อนน้ำอันรุ่งเรืองทั้ง ๓ อันชนะพิเศษเนื่องกันโดยความประเสริฐ ขุนเขาเนื่องมาจากเมรุ.....แห่งราชา
ผู้เป็นใหญ่ในโยธธ ตั้งอยู่ก่อน

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย (ด้านที่ ๑)
นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบาย (ด้านที่ ๒)
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษา (ด้านที่ ๒)
ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย

จาริกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จาริกอักษรขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย

จาริกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์

จาริกสองแคว

จาริกวัดตาเถรชิงหน้

จาริกเจ้าธรรมรังสี

จาริกวัดพระเสด็จ

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกอักษรขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย

จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์ หลังพุทธศักราช ๑๙๓๕

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	หลังพุทธศักราช ๑๙๓๕
จารึกอักษร	จำนวน ๓ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๓ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๕๙ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๓๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวนสีเขียว
ลักษณะวัตถุ	หลักรูปใบเสมา สภาพชำรุด
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖๓.๕ เซนติเมตร สูง ๒๓.๔ เซนติเมตร หนา ๒๑.๕ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พล. ๓
พบเมื่อ	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๘๙”
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	วัดยางช้างกรมทหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ปัจจุบันอยู่ที่	ไม่ปรากฏหลักฐาน
พิมพ์เผยแพร่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระพุทธชินราช อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ประวัติ*	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔

เรื่องที่จารึก ด้านที่ ๑ จารึกอักษรขอม ภาษาบาลี ศาสตราจารย์นำ
ทองคำวรรณ อ่านแปลและอธิบาย ว่าด้วยประวัติการทำสังคายนา ด้าน ๒ และ
๓ จารึกอักษรไทย ภาษาไทย เป็นรายนามพระสังฆเถรานุเถระ พร้อมด้วย
รายชื่อญาติ และรายชื่อบุคคล ศิลาจารึกหลักนี้ นับเป็นเอกสารโบราณสำคัญ
อีกหลักหนึ่งที่บ่งบอกการใช้คำนำหน้าชื่อพระสังฆเถรานุเถระที่ต่างกัน
ตลอดจนการใช้คำนำหน้าชื่อบุคคลด้วยการใช้คำที่แทนจำนวนตัวเลข อาทิ

*คำอธิบายของนายเทิม มีเต็ม ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๓๗ - ๓๘.

คำนำหน้านามพระสังฆเถรานุเถระ

มหาเทพรักษา, มหารัตนจุลา (ด. ๒/บ. ๒๓, ๓๑)

เจ้ารัตรังสี, เจ้าพรหมรจจิ (ด. ๓/บ. ๒๐, ๒๔)

คำที่ใช้แทนจำนวนเลขนำหน้าชื่อบุคคล

เลข ๑ - อ้ายคำ, อ้ายหมื่น (ด. ๒/บ. ๘, ๑๖)

เลข ๒ - ญี่นวน, ญี่หง (ด. ๒/บ. ๑๗, ๒๔)

เลข ๓ - สามคำ, สามเพา (ด. ๓/บ. ๘, ๑๐)

เลข ๔ - ไสยง, ไสหอม (ด. ๒/บ. ๒๖, ๒๘)

เลข ๕ - จั้วหอม, จั้วยอด (ด. ๒/บ. ๓๔, ด. ๓/บ. ๒๒)

เลข ๖ - ลกคำ, ลกเสมอ (ด. ๒/บ. ๕๔, ด. ๓/บ. ๓๒)

เลข ๗ - เจดญาติ, เจดทอง (ด. ๒/บ. ๑๑, ด. ๓/บ. ๒๐)

สำหรับอักษรวิธี มีการใช้เชิงพยัญชนะตัว “ร” และใช้พยัญชนะแฝด “หม” เป็นพยัญชนะคำ “ควบ” อย่างเช่น

ใช้เชิงพยัญชนะตัว “ร” เช่น อินทประญา - อินทรประญา (ด. ๓/บ. ๑๙)

ญาณจักร - ญานอจักร (ด. ๓/บ. ๗)

ใช้พยัญชนะแฝด “หม” เช่น อ้ายหมื่น - อายมหมื่น (ด. ๒/บ. ๒๒)

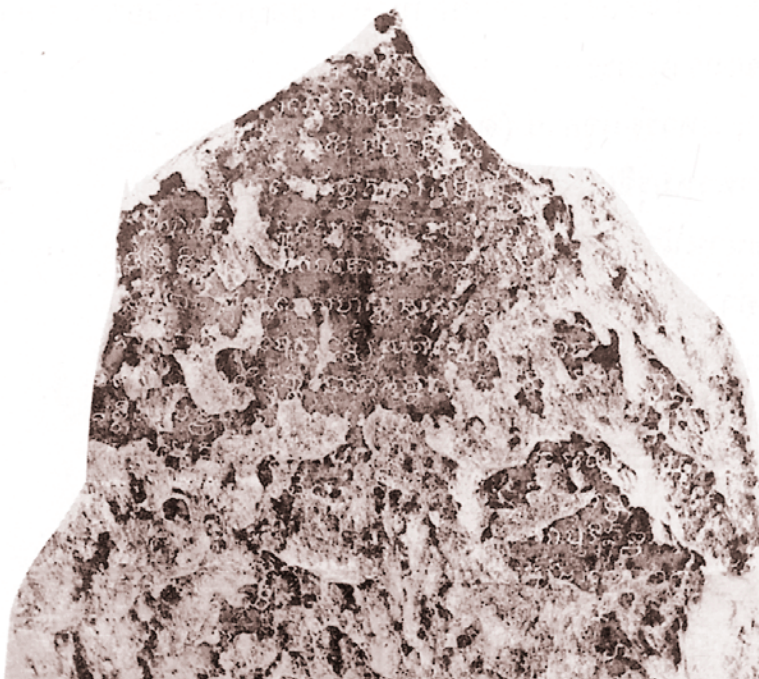
จัวหมื่น - จัวมหมื่น (ด. ๓/บ. ๔)

ระยะอายุกาลจารึก ไม่ปรากฏเกณฑ์ปีศักราชที่ใช้ แต่พิจารณาจากลักษณะรูปอักษร และอักษรวิธีที่ใช้แล้ว ศิลาจารึกประวัติการทำสังคายนาฯ ควรจะจารึกขึ้นหลัง พ.ศ. ๑๙๓๕

จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์ ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. _____
๒. _____ (อรท)นุเตหิสทฐีปญจ(หิสเตหิ)_____
๓. _____ ลิ ๐ ปรีนิพพาน(โต)_____
๔. _____ (นามเถโร)สตตสตรหนเต(หิสทฐี)_____
๕. _____ (ป)รีนิพพาน(โต)ทวินนํวสสสถานอุปริฏฐา(รสเมวสุเส)_____
๖. _____ อโสโกนามราชาราชูช(มกาสี)_____
๗. _____ เถโรนามสทสสรหนเต(หิสทฐี)_____
๘. _____ เทวานมปิยติสโส_____
๙. _____ โมคคฺลিপุตเถโรตตโนสทฐีว(หาริก)_____
๑๐. _____ อิตฺติยสมฺพลภ(ททสาล)_____
๑๑. _____ ตุมฺเห_____
๑๒. _____ มุห_____
๑๓. _____ ปรีนิพพาน(โต)_____

เรียบเรียงใหม่

คำแปล

- อรหันเตติ สหุธิ ปญจติ สเดติ^(๑) ○ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ นับแต่ปี
○ ปรีนิพพานโต _____ นาม เถโร สดตสตรนุเตติ ปรีนิพพาน _____ พระเถระ ชื่อว่า _____ พร้อมด้วย
สหุธิ^(๒) _____ ปรีนิพพานโต ทวินัน วสุสสตัน อูปริ พระอรหันต์ ๗๐๐ นับแต่ปีปรีนิพพานล่วงแล้ว
อญจารสเม วสุเส _____ อโสโก นาม ราชา รชชมกาลี ได้ ๒๑๘ ปี _____ พระเจ้าอโศกได้ผ่านสมบัติ _____
_____ เถโร นาม สหุสสรนุเตติ สหุธิ^(๓) _____ เทวานม- พระเถระชื่อว่า _____ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๑๐๐๐
ปิยติสโส^(๔) _____ โมคคลิปุตเตโร อุตตโน สหุธิ- _____ พระเจ้าเทวานมปิยติส _____ พระโมคคลิปุต-
วิหาริก _____ อิตติย สมพล ภาททสาล^(๕) _____ เถระ _____ อันเป็นสิทธิวิหาริกแห่งตน _____ พระ-
ตุมเห^(๖) _____ ปรีนิพพานโต^(๗) _____ อิตติยเถระ พระสมพลเถระ พระภัททสาลเถระ _____
_____ ท่านทั้งหลาย _____ นับแต่ปีปรีนิพพาน _____

^(๑) อรหันเตติ สหุธิ ปญจติ สเดติ _____ ลิ “เมื่อพระพุทธเจ้าปรีนิพพานแล้วได้ ๓ เดือน พระมหากัสสปเถระ
พร้อมกับพระอรหันต์ ๕๐๐ ได้กระทำปฐมสังคายนา”

^(๒) ปรีนิพพานโต _____ นาม เถโร สดตสตรนุเตติ สหุธิ “เมื่อพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๑๐๐๐ ปี
พระยสเถระพร้อมกับพระอรหันต์ ๗๐๐ ได้กระทำทุติยสังคายนา”

^(๓) ปรีนิพพานโต ทวินัน วสุสสตัน อูปริ อญจารสเม วสุเส _____ อโสโก นาม ราชา รชชมกาลี _____ เถโร
นาม สหุสสรนุเตติ สหุธิ _____ “เมื่อพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๑๘ ปี พระเจ้าอโศก ได้ผ่านสมบัติเอกราชใน
ชมพูทวีป พระองค์ทรงยังลาลักษณ์การทำให้เกิดในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก จนกระทั่งพวกเดียรถีย์ ซึ่งหวั่นลาลักษณ์
การจะได้เข้ามาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา แล้วก็ลาลักษณ์ต่าง ๆ ของตนว่าเป็นพุทธวณะ เป็นเหตุให้พระพุทธ-
ศาสนาหมวมองไป พระโมคคลิปุตเตเถระพร้อมกับพระอรหันต์ ๑๐๐๐ จึงได้กระทำตติยสังคายนา”

^(๔) เทวานมปิยติสโส _____ “ในสมัยพุทธศักราช ๒๑๘ นั้น พระเจ้าเทวานมปิยติส ได้เสวยราชสมบัติใน
ลังกาทวีป”

^(๕) โมคคลิปุตเตโร อุตตโน สหุธิวิหาริก _____ อิตติย สมพล ภาททสาล “พระโมคคลิปุตเตเถระ ได้ส่งพระ-
มหินทเถระอันเป็นสิทธิวิหาริกแห่งตน ไปสู่ลังกาทวีปกับด้วยพระอิตติยเถระ พระสมพลเถระ พระภัททสาลเถระ”

^(๖) ตุมเห _____ “พระโมคคลิปุตเตเถระข้าส่งพระเถระทุก ๆ องค์ว่า ท่านทั้งหลายไปสู่ประเทศและพระนครใด ๆ
จงตั้งใจทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนารุ่งเรืองไปในประเทศและพระนครนั้น ๆ”

^(๗) ปรีนิพพานโต _____ เนื่องจากข้อความจารึกชำรุด ไม่อาจทราบได้ว่าเป็นเรื่องอะไร และเป็นพุทธศักราช
เท่าใด

จาริกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์ ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ ญ _____	_____ ญ _____
๒. _____ ญียงญ _____	_____ ญียงญ _____
๓. _____ ยมญาคิ	_____ ยมญาคิ
๔. _____ มญาคิ	_____ มญาคิ
๕. _____ สลกญาคิ	_____ สลกญาคิ
๖. _____ ามญาคิ	_____ ามญาคิ
๗. _____ นมุญญาคิ	_____ นมุญญาคิ
๘. _____ อายคำญาคิ	_____ อ้ายคำญาคิ
๙. _____ ญางวໄສญาคิ	_____ ญางวัง ไสญญาคิ
๑๐. _____ ตลานนทล้าคำญาคิ	_____ ตลานนท ล้า ^(๑) คำญาคิ
๑๑. _____ จันทรุจิเจตญาคิ	_____ จันทรุจิ เจตญาคิ
๑๒. _____ ศาบารมีทิตญุญาคิ	_____ ศาบารมี ทิตญุญาคิ
๑๓. _____ หาญณมังคลญุญาคิ	_____ (ม)หาญณมังคล ญุญาคิ
๑๔. _____ หาปฺรญาพงสเทพญาคิ	_____ (ม)หาปฺรญาพงส ^(๒) เทพญาคิ
๑๕. _____ ทารตันมังคลทิตอัยพ ...	_____ (ม)ทารตันมังคล ทิตอัย ...
๑๖. _____ หาเทพรุจิอัยหมินญาคิ	_____ (ม)หาเทพรุจิ อัยหมินญาคิ
๑๗. _____ ทาสัตถมญินวนญาคิ	_____ (ม)ทาสัตถรรม ญินวนญาคิ
๑๘. _____ ทาสัตถมถิรอัยคำศรีญาคิ	_____ (ม)ทาสัตถรรมถิร อัยคำศรีญาคิ
๑๙. _____ ทาธีรปฺรญา	_____ (ม)ทาธีรปฺรญา ^(๓)
๒๐. _____ หามังคลจุลาไสหงญาคิ	_____ (ม)หามังคลจุลา ไสหงญาคิ
๒๑. _____ ทาธมฺราชมนิแก้วญาคิ	_____ (ม)ทาธรรมราชมนิ แก้วญาคิ
๒๒. _____ ทาธมฺรุจิคำร้าญาคิ	_____ (ม)ทาธรรมรุจิ คำร้า ^(๔) ญาคิ

^(๑) ล้า (หล้า) - ที่สุด สุดท้าย

^(๓) ปฺรญาติ ควรจะเป็น ปฺรญาญาคิ

^(๒) ปฺรญาพงศ์ - ปญญาพงศ์

^(๔) คำร้า - คำหล้า

คำจารึก	คำอ่าน
๒๓. _____ มหาเทพรักษเจตญาติ	_____ มหาเทพรักษ เจตญาติ
๒๔. _____ ทาฮัยพงสญิงญาติ	_____ (ม)ทาฮัยพงส์ ญิงญาติ
๒๕. _____ ทาญาณสาครอายพงสญา	_____ (ม)ทาญาณสาคร อัยพงสญาติ
๒๖. _____ ทาพุธมาไสยงญาติ	_____ (ม)ทาพุธมา ไสยงญาติ
๒๗. _____ ทาสุมณญิโยมญาติ	_____ (ม)ทาสุมณ ญิโยมญาติ
๒๘. _____ ทาทิปังกรไสหอมญาติ	_____ (ม)ทาทิปังกร ไสหอมญาติ
๒๙. _____ ทาพุทถักคำญาติ	_____ (ม)ทาพุทถักคำ คำญาติ
๓๐. _____ (ทา)ธมรังสีผาชาวนญาติ	_____ (ม)ทาธรรมรังสี ผาชาวนญาติ
๓๑. _____ (ม)หารตันจุลาญิ(ท)งญาติ	_____ มหารตันจุลา ญิงญาติ
๓๒. _____ เทพฐิจายหมินญาติ	_____ (มหา)เทพฐิจ อัยหมินญาติ
๓๓. _____ มังคลจุลาสามยงญาติ	_____ (มหา)มังคลจุลา สามยงญาติ
๓๔. _____ ธมฺโฆติงว้หอมญาติ	_____ (มหา)ธรรมโฆติ จ้วหอมญาติ
๓๕. _____ ญาณพง_____ญาติ	_____ (มหา)ญาณพงค์_____ญาติ
๓๖. _____ พุรัมจุลาญิ(เพง)ญาติ	_____ (มหา)พรหมจุลา ญิงเพงญาติ
๓๗. _____ (ทา)พุรัมสอรญิเพงญาติ	_____ (ม)ทาพรหมสร ญิงเพงญาติ
๓๘. _____ (ทา)พุรัมจุลา(ไสยง)...ญาติ	_____ (ม)ทาพรหมจุลา ไสยง...ญาติ
๓๙. _____ (ทา)พุท(ปุดงวัญ)_____ญาติ	_____ (ม)ทาพุทปุดด จ้วญิ_____ญาติ
๔๐. _____ (ทา)เทพรังสี.....ญาติ	_____ (ม)ทาเทพรังสี.....ญาติ
๔๑. _____ ทามังคลปฺรญา.....ญาติ	_____ (ม)ทามังคลประญา ^(๑)ญาติ
๔๒. _____ สิล	_____ ศิล
๔๓. _____ ธมฺมังคล	_____ ธรรมมังคล
๔๔. _____ (เ)เจ้าเหม	_____ เจ้าเหม ^(๒)
๔๕. _____ (เ)จ้านิก	_____ เจ้านิก
๔๖. _____ (เ)จาลำเปิง	_____ เจ้าลำเปิง
๔๗. _____ (เ)จ้านนัท	_____ เจ้านนท
๔๘. _____ (เ)จ้า	_____ เจ้า

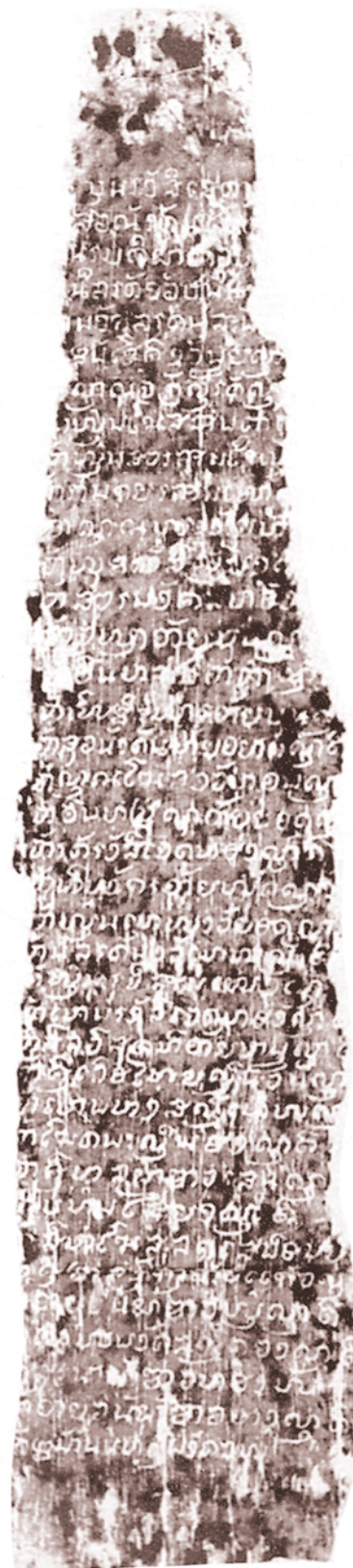
^(๑) (ม) ทามังคลประญา - (ม) ทามังคลปัญญา

^(๒) ตำนานมูลศาสนาออกนามโอรสบรมบาลว่า เจ้าเหม

	คำจารึก	คำอ่าน
๔๙.	_____ (เ)จ้า_____	_____ เจ้า_____
๕๐.	_____ (เ)จ้า_____	_____ เจ้า_____
๕๑.	_____ (เงาลง)_____	_____ เจ้าลง_____
๕๒.	_____ อา(ย)คำ_____	_____ อ้ายคำ_____
๕๓.	_____ อ้าย_____ (ญาติ)	_____ อ้าย_____ ญาติ
๕๔.	_____ ลกคำ_____	_____ ลกคำ_____
๕๖.	_____ (ญาติ)	_____ ญาติ
๕๗.	_____ ญาติ	_____ ญาติ
๕๘.	_____ สอ้ายไพรญาติ	_____ ส อ้ายไพรญาติ
๕๙.	_____ (สลูก)ญาติ	_____ (สลูก)ญาติ

จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์
ด้านที่ ๒

จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์
ด้านที่ ๓

จารึกประวัติการทำสังคายนาและรายนามพระสงฆ์ ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____ ญมรังสีเจด	_____ ญมรังสี เจ็ด
๒. _____ สุวณฺรตันโพ	_____ สุวณฺรตันโพ ^(๑)
๓. _____ นรบดีผ้าขาว	_____ นรบดี ผ้าขาว
๔. _____ นิลรัตนงวหมิน	_____ นิลรัตน งัวหมื่น
๕. _____ มังคลรัตนสาม	_____ มังคลรัตน สาม
๖. _____ ธมฺโฆติงวัมมยญ(าติ)	_____ ธัมโฆติ งัวมยญาติ
๗. _____ ญาณจกฺรญฺรัตญา(ติ)	_____ ญาณจกฺร ญฺรัตญาติ
๘. _____ าทุรมโฆสสามคำ(ญาติ)	_____ (เจ้า)พรหมโฆส สามคำญาติ
๙. _____ (เ)จาทุรมสวรสามไสญ(าติ)	_____ เจ้าพรหมสวร ^(๒) สามไสญาติ
๑๐. _____ (เจ้า)รามกยรสามเพา(ญาติ)	_____ เจ้ารามเกียร ^(๓) สามเพาญาติ
๑๑. _____ (เ)จ้ายาณพงอ้ายท_____ (ญาติ)	_____ เจ้าญาณพง อ้ายพ_____ ญาติ
๑๒. _____ (เ)จาทุธรังสีญฺยญ(าติ)	_____ เจ้าพุธรังสี ญฺยญาติ
๑๓. _____ (เ)จัสวรมังคลทอง(ญาติ)	_____ เจ้าสวรมังคล ^(๔) ทองญาติ
๑๔. _____ เจ้าจุพาอ้ายบุณญา(ติ)	_____ เจ้าจุพา อ้ายบุณญาติ
๑๕. _____ (เจ้า)อนทสอรอัยคำญา(ติ)	_____ เจ้าอินทสอร อ้ายคำญาติ
๑๖. _____ (เ)เจ้าโพธิสัพพารอ้ายบุณญ(าติ)	_____ เจ้าโพธิสมพาร อ้ายบุณญาติ
๑๗. _____ (เ)จาสุวณฺรตันอ้ายยาดญา(ติ)	_____ เจ้าสุวณฺรตัน อ้ายยาดญาติ
๑๘. _____ (เ)จ้ายาณโฆสงวหฺมญา(ติ)	_____ เจ้าญาณโฆส งัวหฺมญาติ
๑๙. _____ (เ)เจ้าอินทปุรญาอ้ายยอคญ(าติ)	_____ เจ้าอินทปุระญา ^(๕) อ้ายยอคญาติ

^(๑) สุวณฺรตันโพ น่าจะเป็น “สุวณฺรตันโพธิ์”

^(๒) เจ้าพรหมสวร น่าจะเป็น “เจ้าพรหมสร”

^(๓) เจ้ารามเกียร น่าจะเป็น “เจ้ารามเกียรติ”

^(๔) เจ้าสวรมังคล น่าจะเป็น “เจ้าสวรมังคล” หรือ “เจ้าสุวณฺมกคล”

^(๕) เจ้าอินทปุระญา - “เจ้าอินทปญญา”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๐. _____ เจ้าตรังสีเจตทองญาติ	_____ เจ้าตรังสี ^(๑) เจตทองญาติ
๒๑. _____ (เ)เจ้าทิบงกรอัยพุดญาติ	_____ เจ้าทิบงกร อัยพุดญาติ
๒๒. _____ (เ)เจ้าพรมเทพงวียอดญา.	_____ เจ้าพรมเทพ งวียอดญา(ติ)
๒๓. _____ (เ)เจ้านิลรัตนงวเทพญา(ติ)	_____ เจ้านิลรัตน งวเทพญาติ
๒๔. _____ เจ้าพรมรุจิสามเพงญา.	_____ เจ้าพรมรุจิ สามเพงญา(ติ)
๒๕. _____ (เ)เจ้าเหมรังสีเจตทองญา(ติ)	_____ เจ้าเหมรังสี ^(๒) เจตทองญาติ
๒๖. _____ (เ)เจ้าสีลวิสุทธอัยหมญา(ติ)	_____ เจ้าสีลวิสุทธ อัยหมญาติ
๒๗. _____ (เ)เจ้าศรี เลือไทยญินวนญา.	_____ เจ้าศรีเลือไทย ญินวนญาติ
๒๘. _____ (เ)เจ้าเหมหงสญีเทพญา(ติ)	_____ เจ้าเหมหงส ญีเทพญาติ
๒๙. _____ (เ)เจ้าโคมะญีมองญาติ	_____ เจ้าโคมะ ญีมองญาติ
๓๐. _____ (เ)เจ้าศรีบาลผาขาวเสนญา.	_____ เจ้าศรีบาล ^(๓) ผาขาวเสนญาติ
๓๑. _____ (เ)เจ้าปทุมไสยงญาติ	_____ เจ้าปทุม ไสยงญาติ
๓๒. _____ (เ)เจ้าสีทโสมลกเสมอพ ...	_____ เจ้าสีทโสม ลกเสมอ[พ่อญาติ]
๓๓. _____ (เ)เจ้าศรธาลงกัอัยแก้วญา.	_____ เจ้าศรธาลงกา อัยแก้วญา(ติ)
๓๔. _____ (อ้ายวัน)ผัวขาวพรมญาติ	_____ (อ้ายวัน) ผัวขาวพรมญาติ
๓๕. _____ เทพมั่งคลญีดวงญาติ	_____ เทพมั่งคล ^(๔) ญีดวงญาติ
๓๖. _____ าสรนาผัวขาวทองพ ...	_____ าสรนา ^(๕) ผัวขาวทอง[พ่อญาติ]
๓๗. _____ อายวันผัวขาวหงญาติ	_____ อ้ายวัน ผัวขาวหงญาติ
๓๘. _____ ธมมานันทญีมั่งคลพ ...	_____ ธมมานันท ญีมั่งคล ^(๖) [พ่อญาติ]

ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อ่าน - แปล

นายเทิม มีเต็ม เรียบเรียงใหม่

^(๑) อาจเป็น เจ้าตรังสี[น]รังสี ก็ได้

^(๒) เจ้าเหมรังสี เจตทองญาติ ข้อความนี้เหมือนกับบรรทัดที่ ๒๕

^(๓) เจ้าศรีบาล น่าจะเป็น เจ้าศิริบาล หรือ เจ้าศรีปาล

^(๔) เทพมั่งคล น่าจะเป็น เทพมั่งคล

^(๕) ...าสรนา น่าจะเป็น เจ้าสรนา

^(๖) ญีมั่งคล น่าจะเป็น ญีมั่งคล

จารึกสองแคว พุทธศักราช ๑๙๔๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๔๗
จารึกอักษร	ด้านที่ ๑ มี ๓๙ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๓ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๗ เซนติเมตร สูง ๑๕๐ เซนติเมตร หนา ๑๑ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๐ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑ เรียกว่า “จารึกหลักที่ ๑๐” และ “หลักที่ ๑๐ ศิลปจารึก จ.ศ. ๗๖๖” พบเมื่อ ไม่ปรากฏหลักฐาน สถานที่พบ หน้าพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร พิมพ์เผยแพร่ ๑. ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗ ประวัติ ศิลปจารึกนี้ไม่ปรากฏว่ามาจากไหน (แต่ข้อความในบรรทัดที่ ๑๙ ด้าน ที่ ๑ แสดงว่าเดิมจารึกนี้อยู่ที่สองแคว คือ พิษณุโลก) ได้ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศหลายปีมาแล้ว เพิ่งได้ย้ายเอามาไว้ในหอพระสมุดสำหรับ พระนคร เมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ จารึก ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๙ บรรทัด เป็นอักษรขอม ภาษาไทย ๒ บรรทัดครึ่ง เป็นอักษรขอม ภาษาบาลี ๖ บรรทัด แล้วอักษรไทย ภาษาไทยอีก ๓๐ บรรทัดครึ่ง ด้านที่ ๒ มี ๓๓ บรรทัด อักษรไทย ภาษาไทย ๒๑ บรรทัด อักษรขอม ภาษาบาลี ๘ บรรทัด แล้วอักษรไทย ภาษาไทยอีก ๔ บรรทัด แต่ ๔ บรรทัด หลังนี้เข้าใจว่าได้จารึกภายหลัง เพราะตัวหนังสือไม่เหมือนกับบรรทัดอื่นๆ ข้างต้น

ศิลาจารึกหลักนี้ชำรุดมาก อ่านได้น้อยคำ ในตอนต้นมี จ.ศ. ๗๖๖
ปีออก ตอนปลายมีชื่อพระธรรมราชา เห็นจะเป็นพระธรรมราชาที่ ๓ มูลเหตุ
ที่ได้จารึกก็ไม่ปรากฏ หรือจะปรากฏก็อ่านไม่ได้ คำจารึกที่เหลืออยู่บ้าง
เล็กน้อยอ่านพอได้ใจความว่า เป็นเรื่องท่านเจ้าพินสสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ใน
เมืองชะเลียง เมืองสองแคว เมืองเชียงใหม่ และเมืองสุโขทัย

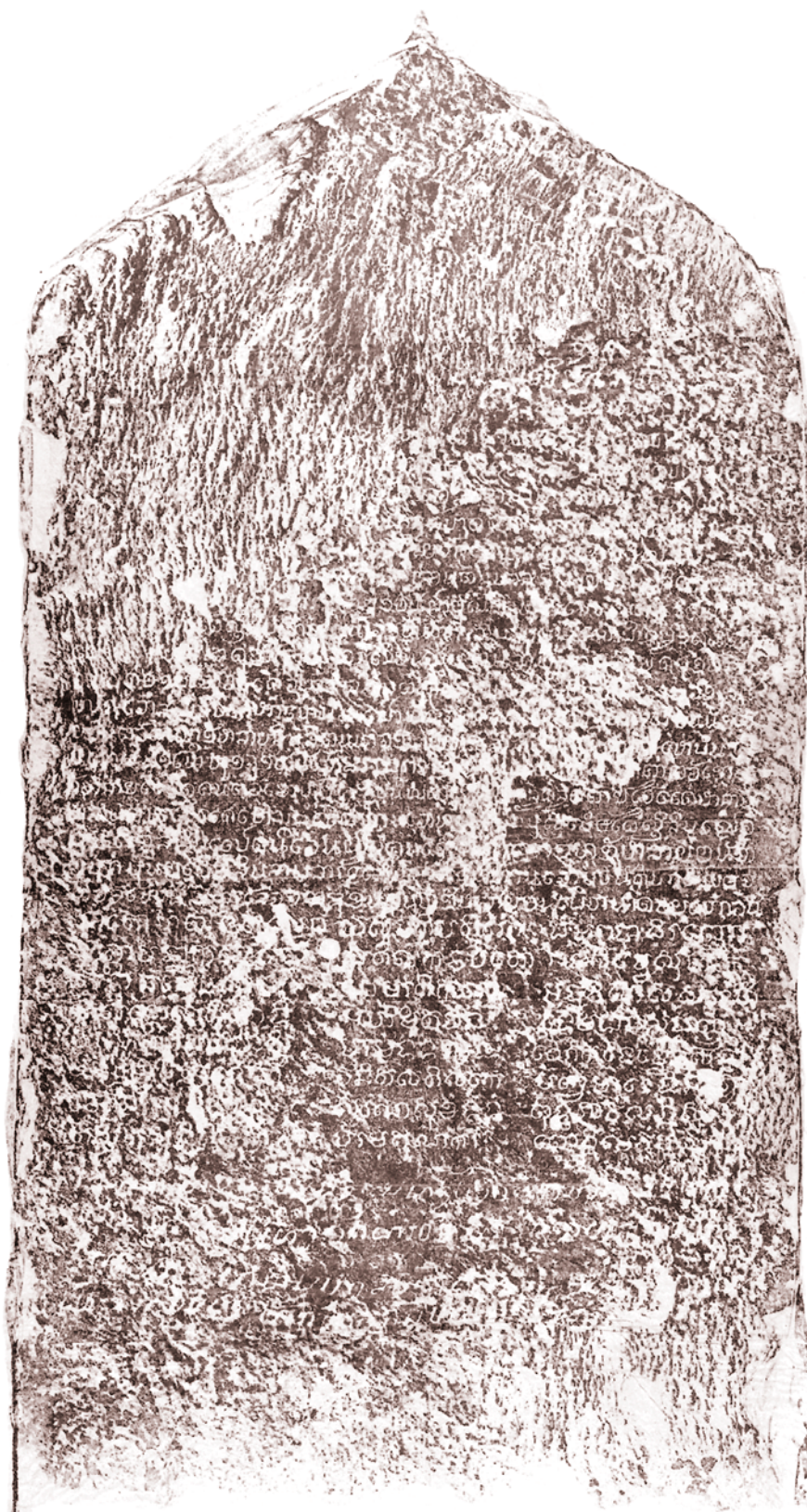

จารึกสองแคว
ด้านที่ ๑

จารึกสองแคว ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑.ไ(ด)จตรอยหกสิบ	ได้เจ็ตร้อยหกสิบ
๒. (หก) ปิวอก.....า. เพญว(น)นสุกรวนน	หกปิวอก.....า. เพ็ญวันศุกร์วัน
๓. ..กาสันฯ (อา)ทิจจว..มพ.....	..กาสัน ฯ อาทิตย์ ว..มพ.....
๔.ว...ธมมมพุนิ(ธิ).....	ว...ธมมมพุนิธิ.....
๕.พุทธ..บรม . หมส.....	พุทธ..บรม . หมส.....
๖. .นย...ทมาทุธ..ลา.....	.นย...ทมาทุธ..ลา.....
๗. มัทรมม.ทาสวนตีส.....	มัทรมม.ทาสวนตีส.....
๘. ฎเจส..ยสม..จกุก.....	ฎเจส..ยสม..จกุก.....
๙. วนุทามิ.....ฯทานเจ้าพนั...อ . เขา	วนุทามิ.....ฯท่านเจ้าพนั...อ . เขา
๑๐. ต่างพระองค์.....	ต่างพระองค์.....
ราชแต่ไคยลึบแป	ราช แต่ไคยลึบแป-
๑๑. ดปิวอกแร.....เมืองชลง....อพิหารอน	ดปิวอกแร.....เมืองชะเลียง....อพิหารอน
๑๒. นิงแปดห่อ(ง).....	หนึ่งแปดห่อ.....
น..นอญ(วา)สีกั	น..น อรัญวาสีกระ
๑๓. ทำดำนกอนนิง_____พระมหาธา	ทำดำนกอนหนึ่ง_____พระมหาธา-
๑๔. ดุหลนสาม_____ (จ)งัน(พ)ระธาตุเจ	ดุหลนสาม_____ จังทันพระธาตุ เจ
๑๕. นรอนิงเปน_____พิหารทง้ศาลา(แ)	นร้อยหนึ่งเป็น_____พิหารท้งศาลาแ-
๑๖. ตงเครื่องควนน.....พสาม แ(ส)นโอยทา	ต่งเครื่องควนน.....พ สาม แสนโอยทา-
๑๗. นก่พิหารอารีย.....	น ก่อพิหารอารีย.....
คนถียัวแกมหาเถรอื่น . เ	คนถียัว แก่มหาเถรอื่น . เ
๑๘. อนโอยทานคนถี.....ถัดันน	อนโอยทานคนถี.....ถัดันน
ทานเจ้าพนัจา	ท่านเจ้าพนัจา-
๑๙. (ก)ชลงมาอยู่สองแคว)... (ม)หาธาตุ คนนิงอิกกรลาอุโบสถนิง	กชะเลียงมาอยู่สองแคว.... มหาธาตุ คนหนึ่งอิกกระลาอุโบสถหนึ่ง

คำจารึก	คำอ่าน
๒๐. พระพุทธรูปหก.....กทำตร..น . ธา . ส	พระพุทธรูปหก.....กระทำตร..น . ธา . ส
๒๑. เบื้องต(วัน).....เบื้องตวัน	เบื้องตะวันออก..... เบื้องตะวันออก
๒๒. ตกใด..... ทั้งหลาย.....	ตกได้..... ทั้งหลาย.....
๒๓. _____	_____
๒๔.ไ.....ทอ.พ..	ไ..... ทอ.พ..
๒๕. ..ย.....ดูเ	..ย..... ดูเ
๒๖.กนิ	กนิ
๒๗. ทัง	ทัง
๒๘. กก	กก
๒๙. กเจ้าธ	กเจ้าธ
๓๐. นิงเจดหอ(ง).....พ.....	หนึ่งเจ็ดห้อง.....พ.....
๓๑. ..พร.....เจ้า..... ไซด.....น . ด	..พร.....เจ้า..... ไซด.....น . ด
๓๒. _____ง_____อัน...อุโบส	_____ง_____อัน...อุโบส
๓๓. ถก(ท่า)..(อน)นิง.....ไ.... กทำศาลอนนิงนอก.....	ถกระทำ..อันหนึ่ง.....ไ.... กระทำศาลอันหนึ่งนอก.....
๓๔.น...ทัง..ดค...ให้ภิกษุอาบ.....เม	น...ทัง..ดค...ให้ภิกษุอาบ.....เม
๓๕.ไปขงใหม่...องปลายคพอกพระเจ้าไ	ไปเชียงใหม่...องปลายคพอกพระเจ้าไ
๓๖.ไปเลิง.....ใส่ทวี..... งทองสองบาทอัน	ไปเลิง.....ใส่ทวี..... งทองสองบาทอัน
๓๗.สลึง . พ.....อนนิงพาเขตหนา อนนิงบูชาพระมหาธาตุ	สลึง . พ.....อันหนึ่ง ผ้าเช็ดหน้า อันหนึ่งบูชาพระมหาธาตุ
๓๘.เขาไป..... นก่พระเจดีย์อยู่ในเมือง ขงใหม่ได้	เขาไป..... นก่พระเจดีย์อยู่ในเมือง เชียงใหม่ได้
๓๙. _____เถ....ทก . ดไท	_____เถ....ทก . ดไท

จารึกสองแคว
ด้านที่ ๒

จารึกสองแคว ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. _____	_____
๒. _____ ย.ส.....	_____ ย.ส.....
๓. _____	_____
๔.(ม)มหาธาตุไ.....ก.....	มหาธาตุไ.....ก.....
๕. _____ พ...	_____ พ...
๖. _____ พ. แก....	_____ พ. แก....
๗. _____ มิพนักบด..ต	_____ มิพนักบด..ต
_____	_____
๘.ว..มีย.....	ว..มีย.....
ชายสิดน.....	ชายสิดน.....
๙.ยสามคนบวชชา..	ยสามคนบวชชา..
ย...ภิกษุ..	ย...ภิกษุ..
๑๐.ฝูงอันเฝ้าอุโบสถ.....	ฝูงอันเฝ้าอุโบสถ.....
๑๑.ญี่สิบสามคน..ทานพระ	ญี่สิบสามคน..ทานพระ
.....เหมือนฝูงคน..	เหมือนฝูงคน..
๑๒.ธาตุนี้.....เ..น...นวา	ธาตุนี้.....เ..น...นวา
.....กองอ..	กองอ..
๑๓. ...กองผ้าขาวแก้วผ้าขาว..ตว	...กองผ้าขาวแก้วผ้าขาว..ตว
.....จันหัน	จันหัน
๑๔. พระเจ้าสา.ิ...หาหมื่นเฝ้าพระจก	พระเจ้า สา.ิ...หาหมื่นเฝ้าพระจก
.....อนัน .	อันหนึ่ง .
๑๕. ย.ินตัวตนทั้งหลายสิบสิดนน่าจันหันพระ	ย.ินตัวตนทั้งหลายสิบสิดนน่าจันหันพระ
.....หมื่น .	หมื่น .
๑๖. ..อนันให้หุงจันหันเจ้าธรรมราช	..อันหนึ่ง ให้หุงจันหันเจ้าธรรมราช
.....คำตัว ^(๑) เขา	คำตัวเขาที่-

(๑) เดิมอ่านว่า “คำตัว”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๗. จัหลายแปดคนตัวเขา...ยนี้พ่ตาย(ไวแก่) ลูกลูกตายไวแก่หลาน	งหลายแปดคน ตัวเขา...ยนี้พ่ตายไวแก่ ลูกลูกตายไวแก่หลาน
๑๘. หลาน ^(๑) ตายไวแก่เหลน....เจ้า..... บุญเมื่อไคยสืบแปด	หลานตายไวแก่เหลน....เจ้า..... บุญเมื่อไคยสืบแปด
๑๙. ..ถึงสืบแปดนี้เวนฝูงคน..... งทั้งหลายอันจำ	..ถึงสืบแปดนี้ เวนฝูงคน..... งทั้งหลายอันจำ-
๒๐. ยทำบุญใด . สิบสามลาร..... ทานเจ้าพนักทำเพื่อง	ยทำบุญได้ . สิบสามล้าน..... ทานเจ้าพนักกระทำเพื่อง
๒๑. . ยังโพธิสคดใสจงสาธุชนคนทั้งหลาย อนโมทนาด้วยเท้าวัน	. ยังโพธิสตัวไซ้ จงสาธุชนคนทั้งหลาย อนโมทนาด้วยเท้าวัน
๒๒. ชาโตห์ พชร ตุสโสว สุมติปติโน ธมมราชาธิรณโย	
๒๓. อคโคปฏจากเถโร อติลภปิโต ราชกิจเจ สุกุโข	
๒๔. สุกุโธ...ธมเมสุราชา ปรมรติโร อฏฐวิสาสสงโม	
๒๕. กเรณโต เจติยาที อปริมิตธน์ เทมิ ทานํ สุปญญา	
๒๖.ราชชินสุมิ ปรมํ ททกรชํ โลกเชฏฐเณ สหุธา	
๒๗.สูกุโธ..วนิตลตติเก ปญจมาเร ชินิตวา	
๒๘. เวสา...ชา(เน.) เวสรณ สุกุ ทท พุทธภาวํ ลภิสสุ	
๒๙. ตสุมิ ตสุมิ นิสิ ปรมคุณกรํ โพธิเมวํ ปญญา ^(๒)	
๓๐.แม่นาง . ไท . แกพ....	แม่นาง . ไท . แก พ....
๓๑.นทังคัฒา.....	นทังคัฒา.....
๓๒. _____	_____
๓๓. ...อนนิง_____	...อันหนึ่ง_____

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

^(๑) เดิมอ่านว่า “หลาย”

^(๒) คำจารึกภาษาบาลีบรรทัดที่ ๒๒ - ๒๙ แก้ไขตามมติที่ประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกที่เกี่ยวข้อง
ประวัติศาสตร์ไทย

คำแปล
(บรรทัดที่ ๒๒ - ๒๙)

ข้าพเจ้า เมื่อตอนเกิดมีนามว่า พัทธสละ เป็นพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาภิกษุที่ศิษย์ของพระราชาผู้ยิ่งใหญ่พระนามว่าธรรมราชาธิราช ผู้เป็นพระราชาผู้มีพระปรีชาญาณอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าผู้ได้รับการก่อตั้งให้เป็นอธิการ มีความเชี่ยวชาญในราชกิจ เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด สร้างความพึงพอใจอย่างยิ่งในธรรม (หน้าที่ ?)ทั้งหลาย (ให้เกิดแก่พระราชาทั้งหลาย ?) ข้าพเจ้าพร้อมด้วยกลุ่มคน ๘ คน ขณะที่ให้สร้างพระเจดีย์และสิ่งอื่นๆ ให้ทรัพย์นับไม่ถ้วนเป็นทาน ด้วยปัญญา.....เลิบบมือที่ให้ความมัวเมา (พึงพอใจ) ในพระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในโลก.....ความเชื่อ ไม่.....ผู้บริสุทธิ์ เมื่อได้ชนะมารทั้ง ๕ ผู้เป็นเครื่องประดับแผ่นดินแล้วได้ความเป็นพระพุทธรูปเจ้า ที่ให้ที่พึ่งและความสุข แก่(.....?) (เขาผู้นั้นแล้ว ?) ในที่นั้นๆ (บรรลู่ ?) ความเป็นพระพุทธรูปเจ้า ที่ทำให้คุณสมบัตินับสูงสุดทั้งหลายปรากฏ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา แปล

จารึกวัดตาเถรชิงหน้
พุทธศักราช ๑๙๔๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๙๔๗
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑๗ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖๘ เซนติเมตร สูง ๗๒ เซนติเมตรหนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๖ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๘ ค.” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เรียกว่า “จารึกหลักที่ ๔๖”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๙๙
สถานที่พบ	วัดตาเถรชิงหน้ อำเภอมะนัง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี (ครั้งดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑ์พระนคร กองโบราณคดี กรมศิลปากร)
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๘ ๓. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้ชำรุด ส่วนล่างหักหายไป จารึกอักษร ๑ ด้าน รูป อักษรที่ปรากฏมีอยู่ ๒ แบบด้วยกัน คือ บรรทัดที่ ๑ ถึง ๒ จารึกอักษรขอม ภาษาบาลี บรรทัดที่ ๓ ถึง ๑๕ จารึกอักษรไทย ภาษาไทย จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๔๗

เรื่องราวที่จารึกในส่วนภาษาบาลี เป็นคำกล่าวนมัสการพระรัตนตรัย
และคำไหว้อาจารย์

ส่วนจารึกภาษาไทย ได้กล่าวถึงสมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาดา และสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบติ ราชโอรส ขึ้นเสวยราชย์ในนครศรีสัชนาลัย สุโขทัย ตลอดถึงการอาราธนาสมเด็จพระมหาศรีกิริติ จากพชรบุรีศรี- กำแพงเพชร มาสร้าง “ศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม” และสมเด็จพระศรีธรรม- ราชมาดา ปูลงพระศรีมหาโพธิ์

จารึกวัดตาเถรชิงหน่ง

จารึกวัดตาเถรขึงหน่ง

อักษรขอม ภาษาบาลี

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พุทฺธปถมกัวนุเท ธมมวณฺเฑทฺตฺยํ สขฺมัตตฺยํกัวนุเท อาจริยญฺจตุตถกั	พุทฺธ ปถมกั วณฺเท ธมมํ วณฺเฑ ทฺตฺยํ สขฺมํ ตตฺยํกั วณฺเท อาจริยญฺจตุตถกั
๒. รตนตฺตยํ นมสฺสตีวา สิรสาชานุกฺคฺเล อนฺตรายมปิฆาฏฺถํ สพฺพสฺสตุวินสฺสตุ	รตนตฺตยํ นมสฺสตีวา สิรสา ชานุกฺคฺเล อนฺตรายมปิ ฆาฏฺถํ สพฺพสฺสตุ วินสฺสตุ

คำแปล

ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธรเจ้าเป็นคำรบที่หนึ่ง ไหว้พระธรรมเป็นคำรบที่สอง ไหว้พระสงฆ์เป็นคำรบที่สาม และไหว้อาจารย์เป็นคำรบที่สี่ ขอให้สรรพศัตร์จงพินาศไป เพราะการนบสการพระรัตนตรัย ด้วยเคียรเกล้าแทบพระชานุกุล เพื่อขจัดเสียแม่ซึ่งอันตราย ฯ

อักษรไทย ภาษาไทย

คำจารึก	คำอ่าน
๓. สกราช ๗๖๒ นาคณกสฺตร ปิมโรงสํเดจพระราชชนนีสรี ธรรมาชมาดา	ศักราช ๗๖๒ นาคณักษัตริ ปิมะโรง สมเด็จพระราชชนนีศรี ธรรมาชมาดา
๔. มหาติลกรัตนราชนารถกนิโลง แม่แลสเม็จมหารธรรมราชาธิบดี	มหาติลกรัตนราชนาถกรรโลง แม่ แลสมเด็จมหารธรรมราชาธิบดี
๕. ศรีสุริยวงศ(โอรส)ราชอำนาจ นาวท้าวหานนำพรบราคลาธรรณี ดลสกลกสฺต	ศรีสุริยวงศ์(โอรส)ราชอำนาจ นาวท้าวหาญ นำพ(ล)บราคลาธรรณี- ดลสกลกษัต-

คำจารึก	คำอ่าน
๖. ร(หากขึ้นเสวยใน)มหามไหสวริย อคราชเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์(นคร	ริย์ (หากขึ้นเสวยใน)มหามไหสวริย อัครราช เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์(นคร
๗. ศรีสขนาไล)สุโขไทยแกวกलय ผลาญปอปปักส์ตรฐนุพระราชลัมา	ศรีสขนาลัย) สุโขทัย แกวกलय ผลาญปอปปักษัศตร ฐนุ พระราชลัมา
๘.เป็นชนอบขอบพระบาง เป็นแดนเทาแสนสองนงหว	เป็นชนอบขอบพระบาง เป็นแดน เทาแสนสองหนองหัว-
๙. ยแลแพร่.....ส้แดงแมออก ทานจิงจกัไหนีมนตรตนส้แดงพระ	ยแลแพร่.....สมเด็จแม่ออก ท่าน จิงจกัไหนีมนตรตนสมเด็จพระ
๑๐. (มหา)ศรี(กิริติ)เจ้าเหงา ผดทงกุดรณพนัลลอกผูงอารีย จากสถานสถิริศัพ	(มหา)ศรี(กิริติ)เจ้าเหง้า พุดทงกุดรณพนัลลอก ผูงอารียะ จากสถานสถิริระ คือพ-
๑๑. ชรบุรีศรีกำแพงเพชรมาสาางพระ อาวาสอาสนอนันต์มีศรีพิจิตรกิริติก	ชรบุรีศรีกำแพงเพชร มาสร้างพระ อาวาสอาสน์อนันต์มีศรีพิจิตรกิริติก-
๑๒. ลยารามเปนสหนามเจามหาสับุรุษ ท้งหลายจกัถวายอญชูลิน้อมนด	ลยาราม เป็นสนามเจ้ามหาสับุรุษ ท้งหลาย จักถวายอญชูลิน้อมนด
๑๓. นมัสการค่านับอนันต์บันนัศกราช ๗๖๕ ในปีมแมแปรวันเดือนในเดิ	นมัสการค่านับ อนันต์บันนัศกราช ๗๖๕ ในปีมะแมแปรวันเดือนในเดิ-
๑๔. อนอายออกใหม่ใสไวโดยแปดคำ วันพระหส์บดีศรีทินพารกาลยา	อนอาย ออกใหม่ใสไว้ได้แปดคำ วันพฤษบดีศรีทินพารกาล ยา-
๑๕. มตวันชาฎายทกบาทฉายาเสร์จ ส้แดงพระศรีธรรมราชมาตามหาติ	มตะวันตก ย้ายทกบาทฉายาเสร์จ สมเด็จพระศรีธรรมราชมาตามหาติ-
๑๖. (ลกรัตนราช)กนัโลงจิงสถิต สถาปนาปลูกพระพุทกษาธิบติศรีมหา	(ลกรัตนราช) กรรโลง จิงสถิต สถาปนาปลูกพระพุทกษาธิบติศรีมหา
๑๗. (โพธิ)_____	(โพธิ)_____
๗๖๖ มกตนักัสตรปีวอก (ศิลาหัก)	๗๖๖ มักกฏนักษัตริปีวอก (ศิลาหัก)

ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย

จารึกเจ้าธรรมรังสี
พุทธศักราช ๒๐๕๗

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๕๗
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๒ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินชนวน
ลักษณะวัตถุ	แท่งสี่เหลี่ยมปลายแหลมแบบปี่พระเจดีย์ จำหลักรูปพุทธปฏิมากร มีเศียรสำหรับสวม
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๖ เซนติเมตร สูง ๕๙ เซนติเมตร หนา ๖ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๔๓ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ เรียกชื่อจารึกหลักนี้ว่า “หลักที่ ๙๘ ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน”
พบเมื่อ	ไม่พบหลักฐาน
สถานที่พบ	วัดพระเชตุพน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	หลวงนรตฤรักษา
ปัจจุบันอยู่ที่	บ้านหลวงนรตฤรักษา หน้าสนามบิน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๑๓ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกหลักนี้ พบที่บริเวณวัดพระเชตุพน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย หลวงนรตฤรักษาเป็นผู้พบและเป็นเจ้าของ ข้อความจารึกอักษรขอม ภาษาบาลี ขึ้นต้นด้วย “อะมะอุ” และพระไตรลักษณ์ คือ ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา ต่อจากนั้นเป็นคำนมัสการพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ และอาจารย์ ซึ่งความเหมือนกับจารึกวัดตาเถรซึ่งหนังสือ สท. ๑๖ (หลักที่ ๘ ค.)

ส่วนข้อความจารึกอักษรไทย ภาษาไทย ได้กล่าวถึงเจ้าธรรมรังสีสร้างพระพุทธรูปอันก่อปรไปด้วยอสีตานุพยัญชนะทั้ง ๓๒ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงแท่งศิลาจารึกนี้ว่า ได้นำมาจากเขาพระขพังหลวง

จารึกเจ้าธรรมรังสี ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. อ ๑ ม ๑ อุ
๒. ทุกข์ อนิจจัง อนตตา
๓. พุทฺธ ปถมกํ ว-
๔. นุเท ธมมํ วนฺเท พุ-
๕. ตียกํ สัมมํ ต-
๖. ตียกํ วนฺเท อาจ
๗. รียญจตุตถกํ ๑ ร
๘. ตตนตตยํ นมสฺสิตฺวา
๙. สิริสา ชานุกุคฺเคล
๑๐. อนฺตรายมปิ ฆาฏฺเว
๑๑. สรพฺพสฺตรู วัธฺสตุ ๑
๑๒. สิทธิ สรพฺพสฺวตฺติ เชยฺย

คำจารึกเรียงตามลักษณะฉันทลักษณ์

อะ มะ อุ

ทุกข์ อนิจจัง อนตตา

พุทฺธ ปถมกํ วนฺเท	ธมมํ วนฺเท พุทธียกํ
สัมมํ ตติยกํ วนฺเท	อาจรียญจตุตถกํ ๑
รตตนตตยํ นมสฺสิตฺวา	สิริสา ชานุกุคฺเคล
อนฺตรายมปิ ฆาฏฺเว	สรพฺพสฺตรู วัธฺสตุ ๑
สิทธิ สรพฺพสฺวตฺติ เชยฺย	

อะ มะ อุ

คำแปล

ทุกข์ อะนิจจัง อนัตตา

ข้าพเจ้าพึงไหว้พระพุทธเจ้าเป็นวัตถุที่แรก ไหว้พระธรรมเป็นวัตถุที่สอง ไหว้พระสงฆ์เป็นวัตถุที่สาม และไหว้อาจารย์เป็นวัตถุที่สี่ ข้าพเจ้าคุกเข่าก้มศีรษะนมัสการพระรัตนตรัยแล้ว ขอให้ข้าพเจ้าบ้นรอนแม่ซึ่งอันตราย และขอให้พระรัตนตรัยจงกำจัดซึ่งศัตรูทั้งปวง ๑

ขอจงสำเร็จความสวัสดีมีชัย เทอญ ๑

จารึกเจ้าธรรมรังสี
ด้านที่ ๑

จารึกเจ้าธรรมรังสี
ด้านที่ ๒

จารึกเจ้าธรรมรังสี ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. สกกราชไค ๒๐๕๗ ปี	ศักราชได้ ๒๐๕๗ ปี
๒. เจดเดือน ๒๒ วัน	เจ็ดเดือน ๒๒ วัน
๓. วันศุกร์ เดือนอ้าย ออก	วันศุกร์ เดือนอ้าย ออก-
๔. ไหม ๗ คำจนกัสด์พระนส	ไหม ๗ คำ จอนกัสด์พระนศ-
๕. กเจ้าไทเจ้าธรรมรังสี	ก เจ้าไท เจ้าธรรมรังสี-
๖. กษุสร้างพระพนวถึงล	กษุ สร้างพระพนวถึง ล
๗. ๒๒ พระสาทานมีใจใสศร	๒๒ พรรษา ท่านมีใจใสศร-
๘. ทาทำรูปพระสค์ดาจารย์	ทธา ทำรูปพระศาสดาจารย์
๙. บพิตรพระวิธนานาด้วยอสี	บพิตร พระวิธนานาด้วยอสี-
๑๐. ตานพญชนะทั้ง ๓๒ ประ	ตานพญชนะทั้ง ๓๒ ประ-
๑๑. ดุจดั่งพระพุทธรูปนิมานทอ	ดุจดั่งพระพุทธรูปนิมานทอ-
๑๒. งทั้งแท่งไฉนแต่ให้คนแ	งทั้งแท่ง ไฉนแต่ให้คนแ-
๑๓. ลเทพดาอารียสงฆ์ทั้งหลาย	ลเทพดา อารียสงฆ์ทั้งหลาย
๑๔. อนันสืบสายประเพณีแห่งพระ	อนันสืบสายประเพณีแห่งพระ
๑๕. พทเจ้าทุกคำเชานมศัการไท	พทเจ้า ทุกคำเช้า นมศการไท
๑๖. นบคำรบบชาด้วยคณธมาลาบิณ	นบคำรบบชา ด้วยคณธมาลา บิณ-
๑๗. บาดพระแลพระพุทธานะด้วยประ	บาดพระแลพระพุทธานะ ด้วยประ-
๑๘. สาทศรทานานาประการโดยอาน	สาทศรทานานาประการ โดยอาน-
๑๙. วยทานอนันตนไคเพื่อจะไฉน	วยทาน อนันตนไคเพื่อจะไฉน
๒๐. สบยอนันตุดมชสัสมิตทั้งสาม	สบยอนันตุดมช สบมิตทั้งสาม
๒๑. แท่งอนันตึคี่สัสมิตในหลาแหล่งนิพพาน	แท่ง อนันตึคี่ สบมิตในหลาแหล่งนิพพาน
๒๒. หินนิทานเอาแต่เขาพระขงหลวง	หินนี้ท่านเอาแต่เขาพระขงหลวง
มาแล	มาแลฯ

นายประสาร บุญประคอง อ่าน แปล และอธิบาย

จารึกวัดพระเสด็จ
พุทธศักราช ๒๐๖๘

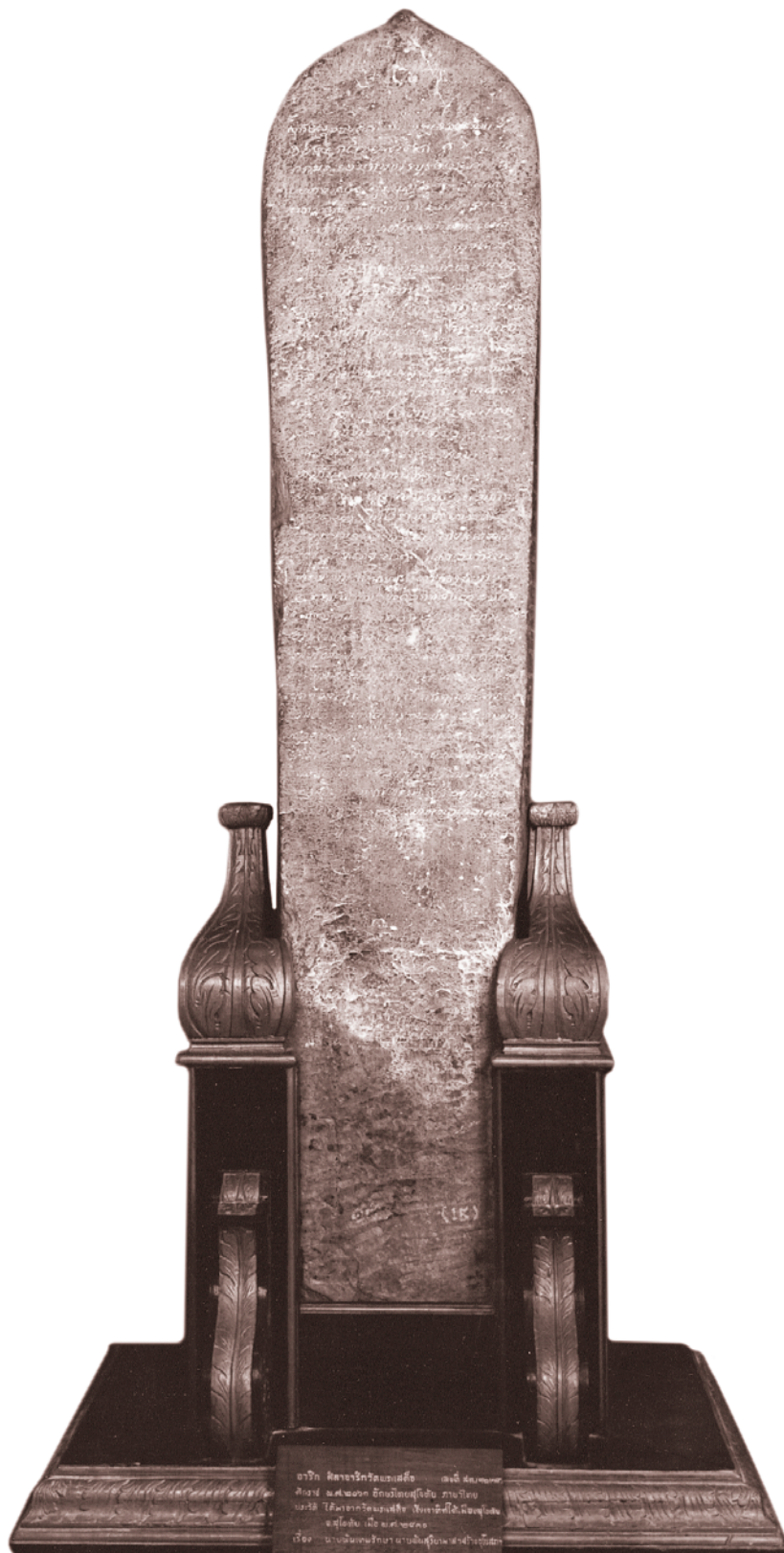
ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมสุโขทัย - ไทยสุโขทัย
ภาษา	บาลี - ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๒๐๖๘
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๖ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๐ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๓ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๘ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินแปร
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปใบเสมา (ชำรุด)
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๓๕ เซนติเมตร สูง ๑๗๗ เซนติเมตร หนา ๒๑ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๑๒ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑๕” และ “หลักที่ ๑๕ ศิลาจารึกวัดพระเสด็จ”
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๓๐
สถานที่พบ	วัดพระเสด็จ จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	หลวงสโมสรวรพการกับหลวงกำจัดไพรินทร์ ต่อมาเป็นนายพลโท พระยา สโมสรวรพการ (ทัต ศิริสัมพันธ์) และร้อยเอกหลวงกำจัดไพรินทร์ (เล็ก ปัทมศริน)
ปัจจุบันอยู่ที่	อาคารหอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	๑.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, พ.ศ. ๒๕๑๑, ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๑ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	ศิลาจารึกวัดเสด็จ เป็นหลักหินแปร ลักษณะรูปใบเสมา มีจารึกอักษรทั้ง ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๖ บรรทัด ในบรรทัดที่ ๑ ตอนต้นบรรทัดเป็นจารึก อักษรขอม ภาษาบาลี มีอยู่เพียง ๔ คำ คือ “สุภมสุตฺ” นอกจากนั้นเป็น จารึกอักษรไทย ภาษาไทย ด้านที่ ๒ มี ๓๐ บรรทัด ด้านที่ ๓ ตอนบนแผ่น หินชำรุด มีอักษรจารึก ๒๓ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๘ บรรทัด จารึกเมื่อ

พ.ศ. ๒๐๖๘ เนื่องด้วยเหตุที่ด้านที่ ๓ ซึ่งจาริกไว้แล้วนั้นชำรุดหินแตก ทำให้เรื่องกลบนาหายไป จึงได้จาริกใหม่

ศิลาจารึกหลักนี้ หลวงสโมสรวรพลการ (ทัต ศิริสัมพันธ์) กับหลวงกำจัดไพรินทร์ (เล็ก ปัทมศริน) พบที่วัดพระเสด็จเชิงเขาทางด้านทิศใต้ จังหวัดสุโขทัย เมื่อปี ๒๔๓๐ ได้ส่งมายังพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ แล้วย้ายมาเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดฯ คราวเดียวกับหลักศิลาจารึกวัดเขมา (สท. ๑๑, หลักที่ ๑๔)

ข้อความที่จารึก ได้กล่าวถึงเรื่องนายพันเทพรักษาและนายพันสุริยามาตย์พร้อมด้วยภรรยา และท่านเจ้าขุนหลวงมหาเพียรประญาสถาปนาพระวิหาร ตลอดจนการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ในสถานารามคาม

จารึกวัดพระเสด็จ
ด้านที่ ๑

จารึกวัดพระเสด็จ ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. สุกมสดุสวัชติศรีศรีนทรบวรวิสุทธิ	ศุภมัสฺดุ สวัชติศรีศรีนทรบวรวิสุทธิ
๒. วิวิธโคชชยาติเรก ๑๔๓๑	วิวิธโคชชยาติเรก ๑๔๓๑
๓. ศกมเสณักษัตริบุรณมีไพศาย	ศก มะเสณักษัตริ บุรณมี ไพศาย
๔. พุทธพารศุภมธุติ นายพนั	พุทฺธพาร ^(๑) ศุภมธุติ นายพนั
๕. เทพรักษาแลนายพนัสุริยามาตแล	เทพรักษา แลนายพนัสุริยามาตย์ แล
๖. อำแดงคำกองแลอำแดงคำแก้วแผ้ว	อำแดงคำกอง แลอำแดงคำแก้ว แผ้ว
๗. ใจบาป ^(๒) ราบใจมัวพัวใจสาธูอาจในสุ	ใจบาป ราบใจมัว พัวใจสาธู อาจในสุ-
๘. จริตวิลาสิตศรัทธาปลงมหาคามบริเว	จริต วิลาสิตศรัทธา ปลงมหาคามบริเว-
๙. นแดพระมหาเถรราหุลเทพวัน(น)	ณ แต่พระมหาเถรราหุลเทพวัน-
๑๐. วาสีศรีวิริยปรญาในอารามกานสอให้	วาสิ ศรีวิริยประญา ในอารามกานสอให้
๑๑. เปนสังฆิการามแล // ในเมื่อศก	เป็นสังฆิการามแล // ในเมื่อศก-
๑๒. ราชได้ ๑๔๓๔ ศกมเมณักษัตริ	ราชได้ ๑๔๓๔ ศกมะเมณักษัตริ
๑๓. สุกมธุติจิงนายพนัเทพรักษาพนั	ศุภมธุติ จิงนายพนัเทพรักษา พนั
๑๔. สุริยามาตอีกอำแดงคำกองอำแดง	สุริยามาตย์ อีกอำแดงคำกอง อำแดง
๑๕. คำแก้วแผ้วในหม่นอันทรพ ^(๓)	คำแก้ว แผ้วในหม่นอันทรพ
๑๖. สรทธาธยาสรยใจจ่านจงประโยชน์	ศรัทธาธยาสรย ใจจ่านจงประโยชน์
๑๗. โฆษณาแกมทาสบุรุษทั้งหลาย	โฆษณาแกมทาสบุรุษทั้งหลาย
๑๘. หมายเปนประธานคือท่านเจ้าขุน	หมายเป็นประธาน คือท่านเจ้าขุน
๑๙. หลวงมหาเพียรปรญาแลท้าว	หลวงมหาเพียรปรญา และท้าว
๒๐. ญอดท้าวไปอาราธนาพระศรี	ยอด้ท้าวไปอาราธนาพระศรี
๒๑. สรรเพชญ์เสด็จมาจากวันนาวาส	สรรเพชญ์ เสด็จมาจากวันนาวาส

(๑) ตรงกับวันพุธที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๐๕๒

(๒) เดิมอ่านว่า “ใจบาน”

(๓) เดิมอ่านว่า “แผ้วไม.ราบ..ทรพ”

คำจารึก

๒๒. (แล)แล้วเสด็จสถิตในพระวิหารสภา
 ๒๓. นารามคามอนันนายพน์ทั้งสองปลงนี้แล
 ๒๔. ๐ สุกมษัฒวิมลมงคลถกกลบดล
 ๒๕. พหลพหล อุดมสมภาร ญาณอดิ-
 ๒๖. ไสรยไกรใน(ท)ลาฟ้าใสสุขสวัสดิสันติ^(๑)
 ๒๗. สมบุรณมันพน์ล้นเสียงเพียงจักรนัครอุดม^(๒)
 ๒๘. พรหมพรณสรเรริยศพจถวาย
 ปรา^(๓)(ย)
 ๒๙. บุญกุศลเศก ๑๔๓๘ ศก กุณนักษัตร
 ๓๐. ท่านเจ้าขุนหลวงมหาพยรปรัชญาแลท้าว
 ๓๑. ญอดท้าวอีกนายพน์เทพรักษานายพน์
 ๓๒. สุริยามาศฉลองเฉลิมเต็มสรธาทอนัน
 ๓๓. ชอบกอบรกุศลผลบุญคุณาธิคุณพูนใน
 ๓๔. (กาลสภา)ปนาพระพิหารสถานพระ
 ๓๕. สรรเพชญ์อันเสด็จมาแตวันนาวาสนัน
 ๓๖. แล //

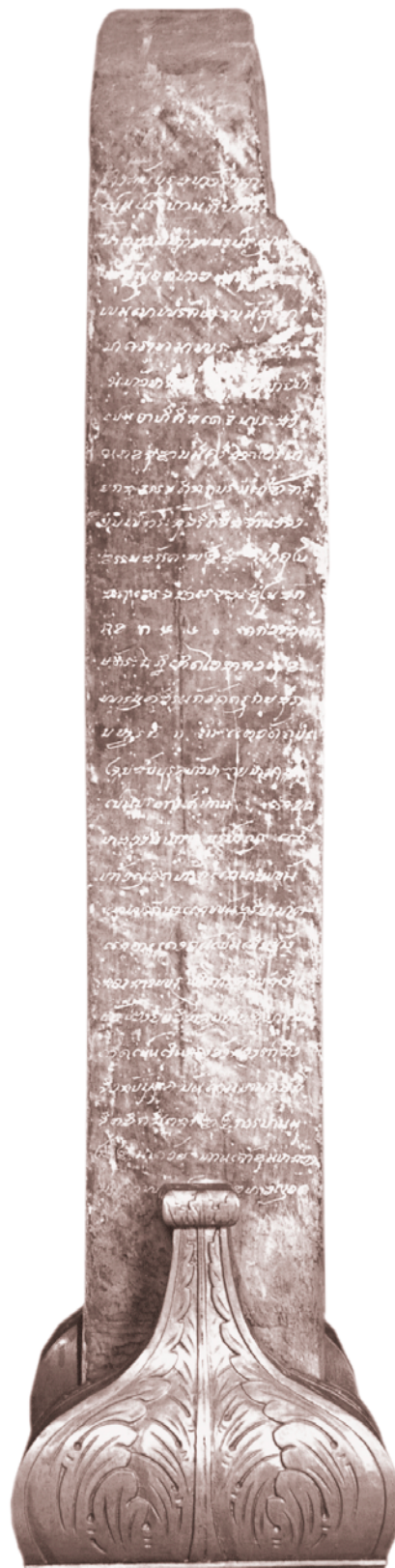
คำอ่าน

- แล้วเสด็จสถิตในพระวิหาร สภา-
 นารามคาม อนันนายพน์ทั้งสองปลงนี้แล
 ๐ สุกมษัฒ วิมลมงคล ถกกลบดล
 พหลพหล อุดมสมภาร ญาณอดิ-
 ศัยไกรในหล้าฟ้าใส สุขสวัสดิสันติ
 สมบุรณมันพน์ล้นเสียงเพียงจักรนัครอุดม
 พรหมพรณสรเรริยศพจถวาย
 ปราย
 บุญกุศลเศก ๑๔๓๘ ศก กุณนักษัตร
 ท่านเจ้าขุนหลวงมหาเพียรปรัชญาแลท้าว
 ยอดท้าว อีกนายพน์เทพรักษา นายพน์
 สุริยามาศย์ ฉลองเฉลิมเต็มศรัทธา ทาอัน
 ชอบกอบปรกุศล ผลบุญคุณาธิคุณพูนใน
 กาลสถาปนาพระพิหารสถานพระ
 สรรเพชญ์ อันเสด็จมาแตวันนาวาสนัน
 แล //

^(๑) เดิมอ่านว่า “ใน..าพา..สุขสวัสดิสันติ”

^(๒) เดิมอ่านว่า “สนบรพ.....ยศรีอุดม”

^(๓) เดิมอ่านว่า “สรรเรริยศรียศพจ.วายปรา”

จารึกวัดพระเสด็จ
ด้านที่ ๒

จารึกวัดพระเสด็จ ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. จิงสับบุรุษทั้งหลา(ยหมาย)	จิงสับบุรุษทั้งหลายหมาย
๒. เปนประธานคืทาน(เจ้าขุน)	เป็นประธานคือท่านเจ้าขุน
๓. หลวงมหาพยรปรญา(แล)	หลวงมหาเพียรประญาและ
๔. ท้าวญอดท้าว(แลนาย)	ท้าวยอดท้าวและนาย
๕. พันเทพรักษ่าพันสุรียา	พันเทพรักษา พันสุรียา
๖. มาศราทนาพระ(ภิกษุ)สง	มาศย์ (อา)ราธนาพระภิกษุสง-
๗. ขมทั้งหลาหมายที่	ข้ทั้งหลายหมายที่
๘. เปนอาทิสี่เศจพระสง	เป็นอาทิ คือสมเด็จพระสัง-
๙. ขราชจุฑาณนิศรีสังฆปรินา	ขราชจุฑาณนิ ศรีสังฆปรินา-
๑๐. ยกธรรมดิลกบรม ^(๑) เวธจารี	ยก ธรรมดิลกบรมเวธจารี-
๑๑. ยบพิตระสุจริตจิตจำนง	ยบพิตร สุจริตจิตจำนง จง
๑๒. ธรรมสรวรรคพิธสมาอุโบ	ธรรมสรวรรคพิธสมาอุโบ-
๑๓. สดะเสจรสำเร็จสาธในศก	สด เส็จสำเร็จสาธ ในศก-
๑๔. ราช ๑๔๔๐ ศกขาลนิก	ราช ๑๔๔๐ ศก ขาลนิก
๑๕. ษัตระณฐิเกิดไผสาขพุธ	ษัตระณฐิเกิด ไผสาข พุธ-
๑๖. พารมฤคสิรินกษัตต ^(๒) ฤกษสุภ	พาร ^(๓) มฤคสิริน กษัตฤกษ สุภ
๑๗. มหุรติ . // . // . แดวตฤประ	มหุรติ . // . // . แดวตฤประ-
๑๘. ใจสับบุรุษทั้งหลายหมาย	จัย สับบุรุษทั้งหลายหมาย
๑๙. เปนประธานคืทานเจ้าขุน	เป็นประธานคือท่านเจ้าขุน
๒๐. หลวงมหาพยรปรญาแล	หลวงมหาเพียรประญาแล
๒๑. ท้าวญอดท้าว ^(๔) แลนายพัน	ท้าวยอดท้าว แลนายพัน
๒๒. เทพรักษา ^(๕) แลพันสุรียามาศ	เทพรักษา แลพันสุรียามาศ

^(๑) เดิมอ่านว่า “ปรม”

^(๓) ตรงกับวันพุธที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๐๖๑

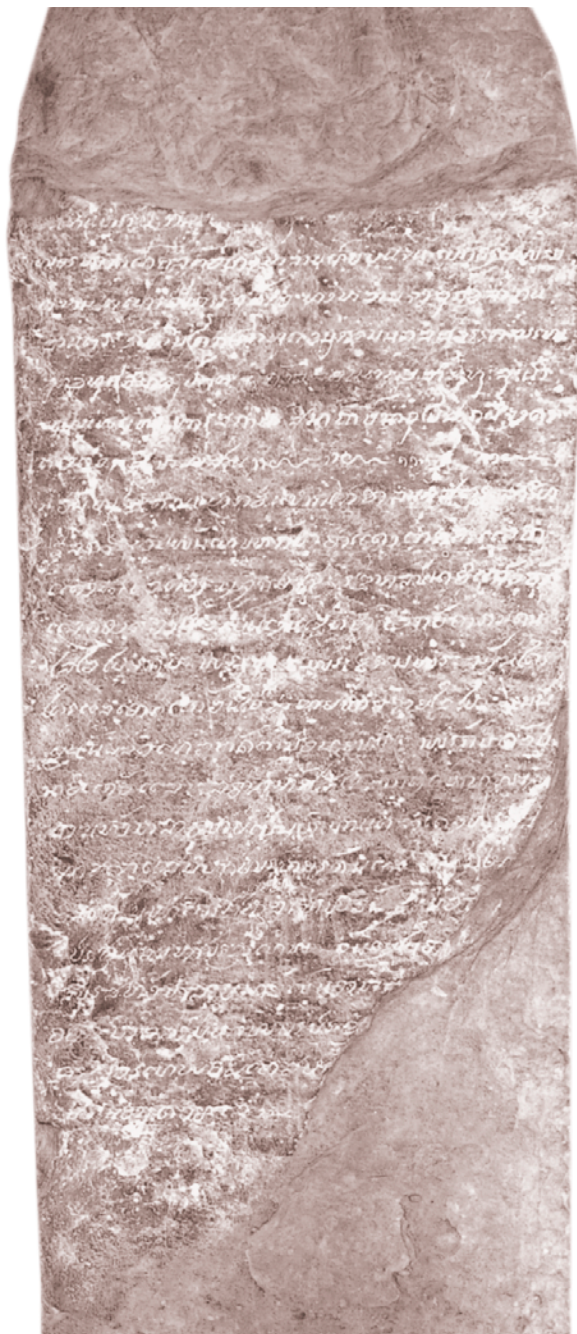
^(๕) เดิมอ่านว่า “เทพรักษา”

^(๒) เดิมอ่านว่า “มุคสิริกษัตต”

^(๔) เดิมอ่านว่า “ท้าวยอดท้าว”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๓. แลอำแดงอนันเป็นเมียทั้ง	และอำแดง อันเป็นเมียทั้ง
๒๔. สองสาวพรพิหารศรีผลเงิน	สองสร้างพระพิหารศิริผสมเงิน
๒๕. ทังปวงอนชีไมสบุหินสีมาหิน	ทั้งปวง อันชื่อไม้ สบู่ หินสีมา หิน
๒๖. ดาดเปนเงินสองซ้งสองตำลึง	ดาด เป็นเงินสองซ้ง สองตำลึง
๒๗. จึงสบบุรุษบันดาลบานกมล	จึงสบบุรุษบันดาลบานกมล
๒๘. จิตวิกลิตศรัทธาธิการมานนุ	จิตวิกลิตศรัทธาธิการมาน(อ)นุ-
๒๙. โมธนาด้วยท่านเจ้าขุนหลวง ^(๑)	โมธนาด้วยท่านเจ้าขุนหลวง
๓๐. มหาเพียรประญาแลท้าวญอด	มหาเพียรประญา และท้าวญอด

^(๑) เดิมอ่านว่า “ด้วยเจ้าขุนหลวง”

จารึกวัดพระเสด็จ
ด้านที่ ๓

จารึกวัดพระเสด็จ ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ซินทินทกวันกลปนา ^(๑)(ติ)สอร	สินทินทกวันกลปนา.....ติสอร
๒. พอรพากผาก ^(๒) สัตว์ทั้งหลายฝ่ายบนจน เท้าอรูปพรม	พอรพากผากสัตว์ทั้งหลาย ฝ่ายบนจน เท้าอรูปพรม
๓. ตหนไตเทอบายสัตว์ทั้งหลายจงสุข สำราญ .	ต่อหนไตเทอบาย สัตว์ทั้งหลายจงสุข สำราญ .
๔. สานตระงับดับ ^(๓) โคโรโรคทุกขมุขมนดล สวรคสรพ	สานตระงับดับโคโรโรคทุกขมุขมนดล สวรคสรพ
๕. สุขทุกข..ไค..กัณวลอนตรายสาธุละนิร	สุขทุกข..ไค..กัณวลอนตรายสาธุละนิร-
๖. พานพระพิหาร ^(๔) สถานสีมาถาปนา อุโบสถนี้จงคง	พาน พระวิหารสถานสีมา ถาปนา อุโบสถนี้ จงคง
๗. ตรงตอกัลปาวสาน ^(๕) // ◡ // //	ตรงตอกัลปาวสาน // ◡ // //
๘. วันพุธเดือนหกขึ้นหกคำขาลนักษัตรสาริ	วันพุธ เดือน ๖ ขึ้น ๖ คำ ขาลนักษัตรสัมฤ-
๙. ธิสกิจนายพนัเทพร กษาอำแดงคำกอง แลอำ-	ธิสกิจ นายพนัเทพร กษา อำแดงคำกอง แลอำ-
๑๐. แดงศรีบัวทองผู้ลูกมีใจสรธาถาลปนา อีแก้วข้า	แดงศรีบัวทองผู้ลูกมีใจสรธาถาลปนา อีแก้วข้า
๑๑. แลคอง ^(๖) ดวงหนึ่งเป็นเงินเจดบา(ท)ไว กับอารามคน ^(๗)	แลม้องดวงหนึ่ง เป็นเงิน ๗ บาท ไว้ กับอารามคน

^(๑) เดิมอ่านว่า “แทน.กันกล(ป)นา”

^(๒) เดิมอ่านว่า “.....โคก”

^(๕) เดิมอ่านว่า “.....สาน”

^(๗) เดิมอ่านว่า “คารามคน”

^(๒) เดิมอ่านว่า “พ....ผาก”

^(๔) เดิมอ่านว่า “..น..พิหาร”

^(๖) เดิมอ่านว่า “กอง”

คำจารึก

๑๒. ไส้ไว้ให้รักษาพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์
ใคร
๑๓. ใครแลเอาอีแก้วนี้ไปค้าขายหายขายใส่^(๑)
โหม้น
๑๔. ผู้นั้นผลัด^(๒)เทวทศตเมื่อนายพนั เทพ
รักษากลับ
๑๕. นาอีแก้วแลหล่นนำทกสิโนทกตอหน้าพระ
๑๖. สงฆ์ทั้งหลายหมายเป็นประธานคิลำเคจ
พระสงฆ์^(๓)
๑๗. ฆราชเจ้า^(๔) แลมหาพรหมรัตน์แลมหา
๑๘. วิลาส^(๕) มหาเถรราหุลเทพวันนวลี.....
๑๙. . ปรัชญาแลมหาปรัชญาเทพอน้อยในอา..
๒๐. . สบุรุษทั้งหลายหมายเป็นอาทิ(ทาน
เจ้า)...
๒๑. ออกหลวงมหาพรหมปรัชญา.....
๒๒. ศรี . อรเทพอนันเทศนา.....
๒๓. . นอนด้วยแล // // //

คำอ่าน

- ไส้ไว้ให้รักษาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
ใคร
- ใครแล เอาอีแก้วนี้ไปค้าขายหายขายไซ้
โหม้น
- ผู้นั้นผลัด^(๒)เทวทศต เมื่อนายพนัเทพ
รักษากลับ-
- นาอีแก้วและหล่นนำทกสิโนทกตอหน้าพระ
สงฆ์ทั้งหลายหมายเป็นประธาน คือสมเด็จ
พระสงฆ์-
- ฆราชเจ้า และมหาพรหมรัตน์ แลมหา
- วิลาส มหาเถรราหุลเทพวันนวลี.....
- . ปรัชญา และมหาปรัชญาเทพอน้อยในอา..
- . สบุรุษทั้งหลายหมายเป็นอาทิ คือท่าน
เจ้า...
- ออกหลวงมหาเพียรปรัชญา.....
- ศรี . อรเทพอนันเทศนา.....
- . นอนด้วยแล // // //

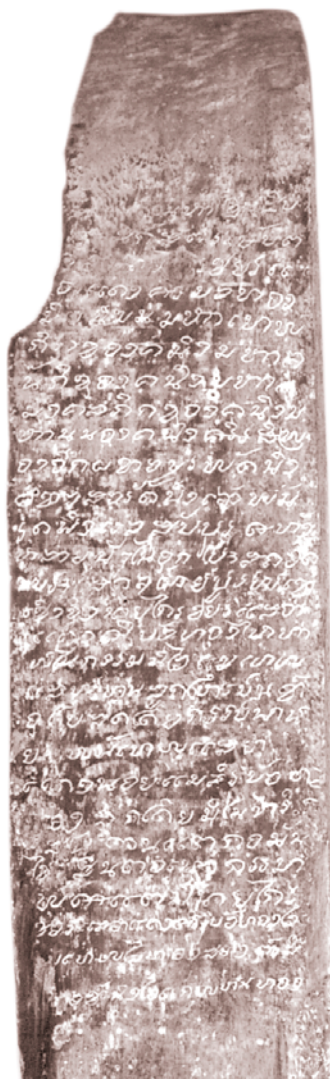
^๑ เดิมอ่านว่า “หาย..ยใส”

^๒ เดิมอ่านว่า “ผู้นั้น.....”

^๓ เดิมอ่านว่า “พระ..”

^๔ เดิมไม่ได้อ่าน “.....”

^๕ เดิมไม่ได้อ่าน “.....”

จารึกวัดพระเสด็จ
ด้านที่ ๔

จารึกวัดพระเสด็จ ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. (วน)สุกระเดือนห้าขึ้นสิบ	วันสุกร เดือนห้า ขึ้นสิบ
๒. (คำ)รกกานักสตรชะบัต	คำ ^(๑) ระกานักษัตร ลัปต-
๓. (ส)กจิงนายไกรชยรแ	ศก จิงนายไกรเชียรแ-
๔. (ล)อ้าแดงศรีบัวทอง	ลอ้าแดงศรีบัวทอง
๕. (เ)มียนิมนมหาเทพ	เมีย นิมนต์มหาเทพ
๖. ภิกขุของคณิงมหาจ	ภิกขุของคัหนึ่ง มหาจ-
๗. นัภิกขุของคณิงมหา	นทร์ภิกษุของคัหนึ่ง มหา
๘. มงคลภิกขุของคณิงม	มงคลภิกษุของคัหนึ่ง ม-
๙. หานนอญคณิงสีพร	หานนทอญคัหนึ่ง สีพระ
๑๐. องอิกผขาวบุรพคณิง	องค์ อิกผขาวบุรพคัหนึ่ง
๑๑. ผขาวสรวตคณิงเจ้าพัน	ผขาวสรวตคัหนึ่ง เจ้าพัน-
๑๒. รคณิงแลสับบุรุษทั้ง	รคัหนึ่ง แลสับบุรุษทั้ง
๑๓. หลายนงในอุโบสถวัด	หลาย นังในอุโบสถวัด
๑๔. พระเสด็จฝ่ายบูรพเขา	พระเสด็จ ฝ่ายบูรพเขา
๑๕. เชิงจิงนายไกรชยรแลอ้า	เชิง จิงนายไกรเชียร แลอ้า
๑๖. แดงศรีบัวทองให้ทำ	แดงศรีบัวทองให้ทำ
๑๗. พิไนกรรมนี้ไผแม่เทพ	พินัยกรรมนี้ไผ แม่เทพ
๑๘. แลพ้อหันลูกให้เป็นข้า	แลพ้อหันลูกให้เป็นข้า
๑๙. อุโบสถโดยกรรปนา	อุโบสถ โดยกัลปนา นา-
๒๐. ยพนัเทพแลอ้า	ยพนัเทพแลอ้า-
๒๑. แดงนอยแม่ศรีบัวท	แดงนัย แม่ศรีบัวท-
๒๒. องลูกโดยมีไนจารึก	องลูก โดยมีไนจารึก
๒๓. สันดาน ^(๒) แตกอัน	สันดานแตกอัน

^(๑) สิบห้าคำตรงกับวันศุกร์ที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๐๖๘

^(๒) เดิมอ่านว่า “คอน”

คำจารึก	คำอ่าน
๒๔. ไหลสินตอเทากรรมมา	ไห้ลั่นต๋อเท่ากรรมมา
๒๕. พิศา(น)แต่นินายไกร	วสาน แต๋นินายไกร
๒๖. ชยรแลอ่าแดงศรีบัวทองไว(เก)	เชียร แลอ่าแดงศรีบัวทองไว่แก๋
๒๗. (แม่เทพไสทองสองคำลึง)	แม่เทพไส่ทองสองคำลึง
๒๘. .วข้านิงไวแกพหันทอง...	.ว ข้าหนึ่งไว่แกพ่ฮันทอง...

คำจารึก คำอ่าน คัดจากประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑
ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ธรรมลักัณนา

จารึกลานทองสมเด็จพะระมหาเถรจุฑาธุช

จารึกเจ้าวัดบริพัรภิกษุ

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ธรรมล้ำนา

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ : จารึกอักษรไทยสุโขทัย - ธรรมลังกา

จาริกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามุณี
ประมาณพุทธศักราช ๑๙๑๙

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ธรรมล้านนา
ภาษา	ไทย - บาลี
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๙๑๙
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ทองคำ
ลักษณะวัตถุ	แผ่นลาน
ขนาดวัตถุ	ยาว ๒๔.๐๕ เซนติเมตร กว้าง ๐.๒๐๒ เซนติเมตร หนา ๑ มิลลิเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๕๒
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๔๘๔
สถานที่พบ	บริเวณฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗
ประวัติ	

จาริกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามุณี ขุดพบที่บริเวณฐานพระประธาน ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เนื้อความเขียนด้วยอักษรไทยฝ่ายใต้ ตัวเลขและคำปรารภภาษาบาลีเขียนด้วยอักษรไทยฝ่ายเหนือ จารึกขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๙ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านไว้เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

จาริกลานทองนี้อยู่ในความดูแลของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตลอดจนมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร พยายามค้นหาจาริกลานทองนี้ และสอบถามไปยังกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จนกระทั่งพบเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะแห่งลายเส้นอักษรที่ปรากฏอยู่ในจาริกลานทองแล้ว ทำให้ทราบว่า รูปร่างของอักษรที่ใช้จารึกภาษานั้น คือรูปร่างของอักษรไทยสุโขทัยและรูปร่างของอักษรจารึกภาษาบาลีนั้น คือรูปร่างของอักษรธรรมล้านนา ฉะนั้น

นอกจากจะได้หลักฐาน ความสัมพันธ์ของอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนาแล้ว ยังทำให้ได้ทราบว่า ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นั้น รูปอักษรธรรมล้านนามีใช้อยู่แล้วในอาณาจักรล้านนา และได้มีการนำมาใช้กับภาษาบาลีแทนอักษรขอมในอาณาจักรสุโขทัยด้วย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ อักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนา มีรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับใช้กับภาษาบาลีมากกว่าอักษรไทย และเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้อักษรขอม จึงได้นำอักษรธรรมล้านนามาใช้แทนนั่นเอง

การได้พบรูปอักษรธรรมล้านนาในจาริกลานทอง พ.ศ. ๑๙๑๙ ทำให้ต้องยียดกาลกำเนิดแห่งรูปแบบอักษรธรรมล้านนาขึ้นไปอีกถึง ๘๙ ปี เพราะหลักฐานเดิมที่พบอยู่แล้วนั้นเก่าที่สุดเพียงแค่ พ.ศ. ๒๐๐๘ ซึ่งจาริกอยู่ที่แท่นฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ วัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อนำรูปลักษณะแห่งเส้นสัณฐานของอักษรธรรมล้านนาที่จาริกขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๙ มาเปรียบเทียบกับรูปอักษรที่จาริกขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๐๘ และ พ.ศ. ใกล้เคียง แล้วจะเห็นได้ว่า รูปอักษรแม้จะต่างเวลากันถึงเกือบ ๑๐๐ ปีก็ตาม แต่ลักษณะเส้นสัณฐานยังคงอยู่ในรูปแบบอันเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้ทราบได้แน่ชัดว่าในยุคต้นแห่งกาลกำเนิดของรูปอักษรธรรมล้านนานั้น การเปลี่ยนแปลงในรูปลักษณะแห่งลายเส้นอักษรมีน้อยมากจนอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย

จาริกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี

คำจาริก

๑. ○ สกราชได้ ๗๓๘ โรงนกสตร
 เดินหกแรมค่านึงสุกราพาร ○ สเด็จพระมหาเถรจุฑามณีปลุกพิหาร
๒. นิใดเดินสิบหาวนบริบูรณ์แล้ว
 เมื่อหน้าเดินสิบแรมสี่คำพุทธ
 พารกรรติการิกสจึงปราดิสภา
๓. พระธาตุแลพระพุทธรูปมาอนนทาน
 กทำด้วยเงินทองหยกงาทั้งหลายแล้ว
 จึงกระทำ
๔. พระอถารสเหนื่อน ○ อิมินา
 บุญกมเมนพุทโธโหมินาคเตสสุสารา
 โมจนตุกายสพเพสตุเตอเสสโต ะระะ

คำอ่าน

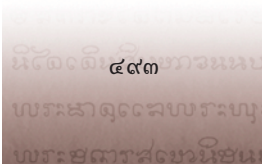
- ศักราชได้ ๗๓๘ โรงนักษัตร
เดินหก แรมค่านึง สุกราพาร ○ สมเด็จ
พระมหาเถรจุฑามณี ปลุกพิหาร
นี้ได้เดินสิบหาวน บริบูรณ์แล้ว
เมื่อหน้า เดินสิบ แรมสี่คำ พุทธ-
พาร กรรติการิกส จึงปราดิสภา
พระธาตุแลพระพุทธรูปมาอันทาน
กระทำด้วยเงิน ทอง หยก งา ทั้งหลายแล้ว
จึงกระทำ
พระอถารส เหนื่อน ○ อิมินา
บุญกมเมน พุทโธ โหมิ อนาคตะ สงสาร
โมจนตุกาย สพเพ สตุเต อเสสโต ะระะ

จารึกเจ้าวัดบริวารภิกษุ
ประมาณพุทธศักราช ๑๙๙๙ - ๒๐๐๕

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย - ธรรมล้านนา
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๙๙๙ - ๒๐๐๕
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๖ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	ทองคำ
ลักษณะวัตถุ	แผ่นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สภาพชำรุด เนื้อทองบางส่วนหายไป
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๒.๔ เซนติเมตร ยาว ๖.๔ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๕๔ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗ เรียกว่า “หลักที่ ๒๙๔”
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑. จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕, พ.ศ. ๒๕๒๙ ๒.ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, พ.ศ. ๒๕๓๔
ประวัติ*	นายดำรงค์ สุวรรณเมฆินทร์ มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๗๐๐ ปี ลายสือไทย โดยนางสาวพัชรี โกมลลิตี หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง เป็นผู้รับมอบ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๖

*คำอธิบายของนายวินัย พงศ์ศรีเพียร ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗, หน้า ๗๐.

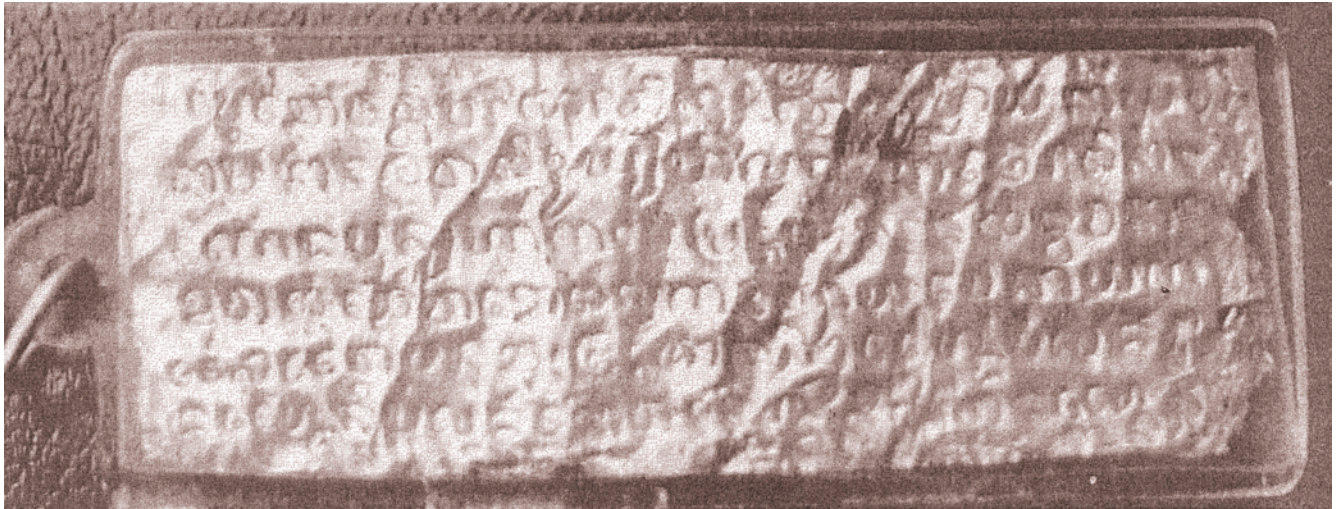

กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนวัตถุไว้เป็นหมายเลข สท. ๕๔ นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้อ่านและจัดทำคำอ่าน จาริกหลักนี้ลงพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในหนังสือจาริกในประเทศไทย เล่ม ๕ ซึ่งกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นผู้พิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ หน้า ๒๐๑ - ๒๐๓

ในการนำ จาริกเจ้าวัดบริพัตรภิกษุ มาลงพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๗ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้ตรวจแก้ทั้งคำอ่านจาริก และคำอ่านแบบปัจจุบันให้ถูกต้องและเข้าใจได้ดีขึ้น ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้มีความเห็นเพิ่มเติมว่า จากลักษณะรูปตัวอักษร และการวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ จาริกเจ้าวัดบริพัตรภิกษุ น่าจะสร้างขึ้นระหว่างพุทธศักราช ๑๙๙๙ ถึง ๒๐๐๕ หรือราวๆ เวลานั้น

ข้อความจาริกเล่าว่า เมื่อท่านเจ้าวัดบริพัตรภิกษุได้เป็นเจ้าอาวาสมาได้สี่ปีเศษ นายอุ้งงามและคณะได้ร่วมกันบรรจุพระธาตุ ๓ แห่ง ที่ปลั่งรุ่งแห่งหนึ่ง ปลั่งเกตแห่งหนึ่ง และนิรันตะแห่งหนึ่ง ในที่นี้ยังไม่อาจสรุปได้แน่นอนว่า ที่กล่าวว่าบรรจุพระธาตุ ๓ แห่งนั้น หมายถึง บรรจุพระธาตุ ๓ องค์ลงในที่สามแห่งของพระเจดีย์องค์เดียวกัน หรือปลั่งรุ่ง ปลั่งเกต และนิรันตะ เป็นชื่อเรียกเจดีย์แต่ละองค์

จารึกเจ้าวัดบริวารภิกษุ

+ ឃ្លោចត្រួតបរិសារំវិញ្សតៃ .. ប្រាយនាយឆ្មី
ធាមភាគ១តាសិទ្ធិឃ្យីហ៍ស្រួចមហាថេរសីនា
កោតបុគ្គហាពឃ្មេ(ប្រះ)ធានទ័តសិក្ខនភាគ
ខ្ពតាសំចេតាខោត់ស្វ័យពាហាយឃ្មេតាយព
សេសេចេបក្ខុត្រុះ (ព្រះ)ធានាឃ្មេត្រេងប៉លធីត្រុ
តឃ្មេត្រេងប៉លធីតាឃ្មេត្រេងត្រេងត្រេងត្រេង

จำลองอักษรจารึกเจ้าวัดบริวารภิกษุ
(จาก จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕)

จาริกเจ้าวัดบริวารภิกษุ

คำจาริก

๑. เปนเจ้าวัดบริวารภิกษุได้ .. ปลายนายญี่
๒. งามนางเอดพิทุยป่าสูงมหาเถรพินาง
๓. เกางปุนยหากเปนประธานทั้งพี่น้องนาง
๔. อุดพ้อเจตเขาพ้อลูกทหายเปนธายก
๕. แลแต่ปุนนจะพระธาตุสามแห่งบลังรู้
๖. งแห่งนึ่งบลังเกิดแห่งนึ่งนිරตะแห่งนึ่ง

คำอ่าน

เป็นเจ้าวัดบริวารภิกษุได้[สี่ปี]ปลาย นายญี่
งาม นางเอด พ็ทุย ป่า สูง มหาเถร พินาง
กองบุญหากเป็นประธานทั้งพี่น้องนาง
อุด พ้อเจตเขาพ้อลูก หากเป็นธายก
แลแต่บรรจุพระธาตุสามแห่งบลังรู้-
งแห่งหนึ่ง บลังเกิดแห่งหนึ่ง นිරตะแห่งหนึ่ง

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ อ่าน - คำอ่าน
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตรวจ

จารึกสุโขทัยที่เคยพิมพ์เผยแพร่ :

จารึกภาพชาดกวัดศรีชุม

จารึกภาพชาดกวัดศรีชุม ประมาณพุทธศักราช ๑๙๓๕ หรือหลังนั้น

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	ประมาณพุทธศักราช ๑๙๓๕ หรือหลังนั้น
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน จารึกอักษรแต่ ๒ บรรทัด ถึง ๑๐ บรรทัด
วัตถุที่จารึก	หินดินดาน
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยม มีจำนวน ๕๒ ภาพ
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท. ๓๒
พบเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๑๕
สถานที่พบ	ภายในอุโมงค์วัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	กองโบราณคดี กรมศิลปากร
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
พิมพ์เผยแพร่	๑. ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๕, พ.ศ. ๒๕๑๕ และ ๒๕๒๖ ๒. จารึกสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๒๗

ประวัติ ศิลาจารึกภาพชาดกวัดศรีชุมเป็นภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นศิลาเล่าเรื่องในชาดกต่าง ๆ แต่เนื่องจากศิลาแต่ละแผ่นมีขนาดไม่เท่ากัน บางแผ่นจึงจำหลักภาพได้เพียงเรื่องเดียว แต่บางแผ่นจำหลักได้ ๔ - ๕ เรื่องก็มี ภาพจำหลักเล่าเรื่องชาดกเหล่านี้ประดับอยู่ที่เพดานภายในอุโมงค์วัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย สภาพทั่วไปของแผ่นศิลาชำรุดแตกหัก ลายเส้นภาพและลายเส้นรูปอักษรลบเลือนเป็นส่วนใหญ่ ศิลาบางแผ่นสูญหายไป ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียง ๔๐ แผ่นเท่านั้น

ลักษณะของภาพเล่าเรื่องชาดกนั้นจับเป็นตอน มิได้เล่าเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ศิลปินผู้สร้างจำหลักรูปบุคคล รูปสัตว์ และองค์ประกอบอื่นๆ แสดงให้เห็นและเข้าใจได้ทันทีว่าเป็นตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องเท่านั้น ส่วนบริเวณ

ที่ว่างของภาพเหล่านั้น จารึกอักษรข้อความเพื่ออธิบายภาพบอกชื่อเรื่อง
ชาดก ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาตินั้นๆ
เป็นการสรุปเรื่องและตอนท้ายจะบอกลำดับเรื่องไว้ด้วย

การเรียงลำดับจารึกภาพชาดกวัดศรีชุมครั้งนี้ ได้จัดลำดับของภาพ
ตามที่เคยพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๕ ซึ่งเรียงตาม
ตำแหน่งของแผ่นศิลาที่ประดับอยู่ที่เพดานภายในอุโมงค์ อนึ่ง เลขลำดับภาพ
จารึกมีอยู่แผ่นหนึ่งบอกว่าเป็นคำรบที่ห้าร้อยหมายถึง เรื่องที่ ๕๐๐ แสดงให้
เห็นว่า ภาพชาดกทั้งหมดน่าจะมีจำนวนถึง ๕๐๐ ภาพ ซึ่งเป็นจำนวนที่ตรง
กับข้อความในจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ (จารึกวัดศรีชุม) ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๓๙
ความว่า “...๐ พระเจดีย์สูงใหญ่ รอยนั้นฉลักรินห้าร้อยชาติ...”

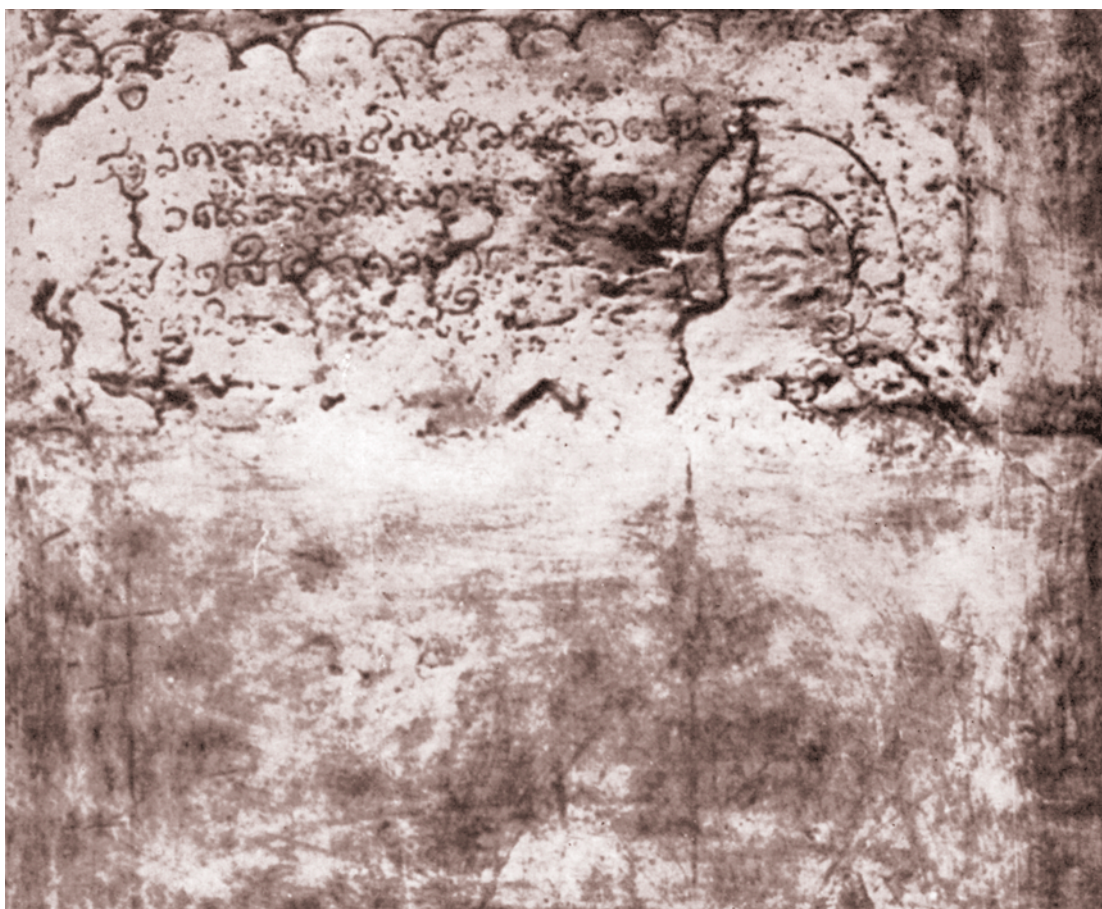
๑. ภาพที่ ๑๓
เสริวานิชชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปเสริวานิช (พระโพธิสัตว์) มือขวาประคองถาดทองคำ เบื้องหน้าเป็นรูปหญิงสูงอายุผู้ขายถาดทองคำ ข้างๆ ศีรษะของเสริวานิชมียายช่อดอกไม้ ไม่มีอักษรจารึก

๒. ภาพที่ ๑๔
จุลกเศรษฐีชาดก

อธิบายภาพ — ทางซีกขวาของแผ่นหินมีลายคล้ายก้อนเมฆ นอกนั้นชำรุดมีอักษรจารึกอยู่ตอนบน
๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. จุลกชาดก ๐ โพธิสตตวเปน
๒. ลูกเศรษฐีเห็นหนูตัว....
๓. นิงจึงให้_____
๔. นิง_____

คำอ่าน

จุลกชาดก(พระ)โพธิสัตว์เป็น
ลูกเศรษฐีเห็นหนูตัว....
หนึ่ง จึงให้_____
หนึ่ง_____

๓. ภาพที่ ๑๕
ต้นทูลนาพิชาดก

อธิบายภาพ — ทางซีกขวาเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตประทับนั่งบนแท่น ชี้นิ้วพระหัตถ์ข้างขวา ตรง
เบื้องพระพักตร์มีรูปบุรุษนั่ง ๒ คน และตรงมุมซ้ายเหนือศีรษะคนทั้งสองมีรูปหัวม้า
มีอักษรจารึกอยู่ข้างหน้าม้า ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. นาลินทนธูล ชาดก ๐ แล
๒. เมื่อโพธิสัตว์เปน...
๓. ...(ฉัตต)คานายคา
๔. พระยาพรหมทัต
๕. _____

คำอ่าน

- นาพิตต้นทูลชาดก ๐ แล
เมื่อ(พระ)โพธิสัตว์เป็น...
...(ฉัตต)ค้ำ (ข้า) นายค้ำ (ข้า)
พระยาพรหมทัต

๔. ภาพที่ ๑๖

เทวธรรมชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปสระมีใบบัวดอกบัวและปลา ชิกขวาเป็นรูปมโหฬารกุมาร (พระ-
โพธิสัตว์) ยืนยกมือ ชิกขายเป็นรูปยักษ์ (ผีเสื้อน้ำ) ยืนกุมอก
มีอักษรจารึกตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. เทพธมชา
๒. ดกอนันคาร
๓. บทก

คำอ่าน

- เทพธมชา-
ดก อนันคาร-
บทก

๕. ภาพที่ ๑๗

กัณฐหาริชาดก

อธิบายภาพ — ชิกขวาเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตประทับนั่งบนแท่น ท้าวพระกรซ้ายยกพระหัตถ์ขวา
ในท่าแบรับ ชิกขายเป็นรูปหญิง (มารดาพระโพธิสัตว์) นั่งชันเข่าซ้าย ยกมือทั้งสอง
ในท่าแบรับ ตอนบนเป็นรูปพระโพธิสัตว์กุมาร นั่งขัดสมาธิลอยอยู่ในอากาศ
มีอักษรจารึกที่มุมบน ๗ บรรทัด

คำจารึก

๑. กตถหาริชาด
๒. กพระโพธิสั
๓. ตวเปนพระญา
๔. กตถพาห
๕. นราชเปน
๖. ลูกพระญา
๗. พรหมทัต

คำอ่าน

- กตถหาริชาด-
ก พระโพธิสั-
ว้ เปนพระยา
กตถพาห-
นราช เปน
ลูกพระยา
พรหมทัต

๖. ภาพที่ ๑๙

มณฑลเทศาภิบาล

อธิบายภาพ — ชีกขวาเป็นพระเจ้ามณฑลเทศาภิบาล (พระโพธิสัตว์) ประทับนั่งขึ้นพระกรขาจีบนิ้วพระหัตถ์
ตรงเบื้องพระพักตร์มีรูปอำมาตย์นั่งเฝ้า ๒ คน
มีอักษรจารึกที่มณฑลเทศาภิบาล ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. มณฑลเทศาภิบาล ๐ พระโพธิสัตว์
๒. วเปนพระมณฑลเทศาภิบาล
๓. งอกในหัวแลออกบวส

คำอ่าน

มณฑลเทศาภิบาล ๐ พระโพธิสัตว์
วเปนพระมณฑลเทศาภิบาล เห็นห-
งอกในหัวแลออกบวส

๗. ภาพที่ ๒๒
นิโครธชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตประทับชั้นพระชานูข้างขวา และวางพระกรพาดบนพระชานูข้างนั้น เบื้องหน้ามีรูปเนื้อทรายชื่อ นิโครธ (พระโพธิสัตว์) นอนหมอบ และบุรุษพ่อครัวนั่งเฝ้าอยู่ข้างๆ ตอนบนเป็นรูปกิ่งไม้ มีอักษรจารึกอยู่ตอนกลาง ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. นิโครธชาดก พระโพ
๒. ธิสัตว์เปนกวางชินนิค
๓. โรธ

คำอ่าน

นิโครธชาดก พระโพ-
ธิสัตว์ เปนกวางชินนิค-
โรธ

๘. ภาพที่ ๒๓

กัณฑ์ชาดก

อธิบายภาพ — ตอนบนเป็นรูปพฤษภเทวดา(พระโพธิสัตว์)มือถือตาลปัตร สถิตอยู่ที่ต้นไม้งามกับเทวดา
อีกองค์หนึ่ง ตอนล่างเป็นรูปนายพรานโค้งธนูยิงเนื้อตัวผู้ตัวเมียคู่หนึ่ง
มีอักษรจารึกอยู่ตอนกลาง ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. กัณฑ์ชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
๒. ตัวเป็นเทพดาในป่าคำ
๓. รบลิบสาม

คำอ่าน

กัณฑ์ชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
เป็นเทพดาในป่า คำ-
รบลิบสาม

๙. ภาพที่ ๒๔
คามณีชาดก

อธิบายภาพ — ซีกขวาเป็นรูปพระคามณี ตรงกลางเป็นรูปอำมาตย์(พระโพธิสัตว์) ถัดไปข้างหลัง
เป็นอำมาตย์อีกผู้หนึ่ง
มีอักษรจารึกตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. คามณีชาดกพระโพธิส
๒. ตัตตเปนราชบุโรหิตพรา-
๓. มครุทานพระญา

คำอ่าน

คามณีชาดก พระโพธิส-
ตว์ เปนราชบุโรหิตพรา-
หมณ์ ครุทานพระยา

๑๐. ภาพที่ ๒๗

สุกขวิหารชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปพระอุทิจจะฤๅษี(พระโพธิสัตว์)นั่ง ยกมือขวาจับนิ้วในท่าแสดงธรรม
ซีกขวาเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตนั่งชันพระชานุซ้ายประนมหัตถ์ เบื้องหน้ารูปทั้งสองนี้
มีรูปฤๅษีนอนทอดกายอีกรูปหนึ่ง
มีอักษรจารึกที่มุมบนข้างขวา ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. สุกขวิหารชาดก ๐ พระ
๒. โพธิสัตว์เป็นฤๅษี
๓. ซีกครุสาสดา ๐
๔. อนันคารบลิบ ๐

คำอ่าน

๑. สุกขวิหารชาดก ๐ พระ
๒. โพธิสัตว์เป็นฤๅษี
๓. ซีกครุสาสดา ๐
๔. อนันคารบลิบ ๐

๑๑. ภาพที่ ๒๘
ติดถาดก

อธิบายภาพ — ภาพลายจำหลักขำรดเลื่อนราง
มีอักษรจารึกอยู่ทางซีกขวา ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. (ติดถาดก) ๐ พระโพธิ
๒. สดตวเปน.....
๓. ...ตวตตโคจกุก
๔. _____

คำอ่าน

- (ติดถาดก) ๐ พระโพธิ
- สัตว์เป็น.....
- ...ตวตตโคจกักร
- _____

๑๒. ภาพที่ ๒๙
ลักษณชาดก

อธิบายภาพ — เป็นรูปเนื้อตัวผู้ตัวเมียรวมกลุ่มอยู่ในดงไม้ใหญ่
มีอักษรจารึกตอนบน ๒ บรรทัด

คำจารึก

๑. ลักษณชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
๒. เปนกวาง คำรบสิบเอ็ดแล

คำอ่าน

- ลักษณชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
- เปนกวาง คำรบสิบเอ็ดแล

๑๓. ภาพที่ ๓๑

วาทมิกคชาดก

อธิบายภาพ — เป็นภาพพระราชวังพระเจ้าพรหมทัต (พระโพธิสัตว์)ประทับนั่งอยู่ที่หน้าทวาร มีบุรุษผู้รักษาอุทยานหมอบเฝ้าอยู่คนหนึ่ง ข้างหลังบุรุษนั้นมีรูปเนื้อ(เลี้ยงผา) มีอักษรจารึกอยู่มุมบนซ้ายซ้าย ๕ บรรทัด

คำจารึก

๑. วาตมิกคชาดก
๒. พระโพธิสัตว์
๓. เปนพรญาพารา
๔. ฦสิพรราชา คำ
๕. รบลิบสี

คำอ่าน

- วาตมิกคชาดก
- พระโพธิสัตว์
- เป็นพระยาพารา-
- ฦสิ พระราชา คำ
- รบลิบสี

๑๔. ภาพที่ ๓๒

ขราทียชาดก

อธิบายภาพ — เป็นรูปฝูงเนื้อในป่า มุมล่างซ้ายข้างขวามีรูปลูกเนื้อตัวหนึ่งถูกผูกมัดนอนอยู่
มีจารึกอักษรอยู่มุมข้างขวา ๘ บรรทัด

คำจารึก

๑. ขราทีย...มิกชา
๒. ดกโพธิสัตว์
๓. เปนพระญาแก
๔. เนื้ออันเปนลูง
๕. แกเนื้อตัวตอ
๖. บวงนินแล
๗. อนันเปนคำ
๘. (รป) ๕

คำอ่าน

- ขราทียมิกชา-
ดก โพธิสัตว์
เป็นพระยาแก
เนื้ออันเป็นลูง
แกเนื้อตัวตอ-
บวงนินแล
อันเป็นคำ-
(รป) ๕

๑๕. ภาพที่ ๓๓
ติปลัดถมิกษาคก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปต้นไม้ใหญ่ ชิกซ้ายเป็นรูปเนื้อท้าวหน้าฝูง(พระโพธิสัตว์)อยู่ในท่า
หมอบเหลียวหลังดูแม่เนื้อ ชิกขวาเป็นรูปลูกเนื้อตัวหนึ่งฟุบหมอบ
มีอักษรจารึกอยู่มุมบนข้างขวา ๙ บรรทัด

คำจารึก

๑. ติปลัดถมิกโปด
๒. พระโพธิสัตว์
๓. เปนพระญาแกฝูง
๔. งเนื้ออนเปนลูง
๕. แกเนื้อตัวตอง
๖. บวงแลรอดตาย
๗. นีแลอนน
๘. เปนคำรบ
๙. ๑๐

คำอ่าน

- ติปลัดถมิกโปด
- พระโพธิสัตว์
- เป็นพระยาแกฝูง-
- งเนื้ออันเป็นลูง
- แกเนื้อตัวตอง
- บ่วงแลรอดตาย
- นี้แล อัน
- เป็นคำรบ
- ๑๐

๑๖. ภาพที่ ๓๔

มาลุกชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปฤๅษี (พระโพธิสัตว์) นั่งอยู่โคนต้นไม้ ซีกขวาเป็นรูปราชสีห์กับเสือโคร่ง
มีอักษรจารึกอยู่ที่มุมบนข้างขวา ๕ บรรทัด

คำจารึก

๑. มาลุกชาดกโพท
๒. ธิสัต์เป็นฤๅษี แกบ-
๓. ธิสนาราสีห์แลเสี-
๔. อเปน(สหาย)ด้วยกัน
๕. อนนเปนคำรบ..

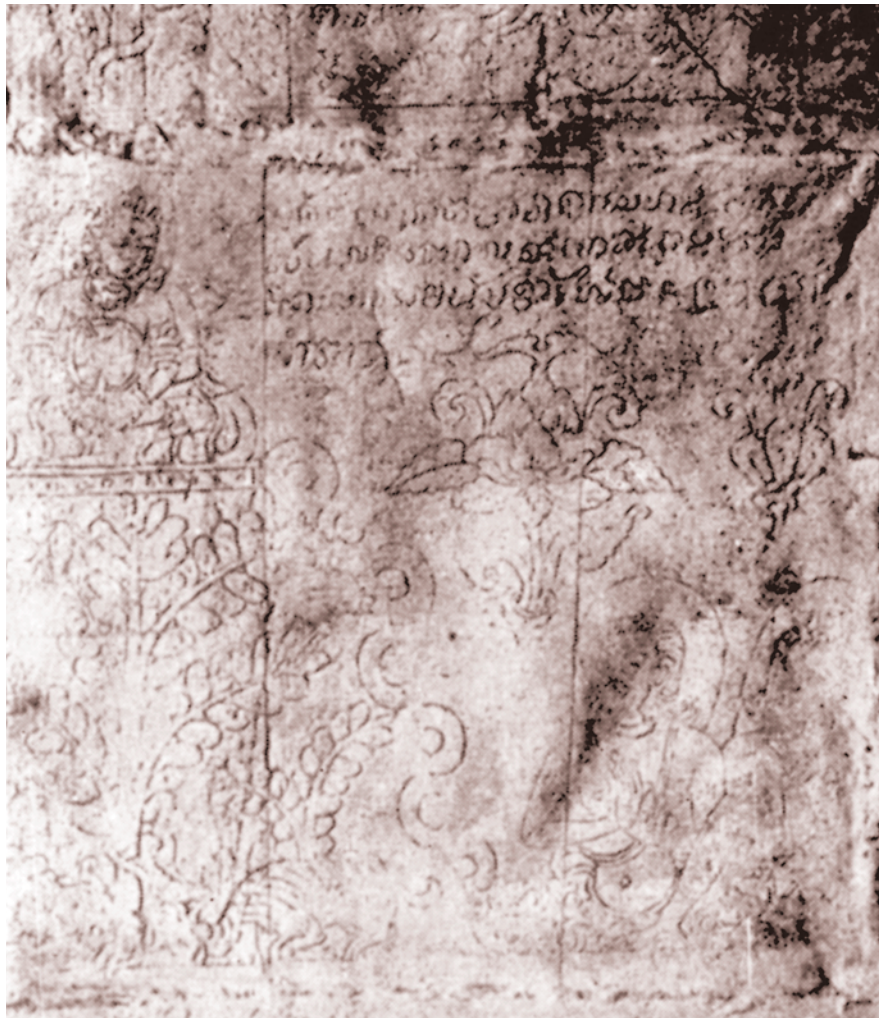
คำอ่าน

- มาลุกชาดก โพ-
- ธิสัต์เป็นฤๅษี แกบ-
- ธิสนาราสีห์แลเสี-
- อเปน(สหาย)ด้วยกัน
- อันเป็นคำรบ..

๑๗. ภาพที่ ๓๕

มตกภัตตชาดก

อธิบายภาพ — ชิกซ้ายเป็นรูปพฤษเทวดา(พระโพธิสัตว์)นั่งขัดสมาธิมือถือตาลปัตรสถิตอยู่ ณ ยอดต้นไม้ใหญ่ ชิกขวามุมล่าง เป็นรูปคนนั่งประนมมือ ๒ คน มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. มตตภัตตชาดกโพธิสัตว์
๒. เป็นพฤษเทวดาเทศนาธรรม
๓. แก่พราหมณ์อันบูชาไฟ(ยแล) อนันเป็น
๔. คำรบ ๑๘

คำอ่าน

มตตภัตตชาดก โพธิสัตว์
เป็นพฤษเทวดา เทศนาธรรม
แก่พราหมณ์อันบูชาไฟ(แล)อันเป็น
คำรบ ๑๘

๑๘. ภาพที่ ๓๖
อายาจิตกัตตชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปพฤษเทวดา(พระโพธิสัตว์)สถิตอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีงูตัวหนึ่งพันอยู่ที่โคนต้น ซีกขวา เป็นรูปคนนั่งประนมมือ ๓ คน มีอักษรจารึกตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. อายาจิตกัตตชาดกโพธิส
๒. ตั้วเปนพริสเทพดาแลเทส
๓. สนาธรรมแก่เขาทั้งหลาย
๔. อนนเปนคำรบ ๑๙

คำอ่าน

อายาจิตกัตตชาดก โพธิส-
ตั้วเปนพฤษเทพดา แลเท-
ศนาธรรมแก่เขาทั้งหลาย
อันเป็นคำรบ ๑๙

๑๙. ภาพที่ ๓๗

นพพานชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปยักษ์(ผีเสื้อน้ำ)โผล่ขึ้นในสระน้ำ ชิกข้ายเป็นรูปฝูงลิงถือลำไม้ไผ่
ดูคนในสระ
มีอักษรจารึกที่ตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

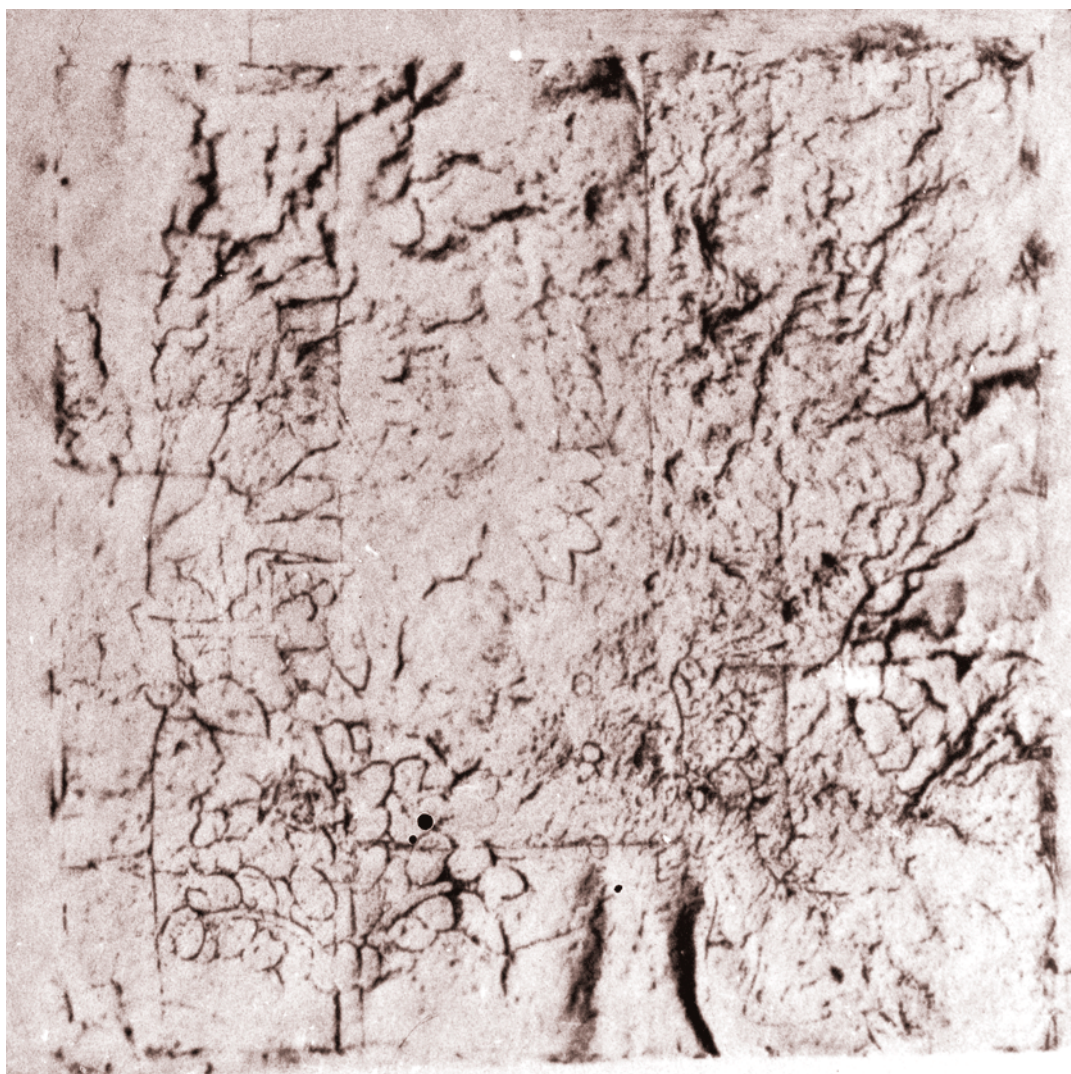
๑. นพพานชาดกพระโพธิสัตว์เป็นพระญา
แกผู้
๒. งลิงอนนได้กินถนอามิสต่างๆ
๓. อนนเป็นคำรบ...
๔. _____

คำอ่าน

นพพานชาดก พระโพธิสัตว์เป็นพระยา
แกผู้-
งลิง อันได้กิน ถน อามิสต่างๆ
อันเป็นคำรบ...

๒๐. ภาพที่ ๓๘
กรุงศรีอยุธยา

อธิบายภาพ — เป็นฉาบทา มีภาพต้นไม้ให้เห็นบ้างบางต้น
มีอักษรจารึกที่มุมบนข้างขวา ๑-๓ บรรทัด (ชำรุดมากลบเลือนมาก)

คำจารึก

๑. กรุงศรีอยุธยา_____
๒. _____
๓. _____

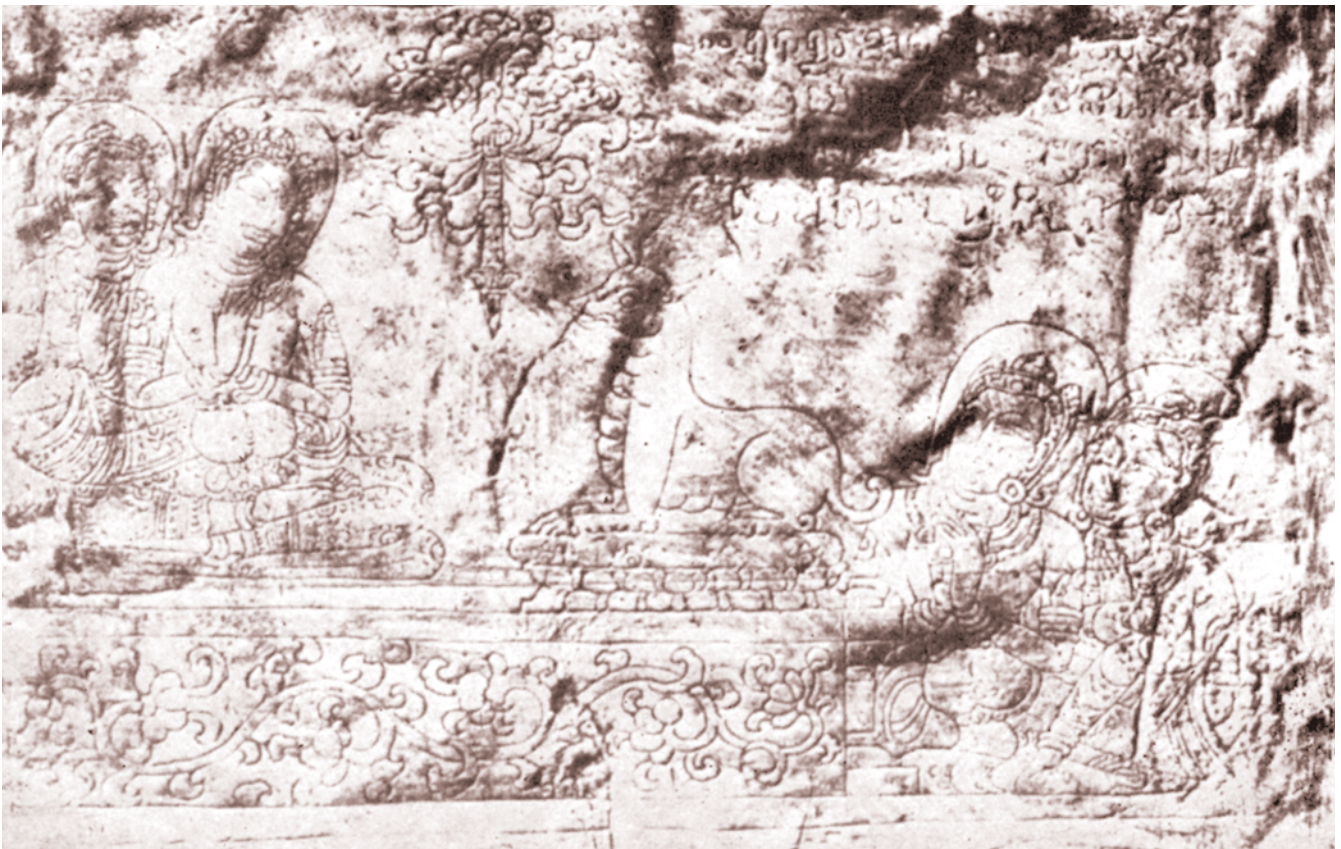
คำอ่าน

- กรุงศรีอยุธยา_____
- _____
- _____

๒๑. ภาพที่ ๓๙

กุกกูรชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตประทับนั่งขัดสมาธิ ประนมหัตถ์และพระมเหสีประทับอยู่เบื้องหลัง ตรงกลางเป็นรูปสุนัข(พระโพธิสัตว์)หมอบหันหน้าไปสู่พระเจ้าพรหมทัต มีช่อดอกไม้คั่นอยู่ระหว่างกลาง ทั้งสามอยู่บนแท่นเดียวกัน ซีกขวาเป็นรูปบุรุษสตรีนั่งประนมมืออยู่ที่พื้น ๒ คน มีอักษรจารึกอยู่ที่มุมบนข้างขวา ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. กุกกูรชาดกพระโพธิส
๒. ตวเปนหมาเทศสนาธรร
๓. มแก้ทานพระยาอนน
๔. เปนคำรบยี่สิบสอง

คำอ่าน

กุกกูรชาดก พระโพธิส-
ตว์เป็นหมา เทศนาธรร-
มแก้ท่านพระยา อัน
เป็นคำรบยี่สิบสอง

๒๒. ภาพที่ ๔๐

โกษานนิยชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตนั่งขัดสมาธิ เหนือพระเศียรมีดอกบัว ๓ ดอก ตรงกลางเป็นรูปม้า (พระโพธิสัตว์) หมอบหันหน้าไปทางขวา เหนือหลังม้ามามีช่อดอกไม้ ๑ ช่อ รูปทั้งสองอยู่บนรถคันเดียวกัน ชีกขวามีรูปท้าวพระยา ๗ คน นั่งประนมมือ มีอักษรจารึกที่ตอนบนชีกขวา ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. โคษานนิยชาดก พระโพธิสัตว์
๒. เป็นม้าเทศนาธรรมแด่พระยา
๓. เจตคนอนนเปนคำรบยี่สิบสี่

คำอ่าน

โคษานนิยชาดก พระโพธิสัตว์
เป็นม้าเทศนาธรรมแด่พระยา
เจ็ดคน อันเป็นคำรบยี่สิบสี่

๒๓. ภาพที่ ๔๑

อาชัญญชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตประทับนั่งขัดสมาธิ ประนมหัตถ์ พระมเหสีประทับอยู่เบื้องหลัง ตรงกลางเป็นรูปม้า(พระโพธิสัตว์)หมอบหันหน้าไปทางขวา และอยู่บนแท่นเดียวกับพระเจ้าพรหมทัต เหนือหลังม้ามียอดดอกไม้ ๑ ช่อ ชีกขวามีรูปท้าวพระยา ๗ คน นั่งประนมมืออยู่ที่พื้น มีอักษรจารึกอยู่ที่มุมบนข้างขวา ๖ บรรทัด

คำจารึก

๑. โคชชานียชาดกพระ(โพ)
๒. ธิสตวเปนม่อนเป)
๓. นม้ามงคลแก่พระยา
๔. เทศนาธรรมแก่ท้าวพ
๕. ระญาเจ็ดคนอนนเป(น)
๖. คำรบยี่สิบสาม

คำอ่าน

โคชชานียชาดก พระโพ-
ธิสัตว์เป็นม่อนเป-
นม้ามงคลแก่พระยา
เทศนาธรรมแก่ท้าวพ-
ระยาเจ็ดคน อันเป็น
คำรบยี่สิบสาม

๒๔. ภาพที่ ๔๘
วัฏฏกชาดก

อธิบายภาพ — ภาพจำหลักแผ่นนี้เป็นรูปมนุษย์หรืออมมนุษย์ไม่สู้ชัดเจนนัก คือ รูปหนึ่งอยู่ทางมุมล่าง
ซีกซ้ายในทำนอง อีกรูปหนึ่งอยู่ซีกขวาในทำนอง
มีอักษรจารึกตรงกลางข้างบน ๒ บรรทัด

คำจารึก

๑. วัตถุกชาดกพระโพธิสัตว์เป็น
๒. _____อนนเปนคำรบสามสิบห้า

คำอ่าน

๑. วัตถุกชาดกพระโพธิสัตว์เป็น
๒. _____อันเป็นคำรบสามสิบห้า

๒๕. ภาพที่ ๔๙
สกุณาชาดก

อธิบายภาพ — เป็นภาพนกจับอยู่ที่ต้นไม้
มีอักษรจารึกไกล่ล้อมบนซีกซ้าย ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. สกุณาชาดก ๐ พระโพ
๒. ธิสตว...ไส...
๓. อนนเปนคำรบ
๔. สามสิบหก

คำอ่าน

- สกุณาชาดก ๐ พระโพ-
ธิสต์ว...ไสร...
อันเป็นคำรบ
สามสิบหก

๒๖. ภาพที่ ๕๐

ติดตริชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปต้นไม้ต้นหนึ่ง
อักษรจารึกขำรดลบเลือน

๒๗. ภาพที่ ๕๑

พกชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปนกยางบินถลาไปที่ดินเลนในสระน้ำ ซีกขวาเป็นรูปรุกขเทวดาสถิตอยู่ ณ พุ่มไม้ริมสระนั้น
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๕ บรรทัด

คำจารึก

๑. พกชาดก ๐ พระโพธิ
๒. สัตว์เป็น.....
๓. ...เห็นใน...
๔. ...(กินปลา)คำรบสา
๕. มลิสบแปด

คำอ่าน

- พกชาดก ๐ พระโพธิ-
สัตว์เป็น.....
...เห็นใน...
...(กินปลา)คำรบสา-
มลิสบแปด

๒๘. ภาพที่ ๕๒
ไมرنัจชาดก

อธิบายภาพ — ภาพจำลองกลับเลือน

มีอักษรจารึกที่ตอนบนซีกขวา ๖ บรรทัด

คำจารึก

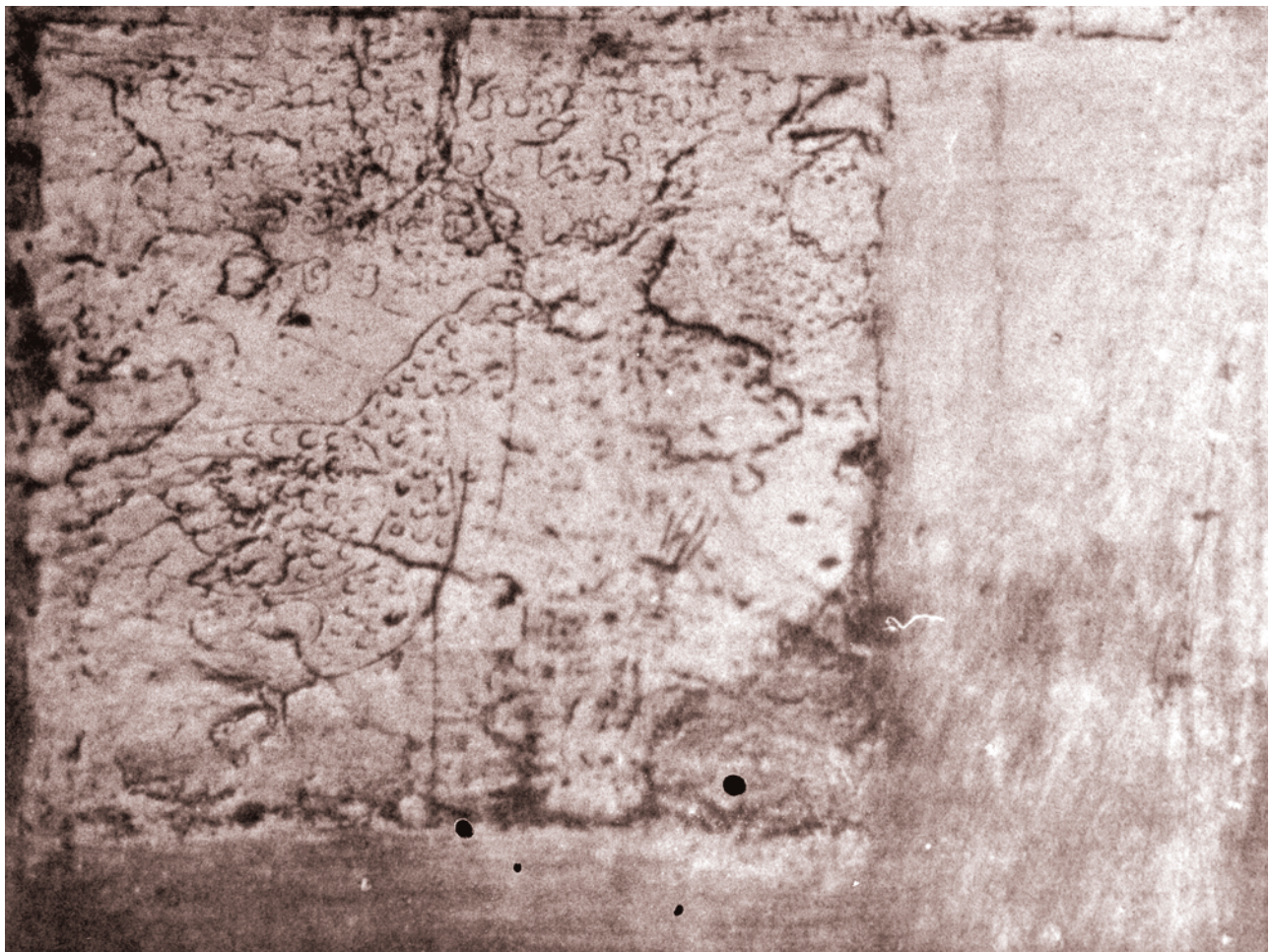
๑. (ไมرنัจ)ชาดก ๐ พระโพ
๒. ธิสศตว_____
๓. _____
๔. _____
๕. _____เป็นคำรบ
๖. สามสิบ(สอง)

คำอ่าน

- (ไมرنัจ)ชาดก ๐ พระโพ
- ธิสศตว_____
- _____
- _____
- _____เป็นคำรบ
- สามสิบ(สอง)

๒๙. ภาพที่ ๕๔
กโปตชาดก

อธิบายภาพ — ชิกข์ายเป็นรูปนกตัวหนึ่ง ชิกข์वालบเลือน
มีอักษรจารึกอยู่เหนือหัวนก ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. กโปตชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
๒. _____ใน_____
๓. _____
๔. คำรบสองแล

คำอ่าน

- กโปตชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
- _____ใน_____
- _____
- คำรบสองแล

๓๐. ภาพที่ ๕๔

เวฬุกาชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปพระฤๅษี(พระโพธิสัตว์)นั่งขัดสมาธิ ยกมือขวาจีบในท่าแสดงธรรม และมีฤๅษีตนอื่นนั่งอยู่ข้างหลังด้วย ซีกขวาเป็นรูปกระบोकไม้ปักต้งมีหัวงูโผล่ มีอักษรจารึกอยู่ระหว่างหน้าฤๅษีกับหัวงู ๕ บรรทัด

คำจารึก

๑. เวฬุกาชาดก ๐ พระโพธิส
๒. ตตวเปน_____
๓. _____
๔. อนนเปนคำรบ_____
๕. สามแล

คำอ่าน

- เวฬุกาชาดก ๐ พระโพธิส-
- ตว์เป็น_____
- _____
- อันเป็นคำรบ_____
- สามแล

๓๑. ภาพที่ ๕๖

มกสชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)นั่งอยู่ที่หน้าประตูร้านค้า ชีกขวาเป็นรูปบุรุษ
คนหนึ่งเงื้อขวานฟันศีรษะของบุรุษอีกคนหนึ่ง
มีอักษรจารึกอยู่ทางชีกขวาตอนบน ๕ บรรทัด

คำจารึก

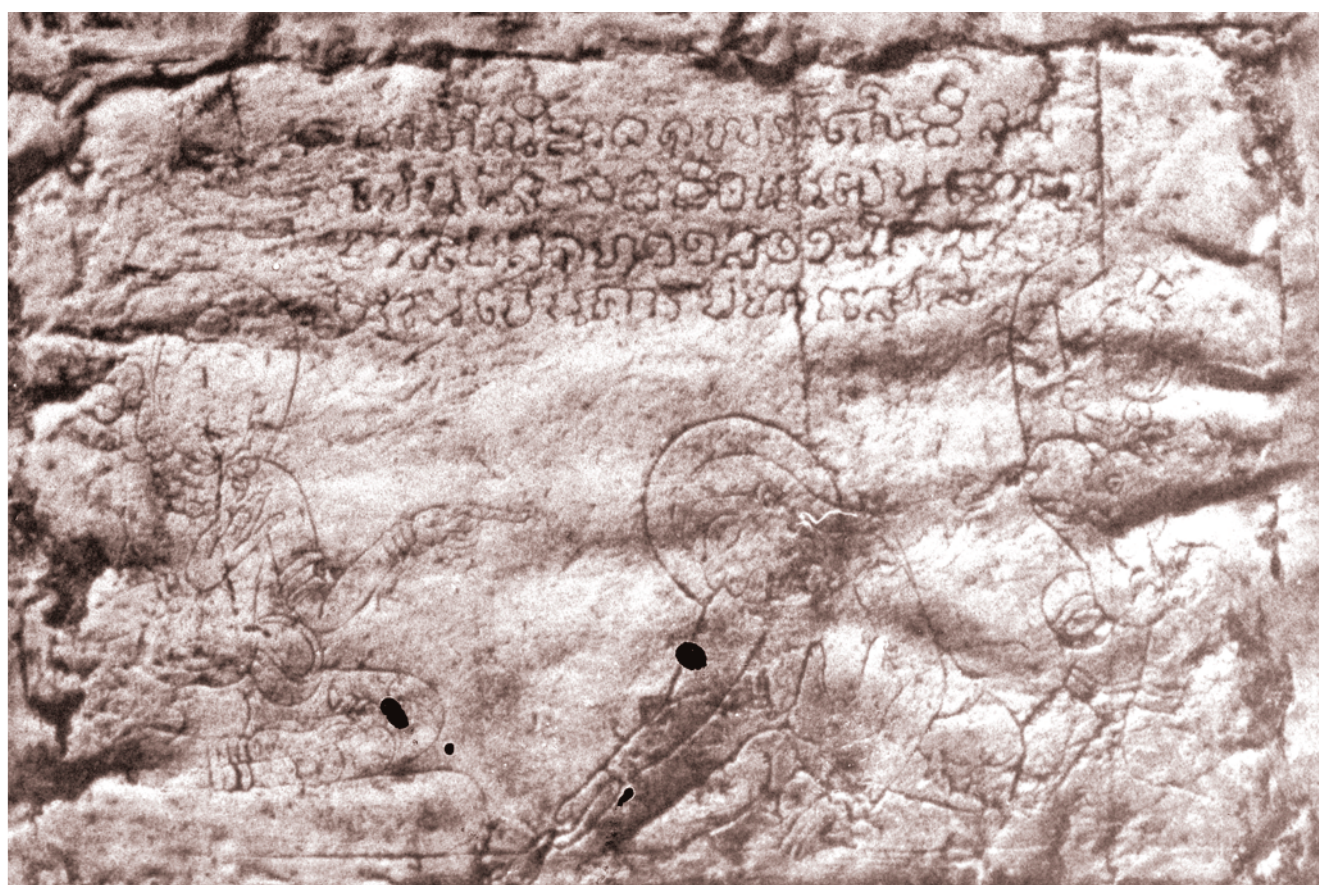
๑. มกัสดชาดกพระโพธิ
๒. สดตวเปนพค้ำไปขายสิน
๓. คำนโนบ้านช่างกวยนเห็นบ่าว
๔. เอาขวานสยบหัวพ
๕. อนนเปนคำรบสี่

คำอ่าน

- มกัสดชาดก พระโพธิ-
สัตว์เป็นพ่อค้าไปขายสิน-
ค้าโนบ้านช่างเกวียน เห็นบ่าว
เอาขวานสยบหัวพ่อ
อันเป็นคำรบสี่

๓๒. ภาพที่ ๕๗
โรหิณีชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)นั่งขัดสมาธิยกมือซ้ายขึ้นนิ้วโป้งรูปหญิงชรา ซึ่ง
นั่งหมอบเหยียดแขนทั้งสองข้าง และข้างหลังหญิงชรานั้นมีรูปหญิงสาวอีกคนหนึ่ง
ยืนเอื้อมมือ
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. โรหิณีชาดกพระโพธิสัตว์
๒. เปนเสลดสถื่อนนเปนเจ้าแก่
๓. ขาแม่มลูกทั้งสองนี้แล
๔. อนนเปนคำรบหาแล

คำอ่าน

โรหิณีชาดก พระโพธิสัตว์
เป็นเสลดสถื่อนนเป็นเจ้าแก่
ขาแม่มลูกทั้งสองนี้แล
อันเป็นคำรบหาแล

๓๓. ภาพที่ ๕๘

อารามทูลงกชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)ยืนยกมือซ้ายขึ้นนิ้ว ซีกขวาเป็นรูปลิง ๒ ตัวนั่ง
และข้างหลังมีต้นไม้
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. อารามทูลงกชาดกพระโพธิสด
๒. ตวเหนฝูงลิงเอนำรดตนไม
๓. รดแล้วฝูงลิงถอนไม้เสีย
๔. อนนเปนคำรบหก

คำอ่าน

อารามทูลงกชาดก พระโพธิส-
ดฺวเหนฝูงลิงเอนำรดตนไม
รดแล้วฝูงลิงถอนไม้เสีย
อันเป็นคำรบหก

๓๔. ภาพที่ ๕๙
วารุณทูลสวดชดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)ยืน มือซ้ายเหยียด ซีกขวาเป็นรูปบุรุษสองคน
คนหน้ายืนย่อตัวประนมมือ คนหลังมือขวาจับทาบไหล่ซ้าย
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. วารุณทูลสวดชดกพระโพธิส
๒. ดตวเปนเสรสถิไพบาไปชาย(นำ)
๓. (เ)มาแลสุราอนนเป็นคำรบเจด

คำอ่าน

วารุณทูลสวดชดก พระโพธิส-
ตฺวเปนเสรสฐิไพบาไปชายนำ
เมาแลสุรา อันเป็นคำรบเจ็ด

๓๕. ภาพที่ ๖๐

เวทัพพชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปบุรุษยืน มือซ้ายท้าวสะเอว มือขวาชี้พื้นดิน ทั้งข้างหน้าข้างหลังเป็น
พุ่มไม้
มีอักษรจารึกที่มุมซ้ายตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. เวทบพชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
๒. เมื่อไปเรียนนิลลสาตร...ด้วยอาจารย์
๓. เป็นคำรบแปด

คำอ่าน

เวทัพพชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
เมื่อไปเรียนนิลลสาตร...ด้วยอาจารย์
เป็นคำรบแปด

๓๖. ภาพที่ ๖๑
นักขัตตชาดก

อธิบายภาพ — ภาพชำรุดลบเลือน
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

ศิลาจารึกภาพชาดกเรื่องนี้หายไปทั้งแผ่น

คำจารึก

๑. (นักขัตตชาดก o พระโพธิสัตว์)
๒. _____
๓. _____

คำอ่าน

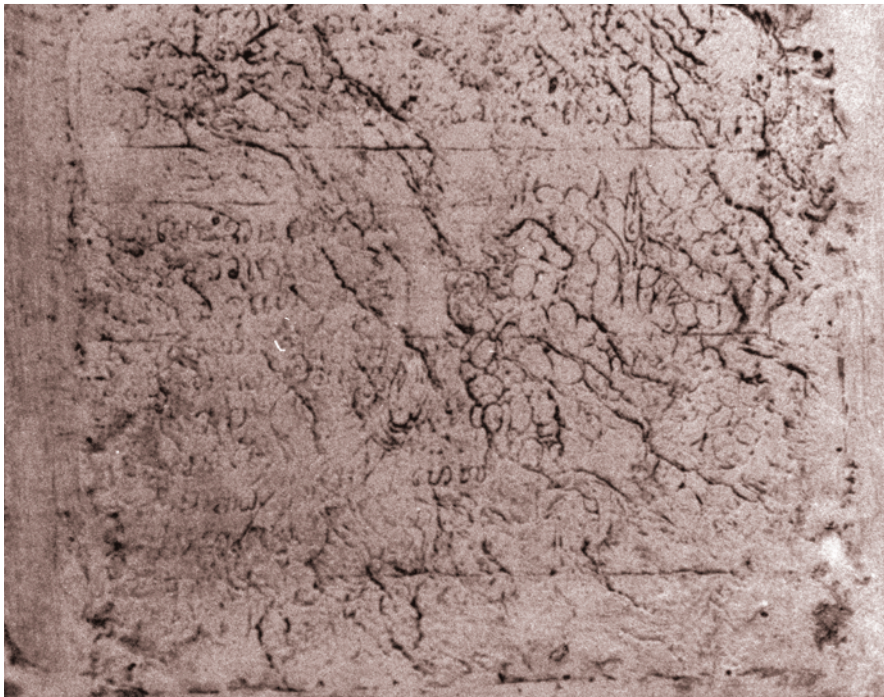
- (นักขัตตชาดก o พระโพธิสัตว์)
- _____
- _____

๓๗. ภาพที่ ๖๒

ทุมเมธชาดก

อธิบายภาพ — ลายจำหลักเลือนมาก แต่พอจับเค้าได้ว่ามีรูปบุรุษยืนประนมมือ หันหน้าไปสู่ดงไม้
ทางซ้าย

มีอักษรจารึกอยู่ซีกซ้ายข้างหลังรูปบุรุษ ๑๐ บรรทัด

คำจารึก

๑. ทุมเมธชาดก ๐ พระ
๒. โพลีสดตวไต่เป
๓. นลุกราชเทพี
๔. _____
๕. _____
๖. _____
๗. _____
๘. ...คาสต์.....เทพ
๙. _____
๑๐. _____

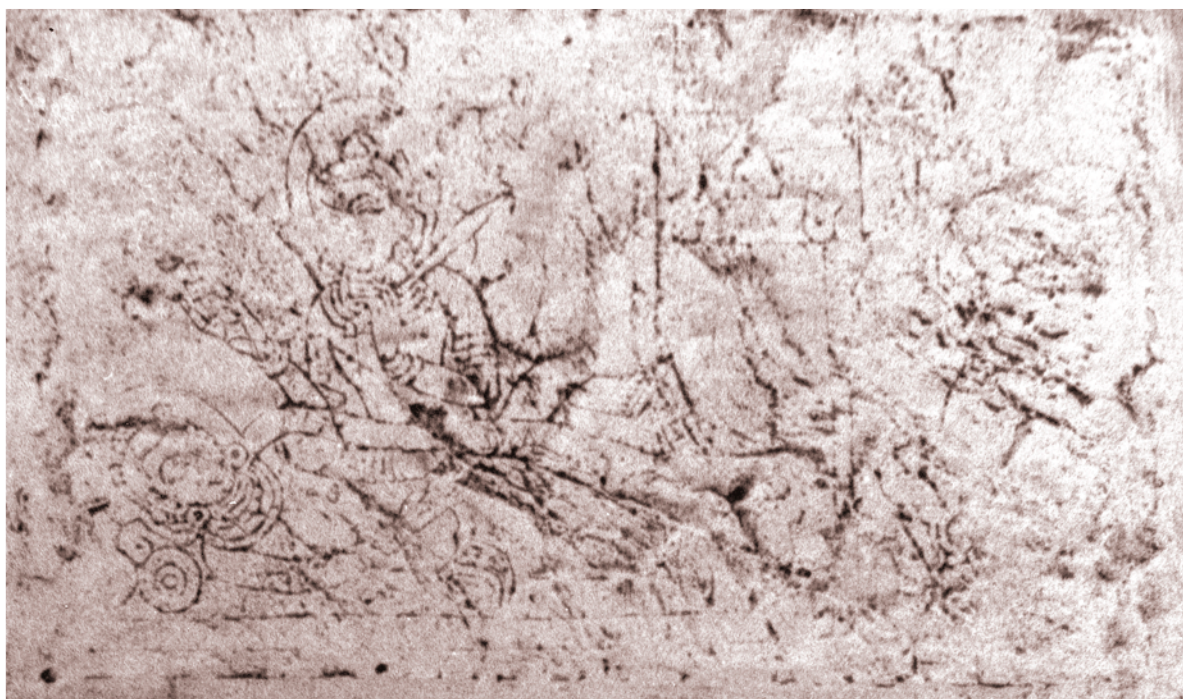
คำอ่าน

- ทุมเมธชาดก ๐ พระ
โพลีสดตวไต่เป-
น ลุกราชเทพี

...คัสต์.....เทพ

๓๘. ภาพที่ ๖๓
มหาสัลวชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปมนุษย์นอนศีรษะหนุนหมอน และข้างหลังมีบุรุษนั่ง มือซ้ายถือ
พระขรรค์ ชีกขวาคลาดลายลบเลือนมาก
มีอักษรจารึกที่ตอนล่าง ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. มหาสัลวชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
เป็นพระม-
๒. หาสัลวราชในพารานสีแลพระญาโก-
๓. สลมาซิงเฮาเมือง_____
๔. เปนคำรบนิงแล

คำอ่าน

- มหาสัลวชาดก ๐ พระโพธิสัตว์
เป็นพระม-
หาสัลวราชในพารานสีแลพระญาโก-
สลมาซิงเฮาเมือง_____
เป็นคำรบหนึ่งแล

๓๙. ภาพที่ ๖๔

จุลชนกชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)นอนมือวางอหฺนฺนศฺรีษะ ซีกขวาเป็นรูปบุรุษ
นั่งคุกเข่าประนมมือ
มีอักษรจารึกตอนกลาง ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑. จุลชนกชาดก ๐ พระ
๒. โพธิสัตว์เปนพระยาใน
๓.มิตถิลานครอนนเป
๔. คำรบสอง

คำอ่าน

- จุลชนกชาดก ๐ พระ-
- โพธิสัตว์เป็นพระยาใน
-มิตถิลานครอันเป็น
- คำรบสอง

๔๐. ภาพที่ ๖๕
ปุณณปาตักชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)มือขวาทำวสะเอว มือซ้ายยื่นไปที่ไหเหล่าซึ่งตั้งอยู่
ที่พื้นดิน ชีกขวาเป็นรูปบุรุษนั่ง ๓ คน
มีอักษรจารึกตอนบน ๕ บรรทัด

คำจารึก

๑. ปุณณปาตักพระโพธิสัตว์เป็น
เสรดสถิ
๒. ผู้แรงกินเหลาชนโพธิสัตว์กิน
ทานบมิ
๓. กินด้วยเขาสั่งสอนให้เขาจำศีลหาอัน
๔. อนันเปนคำรบ
๕. สามแล

คำอ่าน

- ปุณณปาตัก พระโพธิสัตว์เป็น
เสรดสถิ
ผู้แรงกินเหล้า ชวนโพธิสัตว์กิน
ทานบมิ
กินด้วยเขา สั่งสอนให้เขาจำศีลหาอัน
อนันเปนคำรบ
สามแล

๔๑. ภาพที่ ๖๖

กัณฐกชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปเกวียนเทียมวัวตัวหนึ่ง ตรงกลางเป็นรูปบุรุษยืน ๒ คน ชีกขวาเป็นรูปบุรุษคนหนึ่งก้มเก็บผลไม้ที่โคนต้นไม้ มีอักษรจารึกตอนบน ๒ บรรทัด

คำจารึก

๑. ผลชาดกตกพระโพธิสัตว์.....
๒.ไดหารอยพ.....

คำอ่าน

ผลชาดกตก พระโพธิสัตว์.....
.....ได้หาร้อย พ.....

๔๒. ภาพที่ ๖๗

ปัญจาวุธชาดก

อธิบายภาพ — ชีกขวาเป็นรูปปัญจาวุธกุมาร(พระโพธิสัตว์)แผลงศรประหารยักษ์ ซึ่งอยู่ทางซีกซ้าย
มีอักษรจารึกอยู่ซีกขวา ๘ บรรทัด

คำจารึก

๑. ปญจาวุธ
๒. ชาดก ๐ พระโพธิ .
๓. ตตวรบด้วยย-
๔. กขผู้ซื่อสเลสโลม
๕. ยกข์อาจไหยกสิ
๖. งแพอรในอำนาจ
๗. แหงตน ๐ อนน
๘. เปนคำรบหาสิบหา ๐

คำอ่าน

- ปัญจาวุธ
ชาดก ๐ พระโพธิ (สั-)
ตวรบด้วยย-
กขผู้ซื่อสเลสโลมะ
ยกข์อาจไหยกสิ-
งแพอรในอำนาจ
แหงตน ๐ อัน
เป็นคำรบห้าสิบห้า

๔๓. ภาพที่ ๖๘
กัญจนชั้นชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปวัวเทียมคันไถ ชีกขวาบุรุษ(พระโพธิสัตว์)ยกทองคำแท่งใหญ่
มีอักษรจารึกตอนบน ๗ บรรทัด

คำจารึก

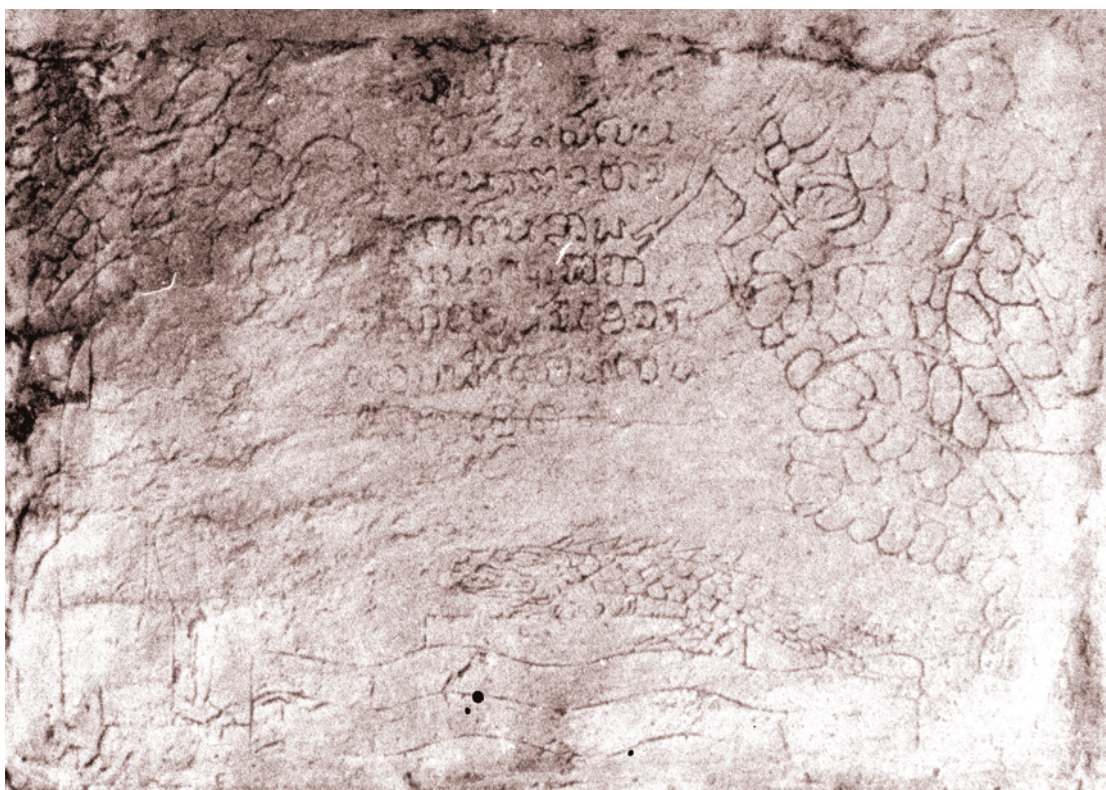
๑. กานจนชนนธชาดก ๐ พระโพธิส
๒. ตวไถนาได้กอนทองด้วยชีไถสี่สะนิง
๓. พบหวผิจกยกขึ้นบมิได้พาย
๔. ลุนกระทำอิสถานใน
๕. ทองนนั้นเป็นทองดี จึง
๖. เอามาเรือนได้ ๐ อนน
๗. เปนคำรบหาสิบหก

คำอ่าน

กานจนชั้นธชาดก ๐ พระโพธิส-
วไถนาได้กอนทองด้วยชีไถสี่สะนิง
พบหวผิจกยกขึ้นบมิได้ พาย
ลุนกระทำอิสถานใน
ทองนนั้นเป็นทองดี จึง
เอามาเรือนได้ ๐ อัน
เป็นคำรบห้าสิบหก

๔๔. ภาพที่ ๖๙
ตโยธมมชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปต้นไม้มีคนยืนอยู่โคนต้นไม้(เห็นท่อนขาล่างๆ) ตอนกลางเป็นรูปพระเจ้า
อยู่ในสระน้ำ ซีกขวาเป็นรูปต้นไม้มีลิง(พระโพธิสัตว์)โหนอยู่ที่ปลายกิ่ง
มีอักษรจารึกตรงกลางตอนบน ๘ บรรทัด

คำจารึก

๑. ตโยธมมชาดก ๐ พระโพ
๒. ธิสดตวเปน.....
๓. พานรราชอาจ.....
๔.ต้นสาม.....
๕.ตว.....
๖. หิมวันตเขต.....
๗.อนเปน
๘. คำรบแปด

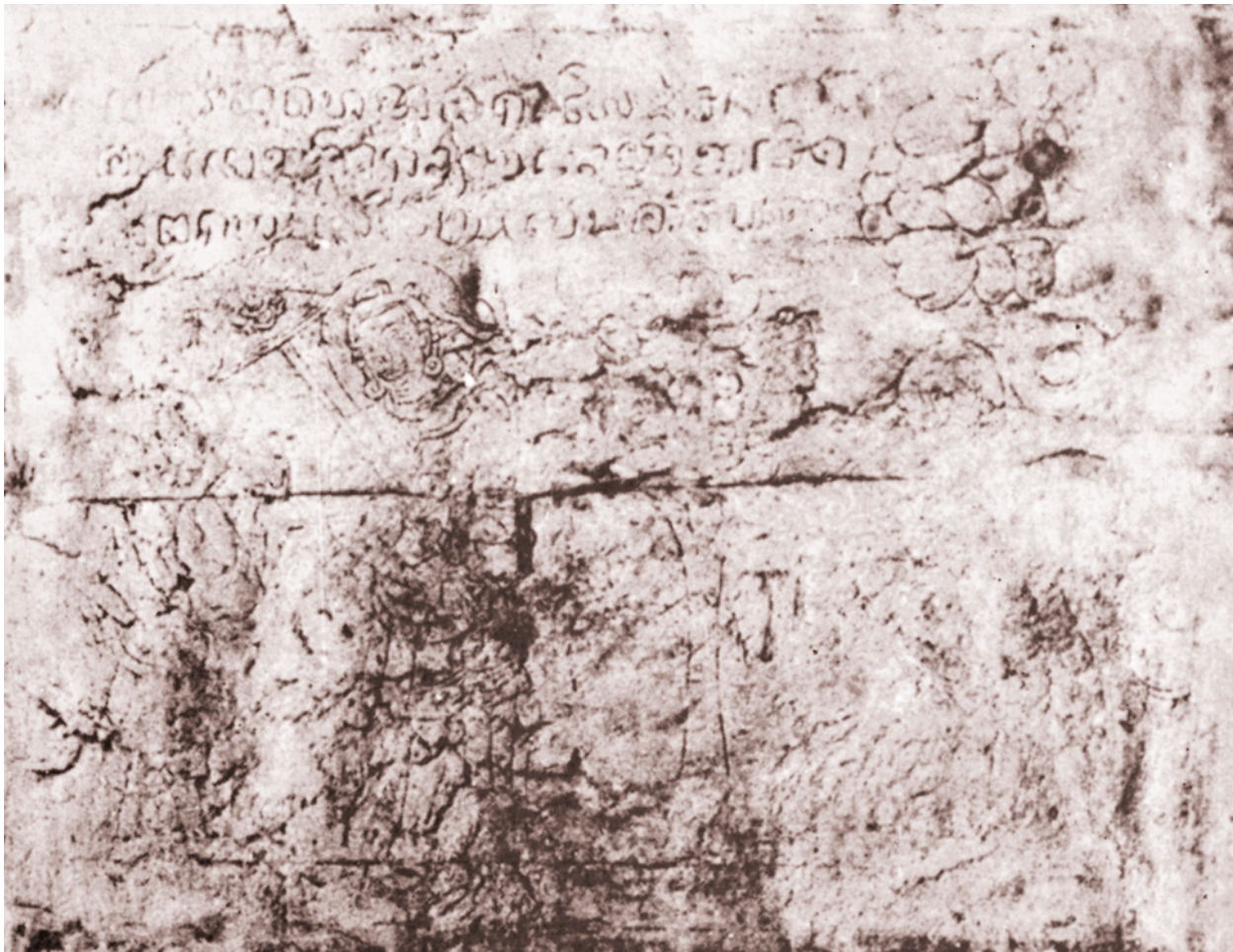
คำอ่าน

๑. ตโยธมมชาดก ๐ พระโพ
๒. ธิสดตวเปน.....
๓. พานรราชอาจ.....
๔.ต้น สาม.....
๕.ตว.....
๖. หิมวันตเขต.....
๗.อันเปน
๘. คำรบแปด

๔๕. ภาพที่ ๗๑

เภริวาทกชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)ยืนกางร่ม ช้างหลังมีคนเดินตามอีกคนหนึ่ง
ชีกขวาเป็นรูปต้นไม้ ๒ ต้น
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. เภริวาทกชาดก ๐ โพธิสัตว์
๒. ดิกลองแล...ฝูงชาลิก
๓. วิตกหนิอนเปนคำรบ(เกา)

คำอ่าน

- เภริวาทกชาดก ๐ โพธิสัตว์
ดิกลองแล...ฝูงช้างศึก
วิตกหนิ อันเป็นคำรบ(เก้า)

๔๖. ภาพที่ ๗๗
สังข์มมชาดก

อธิบายภาพ — ชีกซ้ายเป็นรูปมนุษย์ ๒ คน คนหนึ่งลบเลือนเห็นรางๆ อีกคนหนึ่งเป็นบุรุษยืน
มือขวาถือจักร มือซ้ายถือดาบ ชีกขวาเป็นรูปสตรียืนกางร่มยกมือขวาขึ้น
มีอักษรจารึกอยู่ตรงกลาง ๗ บรรทัด

คำจารึก

๑. สังข์ชาด
๒. กโพธิสตั
๓. ตวเกิดใน
๔. ตรกุลคนเปา
๕. สังข์ให้ชวน
๖. บิดาหนี
๗. สดตร

คำอ่าน

- สังข์ชาด-
ก โพธิส-
ตว เกิดใน
ตระกูลคนเปา
สังข์ ให้ชวน
บิดาหนี
สดร

๔๗. ภาพที่ ๗๘
อัสตมัตชาดก

อธิบายภาพ — ซีกซ้ายเป็นรูปสตรียืน มือขวาทือขวานแบก มือซ้ายแตะอยู่ที่ไหล่ของบุรุษคนหนึ่งซึ่งนอนอยู่บนเตียง ซีกขวาเป็นรูปบุรุษนั่งขัดสมาธิสองมือกุมอก เบื้องหน้าเป็นรูปบุรุษอีกคนหนึ่งนั่งประนมมือ มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. อัสตมัตชาดกพระโพ
๒. ธิสัตวโหสิสลองใจ
๓. แม่ทาน

คำอ่าน

อัสตมัต ชาดก พระโพ-
ธิสัตวโหสิสลองใจ
แม่ทาน

๔๔. ภาพที่ ๘๐

นนทชาดก

อธิบายภาพ — ชีกขวาเป็นรูปบุรุษชราหนึ่งมือกอดเข้า ข้างหน้ามีรูปบุรุษหนุ่มนั่ง มือขวาถือเสียมขุดดิน
นอกนั้นเป็นลายลบเลือน
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. นนทชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
๒. _____
๓. _____

คำอ่าน

- นนทชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
- _____
- _____

๔๙. ภาพที่ ๘๑

ขทิจังการชาดก

อธิบายภาพ — ชิกข้ายเป็นรูปกองไฟ ชิกขวาเป็นรูปบุรุษ(พระโพธิสัตว์)ยืนในท่าวิ่งไปยังกองไฟ
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑. _____
๒. โพธิสตาเปน...
๓. คำบลิ(บ)

คำอ่าน

- _____
- โพธิสัตว์เป็น...
- คำบลิ(บ)

๕๐. ภาพที่ ๘๒

ภาพกัณณิชาดก

อธิบายภาพ — ตรงกลางเป็นรูปบุรุษนั่ง ชีกขวาเป็นรูปคนนอนมืออยู่ที่อก
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

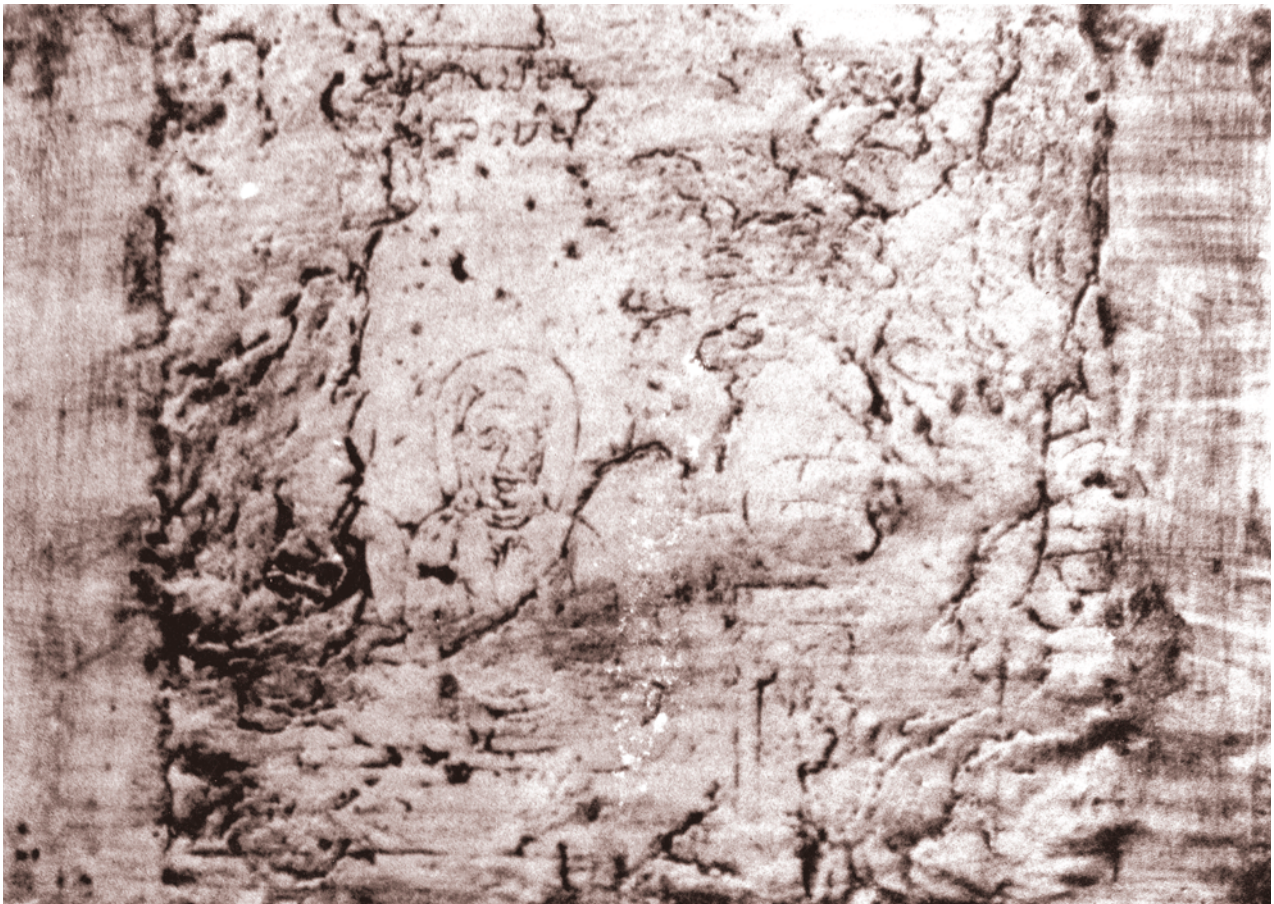
๑. กาลกัณณิชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
๒. ...แลเป็นสหายด้วยผู้
๓. ...กาลกัณณิ.....

คำอ่าน

- กาลกัณณิชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
...แลเป็นสหายด้วยผู้
...กาลกัณณิ.....

๕๑. ภาพที่ ๘๔
อัครีสทวารชาดก

อธิบายภาพ — ซีกขวาเป็นรูปบุรุษนั่งบนตั่ง(เห็นชัดเพียงเข้ากับขาตั้งข้างหนึ่งนอกนั้นเลือน ๆ)
ซีกซ้ายเป็นรูปบุรุษหนุ่มนั่งอยู่ที่พื้น ยกมือเสมออก
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๓ บรรทัด

คำจารึก

๑.ชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
๒.แลเปน_____
๓. _____

คำอ่าน

-ชาดก ๐ เมื่อโพธิสัตว์
-แลเปน_____
- _____

๕๒. ภาพที่ ๘๖

.....ชาดก

อธิบายภาพ — แผ่นภาพชาดกกลบเลือน ไม่อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นชาดกเรื่องใด
มีอักษรจารึกอยู่ตอนบน ๔ บรรทัด

คำจารึก

๑.โพ
๒. ธิสตตวเจาเปนราช
๓. ...พระเจ้าพารานสีรา
๔. _____

คำอ่าน

-โพ
- ธิสัถ์ว่เป็นราช
- ...พระเจ้าพารานสี รา
- _____

อักษรไทยในศิลาจารึกภาพชาดก วัดศรีชุม^(๑)

พยัญชนะปัจจุบัน	พยัญชนะในจารึก	อยู่ในภาพจารึกชาดกเรื่อง
ก	ค	เทวธรรม สุขวิหาริ
ข	ช	สังฆธรรม ปุณณปานิ
ฃ		
ค	ค	เทวธรรม สุขวิหาริ
ค		
ฅ		
ง	ง	นิโครธ ลักษณะ
จ	จ	อายาจิตภัตต
ฉ		
ช	ช	เทวธรรม
ฌ		
ญ	ญ	กัณฐหาริ
ฎ		
ฏ		
ฐ		
ฑ		
ฒ		
ณ	ณ	ปุณณปานิ
ด	ด	คามณิ สุขวิหาริ
ต	ต	นิโครธ
ถ	ถ	กัณฐหาริ
ท	ท	เทวธรรม
ธ	ธ	เทวธรรม
น	น	คามณิ

^(๑) นายเทิม มีเต็ม จัดทำจำลองรูปอักษร ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๕ ฯ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์เผยแพร่, ๒๕๑๕. หน้า ๙ - ๑๔

พยัญชนะปัจจุบัน	พยัญชนะในจารึก	อยู่ในภาพจารึกขาดกเรื่อง
บ	ບ	เทวธรรม กัณฐิน
ป	ປ	สุขวิหาริ
ผ	ຜ	กัณฐ
ฝ	ຝ	อารามทุสท ปุณณปานิ
พ	ພ	ลักขณา สุขวิหาริ
ฟ	ຟ	มตกัณฐ
ภ	ຮ	มตกัณฐ
ม	ມ	อารามทุสท เทวธรรม
ย	ຍ	ปุณณปานิ
ร	ຣ	ลักขณา สุขวิหาริ
ล	ລ	ลักขณา
ว	ວ	ลักขณา สุขวิหาริ
ศ		
ษ		
ส	ສ	ลักขณา
ห	ຫ	เทวธรรม กัณฐวิหาริ
พ	ູ	นพปานก
อ	ອ	มมเทว สุขวิหาริ
ฮ	ຮ	

สระปัจจุบัน	สระในจารึก	อยู่ในภาพจารึกชาดกเรื่อง
ะ	- ะ - ะ	ลักขณา สุขวิหาริ
า	- ๗	สุขวิหาริ
๑	๐ ๑	กัณฐหาริ
๒	๒ ๓	สุขวิหาริ
๓		
๔		
๕		
๖	๖	สุขวิหาริ
๗	๗	สุขวิหาริ อารามทูลสก ปุณณปานิ
๘	๘	
๙	๙	ลักขณา
๑๐	๑๐	ลักขณา
๑๑	๑๑	ลักขณา สุขวิหาริ
๑๒		
๑๓		
๑๔		
๑๕		
๑๖		
๑๗		
๑๘		
๑๙		
๒๐		
๒๑		
๒๒		
๒๓		
๒๔		
๒๕		
๒๖		
๒๗		
๒๘		
๒๙		
๓๐		
๓๑		
๓๒		
๓๓		
๓๔		
๓๕		
๓๖		
๓๗		
๓๘		
๓๙		
๔๐		
๔๑		
๔๒		
๔๓		
๔๔		
๔๕		
๔๖		
๔๗		
๔๘		
๔๙		
๕๐		
๕๑		
๕๒		
๕๓		
๕๔		
๕๕		
๕๖		
๕๗		
๕๘		
๕๙		
๖๐		
๖๑		
๖๒		
๖๓		
๖๔		
๖๕		
๖๖		
๖๗		
๖๘		
๖๙		
๗๐		
๗๑		
๗๒		
๗๓		
๗๔		
๗๕		
๗๖		
๗๗		
๗๘		
๗๙		
๘๐		
๘๑		
๘๒		
๘๓		
๘๔		
๘๕		
๘๖		
๘๗		
๘๘		
๘๙		
๙๐		
๙๑		
๙๒		
๙๓		
๙๔		
๙๕		
๙๖		
๙๗		
๙๘		
๙๙		
๑๐๐		

สระปัจจุบัน	สระในจาริก	อยู่ในภาพจาริกชาดกเรื่อง
ฤ ฦ ิ (นฤคหิต) ั (หันอากาศ)	ิ ุ	เทวธรรม สุขวิหารี

วรรณยุกต์ปัจจุบัน	วรรณยุกต์ในจาริก	อยู่ในภาพจาริกชาดกเรื่อง
' (วรรณยุกต์เอก) ˊ (วรรณยุกต์โท) ˋ (วรรณยุกต์ตรี) + (วรรณยุกต์จัตวา)	ˊ +	คามณี ปุณณปานี

เลขปัจจุบัน	เลขในจาริก	อยู่ในภาพจาริกชาดกเรื่อง
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐	๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐	มตกภัตต อายาจิตภัตต ขราทีป มตกภัตต อายาจิตภัตต ตีปัลลตถมิก

จารึกลานเงินสุโขทัย

ต้นฉบับจารึกลานเงินสุโขทัยเป็นกระดาษฟูลสแก๊ป เขียนไว้ด้วยเส้นดินสอลายมือของ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ บางตอนมีข้อความตกแทรกเขียนด้วยเส้นหมึก ลักษณะของต้นฉบับ ประกอบด้วยคำจารึกซึ่งคัดถ่ายถอดเป็นอักษรไทยภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทย มีข้อความ ตกแทรกบางตอนระบุว่าได้ค้นพบหลักฐานเพิ่มเติมเกี่ยวกับเนื้อหาของจารึกจากหนังสือเรื่องอภุจกถา เมื่อ ๑๘ มีนาคม ๒๔๙๐ ผู้ค้นพบคือ นายบัว เย็นฤดี กับมีข้อความสั่งให้พิมพ์คำอ่านแปลจารึก เมื่อวันที่ ๑๘ และ ๒๔ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๐

หากพิจารณาจากวันที่สั่งพิมพ์ก็น่าจะวิเคราะห์ได้ว่า ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านแปล จารึกชิ้นนี้เสร็จแล้วตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๐ และต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๙๐ จึงได้มีการค้นพบ หลักฐานในอภุจกถาเพิ่มเติม หลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับประวัติของตัวจารึกเป็นต้นว่าอักษรที่ใช้จารึก ขนาด รูปร่าง สถานที่พบ ผู้พบ ไม่มีการบันทึกไว้ในต้นฉบับ จึงยากที่จะติดตามว่าปัจจุบันจารึกนี้ เก็บรักษาอยู่ที่ใด คงมีหลักฐานกว้างๆ ว่าเป็นจารึกลานเงินสุโขทัย เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงอดีตชาติ ของพระพุทธเจ้าแต่ครั้งยังเสวยพระชาติในภพภูมิต่างๆ เพื่อบำเพ็ญบารมี และแสดงเจตนารมณ์เพื่อ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยเฉพาะชื่อชาดกจะตรงกับจารึกภาพชาดกวัดศรีชุมใน หนังสือประชุมศิลาจารึกภาค ๕ แต่ในจารึกลานเงินนี้มีชื่อชาดกมากกว่า และการเรียงลำดับชื่อชาดก ยังแตกต่างกันอีกด้วย ดังข้อความรายละเอียดต่างๆ ปรากฏในจารึกต่อไปนี้

คำจารึก

ทีปกรสุส ภควโต	สุเมธ จ มหาธิ
อลภิ พุยากรณ์ ตสุส	โพธิ วุจจติ ปิปปลิ
โกณฑญญสุส ภควโต	จกุกตติ มหิทธิโก
โพธิ ตสุส ภควโต	สารกถยาโณติ วุจจติ
มมงคลสุส มเหลิสสุส	สุรุจิ นาม พราหมโณ
นาครุกุโขปิ โส โพธิ	มงคลสุส ยสสลิโน
สุมนสุส ภควโต	นาคราชา มหิทธิโก
โพธิ ตสุส ภควโต	นาครุกุโขติ วุจจติ

เรวตสฺส ภควโต	อติเทโว นาม พุราหมโณ
โพธิ ตสฺส ภควโต	นาครุกุโขติ วุจจติ
โสภิตสฺส ภควโต	ตชีโต นาม พุราหมโณ
โพธิ ตสฺส ภควโต	นาครุกุโขติ วุจจติ
ปทุมสฺส ภควโต	อโนมทสฺสิสฺส สตฺถุโน ^(๑)
โสณรูกุโข จ โส โพธิ	สีโท อาสิ มิคาคิโป
นารถสฺส ภควโต	ปทุมสฺส มหะสิโน
โพธิ ตสฺส ภควโต	มหาอสิ มหิทธิโก
ปทุมุตตรสฺส ภควโต	มหาโสณติ วุจจติ
โพธิ ตสฺส ภควโต	ชติโล จ มหิทธิโก
สุเมธสฺส ภควโต	สรโลติ วุจจติ
โพธิ ตสฺส ภควโต	อุตฺตโร นาม มานโว
สุชาตสฺส ภควโต	มหานิมฺโพติ วุจจติ
โพธิ ตสฺส ภควโต	จกฺกวตฺติ มหิทธิโก
ปิยทสฺสิสฺส ภควโต	มหาเวฬุติ วุจจติ
ปิยงฺกรูกุโข (จ) โส โพธิ	กสฺสโป นาม พุราหมโณ
อตุททสฺสิสฺส ภควโต	ปิยทสฺสิสฺส สตฺถุโน
โพธิ ตสฺส ภควโต	สุสิโม นาม ตาปโส
ธมฺมทสฺสิสฺส ภควโต	จมฺพรูกุโขติ ^(๒) วุจจติ
โพธิ ตสฺส ภควโต	สกุโก เทวานมฺสโร
สิทฺถตฺถสฺส ภควโต	กุ (รุ) รูกุโขติ ปวฺจจติ
โพธิ ตสฺส ภควโต	มฺกุคฺโล นาม ตาปโส
	กณฺณิ (กา) โรติ ปวฺจจติ

^(๑) ความในจารึกตกนายบัวเย็นฤดีพบข้อความที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันในคัมภีร์วิสุทธิชนนิวาลินี อตุททกถาอปทาน เมื่อ ๑๘ มีนาคม ๒๕๔๐ และศาสตราจารย์น้า ทองคำวรรณ ได้นำคานานั้นมาปรับแต่งใหม่ให้เต็มในวันเดียวกันนั้น ดังนี้

อโนมทสฺสิสฺส ภควโต	เอกยูกุโข มหิทธิโก
อชฺชนรูกุโข จ โส โพธิ	อโนมทสฺสิสฺส สตฺถุโน

^(๒) ในอภฺจวิสติโพธิ เป็น จมฺปกรูกุโข = ไม้จำปา

ติสฺสสฺส ภควโต	สุชาโต นาม ชตติโย
โพธิ ตสฺส ภควโต	อสนรฺกฺโขติ วุจฺจติ
ปฺสสฺส ภควโต	อชีโต นาม ชตติโย
โพธิ ตสฺส ภควโต	อามล (ก) รฺกฺโขติ วุจฺจติ
วิปฺสสิสฺส ภควโต	ภุชคินฺโท มหิทธิโก
โพธิ ตสฺส ภควโต	ปาตลิตฺติ ปวฺจฺจติ
สิขิสฺส ภควโต	ราชา อาสิ มหพฺพโล
โพธิ ตสฺส ภควโต	ปฺณฺฑริโกติ วุจฺจติ
เวสฺสภุสฺส ภควโต	ราชา อาสิ นราธิป
โพธิ ตสฺส ภควโต	สาลรฺกฺโขติ ^(๑) วุจฺจติ
ภกฺสฺนุสฺส ภควโต	เขมา ^(๒) นาม นราธิป
โพธิ ตสฺส ภควโต	สิริโสติ วุจฺจติ
โกนาคนนฺส ภควโต	ปพฺพ (โ)ต นาม ชตติโย
โพธิ ตสฺส ภควโต	อุทุมฺพโรติ ปวฺจฺจติ
ภสฺสปฺส ภควโต	โชติปาโล (จ) นามโก
โพธิ ตสฺส ภควโต	นิครฺโขติ ปวฺจฺจติ

^(๑) สาลรฺกฺโข = ไม้รัง แต่ในอภฺยวีสติโพธิ เป็น มหาโสณ แปลว่า ไม้้อยช้างใหญ่

^(๒) ที่ถูกควรเป็น เขโม

คำแปล

เมื่อพระพุทธเจ้าของเรา เสวยพระชาติเป็น พระสุเมธมหาฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ทิปังกร ซึ่งมีไม้เลียบเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงมหิตฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โกณฑัญญะ ซึ่งมีไม้ขนางเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น สุริยพราหมณ์ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่า มังคละ ซึ่งมีไม้กาทิงเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พญานาค ผู้มีมหิตฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สุมณะ ซึ่งมีไม้กาทิงเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น อติเทพพราหมณ์ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า เรวตะ ซึ่งมีไม้กาทิงเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น ตชิต^(๑) พราหมณ์ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โสภิตะ ซึ่งมีไม้กาทิงเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น เอกยักษผู้มีมหิตฤๅษี ได้รับพยากรณ์^(๒) ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า อโนมทสสี ซึ่งมีไม้รอกฟ้าเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น สัทธมฤๅษราช ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ปทุมะ ซึ่งมีไม้อ้อยช้างน้อยเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น มหาฤๅษีผู้เรืองฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า นารทะ ซึ่งมีไม้อ้อยช้างใหญ่เป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น ขณ्डิผู้มีมหิตฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ซึ่งมีไม้สนเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น อุตตระมาณพ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สุเมธะ ซึ่งมีไม้สะเดาใหญ่เป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงมหิตฤๅษี ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สุชาตะ ซึ่งมีไม้ไผ่ใหญ่เป็นที่ตรัสรู้

^(๑) น่าจะเป็นอชิต

^(๒) ความในจารึกตก แปลตามคำที่ปรับแต่งใหม่

เมื่อเสวยพระชาติเป็น กัสสปพราหมณ์ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ปิยทัสสี ซึ่งมีไม้ประยงค์เป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น สุลิมดาบส ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า อตถทัสสี ซึ่งมีไม้จำปาเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น ท้าวสักกะเทวราช ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ธัมมทัสสี ซึ่งมีไม้ซ่องแมวเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น มังคลดาบส ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สิทธัตถะ ซึ่งมีไม้กรรณิการเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น กษัตริย์ทรงพระนามว่า สุชาตะ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ติสสะ ซึ่งมีไม้ประดู่ลายเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น กษัตริย์ทรงพระนามว่า อชิตะ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ปุสสะ ซึ่งมีไม้มะขามป้อมเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พญานาคผู้มีมหิทธิฤทธิ์ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า วิปัสสี ซึ่งมีไม้แคฝอยเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระราชาผู้มีกำลังมากได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ลีซี ซึ่งมีไม้กุ่มบกเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระราชานราธิราช ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า เวสสภู ซึ่งมีไม้รัง^(๑) เป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระราชาทรงพระนามว่า เขมะ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กกุสันธะ ซึ่งมีไม้ซีกเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น พระราชาทรงพระนามว่า ปัพพตะ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โกนาคมนะ ซึ่งมีไม้มะเดื่อเป็นที่ตรัสรู้

เมื่อเสวยพระชาติเป็น โขติปาละ ได้รับพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ซึ่งมีไม้ไทรเป็นที่ตรัสรู้

^(๑) ใน อัญจวิสติโพธิ ว่าไม้ร้อยช้างใหญ่ (มหาโลโณ)

คำจารึก

มณีกุณฑลเก หตุธิดาชา	สุชาเต จ กุมารโก
เคนสาเข ทิสโมโกโช	ปงกษาเต จ พราหมโณ
ลณทเก หตุธินาโค จ	สุสนธะ จ วิหคธโป
การณฐิ (เย) มานโว ปญโณ	ธมมปาเล จ ชตติโย
วณณาโรเท เทวปุตโต	สีล (วิ) มงฺเส จ พราหมโณ
หิ (ริ) ชาเต เสฏฺฐิปุตโต	กมุทิล ธณฺณมามโก
ปลาสาเต ปณฺธิโต	ทิตฺติสฺเส กุมารโก
มิตฺตวิณฺเฑ เทวปุตโต	มิกฺคชาเต จ ตาปโส
มุสิเก นามกุชาจริโย ^(๑)	จุลธณฺมุหิ ทิวิสฺส (โร)
กโปเต กโปตราชา	ปญฺจนินฺปาตวณฺณนา

^(๑) ควรเป็น ปามกุชาจริโย

คำแปล

- เป็นพญาช้าง ในมณิกุลทลกดชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นพระเจ้าพารณลี)
เป็นกุมาร ในสุชาตชดก
เป็นทศปาโมกซ์ ในเตนสาชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นเวนสาชดก)
เป็นพราหมณ์ ในปังกชดก
เป็นช้างตัวประเสริฐ ในล้นทกชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นลทุกิกชดก)
เป็นพญาครุฑ ในสุลันธชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นสุลันธิชดก)
เป็นมาณพผู้มีปัญญา ในไกรณทชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นการันทชดก)
เป็นกษัตริย์ ในธัมมปาลชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นจุลธัมมปาลชดก)
เป็นเทวบุตร ในวัณณาโรทชดก
เป็นพราหมณ์ ในลีลวิม้งสชดก
เป็นเศรษฐีบุตร ในทริชดก
เป็นเจ้าของข้าวเปลือก ในกัมกิลชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นอหิคุณทิกชดกพระโพธิสัตว์
เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าขายข้าวเปลือก)
เป็นบัณฑิต ในปาสชดก
เป็นกุมาร ในทิตตีสชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นทิมิตโกสชดก)
เป็นเทวบุตร ในมิตตวิณชชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นมิตวินทชดก)
เป็นดาบสในมคชชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นมคโปตชดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
พระอินทร์ลงมาสอนดาบส)
เป็นอาจารย์ทศปาโมกซ์ ในมุสิกชดก
เป็นพระอินทร์ ในจุลธนุชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นจุลธนุคคชดก)
เป็นพญานกพิราบ ในกโปตชดก (ในปัญจนินบาตชดกเป็นกโปตชดก)
อรรถกถาปัญจนินบาตชดกยุติไว้เพียงเท่านี้

คำจารึก

อปณณเก สดถวาโท	วณณูปเถ วิสารโท
เสริมฺหิ เสริ (ว) วานิช	จุลเสฏฺฐิจิ จ ปณณวา
ตณฺฑุเล ฅาณวา เสฏฺฐโจ	เทวธมฺเม นราธิโป
กฏฺฐหาเร ราชปุตฺโต	คามณฺนิมฺหิ จ ปณณวา
ลกฺขณเณ มิคราชา จ	กณฺฐิเน จ ตถา ปน
วาทมิเค มหาราชา	มิคราชาเช ขราทิเย
ปลลตฺเถ มิคราชา จ	มาลุมฺหิ ปณฺธิโต วโร
มตเถ ปณฺธิโต เสฏฺฐโจ	อายาเจว วิสารโท
นพปาเน กปฺปราชา	กฺรุณฺเณ มิคฅาณวา
กุกฺกุเร ฅา วิสารโท	โคฅานิมฺหิ ปจฺฉิมภโว
สณฺฑีเว อสฺสราชา จ	ติตฺเถ จ ปณฺธิโต วโร
มทิลามฺเช มหาปณฺโธ	อมฺภิมฺเห จ วิสารโท
นนฺทิวิสาลาสรราชา	กณฺเเห จ อฺสโร วโร
มฺนิเก จ มฺนิ เสฏฺฐโจ	สทฺสสฺสโข กุลาวเก
(โมร) นจฺจมฺหิ หัสราชา	วณฺณเก วณฺณสฺสโก
สกุณเณ สกุณราชา จ	ติตฺติเร ติตฺติรสฺสโก
รูกฺขเทวตา พกฺชาเต	นนฺเท จ นนฺทปณฺธิโต
ขทฺิเร ปณฺธิโต เสฏฺฐโจ	โลสเถ จ วิสารโท
กโปตเถ สกุณเณ เสฏฺฐโจ	เวลุเก จ มหาอสิ
มกเส ปณฺธิโต เสฏฺฐโจ	โทหิณิมฺหิ ตถา ปน
อาราเม อารามปาโล จ	วารุณิมฺหิ จ ปณฺธิโต
เวทพฺเพ พุราหฺมณเณ เสฏฺฐโจ	นกฺขตฺเต จ มหาอสิ

ทุมเมเทปิ จ เทวตา
 มหาสึเล สึลวา ราชา
 จุลชนเก ตถา ปน
 ปุณฺณปาติมฺหิ ฅาณวา

วิสพลเส สตุถวาโท	ปญจาวุทธิ จ มานโว
ปญจขณฺเฐ มหาภาโณ	พานรินฺเท จ พานโร
ตโยธมฺเม พานรินฺโท	เภริวาทเว ปณฺธิโต
สงฺฆธมฺเม ปณฺธิโต เสฏฺโง	อสาเต อางริโย วโร
อนฺธภูเต ปณฺธิโต เสฏฺโง	ตกุเก จ ตกุกปณฺธิโต
ทฺรชาเน อิลิ วโร	อนภิริตฺติ จ ปณฺธิโต
มฺหุลกฺขณฺเ ปณฺธิโต เสฏฺโง	อุจฺจงฺเกปิ จ ญาณวา
สาเกเต กวิ เสฏฺโง	วิสุสฺสนฺเต จ ปณฺธิโต
กฺุทฺทาเล อิลิ เสฏฺโง จ	วรฺุณฺเ จ นราธิโป
สีสฺสนฺเต ทตฺถินาโค จ	สจฺจํกิเร จ ปณฺธิโต
รฺุกฺขธมฺเม เทวตา เสฏฺโง	มจฺฉโน จ มจฺฉนฺชาฏเ
อสิํกิเย ปณฺธิโต เสฏฺโง	มหาสุปิเน นราธิโป

อิลิเส ปณฺธิโต มจฺฉโน

หฺรสุเส ปณฺธิโต โปโส

ภิมเสเน จ ญาณวา

สุราปาณ มหาปญฺโณ	เมตตฺถินฺเท จ ปณฺธิโต
กาลกณฺเณ มหาปญฺโณ	อุจฺจทฺวาเร จ มานโว
กิปฺกุเก ปณฺธิโต โปโส	สีล (วิ) มงฺเส จ พฺรหฺมโณ
สาร์เภา ปณฺธิโต เสฏฺโง	กุญฺเ จ พานิชฺโช วโร
ปณฺธิโต อกตฺถญฺ (ม) ติ	นิตฺเต จ ขตฺติโย วโร
มหาสาเร ปณฺธิโต เสฏฺโง	วิสุสา (เส) ปิ จ พฺรหฺมโณ
ปริพาชโก โลมหํเส	สุทฺสฺสนฺเ จ ขตฺติโย
เตลปตฺเต ปณฺธิโต โปโส	นามสินฺเฐ จ ญาณวา
กุญฺชาเต ปณฺธิโต โปโส	ปโรสทฺสเส จ ญาณวา
อาสาทตฺตรูเป สุขโน	ปโรสเต จ ญาณวา
ปณฺณิกเก ปณฺธิโต เจว	วาริชาเต จ ญาณวา
มิตฺตพินฺเเท เทวตา เสฏฺโง	ทฺุพฺพเลปิ จ พฺรหฺมโณ
อุทฺทจานิ (มฺหิ) สุขโน	สาลิตฺเต ปญฺญวา นโร

สิงคาละ ปณฺธิโต โปโส	มิตฺตกินฺตฺย ปณฺธิโต
อนฺสาเส สุชนฺ เสฏฺโฐ	ทพฺพจเจปิ จ ญาณวา
ตฺตติเร ตฺตติโร เจว	วณฺณเก วณฺณกสฺสโก
อกาเล ญาณวา โปโส	พณฺธโมกฺเช จ ปณฺธิโต
กุสณฺาพิย เทโว จ	ทุมเมธะ สฺจุจปณฺธิโต

นงฺคลฺย จ ญาณวา

อมฺพชาเต ปณฺธิโต เสฏฺโฐ	กตฺตาเห (ปิ) จ ญาณวา
อสิลฺกฺษณ มหาราชา	กลนฺธะปิ จ ญาณวา

วิฑฺยาว มหาปณฺโธ จ ญาณวา

อคฺคิเก ปุริสเสฏฺโฐ จ

โกสิเย จ สฺชมฺปติ

อสมฺปทาเน ปณฺธิโต เสฏฺโฐ	ปณฺจครุเป จ ญาณวา
คตาสเน ปณฺธิโต โปโส	ฉาเต จ ญาณวา วโร
จณฺหาเถ ตาปโส เสฏฺโฐ	ทงฺสราชา จ สฺวณฺณเก
ทพฺพชาเต ปณฺธิโต เสฏฺโฐ	โคธะ จ โคธปณฺธิโต
อุภโตกฺกุเฐ ปณฺธิโต จ	กาเก จ กากปณฺธิโต
โคธราชา โคธชาเต	สิงคาละ จ มิคาทโม
วิโรเจ ครุโล ปกฺขิ	นงฺคฺกุเฐ จ มหา (อิ) ลี
ราธะ จ สฺสูกปฺกฺขิ จ	กเก จ ปณฺธิโต นโร
ปพฺพพฺรตฺเต กวี เสฏฺโฐ จ	สิงคาละ จ มิคาทโม
เอกปเน มหาโปโส	สณฺฑีเเว อาจริโย วโร

เอกนิปาต

คำแปล

(๑) เป็นพ่อค้าเกวียนในอนัณณชาดก เป็นผู้แก้ลักล้าในวัณณูปชาดก เป็นเสริวพาณิขย์ในเสริชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นเสริวพาณิชาดก) เป็นผู้มียัญญาในจุลเสฏฐชาดก เป็นผู้มียัญญาอันประเสริฐในตันทุลชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นตันทุลนาพิชาดก) เป็นนราธิราชในเทวธัมมชาดก เป็นราชบุตรในกัฏฐหารชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกัฏฐหาริชาดก) เป็นผู้มียัญญาในคามณิชาดก เป็นมิกราชในลักขณชาดก และในกัณทินชาดกก็เป็นมิกราชเหมือนกัน (ในเอกนิบาตชาดกว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ตีเตียนเนื้อปาดัวหนึ่ง ซึ่งหลงรักนางเนื้อทุ่ง) เป็นมหาราชในวาทมิกชาดก เป็นมิกราชในชราทียชาดก เป็นมิกราชในปลัลลตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นติปลัลลตชาดก) เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในมาลชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมาลุตชาดก) เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในมตกชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมตกภัตตชาดก) เป็นผู้แก้ลักล้าในอายาจชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอายาจิตชาดก) เป็นพญาวานรในนพพานชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นนพพานกชาดก) เป็นมฤคฉลาดในกรุงคชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกรุงคมิคชาดก) เป็นสุนัขแก้ลักล้าในกุกุชาดก เป็นผู้มีภพเป็นที่สุดในโคขานิชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นโกขานิชาดก) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าอาชาไนย เป็นพญาม้าในสญชีวชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอาชัญญชาดก) เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในติตถชาดก เป็นผู้มียัญญามากในมทิลามุขชาดก เป็นผู้แก้ลักล้าในอัมภิมหาชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอภิมหาชาดก) เป็นอุสภราชในนันทวิสาละชาดก เป็นโคผู้ประเสริฐในกัณหาชาดก เป็นมุณีผู้ประเสริฐในมุณิกชาดก เป็นพระอินทร์ในกุลาวกชาดก เป็นพญาหงส์ในโมรณัจจชาดก เป็นนกคุ้มในวัฏฏกชาดก เป็นพญานกในสกุณชาดก เป็นนกกระหาในติตติรชาดก เป็นรุกขเทวดาในพกชาดก เป็นนันทบัณฑิตในนันทชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในชทิตรชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นชทิตรางชาดก) เป็นผู้แก้ลักล้าในโลสกชาดก เป็นนกตัวประเสริฐในโกปตกชาดก เป็นมหาฤๅษีในเวฬุชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในมกสชาดก และในโทหินิชาดกก็เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐเหมือนกัน (ในเอกนิบาตชาดกเป็นโรหิณิชาดก) เป็นนายอารามบาลในอารามชาดก เป็นบัณฑิตในวารุณชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นวารุณทุสกชาดก) เป็นพราหมณ์ผู้ประเสริฐในเวทัพพาชาดก เป็นมหาฤๅษีในนักขัตตชาดก เป็นเทวดาในทุมเมธชาดก เป็นพระยามหาสีลวะ(พระยาผู้มีศีล) ในมหาสีล(ว)ชาดก ในจุลชนกชาดกก็เป็นพระยา(ผู้มีศีล) เหมือนกัน (ในเอกนิบาตชาดกว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยาชนก) เป็นผู้มียัญญาในปุลณปาติ(ก)ชาดก เป็นพ่อค้าเกวียนในวิสผลชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกิงผลชาดก) เป็นมาณพในปัญจาจูทธิชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นปัญจาจูธชาดก) เป็นผู้มียัญญาในปัญจชันธชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกัญจนชันธชาดก) เป็นพญาวานรในวานรินทชาดก เป็นพญาวานรในตโยธัมมชาดกเป็นบัณฑิต

(๑) ทั่วว่าเป็นผู้นั้นผู้นี้ในชาดกนั้น ๆ ตามจาริกนี้บางทีก็มีผิดพลาดบ้าง แต่มีเป็นส่วนน้อยที่สุดและที่ในชาดกไหนผิดได้บอกไว้ในวงเล็บข้างท้ายชาดกนั้น ๆ แล้ว อนึ่งชื่อชาดกที่คลาดเคลื่อนก็ได้วงเล็บบอกไว้ด้วยเหมือนกัน

ในเกรียวท(ก)ชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในสังฆัมมชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นสังฆมชาดก) เป็นอาจารย์ผู้ประเสริฐในอสาต(มันต)ชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในอันธกุตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอันทกุตชาดก) เป็นตักกบัณฑิตในตักกชาดก เป็นฤษีผู้ประเสริฐในทราชาชาดก เป็นบัณฑิตในอนภิตชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในมฤลักขณชาดก เป็นผู้มีญาณในอุจจังกชาดก เป็นกวีผู้ประเสริฐในสาเกตชาดก เป็นบัณฑิตในวิสวันตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นสวันตชาดก) เป็นฤษีผู้ประเสริฐในกุกทาล(ก)ชาดก เป็นนราธิราชในวรณชาดก เป็นช้างตัวประเสริฐในสวันตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นสวันตราชชาดก) เป็นบัณฑิตในสังจังกิชาดก เป็นเทวดาผู้ประเสริฐในรูกขัมมชาดก เป็นปลาในมัจจชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในอสังกียชาดก เป็นนราธิราชในมหาสุปินชาดก เป็นอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตในอลลิสชาดก เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในทรรสชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นทรรสชาดก) เป็นผู้มีญาณในภิมเสนชาดก เป็นผู้มีปัญญามากในสุราปานชาดก เป็นบัณฑิตในเมตตภินทชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมิตตวินทชาดก) เป็นผู้มีปัญญามากในกาฬกณนิชาดก เป็นมาณพในอัฐฐทวารชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอัฐธสทวารชาดก) เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในกิงปักก^(๑)ชาดก เป็นพราหมณ์ในสลิวิม้งชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในสาร์มภชาดก เป็นพณิษย์ผู้ประเสริฐในกุฏชาดก เป็นบัณฑิตในอกตัญญูชาดก เป็นกษัตริย์ผู้ประเสริฐในนิตตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นลิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักร้องสะกา) เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในมหาสารชาดก เป็นพราหมณ์ในวิสสาสชาดก เป็นปริพาชกในโลมทังสชาดก เป็นกษัตริย์ในสุทัสสนชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมหาสุทัสสนชาดก) เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในเตลปัตตชาดก เป็นผู้มีญาณในนามลันธชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นนามลิตธิชาดก) เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในกุฏชาดก เป็นผู้มีญาณในปโรสทัสสชาดก เป็นสุชน(ผู้ดี)ในอสาตรูปชาดก เป็นผู้มีปัญญาในปโรสธชาดก เป็นบัณฑิตในปณณิกชาดก เป็นผู้มีญาณในวาริชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นเวริชาดก) เป็นเทวดาผู้ประเสริฐในมิตตพินทชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมิตตวินทชาดก) เป็นบัณฑิตในทุพพลชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นทุพพลกัฏฐชาดก) เป็นสุชน(ผู้ดี)ในอุทัญจานิชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอุทัญชนิชาดก) เป็นนรผู้มีปัญญาในสาจิตชาดก เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในสิงคาลชาดก เป็นบัณฑิตในมิตตกินติชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นมิตตจินติชาดก) เป็นสุชน(คนดี)ผู้ประเสริฐในอนุสาสชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอนุสาสิกชาดก) เป็นผู้มีญาณในทุพพัจจชาดก เป็นนกกะระทาในดิดติรชาดก เป็นนกกะระจาในวิฏฐกชาดก เป็นบุรุษผู้มีญาณในอกาลชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอกาลวาริชาดก) เป็นบัณฑิตในพันธโมกขชาดก เป็นเทวดาในกุสนาพิชาดก เป็นสุจกบัณฑิตในทุมเมธชาดก เป็นผู้มีญาณในนังคลี(ส)ชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในอัมพชาดก เป็นผู้มีญาณในกัตตาหชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกฐาห(ก)ชาดก) เป็นมหาราชในอลลักขณชาดก เป็นผู้มีญาณในกัลณธชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นกัลณทุกชาดก)

^(๑) คำจาริกใช้ กิปุก

(๑)(วิฑูยาว มหาปณฺโณ จ ภาณวา)

เป็นบุรุษผู้ประเสริฐในอัคคิชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นอัคคิกถาวาชาดก) เป็น
พระอินทร์ในโกสิยชาดก เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐในอลัมปทานชาดก เป็นผู้มีญาณในปัญจรูปชาดก
(ในเอกนิบาตชาดกเป็นปัญจภิกขุชาดก) เป็นบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในขตาสนชาดก เป็นผู้มีญาณอัน
ประเสริฐในฉาตชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นฉาตโสธนชาดก) เป็นดาบสผู้ประเสริฐในจันทาชาดก
เป็นพญาหงส์ในสุวณณชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นสุวณณทังสชาดก) เป็นบัณฑิตผู้ประเสริฐใน
พุกุชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นพุกุชาดก) เป็นพญาเหี้ยในโคธชาดก เป็นบัณฑิตในอุกโตกฏ
ชาดก เป็นกาผู้ฉลาดในกาชาดก เป็นพญาเหี้ยในโคธชาดก เป็นสุนัขจิ้งจอกในสิงคาลชาดก เป็นนก
กระไนในวิโรจชาดก (ในเอกนิบาตชาดกเป็นวิโรจนาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์
ตีเตียนสุนัขจิ้งจอกที่เลี่ยนเอาอย่างตนจนถึงความตาย) เป็นมหาฤๅษีในนังคุฏฐชาดก เป็นนกแซกเต่าใน
ราธชาดก เป็นนรผู้เป็นบัณฑิตในกาชาดก เป็นกวีผู้ประเสริฐในปุปพรัตตชาดก (ในเอกนิบาตชาดก
เป็นปุปพรัตตชาดก) เป็นสุนัขจิ้งจอกในสิงคาลชาดก เป็นมหาบุรุษในเอกปณณชาดก เป็นอาจารย์
ผู้ประเสริฐในสัณชีชาดก

อรรถกถาเอกนิบาตชาดกยุติไว้เพียงเท่านี้

(๑) ความนี้เชิงอรรถเดิมเขียนไว้ว่า “จาริกชาดไปซึ่งผู้แปลไม่กล้าเอา”

อธิบายศัพท์

ก

กมรแดงอัญ เป็นคำนำหน้าพระนามพระมหา-
กษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง หรือพระมหาเถร
ก็ย้งบ้าน ก็ย้งที่บ้าน

กรรตการิกส ชื่อฤกษ์ที่ ๓ คือ กฤตติกาฤกษ์
กรรโลง ภาษาเขมรแปลว่า พระมารดา

กระพัดลยาง สายรัดผูกข้างไม่ให้เคลื่อนที่
กระพัด แปลว่า ผูก สายรัดสลัปกุบบน
หลังข้าง ภาษาเขมร แปลว่า สายสำหรับ
ผูกสลัปกุบบนหรือกุบ สายที่รัดสลัปกุบ ซึ่ง
เหนี่ยวไว้กับโคนหางของช้าง ลยาง คือ ภู
เครื่องประดับหัวช้าง เป็นภาษาเขมร เขียน
รยาง อ่านว่า รอเยียง หมายถึง สลัก
เชือกพวน ราก

กระยาการ เครื่องของถวาย

กระยาตงวาย เครื่องของถวาย สิ่งของของถวาย

กระยาทาน เครื่องถวาย สิ่งของถวาย ภัตตาหาร

กระเลียด จำ เป็นแฉก เป็นวง

กฤตติการ บารมีอันยิ่งใหญ่ที่กระทำไว้

กฤตย์ กติกา หรือข้อบังคับ

กรวิก น่าจะตรงกับ “การวิก” - นกการเวก มี
เสียงร้องอันไพเราะมาก

กโรม (คำเขมร) ข้างใต้

กลวง ภายใน กลาง

กลวม สวม

กลอย ๑. เมื่อนำหน้าคำนามเป็นคำยักย่อง ถ้า
นำหน้านามของสมณเพศ หมายถึง พระคุณ
พระคุณเจ้า เช่น ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่น
ที่ ๓ บรรทัดที่ ๖ ว่า “กลอยสาริบุตรตมทา-
เถร” ถ้านำหน้านามของพระราชาหรือเชื้อ
พระวงศ์ที่ควรยกย่อง หมายถึง “เสด็จ” เช่น
ศิลาจารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ ๓ บรรทัดที่ ๘

ว่า “กลอยเสด็จมหาธรรมราชาธิราช ผู้
หลาน” ๒. คำนี้เมื่อเป็นกริยา แปลว่า ร่วม
ประจวบกับเวลา ๓. ถัดนั้น ต่อจากนั้น

กลอยแปง เล่ห์เหลี่ยมยั่ว หรือ รบเร้า

กลาศาสตร์ เป็นชื่อคัมภีร์สันสกฤตของ
นักปราชญ์วิชาศิลปะ คำว่า กลา แปลว่า ศิลปะ
ทั้ง ๖๔ แขนง ดังนั้น กลาศาสตร์ จึง
หมายถึง ศาสตร์ว่าด้วยศิลปะทั้งหลาย

กลาย ๑. เปลี่ยน ยักย้าย

๒. กลับไป กลับออกไป

กเลส กิลเลส

กว่า ไปในมหาชาติคำหลวง และไตรภูมิพระร่วง
มีใช้หลายแห่งตรงกับความหมายว่า ไป
หายกว่า คือ หายไป ไทยใหญ่ออกเสียงว่า
กำ บ้าง กั้ว บ้าง แปลว่า ไป

กว่าขึ้นกล่าวถึ ไปสิ้นกล่าวถ้วน

กว่าน เป็นเขตการปกครองสมัยโบราณ

กษิณาสรพ พระชีนาสพ

กอบปร ประกอบ

กัณดาล ระฆังวงเดือน

กัฒเม้า ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยภาคเหนือ
กัฒ คือ ฉศก เม้า คือ ปีเถาะ แต่ตรงกับปี
เถาะเอกศกของไทยภาคกลาง

กัฒเล้า กัฒเรา (กัฒเร้า) ตรงกับชื่อศกและชื่อปี
ของไทยภาคเหนือ กัฒ คือ ฉศก เล้า คือ
ปีระกาแต่ในที่นี้เป็นชื่อวันชนิดหนึ่งของไทย
คำหน้าเป็นแม่วันไทยหรือแม่มีมีรอบละ
๑๐ วัน คำหลังเป็นลูกวันไทยหรือลูกมีมี
มีรอบละ ๑๒ วัน ฉะนั้นวันหนไทยจึงมี
รอบละ ๖๐ วัน

กัฏ แก่

กัฏปีการ พยาบาล ผู้ปฏิบัติภิกษุ หรือไวยา-
วัจกร

กัลปนา ตั้งใจ มีเจตนา อุทิศ
 กากะเยีย เครื่องสำหรับวางหนังสือโบราณทำ
 ด้วยไม้ ๘ อันร้อยไขว้กัน
 กาบสัน กาบ คือ เอกศก สัน คือปิวอก จึงเป็น
 ปิวอก เอกศก ของไทยภาคเหนือ แต่ตรง
 กับปิวอก ฉศกของไทยภาคกลาง ในที่นี้
 เป็นชื่อวัน ตรงกับวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.
 ๑๙๔๗ เป็นวันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑
 กาบเส็ด ชื่อศกและชื่อปีของไทยฝ่ายเหนือ กาบ
 ก็คือเอกศก เส็ด ก็คือ จอ แต่ในที่นี้เป็นชื่อ
 ของวันไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งเอกศก ๑๐ ศก ที่
 เรียกว่า แม่วันไทย หรือ แม่มี้อ และเอาปี
 ๑๒ นักษัตร ที่เรียกว่าลูกวันไทย หรือ
 ลูกมี้อ มาใช้เป็นวันเรียกว่าวันไทย หรือ มี้อ
 กาว กล่าว
 กาทล แตรงอน
 ก้าว ัก
 กำพล คือ เมืองกัมพล เป็นชื่อเมืองหลวง
 ลังกาโบราณ ปัจจุบันเรียก กัมโปลา ใน
 พ.ศ. ๑๙๘๔ ไม่มีหลักฐานว่า พระเชี้ยว
 แก้วไปอยู่เมืองนี้เมื่อไร แต่ต้องหลังจากตั้ง
 เมืองหลวงแล้ว คือไม่ก่อน พ.ศ. ๑๙๘๔
 กิณนร คนครึ่งนก อยู่ป่าหิมพานต์ (ตามเรื่อง
 ในวรรณคดี)
 กู เรา ฉัน ข้าพเจ้า (เป็นเอกพจน์)
 กู อัมชู ดูแล ปกป้อง ภาษาถิ่น กู แปลว่า ยกขึ้น
 อัมชู
 กุบหนี กูไม่หนี หนี หรือ หนี ก ทางเหนือ แปล
 ว่า หลีกไป
 เกลส (กิเลส) สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง
 เกลื่อน เคลื่อน ดาหน้ากันเข้าไป
 เกาปร กอปร หมายถึง ประกอบ
 แก่กม ที่สุด

แกวกลอย ร่วมกัน
 โกฎฐาสนุญ ส่วนบุญ
 โคนเกล้า โคนผม

ข

ขพง หรือ ขพุง ส่วนเบื้องบนของภูเขา หรือ ที่
 สูง ส่วนสูง หรือ ประเสริฐ
 ขรรค์ชัยศรี พระแสงอาญาสิทธิ์
 ขสานติ ชันติ อดทน
 ขลิณาสรพ พระขนิณาสพ
 ขอก ข้าง
 ขอมสบาด เขมรดง
 ขัดสา ขัดจนเรียบงาม
 ขัน ทำให้แน่น
 ขันกัน แข่งกัน
 ขันคำ ขันทอง
 ขาลนักษัตรสัมฤทธิศก จุลศักราช ๘๘๐
 พ.ศ. ๒๐๖๑
 ข้าว ปี
 ข้าเล็ก ข้าศึก
 ข้าเลือก ข้าศึก คำเลือก เลิก คือก เป็นคำเดียวกัน
 สระเอื้อ เออ อี เพี้ยนกันได้
 ข้าเลือกข้าเลือ ข้าศึก
 ข้า ช่มชี่ รังแก
 ขึ้นเป็นพระยา ขึ้นเสวยราชย์
 เชิญใจ ลำบากใจ
 เขม คงหมายถึง ชาวเขม
 เข้า เข้าของ ข้าว ปี
 เขาที่ปากพระบาง ทุกวันนี้เรียกว่าเขากบ เมือง
 นครสวรรค์ รอยพระบาทยังอยู่บนเขานั้น
 แต่ตัวหนังสือชำรุดอ่านไม่ได้
 เขียว ธิบ เขียวเห็น แปลว่า ธิบเห็น หรือ พลัน
 เห็น

โหลยล่ำฟาง คำสำหรับเรียกคนทำงานประจำ
เทวสถาน หรือ วัดวาอาราม

ค

ค แก่ หรือ กับ

คนที บ้านโคก อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง
อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

คนหนดิน คนที่ดิน หมายถึงคนเดินเท้า คน
เดินดิน

คม้อ ตรงกับ ก็หม้อ คือ ก็หมัก?

ครา ครั้ง

ครุวาร วันพฤหัสบดี

คลวง ขึ้น

คลา เคลื่อน คล้อย เดิน

คลาจาก เคลื่อนจาก

คลื่นประติรพ ส่องเสียงดังต่อเนื่องกัน

ควง บริเวณ

ค่อมตน สำรวมตน

คั่น ครั้น

คัล ผ้า

ค่าน แพ้

คาบ ครั้ง หน ขณะ

ค่านับ คำที่ต้องนับถือ หลักฐาน

คิมหฤดู ฤดูร้อน

คี คือ

คุง ตลอด トラบเท่าถึง ไปถึง

คุณในปลา หมายถึงการเสกปลาให้เป็นสื่อใช้
ในการทำให้คนรัก เจริญ หรือ ฉิบหาย
ตามลักษณะของมนต์นั้นๆ

เคริง ครั้ง

เคียกรั้ง สี่รัง

เคียด โกรธ เคื่อง

แคะ เรียว เปรี๊ยะ ว่องไว

ง

งอร มีความเลื่อมใส

งามแก่กม แก่กม แปลว่า ที่สุด

งามดั่งแกล้งแต่ง แกล้ง ตั้งใจทำ เช่นเดียวกับ

คำไทยโบราณว่า แสรั่ง ในไตรภูมิพระร่วง

คำ แกล้ง แสรั่ง ใช้อย่างเดียวกัน แปลว่า

ตั้งใจ

เงียด งด ชะงัด หยุด

แง่ยวน คล้อยปฏิบัติตาม

จ

จกอบ ภาษีผ่านด่าน จังกอบ (จกอบเป็นภาษา
เขมร) หมายถึงภาษีในการใช้ทาง คำว่า
จังกอบ ซึ่งหมายถึงภาษีผ่านด่าน มีใช้ใน
หนังสือหลายเล่มที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช สมัยรัชกาลที่ ๖ เรียก
ภาษีบำรุงท้องที่ชาวทะเลบางส่วนที่อำเภอ
ชะอำ และอำเภอหัวหินว่า ภาษีจังกอบ

จตุตถฦานภูมิเจ็ด เวทีปผลาพรหมหนึ่ง อลัญญี
พรหมหนึ่ง สุทธาวาสห้า คือ อวิหา อตปปา
สุทสสา สุทสสี อกนิฏฐ รวมเป็นเจ็ด
อยู่พื้นเดียวกันกับเวทีปผลาพรหม และ
อลัญญีพรหม

จทายปูน ถือปูน

จยุดิ เคลื่อน

จรามขัน จมมขณท แผ่นหนัง

จรามขัน แผ่นหนัง

จ้อง ร่ม

จอด พัก

จนักษัตรพระฉอศก ปิจอนักษัตร จ.ศ. ๘๗๖
(พ.ศ. ๒๐๕๗)

จอมเขาสุมณภูฏ เขาพระบาทใหญ่เมืองสุโขทัย
ตั้งชื่อตามเขาสุมณภูฏในสิงหล (ศรีลังกา)

จอมเขาสุมณภูบรรพต เขาสุมณภูบรรพต
ในสิงหล (ศรีลังกา)

จักราพาล จักรวาล

จักเสียดราบ จะทิ้งร้าง ตาย

จักให้คง จักให้ตั้งมั่น จักให้ยั่งยืน

จึงปราศิสถา จึงประดิษฐาน

จำข้า เจ้าของทาส

จำข้าสุภาพดี เจ้าของทาสและหัวหน้าฝ่าย
ตุลาการ

จาริก จาริกวัตร คือวัตรที่ควรประพฤติ

จารีต แบบแผน แบบฉบับ

จำนำ ประจำ

จำบัง คึก

จึงชม จึงชม

จึงว่า ดังว่า

จิตรฤกษ์ ๑. ฤกษ์ที่ ๑๔ ได้แก่ดาวหมี

๒. ดาวฤกษ์ที่ ๑๔ ชื่อ จิตรา (ดาว

ตาจระเข้) มี ๑ ดวง

จีพอร จีวร

จึงแล้งความแก่ชาด้วยชื่อ ตัดสิ้นความแก่เขา
ทั้งสองโดยยุติธรรม

จุง จง

จุง จง

จุทามุณี จุทามุณี

จุลศักราช ๗๐๕ พุทธศักราช ๑๘๘๖

จุลศักราช ๗๑๙ วัน ๓^๖ ๖ คำ พุทธศักราช
๑๙๐๐ ปีระกา เดือน ๖ ขึ้น ๖ คำ เป็น
วันอังคาร ตรงกับวันที่ ๒๕ เมษายน
พ.ศ. ๑๙๐๐

จุลศักราช ๗๒๑ พุทธศักราช ๑๙๐๒

จุลศักราช ๗๒๓ พุทธศักราช ๑๙๐๔

จุลศักราช ๗๒๔ พุทธศักราช ๑๙๐๕

จุลศักราช ๗๒๕ พุทธศักราช ๑๙๐๖

จุลศักราช ๗๒๖ พุทธศักราช ๑๙๐๗

จุลศักราช ๗๓๑ พุทธศักราช ๑๙๑๒

จุลศักราช ๗๓๘ พุทธศักราช ๑๙๑๙

จุลศักราช ๗๔๑ พุทธศักราช ๑๙๒๒

จุลศักราช ๗๕๐ พุทธศักราช ๑๙๓๑

จุลศักราช ๗๕๔ พุทธศักราช ๑๙๓๕

จุลศักราช ๗๖๑ พุทธศักราช ๑๙๔๒

จุลศักราช ๗๖๒ พุทธศักราช ๑๙๔๓

จุลศักราช ๗๖๕ พุทธศักราช ๑๙๔๖

จุลศักราช ๗๖๖ พุทธศักราช ๑๙๔๗

จุลศักราช ๗๖๘ พุทธศักราช ๑๙๔๙

จุลศักราช ๗๘๘ พุทธศักราช ๑๙๗๐ โดยวิธี

เอาเกณฑ์เลข ๑๑๘๒ + ๗๘๘ = ๑๙๗๐

จุง ในจาริกเขียน จุง ไทยบางพวกมีคำว่า

จ่อง หมายความว่า เกะกันไป จุงกันไป

เจ้าไท พระสงฆ์ เจ้านายผู้ใหญ่พระองค์ใด
พระองค์หนึ่ง

เจ้าไทย พระสงฆ์ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่

โจอม จอมในภาษาเหนือ คำนี้หมายถึง มงกุฏ

โจอมณฑล อยู่ที่ฝั่งตะวันออกของประเทศ
อินเดีย มีเมืองมัทราส เป็นเมืองใหญ่

ใจขึ้น ดีใจ มีปิติ

ฉ

ฉลัก สลัก

ฉลุฉลุฉลุฉลุ ปีนุ จ.ศ. ๘๖๗ (พ.ศ.
๒๐๔๘)

ฉอด เมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่สอ (แม่น้ำเมย)
บริเวณอำเภอแม่สอ จังหวัดตาก

ฉฉฉฉฉฉฉฉ เดือน ๖ ขึ้น ๖ คำ

ฉั่น อย่าง

ฉายา ๑๑ ชั้น เกาตัวที่ทอดไปวัดได้ ๑๑ ชั่ว
เท่า ชั้นฉายาก็เรียก

ข

ชนม์ อายุ

ชนมาพิธิ อายุ อายุชัย กำหนดอายุ

ชนะ แพ้

ชนะ สะอาด บริสุทธิ์

ชวตนักษัตรสัมฤทธิศก ปีชวด จ.ศ. ๘๙๐
(พ.ศ. ๒๐๗๑)

ช่วยเหลือ ช่วยเหลือเพื่อ

ชอย ช่วย

ช้อย ช่วย

ช้อยเหลือเพื่อกู้ ช่วยเหลือเพื่อประกอบกู้ (ช้อย
คือ ช่วย เหลือ คือ เหลือ กู้ คือ ยก อุ้มชู
ดูแล)

ชัง ชงม แข่ง

ชังอาส ไม่พึงปรารถนา

ชั่ว สมัย

ชา ภาษาเขมร แปลว่า เป็น

ข้างขอ ข้างที่ฝึกแล้ว หมายถึง ข้างเลี้ยง ข้างที่
อยู่กับขอ มีสำนวนว่า ข้างเหลือขอ คือ ฝึก
ไม่อยู่คำนี้มีใช้ในตำราปราบข้างสมัยสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช

ชาลรังสี รัศมีดุจข่าย

ชาว น่าจะเป็น ชาว หรือ เช่า ซึ่งเป็นชื่อหนึ่ง
ของหลวงพระบาง ในขณะเดียวกันอาจมา
จากชาวก็ได้ แต่เขียนให้ลงเสียงสัมผัสร้าย

ชาวอุขาวของ เป็นชนชาติที่อยู่ตามริมแม่น้ำ
และแม่น้ำของ แม่น้ำอุ อยู่ทางทิศเหนือ
ของหลวงพระบาง แม่น้ำของ คือ แม่น้ำ
โขงในปัจจุบัน ชาวอีสานขณะนี้ยังเรียกว่า
แม่น้ำของ

ชำเขิง ชุ่มดิน

ชี ไช ขอนไช เจาะ

ชื่อรุจาครี ชื่อช้าง ช้างรุจาครี เป็นช้างในตระกูล
ดีที่สุด ในคัมภีร์โลกปัญญาติมกล่าวไว้ใน
กัณฑ์รุจาครี

ชู ทุก

เขฎฐมาส เดือน ๗

เชษฐฤกษ์ เป็นดาวฤกษ์ที่ ๑๘ คือ ดาวช้างใหญ่
เชียงทอง เป็นเมืองร้าง ในหนังสือของลาลู-
แบร์ว่าอยู่ในระหว่างเมืองตากกับเมือง
กำแพงเพชร

ช

ชือ แม้ว่า หากว่า ถ้าหากว่า

ญ

ญิบ สอง

ญิบหมื่นสี่พันหกสิบเดือน สองหมื่นสี่พัน
หกสิบเดือน

ญิบแสนปี สองแสนปี

ด

ดงเดือด ส่นั่นดง หรือเครื่องดนตรีอย่างหนึ่ง

ดบงคักลอง หมายถึง ดิประโคมกลอง บง แปล
ว่า ดิ อาจเป็นสำนวนว่า ลั่น เช่น ลั่นฆ้อง
ได้ทราบจากผู้มีอายุจังหวัดสุรินทร์ว่า ก่อน
นี้มีคำว่า ค่ำบงคักกลอย ค่ำบง แปลว่า คำ
ที่กล่าวขึ้นก่อน ค่ำกลอย คือ คำที่กล่าว
ทีหลัง ในการพิธีมีคนกล่าว ค่ำบง เช่น โห้
และมีผู้ขาน ค่ำกลอย คือ ฮิ้ว คำนี้อาจเป็น
สำนวนโบราณว่า คำไพเราะ ลั่นวาจาไพเราะ
ดง ภาษาเขมร แปลว่า ดิ บงคัก ค่ำคำ ปุรค
ในภาษาเขมร แปลว่า ประโคม

ด้วยแคะด้วยแรง ด้วยความว่องไว และเข้มแข็ง
ด้วยเร็วด้วยแรง ภาคอีสาน มีคำว่า แคะ
แปลว่า ไม่เชื่อง เปรี๊ยะ

ดอกซ้อน มะลิซ้อน

ดั่งแก้ง ดั่งตั้งใจ

ดั่งเคียว โดยเร็ว

ดั่งอัน ดั่งนั้น

ด้านหนดิน ด้านทิศเหนือ

ตามคาช เติรดาช

คาย ทีเดียว เท่านั้น คำลงท้ายประโยคหรือคำ
ลงท้ายของข้อความ แบบเดียวกับ แล นา
ฯลฯ

คายแล เทียวแล

คำกล ก่อสร้าง ตั้งไว้ ตั้ง

คุณิตาสวรรค์ ชื่อสวรรค์ชั้น ๔ ในจำนวนสวรรค์
๖ ชั้น เทพดาในสวรรค์ชั้นนี้ล้วนแต่เป็น
“สัมมาทิฐิ”

เดินสิบ เดือนสิบ

เดินสิบห้าวัน ๑ เดือน ๑๕ วัน

เดินหก เดือน ๖

เดือนเจียง เดือนอ้ายของไทยฝ่ายเหนือ แต่
ตรงกับเดือน ๑๑ ของไทยฝ่ายใต้ เรื่องนี้
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ในสมุด
สำหรับสอบศักราชว่า “เดือนตามลัทธิไทย
ฝ่ายเหนือใช้ตรงกับลัทธิจีน เร็วกว่าเดือน
จันทรคติตามลัทธิไทยฝ่ายใต้อยู่ ๒ เดือน
เป็นต้นว่าเดือน ๘ เหนือ ต้องเข้าใจว่าเดือน
๖ ตามจันทรคติอย่างข้างใต้” และในศิลา
จารึกวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ.
๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) ว่า “ผลคุณมาส”
(เดือน ๔) ศุกลปักษ์ปุณมี ก็ได้ไทยภาษา
ว่าเดือน ๖ เพราะฉะนั้น คำว่า “เดือนเจียง”

ในที่นี้จึงตรงกับเดือน ๑๑ ตามจันทรคติ
อย่างไทยฝ่ายใต้

เดือน ๗ เดือน ๗ ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับ
เดือน ๕ ของไทยฝ่ายใต้

เดือนคั บวันสิ้นเดือน วันแรม ๑๔ ค่ำ หรือ
๑๕ ค่ำ

เดือนเต็ม วันเพ็ญ วันกลางเดือน

เดือนข้างแสดวัน แรมแสดค่ำ

เดือนเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

เดือนยี่ เดือนยี่ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับเดือน
๑๒ ของไทยฝ่ายใต้

เดือนสาม เดือนสามของไทยฝ่ายเหนือตรงกับ
เดือนอ้ายของไทยฝ่ายใต้

เดือนหก เดือนหกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับ
เดือน ๔ ของไทยฝ่ายใต้

เดือนอ้ายแรม ๑๐ ค่ำ วันอาทิตย์ จ.ศ. ๗๖๘
ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๑๙๔๙

เดือนโอกแปดวัน ขึ้นแปดค่ำ

ได้เงื่อน ได้เงิน

ได้ข้างไต้วง ได้ข้าง ไทยบางถิ่นมีคำพูดว่า
ได้ข้าง ไต้โง้ง คำว่า วง ใช้คู่กับข้าง วง
เป็นลักษณนามของคำ ข้าง มีคำกล่าว ว่า
มีวัลลิบทอง มีข้างสิบวง

ได้บัวได้นาง ได้บัวรายชายหญิง คำที่ใกล้เคียง
กับ บัว คือ บ่าว ซึ่งแปลว่า ผู้ชาย เช่น
จ้าวบ่าว ในกฎหมายเตยรบาล มีคำว่า
บัวนาง แปลว่า สนม ทาง อีสานมีคำว่า
บัวนาง นางสนม แต่คำนี้เดิมอาจหมายถึง
คนรับใช้ทั้งหญิงชายก็ได้ ภายหลัง
ความหมายของคำเปลี่ยนไปในภาษาอีสาน
บัวเป็นคุณศัพท์ แปลว่า ไหญ่หลวง เช่น
เมืองบัว แปลว่า เมืองหลวง ลุงบัว
แปลว่า ลุงใหญ่ ท้าวบัว - พระมหากษัตริย์

ลูกปั่ว - ทหาร หัวปั่ว - แม่ทัพ ข้างปั่ว -
ข้างหลวง เป็นคำนามแปลว่า ประมุข หรือ
กษัตริย์ คำปั่ว ที่ใช้คู่กับคำ นาง แปลว่า
ชาววัง ปั่ว เป็นข้าราชการฝ่ายหน้า นาง
เป็นข้าราชการฝ่ายใน เรื่องท้าวฮุ่งมีข้อความ
ว่า เทปั่ว เทนาง หมายความว่ามอบ
ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในให้หมด ปั่ว - นาง
ในที่นี้อาจใช้ในแง่ก็ได้ หรืออาจเป็นคำ
เดียวกัน หรือ ป่วนาง หมายความว่าเพียง
นาง หรือ นางสนม นาง แปลว่า อ่อน
อ่อนโยน เช่น หน่อไม้นาง คือ หน่อไม้อ่อน
ในที่นี้อาจใช้ว่าบริวารหญิงชาย ส่วนจะ
เป็นบริวารระดับไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้เป็นนาย
ถ้าเป็นระดับพ่อขุน บริวารก็เท่ากับ
ข้าราชการบริพาร ถ้าต่ำกว่านั้นก็บริวาร
ลาวโซ่งที่ราชบุรี เรียกผู้ชายว่า ปั่ว เรียก
ผู้หญิงว่า นาง ภาษาไทยใหญ่ คำว่า นาง
แปลว่า คน เช่นมีลูก ๕ นาง ภาษาจีน
แต่จื๊วว่า นั้ง จีนไทหล่าว่า นาง แปลว่า คน
เขมร ปัจจุบัน เรียกผู้ชายว่า นาง ก็มี

โดย ตาม

แต่ เทอญ หรือ ด้วย

ด

ดก ถึง

ตติยฉานภูมิสาม อยู่พื้นเดียวกัน แยกกันอยู่
เป็น ๓ เหล่า คือ ปรีตตาสภาพรหมเหล่าหนึ่ง
อรูปฌานสภาพรหม เหล่าหนึ่ง สุภิกขินทกา-
พรหม เหล่าหนึ่ง

ดบกัน พบกัน รวมกัน

ดระพัง บ่อน้ำ สระ

ดระบัด ทนไค

ดราบไปได้แก่ ดราบถึงได้บรรลุ

ดรีบูร กำแพงสามชั้น

ดรุณ จีน ชาวหมู่บ้านตลก ชาวทมิฬเผ่าเตลุก
ตลาดปสาน ตลาดที่ตั้งขายของเป็นประจำ
ตลาดร้านค้า

ดวง นับ จน จนกระทั่ง ให้ ทำให้เต็ม ทำให้
บริบูรณ์ อย่างในเพลงพ่ายว่า “ดูประจักษ์
เต็มดวง ท่งกว้าง” อยู่ดวง ใช้ในความว่า
อยู่ร่วม อยู่ด้วย หรือ อยู่เป็นพวกเดียวกัน

ตวาน หรือ ตวน ตรงกับภาษามลายูว่า tuwan
แปลว่า นาย (หรือ เจ้า) เพราะฉะนั้น คำว่า
ลูกขุนมูลตวาน ก็คือลูกขุนมูลนาย นั่นเอง

ต่อ (เขมร) เจริญ

ต่อข้าง ขนข้าง ต่อ แปลว่า ขน ก็ได้

ต่อข้าง ฟุ้งข้าง ขนข้าง ฟุ้งข้าง - รบ ฟุ้ง แปลว่า
รบ เช่น รบฟุ้ง

ต่อเท้า ต่อถึง ตลอดถึง

ต่อหัวข้าง ขนข้าง

ตะวันตกย ๖ บาท เวลาบ่าย ๓๖ นาที (บาท
หนึ่งเท่ากับ ๖ นาที)

ตั้งเป็นพระเจ้า น่าจะหมายถึงการสร้าง หรือ
การประกอบพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป

ตั้งเวียงผา กำแพงหิน เวียง คือ กำแพง หรือ
เมือง ผา คือ หิน

ดินนอน ทิศเหนือ

ดีโสมพอก ดีทองคำปิด

ดีหนังวังข้าง คล้องข้าง จับข้าง (หนัง บางแห่ง
ใช้ นาง หนาง แปลว่า ตาข่าย หมายความว่า
เช่นเดียวกับ ตีวน คือ จับสัตว์เล็ก) ดีหนัง
แปลว่า ขว้างบ่วงไปคล้องข้าง วังข้าง คือ
เอาข้างเข้าอยู่ในที่ล้อม ดีหนัง เป็นภาษาที่
ใช้ในการจับข้าง หมายถึง การเอาหนังมา
ทำเป็นเชือกคล้อง วังข้าง แปลว่า ล้อมข้าง
มิใช่ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ทางเหนือมีคำว่า

เหนียง ซึ่งทางอีสานเรียกว่า นาง หมายถึง
ตาข่ายสำหรับดักหมีป่า และอีเก้ง มีตาโต
กว่าข่ายดักกระต่าย ฉะนั้น คำว่า ดีหนัง
อาจหมายความว่า ดักสัตว์ประเภทนั้นด้วย
เครื่องดักที่เรียกว่าหนังหรือเหนียงหรือนาง
ตามเสียงท้องถิ่น เช่นเดียวกับการจับปลา
ด้วยอวนก็เรียกว่า ตีอวน สมเด็จฯ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเขียนเล่าถึงวิธี
จับช้างว่ามีอยู่ ๔ อย่าง ดีหนัง น่าจะหมายถึง
การคล้องช้าง แบบใช้บ่วงบาศหรือหนัง
ปะกำไล่คล้องช้างป่าอย่างการต่อช้างที่ทำ
กันอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ วังช้าง น่าจะ
หมายถึงการจับช้างโดยวิธีล้อมหรือสร้าง
คอกจับ

ตู ข้า ข้าพเจ้า เราทั้งหลาย ฉันททั้งหลาย ข้าพเจ้า
ทั้งหลาย (เป็นพหูพจน์)

เตรลาคลา เทียวไป

เต่า นพศกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับจัตวาศก
ของไทยฝ่ายใต้

เต่าเม็ด ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยฝ่ายเหนือ
เต่า ก็คือนพศก เม็ด ก็คือ มะแม แต่ในที่
นี้เป็นชื่อของวันไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งเอาศก ๑๐
ศกที่เรียกว่าแม่วันไทย หรือแม่มื้อ และเอา
ปี ๑๒ นักษัตริย์ที่เรียกว่าลูกวันไทย หรือ
ลูกมื้อมื้อ มาใช้เป็นวัน เรียกว่าวันไทย หรือมื้อมื้อ

เต่ายี ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยภาคเหนือ
เต่า คือ นพศก ยี คือ ปีชวด แต่ในที่นี้เป็น
ชื่อวันชนิดหนึ่งของไทย คำหน้าเป็นแม่วัน
ไทยหรือแม่มื้อ มีรอบละ ๑๐ วัน คำหลัง
เป็นลูกวันไทยหรือลูกมื้อมื้อ มีรอบละ ๑๒ วัน
ฉะนั้น วันหนไทยจึงมีรอบละ ๖๐ วัน

เต่าสัน ปีกอกนพศกของไทยฝ่ายเหนือ แต่ตรง
กับปีกอกจัตวาศกของไทยฝ่ายใต้

เดิน ประกาศ

เตียมแต่ ตั้งแต่ สมัยหนึ่ง ในวรรณคดีอีสานมี
คำว่า เจียม หรือ เจียมแต่ เช่น เจียม
จากเจ้า หมายความว่า ตั้งแต่จากเจ้า เสีย
ต กับ จ ใช้แทนกันได้

แต่กระทงดูร้ายแก่ปู่ แต่ข้อที่ดูร้ายแก่ปู่

แต่งแง แต่งตัว

ถ

ถเมิรเทศ ผู้เดินทางไปยังที่ต่างๆ โดยไม่มี
จุดหมาย ผู้เดินธุดงค์

ถ่อง แถว

ถ้าพระรามแลถำรัตนธำร ดูหนังสือพระราช-
นิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่อง เทียวเมือง
พระร่วง ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๘ โรงพิมพ์
อักษรบริกากร หน้า ๑๗๙ - ๑๘๒ เรื่องที่
ตั้งของถำและจารึกซึ่งพบในสมัยนั้น

ถี จด (ยังใช้อยู่ในประเทศลาว)

ถือบ้านถือเมือง สั่งราชการ ปกครอง ใช้ใน
ความหมายว่า การปกครองบ้านปกครอง
เมือง การบริหารราชการ การสั่งราชการ

ถึง ถึง

ถึงเท่าเป็นเจ้าอยู่ย่น ถึงแม้ว่าเป็นเจ้าอยู่ย่น

ถึง ถึง

(ปี) โละ ปีเถาะ

ท

ท่ ดี ครอบงำกวาดต้อน ภาษาเขมร ทฺร แปลว่า ดี
ภาษาอีสาน ท่ แปลว่า กวาดต้อนก็ได้
พจนานุกรมอีสาน ท้อ แปลว่า กระทบ
กระทั้ง ปะทะ

ท่งชัย ท่งชัย

ท่งไชย ท่งชัย

ทเนปร เป็นภาษาเขมรโบราณและไทยโบราณ
แปลว่า เป็นต้น หรือ เป็นต้นว่า
ทลา หรือ ทล้า ทั้งหลาย ทลา ตรงกับคำเขมร
ถลา แปลว่าทางหลวง ถนนใหญ่
ท่วย ผุ่ง หมู
ทอดสินไหม วางเงินค่าสินไหม
ทะเลหลวง น้ำกว้าง
ทะเทียด หรือ สรเทียด ตรงกับคำมอญว่า ทินทิม
แปลว่ากลองสองหน้า ใช้ตีด้วยไม้ข้างหนึ่ง
และมีมือข้างหนึ่ง
ทั้งกลม ทั้งหมดทั้งสิ้น
ทศ ครบ บริบูรณ์ พอดี
ทาน การให้
ทานอด อดทน
ท่า ครั่ง
ทิพพ ต่อจากคำว่า ทิพพ ปรากฏในหนังสือ
พระธรรมกายว่า โสตถาณ คือ ทิพพ-
โสตถาณ
ทิพยพิชฌาณ ทิพยพยาน พยานที่ศักดิ์สิทธิ์
ที่มั่น ที่มุ่งหมาย ที่หมายมั่น
ทุกฉัน ทุกอย่าง
ทุกรุ่งปี ทุกต้นปี
ทุกแห่งทุกพาย ทุกแห่งทุกหน
ทุกอรุณ ทุன்பำรุง
ทุกๆ อัน ทุกๆ อย่าง ทุกอย่างทุกประการ
ทุกิตยฌานภูมิสาม อยู่พื้นเดียวกัน แยกกันอยู่
เป็น ๓ เหล่า คือ ปริตตภาพรหม เหล่าหนึ่ง
อปปมาณาภาพรหมเหล่าหนึ่ง อาภัสสร-
พรหม เหล่าหนึ่ง
ทุรคติ การไปลำบาก
เท้า ถึง
เท้าถึง ตราบถึง

เท้าวัน ทุกวัน จนถึงวันสิ้นศาสนา
เท้าหรือเท้า ถึง
เท้าหัวลาน ถึงที่เตียน ถึงหัวสนาม เท้า แปลว่า
ถึง หัวลาน แปลว่า หัวสนาม ที่กว้าง
เทียน ย่อม
เทียนย่อม ล้วน ล้วนแต่
เทียร ย่อม
เทียรย่อม ย่อมมี ธรรมดา โดยปกติมิใช่หลาย
แห่งในหนังสือไตรภูมิพระร่วง
เทียรย่อมทองงา ประดับด้วยทอง สำเร็จด้วย
ทอง
เทียรย่อมผู่ ล้วนแล้วไปด้วยหมู่

ธ

ธ ท่าน
ธชฎากทีปรูปคันธมาลา ธง ธงฎากประทีป
รูป ของหอม ดอกไม้หอม
ธรรมา ยังดำรงชีวิตอยู่
ธรรมไตรโลกคจุนวราจาร น่าจะเป็นธรรมไตร
โลกสุนทราจารย์ หรือธรรมไตรโลกคุณ-
วาจารย์?

น

นครพน เมืองนี้มีในหลักที่ ๔ ด้านที่ ๒ บรรทัด
ที่ ๑๔ ไม่ทราบชัดว่าเมืองอะไร แต่อยู่ใน
ทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัยหรือบางที่อาจ
อยู่ในประเทศรามัญโบราณก็ได้ บางท่าน
ว่าเมืองเมะตะมะ
นครสรวงสองแคว ต่อมาเรียกว่า สระหลวง
สองแคว ได้แก่จังหวัดพิษณุโลก
นโม รตนตยวราณ ข้าพเจ้าไหว้แก่พระรัตนตรัย
อันประเสริฐ

นอกพระวิสัย นอกพระราชฐาน

นักษัตร ชื่อรอบเวลา กำหนด ๑๒ ปี เป็น ๑ รอบ
เรียกว่า ๑๒ นักษัตร โดยกำหนดให้สัตว์
เป็นเครื่องหมายในปีนั้นๆ

นันทนาภิเสก มาจาก นันทนา (สันสกฤต ‘ปิตี’
/ ‘ยินดี’) + อภิเสก (การรดน้ำ) แปลว่า
‘การรดน้ำด้วยความปิติยินดี’

นันทปุร เป็นชื่อเดิมของเมืองน่าน หรือนคร
น่าน แต่ครั้งโบราณ

น้ำคงคา ชื่อเต็มว่า มวลิกคงคา

น้ำโคก น้ำที่ดอน น้ำตก น้ำที่ตกจากภูเขา
ภาษาเขมร มีคำว่า โคก แปลว่า บก เช่น
ทหารโคก บางครั้งก็แปลว่า แท่ง เช่น
ถ้วยเตี้ยโคก

นำลาง นำทาง

นิสัยมุกต์ ผู้พ้นจากนิสัย ได้แก่ พระภิกษุผู้ศึกษา
อบรมดีแล้ว และมีพรราชาทำ

นิรพินนันตราย ปราศจากอุปสรรคและอันตราย
นุ ภาษาเขมรแปลว่า ซึ่ง แต่ในที่นี้ใช้ในความว่า
ต่อ

เนียรพาน นิพพาน

เนื่องทั้ง อีกทั้ง รวมทั้ง

ในกลวง ในภายใน ในบริเวณ

ในกลวงป่าตาล กลวง คือ บริเวณ ภายในกลาง
ในภาษาเขมรมีคำว่า กัลฺ แปลว่า ระหว่าง
กลาง

ในต้นว่า เป็นต้นว่า

ในไพร่ ใน ภาษาเขมรตรงกับภาษาไทยว่า แห่ง
หรือของ ปัจจุบันนี้ คำ ใน ใช้แสดงความ
หมายว่า ของ ก็ยังมี เช่น พระมเหสีใน
รัชกาลที่...

บ

บ่ ไม่

บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน ไม่เข้ากับผู้ร้ายลักทรัพย์
ไม่เห็นแก่ผู้รับของโจร ลัก แปลว่าขโมย
มัก แปลว่า ชอบ เข้าข้าง เห็นแก่ ทางอีสาน
คำว่า ลัก แปลว่าขโมยก็ได้ เอาเปรียบก็ได้
(ออกเสียงว่าหลัก) ในความหมายว่า ชอบ
คำว่า มัก มีใช้ในไตรภูมิพระร่วงหลายแห่ง
เช่น อย่าได้เลือกที่รัก มักที่ชัง

บ่อดิดคั้น ไม่ติดขัด ไม่ยาก

บไคร่เดียด ไม่อยากยินร้าย? ไม่เดือดร้อน

บไคร่พิน ไม่อยากยินดี? พิน (ภาษาถิ่นใต้) แปล
ว่า ผูกพัน

บไคร่พิน น่าจะหมายถึงไม่ยินดี

บ่ชอบบ่ยำ ไม่ชอบ ไม่ยำเกรง

บโฉบ ไม่ชอบ

บทนส่งคืน ยังไม่ส่งคืน

บมิ ไม่

บมิกล่าวถี่เลย ไม่สามารถจะกล่าวได้ถี่ถ้วน

บยัง ไม่อยู่

บรคน รวมกัน

บริคณห์สนธิ เอกสารกำหนดวัตถุประสงค์

บริบรรณ บริบูรณ์

บริบัติ ปฏิบัติ ประณินบัติ

บริบูรณ์แล้ว เต็มที่แล้ว สำเร็จแล้ว

บริพาธ แวดล้อม

บไร่ ไม่ยาก

บวรณมี ปุณณมี นิพพาน

บ่หย่า ไม่หยุด ไม่เลิก

บ่หลาก ไม่แปลก ไม่ผิดแผก

บ่ท่อน ไม่เคย

บเทิง ไม่นาน

บัญญัติ (เบญจรงค์) แม่สีทั้ง ๕ คือ ขาว ดำ
เหลือง เขียว แดง
บัด ประเดี้ยว
บัดแมง ชั่วครู่
บางอำเพือ บางสิ่งบางอย่าง
บานเมือง ในที่นี้เป็นชื่อคน แปลว่า ทำให้บ้าน
เมืองเบิกบาน บานเป็นคำไทยไม่ใช่บาลี ซึ่ง
เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า คุ่มครอง คำว่า
เมือง ภาษาไทยอีสานแปลว่ารุ่งเรือง สุกใส
เช่น ฟ้ามแลบเมือง หมายความว่า ฟ้ามแลบ
เป็นแสงแวววาว เรืองรอง คำว่า เมือง ใน
ที่นี้ ควรคงไว้ในความหมายว่า บ้านเมือง
พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยพระองค์อื่นๆ
ก็มีพระนามเป็นภาษาไทย เช่น พญาสิทธิ
พญาเลอไทย เป็นต้น
บาดใหม่ ปรับ
บาทปลาย บาทเศษ บาทกว่า
บ้านอายรอกแลบ้านมตเพ็ง เข้าใจว่าเป็นชื่อ
ตำบลหรือหมู่บ้าน
บารมี (ปารมี) ความดีที่จะส่งผลให้เป็นพุทธะ
บำเรอ ประนินบัติ
บุญ (บุญ) ความดีแห่งจิต
บุรณรรพสุ หรือ ปุณรรพสุ ชื่อฤกษ์ที่ ๗ ได้แก่
ดาวล่ำภา หรือดาวเรือชัย
บุรพผลคุณี เป็นฤกษ์ที่ ๑๑ คือดาวงูตัวเมีย
บุรณมี วันเพ็ญ
บุรา เมือง
บุรีบรร บริบูรณ์
เบกพล บุกพล เบิกพล ขับพล ไล่ต้อนทหาร
เบก ภาษาเขมรโบราณ แปลว่า เปิด ขับ
ไล่ต้อน เคลื่อน ปัจจุบันใช้ว่า เบิก หรือพุ่ง
เข้าไป เบก กับเบิก มีความหมายอย่าง
เดียวกัน เสียงสระ เอ กับเสียงสระ เออ

มักใช้แทนกันได้ เบกพล ก็คงมีความหมาย
ว่า เบิกพล คือ บุกพลเข้าไป แหวกพล
เข้าไปหรือนำพลเข้าไป

หมายเหตุ : คำนี้ พระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้ว่า บุกพล
ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ อ่านว่า เนกพล
อธิบายว่าเป็นคำย่อจาก อเนกพล คือ มี
กำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ
อ่านว่า เบกพล

เบญจกัลยาณี ความงามของหญิง ๕ ประการ
ได้แก่ ผงงาม รูปงาม พ้นงาม ผิวงาม
วัยงาม

เบญจสาธารณ์ การสร้างสิ่งสาธารณะ มีศาลา
ที่พัก บ่อน้ำ ถนน สะพาน โรงพยาบาล

เบญจางค เบญจางคประดิษฐ์

เบญจางคประดิษฐ์ คือ การกราบไหว้ด้วย
อวัยวะห้าอย่างลงกับพื้น คือ กราบเอาเข้า
ทั้งสอง มือทั้งสอง และศีรษะจดลงกับพื้น

เบรียน สอน

เบื่องข้าง ตรงกับ แจ่งในภาษาเหนือ แปลว่า
เฉียง

เบื่องตึนนอน ทิศเหนือ ตึนนอน คือ ทิศเหนือ
ภาษาทางภาคใต้ เรียกทิศใต้ว่า ปละทวนอน
เรียกทิศเหนือว่า ปละตึน

เบื่องทวนอน ทิศใต้

ไบพง ไบไม้

ป

ปก แวนแคว้น รัฐ

ปฎิฆะ ความคับแค้น ความกระทบกระทั่ง

ปติฆมัคค์ ตามศัพท์ภาษาบาลีแยกเป็น ปฏิฆ
(ความกระทบกระทั่ง) + มคค (ทาง)

ปฏิมมค์ - 'กำหนดรู้ความทุกข์', 'ความ
คับแค้นใจ'
ปฏิพัทธ์ รักใคร่ เนื่องกัน ผูกพัน
ปฐมฉานภูมิสาม อยู่พื้นเดียวกัน แต่แยกกัน
อยู่เป็น ๓ เหล่า คือ พรหมปริสัชชาเหล่าหนึ่ง
พรหมปริหิตาเหล่าหนึ่ง มหาพรหมเหล่า
หนึ่ง
ประชุบัติ บัญญัติ ภาษาสันสกฤตว่า พรชูป
ติ ภาษาบาลีว่า ปญฺญตติ
ปรุญติ พรชูปติ คือ บัญญัติ
ปรุญาปติ บัญญัติ
ปรโลก โลกอื่น
ประกิด ประกอบ ประกับ ประดับ
ประญา ปัญญา
ประณิธาน การตั้ง
ประดา บรรดา
ประดิษฐาก ประดิษฐาน
ประดิษฐา ปฏิญญา คือ การให้คำมั่นสัญญา
หรือการแสดงยืนยันโดยถือเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
หรือความสุจริตเป็นที่ตั้ง
ประมาณ กำหนดได้
ปราบต์ (สันส.ปราปฺต) แปลว่า ถึงแล้ว ได้แล้ว
ประศาสน์ สั่ง
ประหยา ปัญญา
ปรตยักษัทันตา ประจักษ์ทันตา หรือ ทันทีตา
เห็นในปัจจุบันอย่างชัดเจน
ปริชญา ปรีชา ความรู้รอบคอบ
ปริตดาภาพรหม พรหมผู้มีรัศมีน้อย พรหม
ชั้นนี้มีอายุยืนสองอสงไขยกาล
ปริสุทธอุตมะ (อุดม) มีความบริสุทธิ์เป็นเลิศ
ปรีชญา ปรีชา ความรู้ ปัญญา สติปัญญา
ปรีชญาพล กำลังแห่งสติปัญญา
ปลง มอบ พิจารณา

ปลาก ฟาก
ปลาย กว้าง
ปลายดิน ทิศเหนือ
ปลุกพิหาร สร้างวิหาร
ปลุสริตา โทณติ มีตลาดประสาร ประสาร
แปลว่า คล้ออก เหยียดออก ปลาน มา
จากคำเปอร์เซียว่า บาซาร์ คือ ตลาดที่ถาวร
ซึ่งในประเทศตะวันออกมีตลาดประเภทนี้
อยู่แล้ว
ปอพัน หมายถึงปอที่พันเป็นเชือกทั่วไป
ปักปัน ปักลูกธนู ยิงธนู
ปัญจพิธกัลยาณี ความงาม ๕ อย่าง คือ ผงงาม
เนืองงาม พ้นงาม ผิวงาม วัยงาม
ปัญจันนตริก อนันตริยกรรมห้า คือ ปิตุฆาต
การฆ่าบิดา มาตฆาต การฆ่ามารดา อรหันต-
ฆาต การฆ่าพระอรหันต์ สังฆเภท การ
ทำให้สงฆ์แตกจากกัน โลหิตุปบาท ทำให้
พระกายของพระพุทธเจ้าห้อเลือด
ปากปตู ปากประตู
ปิกทาน สังเกตท่าน
ปิกัดเม้า ปีเถาะ ฉศก ของไทยฝ่ายเหนือ
ตรงกับปีเถาะ เอกศกของไทยฝ่ายใต้
พ.ศ. ๑๘๘๒
ปีจอ ตรงกับ จ.ศ. ๗๓๒ (พ.ศ. ๑๙๑๓)
ปีเถาะ ปีสิณยุคปัจจุบัน คือ กลียุค ศักราช
๔๓๒,๐๐๐ ตรงกับ พุทธศักราช
๔๒๙,๔๔๒
ปีมะเมียนกษัตริ อาทิตยวาร เดือน ๖ ขึ้น ๑๔
ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๐๕๓
ปีมะแมเดือนหก ออกสิบเอ็ดค่ำ วันจันทร์ ปี
มะแม เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันจันทร์
ที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๑๘๘๖

ปีเม็ด ปีมะแม

ปีรวงเป้า รวง คือ อัฐศก เป้า คือ ปีฉลู เป็นปี
ฉลูอัฐศกของไทยภาคเหนือ แต่ตรงกับปี
ฉลูตรีศกของไทยภาคกลาง

ปีระกา จ.ศ. ๘๗๕ (พ.ศ. ๒๐๕๖)

ปีสรโน ปีโฉน

ปนัปสุ ปนัปสุฤกษ์ ชื่อฤกษ์ที่ ๗ ได้แก่ ดาว
สำเภาทอง อีกนัยหนึ่งว่า ดาวตาเรือชัย หรือ
ดาวหัวสำเภา วันพุธ แรมแปดค่ำ เดือน ๑๑
ตรงกับวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๑๙๐๔
สุโขทัย นับปีอย่างจริงเรียก พ.ศ. ๑๙๐๕
เหมือนพม่าและลังกา

ปรวษาฒฤกษ์ ฤกษ์ที่ ๒๐ ได้แก่ ดาวแรดตัวผู้
หรือดาวช้างพลาย

เป็นขุน ขุน เจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง

เป็นจัน ตรงกับ เป็นจันทน์ หมายถึง เป็นค่า
ภักตทหาร

เป็นทุษฐยุดความแพ้ เป็นการประทุษร้าย
พาลเกรง ยึดถือเอาแต่ความชนะถ่ายเดียว
แพ้ ในที่นี้แปลว่า ชนะ

เป็นพระหำองค์ จำนวนพระพุทธรูป ๕ องค์
แปลงเลียด หน้าเรียบ

โปรส ปลดปล่อย

โปรสสราย ปลดปล่อย

ไป ไม่

ไปกราย ไปหา

ไปจอด ไปถึง

ไปล่ปละ ปล่อยปละ สละ

พ

พกาลส ประกาศ

พคุนี หรือ ผลคุนี เป็นชื่อดาวนักษัตรมี ๔ ดวง
เรียกว่าดาวเพดาน คือ ๒ ดวงหน้า เรียกว่า

บุรพผลคุนี เป็นดาวฤกษ์ที่ ๑๑ ได้แก่ดาว
เพดานตอนหน้า อีก ๒ ดวงหลัง เรียกว่า
อุตรผลคุนี เป็นดาวฤกษ์ที่ ๑๒ ได้แก่ดาว
เพดานตอนหลัง

พชุม ประชุม

พดาจ แยกกัน

พยองขึ้นเมื่อ พุ่งขึ้นไป

พลีกรัตน แก้วพลี

พสมลิบข้าว รวมกันเป็นลิบปี

พัคคุณมาส เดือน ๔

พิไช ถ้าไม่ไช

พิศแพกแสกว้างกัน แดกแยกความคิดกัน พิศใจ

แตกแยก เป็นความกัน ความเห็นไม่ตรงกัน

พิศใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน แสก หมายถึง

แตก หรือแยก ก็ได้ เช่น แสกข้าง แสกกกลาง

แสก บางแห่ง แปลว่าชัดเจน เช่น กลางวัน

แสกๆ ว้าง ก็เหมือนกับ บ้าง แปลว่า แหว่ง

ไม่ตรงคำ แสกว้าง มีใช้ในกฎหมายเก่า

หลายแห่ง (ในกฎหมายตราสามดวงใช้ว่า

พิศแพกแซกว้าง)

พิแล พิ หาก ถ้า แล เป็นคำ แยก ประธาน

พิวคำ พิวเปล่งปลั่งดังทองคำ

ผีฟ้า กษัตริย์

ผู้ช้อน หมายถึง ผู้ซึ่งเก็บของตกได้และช้อนไว้

ผู้รับฝากของโจรแล้วช้อนไว้

ผู้หญิงโสด ผู้หญิงสอง

ผึ่งพ่าน ผึ่งบินพล่าน

เพื่อ ข้าพเจ้า ข้า เรา (เป็นพหูพจน์) คำ เพื่อ ทาง

อีสานมีใช้แต่ในวรรณคดี หมายความว่า เป็น

ทวิพจน์คือ เรา (สองคน) ข้า (สองคน) เช่น

เดียวกับคำ เชื้อ ซึ่งแปลว่า ท่าน (ทั้งสอง)

เธอ (ทั้งสอง)

แผ่นดินอันหนาคล้านปิ่นเพ็ญ แผ่นดินอัน
สิ้นสะเทือนหวั่นไหว แผ่นดินไหว
แผ้ว ปราศจาก
แผลง ดัดแปลง

ฝ

ฝาก ฝ่าย
ฝ่าตีนพระเป็นเจ้า ฝ่าพระบาทพระพุทเจ้า

พ

พนม พุ่ม
พนมเบี๋ย พุ่มเบี๋ย พนม แปลว่า พุ่ม เบี๋ย
อาจหมายถึง เงิน เงินตรา หรือพืชผัก เช่น
ผักเบี๋ย
พณัง ทำนบกั้นน้ำอย่างใหญ่
พรรษจรวดสวาย ฝนชะซ่อมมะม่วง
พรหมปริสชชา พรหมผู้เป็นบริษัทบำรุงบำเรอ
มหาพรหม พรหมชั้นนี้มีอายุยืนเศษหนึ่ง
ส่วนสามแห่งอสงไขยกัลป
พรหมปโรหิตา พรหมผู้เป็นปโรหิตของมหา-
พรหม พรหมชั้นนี้มีอายุยืนครึ่งหนึ่งแห่ง
อสงไขยกัลป
พระกัณโถง (เขมร) พระราชมารดาบางครั้งเขียน
ว่า “กรรโถง” เช่นในจารึกวัดตาเธรซึ่งหนึ่ง
และจารึกวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง
พระขพุง เป็นชื่อ ภูเขา
พระขรรค์ชัยศรี พระแสงอาญาสิทธิ์
เพราะจักให้คงในศาสนา เพื่อจักให้ตั้งมั่นใน
พระพุทธศาสนา
พระทักษิณอักษกธาดู พระรากขวัญเบื้องขวา
พระทันตธาดู กระดูกส่วนที่เป็นฟัน
พระทาน ประทาน

พระธม พระใหญ่
พระธรรมราชาธิราช พระมหาธรรมราชาที่ ๓
(ไสยลือไทย) พระมหาธรรมราชาที่ ๔
(บรมบาล มหาธรรมราชา)
พระธาตุดาตุ พระธาตุด่วนอื่นๆ
พระนลาตธาดู กระดูกหน้าผาก
พระบาง ชื่อเมืองนครสวรรค์ในสมัยโบราณ
พระบาทกัมมเดงอัญญ พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัว
พระบาทกัมมเดงอัญญาไทยราช พญาญาไทย
(ลือไทย)
พระบาทกัมมเดงอัญญศรีรามราช พ่อขุนราม-
คำแหง
พระบาทเหนือจอมเขานางทอง รอยพระ-
พุทบาทบนยอดเขานางทอง เดิมอยู่ที่
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
และได้ส่งลงมากรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖
เวลานี้อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
กรุงเทพมหานคร
พระพุทธเจ้านิพพานแล้วได้ ๒๐๕๓ พรรษา
พุทธศักราช ๒๐๕๓ ตรงกับจุลศักราช
๘๗๒
พระยาเขาสมนันตกุญ เขาสมนนุญในลังกาทวิป
หรือในศรีลังกา
พระวิภูกตรัย พระปิฎกตรัย พระไตรปิฎก
พระศรีอารียไมตรีเจ้า พระสมัญญานามแห่ง
องค์พระสัพพัญญูอันจะมาตรัสรู้พระอนุตร
สัมมาสัมโพธิญาณ เป็น “พระพุทธเจ้า”
ในกาลภายหลัง ที่เรียกกันว่า ศาสนา
พระศรีอารีย หรือพระศรีอารียเมตไตรย
พระศาสน์ การสั่ง (ปัจจุบันใช้ว่า “ประกาศน์”)
พระคิวดาตุ กระดูกคอ

พระอจนะ อจน-อัจจนะ แปลว่า สิ่งที่ควรบูชา
ในภาษาบาลีเขียน อจจน ภาษาสันสกฤต
อรจนา แปลว่า การบูชา การเชนสรวง
พระอถารส พระอฏฐารส
พระอฏฐารส พระพุทธรูปยืน อฏฐารส แปลว่า
สิบแปด หมายถึงคุณสมบัติสิบแปด
ประการของพระพุทธเจ้า
พรับ่าเรอ พรับ บ่อยๆ สม่่าเสมอ เป็นประจำ
บ่าเรอ แปลว่า ประณิบัติ รับผิดชอบ
พฤฒินาตศาสตร์ ศาสตร์ของพราหมณ์
พวกหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ทำพิธีเกี่ยวกับช้างและ
ปศุสัตว์ดัจญโร
พอก ปิด
พอย พลอย เลย
พ่อเชื้อเลื้อคำ พ่อให้กำเนิด พ่อที่ล่วงลับไปแล้ว
เลื้อคำ เป็นคำใช้คู่กับพ่อเชื้อ
พ่อเชื้อเลื้อคำมัน พ่อ (ที่ตายไปแล้ว) เชื้อ กับ
เลื้อ เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึง
ผีบรรพบุรุษ มัน เป็นคำต่อท้าย แสดง
ความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน
หมายความว่า พ่อท่านลูกท่าน พ่อเชื้อมัน
หมายถึงพ่อเชื้อท่าน หรือ พ่อเชื้อมัน คือ
บรรพบุรุษ ทางภาคอีสานมีคำใช้หมายถึง
คนที่ตายแล้วอยู่สามคำ คือ คำที่ใช้หน้า
ผู้ตายได้แก่ ลัง และ มलग หรือ ลาง
เช่น ลังพ่อ มलगพ่อ แปลว่า พ่อที่ตายไป
แล้ว คำตามหลัง ใ้ว่า เชื้อ ออกเสียงว่า
เลื้อ เช่น พ่อเชื้อ (อ่านว่าพ่อเลื้อ) แปลว่า
พ่อที่ตายไปแล้วและถือว่าไปเป็นผี ในเรื่อง
ท้าวฮุ่งมีคำว่า พ่อเชื้อ หลายแห่ง เช่น คำ
พ่อเชื้อ คือผีของพ่อที่ตายไปแล้ว คำ คือ
ผี พ่อเชื้อ ปัจจุบันนี้ยังใช้อยู่ในเวลาที่
ต้องการประชิด เช่นพ่อเชื้อไม่สอนรี ใน

เวสสันดรชาดกมีคำว่า พ่อเชื้อญาติผู้ใหญ่
เลื้อคำ เป็นสร้อยคำของพ่อเชื้อ ถ้าเป็น
เลื้อคำ จะชัดเจนมาก เลื้อคำ น่าจะหมาย
ถึงผีพ่อที่ตายไปแล้ว คำว่า พ่อเชื้อเลื้อคำ
จึงน่าจะหมายความว่าพ่อเชื้อที่เป็นเลื้อคำ
คือผีพ่อบังเกิดเกล้าที่มาคุ้มครอง อยู่ เลื้อ
ไทยอาหมแปลว่าวิญญาณบรรพบุรุษ คำ
ไทยอาหมหมายถึงผี เช่น วกคำ คือ เช่น
ผีบ้าน นอกจากนี้ยังมีคำพังเพยว่า ผีซ้ำคำ
พลอย คำว่า คำ ไทยดั่งเกียกมีใช้

พอดังดินจ๊กหล่มอัน เพียงดังดินจ๊กถล่มนั้น
พ้อออก โยมอุปฐากชาย
พันลอก ภาษาเขมรแปลว่า หน่อ
พันล้าน หมายถึง มูลค่าพันล้านเบี้ย
พันลุ พลุ
พัล หมายถึง เมืองพันที่ห่างไปราว ๕๐ กิโลเมตร
ทางเหนือของเกาะตะมา
พัลลุ พลุ
พ่าง ที่ แทบ
พาย สร้าง ทำ
พาว ผ่องแผ้ว
พาเมืองมาสู่ เอาเมืองมาขึ้น สู้ แปลว่า ขอ หรือ
อยู่กับ มีใช้หลายแห่ง เช่น ในมังรายศาสตร์
ชายไปสู่หญิง หมายถึง ชายไปแต่งงาน
แล้วไปอยู่บ้านหญิง หญิงมาสู่ชาย หมายถึง
หญิงแต่งงานแล้วไปอยู่กับชาย ภาษาอีสาน
มีคำว่า สู้ แปลว่า ขอ เช่น เขยสู้คือเขยที่
สู้ขอตามธรรมเนียม

พิทธู พิศดู

พินทุ หยาดน้ำ

พิสาชา ชื่อมหาอุบาสิกาครั้งพุทธกาล คือ “นาง
วิสาชา” (ดู ธรรมปฎิฐกถา แปลภาค ๖)

พิสนญชัย พิสนญ น่าจะเป็น ปิเสนง หรือ
เขนง ซึ่งขอมเรียกว่า แสนง ได้แก่ เขาหัว
เขาควายที่ใช้เป่า ชัย เป็นคำประกอบ

พิน ใครได้ ยินดี คำว่า พิน นั้น คำที่ใกล้เคียงคือ
วิน แปลว่า มัวเมา ตัว ว แปลงเป็น พ แปล
ได้ว่า ไม่มัวเมา อาจจะมีอีกคำหนึ่งที่ใกล้
กับคำนี้ คือ พิน เช่น พินเสีย เตือดโกรธ
โดยทั่วไปในภาษาไทยไม่ค่อยมีการแปลง
พยัญชนะ ว เป็น พ วิน เป็น พิน จึงไม่
ค่อยสนิทนัก ถ้าจะสมมติว่าคำนี้กร่อนมา
จากคำบาลีว่า วินทติ แปลงเป็น พินทติ
แล้วย่อเหลือเพียง พิน แปลว่า ได้ ใครพิน
คือใครได้ อยากได้ ในไตรภูมิพระร่วง มี
ใจความว่าเห็นของท่านจะใคร่ได้แก่ตน
เห็นสินท่านจะใคร่รังเกียจเอา เห็นเข้าท่าน
บ่ใคร่พิน แปลว่าเห็นของท่านไม่อยากจะ

คำภาษาบาลีในภาคอีสานมีหลายคำ
ซึ่งเป็นคำกร่อน เช่น เกท (แตก) ใช้ว่า เก
เท่านั้น อนึ่ง คำนี้ใช้บอกลักษณะทั่วไปของ
จิตใจ ไม่จำเป็นต้องใช้ในการตัดสินความ
เท่านั้น

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

พ่าย ปราชัย แพ้

พายพง น่าจะตรงกับ พ่ายพัง คือ แตกหนี

พายลูนปูลัง ภายหลัง

พาหุพล กำลังแขน หมายถึงกำลังกาย

พิลม อภิรมย์

เพลอาษาโยค เวลาใกล้รุ่ง

พุทธพาร (พุทธवार) วันพุธ

พุล เกิด

พุก (คำเขมร) พุก

พูน โพน โนน

เพทศาสตราคม ที่มาของตำรับตำราความรู้

เพิง พิง

เพือ เพราะ

เพือกู เพราะกู

เพื่อน เขา ในปัจจุบัน คำ เพื่อน หรือ เป็น
เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งก็ได้ที่สามก็ได้
ทางภาคอีสานออกเสียงว่า เฟิ่น ใช้เฉพาะ
บุรุษที่สามเท่านั้น

แพ้ ชนะ

แพรก เมืองสรรค์บุรี จังหวัดชัยนาท

แพล เมืองแพร่

โพน โนน

โพระ เพราะ

ไพร่ฟ้า ประชาชน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องค้นคว้าต่อไปอีก
ยังไม่เป็นที่ยุติ

ไพร่ฟ้าข้าไท ประชาชน บริวาร หมายถึง บริวาร
ของลูกเจ้าลูกขุน เป็นผู้สังกัดอยู่ในกรม
กองต่างๆ มิใช่ข้าทาส

ไพร่ฟ้าข้าไทย ประชาชนพลเมือง บริพาร ลูกเจ้า
ลูกขุน

ไพร่ฟ้าหน้าปก ประชาชนที่มีทุกซัร่อน หน้าปก
หมายถึง เตือดร่อน มีทุกซั

ไพร่ฟ้าหน้าใส ทหาร รัพล ประชาชน ไพร่พล
คำนี้มีใช้ในมหาชาติคำหลวง ถิ่นทมหาพน
หมายถึงประชาชน “ไพร่ฟ้าหน้าใส ชาว
เขตอุดร กำจัดท้าวจร จากเมืองมานาน”
พจนานุกรมไทย - ยวน แปลคำนี้ว่า ราษฎร
ในสมัยก่อนพลเรือนทุกคนเป็นทหารเมื่อ
ถึงคราวต้องรบ ไม่มีการแยกเป็นทหาร
และพลเรือน โดยทั่วไปคำนี้คงหมายถึง
ประชาชน

ไพสาข เดือน ๖

ไพสาขมาส เดือน ๖

ไพสขฤกษ์ วิสาขฤกษ์ คือ ฤกษ์ที่ ๑๖ ชื่อ ดาว
เขากะบือ ดาวแขนนาง หรือ ดาวคันฉัตร

ฟ

ฟอกราคะ ทำจิตให้ผ่องใสปราศจากความ
กำหนดยินดี
ฟังญิน (ยิน) ฟัง ฟังคำ

ภ

ภายลุนปุนหลัง ภายหลัง
ภาระ พันละ
ภาว พาว ผ่องแผ้ว เลื่อมพราย
ภิด น่ารัก น่าเกรงขาม
ภูล เกิด ในศิลาจารึกภาษาเขมรที่นครวัด
แปลว่าประสูติ เช่น ภูลพระราชบุตร คือ
ประสูติพระราชบุตร และในไตรภูมิพระร่วง
ใช้ว่า พุนเกิด เช่น “เพื่อเขาพุนเกิด เป็น
รูปกายเทียว”

ม

มนุษย์ธรรม ธรรมอันบุคคลพึงมี เช่น เมตตา
กรุณา เป็นต้น
มรทงค์ ตะโพน (สันสกฤต มฤทงค บาลี
มูทิงค)
มฤคศิร ชื่อฤกษ์ที่ ๕ คือ ดาวศิรชะเนื่อ
มลาก มาก ดี ไตรภูมิพระร่วงว่า “ผู้คนทั้งหลาย
เกิดเป็นมนุษย์ได้เป็นมลากเป็นดีมีสรรพ
ทรัพย์” และว่า “เมื่อนั้นคนทั้งหลายยินลาก
ยินดี แล้วก็ไปโดยเสด็จ ทุกคนแล”
มล้าง ล้าง ม่า ผลาญ ทำลาย รื้อ
มหาพुरुหมา พรหมผู้ยิ่งใหญ่ พรหมชั้นนี้มีอายุ
ยืนหนึ่งอสงไขยกาลป
มหาศักราช ๑๒๐๕ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๖

มหาศักราช ๑๒๐๗ ศก ปีกุน ตรงกับพุทธ-
ศักราช ๑๘๒๘ ปีระกา

มหาศักราช ๑๒๐๙ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๐
มหาศักราช ๑๒๑๔ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๕
มหาศักราช ๑๒๖๙ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๐
มหาศักราช ๑๒๗๑ วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ
เดือน ๘ ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน
พุทธศักราช ๑๘๙๒

มหาศักราช ๑๒๗๙ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๐
มหาศักราช ๑๒๘๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๒
มหาศักราช ๑๒๘๓ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๔
มหาศักราช ๑๓๐๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๒๒
มหาศักราช ๑๓๑๔ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๓๕
มหาศักราช ๑๓๔๔ ตรงกับพุทธศักราช ๑๙๖๕
มหาศักราช ๑๔๓๑ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๕๒
มหาศักราช ๑๔๓๒ ตรงกับพุทธศักราช
๒๐๕๓

มหาศักราช ๑๔๓๔ ตรงกับพุทธศักราช
๒๐๕๕

มหาศักราช ๑๔๓๘ ตรงกับพุทธศักราช
๒๐๕๙ ยังเป็นปีกุน

มหาศักราช ๑๔๔๐ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๖๑
มหาศักราช ๑๔๕๘ ตรงกับพุทธศักราช
๒๐๗๙

มหาศักราช ๑๔๗๐ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๙๑
มทุรดี ครู ชณะ ชั่วโมง

มักกัน รักใคร่กัน พอใจกัน

มักทาน - มักโอยทาน มัก หมายถึง ชอบ
มักทาน ชอบให้ทานแก่คนทั่วไป มักโอย
ทาน ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม คือถวาย
ทานแก่พระสงฆ์

มากัง มากัน มาบัง

มากาลลาว มา เป็นชนชาติไทยที่น่าจะอยู่ได้
เมืองน่านลงมา กาว เป็นชนชาติไทยใน
จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน ดังปรากฏในจารึก
พ.ศ. ๑๙๓๕ เรียกพิภรพบุรุษราชวงศ์
น่าจะคำพงศ์ กาว ลาว เป็นชนชาติไทย
ในประเทศลาวปัจจุบัน

มากาลลาวไท มา กาว ลาว ไท เป็นชื่อของ
ไทยเผ่าต่างๆ ที่อยู่ทางภาคเหนือ คำว่า กาว
มีคำใช้อยู่ เช่น วงศ์กาว ได้แก่ไทยเผ่าหนึ่ง
ที่อยู่ทางเมืองน่าน มา อาจเป็นชนชาติที่อยู่
ใกล้เคียงเมืองน่าน (ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เคย
มีศัพท์เรียกพวกที่อยู่ทางอีสานว่า ลาวกาว
ทางเหนือเรียก ลาวเฉียง)

มาฆมาส เดือนสาม

มาตราหนึ่ง อีกประการหนึ่ง

มาน มี

มาวลิกคงคา ลำน้ำในประเทศศรีลังกา ปัจจุบัน
ชื่อว่ามหาเวลิคงคา ไหลผ่านเมืองแคนดี

มาสเมือง ชื่อช้าง

มาสู่ มาอยู่ด้วย

มาแทน มาเฝ้า

มาพัก พลับพลา ปะรำ โรงพิธี

มาออก มาขึ้น

มิสู้เข้า ไม่ยอมเข้า ไม่ยินดีเข้า ไม่กล้าเข้า

มิอย่า ไม่หยุด ไม่ขาด

มิใจอันศรัทธา มิใจเชื่อในความดี

มีเนื้อตนพรายงาม มีผิวพรรณอันแพรวพราว
งดงาม

มีพิหารอันถื่น มน มน หมายถึง สี่เหลี่ยม คำนี้
ไทยแทบทุกเผ่า แปลว่า กลม แต่ในที่นี้
น่าจะแปลว่าสี่เหลี่ยม เพราะไม่ปรากฏว่ามี
วิหารกลม ทางอีสานและประเทศลาวเรียก
ผ้าเช็ดหน้าสี่เหลี่ยมว่าผ้ามน

มีวัตรปฏิบัติ มีวัตรปฏิบัติ

มี้อ วัน

มูรณรรงค์ มาจาก มูรธ (สันส.) = เป็นยอด
+ รณรงค์ (สันส.) = สนามรบ, ยุทธภูมิ ดัง
นั้นคำนี้จึงหมายถึง ความรู้ในเรื่องการรบ
เป็นยอด หรือตรงกับคำว่า พิชัยสงคราม
ที่ใช้ในสมัยหลัง

เมณฑกเศรษฐี ชื่อมหาอุปาสกครั้งพุทธกาล คือ
“เมณฑกเศรษฐี” (อัมมปัทฏฐกถา แปล
ภาค ๗)

เม็ง คำว่า เม็ง ในศิลาจารึกมักใช้ต่อจากคำว่า
ขึ้น ๑๕ คำอยู่เสมอ เช่น ในศิลาจารึก
ดอยถ้ำพระ จังหวัดเชียงราย จ.ศ. ๘๔๖
(พ.ศ. ๒๐๒๗) ว่า ขึ้น ๑๕ คำ เพ็งเม็ง
วันพุธ เป็นต้น เพราะเขามักทำงานมงคล
ในวันขึ้น ๑๕ คำ หรือในวันเพ็ญกลางเดือน
จึงทำให้พวกเราเข้าใจกันว่า เม็ง คงจะตรง
กับเพ็ง หรือ เพ็ญ แต่ที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่
เพราะจารึกบางหลักใช้คำว่า เม็ง นอกจาก
ขึ้น ๑๕ คำ ก็มี เช่น ศิลาจารึกวัดปราสาท
จังหวัดเชียงราย จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๔)
ว่า “ออก ๑ คำ (ขึ้น ๑ คำ) เม็ง ได้ชื่อวัน
จันทร์” และศิลาจารึกที่ได้มาจากจังหวัด
เชียงรายอีกหลักหนึ่ง จ.ศ. ๙๒๑ (พ.ศ.
๒๑๐๒) ว่า แรม ๑๓ คำ เม็งวันอังคาร”
ดังนั้น เพราะฉะนั้นคำว่า เม็ง จึงไม่ใช่เพ็ง
หรือ เพ็ญอย่างที่เข้าใจกัน

ส่วนคำว่า เม็ง ในที่นี้เข้าใจว่าจะเป็น
ชื่อของชาติ คือ ชาติเม็ง เพราะไทยบาง
พวกคงจะถือว่าวันอาทิตย์ จันทร์ อังคารฯ
เป็นวันของชาติเม็ง แต่ไทยบางพวกคงจะ
ถือว่า วันอาทิตย์ จันทร์ อังคารฯ และปี ๑๒
นักษัตรเป็นของขอม จึงได้เขียนไว้ใน

ศิลาจารึกวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัยว่า
“จุลศักราช ๗๕๔ (พ.ศ. ๑๙๓๕) มหา-
ศักราช ๑๓๑๔ (พ.ศ. ๑๙๓๕) มหาศักราช
๑๓๑๔ (พ.ศ. ๑๙๓๕) ขอมปีวอก ไทยปี
เต่าสัน เดือนสี่บุรณมี ขอมวันพฤหัสบดี
ไทยวันเต่าเม็ด ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่า
เม็ง เป็นชื่อของชาติ

เมื่อย เมื่อย

เมื่อ ไป กลับไป

เมื่อเกิดในเมืองฟ้า ไปเกิดในเมืองฟ้า

เมืองฉอด ชื่อเมืองโบราณตั้งอยู่ริมแม่น้ำเมย
แถบอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

เมืองขวา ปัจจุบัน คือ เมืองหลวงพระบาง

เมืองพลัว เมืองปัว ปัจจุบัน คืออำเภอปัว จังหวัด
น่าน

เมืองแพล เมืองแพร่

เมืองม่าน ชื่อเมืองโบราณ อยู่ระหว่างจังหวัด
แพร่กับน่าน

เมืองออก เมืองขึ้น

เมื่อชั่ว สมัย เมื่อครั้ง เมื่อรัชสมัย ในสมัย คำ
เมื่อ มักใช้แสดงเวลาในอดีต เมื่อชั่ว บ่งว่า
กาละ ที่สิ้นไปแล้ว คำ ชั่ว ในภาษาเขมร
ออกเสียง จั่ว แปลว่า เรียงต่อกันมาใช้กล่าว
ถึงอดีต เช่น ชั่วปู่ย่าตายาย คำ ชั่ว นี้อาจ
ใช้บอกอนาคตก็ได้ เช่น ชั่วลูกชั่วหลาน

เมื่อเป็น ไปเป็น

เมื่อหน้า ต่อไปข้างหน้า ภายหน้า

แม่นซี แม่นว่า

แม่นซื่อ แม้ว

แม่ออก โยมอุปัฏฐากหญิง

โมกชนิพพาน พระนิพพานที่พ้นจากกิเลสและ
กองทุกข์

ย

ย เยียะ ทำ ในที่นี้ใช้ในคำว่า แต่ง หรือ จัด

ยอ ยก ทะนุบำรุง

ยักเพี้ยก เดินกะโผล่กะเผลก

ยัตยัญ ทำพิธีบูชาเทวดา หรือ ประกาศพิธีบูชา

เทวดา ยัตหมายถึง ญาติ คือ ประกาศให้

ทราบ ยัญ มาจากภาษาสันสกฤตว่า ยชฺญ

แปลว่า บวงสรวง หรือให้ทาน

ยัว รับใช้

ยา ยาพิษ

ยายกัน เรียงรายกัน

ยิน รู้สึก

เยีย เยียะ ทำ จึง แล้ว

เยียข้าว ฉางข้าว ยุงข้าว ไทยใหญ่เรียกฉางข้าว

ว่า เยียข้าว ทางอีสานก็ว่า เยียข้าว หรือ

เล้าข้าว

เยียคดเยียคู้ ไม่ซื่อสัตย์ กระทำคดคู้

ร

รจนาคาถา เรียบเรียงคำประพันธ์ร้อยกรองใน
ภาษาบาลี

รจิตเรจนา ตกแต่ง ประดับ

รยวล รมยวล พวงมาลัย

รวงเป้า ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยภาคเหนือ

รวง คือ อัฐศก เป้า คือปีฉลู แต่ในที่นี้ใช้

เป็นชื่อวันของไทย

รอด ถึง ตลอด ทางอีสานออกเสียงเป็น ฮอด

รอดถึง ตลอดถึง

รวม รวม

รวมอุตุนิภักตยาติคาธ รวมหยั่งลงสู่ความ

ภักดีในตน

รอยตีน รอยฝ่าตีน รอยพระพุทธบาท

ระกานักขัตรีสัปตศก ปีระกาจุลศักราช ๘๘๗
พ.ศ. ๒๐๖๘

ระบับ (ภาษาเขมร) วิธินับ

ระปิ แผลงมาจากคำเดิมว่า ริ คือแรกคิดหรือ
แรกทำ

ระพุน เมืองลำพูน

ระพูน เมืองลำพูน

ระวายสัน ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยภาค
เหนือ ระวาย คือ ตรัสก สัน คือ ปีวอก
แต่ในที่นี้เป็นชื่อวันชนิดหนึ่งของไทย คำ
หน้าเป็นแม่วันไทยหรือแม่มี มีรอบละ
๑๐ วัน คำหลังเป็นลูกวันไทยหรือลูกมี
มีรอบละ ๑๒ วัน ฉะนั้นวันหนไทย จึงมี
รอบละ ๖๐ วัน

รัง แต่ง ทำ สร้าง ตั้ง

ราทบูรมหานคร อนุราชปุมมหานคร เป็น
ราชธานีของลังกา

ราม ขนาดกลาง ไม่ใหญ่นัก ไม่เล็กนัก งาม
ขนาดกลาง กลาง อีสาน แปลว่า ใหญ่

ราวีฬาราม ใช้ในความว่า รบกว หรือ เบียดเบียน
รำคาญตาลเดือด รบกวบังเกิดความโกรธถึง
ขนาด

รำเพิง รำเพิง

ริมวัน เกือบทั้งวัน

ริสพังสองอัน สร้างบ่อน้ำสองบ่อ

รุจาครี ชื่อช้าง(คุคัมภีร์โลกบัญญัติกัณฑ์รุจาครี)

รูปพรหม๑๖ ชั้น รูปาพจรภูมิ๑๖ คือ ปฐมฉาน
ภูมิ ๓ ทุตติฉานภูมิ ๓ ตติยฉานภูมิ ๓
จตุตถฉานภูมิ ๗

รู้หลัก รู้หลัก ฉลาด เฉียบแหลม หลักแหลม

เรจนา รจนา ประพันธ์

แรกทศก เริ่มปรับที่

แรกทศกประชนราก เริ่มปรับที่เชื่อมราก หรือ
ประสานราก

โรจนักขัตรี (มะโรงนักขัตรี) ปีมะโรง

โรทธิฤกษ์ ฤกษ์ที่ ๔ ดาวจุมูกม้า ดาวคางหมู

ฤ

ฤกษ์บุษย ดาวบุษยฝ้าย หรือ ดาวสมอลำเภา

ล

ลงกาทีป เกาะลังกา

ลง ทาง

ลงเฒ่า ตรงกับชื่อศกและชื่อปีของไทยฝ่ายเหนือ
ลง ก็คือ อัฐศก เฒ่า ก็คือเกาะ แต่ในที่นี้
เป็นชื่อของวันไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งเอาศก ๑๐
ศก ที่เรียกว่า แม่วันไทย หรือแม่มี และ
เอาปี ๑๒ นักษัตริ์ที่เรียกว่าลูกวันไทย หรือ
ลูกมีมาใช้เป็นวัน เรียกว่าวันไทย หรือมี

ละพุน ลำพูน

ลักเลียม แอบลัก

ลังกาทีป ลังกาทวีป คือประเทศศรีลังกา

ล้า (หล้า) ที่สุด, สุดท้าย

लग ต้นไม้ชนิดหนึ่ง คล้ายมะพร้าว เมื่อผลยัง
เขียวอยู่มีรสหวานรับประทานได้ เช่นเดียวกับ
มะพร้าวหวานทางภาคใต้ ชาวอีสาน
เรียกว่า หมากกลาง ไทยใหญ่ใช้เรียกขนุน
ลาวใช้เรียกมะพร้าวเนื้อหวานชนิดหนึ่ง

ลายลือ ตัวหนังสือ

ลายลือไทยนี้มี แต่ก่อนไม่มีตัวหนังสือไทย
แบบนี้ ลายลือ หมายถึงตัวอักษร หรือ
ตัวหนังสือ หรือข้อความที่จารึกเป็น
ลายลักษณ์อักษร ทางอีสานคนเก่าๆ พูดว่า
หลังลือ ลายลือ ภาษาจีน แปลว่า พระบรม-
ราชโองการก็ได้ ภาษาจีนแต่จั่วว่า จือ

จิ้งกลางว่า ลือ ลาย ภาษาไทยอาหม
แปลว่า ตัวหนังสือ ลือ อาจตรงกับ จือ
ในภาษาพม่าและภาษาลาว แปลว่า จดจำ
ลุ่ม (มาจากคำเขมรว่า ลุ่ม) น้อม นอบน้อม
ลืบ คำนี้น่าจะเป็น วิป คือ ชมพูทวีป

ล จ ล

ลูกแต่ ใช้ควบกับมา เป็น ลูกแต่...มา แปลว่า
ออกจาก มาจาก เข้ามา

ลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ลูกแต่ ใช้ควบกับ
มา แปลว่า มาจาก คำไทยใหญ่ ลูก แปลว่า
จาก เช่น มิงลูกเมืองใดมา หมายความว่า
คุณจากเมืองไหนมา

ลูกแต่สิงหลมา มาจากสิงหล

ลูกน หลัง ภายหลัง

ลูกมบาจาย น่าจะเป็นชื่อเมืองโบราณอยู่แถบลุ่ม
แม่น้ำป่าสัก

ลูกพันลับ ลูกมะพลับ ลูกพลับ

ลูทาง โดยเสรี สะดวก สะดวกสบาย คำนี้
ใกล้เคียงกับคำทางภาคอีสานว่า ยูทาง ซึ่ง
บางตำบลออกเสียงเป็น ลูทาง หมายความว่า
สนุก สะดวก เสรี ในเรื่องท้าวฮุ่ง มี
ข้อความว่า อย่าได้บิบบิพร่น้อย ยีย่าเฮาสิน
ยูทาง ไทเทียสินปล่องดินแดนเค้า ซึ่งเป็น
คำสอนไม่ให้บิบบิบังคับข่มเหงเอาทรัพย์สิน
ประชาชน ให้ประชาชน (ไท) ไปมาค้าขาย
โดยสะดวก ให้เสรีในการไปมาค้าขาย ทาง
ภาคเหนือมีคำว่า ยูทาง เช่น ในตำนาน
พระเจ้าเจ็ดองค์ว่า ไพร่ยูทางคำ (ออกเสียง
ยูต่าง) คือ คำขายได้อย่างเสรี ในไตรภูมิ
โลกวิณัจฉัย ตอนพระอินทร์จับเวปจิตราสูร
ได้แล้วปล่อยให้เวปจิตราสูรดำวต่าง ๆ ก็
ใช้ว่ายูทาง ตัวพยัญชนะ ร ย ล มักใช้แทน
กันได้ พจนานุกรมภาคเหนือเขียนว่า ลูต่าง

ในยวนพ่ายมีใช้ว่า อยู่ข้าง ถ้าจะพิจารณา
ให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่าไม่มีเอก เหนือคำ ทาง
เป็น ลูทาง เช่น รูทางฮักฮักทักหาญ กักขพะ
หยาบข้า... มันก็รูทางข่มขี่คนมีปัญญา ใน
ลิลิตพระลอ ก็มีคำนี้ใช้หลายแห่ง

เลวจึงกระทำ แล้วจึงกระทำ

เล็ก ยก

เล็กศาสนา เชิดชูศาสนา ยกศาสนา

เลื่อง ชาวเลื่อง ในบรรทัดที่ ๑๒ ด้านที่ ๑ ของ
จารึกหลักที่ ๔๕ ได้กล่าวว่า บรรพบุรุษ
ของราชวงศ์สุโขทัยเป็นชาวเลื่อง ใน
พงศาวดารล้านช้าง บริเฉทที่ ๒ เล่าตำนาน
ว่าไทยเลื่อง หรือไทยเลื่อง เป็นกลุ่มชน
หนึ่งในสามที่ปู่ยางเชิงใช้เหล็กเจาะรูให้ไหล
ออกมาจากหมากน้ำเต้า

เลือน การอ่านหนังสือเป็นทำนองเสียงเอื้อน
ตรงกับภาษาไทยถิ่นว่า เลิ่น หมายถึงการ
อ่านหนังสือเอื้อนเสียงเป็นทำนอง

เลื่อม เป็นเงา

แล้ แล และ เป็นคำแยกประธานตรงกับคำว่า
ผู้ใดผู้หนึ่ง แต่ละคน

แล่งความแก่ขาด้วยชื่อ ตัดสินความ แปล
ตรงตัวว่า ฝ่าความ แล่ง แปลว่า ฝ่า
ขา หมายถึง เขาทั้งหลาย ขา ที่แปลว่า เขา
ทั้งหลาย มักหมายถึง สองคน เช่น ใน
เวสสันดร ภาคอีสานว่า “พนธน์ อันว่า
เชือกผูกมัดขัดพันธนา บุญจิตวา ก็หลุดชุด
จากศอกสองขา” สองขา ในที่นี้ หมายถึง
เขาทั้งหลาย คือ ชาลีและกัณหา คำว่า ขา
ถ้าเป็นสรรพนามบุรุษที่สาม ทางภาคอีสาน
ใช้หมายความว่า เป็นทวิพจน์ ในจารึกนี้ ขา
น่าจะได้แก่โจทก์ และจำเลย ชื่อ หมายถึง
ตรง ยุติธรรม

แลคนให้ทองแลคำลึง ให้ทองคนละหนึ่งคำลึง
แลปีแลญับล้าน ปีละสองล้าน ญับ แปลว่า สอง
แลวันแล วันละ
แลวันแลหมื่นพัน วันละหนึ่งหมื่นหนึ่งพัน
และ คำว่า และ ในที่นี้ใช้ในความว่า กับ
พร้อมด้วย
โลกาจารย์กฤตยา แบบแผนของอาจารย์ในโลก

ว

วันเบิกสัน เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
วันเม็งเป้า เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
ววม่อ หมายถึงว่าทำงานได้ทั่วไป
วาย หมด ลัน
เวน มอบให้ ถวายให้
เวทผลาพฺรหฺม พรหมผู้มีผลไพบูลย์ พรหม
ชั้นนี้ มีอายุยืนห้าร้อยสองไชยกาลป
เวียง เมือง
เวียงเท่า เพียงเท่า
เวียงผา กำแพงหิน
เวียงเหล็ก ชัยภูมิที่ตั้งเมืองเล็กก่อนตั้งเมืองใหญ่
ที่มั่น

ศ

ศรีธัญกตกา ศรีธานยกฎกา เป็นชื่อเจดีย์องค์
หนึ่ง ตั้งอยู่ในเมืองธานยกฎกา แคว้น
อันธประเทศ แถบเมืองอมราวดี
ศรีเสนาไล ศรีสันาลัย
ศรีโสธรปุระ กรุงศรีโยธธาปุระ เป็นเมืองหลวง
โบราณของประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย
ศักราช ๗๓๐ ตรงกับจุลศักราช ๗๓๐ พุทธ-
ศักราช ๑๙๑๑
ศักราชขึ้นเก้าตัว วอกนพศก คำว่าศักราชขึ้น
เก้าตัว หมายความว่าเลขท้ายของศักราช

นั้นๆ เป็นเลข ๙ ในที่นี้ศักราชที่ลงท้าย
เป็นเลข ๙ หรือที่เรียกว่านพศก และตรง
กับปีวอกนั้นได้แก่ พ.ศ. ๑๙๕๙ (จ.ศ.
๗๗๘) เป็นต้น

ศักราชขึ้นตัวหนึ่ง ระกาสัมฤทธิศก คำว่า
ศักราชขึ้นตัวหนึ่งในที่นี้ หมายความว่า
ศักราชนั้นๆ เพิ่มจำนวนเลขอีกตัวหนึ่ง
เช่น พ.ศ. ๑๙๕๙ เมื่อเพิ่มเลขท้ายอีกตัว
หนึ่งก็เป็น พ.ศ. ๑๙๖๐ (จ.ศ. ๗๗๙) ตรง
กับปีระกาสัมฤทธิศก (สัมฤทธิศกของพุทธ-
ศักราช)

ศักราชเจ็ดร้อยเจ็ดสิบ จุลศักราช ๗๗๐ ตรงกับ
ค.ศ. ๑๔๐๘ หรือ พ.ศ. ๑๙๕๑

ศักราชเจ็ดร้อยเจ็ดสิบสี่ จุลศักราช ๗๗๔
ตรงกับ ค.ศ. ๑๔๑๒ หรือ พ.ศ. ๑๙๕๕

ศักราชเจ็ดร้อยห้าสิบแปด จุลศักราช ๗๕๘
ตรงกับ ค.ศ. ๑๓๙๖ หรือ พ.ศ. ๑๙๓๙

ศักราชปีฉลู ตรงกับจุลศักราช ๗๒๓ พุทธ-
ศักราช ๑๙๐๔

ศุลกปัฏษา จตุตถดิถี ข้างขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่
๑๑ เมษายน พ.ศ. ๑๙๖๙ แบบปัจจุบัน
แต่สมัยสุโขทัยนับปีอย่างจึงเรียก พ.ศ. ๑๙๗๐

ศุกรวาร วันศุกร์

ศุภมฤตติ ฤกษ์ดี ขณะดี

ศิวาคม คัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ส่วนอาถรรพ-
เวท

ส

สคา สะคำ ชื่อเมืองโบราณ เข้าใจว่าอยู่แถบลุ่ม
แม่น้ำป่าสัก

สงสการ (สังสการ) พิธีกรรมเกี่ยวกับการ
ปลงศพ

สรริน น่าจะตรงกับ สรรเสริญ - พุทธยกย่อง สดุดี
สวะแก่ สละเพื่อ
สถาบก ผู้ตั้ง ผู้สร้าง สร้าง
พระเจ้า พระพุทธรูป
สถาบสมเด็จพระเป็นเจ้า การสร้างพระพุทธรูป
สทายปุน ถือก้อน ผลมปุน
สน้อย สักหน้อย เล็กน้อย น้อย
สบ ประสบ พบปะกัน พบ ทุก
สบรรธา ศรัทธา
สบสังวาส อยู่ร่วม เช่น พระสงฆ์ที่ไม่ต่างนิกาย
ร่วมทำสังฆกรรมด้วยกันได้ เรียกว่า สงฆ์-
สบสังวาส
สบู (ภาษาเขมร) แฝก
สมเด็จพระมหาหมื่น ศรีมหาทนต์ธาดู พันของ
พระพุทธรูป
สมวัด เลกวัด
สมุขตา สมมุขตา ความเป็นผู้พร้อมหน้า
สมุทธหาเป็นแดน สมุทธหากเป็นแดน สมุทธ
นั้นแหละเป็นแดน
สรรพโทษานตราย โทษและอันตรายทั้งปวง
สรรพพานตราย อันตรายทั้งปวง
สรรพเพญญญาณ สัพพัญญูตญาณ
สรรพสิริคุณ คุณอันเป็นเครื่องขัดเกลาภิเลส
คุณเครื่องขัดเกลาภิเลส
สรลงง สระหลวง เดิมสันนิษฐานว่า ได้แก่
เมืองพิจิตร แต่ปัจจุบันเชื่อว่าเป็นเมืองแฝด
กับสองแคว คือ พิษณุโลก
สราย พล ไพร่พล
สรัดภงส์ ทำนบ ภาษาสันสกฤตว่า สรียทงค
สลง ขันพานรอง
สเล็กสน้อย เล็กๆ น้อยๆ

สวนดู ไตสวน สอบสวน ภาษาเขมร สวร แปล
ว่า ถาม คำว่า สวนดู จึงน่าจะแปลว่า ถามดู
สอบถาม
สวนดูแท้แล สอบสวนดูแน่แล้ว สอบถามดูแน่
แล้ว ไตสวน
สวรคฺลาไล สวรรคต ล้นพระชนม์
สวรูป รูปของตนเอง
สวาะ สละ ปล่อย
สองแคว เมืองพิษณุโลก
สักกญาณ ความรู้ที่เกิดขึ้นด้วยความสามารถ
ของตนเอง
สังวร สำรวม
สังสการ พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ
ลัดปรณณภิธรรม ตรงกับภาษาบาลีว่า สดฺตป
ปรณณภิธมม ได้แก่ พระอภิธรรม ๗
คัมภีร์ คือ สงฺคิณิ วิภงฺก ชาตฺกถา ปุคฺคล-
ปญฺญตฺติ กถาตุถุ ยมก ปฏฺจจฺจน พระ-
อภิธรรม ๗ คัมภีร์นี้ ท่านย่อเป็นหัวใจเพื่อ
ให้จำง่ายว่า “ส วิ ธา ปุ ก ย ป”
สัน ปิวอก
สันท ภาษาสิงหล แปลว่า ลวดลาย ลายเครือเถา
ลัปตลัปตจิตฺตวารี จ.ศ. ๗๗๔ (พ.ศ. ๑๙๕๕)
สาง สว่างรางๆ ทำให้แจ้งให้กระจ่าง ตรงกับ
ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า เซียง จินกลางว่า ซาง
หมายถึง ผู้ที่ตายไปแล้ว
सानต์ สงบ
สาด เลื่อ
สาทิโยคย์ ชื่อฤกษ์
สาธุตตปฺรุส (บุรุช) คนดี
สามคน สามองค์
สามานย์ ต่ำ เลว
สาย (เขมร) แพร่ไปถึง กระจายออกไป จด

สารผาสุม มีบางท่านเข้าใจว่าเป็น จั่วผาสุม
 ส้มแดงเจ้าพระยา สารผาสุม สมเด็จพระเจ้าพระยา

สารผาสุม

สิทธิการ สิทธิกร ให้ความสำเร็จ

สิทธิการริยะ เป็นคำอธิษฐานขอความสำเร็จ

สินไหม เงินค่าปรับผู้แพคดีให้แก่ผู้ชนะคดี

สิริ รวม

สิบเก้าเข้า อย่างเข้าสิบเก้าปี คำ เข้า ควรจะ
 หมายถึงอย่างเข้า ไม่ควรหมายความว่า ปี
 ในวรรณคดีอีสาน มีที่ใช้หลายแห่ง ซึ่ง
 แปลว่า ปี เช่น อายุได้ ๑๖ เข้า หมายความว่า
 ว่า อย่างเข้า ๑๖ ปี ในศิลาจาริกสุโขทัย
 หลักที่สอง ก็มีข้อความว่าอายุยี่สิบเก้าเข้า
 สามสิบ

สิน ทรัพย์สิน

สีพดั่ง ดุจดั่ง

สุกราพาร (ศุกรวาร) วันศุกร์

สูงเผาหม้อ สุ่มเผาหม้อ

สุทธาวาส รูปพรหมชั้น อวิหา อตปปา สุตัสสา
 สุตัสสี อกนิภูฐ

สุทสุสาพรหม พรหมผู้มีรูปงามนำดู พรหมชั้น
 นี้มีอายุยืนสี่พันอสงไขยกัลป

สุทสุสีพรหม พรหมผู้มีความเห็นเป็นอันดี
 พรหมชั้นนี้มีอายุยืนหกพันอสงไขยกัลป

สุพรรณภูมิ ชื่อเมืองโบราณอยู่บริเวณจังหวัด
 สุพรรณบุรีปัจจุบัน

สุภกิตทาพรหม พรหมผู้มากไปด้วยความงาม
 พรหมชั้นนี้มีอายุยืนหกสิบสี่อสงไขยกัลป

สมุยกกทริสดี ไม่ทราบว่ายความหมายว่าอย่างไร
 แต่ ทริสดี อาจหมายถึง ทฤษฎี ซึ่งแปลว่า
 ‘การเห็นด้วยใจ’

สูด สวด

สุภาลูกาบุษบธรา ธาณน้ำใสสะอาดประหนึ่ง
 ดอกไม้

สุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย

สุร เสี่ยง

สูเอาน้ำ รองเอาน้ำ

เสร็จฤกษ์ ไปถึงฤกษ์

เสวยพิราลัย สวรรคต สิ้นพระชนม์

เสียงเลือน เสียงร้องเอื้อน เสียงร้องเป็น
 ทำนองเสนาะ

เสียง ในที่นี้อาจแปลได้ว่ารุ่งเรือง เสียงน่าจะมี
 ความหมายอย่างเดียวกับคำว่า เสียง ซึ่ง
 แปลว่ารุ่งอรุณ ชาวอีสานนิยมพูดเป็นคำ
 ข้อนว่า เสียงสว่าง เช่น พอเสียงสว่าง หมายความว่า
 ว่า พอรุ่งอรุณ พอสว่าง ในภาษาไทยพายัพ
 มีคำว่า เชื่อง ออกเสียงคล้าย เสียง แปลว่า
 ช้า - ช้า

แล้งแล้ง เจาะจงให้ ตั้งใจ มีเจตนา

โสด ที่เดียว ประหนึ่ง ประการหนึ่ง อีกส่วนหนึ่ง
 แล

โสรรม สรวม สวม

ท

ทน ฝ่าย ทาง ข้าง ทิศ

(ทน) ท้วนอน ทิศใต้

ทนชื่อ ด้านตะวันออกและด้านตะวันตก

ทนไท แบบไทย หรือ อย่างไทยใช้

ทนแป ด้านเหนือและด้านใต้

หนักทองเจ็ดตุล ทองหนักเจ็ดชั่ง

หนีญญาพายจแจ้น หนีกระจัดกระจาย หนี
 อย่างซุ่มนุ่นวาย แยกย้ายกันไป คำญา
 มีปรากฏในเรื่องพระลอ ว่า เหย้าไยไยไล่
 กระชั้นเป็นลักษณะของ การวิ่ง ญญา

เป็นคำย่อของ ญ่าย ญ่าย คำญ่ายทางภาคเหนือ แปลว่า เติลิดเปิดเปิง ภาษาอีสาน ญะ แปลว่า แยก ญ่าย แปลว่า ย้าย หนีญ่าย หมายถึงหนีแยกย้ายกันไป หนีไม่เป็นขบวน ในเพลงพ่ายมีคำว่า ใญ่ ใญ่ แปลว่าอย่างรวดเร็ว ชุลมุน ในบางแห่งคำ ญ่าย เขียน ยะย้าย ภาษาเขมร พาย แปลว่า วิ่ง จะแจ้น เขมรแปลว่า เหยียบย่ำ พาย ในภาษาไทย ใหญ่ออกเสียงว่า ป่าย แปลว่า หนี พ่าย ในวรรณคดีอีสาน แปลว่า ไป แหกไป คำนี้ไม่เคยพบว่าใช้ในภาษาพูด จแจ้น น่าจะตรงกับคำว่า แจนแจน ในภาษาอีสานซึ่งแปลว่า ชุลมุน วุ่นวาย อีกที

หมอนนั้ง หมอนนั้ง คือ หมอนอิง หมอนพิง หมอนโนน ของโบราณที่ยังเหลือมาทุกวันนี้ คือ

หมอนขวานซึ่งเป็นหมอนสามเหลี่ยม หมอนโนน คือ หมอนที่ใช้หนุนหัวเวลานอน

หมากลัมหมากหวาน ผลไม้เปรี้ยวผลไม้หวาน ธรรมชาติ ยินดี

หลวก หลวก หลักแหลม ฉลาดเฉลียว รู้หลัก หลายท่า หลายครั้ง

หล้าแหล่ง โลก

หัน เห็น

หัน นั้น

หั่วขวา ด้านขวา

หั่วซ้าย ด้านซ้าย

หั่วซ้ายหั่วขวา หั่ว หมายถึง มุม หรือ ทิศก็ได้ ในวรรณคดี มีที่ใช้บ่อยๆ ในความหมายนี้ แปลว่า ด้านใดก็ได้ เช่นเดียวกับการที่รถแล่นไปตามถนน คือ แล่นทางด้านซ้ายก็ได้ ขวาก็ได้ ในกรณีนี้กองทัพทั้งสองฝ่ายเคลื่อนมาในทางตรงกันข้าม ฝ่ายหนึ่งมา

ทางด้านซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งเคลื่อนมาทางขวา ฝ่ายขุนสามชน มองเห็นข้าศึกก่อนจึงได้เคลื่อนเข้าตี หั่วซ้าย น่าจะหมายถึงทิศเหนือ หั่วขวา หมายถึง ทิศใต้ ในวรรณคดีเรื่อง ท้าวฮุ่งกล่าวถึงกระบวนทัพโบราณว่า มีการจัดขบวนเป็นรูปปีกกา คือ แบ่งเป็นปีกซ้าย ปีกขวา ตอนท้ายทัพแบ่งเป็นสามกอง คำว่า หั่วซ้าย หั่วขวา จึงน่าจะมีความหมายดังกล่าว

ห้วนอน ทิศใต้

หั่วปาก หั่วหน้า

หั่วฟุ้งหั่วรบ หั่วหน้า แม่ทัพนายกอง ทหารชั้น

หั่วหน้า นายทหาร หั่วหมู่ นายหมู่

หัสตฤกษ์ ฤกษ์ที่๑๓ ได้แก่ ดาวศอกคู่ ดาวฝ่ามือ หา พระองค์เอง ที่ ผู้ ซึ่ง

หาใครใจในใจ หากคิดในใจ หา คือ หาก แปลว่า เอง นั่นเอง แหละ คำ หา หรือ หากนี้ คนโบราณใช้สำหรับเน้นข้อความ มีความหมายคล้ายกับคำ นั่นเอง คำว่า หา พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า คั่น สืบ เสาะ แสวง ที่ เช่น หา เป็นแดน หมายถึง ที่เป็นแดน คำ หา ในที่นี้อาจใช้ในความหมายได้ ๓ อย่าง คือ ๑. เป็นกริยานุเคราะห์ เช่น คำว่าได้ ๒. เป็นสันธาน เช่นคำว่า ผู้ที่ซึ่ง ๓. เป็นคำนำหน้า คำปฏิเสธ ใช้คู่กับคำว่า ไม่ เช่น หาไม่ และ หา คำนี้อาจแปลว่า คือ ก็ได้ คำ หาก ทางภาคใต้ออกเสียงครั้งเดียว เป็น หะ คำ ใครใจ นั้น แปลว่า คิด ภาษาอาหมว่า ไซใจดู คือ ใครใจดู ซึ่งแปลว่า คิดใครใจ ในใจ หมายถึง คิดในใจ

ห้าบ้าน มาจาก ปัญจอุทรภู แปลว่า เมืองสูง ห้าหมู่บ้าน

หาเป็นขุนหนึ่ง หากเป็นขุนหนึ่ง ที่เป็นขุนหนึ่ง
หาเป็นครูเป็นอาจารย์ หากเป็นครูเป็นอาจารย์
หาเป็นท้าวเป็นพระยา หากเป็นท้าวเป็นพระยา
คือ เป็นอย่างแน่นอน

ห้าน กะโผลกกะเพลก เป็นง่อยเปลี้ย
หาย ลิ่นสูญ อันตรธาน ล่มจม
หารัง หา แปลว่า ที่แท้ รัง แปลว่า แต่ง ทำ สร้าง
หาลานแผ่นดิน ห้าทวีปในจักรวาล กล่าวคือที่
ตั้งเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางกับ
อุตตรกู่ (เหนือ) บุพพิเทหะ (ตะวันออก)
ชมพูทวีป (ใต้) และอมรโคยาน (ตะวันตก)

หาสบประการ หากถ้วนทุกประการ
หิณฺธิรพยาน น่าจะเป็นหิธิรพยาน คือ พยานที่ตั้ง
อยู่ในความละเอียดเบา

หีน เลว ทรมาน หรือ ต่ำช้า
เหนืออัน เหนืออัน
เหยียบ ไบเหยียบย่ำ คือ หนังสือสำคัญที่เจ้า
พนักงานสำรวจที่ดินแล้วทำให้

เทิง นาน
เทียก ดีบุก
เทียม เพราะเหตุ มูลเหตุ เพราะ เหตุ
โหน่ง หอนั่ง
ไหม ปรับเอา

อ

อกนิฐาพฺรหฺม พรหมผู้ยิ่งใหญ่ไม่มีผู้น้อยเลย
พรหมชั้นนี้มีอายุยืนหมื่นหกพันอสงไขย
กัลป์

อตปฺปาพฺรหฺม พรหมผู้ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
พรหมชั้นนี้มีอายุยืนสองพันอสงไขยกัลป์

อนตราย อันตราย
อนธการ ความมืด

อนันตจักรวาล ปริณทลที่ไม่สิ้นสุด

อนาค อนัตตา

อนิตย อนิจจัง

อนิตยอนาถ เศร้าโศกเสียใจอย่างสุดซึ้ง น่า
สลดใจอย่างยิ่ง ภาษาเขมรใช้ อเน็จอนาถ
อุปมามาณสุภาพฺรหฺม พรหมผู้มีความงามหา
ประมาณมิได้ พรหมชั้นนี้มีอายุยืนสามสิบ
สองอสงไขยกัลป์

อุปฺปามาณาภาพฺรหฺม พรหมผู้มีรัศมีหาประมาณ
มิได้ พรหมชั้นนี้มีอายุยืนสี่อสงไขยกัลป์

อพน งาม

อพิจิ อเวจี

อันปตีกกล่าว เป็นอัมภมคคมิควรกล่าว

อาภสฺสราพฺรหฺม พรหมผู้มีรัศมีแผ่ชานออก
จากตัวดุจแสงประทีป พรหมชั้นนี้มีอายุยืน
แปดอสงไขยกัลป์

อภิเนษกรรมณฺ์ ออกบวช

อมริตถสฺสญฺญา อริฏฐสฺสญฺญา ได้แก่ มรณสฺสญฺญา

อย่าพักกรโกนเกศ ไม่ต้องรอเอามือโกนผม

อัยวเรือน เหย้าเรือน ทรัพย์ศฤงคาร

อรหัตตผล ผลแห่งการสำเร็จเป็นพระอรหันต์

อโรญิก อรัญญิก เสนาสนป่า

อวย ให้

อวยทาน ให้ทาน

อวิทาพฺรหฺม พรหมผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน
พรหมชั้นนี้มีอายุยืนพันอสงไขยกัลป์

อสณฺณิพฺรหฺม พรหมผู้ไม่มีสฺสญฺญา พรหมชั้นนี้
มีอายุยืนห้าร้อยอสงไขยกัลป์เหมือนกับ
เวฬุผลาพรหม

อสณฺณิสฺสคฺตา รูปพรหมชั้นอสณฺณิพฺรหฺม

ออก ข้างขึ้น ปักข์ข้างขึ้น

ออกเจ็ดค่ำ ขึ้น ๗ ค่ำ

ออกใหม่ ข้างขึ้น

อจนะ ชื่อพระพุทธรูป

อัน ปัจจุบันใช้ว่า นั้น นั้น คำ อัน กับ หั้น เป็น
อย่างเดียวกัน
อันหนึ่ง อันหนึ่ง
อันตรกาล กาลเวลาที่ไม่สิ้นสุด
อันถ่าวอันราม ขนาดกลาง
อันทันมร พรังพร้อม
อันโหล ท่องเที่ยวอยู่ เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์
อันเหง้าเจ้าไทย อันประธาน เจ้านายผู้ใหญ่ หรือ
พระสงฆ์
อัสสบริสการ อัฐบริหาร
อาจารย์พรณธิบาล ครูบาอาจารย์
อาตม ตัวตน กาย
อ่าน นับ คำนวน
อ้าย พี่ชายคนแรก
อาษาฒมาส ชื่อเดือนทางจันทรคติในลำดับที่ ๘
อำแดง นาง สตรีที่แต่งงานแล้ว
อำนวย ให้

อำลัก ลักโดยวิธีปิดบัง
อิง พิง
อินดู เอ็นดู สงสาร
อิด หมดเรี่ยวหมดแรง
เอกคิถิเกิด ขึ้นค่าหนึ่ง
อุตรผลคุณ อุตรผลคุณี เป็นชื่อดาวฤกษ์ที่ ๑๒
ได้แก่ ดาวเพดานตอนหลัง
อุตบติ อุบัติ
อุเบกษา วางใจเฉยอยู่
อุบาทยาย อุบัติฉาย
เอาพรรษา จำพรรษา
เอายงเขา เอาย้งข้าว หมายถึง นำย้งข้าวไป
สร้างถวายเป็นศาสนสถาน
โอบบวช ออกบวช
โอย ถวาย ให้
โอยทาน ให้ทาน

ครรรชนี

ก		กันทิชาดก	๕๐๗
กฎหมาย	๑๖๘	กันโลง	๔๑๖
กฐิน	๔๔	กัมพงคลอง	๑๒๖
กบ, เขา	๑๒๐	กัมรแดงอัญ, พระบาท	๓๐๒
กโปตชาดก	๕๒๘	กัมรแดงอัญ ศรีสุริยพงศรามมหารธรรมราชาธิราช,	
กมรแดงอัญพาเมือง	๑๐๕	พระบาท	๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๓๐๓
กรวิก	๑๙๓	กัมรแดงอัญ ศรีสุริยพงศรามมหารธรรมราชาธิราช,	
กรวม	๔๒๙	พระบาท	๓๐๓
กระเดงกุดา	๑๘๘	กัลปนา	๑๓๙, ๔๐๐, ๔๘๒, ๔๘๕
กระพัดลยาง	๔๘	กัลปพฤกษ์	๙๔, ๓๐๒
กระยาตงวาย	๕๙	กัลยาณวนาราม, วัด ๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๙, ๓๓๓	
กระยาทาน	๗๙	กากะเยีย	๒๐๖, ๒๘๒
กระลาอุโปสถ	๓๓๒	กาญจนขันธชาดก	๕๔๒
กรานกฐิน	๔๔	กามเทพ	๑๕๙
กฤษณ์	๑๑๕	กามาพจร	๑๕๙
กลอง	๔๔, ๙๔, ๒๘๒	การคลัง, กระทรวง	๒๑๕
กลอย	๔๑๖	กาลกัณนิชาดก	๕๔๙
กลอยบูชาประทับ	๒๐๖	กา, ชนชาติ	๕๐
กลาย	๔๑๖	กาฬกัณนิชาดก	๕๔๙
กลาศาสตร์	๔๑๖	กำจัดไพรินทร์, หลวง	๒๗๘, ๔๗๓
กวัน, ชุน	๓๘๓	กำพล, เมือง	๑๐๒, ๑๑๙
กลิงคราฐ	๑๒๕	กำแพงงาม, วัด	๔๒๗
กษิณาสครพ	๗๗	กำแพงเพชร, เมือง	๗๒, ๑๗๑
กะดิง	๔๑	กินนร	๑๕๘
กะทิง, ไม้	๑๐๗	กินรี	๑๕๘
กัษะดาล	๒๘๒	กัฬชาดก	๕๔๐
กัญจนขันธชาดก	๕๔๒	กัณนา, พระเจ้า	๑๒๗
กัญฐหาริชาดก	๕๐๔	กุกกุรชาดก	๕๒๐
กัณสินชาดก	๕๐๗	กุกกุรชาดก	๕๒๐
กัฒเม้า	๕๕	กุกุ	๔๗, ๗๗, ๘๒, ๑๑๓, ๑๓๒, ๑๕๐,
กัฒเล้า	๕๙		๑๙๘, ๒๐๕, ๒๐๖, ๓๒๓, ๓๙๘
กัถหาริชาดก	๕๐๔	กุกุ	๓๐๒

กุดานครกำพงครอง	๑๐๗	เขมา, วัด	๒๗๘
กุ่มกาม	๑๓๒	เข้า	๕๐, ๔๑๖, ๒๙๐
กรุงคมิคชาดก	๕๑๙	เข้าพรรษา	๗๙, ๒๙๒, ๓๒๘
กรุงคมิคชาดก	๕๑๙	โขง, แม่น้ำ	๔๓
กูเวร	๑๕๘		
กุสินารนคร	๘๒	ก	
โกฏฐาส	๔๐๐	คณศ	๒๙๐
โกศ	๑๑๗, ๑๑๘	คนที, เมือง	๕๑, ๖๗
ไกรลาส, เขา	๑๑๖, ๑๕๙, ๓๘๔, ๓๘๕	คราม	๑๔๗
		ครุฑ	๑๕๘, ๓๑๘
ข		คฤหัสถ์	๑๐๘
ขดานหิน	๔๗, ๔๘	ควงฟ้า	๒๖๑
ขทิงคารชาดก	๕๔๘	คหบดี	๑๗๘
ขพุง	๑๓๙	คันธมาพน	๑๕๙
ขรค์ชัยศรี	๗๓, ๑๐๕	คัมภอง, พระนาย	๒๔๔, ๒๔๕
ขราทียชาดก	๕๑๓	คัมภีร์ศาสตราคม	๒๙๒
ขราทียมิกชาดก	๕๑๓	คามณิชาดก	๕๐๘
ขลิณาสรพ	๘๒	คามวาสี	๓๒๓, ๓๓๑, ๔๔๒
ของ	๕๐, ๕๑	คำฟู, พญา	๑๓๐
ขอมสบาดโชลญล่ำพง	๑๐๔	คำเยีย, นาง	๓๘๔, ๓๘๕, ๓๘๗
ขันข้าวตอกดอกไม้	๕๔	คำแหง, พระยา	๘๙
ขันพลู	๙๔	คำแหงพระราม, พระยา	๙๙, ๑๐๘
ขันหมาก	๙๔	คิทธิเพศ	๙๙
ข้าคน	๑๗๕	คุง	๔๑๖
ข้าวตอก	๕๔, ๓๐๒	เครื่องกระยาบูชา	๗๙
ข้าวสาร, วัด	๒๕๔	โคชชานียชาดก	๔๒๒
ข้าเล็กข้าเสื่อ	๗๓	โคชชานียชาดก	๔๒๑
ขุนดา	๑๐๓	โคตมะ, เจ้า	๔๕๕
ขุนด่าน	๑๐๓		
ขุนลุนดา	๑๐๓	ม	
ขุนสามชน	๓๙	มรวาส	๑๐๐
เขมมมงคลมหาเถร	๓๓๒	มือง	๑๔๘, ๒๘๒

ป

งานเกี่ยวกับจารึก, เรื่อง ๒๒๖, ๒๓๐, ๒๓๓
 งาว, เมือง ๑๖๓, ๑๖๕
 เืองน ๔๐, ๔๑

เจดีย์ทอง ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๗๘, ๑๗๙
 เจดีย์น้อย ๔๓๕
 เจ้าไท (เจ้าไทย) ๑๔๕, ๔๒๗, ๔๒๘, ๔๒๙
 โจน, แม่น้ำ ๓๕๙

จ

จกอบ ๔๐
 จตุรภาพ ๑๕๙
 จตุราบาย ๑๖๖
 จตุราบายนรก ๑๓๑
 จตุโลกบาล ๑๕๙
 จรามขัน ๑๔๘
 จ้อย ๕๔
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ๑,
 ๓๖, ๓๗, ๗๒, ๒๘๘, ๒๘๙

ฉ

ฉอด, เมือง ๓๙, ๕๑, ๗๘, ๑๐๓, ๓๐๒, ๔๑๖
 ฉัพพรรณรังสี ๑๑๗
 ฉพรังสี ๑๑๐
 ฉำ ทองคำวรรณ ๑๒๘, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๔๑,
 ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๖๗, ๑๘๐, ๒๐๑, ๒๑๖,
 ๒๕๕, ๒๕๗, ๓๔๓, ๓๕๐, ๓๕๑, ๓๕๕,
 ๔๓๖, ๔๔๔, ๔๖๘, ๔๘๙

ช

จักรพรรดิ ๓๑๘
 จักรพรรดิราช ๙๑
 จักรพรรดิสมบัติ ๓๐๔
 จักรรตนะ ๓๑๘
 จัง, ขุน ๑๐๘
 จังหัน ๒๐๕, ๒๕๐
 จันทรคราส ๒๙๒, ๓๐๑
 จาตุมหทาราชิกา ๑๕๙
 จิตร พ่วงแพน ๒๕๔, ๒๕๕, ๓๔๔
 จีพอร ๒๐๕
 จีวร ๖๒
 จุลกชาดก ๕๐๑
 จุลกเศรษฐีชาดก ๕๐๑
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ๒๖๙
 จุลชนกชาดก ๕๓๘
 เจดีย์ ๕๐, ๕๗, ๖๘, ๗๗, ๑๐๖, ๑๒๑, ๑๒๖,
 ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๖, ๒๘๒, ๒๙๒, ๓๕๑

ชมพูทวีป ๑๐๗, ๑๕๙
 ชวา ๕๑
 ชะเอม แก้วคล้าย ๓๕๘, ๓๗๒
 ชัยนาทบุรี ๓๓๗
 ชากังราว ๙๗
 ช้าง ๔๐, ๔๑, ๕๕, ๖๖
 ช้างค้ำรววิหาร, วัด ๑๖๒, ๒๒๗, ๒๓๓
 ช้างเผือก ๔๘, ๑๙๙
 ช้างล้อม, วัด ๑๔๒
 ช้างสรวาย ๑๐๘
 ชิน อยู่ดี ๔๖๕
 ชินกาลมาลีปกรณ์ ๑๒๘, ๓๒๑, ๓๓๕
 ชีปะขาว ๒๑๗
 เชียงทอง, เมือง ๖๗, ๒๙๒, ๓๐๒, ๔๐๘
 เชียงมัน, วัด ๔๙๐
 เชียงศรีจันทร์, นาย ๓๙๙
 เชียงแสน, เมือง ๑๐๓
 เชียงใหม่, เมือง ๑๓๒, ๔๕๗, ๔๖๐, ๔๙๐

เขลียง, เมือง	๔๘, ๑๐๓, ๑๗๑, ๔๕๗, ๔๕๙	ตรอกสลอบ, เจ้าเมือง	๕๓, ๕๔
โษยติศาสตร์	๓๐๑	ตระกวน, วัด	๑๙๘
ช		ตระพัง	๔๓, ๒๒๕
ชากังราว, เมือง	๘๙	ตระพังสอ	๑๙๕
ญ		ตรีโจล	๑๒๕
ญาณคัมภีร์มหาเถร	๓๓๒, ๔๑๗, ๔๒๕	ตรีบุร	๔๓
ญาณทัสสี	๑๙๗	ตลาดปสาน	๔๗
ญาณรจิมหาเถร	๓๓๑	ตะกำ, พญา	๕๗
ญาณวังสราชนพิต	๓๙๙	ตะนาวศรี	๒๒๖
ญาณวิสมหาเถร	๓๓๒	ตะวันตก	๕๑
ค		ตะวันออก	๔๕
ดอกไม้	๓๐๒	ตัมพุลนาพิชาดก	๕๐๒
ดอกไม้เงินไม้ทอง	๒๐๕, ๒๐๖	ตัมพทกรมมหาเถร	๓๓๑
ดอกไม้ใต้เทียน	๗๘	ตาก, เมือง	๓๙
คาบส	๘๐, ๒๐๖, ๒๙๓, ๒๙๗, ๒๙๘, ๓๐๑, ๓๐๓	ตาเถรชิงหนิง, วัด	๔๖๕, ๔๖๙
ดาราศาสตร์	๓๐๑	ตาล, ไม้	๔๗
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ		ดาวติงสา	๑๕๙, ๑๗๐
กรมพระยา	๕๖, ๗๒, ๑๒๐, ๑๒๗	ตำลึง	๒๘๑
ดิรัจฉาน	๒๘๖	ติตถชาดก	๕๑๐
ดีบุก	๕๓, ๑๓๗	ติปัลลตมิกชาดก	๕๑๔
ดุริยาพาทย	๙๔	ติปัลลตมิก	๕๑๔
ดุสิต	๑๓๙	ดินนอน	๕๑
เดือนดับ	๔๗, ๔๘	ตีกถาวรวัตถุ	๓๗, ๒๘๙
เดือนเต็ม	๔๘	ตุสสิตา	๑๕๙
เดือนบ่าง	๔๘	เตาญี (เตายี่)	๖๑
เดือนโอก	๔๗	เต้าปูน	๑๔๘
ด		ไตรตรึงส์, เมือง	๑๗๐
ดโยธัมมชาดก	๕๔๓	ไตรปิฎก	๗๓, ๑๙๗, ๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๘, ๓๐๑, ๓๐๔, ๓๐๙, ๓๑๔
		ไตรปิฎกมหาเถร	๓๓๑
		ไตรภพ	๑๓๙, ๓๐๔
		ไตรมาส	๗๙, ๓๐๓
		ไตรลักษณ์	๔๖๙

ไตรลักษณ์ญาณ	๓๕๔	ทุ่งย่าง	๑๗๑
ไตรโลก	๒๐๕	ทุเมธชาดก	๕๓๖
ไตรสรณาคมน์	๓๐๔	เทพดา	๔๗, ๑๔๕
		เทพदानพเคราะห์	๑๕๘
ถ		เทพยดา	๒๘๖
ถีนถาน	๔๕, ๔๗	เทพธรรมชาดก	๕๐๓
เถร	๔๕, ๔๘, ๖๔	เทพเนรมิต, เจ้าหมื่น	๒๘๒
เถรเทพเมาลี	๑๕๐	เทพรูจี, เจ้า	๒๗๘, ๒๘๐, ๒๘๑
เถาะ	๖๐	เทพฤษี	๓๕๘
โทะ	๕๕	เทพ์โลก	๖๒
		เทวดา	๓๑๘
ท		เทวทัต	๑๖๑
ทรงกระโจม	๓๖, ๗๑, ๒๘๘, ๓๑๑	เทวธรรมชาดก	๕๐๓
ทรงยอ	๓๖, ๗๑, ๒๘๘, ๓๑๑	เทวสถาน	๒๖๙
ทรงวุฒิมภาพ ดิศกุล, หม่อมเจ้า	๑๒๗	เทิม มีเต็ม	๒๑๑, ๒๒๖, ๒๒๙, ๒๓๓,
ท่วย	๔๘		๒๓๕, ๒๔๔, ๓๘๕, ๓๙๕
ท่วยนาง	๔๓		
ท่วยบัว	๔๓	ธ	
ทวาทศมาส	๒๙๒	ธง	๕๔
ทศชาติ	๓๘๙	ธงปฎาก	๙๔, ๑๕๐
ทศพลญาณ	๓๕๔	ธนิต อยู่โพธิ์	๑๖๒, ๑๖๓
ทศพิธราชธรรม	๕๗, ๖๘, ๗๓	ธรณี	๓๑๕
ทองแก้ว, นาง	๒๑๒, ๒๑๔	ธรรมกถึก	๓๙๙
ทศศีล	๘๐	ธรรมกาย	๓๕๑, ๓๕๔, ๓๕๕
ทะเล	๕๑	ธรรมกิตติเถร	๓๓๒
ทะเลฉาง	๓๓๒	ธรรมโฆสมหาเถร	๓๓๒
ทะเลหลวง	๔๕	ธรรมชาดก	๖๑
ทันตธาตุ	๑๐๒	ธรรมทัสสี	๔๔๒
ทางหลวงแผ่นดิน, กรม	๑๖๘	ธรรมรังสี	๓๓๒, ๔๖๙, ๔๗๒
ทานบารมี	๓๑๔	ธรรมราชา, พระ	๕๗, ๘๘, ๙๙, ๑๐๕, ๑๐๘,
ทำเนปร	๑๗๕		๑๒๐, ๒๙๐, ๓๒๑, ๓๒๙, ๓๓๕, ๓๓๘, ๔๕๗
ทิดไล่ทอง	๒๑๒, ๒๑๕, ๒๑๖	ธรรมราชา, ออกญา	๑๙๗
ทิดไล่	๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๗	ธรรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์, สมเด็จพระมหา	๔๖๗

ธรรมราชาธิราช, พระมหา	๑๒๑, ๓๙๕,	นางทอง, เขา	๗๐
	๔๐๘, ๔๐๙	น่าน, เมือง	๘๘, ๘๙, ๙๖, ๑๖๓,
ธรรมศาสตร์	๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๗, ๑๗๘		๑๖๕, ๒๒๗, ๒๓๐, ๒๓๓
ธรรมเสนาบดีมหาเถร	๓๓๒	นารายณ์	๒๙๐
ธรรมามรณ	๓๒๔	นารายณ์เทพ, พระ	๑๑๕
ธรรมาส	๒๘๒	นาพิทักษ์จุลชาดก	๕๐๒
ธรรมิกราช, พญา (พระยา)	๖๙, ๑๓๕, ๑๓๖	น้ำโคก	๔๗
ธรรมิกะมหาราช	๕๗	น้ำเต้า	๒๘๑
ธุดงค์	๒๘๙	น้ำกุ่ม, พ่อขุน	๑๐๓, ๑๐๔
ธูป นวลยง	๒๑๑, ๒๔๔	นิโครธชาดก	๕๐๖
น		นิพพาน	๘๐, ๘๒, ๑๖๕, ๒๘๕
		นิมานรดี	๑๕๙
นครชุม, เมือง	๕๗, ๕๙	นุ่ม อยู่ในธรรม	๓๙๕
นครไทย, เมือง	๔๐๘	เนวสัญญานาสัญญายตนัง	๑๕๙
นครน่าน	๒๒๗	เนินปราสาท, สถานที่	๓๖, ๒๘๘, ๒๘๙
นครพระกฤษณ์	๑๑๔	บ	
นครพระชุม	๕๗		
นครพัน	๗๗, ๑๒๕, ๓๐๒	บรมราชา, สมเด็จพระ	๒๗๐
นครสวรรค์, เมือง	๑๒๐	บรมราชาธิราช, สมเด็จพระ	๘๙
นรก	๖๓, ๑๓๑, ๒๘๖	บริคณสนธิ	๔๓๙, ๔๔๒
นรตถรักษา, หลวง	๔๖๙	บวรนิเวศวิหาร, วัด	๓๗, ๒๘๙, ๓๑๙,
นพพานชาดก	๕๑๘		๓๒๙, ๓๓๔, ๓๓๕, ๔๕๖
นพพานชาดก	๕๑๘	บวรสถานมงคล, พระราชวัง	๓๗
นักพรต	๒๙๗	บังงา	๑๔๘
นักษัตร	๕๙, ๒๙๒, ๓๐๑	บางกลางหา, พ่อขุน	๑๐๔, ๑๐๕
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๒๘๙	บางชลง, เมือง	๑๐๔
นันทชาดก	๕๔๗	บางจันทร์, เมือง	๓๐๒
นันทนอุทยาน	๓๑๕	บางฉลิ่ง, เมือง	๖๗, ๑๑๓
นันทপুর	๒๒๗, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๓๒, ๒๓๕	บางพาน, เมือง	๖๗, ๗๐
นา	๔๕, ๔๗	บางพาร, เมือง	๓๐๒
นาค	๓๑๘	บางยาง, เมือง	๑๐๔
นาคปุร, เมือง	๔๐๘	บางสนุก, วัด	๕๒
นาคโลก	๖๒	บาฏณคณิก	๓๓๑

บาญานวิลาส	๓๓๒	ปฏิทิน	๓๐๑
บาดไหม	๑๗๘	ปฐมุตตรมหาเถร	๓๓๑
บาดาล	๑๕๙	ปรกติมาส	๓๐๑
บาตร	๗๙, ๑๔๘, ๒๘๑	ปรณูปติ	๑๗๕, ๑๗๗, ๑๗๙
บาท	๒๘๒	ปรณิมิตตวสวดี	๑๕๙,
บาทลักษณะ	๙๖, ๙๗, ๑๒๐, ๓๔๒, ๔๒๙	ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑	๓๖, ๕๖, ๘๐, ๘๑,
บานเมือง	๓๙		๘๖, ๘๗, ๙๘, ๑๒๐, ๑๒๖, ๑๕๒, ๑๖๘,
บายศรี	๒๘๑, ๒๘๒		๑๙๕, ๒๖๙, ๒๗๘, ๒๘๖, ๒๘๘, ๓๑๐,
บาราหุ	๓๓๑		๓๑๑, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๘,
บาลเมือง, พระยา	๑๒๑		๓๒๙, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๘, ๔๓๕, ๔๓๖,
บาสวรรเทพ	๓๓๑		๔๕๖, ๔๖๓, ๔๖๕, ๔๗๓, ๔๘๖
บิณฑบาต	๑๐๖, ๔๔๐, ๔๔๓	ภาคที่ ๓	๑๒๗, ๑๓๗, ๑๕๒,
บุญธรรม พุณสวัสดิ์	๔๓๖		๑๖๒, ๑๖๘, ๑๙๕, ๒๑๕, ๒๕๔, ๓๓๙,
บุรณมี	๖๑		๓๕๑, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๖๕
บุรพผลคุณิ	๕๙	ภาคที่ ๔	๕๒, ๑๔๒, ๒๐๓,
เบกพล	๓๙		๓๔๔, ๓๔๔, ๓๔๔, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๖๙
เบญจรงค์	๓๐๒	ภาคที่ ๕	๔๙๘
เบญจางค์	๕๕	ประตุ	๔๔
เบีย	๒๐๖	ประทีป	๑๔๘
เบรียน	๖๔	ประเสริฐ ฦ นกริณ๗, ๘๙, ๑๐๓, ๑๒๐, ๑๖๒,	
เบื่องคินนอน	๔๗		๒๐๖, ๒๕๔, ๒๘๘, ๓๕๐, ๓๙๓,
เบื่องทวนนอน	๔๗, ๕๑		๓๙๕, ๔๑๐, ๔๓๔, ๔๔๔, ๔๘๘
โบราณคดี, กอง	๑๓๗, ๑๕๒,	ประเสริฐ, หลวง	๑๒๐
	๑๕๕, ๓๙๔, ๔๙๘	ประสาร บุญประกอบ๑๒๗, ๑๕๑, ๒๐๖, ๒๑๑,	
โบราณราชธานินทร์, พระยา	๗๑		๒๑๙, ๒๒๖, ๒๔๔, ๒๔๖, ๒๔๗, ๒๕๐,
โบสถ์	๓๔๔		๒๕๒, ๓๕๐, ๓๘๔, ๓๘๕, ๓๙๓, ๓๙๕,
ไบเสมา	๘๗, ๑๒๐, ๑๒๗, ๑๔๒, ๑๕๒,		๔๑๐, ๔๓๔, ๔๔๔, ๔๗๒
	๑๖๒, ๑๖๘, ๑๙๕, ๒๐๓, ๒๗๘, ๓๑๙,	ปรางค์	๑๓๗
	๓๒๖, ๓๔๔, ๓๘๔, ๓๙๔, ๔๒๗, ๔๕๖,	ปราชญ์	๔๕
	๔๖๕, ๔๗๓	ปราสาท	๔๗, ๑๓๖
		ปราสาททอง	๓๐๔
		ปรัตตภา	๔๓๔
		ปรัตตาสุภา	๔๓๔

ปรีชญาพล	๑๖๖	ผ่าคอง, ท้าว	๘๙
ปอพัน	๑๗๕	ผ้าจัวร์	๗๙
ปัญญาศีล	๖๔	ผ้าเบงจติ	๒๘๑
ปัญจาทูรชาดก	๕๔๑	ผาเมือง, พ่อขุน	๙๙, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๖
ปัญจาทูรชาดก	๕๔๑	ผายุ, พญา	๑๓๐
ปัญญาบารมี	๓๑๔	ผ้าสนับเชิง	๑๔๗
ปลลวะ, พระเจ้า	๓๑๗	ผ้าสังฆาฏิ	๓๒๔
ปฎาก	๑๑๙	ผีฟ้า	๑๐๕
ปากน้ำโพ, เมือง	๑๒๐	เผาเทียน	๔๔
ปากยม	๑๒๐, ๑๗๑		
ปาฏิหาริย์	๑๑๐, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๔๗, ๓๑๕	ฟ ฟาง, เมือง	๖๙
ป่าแดง, วัด	๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๔, ๓๒๖, ๓๒๘, ๓๒๙	ผ่าดินพระเป็นเจ้า ฟุ้งซี	๘๒ ๖๒
ปาดลิตุตร	๑๒๕	ฟุ้งท่วย	๔๓
ปาดลิตุตรนคร	๑๑๕		
ปามะม่วง, วัด๓๗, ๗๑, ๘๑, ๒๙๐, ๒๙๑, ๓๒๑		พ	
ปามะม่วง, สถานที่	๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๓๐๒, ๓๐๔, ๓๑๐, ๓๑๕	พกชาดก พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง, เรือง	๕๒๖ ๘๙
ปิฎกไตร	๔๕, ๗๓, ๓๙๙	พญาภู, วัด	๒๒๖, ๒๓๐, ๒๓๓
ปิง (พิง), แม่น้ำ	๕๖, ๕๗, ๔๐๘	พนมดอกไม้	๔๔
ปุณณปาตักชาดก	๕๓๙	พนมเบี้ย	๔๔
ปุนปานีชาดก	๕๓๙	พนมไสดำ	๑๔๒, ๑๔๔, ๑๕๐
ปู่ครู	๔๕, ๔๘, ๖๘	พนมหมาก	๔๔
ปู่พระยา (ปู่พระยา)	๑๖๑, ๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๖	พยาว	๑๐๓
เปรต	๒๘๖	พรรษา	๔๔
		พรหม	๓๑๘, ๓๕๘
ผ		พรหมปริสัชชา	๔๓๔
ผนวช	๒๙๓	พรหมปโรหิตา	๔๓๔
ผลชาดก	๕๔๐	พรหมรูป	๑๕๙
ผลิกรัตนแก้วเขียว	๑๔๗	พรหมโลก	๖๓
ผากอง, พระยา	๘๘, ๘๙, ๙๖, ๑๕๔	พรหมสมบัติ	๓๐๔
ผ้าขาวทอง	๒๑๗, ๒๑๙	พระเกศธาตุ	๑๑๖, ๑๑๗

พระแก้วท่าน	๑๑๖	พระปัจเจกพุทธเจ้า	๓๑๗
พระขพงหลวง	๔๖๙	พระปัญฐาน	๖๑
พระขพุผี	๔๗	พระปิฎกไตร	๖๑, ๖๔, ๗๓, ๗๗, ๘๐, ๘๓
พระขรรค์ชัยศรี	๒๙๖	พระปุลลหะ	๓๕๘
พระชีณาสพ	๓๐๒	พระพิมพ์	๑๔๑
พระครูธรรมามิถุมณี	๕๖	พระพุทเจ้า	๕๙, ๖๐, ๗๙, ๙๑, ๒๘๐,
พระครูอดุลรัตนญาณ	๕๒		๒๘๑, ๓๐๔, ๓๑๗, ๓๕๕
พระคิวดาตุ	๑๑๐, ๑๑๗	พระพุทบาท	๕๗, ๘๘, ๘๙, ๑๒๐
พระเจ้าจงกรม	๒๐๑	พระพุทบาทลักษณะ	๓๓๙
พระเจ้าแสน	๒๕๑, ๒๕๒	พระพุทบาทปฏิมา	๑๔๒, ๑๔๕
พระเจ้าหย่อนดิน	๑๙๙, ๒๐๐	พระพุทบาทปฏิมากร	๒๙๒
พระเชตุพน, วัด	๑๙๘, ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๗,	พระพุทบาทพิมพ์	๑๓๗, ๑๓๙
	๒๔๔, ๒๔๕, ๒๔๗, ๒๕๑, ๓๔๙, ๔๖๙	พระพุทธรูป	๔๔, ๕๓, ๑๑๔, ๑๑๖, ๒๑๑,
พระทักษิณอักษกธาตุ	๑๑๐		๒๑๒, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๓๐, ๒๓๓, ๒๔๗, ๒๔๘,
พระทันตธาตุ	๑๑๐		๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๔, ๒๕๕, ๓๘๗, ๓๙๘
พระเทพกรรม	๒๗๔	พระพุทธรูปทอง	๔๔, ๘๐, ๓๐๔
พระธม	๑๑๔	พระพุทธรูปผ้าขาวทอง	๒๑๗
พระธรรมลังคณี	๓๕๙, ๓๖๐	พระพุทธรูปยืน	๑๓๒, ๑๓๕
พระธาตุ	๕๔, ๕๙, ๖๒, ๑๑๐, ๑๑๕,	พระพุทธรูปสำริด	๓๐๓
	๑๑๖, ๑๑๗, ๑๒๑, ๑๓๖	พระพุทธรูปหิน	๑๑๕
พระนครศรีอยุธยา, เมือง	๗๑, ๑๓๗	พระพุทธรูปลักษณะ	๓๕๔, ๓๕๕
พระนลาตธาตุ	๑๑๐	พระพุทธรูปคัมภีร	๓๒๐
พระบฏ	๑๔๗	พระพุทธรูปศรีอารยไมตรี	๑๒๖
พระบฏจีน	๑๔๗	พระพุทธรูปสาคร	๔๑๐
พระบด คูที่ พระบฏ		พระโพธิญาณ	๒๙๒
พระบรมครูโลกดิถีรัตนศีลคั่นธรรมาธิธรรม-		พระโพธิสัตว์	๓๑๔, ๓๑๕
กิตติสังฆราชมหาสวามี	๓๒๐, ๓๒๓,	พระมงคลวิลาสมหาเถร	๓๒๐, ๓๒๑,
	๓๒๙, ๓๓๒		๓๒๙, ๓๓๑, ๓๓๓
พระบรมธาตุ, วัด	๕๖	พระมหาภักตยาเถร	๓๒๑, ๓๒๓, ๓๒๔
พระบรมมหาราชวัง	๓๘๔	พระมหาชาติ	๖๑, ๒๐๖
พระบริโศกธาตุ	๖๙	พระมหาเถร	๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๕
พระบาง, เมือง	๕๑, ๖๗, ๙๗, ๑๒๑	พระมหาเถรธรรม	๑๕๖
พระบาทใหญ่, เขา	๘๗	พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลังกา	

ทีปมหาสามี	๙๙, ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๐๗, ๑๐๘,		
	๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๑๘	พระศรีรัตนตรัย	๑๓๙, ๓๔๖, ๓๕๐, ๔๔๒
พระมหาพันตธาตุ	๑๑๙	พระศรีรัตนธาตุ	๔๘, ๖๐, ๑๐๕, ๑๒๖,
พระมหาธรรมมิกราช	๑๓๔		๑๔๗, ๔๔๓
พระมหาธาตุ, วัด	๕๐, ๖๐, ๖๑, ๖๙, ๙๖,	พระศรีรัตนมหาธาตุ, วัด	๕๗, ๕๙, ๗๙,
	๑๑๔, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๕, ๑๕๘,		๑๐๓, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๓๕๖, ๔๔๓
	๑๖๘, ๒๐๓, ๒๐๕, ๒๗๔, ๒๙๒, ๓๐๓,	พระศรีรัตนศาสดาราม, วัด	๓๗, ๗๒, ๒๘๙
	๓๒๖, ๓๒๘, ๓๙๘, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๓๘	พระศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลึงกาที่ป	คูที่
พระมหาพุทธศาคร	๓๙๙	พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลึงกา	
พระมหาเมธังกรเถร	๓๓๕	ทีปมหาสามี	
พระมหารัตนธาตุ	๑๒๕	พระศรีสรรเพชญ์	๑๓๙
พระมหาสมณะเถร	๓๒๑, ๓๒๖, ๓๒๘	พระศรีสุริยวงศ์บรมบาล มหาธรรมราชาธิราช	
พระมหาสามีสั่งฆราช	๓๐๑, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๑๒		๓๓๗
พระมาตุจฉาเจ้า	๑๙๙	พระศรีอารีย์	๒๙๒
พระมาตุราช	๑๙๙	พระศรีอารีย์โพธิสัตว์	๒๕๐
พระยมก	๖๑	พระศรีอารีย์เมตไตรย	๓๑๗
พระยีน	๑๒๗, ๑๒๘, ๑๓๔, ๑๓๕	พระศรีอารีย์ไมตรี	๖๓, ๒๐๑, ๒๒๙,
พระรัตนตรัย	๕๓, ๑๓๗, ๔๐๘		๒๓๒, ๒๓๕
พระรัตนธาตุ	๑๑๗	พระสติปัญญา	๓๕๕
พระราชบัญญัติกฎหมายลักษณะโจร	๑๖๘	พระลัดดักปกรณาภิธรรม	๑๓๗
พระราชปฤษฎติ	๑๗๑	พระสาริปุตตมหาเถร	๓๒๐
พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ		พระสิริสุขเมธี	๓๓๕, ๓๓๗
	๘๙, ๑๒๑	พระลีลาวราช	๓๑๔
พระราชมนเทียร	๓๐๓, ๓๐๔, ๓๑๕	พระสุมนเถร	๑๓๐, ๓๒๑
พระราม, พระยา	๑๒๑	พระสุเมธวรดาบส	๒๙๒
พระราม	๔๘, ๑๑๕	พระอจนะ	๔๗
พระวิทยาวงศ์มหาเถร	๓๓๕, ๓๓๘	พระอภิธรรม	๖๑, ๑๔๕, ๓๐๑, ๓๕๙,
พระศาสน์	๑๙๘, ๒๐๐		๓๖๐, ๓๖๑, ๓๖๒, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๕
พระศรีธรรมราชมาดา	๔๐๘	พระอรหันต์	๑๕๘
พระศรีบาทลักษณ์	๙๔	พระอนุพุทธเจ้า	๓๑๗
พระศรีมหาโพธิ	๕๗, ๕๙, ๖๐, ๖๒, ๖๓, ๖๘,	พระอมร	๓๕๘
	๗๗, ๙๖, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๒๕,	พระอเสชบุคคล	๓๑๗
	๑๒๖, ๑๔๒, ๑๔๗, ๒๐๖, ๓๔๔, ๓๔๖, ๓๙๘	พระอังกัษะ	๓๕๘

พระอัฐจารศ	๔๔, ๔๕	เพลิง, พระ	๑๕๘
พระอารยภัสสป	๘๒	แพร์, เมือง (แพล)	๕๑, ๑๖๕, ๓๒๓
พระอุปัธยาจารย์	๑๗๒	แพรง, เมือง	๕๑
พรวัว, ต้นไม้	๔๓	พฤตนิบาตศาสตร์	๖๖
พราหมณ์	๒๙๗, ๒๙๘, ๓๐๑	พลั่ว, เมือง (พลั่ว)	๕๑, ๙๖, ๑๖๖
พรุณ, พระ	๑๕๘	ไพชยนต์ปราสาท	๑๓๖
พลี	๔๗	ไพร่ไทย	๕๔
พลู	๔๐, ๔๓, ๔๕	ไพร่ฟ้า (ข้าคน, ข้าไท, ข้าไทย, หน้าปก, หน้าใส)	
พ่อเชื้อ	๔๐	๓๙, ๔๐, ๔๑, ๖๙, ๗๓, ๑๔๕, ๑๗๑	
พัดสวดธรรม	๑๔๗	ไพสาขปุณณมี	๑๗๐
พันเทพรักษา, นาย	๔๗๔, ๔๗๖, ๔๗๗, ๔๗๙, ๔๘๒, ๔๘๓	ไพสาขฤกษ์	๖๒
พันพิษณุกรรม, นาย	๒๘๒	ฟ	
พันสุริยามาตย์, นาย	๔๗๔, ๔๗๖, ๔๗๗, ๔๗๙	ฟางอม, พระยา (ฟ้างุ่ม, ฟ้าง้อม)	๙๖
พาน, เมือง	๙๗		
พายัพ, วัด	๒๐๐	ภ	
พาหุพล	๑๖๖	ภินะกรรม	๑๑๓
พิทยาธร	๑๕๙	ภริวาทกชาดก (ภริวาทชาดก)	๕๔๔
พิบาก	๑๖๖	โกชาขานียชาดก	๕๒๑
พิษณุกรรม	๗๗		
พิษณุโลก, เมือง	๓๔๗	ม	
พิสนัญชัย	๑๓๑	มกสชาดก	๕๓๐
พิหาร ๔๕, ๔๗, ๗๗, ๘๒, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๓๒, ๑๔๕, ๑๕๐, ๒๘๑, ๒๘๓, ๓๔๗, ๓๘๗, ๓๘๘		มกุฏ	๗๓
พุทธฎีกา	๓๒๓	มงกุฏ, เจ้าฟ้า	๒๘๙
พุทธรักษา	๑๔๗	มงกุฏเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๓๗, ๘๗, ๒๘๙
พุทธวังสเถร	๓๓๑	มงคลวิลาสมหาเถร	๓๓๑
พุทธวิลาสมหาเถร	๓๓๒	มฆเทวชาดก	๕๐๕
พุทธศาลา	๔๘	มตกภัตตชาดก	๕๑๖
พุทธศาสตร์	๒๗๔	มนังคิลาบาตร	๔๘
เพชรบุรี, เมือง	๕๑, ๑๒๖	มหาเกษตรพิมาน	๒๙๒
เพทศาสตร์าคม	๓๐๑	มหาเถร	๔๕, ๔๘, ๖๔, ๑๙๗
เพนิพมูยราชศาสตร์, นาย	๓๓๑	มหาเถรธรรมไตรโลก	๑๙๗

มหาเถรพุทธสาคร	๑๔๕	मारलिकंगका	๑๐๒, ๑๑๖
มหาเถรอนุราช	๑๔๕	मासเมือง	๓๙
มหาธรรมมิกราช, พญา	๑๓๐	मेतไตรโยโคตตโมคาถา	๑๑๕
มหาธรรมมราช, พระยา	๖๐, ๖๔	เมธังกร	๓๓๘
มหาธรรมมราชา, พระ (มหาธรรมมราชาธิราช, สมเด็จพระ)	๘๑, ๘๖, ๑๔๔, ๑๔๗, ๒๐๕, ๒๐๖, ๓๒๓, ๓๒๔, ๓๒๖, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๑, ๓๙๕, ๓๙๘, ๔๐๐	เมิงเป้า	๕๕
		เมืองฟ้า	๖๓, ๗๙
		แม่มูย	๒๑๙
		โมรณัจจชาดก	๕๒๗
มหาธาตุ, วัด	๑๓๗, ๑๕๒		
มหาพรหมรัตน์	๔๘๓	ย	
มหาพรพมา	๔๓๔	ยนตร์	๖๖
มหาพุทธสาคร	๓๔๙	ยม, แม่น้ำ	๔๐๘
มหาวิบาก	๑๕๕	ยมบาล	๑๕๙
มหาวิลาส	๔๘๓	ยอร์ช เซเดส์	๑๒๐, ๓๑๒, ๓๓๕
มหาศักดิพลเสพ, สมเด็จพระบวรราชเจ้า	๓๓๔	ยักษ์	๑๕๙
มหาสวามิอนุราช	๓๔๙	ยามา	๑๕๙
มหาสัทธาปัญญา	๓๔๔, ๓๔๖	ยุทธหัตถี	๙๙
มหาอารีวงศ์เถร	๓๓๑	เยอรมนี, ประเทศ	๒๖๙
มหาสีลวชาดก	๕๓๗		
มหายังคณะ	๑๐๒, ๑๑๖	ร	
มเหศวร	๒๙๒, ๒๙๘	รัชสีทธิ	๑๕๙
มโหสถ	๓๑๔	รอยฝ่าตีนพระพุทธเจ้า	๙๑
มังกสชาดก	๕๓๐	รอยพระบาท	๓๓๘
มกขเทพชาดก	๕๐๕	รอยพระพุทธบาท	๓๓๔, ๓๓๙
มกถเมิรเทศ	๑๐๖	ระทาดอกไม้	๑๙๙
มั่งราย	๑๒๘, ๑๓๐	ระวายสัน	๖๒
มณฑลา	๑๒๕	รัตนกูदानคร	๑๒๖
มตกภัดตชาดก	๕๑๖	รัตนธาร	๔๘
มัลลราช	๑๒๕	รัตนมาลิก	๖๒
มา, ชนชาติ	๕๐	ราชเทพศรีจุฬาลักษณ์, สมเด็จพระ ๓๙๕, ๓๙๘	
มาน	๕๑	ราชบุรี, เมือง	๕๑, ๑๒๖
มาราธิราช, ขุน	๕๙	ราชภัคดี, พระ	๑๗๙
มาลุกชาดก (มาลุตชาดก)	๕๑๕	ราชมนเทียร	๖๔, ๘๐

ราชศาสตร์	๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๕, ๑๗๗	ลิไทย, พระยา	๓๑๔, ๔๐๘
ราชสีห์	๑๐๘	ลิอไทย, พระยา (ภุไทย)	๕๗, ๕๙, ๗๓, ๘๘,
ราชาธิวาส, วัด	๓๗, ๒๘๙	๘๙, ๑๖๓, ๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๖,	
ราชาภิเษก	๕๙		๓๑๒, ๓๒๑
ราช, เมือง	๒๐, ๙๗, ๑๐๔	ลุมบาจารย์, เมือง	๕๑, ๙๗
รามคำแหง, พ่อขุน (พระ)	๓๖, ๓๗, ๓๙, ๔๐,	ลูกเจ้าลูกขุน	๔๐, ๔๓, ๖๙
๔๑, ๔๓, ๔๕, ๔๗, ๔๘, ๕๐, ๕๓,		ลูกบ้านลูกเมือง	๕๑, ๗๙
๗๒, ๒๘๙		เล่นไฟ	๔๔
รามเจดีย์	๑๒๑, ๑๒๓	เลอไทย, พระยา	๕๙, ๒๙๐
รามรังสีมหาเถร	๓๓๒	เลื้อน	๔๔
รามราช, พระยา	๕๙, ๖๗, ๗๓, ๑๐๕, ๑๗๑	โลกธาตุ	๑๕๙
รามราชภักดี, พระยา	๘๑, ๓๑๑	โลกจารย์กฤตยา	๓๐๑
รามวิหาร	๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓		
รามอาวาส	๑๒๓	ว	
รามาธิบดี, สมเด็จพระ	๒๗๐	วงกต	๑๕๙
ราหุลเทพวันนวลี	๔๗๖, ๔๘๓	วรสิริรักษา, พระเจ้า	๓๔
รูกาครี	๔๘	วัชชะปุร, เมือง	๔๐๘
โรหิตินิชาดก (โรหิตินิชาดก)	๕๓๑	วิภูษิตชาดก (วัดถกชาดก)	๕๒๓
ไร่	๔๕, ๔๗, ๒๘๓	วันไทย	๖๒
		วันหนไทย	๖๑
ล		ววมอ	๑๗๕
ลังกาทวีป (ลังกาทวีป)	๕๗, ๕๙, ๖๒, ๗๗,	วามิคชาดก	๕๑๒
๘๓, ๙๑, ๑๑๘, ๑๒๕, ๒๙๔, ๓๐๑,		วารุณินุสชาดก (วารุณินุสชาดก)	๕๓๓
๓๓๕, ๓๓๘, ๓๔๖		วิเทหะทวีป	๑๕๙
ละกันน้อย, บ้าน	๒๐๐	วิบูลบรรพต	๑๕๙
ละกันหลวง, บ้าน	๒๐๐	วิรุณทกราช	๓๓๙
ละพูน	๑๐๓	วิษณุ	๒๙๘, ๓๕๘
ลักขณชาดก (ลักขณาชาดก)	๕๑๑	วิษณุกรรม	๒๙๒, ๓๐๒
ลักชะ, เมือง	๔๐๘	วิหาร	๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๙๒, ๓๐๒
लग, ต้นไม้	๔๓	เวทัพพชาดก	๕๓๔
ล้านนาไทย, อาณาจักร	๑๒๘	เวลุกาชาดก	๕๒๙
ลายสือไทย	๕๐	เวสสภูมิหาเถร	๓๓๑
ลาว	๕๐	เวสสันดร	๒๘๒, ๓๑๔

เวฬุพล	๔๓๓	ศรีไสยรณรงค์สงคราม, พระยา	๓๔๗
เวฬุชาดก	๕๒๙	ศรีโสธรปุระ, เมือง	๑๐๕
เวียงคำ	๕๑	ศรีอินทราทิตย์, พ่อขุน	๓๙, ๕๐, ๑๐๕
เวียงจันทน์	๕๑	ศาลาพระมาส	๔๘
เวียงผาล้อม	๕๐	ศิวะ	๓๕๘
เวียงเหล็ก	๑๐๓	ศิลาจาร	๗๗
ค		ศิลาวิสุทธิทวาร	๔๐๐
		ศิลบารมี	๓๑๔
		ศิลศาสตร์	๕๓๔
		เศวตฉัตร	๗๓, ๒๙๖
		ไศพาคม	๑๖๕
ศรีจุฬามลราชมหานคร	๒๙๔	ล	
ศรีจุฬาลักษณ์, สมเด็จพระราชเทวี	๔๐๘		
ศรีจุฬาวาส	๔๐๐		
ศรีธรรมราช	๔๕, ๕๑		
ศรีธรรมราชมารดา, พระ	๔๐๐		
ศรีธรรมมาโสกราช, เจ้าพระยา	๒๗๐, ๒๗๔, ๒๗๘, ๒๘๓	สกุณชาดก (สกุณชาดก)	๕๒๔
ศรีธัญกตก	๑๑๕	สคา, เมือง	๕๑, ๑๐๔
ศรีเทพาหาราช, พระยา	๑๔๕, ๑๔๗	สงสาร, ภพ (วัฏ)	๑๐๙, ๑๑๕, ๒๙๒
ศรีนารำถุม, พ่อขุน	๙๙, ๑๐๒, ๑๐๔	สถาป	๔๘, ๒๒๗, ๒๓๒, ๒๓๕
ศรีมหาตา	๒๔๗, ๒๔๘, ๒๕๐	สญ	๖๓, ๖๘, ๗๗
ศรีโยธา, นาย	๓๔๔, ๓๔๖	สพ	๒๘๑
ศรีรามเทพนคร	๑๐๗, ๑๒๖	สมณะ	๖๒, ๒๙๗
ศรีวัง, เจ้า	๓๙๙	สมณเทพมหาเถร	๓๓๒
ศรีศรัทธาราชจุฬามณี ดุที่พระมหาเถรศรีศรัทธา		สมเด็จพระมหาเถรสังฆราชรัตนวงศาจารย์	๑๕๖
ราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาภิรมหาสามี		สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริ-	
ศรีสังขาลย์, เมือง (ศรีสังขาลย์)	๕๐, ๗๐, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๑๓, ๒๙๐, ๒๙๔, ๒๙๖, ๓๒๓	ยาลงกรณ์	๒๙๐, ๒๙๑
ศรีสังขาลย์สุโขทัย, เมือง	๕๐, ๗๓, ๗๗, ๙๖, ๑๐๔, ๒๕๔, ๓๐๑, ๔๖๖	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมา-	
ศรีเสขนาถ ดุที่ ศรีสังขาลย์		นุชิตินโรส	๒๔๕
ศรีสุริยพงศ์รามมหาธรรมราชาธิราช, พระยา		สมเด็จพระวันรัต	๒๔๔
๕๙, ๖๓, ๖๔, ๗๓, ๗๗, ๘๐, ๘๑, ๘๓, ๘๘, ๙๒, ๙๖, ๓๔๔		สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สกลมหาสังฆ-	
		ปริณายก สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณลิริ)	
		๒๑๑, ๒๑๗, ๒๔๔, ๒๕๑	
		สมวัด	๒๐๖
		สมันตกุญ, เขา ดุที่ สุมณกุญ, เขา	

สมุคชาปั๊ก, พระ	๒๘๒	สังฆการี	๑๙๘
สมุทร	๕๑	สังสการ	๒๐๖, ๓๒๔
สโมสรรพรการ, พระยา	๙๘, ๙๙, ๒๗๘, ๔๗๓, ๔๗๔	สัตบุรุษ (สัปปบุรุษ)	๕๗, ๖๓, ๑๕๑
สโมสรรพการ, หลวง คูที่ สโมสรรพรการ, พระยา		สัปปคองคา	๑๕๙
สรภังคเถร	๓๙๙, ๔๑๐	สารพาสุม, สมเด็จพระเจ้าพระยา	๒๒๗, ๒๒๘, ๒๓๐, ๒๓๒, ๒๓๕
สรรพสิทธิ	๑๕๙	สารีบุตรมหาเถร	๓๓๑
สรรพเชษฐญาณ	๖๒	สำพาย	๔๘
สรลวง, เมือง คูที่ สระหลวง, เมือง		สิกขาบท	๖๒
สรลวงสองแคว, เมือง	๑๐๒	สิงหล, เมือง	๗๐, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๔๕
สรศักดิ์, นาย, วัด	๑๙๕, ๑๙๗, ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑	สินใหม่	๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๘
สร้อย, เมือง	๔๐๘	สีมา	๘๒
สระศรี, วัด	๑๖๘	สีหล	๑๑๐, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๙
สระหลวง, เมือง	๕๑, ๖๙, ๙๗, ๑๒๕	สุกขวิหารชาดก	๕๐๙
สร้อยทอง	๑๔๗	สุขบริโกศ	๑๗, ๓๓๑
สรัดภางส	๔๗	สุขรมหาเทวี	๑๐๕
สลง	๑๔๘	สุขวิหารชาดก	๕๐๙
สลัดได, วัด	๓๙๔	สุโขทัย, เมือง	๔๐, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๗, ๖๙, ๗๘, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๔, ๙๖, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๑๓, ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๕๐, ๑๕๒, ๑๗๑, ๒๗๘, ๒๘๙, ๒๙๒, ๒๙๓, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๒๔, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๕, ๓๓๘, ๓๘๗, ๓๘๘, ๔๕๗
สลึง	๒๘๑, ๒๘๒	สุโขทัย, ราชวงศ์	๙๙
สวนซ้าย	๓๘๔, ๓๘๕	สุโขทัยศรีสัชนาลัย, เมือง	๑๒๕
สวรรณ	๑๓๑, ๒๘๕	สุคนธรสรามนตรี, ชุน	๓๓๑
สวรรณมรรค	๑๕๙	สุทิสสา	๔๓๓
สวรรณโลก, เมือง	๒๑๒, ๒๕๑, ๒๕๒	สุทิสสี่	๔๓๓
สองแคว, เมือง	๕๑, ๘๘, ๙๖, ๙๗, ๑๗๑, ๔๕๖, ๔๕๙	สุทธาวาส	๔๓๓
สะคำ, เมือง	๙๗	สุธารส	๓๑๗
สะพานหิน, วัด	๓๒๐	สุพรรณภูมิ	๔๓๙, ๔๔๒
สังกวาด, วัด	๒๙๒		
สังขชาดก (สังขัมมชาดก)	๕๔๕		
สังขยา	๖๓, ๙๖		
สังคโลก (สังฆโลก)	๒๑๒, ๒๑๔, ๒๕๑, ๒๕๒		

สุพรรณภาชน์	๑๓๖	หอบเทวาลัย	๒๙๒
สุพรรณภาว	๔๗	หอบเทวาลัยมหาเกษตร	๒๙๘
สุพรรณภูมิ	๕๑	หอบพระ	๑๙๙, ๒๐๐
สุพรรณสยามมหาเถร	๓๓๒	หอบพระปฏิภนธรรม	๑๔๕
สุโพนันนมหาเถร	๓๓๒	หอบมาพัก	๒๐๓, ๒๐๕
สุภากินทกา	๔๓๓	หัวฝายสองวาย	๒๐๐
สุมงคลมหาเถร	๓๓๒	หัวฟ่งหัวรบ	๗๓
สุมนภูมิ, เขา	๗๐, ๘๘, ๙๔, ๙๗, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๒๑, ๓๓๘	หัวลาน	๔๔
		หินแลง	๕๕, ๒๘๑
สุริยคราส	๒๙๒, ๓๐๑	หิมพานต์	๑๕๙
สุริยามหาเถร	๓๓๒	เหียก	๕๔
สุวรรณเจดีย์	๑๑๗	โหร	๖๐
สุตญัตติ	๔๔	โหราศาสตร์	๓๑๔
สุตธรรม	๔๘	ไหม	๑๗๓, ๑๘๐
สุปพยัญชนาการ	๓๙๙		
เสื่อคำ	๔๐	อ	
เสื่อง	๓๙	อดีตพระพุทเจ้า	๓๓๙
แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท. ๑๒๘, ๓๙๓, ๔๑๐, ๔๔๔		อติปปา	๔๓๓
แสน, เมือง	๔๐๘	อติภมาส	๒๙๒, ๓๐๑
ไสยลือไทย, พระเจ้า	๑๖, ๓๓๕	อติภรณ์	๓๓๑, ๓๓๒
ไสยศาสตร์	๒๗๔	อติภว	๒๙๒
ไสสุริยจันทร์, พระ	๓๔	อติปัตย์	๑๗๑
		อติฐาน	๙๙, ๑๐๗
ท		อนุดตริวิโมกขธรรม	๓๕๔
หงสาวดี	๕๑	อนโฆมานที	๑๑๕
หนไทย (หนไท)	๕๙, ๘๐, ๘๕	อภิเชก	๕๙, ๗๓, ๑๐๕
หนองยางน้อย	๒๐๐	อมรโคยานี	๑๕๙
หมอน (นอน, นั้ง, โนน) ๑๑, ๔๔, ๗๙, ๑๔๘		อมฤต	๓๑๘
หมาก	๑๑, ๑๒, ๔๐, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๗, ๓๐๒	อโยธยา	๑๒๖
		อรชุน	๑๕๘
หริะ	๑๐๙	อรรคญาณมหาเถร	๓๓๒
หริภุชชัย, เมือง	๑๓๑, ๑๓๒	อรัญญวาสี (อรัญวาสี)	๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๓,
หลวงพระบาง, เมือง	๘๙		๓๒๙, ๓๓๓, ๓๓๗, ๔๔๒, ๔๕๙

อรัญญิก (อโรญิก)	๔๕, ๔๘, ๓๒๐	อาณนทมหาเถร	๓๓๒
อวิญญาณัญญาตนะ	๑๕๙	อานิสงส์	๖๐, ๑๓๙, ๒๘๕, ๒๘๖
อวิหา	๔๓๓	อาภัสสร	๔๓๓
อเวจีนรก	๑๕๕	อามศรี	๒๔๕
อสนีบาต	๓๕๖	อายาจิตพัตตชาดก	๕๑๗
อสังขณัตต	๔๓๓	อายาจิตภัตตชาดก	๕๑๗
อสาตมณฑชาดก	๕๔๖	อารามทุสสชาดก	๕๓๒
อสีตมหาสาวก	๓๓๔	อิทธิปาฏิหาริย์	๙๙
อสุร	๑๔๕	อินทร์ (อินทสมมติ)	๓๐๔, ๓๑๘
อโศการาม, วัด๓๙๔, ๓๙๕, ๓๙๙, ๔๐๐, ๔๐๙		อินทศรัคคิ	๑๙๗, ๑๙๘
ออกพรรษา	๔๔, ๗๙, ๓๐๓	อิศวร	๒๗๔, ๒๙๐, ๒๙๘
อัญญังคิกมรรค	๓๕๕	อีแดงพะเลิง	๑๐๓
อติสสทวารชาดก	๕๕๐	อุกฤษฏ์	๑๓๑, ๒๐๕
อัมปมาณสุภา	๔๓๓	อุเบกษา	๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘
อัมปมาณภา	๔๓๓	อุโบสถ	๘๒, ๒๙๒
อัมภางคิกศีล	๖๔	อุปัฏฐาก	๑๑๔
อัสสาตมณฑชาดก	๕๔๖	อุมา	๑๕๙
อากาศาณัญญาตนะ	๑๕๙	อุ, ชาว	๕๐
อากิณญัญญาตนะ	๑๕๙	อุทอง, พระเจ้า	๘๙
อาชัญญชาดก	๕๒๒	โอมสงสาร	๓๕๙

ภาคผนวก

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คณะอนุกรรมการฝ่ายโครงการและกิจกรรม

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

คณะอนุกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์

คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

คณะทำงานกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก

คณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย

ภาคผนวก

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ หม่อมเจ้ากรรณิกา จิตรพงศ์	ที่ปรึกษา
๑.๒ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์	ที่ปรึกษา
๑.๓ นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
๑.๔ รองนายกรัฐมนตรี (ที่ได้รับมอบหมาย)	รองประธานกรรมการ คนที่ ๑
๑.๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานกรรมการ คนที่ ๒
๑.๖ ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ	กรรมการ
๑.๗ หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์	กรรมการ
๑.๘ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	กรรมการ
๑.๙ ราชเลขาธิการ	กรรมการ
๑.๑๐ เลขาธิการพระราชวัง	กรรมการ
๑.๑๑ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๑.๑๒ ปลัดกระทรวงกลาโหม	กรรมการ
๑.๑๓ ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
๑.๑๔ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	กรรมการ
๑.๑๕ ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	กรรมการ
๑.๑๖ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	กรรมการ
๑.๑๗ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
๑.๑๘ ปลัดกระทรวงคมนาคม	กรรมการ
๑.๑๙ ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
๑.๒๐ ปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร	กรรมการ
๑.๒๑ ปลัดกระทรวงพลังงาน	กรรมการ
๑.๒๒ ปลัดกระทรวงพาณิชย์	กรรมการ
๑.๒๓ ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ

๑.๒๔ ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
๑.๒๕ ปลัดกระทรวงแรงงาน	กรรมการ
๑.๒๖ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
๑.๒๗ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๑.๒๘ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการ
๑.๒๙ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ
๑.๓๐ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๓๑ เลขาธิการนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๑.๓๒ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี	กรรมการ
๑.๓๓ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	กรรมการ
๑.๓๔ ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
๑.๓๕ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	กรรมการ
๑.๓๖ ผู้บัญชาการทหารบก	กรรมการ
๑.๓๗ ผู้บัญชาการทหารเรือ	กรรมการ
๑.๓๘ ผู้บัญชาการทหารอากาศ	กรรมการ
๑.๓๙ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๔๐ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	กรรมการ
๑.๔๑ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๔๒ อธิบดีกรมศิลปากร	กรรมการ
๑.๔๓ อธิบดีกรมธนารักษ์	กรรมการ
๑.๔๔ นายสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	กรรมการ
๑.๔๕ นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น	กรรมการ
๑.๔๖ นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์	กรรมการ
๑.๔๗ นายอร่าม สวัสดิวิชัย	กรรมการ
๑.๔๘ ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและเลขานุการ
๑.๔๙ รองปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๐ ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๑ ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ กำหนดนโยบายและแนวทางการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๒ พิจารณาและให้ความเห็นชอบ แผนงาน โครงการและกิจกรรม การจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๓ แต่งตั้งคณะกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานตามที่เห็นสมควร

๒.๔ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๑/๒๕๔๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายโครงการและกิจกรรม

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายโครงการ และกิจกรรม โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รองนายกรัฐมนตรี (นายสุวิทย์ คุณกิตติ)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ คนที่ ๑
๑.๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	รองประธานอนุกรรมการ คนที่ ๒
๑.๔ ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๕ เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ

๑.๖ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๗ ปลัดกระทรวงกลาโหม	อนุกรรมการ
๑.๘ ปลัดกระทรวงการคลัง	อนุกรรมการ
๑.๙ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
๑.๑๐ ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๑๒ ปลัดกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ
๑.๑๓ ปลัดกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๔ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๑๕ ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๑๖ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๑๗ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๘ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๑๙ ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	อนุกรรมการ
๑.๒๐ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๒๑ อธิบดีกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๒๒ อธิบดีกรมศาสนา	อนุกรรมการ
๑.๒๓ อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๒๔ เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๒๕ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๒๖ อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง	อนุกรรมการ
๑.๒๗ อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ	อนุกรรมการ
๑.๒๘ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี	อนุกรรมการ
๑.๒๙ นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๐ นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ

๑.๓๑ ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑.๓๒ นายสิปปนนท์ เกตุทัต	อนุกรรมการ
๑.๓๓ นายสุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๓๔ นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น	อนุกรรมการ
๑.๓๕ นายมานิตย์ ศิริวรรณ	อนุกรรมการ
๑.๓๖ นายเอนก นาวิกมูล	อนุกรรมการ
๑.๓๗ นายวีระ โรจน์พจนรัตน์	อนุกรรมการ
๑.๓๘ นายภูธร ภูมะธน	อนุกรรมการ
๑.๓๙ นายอารี สวัสดิ์	อนุกรรมการ
๑.๔๐ อนุกรรมการและเลขานุการคณะอนุกรรมการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๔๑ รองปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตามที่ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๔๒ ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๓ ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๔ ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ จัดทำโครงการและกิจกรรม การจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๒ กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการและกิจกรรมที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น

๒.๓ พิจารณากลับกรองโครงการและกิจกรรมที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๔ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๕ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๖ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๗ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๒/๒๕๔๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓ ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๔ เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑.๕ อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๖ อธิบดีกรมการศาสนา	อนุกรรมการ

๑.๗	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๘	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๙	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๐	เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน	อนุกรรมการ
๑.๑๑	ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ตามที่ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีมอบหมาย	อนุกรรมการ
๑.๑๒	ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	ผู้แทนสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๔	ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑.๑๕	พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	อนุกรรมการ
๑.๑๖	นายเกรียงไกร วิศวามิตร	อนุกรรมการ
๑.๑๗	นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๑๘	นางสาวบุหรง ศรีกนก	อนุกรรมการ
๑.๑๙	นายสมบัติ พลายน้อย	อนุกรรมการ
๑.๒๐	นางสายไหม จบกมลศึก	อนุกรรมการ
๑.๒๑	นายอร่าม สวัสดิวิชัย	อนุกรรมการ
๑.๒๒	นายเอนก นาวิกมูล	อนุกรรมการ
๑.๒๓	นายบัณฑิต ชุ่มล้ำ	อนุกรรมการ
๑.๒๔	นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๕	นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๖	รองอธิบดีกรมศิลปากร ตามที่อธิบดีกรมศิลปากรมอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๒๗	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรม และประวัติศาสตร์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๘	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๙	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๒ พิจารณากลับกรองหนังสือที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อร่วมงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๓ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๔ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๕ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๖ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ล้ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๓/๒๕๔๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รองนายกรัฐมนตรี
(นายจาตุรนต์ ฉายแสง)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓ ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๔ เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ

๑.๕	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๖	ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๗	อธิบดีกรมการรักษ	อนุกรรมการ
๑.๘	อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข	อนุกรรมการ
๑.๙	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๑๐	ปลัดกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๑๑	ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดี	อนุกรรมการ
๑.๑๒	ท่านผู้บัญชาการตำรวจ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	พลตรี หม่อมราชวงศ์สุวัตร ฤทธิกุล	อนุกรรมการ
๑.๑๔	หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์	อนุกรรมการ
๑.๑๕	นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น	อนุกรรมการ
๑.๑๖	นายประพัฒน์ ตรีณรงค์	อนุกรรมการ
๑.๑๗	นายสนธิ เตชานันท์	อนุกรรมการ
๑.๑๘	นายสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๑๙	ผู้แทนบริษัท ทศท. คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	อนุกรรมการ
๑.๒๐	ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑.๒๑	ผู้แทนสมาพันธ์นักศึกษากว่า สถาบันพระจอมเกล้าทั้ง ๓ แห่ง	อนุกรรมการ
๑.๒๒	อนุกรรมการและเลขานุการคณะอนุกรรมการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๒๓	รองอธิบดีกรมศิลปากร ตามที่อธิบดีกรมศิลปากรมอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๒๔	ผู้แทนสำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๕	ผู้แทนสำนักโบราณคดี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๖	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

- ๒.๑ ก่อสร้าง ปรับปรุงและอนุรักษ์อาคารสถานที่เพื่อเป็นอนุสรณ์
- ๒.๒ จัดทำเหรียญกษาปณ์ที่ระลึกและเหรียญที่ระลึก
- ๒.๓ จัดทำบัตรโทรศัพท์และดวงตราไปรษณียากร
- ๒.๔ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ
- ๒.๕ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ
- ๒.๖ ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
- ๒.๗ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๔/๒๕๔๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๔ ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๕ อธิบดีกรมสารนิเทศ	อนุกรรมการ
๑.๖ อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ

๑.๗	ปลัดกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๘	เจ้ากรมกิจการพลเรือน กองทัพบก	อนุกรรมการ
๑.๙	ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๐	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ ของชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๑	ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง สำนักงานปลัด กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๑๒	ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	หัวหน้ากลุ่มงานกิจการพิเศษ สำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๑๔	ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชน แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๕	ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๖	ประธานโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๗	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง ๓ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๘	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๕ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๙	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๐	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๑	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง ๑๑ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๒	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไอทีวี หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๓	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ

๑.๒๔	ผู้อำนวยการสถานวิทยุ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๕	นายกสมาคมนักวิทยุและโทรทัศน์ แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๖	นายกสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๗	นายกสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศ แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๘	นายกสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๙	นายกสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๐	นายกสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๑	นายกสมาคมถ่ายภาพในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๒	นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๓	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๓๔	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๓๕	ผู้แทนกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๓๖	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ วางแผนและดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดงานเฉลิมฉลองให้ประชาชนได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

๒.๒ เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเฉลิมฉลองเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และแสดงออกซึ่งความจงรักภักดี รวมทั้งยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์

๒.๓ ประชาสัมพันธ์เชิญชวนและประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้ดำเนินการและสนับสนุนโครงการและกิจกรรมเฉลิมฉลอง

๒.๔ กำกับ ดูแลและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานแก่สื่อมวลชน

๒.๕ ประสานงานกับคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสอดคล้องกัน

๒.๖ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๗ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๘ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๙ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ล้ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

**คำสั่งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก
ที่ ๑/๒๕๔๗
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก**

โดยมติที่ประชุมคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ครั้งที่ ๑/๒๕๔๗ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เห็นสมควรแต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	ประธานกรรมการ
๑.๒ นายสด แดงเอียด	คณะทำงาน
๑.๓ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา	คณะทำงาน
๑.๔ นางสาวไหม จบกมลศึก	คณะทำงาน
๑.๕ เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน	คณะทำงาน
๑.๖ ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	คณะทำงาน
๑.๗ ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	คณะทำงาน
๑.๘ ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	คณะทำงาน
๑.๙ นายอร่าม สวัสดิวิชัย	คณะทำงาน
๑.๑๐ นางสาววิภา ไรจนราธา	คณะทำงานและเลขานุการ
๑.๑๑ นางนุชนารถ กิจงาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๒ นางสาววัฒนา อุ้นทรัพย์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณากลับกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเสนอเข้าร่วมงานเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการฯ

๒.๒ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ

๒.๓ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗

(นายอนุรักษ์ จูรีมาศ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

คำสั่งคณะกรรมการข้าราชการประวัตินาตร์ไทย

ที่ ๑/๒๕๔๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจาริกเกี่ยวกับประวัตินาตร์ไทย

ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๑๙/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พงศ. ๒๕๔๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการข้าราชการประวัตินาตร์ไทย นั้น

เพื่อให้การเผยแพร่ผลงานของคณะกรรมการฯ และความรู้ทางประวัตินาตร์อำนาวยประโยชน์ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง จึงแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจาริกเกี่ยวกับประวัตินาตร์ไทย โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร	ประธานกรรมการ
๑.๒ นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์	รองประธานกรรมการ
๑.๓ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	อนุกรรมการ
๑.๔ นายเทิม มีเต็ม	อนุกรรมการ
๑.๕ นายจิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา	อนุกรรมการ
๑.๖ นายวินัย พงศ์ศรีเพียร	อนุกรรมการ
๑.๗ นางสาวนิยะดา ทาสุคนธ์	อนุกรรมการ
๑.๘ นางสาวกรรณิการ์ วิมลเกษม	อนุกรรมการ
๑.๙ นางอัญชนา จิตสุทธินาถ	อนุกรรมการ
๑.๑๐ นางสาวสุนทรี พิธุนสาร	อนุกรรมการ
๑.๑๑ นางสาววิภา ไรจนราธา	อนุกรรมการ
๑.๑๒ นายพงศ์เกษม สนั่นไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๓ นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๑๔ นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวังเจริญ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๕ นางสาวเอมอร เขานันสวน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ สำรวจ ตรวจสอบ และสืบค้นจารึกที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังมิได้ตีพิมพ์ ทั้งที่พบในประเทศและต่างประเทศ

๒.๒ อ่าน ทำคำอ่าน และทำคำอธิบายศัพท์และสำนวนโบราณ ซึ่งมีความหมายเฉพาะหรือ ความหมายพิเศษ

๒.๓ ศึกษาจารึกแต่ละหลักเพื่อกำหนดความสำคัญด้านอักษรวิทยา นิรุกติศาสตร์ และ ประวัติศาสตร์

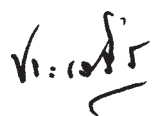
๒.๔ จัดทำต้นฉบับผลงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจารึกที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว เพื่อจัดพิมพ์ เผยแพร่ต่อไป

๒.๕ เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องและเอกสารหลักฐานจากส่วนราชการหรือ หน่วยงาน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของคณะกรรมการได้

สำหรับการเบิกเบี้ยประชุม ให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุมและค่าตอบแทน ที่ปรึกษา ซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุม และค่าตอบแทนที่ปรึกษาซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๓ และ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๒ ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ (ถ้ามี) ให้ได้รับโดยอนุโลมตามระเบียบทางราชการโดยตั้งเบิกจ่ายที่กรมศิลปากร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

 น.น.ร.

(ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร)

ประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย